ION DRUȚĂ

scrieri

ION DRUȚĂ

2

Ediție îngrijită, cu acordul autorului,
de *V. Guțu*, și *E. Lungu*

CHIȘINĂU
LITERATURA ARTISTICĂ
1990

BBC 84 Mol 7-44
D 76

Druță Ion

D 76 Scrieri. În patru volume. Vol. 2. Roman, nuvele/Prez. graf. de S. Maiorov.— Chișinău: Lit. artistică, 1989.— 496 p.

ISBN 5—368—00904—6

Inspirată din istoric, din viața vie de ieri și de azi a poporului, a acestor meleaguri, viguroasa creație epică a lui Ion Druță este o operă remarcabilă prin finețea analitică și originalitatea structurii narative, prin realismul detaliilor și frumusețea limbii. Volumul doi cuprinde cunoscutul roman „Povara bunătății noastre", nuvela „Întoarcerea țărînei în pămînt" și balada „Toiagul păstoriei"

D $\frac{4702420201-72}{M756(10)-90}$ 10—12—89 (Noutăți editoriale) BBC 84 Mol 7-44

ISBN 5—368—00904—6

© Ion Druță, 1989
© Prezentare grafică Serghei Maiorov

POVARA BUNĂTĂȚII NOASTRE

Roman

Capitolul I

MIRUIREA

Ningea. Peste Cîmpia Sorocii ningea încet, domol, agale, și venea potopul cela alb de sus nu ca o ninsoare oarecare, ci ca o mare binefacere cerească. Fulgi măștcați și blînzi cădeau nu atît pe pămînt, cît pe sireacul suflet omenesc, pentru a-l mai mîngîia, pentru a-l mai îmbărbăta oarecum. „Elei, Doamne, d-apoi cine și-o mai fi adus aminte și de noi?!" — se mirau țăranii, iar în vreme ce stăteau ei de se mirau, de sus cernea cu fulgi pletoși, frumoși și albi. De vînt — nici pomeneală. Iese lumea de se miră și sus în deal, și jos în vale, iar din cer tot coboară, legănîndu-se a jale, legănîndu-se a dor, fulgi aleși numai unul și unul. O zi întreagă s-a mirat lumea, o zi întreagă a tot nins, ș-a fost o zi cum alta nu mai poate fi.

— Așa ninsoare mai rar, ziceau bătrînii, așa ninsoare îți vine o dată în viață, atunci cînd îți vine...

Sufletul tresaltă, sufletul caută în fel și chip să se dumerească — de unde atîta seninătate și voie bună? Crăciunurile au trecut demult — și cel după stilul nou, și cel după stilul vechi, dar, pentru că unica și marea minune a iernii rămînea tot ea, sărbătoarea aceea, oamenii și-au zis: „Măi, s-o întors Crăciunul", și întreaga Cîmpie a Sorocii, cu văile și dealurile sale, cu satele și cătunele sale, îngîna în sinea ei o colindă pe care cerul i-o tot picura de sus fulg cu fulg, vers cu vers.

Frig — deloc. Era cald, era moloșag, așa încît oamenii și-au lăsat vetrele, cuptoarele, mai ieșind pe afară, și vraja acelei ninsori a început a trezi doruri cine știe de pe unde, vise cine știe de pe cînd.

Și tot ninge, ninge, ninge. Fulgi cuminți, îngînduroți se lasă peste case, peste garduri, peste cîmpuri,

peste tot ceea ce putea fi, dar nu a fost și, împreună cu această dumnezeiască ninsoare, oamenii încep a se simți așa, deodată, tam-nisam, fericiți. O mie de ani să fi tot nins, o mie de ani ar fi tot stat ei înmărmuriți acolo unde i-a prins ninsoarea, acolo unde i-a luminat Dumnezeu, dar, de, ce să-i faci?.. .

A ținut numai o singură zi. Mai spre sară cerul s-a limpezit, dar pentru că ninsoarea a fost mult prea mare, în lungul văilor ce șerpuiau domol dinspre Nistru spre Prut, prin văgăunile pe unde pînă mai nu demult satele se țineau mînă de mînă, acum zăcea omăt peste omăt. Nici tu vale, nici tu deal, nici tu cîmp, nici tu pădure, iar de prin locurile dosnice pe unde de cînd lumea se cuibăreau satele, acum se înălțau cușme albe, spînzurate de cer cu cîte-o ațișoară de fum, prinse de pămînt cu cîte-o creangă de vișinar, încălzite cu cîte-un bob de lumină abia clipocind sub streașină.

— Stai că s-o întors nu numai Crăciunul; s-o întors și iarna...

S-o fi zis într-un ceas rău, pentru că chiar în noaptea ceea s-a repezit de peste Nistru un pui de frig. Nu era el chiar cine știe ce frigul cela și ba se încruntă, ba se domolește, și iar vine, și iar se trece. A tot ținut-o așa cu amăgeli pînă a prins omătul pojghiță subțire de gheață, hei și apoi să vezi viscole, să vezi iarnă grea! Furtuni de zăpadă, îmbrobodite în șaluri albe, veneau peste cîmpie schelălăind și dănțuind care mai de care. Ș-au tot suflat pojghița ceea subțire de gheață, ce acoperea întreaga cîmpie, ș-au tot șlefuit-o pînă au făcut-o ca sticla, așa încît, dacă vîntul smulgea din gireada cuiva o pănușă, o gonea de la munte pînă la mare cît ai fuma o țigară, doar-doar s-a anina pănușa ceea de-o tufă de pelin undeva pe-o muchie de hat...

— Sfîrșitul lumii, ziceau bătrînii, făcîndu-și semnul crucii, pentru că, dacă o nevinovată pănușă trece printr-atîtea, ce i-o fi așteptînd pe cei mulți și plini de păcate?!

Și iară s-o fi zis într-un ceas rău, pentru că nu trece multă vreme la mijloc și, într-o noapte, pe cînd crivățul gemea și-și făcea de cap, urechea țăranului se pomenește culegînd din fașa acelor friguri urlet de fiară. Se strecurau urletele celea prin sticla ferestrelor, pe sub căptușeala ușilor, prin mutenia pereților de lut.

Au început a bate cînii, vitele se frămîntă în grajduri înnebunite de groază, s-au trezit sugacii și prind a scînci prin leagănele lor. Haitele însă, cum au luat-o prin cîmpuri de la o margine, au călcat sat după sat, așa că nu mai era chip de scăpare. Goniți de foame și frig, lupii clănțăneau pe acoperișurile grajdurilor, se încăierau ei înde ei, se hîrjoneau prin ogrăzi, pe după case, apoi, parcă împăcîndu-se, se fac a se duce în drumul lor și, cum inima bietului țăran începe a se întoarce la loc, dihania se apropie pe nesimțite de pragul casei și zgreapțănă cu gheara scîndura ușii așijderea unei pisici degerate ce se cere la cald.

— Ia măi nevoie!

Firește, se întîmpla și mai înainte să scoată iarna lupii de prin munți, și ei porneau val-vîrtej peste sate, dar oamenii, mai cu o furcă, mai cu o ghioagă, mai cu o sudalmă, de bine, de rău, își apărau avutul. Știau de undeva cam pe cînd aveau să năvălească haitele, și ba uitau o furcă în tindă, ba o ghioagă în ungher, ba lăsau un început de ciudă să treacă de azi pe mîne. Acum însă au fost luați pe neașteptate și nici tu furcă, nici tu ghioagă, nici tu sudalmă așa ca să te prindă și să te scoată din casă. De vină era ninsoarea ceea nemaipomenită, care a ținut o zi de dimineață pînă sara și a răscolit, bat-o pustia, sufletul oamenilor, făcîndu-i pe toți poeți, iar poetul, chiar de-ar porni să caute prin gospodărie furca, ghioaga ori bărdița, nu le va da de urmă cît veacul, pentru că, la o adică, ce-i trebuie unui poet furcă, ghioagă ori bărdiță?

Ajunși stăpîni pe-o lume pașnică, visătoare, lupii nu se mai puteau ogoi. Săreau peste gard dintr-o ogradă în alta, se cățărau pe suluri de zăpadă, smulgeau cu colții paie din streașină, se iteau prin case să vadă ce mai fac oamenii, iar cînd începea a se lumina de zi, ei nici gînd s-o ia fuguța spre pădure, pentru a aștepta să se lase iară noaptea. Abia după ce începea a se face ziuă de-a binelea și oamenii ieșeau prin ogrăzi să adape vitele, să aducă în casă de foc, porneau și ei cîne-cînește a ieși din sat, dar nu se duceau departe. Își alegeau o înălțătură de loc, de unde se vedea satul bine, își făceau culcuș în omăt și din culcușul cela cercetau casă cu casă, ogradă cu ogradă, fluturînd din urechi la fiece behăit, muget, covițăit.

Arme de vînătoare satele nu prea aveau, iar cele ce mai erau fuseseră confiscate de ureadnici, cînd începuseră marile frămîntări țărănești. Rămași față în față cu soarta, bieții oameni căutau și ei să se descurce care cum putea. Unii își luau dobitocul în casă, alții —, dimpotrivă, mîneau cu vitele în grajd, iar un biet nuielușean, căruia îi fătase tocmai scroafa în ajunul iernii, s-a văzut nevoit să facă de strajă nopți la rînd în bordeiașul unde își ținea porcii. Coviță itul neprihănit al purcelușilor aduna noapte de noapte ograda plină cu musafiri. Săracul om picura acolo într-un ungher, ascultînd noaptea întreagă cum turbă dihăniile, căutînd să muște din ușa bordeiului.

Nuielușeanul rîdea de prostia lupilor, pentru că tăcuse singur, cu mîna lui, o ușă trainică, de stejar, dar iată că într-o noapte dihăniile au izbutit să smulgă ușa cu țîțîni cu tot. S-a făcut deodată liniște și omul, nedormit cum era, s-a pomenit furat de-o toropeală dulce pe mănunchiul de paie pe care ședea. Spre marele său noroc, adormind, a zărit ca prin ceață o coadă și două labe coborînd în bordei. (După cum se știe, lupul intră la pradă cu coada înainte.)

Buimăcit de somn, omul s-a prins cu amîndouă mîinile de coada hoțului și a început a trage lupul în bordei. Văzînd așa treabă, lupul s-a răzgîndit să mai intre. O vreme a tras fiecare cît a putut — unul la vale, altul la deal. În cele din urmă, lupul s-a rupt din mîinile omului și a fugit, lăsînd în bordei coada cu rădăcină cu tot. A fost plătită coada ceea cum nu se mai poate de scump, căci peste cîteva rînduri de case lupul a pierit, ș-a tot zăcut acolo, pe-o margine de drum, pînă l-au cărat cînii pe la case. Asta lupii n-au mai putut-o îndura și au pornit-o urlînd peste sate, că se stingea focul în vatră!

Rămase față în față cu destinul, satele se pierd pe rînd în furtunile iernii, și casele se lasă la fundul omăturilor, și oamenii sărăcesc cu duhul, picurînd gîrboviți, neputincioși pe lîngă vetre. Frica îl macină, îl stinge, îl prostește pe om, și cel care pînă mai nu demult le înfrunta ușor pe toate, acum, deodată, începe a se lăsa pe tînjală. Că, ziceau cei deștepți: dacă scris îți este s-o tragi, ai s-o tragi pînă la urmă, n-ai încotro! Și tot așa, casă cu casă, sat cu sat, fie ce-o fi, și-a zis

Cîmpia Sorocii. De ne este scris să pierim, vom pieri, dacă, firește, între timp nu se va isca vreo minune ca să ne scape.

Deci, la o mică minune rîvneau țăranii și aveau dreptate în felul lor, pentru că, dacă am sta așa, mai pe îndelete, să frunzărim istoria neamului, filă cu filă, veac după veac, am putea ușor observa că în vremurile grele, în vremurile de răscruce, cînd părea că — gata, ni se stinge făclia și nimic nu se mai poate salva, deodată, nici că mai știi cum și de unde, se iscă o minune și după minunea ceea, încetișor, zi cu zi, fărîmă cu fărîmă...

Nu-i vorbă, se abăteau minunile prin părțile noastre rar de tot, și veneau, de obicei, primăvara, vara sau toamna, cît era cald și drumurile se țineau bine, iar acum, pe frigurile iestea, cînd peste tot e numai viscol, ger și urlet de fiară, și-or porni minunile la drum, or putea ele găsi Moldova în potopurile iestea de omăt?! Domnul însă a vrut să se mai abată o minune peste Cîmpia Sorocii, și iată că într-o dimineață o bătrînică din Satul Mare se pomenește că nu mai are cu ce face focul în vatră. Și s-a supărat atunci mătușa. De altminteri, s-a observat mai de demult că frica se ține de om atîta vreme cît omul e sătul și soba e caldă, iar cum toate prind a se răci, omului nu-i mai pasă de nimic. Drept care mătușa și-a plesnit palmele deasupra capului, zicînd:

— Aracan de mine și de mine, să tremur eu în casa me din pricina javrelor celea pîclișite? Da ce, m-o făcut mama pe furiș ca să mă tem și de umbra me?!

Hotărîte cum sînt ele femeile la bătrînețe, iese mătușica din casă, leagă belciugele la ușă cu o sfoară, ca să știe vecinele că, iaca, nu mai este acasă și, ocărînd, rușinînd lupii în fel și chip, o ia prin Valea Căinarului spre pădure. Împreună cu pădurea, mătușa și-a revenit. A adunat o legătură de vreascuri — nici prea mare, nici chiar mică, așa ca s-o poată ridica de jos cînd se va opri să se odihnească. Gîrbovită de ani, încovoiată de sarcină, mătușa, ca să nu fie nevoită a tot ridica ea capul și să caute pe unde s-o ia, se întorcea pe pîrtia pe care o făcuse dimnecioară ducîndu-se la pădure. Și tot bodogănind de una-alta, ca să-și scurteze din drum, se pomenește deodată cu o dihanie

spintecată, zăcînd de-a curmezișul pîrtiei.

— Aracan de mine și de mine...

Nu departe de locul cela se iteau de sub omăt rămășițele unei colibe. Grăbiți de lumina zilei, lupii, în goana lor spre pădure, o fi dat de urmele babei și, fără a sta mult pe gînduri, s-au pus la pîndă în rămășița ceea de colibă. Dar, cum stăteau ei acolo, lingîndu-se pe bot, un blestem a venit peste dînșii și i-a lovit așa că le-a fost de-a scăpării. Bătălia de lîngă rămășița ceea de colibă a fost una dintre cele mai crîncene. Jur-împrejur — omăt rupt cu labele și mestecat de parcă ar fi trecut o herghelie de cai. Sînge în colibă, sînge pe după colibă, sînge picurat, depărtîndu-se în lungul văii, spre pădure, iar una din dihănii, după cum s-a mai spus, a rămas pe veci să zacă la picioarele prăzii la care rîvnise.

— Apoi, Dumnezeu s-o ierte, că eu mai mult așa, cu gura, iar încolo, n-am avut nimica cu dînșii...

Milostive și bune la inimă cum sînt femeile noastre, mătușa a iertat pe loc tot neamul lupilor, dar întîmplarea ca atare trebuia cît mai curînd răspîndită, căci, dacă vom sta să tăinuim și lucrurile nemaipomenite care ni se întîmplă, ce rost ar mai avea toate celelalte?! Poetă fiind și ea, mătușa a aruncat legătura cu vreascuri în tindă, dar n-a mai avut cînd face focul. Degerată bocnă cum era, a cutreierat satul casă cu casă, înștiințînd lumea că, iată, dat-a Domnul și li s-a venit de hac lupilor. A fost vai și amar de dînșii, și nu că așa, pe ici, pe dincolo, da i-au jupuit, zău, de vii! S-or fi bătut ei cît s-or fi bătut, dacă unul n-a mai putut ține piept și amu zace spintecat, cu ochii sticliți de groază, cu botul plin de floace roșcate.

— Cum, adică, floace roșcate?!

— Iaca așa cum vă spun. Că lupoaica ceea spintecată, care zace acolo după sat, are botul plin cu păr roșcovan, chiar cărămiziu...

Mițele celea roșcate au pus în mare încurcătură întreaga cîmpie. Mă rog, lumea visase la o minune — cerul minune le-a trimis, dar de cînd, mă rog, minunile poartă cojocel și încă unul cu mițe roșcate?! Iar dacă nu a fost minune cerească la mijloc, atunci cine este el, apărătorul bătrînelor ce se întorc de la pădure cu sarcini de vreascuri în spate?!

Peste alte cîteva zile nu departe de Satul Mare a mai fost răpită o lupoaică, iar nu mult după aceea pe iazul cel mare de lîngă Boianca alte trei fiare zăceau potolite pentru totdeauna.

Venea lume de pe lume să vadă cum zac lupii mestecaţi în omăt, cu blana zburlită, cu botul plin de miţe roşcate.

— I-o fi ajuns blestemele noastre, ziceau oamenii cu jumătate de gură, pentru că miţele celea roşcate îi puneau în mare încurcătură. Blestemul, mă rog, ca blestemul, dar totuşi se băteau lupii ceia cu cineva, muşcau din cineva miţele celea roşcate atunci cînd le suna ceasul?!

Orişicum, iară începuse a se însenina peste Cîmpia Sorocii şi, împreună cu acel albăstrel de primăvară, au început a se însenina şi frunţile oamenilor; las' că nu se mai prăpădeşte chiar lumea. Printr-atîtea am trecut şi ne-am descurcat, da-va Domnul — ne vom descurca şi de astă dată. Că lupul cela îi fioros mai mult noaptea, cînd i se aprind ochii ca două lumînări şi el urlă cît ce poate, da cînd îl vezi ziua-n amiaza mare şi te uiţi bine la dînsul — ia o javră ca toate javrele. Ridici de jos o vargă, un bulgăraş şi să vezi cum prinde a da din coadă.

— Ce bulgăraş, bre, care coadă, cînd îmblau dihăniile pe la case şi rodeau din lemnul uşilor?!

— Hei, au ros ei cît au ros, dacă mai pe urmă, cînd li s-a cerut să pună blana la bătaie...

Aici însă marii noştri atotştiutori, marii noştri viteji căutau să schimbe vorba, pentru că, oricum, nu atît ei, cît tainicul cela de apărător al cîmpiei le-a venit lupilor de hac, şi, deci, să fim atenţi, să nu ajungem chiar pînă la amănunte. Pe de altă parte, a trece peste o asemenea întîmplare nemaipomenită tot nu se putea, pentru că, dacă nu ne vom mai lăuda unii pe alţii, de unde alta or afla copiii din ce neam viteaz şi destoinic ne tragem cu toţii! Şi iară marii noştri făloşi pornesc a vîsli printre pilde şi tîlcuri, povestind cum s-au tîmplat toate, pe cînd cei mai tăcuţi şi mai plini de minte îşi scarpină cefele şi caută să ghicească cam ce-ar putea aduce ziua de mîne.

Datina din bătrîni îi cere omului, atunci cînd i se face un bine, să-l mulţumească pe binefăcător, dar cum

să-l mulțumești tu cînd el, ia-l de unde nu-i?! A fi cuiva dator cu ceva fără să știi bine cui anume și cu ce îi ești dator, asta e o încercare grea. Țăranii din Cîmpia Sorocii știau că orice bine care ți se face trebuie răsplătit cît nu-i tîrziu, altminteri va mai trece o vreme, vei mai ajunge la o mare strîmtoare și vei tot aștepta să-ți vină de undeva o mînă de ajutor, dar, știindu-te gros de obraz, ajutorul cela poate să vină, dar poate să și nu mai vină.

* * *

Mai spre primăvară, cînd grijile pămîntului au început a-i coborî de pe cuptor pe marii cugetători ai sărăciei, doi nuielușeni se întorceau într-o noapte de la un iarmaroc. Sau că avuseseră ceva de vîndut, sau că cumpăraseră ceva — oricum, a fost acolo ceva la mijloc pentru care se cuvenea de băut un aldămaș, iar cînd se ajunge la un pahar de vin, omul nostru uită de toate. Abia cînd crîșmărița a ieșit să toarne gaz în lampă, cei doi nuielușeni și-au dat sama că demult era vremea de întors acasă. Amețiți cum erau, ce și-au zis: s-o luăm, bre, pe de-a dreptul. Omăturile, de cum a întors-o spre primăvară, zăceau grele, îndesate așa că piciorul nu se mai prăbușea la fiece pas. Drumul spre casă e unul din cele mai frumoase drumuri pe lume, și veneau cei doi cumătri veseli și binevoitori din cale afară. Vînt slăbuț, frig puțin, mai mult răcoare decît frig, și în tot lungul, în tot largul cerului — o lună plină cît un chip de fată mare.

De lupi uitaseră cu totul cei doi nuielușeni, și nu e lucru de mirare, dacă ținem sama de faptul că vinul din crîșma de la marginea iarmarocului era un vin bun, de la codru. Se poate însă întîmpla ca ei să nici nu fi uitat de lupi, dar, afumați cum erau, ce și-au zis: mama lor și răzmamă! Că, iaca, vremea e spre primăvară, și lupii ceia, oricît ar fi ei de hapsîni, odată și odată trebuie să-și găsească și ei o tovarășă de viață, s-o țot poarte cu vorba de azi pe mîne, cum se obișnuiește, mă rog, printre lupi, apoi, cînd i-o veni rîndul să fete, s-o ajute să-și înjghebe colo un culcuș, că, de, așa e de cînd lumea...

Cîmpuri albe, nesfîrșite, se tot desprind de sub geana

zării. Și încă o vale, și încă un deal. Cerul ba urcă, ba coboară, luna bate din plin, topind noaptea pînă hăt-hăt. Un sat adormit se arată în vale și așa adormit rămîne în urmă, un alt sat cu cîteva ferestruici luminate se vede colo sub pădure și, oricît ar fi de tîrziu, dar iată că lumina celor două ferestre îi tot petrece și le clipește, și le clipește a drum bun... Ș-au tot mers cei doi nuielușeni frumos și bine, pălăvrăgind de una-alta, iar cînd să iasă din Valea Cuboltei, se pomenesc cu trei perechi de lumînări aprinse pe-o muchie de deal. Peste fiecare pereche de lumînări — cîte două urechiușe ațintite, iar ceva mai jos dihăniile se lingeau pe bot de-un asemenea mare noroc.

— Apu, măi cumătre, din valea asta nu mai ieșim noi, a zis, în cele din urmă, nuielușeanul care avea o vărguță subțioară.

— Poate-om scăpa, a spus cel care nici vărguță n-avea.

Au stat de-au cugetat o vreme, după care nuielușenii au cercat a se preface că lor în cu totul altă parte le e drumul, dar las'că nici lupii nu erau proști. A urmat o joacă foarte răspîndită printre copii — fac un pas oamenii, mișcă din loc și lupii, se opresc oamenii, se opresc și lupii. Nu, și-au zis, în cele din urmă, cei doi drumeți: dacă-i luăm așa, pe față, degeaba. Mai bine îi luăm cu viclenie. Și, tot grozăvindu-se și făcîndu-se că vin asupra fiarelor, furau cu spinarea înapoi, cotilindu-se la vale, dar o asemenea șiretenie nu a mai plăcut lupilor. S-au săltat și au pornit cîteșitrei peste bieții oameni.

„— Doamne, scapă-ne, că altul n-are cine ne scăpa..."

Nuielușenii își făceau în mare grabă cruce, își luau iertăciune de la rude, de la vecini, de la cei de acasă, căci, pe semne, atîta a fost să fie al lor, dar stai că nu par încă să fie zarurile aruncate. Ceva li s-o fi năzărit lupilor, căci, de unde erau de amu gata să se repeadă, o lasă mai moale, prind a se codi, apoi s-au oprit. Înțepeniți, cu boturile sus, hîrîie plini de furie, căci mirosea a luptă grea, a luptă pe viață și pe moarte mirosea vîntulețul ce venea din fundul văii. Lupii urlă, clănțănind a mare disperare, scormonesc omătul cu labele, însemnînd locul unde-și vor îngropa dușmanii, dar — geaba!

De sub o poală de pădure, pe Valea Cuboltei, venea încet și ostenit Marele Apărător al cîmpiei. De departe părea mai mult o pată, o umbră, și venea umbra ceea oarecum abătută, întristată de marile urîțenii ale acestei lumi. Tot apropiindu-se, pata ceea începe să semene ba cu un lup, ba cu un cîne voinic de stînă, dar peste toate asemănările dăinuia ceva măreț, nepămîntesc. Venea cu botul pe jos, citind urme ale cine mai știe cui. Grumaz voinic, călit în lupte, trup lung de viței. Picioarele însă îi erau lungi și subțiri, ca de ogar, și de la depărtare nici că se vedeau, lăsînd o ciudată impresie că javra nu atît merge cît plutește peste cîmpurile albe.

— Mare e grădina ta, Doamne...

Atîta vreme cît luna bătea din plin, lighioana din lungul văii era de-un cărămiziu deschis, roșcat, dar cum luna dădea în nori, se întuneca și ea, se făcea chiar neagră și, odată cu culoarea blănii, părea că i se schimbă și năravul Tot grozăvindu-se și clănțănind, cei trei lupi, cînd au văzut că toate-s zadarnice, au pornit a da binevoitor din coadă, mă rog, atît cît le permitea demnitatea, dar — ți-ai găsit! Avea ce avea javra ceea cu neamul lupilor, căci, cum pornea pe urma lor - gata: soarta le și era pecetluită. Văzînd cum vine și vine ea peste dînșii, lupii pînă la urmă au rupt-o fuguța spre pădure, dar, hei, de unde, că javra le-a luat-o înainte. Venea pe de-a dreptul, tăind deal și vale, venea ca o săgeată de foc peste o căpicioară de fîn.

Să fi durat întreaga bătălie două-trei minute, nu mai mult. Un ghem de blănuri sure, încinse cu o curea roșcată, schelălăia, clănțănea, horcăia, cotilindu-se pe-o coastă de deal. Cum a ajuns ghemul în vale, totul a și sfîrșit. O fiară a rămas să zacă pe omăt nemișcată, alte două, șchiopătînd, se duceau ca din pușcă spre pădure. O biruință deplină, totală, dar jivina nu se poate domoli. Stă cu botul aruncat înainte, spre pădure, urmărindu-i pe cei doi nenorociți. Să-i ajungă din urmă, să-i ierte?

I-a iertat. După care, ostenită, întristată, s-a dat ceva mai la o parte, și-a ales un locușor, s-a ghemuit colac și a prins a-și însăila blana la loc cu vîrful limbii, pentru că, oricum, lupta e luptă.

Cutremurați și plini de recunoștință, cei doi nuielușeni au scotocit prin fundul traistelor, adunînd cîte-un

pumn de mălai, și au pornit spre javră cu poclon, dar biruitoarea, dîndu-și deodată sama că nu era chiar singură în vale, s-a tupilat, s-a zburlit, arătîndu-le celor doi oameni un bot însîngerat, tivit cu două rînduri de colți.

— Ia-te, măi, de scăpat ne-a scăpat, da de știut nu vrea să ne știe...

Treziți cu desăvîrșire din amețeala vinului, nuielușenii au ocolit apărătorul pe departe și, cum au luat-o spre casă, nu s-au mai uitat în urmă pînă n-au ajuns în ogrăzile lor.

* * *

Abia prinseră să picure streșinile, și prin văi se lăsa o boare blîndă, caldă, cu iz de primăvară, după care începeau a prinde viață și drumurile cîmpiei. Ieșiți mai întîi de prin case, acum oamenii ieșeau și de prin sate, pornind la iarmaroace. Pînă se mai ținea omătul, se grăbea fiecare cu ale sale — unuia îi trebuia o sapă, altuia — sămînță de harpacică, altcineva îndeobște a uitat pentru ce se tot gătea de iarmaroc, dar, pentru că lumea, iată, de cînd se duce, pornește și el cu gînd că, las', pe drum ori chiar acolo, la iarmaroc, își va aduce aminte ce i-o fi trebuit la casă.

Dacă însă nici acolo nu-și va aduce aminte, tot nu-i va fi dusul zadarnic, pentru că la iarmaroacele celea de primăvară, vîndutul ca vîndutul, dar principalul era să-ți mai descarci sufletul, să mai vezi lumea, să cauți să afli ce s-o mai fi întîmplat prin lume în acel amar de vreme cît frigul te-a ținut închis în casă. Pentru că, odată ce-a venit vorba, a fost o iarnă cumplită, o iarnă strașnică, măi oameni buni, că, iaca, nu știu cum a fost prin alte părți, da la noi săreau lupii de pe un acoperiș de casă pe altul, zău așa... Încă o zi-două și ne-ar fi scos de prin case, ne-ar fi zătrit, pe crucea mea, de nu s-ar fi repezit, nici mai știi cum și de unde, minunea ceea roșcată...

Aici ochii se umezesc, glasul alunecă, pentru că, oricum, a venit, iaca, și ne-a scăpat... O, aceste potăi tăcute și răbdătoare, credincioase unui neam atît de necredincios! Și apoi să vezi 'neata purtare, să vezi 'neata modestie! Scoate o lume întreagă din nevoie,

dar, cum a scos-o, în loc să pornească prin sat după laude și ciolane, — că lumea ar fi primit-o cum nu se mai poate de bine! — ea nici gînd să-și lase drumurile pădurii și răfuiala cu neînduplecații săi dușmani.

Și-o mai fost, pe semne, ceva la mijloc, căci nu vroia să dea ochii cu lumea și pace! Zilele rătăcea prin păduri, nopțile cutreiera cîmpia, și numai rareori, cînd se muta cu traiul dintr-o pădure în alta, putea fi zărită așa, pe la apusul soarelui, urcînd o sprînceană de deal, cu pas de fiară slobodă, stăpînă pe sine și pe zodiile sale. Venea încet, de una singură, îngîndurată, și mersul cela al ei aducea, nu se știe cum și prin ce fel, a vers, a cîntec, căci era cu adevărat o făptură dumnezeiască pe un pămînt dumnezeiesc.

Uneori — ce i s-o fi năzărit? — cîrnea din drum. Putea răsări așa, pe neprins de veste, la o margine de sat. Stătea pe o înălțătură de loc ore în șir, urmărind nemișcată, cu multă luare-aminte, obișnuita forfotă sătească. Se uita să vadă ce mai fac oamenii, cum gospodăresc, cum se iau la sfadă, pentru ca mai apoi să se împace. Felul cela de conviețuire, de trai în comun, părea să-i fi fost de undeva cunoscut. Pe semne, în subconștientul ei stăruia vreo amintire de pe cînd trăise și ea într-o astfel de lume, dar s-a întîmplat ceva grav, dureros, și la răscrucea ceea s-au despărțit pentru a nu se mai întîlni.

Oamenii, mă rog, cu bunul lor simț, păreau gata să-și recunoască vina, păreau gata s-o ierte, de-ar fi fost cumva vina ei atunci cînd a fost sfada cea mare, dacă, firește, o fi fost ea vreodată. Oamenii păreau gata s-o primească înapoi în mijlocul lor, și, pentru a o ajuta să facă primul pas, îi aruncau din cînd în cînd cîte-o vorbă încolo, pe înălțătura ceea de loc deasupra satului. Cum însă se rostea un singur cuvînt anume pentru dînsa, cum se făcea un singur pas mai mult decît permitea buna-cuviință, lighioana tresărea așa, deodată, își pleca botul, reluînd propria sa urmă și într-o clipă se topea de pe muchia ceea de deal de parcă nici n-ar fi fost acolo.

Nu ținea însă la supărare, căci mai trece o vreme și iar se arată la o margine de sat. O ademeneau, nu se știe prin ce fel, glasurile oamenilor, îi plăcea să asculte ore la rînd zarva ceea sonoră ce plutește zile întregi

peste satele noastre, astfel încît uneori nici cerul, nici soarele nu se mai văd de atîta vorbărie. Cuvîntul însă, oricît de plat, oricît de banal ar fi, este, în fond, o minune purtînd în sine pecetea unui suflet care contribuie şi el cum poate la acel schimb de energii şi informaţii ce se numeşte matca spirituală a unui neam.

Să ne fi ghicit ea limba, graiul, stînd acolo, pe muchia ceea de deal? S-o fi prins vreunul bun de glume în lanţul pătărăniilor sale, căci, slavă Domnului, la muncă nu prea, dar cînd e vorba de palavre, poţi într-adevăr spune că nasc şi la noi, în Moldova, oameni. Oricum, s-o fi petrecut ceva acolo în sufletul ei, căci de la o vreme a început să i se facă dor de casele date cu var, încinse cu brîie de sineală. Se întîmpla să răsară uneori şi noaptea la o margine de sat, dar, pentru că noaptea oamenii îs mai mult prin case şi satele-s pustii, vietatea cobora tot mai aproape, tot mai aproape, pînă ce s-a încumetat a trece un sat dintr-un capăt în altul.

I-o fi plăcut, căci după aceea putea fi văzută ba la o răscruce, ba lîngă o fîntînă, ba pe maidanul altui sat. Plimbările celea din miez de noapte pe sub casele oamenilor au aprins focul fanteziilor, hei, şi apoi să vezi zvonuri, să vezi presupuneri! Se vorbea, de-o pildă, că javra a fost crescută la o stînă. Cu toată marea lor tovărăşie, se întîmplă, rar de tot, dar se întîmplă să-şi alunge ciobanul cînele de la stînă. O fi lăsat cîndva turma în sama ei, şi biata javră n-a putut-o păzi bine; o fi scăpat lupii în ocol şi, alungată de la stăpîn, acum umblă şi se răfuieşte cu foştii săi duşmani.

Prin alte sate se zicea însă că lighioana nu este şi nici n-a fost vreodată cîne. E pur şi simplu o lupoaică,— una care a tot prădat cît a putut prin satele cîmpiei, dar, într-o bună zi, ce i-o fi venit, că s-a răsculat şi s-a pornit cu mare război împotriva semenilor săi. Satele de lîngă pădure, care păreau să cunoască mai bine năravul lupilor, erau gata să jure că jivina nu e nici cîne, nici lupoaică. Se transmitea din gură în gură, din şoaptă în şoaptă, că e o nălucă, o strigoaică, un ducă-se-pe-pustii, pentru că nopţile îşi schimbă nu numai culoarea, ci şi chipul. Dacă, atunci cînd trece prin vreun sat, o prinde cîntatul cucoşilor, se face copaci, piatră, tufă de mărăcini, şi stă aşa pînă

vine altă noapte cu cîntatul cucoșilor, ca s-o dezlege.

Treptat-treptat, cum se întîmplă deseori în lume, mîndria s-a transformat în mirare, mirarea — în nedumerire, nedumerirea a început a se preface în groază, și cine știe pînă unde s-ar fi ajuns, dacă într-o bună zi o veste nemaipomenită n-ar fi cutremurat Cîmpia Sorocii dintr-un capăt în altul. La început șopotea mahala cu mahala, apoi hai repejor că avem niște treburi aici, în satul din vale, apoi se mai face un iarmaroc, și încă unul. De la iarmaroacele celea oamenii se întorceau la fugușa, care erau pe jos, veneau la trap cei care erau călare, și în mare goană — cei care aveau trăsură. Se grăbeau, căci duceau cu toții o veste mare cum nu s-a mai aflat! Auzi dumneata, pînă ce stătea lumea descurcînd scorneli și snoave fel de fel, groaznica apărătoare a cîmpiei într-o bună zi intră în ograda unui om, dînd binevoitor din coadă, și rămîne să trăiască în ograda ceea, devenind o javră ca multe altele.

— S-o văd cu ochii mei, că nu cred pînă n-o văd!

Se duceau, o vedeau și mare le era mirarea. Ei, hai, să zicem, i s-o fi urît de atîta pădure, de atîta răfuială, dar încaltea să-și fi ales un sat ca lumea, un sat mai acătării! Ei, de unde! O intrat, proasta de dînsa, într-un sat care-i mai mult numele decît satul, iar dacă stai să vezi mai bine, nu era el nici numele cela chiar cine știe ce. În vîlcica de la încheietura dealului cel mare cu dealul cel mic era, de cînd lumea, o fîntînă cu cumpănă și avea fîntîna ceea o ciutură făcută dintr-o buturugă de stejar. Și apoi fîntîna ca fîntîna, dar ciutura era ce era, căci se întorceau oamenii cine știe de pe unde să-și potolească setea și să se mai mire o dată. Ia măi minune, că stejarul ista, după ce-a tot stat la umezeală un nesfîrșit amar de vreme, se face negru cum îi cărbunele și tare ca fierul. Ș-o mai fi fost acolo ceva la mijloc, căci pînă și apa din ciutura ceea de fier te pune, iaca, pe picioare, te face oleacă mai mîndru, oleacă mai isteț, oricît de ostenit, oricît de departe ai fi venit. Încetul cu încetul, vîlcica de la încheietura celor două dealuri a început-a se numi Valea Ciuturii, iar cum au prins a se așeza oameni în valea ceea de-și făceau case, i s-a zis și satului Ciutura, ajungînd acum un sat destul de măricel, dar, între noi fie vorba, nu era

el nici prea-prea, nici foarte-şoarte.

Ei, hai, îţi place Ciutura, te duci la Ciutura, dar şi în Ciutura ceea s-ar fi putut căpătui un cîne cu ceva mai mult noroc şi cu mai multă minte. Oricît de prăpădit ar fi satul, îl treci aşa, dintr-un capăt în altul, alegi o casă mai răsărită, un gospodar mai avut, cu vite în ogradă, cu căpiţe de fîn, aşa ca să ai şi ce păzi, să ai şi unde trage un pui de somn. Nu şi nu. A trecut pe lîngă casele mai răsărite, după care, ieşind din sat pe-o ulicioară, a urcat dealul cel mare şi tocmai colo s-a oprit lîngă o sărmană căsuţă, ridicată dincolo de marginea satului, de-a dreptul în cîmpul gol. Iar dacă e s-o spunem pînă la capăt, căsuţa ceea nici nu prea arăta încă a căsuţă — patru pereţi, acoperiş, loc de uşă, loc de fereastră, iar încolo — paie, lut, sărăcie şi deznădejde.

Dar hai să nu mai stăruim asupra sărăciei, căci, atunci cînd gospodarii îs tineri, de abia cununaţi, sărăcia nu are încă nici nume, nici tristeţe. „Să vă fie într-un ceas bun!", ziceau ciuturenii, trecînd pe lîngă căsuţa de dincolo de marginea satului. „Las', le mai ziceau oamenii, veni-va o zi cînd veţi ieşi şi voi în rînd cu lumea..." Ce să-i faci, din lut am ieşit cu toţii, în lut ne vom întoarce, şi apoi toată viaţa, dacă stai aşa să te gîndeşti, de dimineaţă pînă sara — numai lut şi ţărnă. Asta ne e zodia, asta ne e şi scăparea, că, iaca, pui mîna pe un hîrleţ, sădeşti cîţiva nucari, cîţiva vişinari, cumperi o capră să ai de cine păzi copăceii, coseşti în pădure un braţ-două de fîn pentru la iarnă, aduni o girezuică pentru de foc, şi dacă ai pace, înţelegere şi dragoste în casă...

„Hei, îmi dau pilde, îmi dau sfaturi boşorogii" — îşi zice stăpînul acelei căsuţe ridicate dincolo de marginea Ciuturii, zîmbind pe sub musteaţă, pentru că el ţinea să le facă pe toate nu aşa cum crede lumea, ci aşa cum i se pare lui că bine ar fi. Mă rog, unde s-a văzut moldovean să nu se mai grozăvească şi el colo oleacă după nuntă, să n-o facă pe deşteptul?! La urma urmei, ce e însurătoarea dacă nu înscăunarea unui băietan verde în capul unei familii! Deci, tînărul gospodar rîdea de sfaturile satului. Mă rog, zicea el, satul te poate sfătui cu dragă inimă, ştiind bine că pînă la urmă tot tu va trebui să le faci pe toate, iar Ciutura ceea a

noastră, dacă ar avea chiar atîta minte, n-ar ședea în văgăuna ceea înghesuită ca găluștele într-o oală.

Ciutura zîmbea de necaz și ba-l ascultă, ba nu-l mai ascultă pe Onache Cărăbuș. Îl ținuse o vreme de băiat bun, îl fura sară de sară de la părinți, se străduia să-l umple cu minte, cu voie bună — poate va ieși și ea împreună cu dînsul în lume, dar prea era el rău de gură, Onache acela, prea era arțăgos, că nu degeaba, iaca, de cum s-a însurat, și-a făcut casă acolo pe dealul cel mare. Apoi, pe dealul cela, gospodăria ca gospodăria, soața ca soața, dar marea lui plăcere era să tot arunce săgeți otrăvite din vîrful dealului în vale, peste sat.

Ciutura ba se supără, ba nu-l mai ia în samă. Mă rog, cine nu face glume înțepate pe socoteala satului său de baștină, dar măgarul cela de Onache face ce face și caută să pișie satul tocmai unde-l doare mai tare. O fi avut ciudă pe sat, dar las' că avea și satul dreptate în felul lui. Că atunci cînd l-a văzut pe Onache prea arțăgos și rău de gură, dragostea satului a sărit gardul, alegîndu-l pe vecinul lui Onache, pe tovarășul lui de joacă și de năzbîtii, pe unul Haralambie. Băiatul cela, adică Haralambie, fiind mai tăcut, mai închis în sine, era, în schimb, mai cumpătat, mai cruțător. Ceea ce i-ar fi putut prinde bine, el vede, ceea ce n-ar fi trebuit de văzut, el nu vede, nu aude, și Ciutura, cu apucăturile unui sat coborît din păgîni, îl tot alinta, îl preamărea, zicîndu-i pînă la urmă „deșteptul cela de Haralambie". Pe fosta sa dragoste, pe Onache, Ciutura n-o mai lua în samă, iar pentru ca înțepăturile lui să nu aibă prea multă trecere, îi ziceau, de obicei, „prostul cela de Onache".

Cu toată nestatornicia satului, Haralambie și Onache rămîneau buni prieteni. După ce-au tot holteit și zburdat, și și-au făcut de cap cît ce-au putut, hai că se însoară amîndoi într-o iarnă, într-o singură duminică. De obicei, însurățeii rămîneau să trăiască o vreme împreună cu bătrînii, dar ce căsnicie e pe-o laviță, într-un ungher, în văzul și auzul tuturora?!

— No, și-au zis cei doi prieteni, că noi o s-o ținem pe lîngă bătrîni pînă în primăvară, da cum se va începe a se zbici, ieșim din sat și ne facem case pe deal, la slobodă...

Lut și lemn, mă rog, cît vrei, dar nevoia cea mare

a ciuturenilor erau locurile de casă, pentru că satul, înghesuit la încheietura celor două dealuri, se ajungea streașină cu streașină. Se vorbea de ani de zile că, iaca, de amu nu se mai poate, de amu cine se va căsători, acela să-și ridice casă în cîmp, pe deal, dar în cîmp nu vroia să iasă nimeni. Mai trece o vreme, se mai iau cîteva perechi. O vreme rămîn cu părinții, iar pe urmă fac ce fac și mai înghesuie o căsuță printre celelalte case.

— No, că noi, iaca așa cum ne vedeți, dar o să scoatem Ciutura din văgăuna asta...

Ar fi fost în firea lucrurilor ca cei doi prieteni, după ce-au crescut și holteit împreună, să ridice două căsuțe acolo undeva la o margine de sat, devenind doi buni vecini, dar asemenea lucruri la noi în Moldova se întîmplă rar de tot, căci în felul moldoveanului de-a concepe viața, după o lungă și nezdruncinată prietenie, neapărat trebuie să urmeze o sfadă lungă, grea, încrîncenată, pentru că, altminteri, cu ce-o să-și mai aducă și el aminte c-a fost om ș-a trăit pe lume?!

Se poate însă întîmpla că sămînța acelei învrăjbiri a fost semănată de Ciutura, atunci cînd dragostea satului a sărit gardul de la unul la altul. Cum se obișnuiește, sămînța acelor neînțelegeri a tot zăcut în adîncuri, la întuneric, la umezeală, iar mai apoi, cînd s-a desprimăvărat și s-a zvîntat, a spart scoarța pămîntului și a ieșit la lumină.

Ruptura s-a produs brusc, ca o explozie, și a căzut chiar la alesul locului de casă. De unde pînă la nuntă prietenii erau înțeleși să meargă în doi pentru a-și alege loc de casă, iată că spre primăvară Haralambie începe a-l tot purta pe Onache cu vorba. Nu ne ducem azi, ne ducem mîne — și nu atît mîne cît poimîne. Băiat bun și tovarăș de credință, Onache s-a tot lăsat dus de nas pînă ce într-o bună zi Tincuța lui a prins prin sat capăt de vorba că Haralambie acela nu numai că și-a ales de acum loc de casă, dar a și săpat lut, l-a rotunjit într-o călcătură, mîne-poimîne vîră caii într-însul, numai ce vezi că au și făcut lampaci, pe cînd ei, proștii, stau și așteaptă...

Mirat cum nu se mai poate, Onache iese din sat și o pornește pe-o cărăruie spre apus, pe dealul cel mic, acolo unde se zicea că și-a ales loc de casă Haralambie.

Pe o frumoasă frunte de deal, între sat și pădure, se lumina o roată mare de lut proaspăt așezat frumos, și cînd se apropia Onache, Haralambie tocmai bătea în mijlocul lutăriei un par, ca să aibă de ce lega frîul cailor atunci cînd vor mesteca lutul pentru casă.

— Doamne ajută, a zis Onache și a mai vrut să adauge o glumă, ceva, cum îi era obiceiul, dar n-a izbutit, pentru că i s-a oprit un nod în gît.

— Să crești mare, i-a răspuns tatăl lui Haralambie, descărcînd paie dintr-o căruță.

— Parcă era vorba, măi Haralambie, să mergem să ne alegem loc de casă împreună?

— Dacă pe dealul ista, măi Onache, te miri de-a fi loc de două case! Că nu degeaba i se zice în sat „dealul cel mic". Și, abia ieșiți din înghesuiala satului, ce să ne înghesuim iară, cînd satul, iaca, mai are un deal, și nu că așa, da e deal mare, și pe dealul cela loc de case — cît vrei.

— Dar, nu ne-am luat noi într-o sară frați de cruce, n-am schimbat cămeșile?

— Ei și dacă?

— Apoi, ce frați de cruce or mai fi și aceia, cînd unul gospodărește pe dealul cel mic, altul pe dealul cel mare...

— Cămeșile, măi Onache, e una, gospodăritul e alta...

— Atunci dar mai rămîneți cu bine, le-a spus Onache. A vrut să mai zică ceva de glumă, cum îi era obiceiul, dar, vai, nodul cela...

— Mergi sănătos.

Simplu de tot, chiar banal sfîrșesc la noi marile prietenii, și Onache, amărît cum era, și-a luat-o pe Tincuța de-un deget, au ieșit amîndoi din sat. Și pentru că Haralambie și-a făcut casă la apus, Onache și-a zis: am să-mi fac casă la răsărit. Și pentru că Haralambie și-a ales dealul cel mic, Onache și-a ales dealul cel mare. Încetul cu încetul au scos lut, l-au făcut lampaci, au prins a zidi, dar cînd începi un lucru mare cu inimă grea, totul merge cu greu, în silă. O vreme Tincuța, harnică și stăruitoare, îl ajuta din răsputeri, dar mai apoi a început a se tîngui că prea i-a luat supărarea pe dinainte. În loc să-și lipească și ei colo o bojdeucă undeva la o margine de sat, au ieșit în cîmpul gol unde nici tu drum, nici tu pîrău, nici tu fîntînă. Onache însă, cum a vîrît hîrletul în pămînt, a zis că — gata: cu locul

de casă el a sfîrșit-o, dar serile Tincuța se repezea în sat să vadă ce mai fac oamenii, și se întorcea cu ochii plînși, pentru că, zicea, rîde satul de alesul lor.

Ciutura, mă rog, avea de unde rîde, pentru că marea ei patimă — Haralambie — a dovedit o minte deosebită atunci cînd și-a ales loc de casă. Pădurea — nici prea aproape, nici prea departe, întocmai cum îi șade ei bine în viața unui om. Pămînturi bune, care nu se mai află jur-împrejur, și apoi pîrăul la doi pași. De ai o vită, de ai o pasăre la casă — și de păscut are unde, și de înotat are. Neamurile, ce-i drept, îs cam depărtișor, în schimb casa Haralambie și-a pus-o pe marginea drumului ce duce în Hîrtoape, și de cum se ia omătul pînă toamna tîrziu, o bună jumătate de sat va tot trece pe lîngă casa lui și-i va tot da bună dimineața la dus, bună sara — la întors. În sfîrșit, micuț cum este el, dealul cela, dacă dincolo de pîrău trece șoseaua cea mare ce duce de la Movilău la Bălți, și apoi hăt pînă la Dunăre, pînă la mare.

Onache însă, rău de gură și hazliu cum l-a făcut Dumnezeu, dacă minte nu i-a prea dat la alesul locului de casă. Ei, hai, că au mai tovărășit ei și alții, iar pe urmă s-au sfădit, dar stai, măi om, bun — azi te sfădești, mîne te împaci, iar casa, cînd ți-o faci, o faci pentru o viață! No, că de unde! Și-a luat nevasta, a suit-o pe dealul cel mare și a început a săpa, dar, dacă stai așa mai bine să vezi, ce, adică, mare lucru a ales el acolo? Loc deschis, bătut de vînturi, pămînt hleios, zgîrcit pe vreme de secetă, zgîrcit pe vreme de ploaie. Onache însă habar de grijă! Umblă și se laudă că din ograda lui se vede în toate cele patru părți ale lumii, și atîta cer, atîta lume cît vede el într-un ceas, șezînd cu Tincuța lui pe prispă, satul nu vede într-un an. Vorbă să fie, că va mai trece mult pînă va avea casa ceea a lor prispă.

— Și apoi soarele, zice Onache, că el cînd răsare, răsare mai întîi pentu mine și pentru Tincuța mea, și de abia după aceea răsare pentru tot satul, iar cînd se satură de lume și i se urăște de atîtea prostii, ajunge, în cele din urmă, și pe dealul cel mic...

Mă rog, Onache ca Onache, rîsul, și batjocura, atîta era de capul lui, dar Ciutura rîdea pe sub musteață în sensul că: he, he, vom mai trăi ș-om mai vedea. Stătea

la pîndă bătrîna vulpe, și tot culegea cîte-o noutate cînd de la căsuța de pe dealul mic, cînd de la căsuța de pe dealul cel mare, pentru că tinerele familii, pînă se așază cu traiul, trec printr-un șir de furtuni și neînțelegeri.

Lucruri știute.

Tinerele gospodine — suspicioase, bănuitoare și cicălitoare, tinerii gospodari — arțăgoși și înfocați. Cînd se luau la ceartă, ajungeau a nu-și vorbi cu săptămînile. Casa lui Haralambie, fiind aproape de drum, își revenea mai ușor. De dimineață pînă sara lume se duce, lume se întoarce, și mai o babă, mai un moșneag cîrnește din drum să vadă ce mai fac cei tinerei și, găsind sfadă în casă, pun mînă de la mînă de-i împac, pe cînd Onache cu Tincuța lui muncesc zile întregi singurei în pustietatea dealului.

— Măi femeie, măi, vezi să nu-ți uit glasul, c-ai să ieși într-o sară să mă chemi la masă, și n-am să te mai recunosc!

Vesel și bun de gură, Onache ici se supără, ici îi trece, pe cînd biata Tincuță, oricînd o și vezi e cu ochii plînși. Josuță și puțină la trup, cu fața-i rotundă, veselă, zîmbitoare, umbla Tincuța ceea prin Ciutura ca o pălărie de răsărită dată în floare. Harnică și plină de voie bună, se încălzea un sat întreg lîngă sufletul ei, pentru că lumina ochilor ceia căprii, zîmbăreți, ardea-ardea și nu se mai stingea odată. De dragul ochilor celora căprii s-au bătut flăcăii din Ciutura o iarnă întreagă, dar n-a avut noroc biata fată. Și-a legat capul cu prostul ista de Onache, care, iaca, a luat-o de la părinți ca s-o scoată pe dealul ista, în pustietatea asta. Ș-amu el umblă șuierînd de colo pînă colo pentru că, mă rog, ce-i pasă lui, pe cînd ea, sărmana, se spetește muncind, cu vorba, născîndu-i-se și murindu-i în suflet nemărturisită, pentru că nu are cui o spune. Ș-așa i se face uneori greu pe inimă, c-ar lepăda într-o bună zi și casă, și masă, și bărbat și ar porni la vale spre sat, bocind în gura mare...

* * *

Să ne întoarcem însă la Onache, pentru că femeile, mă rog, ca femeile. Rar cine să le intre în voie. Într-o bună zi ce și-a zis Onache: măi, ia să-mi dreg eu o

portiță. Visul lui dintotdeauna a fost să-și ridice o casă frumoasă, cu ogradă, cu livadă, cu gard trainic, împletit de jur-împrejur, pe care să-l încheie în fața casei cu o poartă înaltă de stejar, lipită de-o portiță ceva mai josuță, făcută din viță de salcie. Casa, de bine, de rău, era gata ridicată. Gardul mai poate aștepta, că e lung și are de unde. Poarta, mă rog, ca poarta — o ai, e bine, n-o ai, tot e bine, dar fără portiță nici că se mai putea. Așa stînd lucrurile, Onache se scoală într-o dimnecioară și pînă Tincuța să facă mămăliga, pînă unaalta, el de acum se și întoarce de la pădure cu un druc în spinare. După care se repede și mai aduce unul, pentru că portițele, dacă poate cumva nu știți, se așază frumos între doi stîlpi. Unul o ține legată să nu fugă, de celălalt portița se lipește cum s-ar lipi o nevestică tinerică de-un vecinel atunci cînd nimeni nu o vede. Că femeile iestea îs tocmai ca și portițele — unul o ține, de altul se lipește...

Așa. Bun. Frumos. Să vedem ce facem mai departe.

Tot scăpărînd cîte-o vorbă de duh pe ici, pe colo, treaba merge. Cum stîlpii au fost aduși în ogradă, și-a luat împreună cu nevasta prinzul, după care s-a repezit în Valea Cuboltei și a adus o cogemite legătură de vițe de salcie, pe care mai apoi le-a curățit frumușel, le-a jupit. Pîn' ce vițele s-au uscat la soare, a pus mîna pe hîrleț și hai la săpat.

Tincuța în ziua ceea dădea casa cu lut pe afară. Pe semne, i s-o fi acrit de-a tot călca, mesteca, apoi căra și întinde lutul cela cu lopățica. Ostenită și necăjită cum era, a început a se jeli lumii în gura mare. Elei, Doamne, ce noroc chior a mai avut și ea, sărmana! Ce blestem de bărbat i-o mai trimis soarta, că mai bine măicuța o înădușea de mică cu o pernă decît s-o crească și s-o mărite cu vînturaticul ista. Iaca, de-o jumătate de vară se necăjesc s-o căpătuiască măcar cît de cît, dacă n-au un Doamne-ajută. Casa acoperită ca vai de dînsa, fără uși, fără ferestre. Mîne-poimîne îi prinde frigul și știe Domnul cum vor ierna. În jurul casei — pustiu că ți se strînge inima de atîta sărăcie. Nici copăcel, nici o tufă de rîs, să ai cu ce-ți bucura ochiul cînd ieși din casă; nici poiețică, nici găină, nici iesle, nici baligă, nici coadă de fîs la casă! Trece lumea pe drum și chicotește de gospodăritul lor, iar Onache —

habar de grijă. Șuieră zi de zi toate cîntecele care le știe, avînd în grijă ca nu cumva să obijduiască vreunul. Atunci însă cînd se apucă și el, dragă Doamne, să facă ceva, de ce credeți că se apucă? Iaca, face portiță. Cînd a afla satul, are să crape de rîs. Că asta le mai trebuie lor amu — portiță! Faci portiță și — gata, ești gospodar. Să-i fi spus el atunci în serile cînd îi ținea fusul cu ce are de gînd să-și înceapă el căsnicia, în vecii vecilor nu s-ar fi dus după dînsul! A știut să tacă, motanul, tot luînd-o cu glumele înainte, da amu, iaca, o lasă să se rupă din șale, muncind la lut, pe cînd el șade în pirostrii, șuieră și se joacă cu o portiță. Și încă nu se știe de-l va ajunge capul s-o facă măcar pe aceea ca lumea, dar hai, să zicem că a făcut o portiță bună — d-apoi portiță le trebuie lor amu, cînd nici casă, nici ogradă, nici poartă!

— No, că de ce zici tu așa... Casa, uite-o. *Bate vîntul vălurele, pe deasupra casei mele.* Gardurile se fac mai mult pentru vite — ale tale să nu iasă, cele străine să nu deie peste tine. Porțile se fac pentru a putea întra și ieși cu trăsura, iar portițele — pentru musafiri. Nea vînd încă nici vite, nici trăsură, noi nici cu gardul, nici cu poarta nu prea avem ce ne grăbi, da musafirii chiar că au început să-și facă de cap. Iaca de-abia se lasă soarele spre chindii, și să vezi cum ne vine în musafirie mătușa ceea a ta, Ileana. Vine babornița naibii zi de zi, de parcă i-ar fi picioarele de împrumut.

— Vine să ne vadă.

— Hai, mă rog, vine să ne vadă, dar cum vine ea, cum vine!!! Ba o văd urcînd din valea satului, ba o văd coborînd dinspre pădure. Uneori parcă-parcă ar vrea să treacă pe cărărușa pe care îmblăm și noi, da pe urmă nu știu cum o ia, că răsare de după casă, de te face să tresari, să-ți stupești în sîn, și așa îmi vine uneori să prind cioara ceea de-o aripă...

— Să-mi lași mătușa în pace, că nu-i mătușa ta.

— De-ar fi ea mătușa mea, atîta ai mai vedea-o tu pe-aici! Dar, fiindu-mi neam din partea nevestei, rabd și eu. Rabd cît rabd, dar, fa Tincuță, căsuța asta, iaca, așa cum o vezi, dar e căsuța noastră, căsuța unor oameni liberi și mîndri, drept care, cînd vine cineva în musafirie, trebuie să poarte de cinste casei, altminteri mă supăr, și cînd se supără conu Onache...

— Ce te-ai legat, măi, de capul femeii!

— Oamenii din gospodari știu că atunci cînd vii la casa cuiva, mai întîi ciocănești la portiță și întrebi: se poate, nu se poate? Așa se face pe lume. Mătușa ceea a ta însă vine la noi cum ai veni la o stînă, căci s-o fi gîndit — dacă n-au portiță, ce să le mai port de cinste! Și mi-am zis mai dăunăzi: mor, dar îmi fac portiță. Mă porăiesc azi toată ziua cu dînsa, iar spre sară, cum s-a arăta mătușă-ta Ileana, să vezi ce mustruluială am să-i fac!

— Ia te uită ce se mai rățoiește și Onache aista al meu! Că tu, în loc de mustruluială, ar trebui să-i faci o cinste! Vine sărăcuța și pe vreme bună, și pe vreme ră, vine pe jos din sat pînă la noi, că, de n-ar fi ea, nici n-am știi, zău, cînd e zi de lucru, cînd e sărbătoare.

— Parcă ea știe!

— Numa' că știe.

— Taci, bre, că mă înflă rîsul! De cînd o țin minte, îmblă prin sat și întreabă care sărbătoare după care vine. Că, altele, mai răsărite, o dată întreabă și pe urmă știu, socotesc singure în capul lor cît e de la Bobotează pînă la Postul cel mare, cît e de la Înălțare pînă la Sînpetru, da mătușa ceea a ta, de cînd o știu, tot îmblă și întreabă.

— E vina ei că nu ține minte?!

Și tot așa, din vorbă în vorbă, soarele urcă, soarele e la amiază, soarele trece de amiază, iar mîhile își văd înainte de treabă. Mai spre sară casa era unsă, și portița era gata. A avut o zi bună Onache acela ori poate omul devine deosebit de îndemînatic de abia după ce se însoară?... Oricum, a dres o portiță de-a mai mare dragul. Stîlpii de stejar, îngropați pînă la brîu, aduceau prin ceva a cetate medievală, ridicată pentru a nu-și coborî steagurile. Portița de nuiele avea ceva gingaș, feciorelnic, fiind ușurică, dar trainică, cu marginile puțin rumenite la para focului, căci altminteri nuiaua nu se îndoaie ca să fie frumos împletită.

— Iaca, bre Tincuță! De la noi atîta, de la Dumnezeu mai mult.

— D-apu... măi tu Onache, măi... cum de te-o ajuns capu'?!

— Iaca, mi s-a deschis, măi femeie, așa de parcă m-ar fi luminat ceva de sus...

— Ș-o să ție e oare mult, luminarea asta a ta?

— Pînă s-a lăsa soarele după deal, ca să te prind în brațe și să te pup.

Uimită de cele ce-i vedeau ochii, Tincuța, după ce s-a spălat pe mîni într-o căldate, a pornit cu fruntea plecată spre tînărul ei bărbățel și spre noua lor portiță. Venea smerită, oarecum rușinată, pentru că îl mai iubea, sărmana de dînsa, cu toate nesfîrșitele supărări și ciondăneli, îl iubea cum nu se poate mai mult. Văzîndu-și dragostea răsărită ca din pămînt lîngă umărul lui, Onache, fiind mai năltuț și mai zdravăn, a cuprins-o în brațe, a săltat-o de la pămînt, făcînd-o să-i plesnească toate osișoarele, după care o puse cu grijă înapoi la locul de unde o luase. Și, pentru că sufletul îi era plin de voie bună, iar voia bună pururea se cere scoasă în lume, și-a pus palmele pîlnie la gură și a chiuit cît ce-a putut.

Era o caldă zi de toamnă, o zi frumoasă, topită în frumusețile sale, așa încît sufletul, nemaiputînd cuprinde atîtea farmece, a întors brusc foaia, și pe la amurg omului începu să i se pară că ceea ce a fost pînă mai nu demult, aceea a fost ieri, iar amurgul ce mai stăruie este amurgul unei cu totul alte zile. Dinspre răsărit vine pe furiș noaptea, cerul coboară într-un albastru închis, ici-colo răsare cîte-o steluță. Chiotul lui Onache, lunecînd pe lîngă pădure, a coborît în vale, iar pentru că valea în drumul ei spre Nistru se tot despletea cînd în două, cînd în trei, a prins a se despleti și chiotul. Și s-au tot dus vuind și clocotind văile cu chiot cu tot, pînă nu l-au mai putut urmări nici ochiul, nici urechea.

— Ai văzut și tu, măi Tincuță?!

— Ce să văd?

— Cum s-au tulburat apele în Nistru.

— De ce, adică, să se tulbure ele?

— De chiotul meu.

— Las', nu mai spune.

— Pe cuvînt. Hai să mai chiui o dată, iar tu în vremea asta stai molcom și nici nu sufla, nici nu clipi.

Era tînăr, era voinic, și chiotele celea ale lui au cutreierat și deal, și vale, pătrunzînd pînă în văgăunele

cele mai îndepărtate, pînă în sufletele cele mai tăinuite. Ş-ar fi trezit chiotele celea un dor uitat din vremi străbune, căci n-a dovedit Tincuța să se dumerească ce e cu apele Nistrului, cînd iată că dintr-o margine de pădure se arată o vedenie roșcată cu trup lung de viței, cu piept voinic, cu picioruşe lungi şi subțiri. O vreme ba se arată, ba iar se pierde prin niște rariști, şi iat-o, în sfîrşit, ieşind pe-o basma verde de semănătură de toamnă. Vine cît vine, apoi se opreşte, ridică botul, stă neclintită, de parcă ar fi ascultat glasul cuiva. Şi, deodată, îi zăreşte pe cei doi lîngă o frumoasă portiță de salcie.

— Ai văzut şi tu, măi Onache?! S-a uitat la noi. Zicea cineva mai nu demult că de îmblat îmblă ea noaptea prin sate, dar de uitat la oameni nu vrea să se uite.

— Apoi, nu se uita pentru că nu prea avea la cine.

— Ei, ian te uită, da cu ce sîntem noi mai breji decît alții?!

— Firește că sîntem! Şi noi i-am lăsat pe-ai noştri, ca să ieşim la slobodă, şi ea i-a părăsit pe ai săi, ca să plece în lume. Aşa s-a făcut că, iaca, şi noi singurei, şi ea singurică...

— O fi fiind el poate şi aşa, dar mi-i în grijă, măi Onache, că, iaca, de cum o pus ochiul, nu ne mai lasă. Ce ne facem dacă vine peste noi?!

— Apoi, dacă vedem că-i rău de tot, scoatem motănaşul din casă şi să vezi cum ne lasă pe noi şi porneşte după motănaş!

— Cum să nu! După ce-o spintecat atîtea haite, şi-a pune ea mintea cu un motănaş... Maică precistă, iaca s-a urnit din loc şi vine. Ne-ai nenorocit, măi omule, cu chiotele tale. Amu ce ne facem? Că tu eşti bărbat şi trebuie să ştii mai bine ce să facem.

— Ține-te bine de stîlpul cela, că iaca am şi eu un stîlp. Stăm bine şi frumos fiecare lîngă stîlpul lui, şi dacă o vedem că se apropie cu gînd rău de casa noastră, închidem portița şi — gata.

— Teci, măi, că mi se face rău de glumele tale...

Groaza pădurilor vine încet, tăind semănături, tăind cîmpuri, tăind arături, şi tot vine şi vine la căsuța de pe dealul cel mare. Suflă greoi, adînc, trage cu ochiul în lături. Ba-şi ascunde, ba-şi arată colții, gata

fiind în fiece clipă de încăierare. Firea ei hărțăgoasă, bătăușă, te îndeamnă să cauți un ciomag, o coadă de furcă ceva, dar nu se poate, vai, nu se poate, căci era mîndria întregii cîmpii, cugetul unui neam întreg o luase sub înalta sa ocrotire.

— Mai Onache, da poate să scoatem un tăciune din vatră, s-o speriem cu focul?

— M-am gîndit și eu, dacă nu prea avem ce aprinde. Grămăjoara ceea de paie o să ne trebuiască pe mîne la mestecat lut.

— Care lut, măi. Deie Domnul să ajungem noi pînă mîne!

— De ce, adică, să nu ajungem pînă mîne? Că eu atunci cînd ne-am cununat, i-am spus popii: părinte...

Aici lui Onache i s-a uscat cerul gurii, pentru că urgia pădurii era de acum la doi pași.

Avea totuși lighioana simțul bunei-cuviințe. Era de-a mirării de unde l-o fi moștenit, cum de l-o fi păstrat prin cele multe și grele prin cîte a trecut, dar hotărît că-l avea. Cu cît se apropia de casa omului, cu atît i se netezea blana, i se pleca smerit botul. Ochiul i s-a făcut mai îngăduitor, suflarea mai potolită.

Onache stătea după un stîlp. Tincuța — după celălalt, și pentru că portița făcută în ziua aceea rămăsese deschisă, javra a trecut printre cei doi stîlpi, de parcă ar fi primit botezul, de parcă ar fi părăsit o lume pentru a intra în alta. În bătătură s-a oprit, căutînd ceva. Știa ea cam ce se cuvine să fie în ograda unui bun gospodar, dar, vai, gospodarii erau încă tineri, nu dovediseră să agonisească nimic din cele ce-ar fi putut să-i prindă bine unui cîne.

În cele din urmă, s-a oprit lîngă mănunchiul de paie adus pentru mestecat lutul. Urcată pe grămăjoara ceea, a prins a se tot roti în jurul cozii sale, și s-a tot învîrtit așa, pînă cînd și-a făcut un culcuș de toată frumusețea. În sfîrșit, s-a culcat adunată colac, cum le place cînilor să doarmă. O vreme a stat cu botul pe labe, cu ochii deschești, cu gîndurile cine știe pe unde, apoi a oftat, și nu atît a oftat cît a gemut — greoi, dureros, din adîncul rărunchilor. Părea că mii de ani a tot venit ea, trecînd cine știe prin cîte, pînă să ajungă la această casă, la acești oameni, cărora sortit le-a fost să devină stăpînii ei. Geamătul cela, deși a scuturat-o împreună cu grămăjoara de paie,

dar a slobozit-o, a ușurat-o de povara nesfîrșitelor sale pribegii, după care și-a închis ochii și în aceeași clipă a adormit.

— Iaca, măi femeie, începem a ieși și noi în rînd cu lumea. Mă tot cicăleai că ne vorbește satul de rău, că n-avem coadă de rîs la casă. Mă rog, ați vrut coadă, poftim coadă...

Sst... Să nu cumva s-o trezim. Măi Onache, da ce-om face noi la noapte, cînd ne-a fi să ieșim afară?

Cine se rușinează, fa, de cînele său! Ieși afară cînd îți trebuie și habar de grijă!

— Dacă nu, că nu de rușine-i vorba...

Osteneala unei lungi zile ațipește pe-o frunză colbăită de buruiană. Soarele scapătă după dealuri, dunga de foc de la asfințit începe a păli, dar pînă la amurg mai este.

Învăluită într-o pătură străvezie de fum, Ciutura forfotește domol în vale. Trăsurile vin de la cîmp încet, cu plinul. Fumegă hogeagurile caselor, scîrțîie cumpăna fîntînilor — și tot scîrțîie, scîrțîie, căci noutățile-s mult prea puține pentru o zi atît de frumoasă, pentru un sat atît de mare. Drept care iat-o și pe mătușa Ileana urcînd harnic dealul spre căsuța nepoatei sale, strigîndu-i de departe:

Fa Tincuță, fa! Iaca, vin la tine!

Cum a zărit-o, Tincuța s-a și luminat la față, devenind veselă și zîmbăreață precum era mai nu demult, cînd era fată mare. Vorba e că mătușa ceea a ei nu prea avea ochi buni să-l vadă pe Onache, și cînd venea, vicleană cum sînt femeile, din vorbă în vorbă, tot căuta s-o atîțe pe nepoată împotriva bărbatului său. Tincuța însă își făcea casă nu pentru ca s-o strice, și prin oricîte supărări ar fi trecut ei, cînd o vedea pe mătușă, se făcea deodată veselă, mulțumită de toate, astfel încît biata femeie, cînd o vedea de departe plină de voie bună, mai-mai că-i venea să se întoarcă din drum.

- Mai stați la sfat?

— A făcut, iaca, Onache o portiță ș-am ieșit și noi, de, cum ies oamenii serile la portiță.

— Sărăcuța de tine, te-i fi ținut de stîlpul cela să nu te ieie vîntul... Te-o fi pus păgînul ista și la mestecat, și la cărat lut, de-o rămas numa umbra din tine...

— Care umbră, mătușă, că m-a prins mai nu demult Onache și m-a ridicat sus de-au plesnit toate osișoarele

din mine. Ai văzut mata umbră să-i plesnească oasele?

— Da de la ce v-aţi luat voi, că te-a înflat el aşa, deodată, şi te-a ridicat ca să te bușască în pămînt?...

— Ei, de la ce ne-am luat... El s-a uitat la mine, eu m-am uitat la dînsul, el s-o lipit de mine, eu m-am lipit de dînsul...

— D-apu că pentru lipit, măi copii, îs lăsate nopţile, iar zilele îs pentru cu totul alte treburi...

— Las', mătuşă, că uneori e bună şi ziua, ş-aşa e de dulce...

— Apoi, dacă o să vă ţineţi amîndoi de prostii, — şi ziua, şi noaptea, — nu ştiu ce-a mai fi din gospodăritul ista al vostru...

— A fi, mătuşă, că, ia te uită ce mai frumuseţe de portiţă a dres Onache.

— De la portiţă, fată hăi, pînă la o gospodărie aşezată e ca şi cum ar fi de aici, de la voi, şi tucma hăt-hăt-hăt...

Şi tot aşa, din vorbă în vorbă, vede mătuşa că va mai curge multă apă pe Nistru pînă îi va putea ea vîrî nepoţelei mintea la loc. Văile s-au topit cu totul în amurg, vîrfurile dealurilor se văd ca o caravană de cămile, plutind pe-o mare cenuşie, sumbră, şi ca să nu-i fie drumul chiar degeaba, Ileana le-a povestit tinerilor gospodari arhicunoscuta ispravă a greierului care a tot cîntat vara întreagă fără să-i pese ce va fi la iarnă. Mătuşa ceea a Tincuţei era cam lipsită de umor şi, cînd i se întîmpla şi ei să facă o glumă, fericită cum era, pornea a rîde prima, şi tot rîdea pînă ce începea să uite despre ce-a fost vorba. Rîsul cela al ei, noduros şi sunător, tot venea şi venea la vale ca o căruţă deşartă pe un drum bolovănos. Cînd se nimerea cîte-un bolovan mai mare, mătuşa repezea capul înapoi pe spate, pentru care lucru rîsul cela al ei aducea întrucîtva a nechezat.

Pe semne, nechezatul cela a şi trezit-o pe javră. Tinerii gospodari, văzînd cum se înalţă din mănunchiul de paie un bot somnoros, trecut cine ştie prin cîte, au înlemnit, iar mătuşa îi tot dă înainte cu nechezul. Deodată zăreşte şi ea javra. Amuţeşte la o întorsătură de rîset, scoate un „văleu!" — şi, aplecîndu-se, îşi adună pestelcuţa grămadă. Au femeile ce au, dar în clipele de mare emoţie se pot face de ruşine dacă nu-şi adună repejor pestelcuţa grămadă.

— Măi copii, măi, d-apu dihania asta o să vă pape la noapte!!!

— Cum să ne pape, mătușă, dacă e cînele nostru?

— Care „cînele vostru", măi, cînd stați, iaca, și voi și tremurați de frică?! Te poți tu apropia de urgia asta, a lua ea bucățica din mîna ta?!

— Cum să nu ieie? Tincuță, parcă rămăsese un boț din mămăliga ceea de dimineață...

— De rămas o rămas, numai că...

— Las' că facem, măi femeie, altă mămăligă, că mie mămăliga rece nici nu-mi place, nici nu-mi priește...

— Dacă zici tu, mai facem o mămăliguță, de ce nu...

Biata Tincuță, ca să nu-i dea mătușii capăt de vorbă, intră în casă, scoate boțul cela de mămăligă. Onache îl ia și pornește spre mănunchiul de paie. La o jumătate de drum, pentru a nu-și pune la încercare chiar tot norocul, îi aruncă bucata. Javra a înghițit-o din zbor, apoi i-a clipit mulțumită stăpînului, și, mai oftînd o dată, ceva mai ușurel, și-a reluat odihna întreruptă de rîsul mătușii.

— Să-ți rămîie de cap, măi Onache, că eu, iaca, să-mi dai aur curat...

Toată noaptea ceea pînă în zori Ciutura a fost numai vuiet și freamăt, căci mătușa Tincuței, așa uitucă și lipsită de umor cum era, se născuse în fericita zodie a Luptătorului. Atunci cînd, Doamne ferește, o aveai de dușman, îți era de-a scăpării, dar cînd ți se făcea prieten, un prieten mai credincios nici că se putea. După ce l-a tot vorbit de rău pe bietul Onache, mătușa într-o singură sară i-a devenit prieten, știind prea bine că, legînd prietenie cu Onache, se ridica și ea împotriva Ciuturii.

Ei și ce, adică, mare lucru să te pui în poară cu Ciutura?! Las', o dă el Ileana la brazdă, că, la drept vorbind, prea își face de cap Ciutura ceea.

Abia coborîtă de pe dealul cel mare, mătușa Ileana a și pornit prin sat dintr-un capăt în altul, și-o tot înțeapă pe biata Ciutură, și-o tot ocărăște că ce, adică, umblă ea și-l tot cocolește pe Haralambie acela, de parcă n-ar fi știut, cum știe toată lumea, că și-a făcut casă pe dealul cela mic și a ținut să fie acolo singur, ca să poată fura mai în voie — și el, și tatăl lui, că tălhari sînt ei cu toții neam de neamul lor. Iar cînd te obișnuiești a pune mîna pe ceea ce nu-i al tău, tot ochind și tîrîind la casă,

ajungi deştept foc — de ce nu? — pe cînd Onache, puţinul pe care îl are, l-a muncit cu mîna lui, l-a plătit cu sudoarea lui. Şi voi, nătărăilor, în loc de-a-l tot lua pe unul de deştept şi pe celălalt de prost, mai bine v-aţi scula mîne dimnecioară şi v-aţi repezi să vedeţi ce minune are Onache în ogradă. O fi vreo javră de cîne, ziceţi voi? Da, e-o javră, dar îi javra ceea roşcată care ne-a scăpat pe noi toţi, că, de n-ar fi fost ea cu colţii ceia ai ei, ne-ar fi zătrit fiarele de pe faţa pămîntului. Cum de-a ajuns ea tocmai în ograda lui Onache? Iaca a ajuns. A trecut prin Ciutura, a trecut prin toate satele dimprejur şi nici măcar să se uite pe lîngă cine trece, da de ales şi-a ales tocmai casa prostului celuia de Onache. Doarme într-o grămăjoară de paie, da cum se trezeşte, dezlipeşte ochii şi-l caută pe Onache — poate îi aruncă ceva fărîmături de la masă, poate o mîngîie...

Noaptea întreagă umbla lumea prin sat, ardeau luminile, băteau cînii, iar în zori ciuturenii au şi început a urca dealul. Se duceau să cinstească curajul şi bărbăţia celei care, în miez de iarnă, pe vreme de mare cumpănă, s-a ridicat de una singură împotriva a ceea ce părea să fie soartă. Veneau s-o vadă, să se mire, să-şi scarpine cefele, pentru ca pe urmă să poată spune: bre, am fost de-am văzut-o şi eu! Îi duceau, drept plocon, cîte-un pumn de rămăşiţe de la săraca lor cină, dar să vezi, javra naibii, din mîna străinilor nu vrea să ia. Cum vede un străin apropiindu-se, se ridică şi-ţi arată două rînduri de colţi, că ţi se taie suflarea.

— I-ai fi spus, măi Onache, lucruri urîte despre satul tău de baştină, odată ce se ridică ea atît de furioasă împotriva noastră — a tuturora?!

— Ce să-i spun, parcă n-a trecut chiar ea prin Ciutura, nu le-a văzut pe toate cu ochii săi?...

— Lasă, bre, că nu mai sîntem noi de lepădat, şi dacă nu i-ai spus nimic de rău, spune-i încaltea ceva de bine, ca să nu îmblăm cu buzunarele pline de fărîmituri...

— Dacă nu vi-i îndemînă, deşertaţi-le colo, lîngă grămăjoara ceea de paie... Hai, mai vioi, nu vă temeţi...

Hei, bine-ar fi, dar cum Dumnezeu să te apropii, cînd jivina nu te lasă să faci un pas!... Cum te mişti din loc, i se umflă nara. Numai atunci cînd se apropie

Onache, blana i se netezește, prinde a luci, botul i se lungește de credincioasă ce-i este și, vai, ce-ar mai fi vrut să fie mîngîiată, sărmana.

— Și chiar de ce n-o mîngîi, bre Onache? Nu vezi cum ți se gudură?

— Mata, badei, mîngîi cînele chiar de fiecare dată cînd ți se gudură?

— Hai, bre, chiar te rugăm cu toții, că ni-i a mirare să vedem cu ochii noștri cum ce apropie omul de-o asemenea strășnicie...

— Păi, dacă mă roagă satul cu căciula în mînă...

— Cu căciula în mînă, zău, că, iaca, îmi scot și eu cușma.

Onache pornește încet cu plocoanele oamenilor spre grămăjoara de paie. Cum ajunge, îi șoptește javrei ceva în așa fel ca să nu audă sătenii despre ce se vorbește, apoi o lasă să culeagă darurile din podul palmei pînă la ultima fărîmătură. După care o mîngîie pe creștet, pe bot, pe urechiușele la care, trecute prin atîtea bătălii, le-a rămas numai numele.

— Și chiar nu te-ai temut, măi Onache, atunci cînd te-ai lăsat în pirostrii lîngă dînsa?! Și chiar nu te-ai gîdilat atunci cînd culegea cu limba fărîmituri din podul palmei?! Și chiar...

* * *

Zile întregi satul face ce face și iar mai pune piciorul în căsuța de pe dealul cel mare. Oamenii se duceau nedumeriți, umiliți, căci prostul cela de Onache, ca să vezi... Atîta noroc are băietanul cela, pe parcă într-adevăr i-a pus Dumnezeu mîna pe cap. Iar cînd ajungi miruit de către Domnul, vorba ceea, prost să fii, noroc să ai. Într-o singură zi satul s-a împărțit în două tabere. Cei care au văzut javra și cei care încă n-au apucat s-o vadă. A nu fi văzut încă potaia lui Onache însemna a fi un om cu totul de nimica, iar a fi de nimica nu vrea nimeni, și iată că într-o dimineață pînă și cel deștept și avut pornește spre casa celui prost și sărman.

Venea oțărît și încruntat, cu gîndul la marile nedreptăți ale lumii. Auzi tu, muncește omul zi și noapte. Pentru că muncește, îi merge, iar prostul cela de Onache,

mai mult cu gluma, mai mult cu fluieratul. Și ca să vezi, cela care se ține de vorba cu duh și fluierături face ce face și, într-o zi de lucru, adună o lume întreagă în ograda lui, pe cînd Haralambie, cu toată agoniseala, cu toate laudele, chiar cînd e zi de sărbătoare stă cu nevasta în doi, că le țiuie în urechi de atîta singurătate.

— Și ce-o găsit ea, măi Onache, aici la tine, că de n-ar fi grămăjoara asta de paie, nici n-ar avea undeși face culcuș!! Să fi trecut, proasta, pe lîngă casa mea, că am și căpițe de fîn, și vacă, și oițe, iar cînd omul are de toate, o duce și cînele bine.

— De trecut a trecut ea și pe lîngă casa ta, numai că de oprit, iaca, n-o vrut să se oprească.

— Și oare de ce?

— Prea sînteți voi deștepți, măi Haralambie, iar cei deștepți ... mai mult tac, ca să nu treacă ceva din mintea lor și pe sama celor proști. Iar cînele ce altă bucurie are trăind la casa unui om? Ia îi mai arunci din cînd în cînd cîte-un boț, cîte-o vorbă. Adică, așteaptă el mai mult vorbe, pentru că de-ale gurii își găsește prin alte părți...

* * *

Ciutura se considera un sat vechi, de răzeși, cu merite deosebite în istoria întregii cîmpii, dar, vai, meritele celea, în afară de ciutureni, nimeni nu mai vroia să știe de dînsele. Asta o durea cumplit pe biata Ciutură. În clipele de frămîntare, de reculegere, satul de la încheietura celor două dealuri se visa să ajungă odată și odată cu meritele recunoscute peste tot, dar treceau anii, treceau veacurile, iar Ciutura, în loc de-a ieși la suprafață, se ducea tot mai la fund printre cele sate multe și necunoscute.

Dar iată că i-a sosit și ei ceasul. Străvechile merite, străvechile virtuți au fost deodată confirmate, întruchipate în carne și oase, pentru că Onache acela, oricum ar fi el, dar e ciuturean de viță veche, ciuturean și la vorbă, și la umblet, și apoi neamul Cărăbușilor, de amu dacă vreți să știți, se trage — hei-hei — tocmai de unde, hei-hei — tocmai de cînd... Și apoi să vezi vorbă dulce, frumoasă și amețitoare ca un pahar de vin

bun. Cu pieptul descheiat, cu fruntea sus, au pornit ciuturenii pe la cumătrii, pe la hramuri, pe la iarmaroace. Se duceau să mai petreacă, să-și sporească neamurile,. să cumpere ori să vîndă, dar principalul era că se duceau să se mai laude și ei un pic, pentru că, altminteri, nici iarba, dacă n-o lauzi din cînd în cînd, nu mai crește.

Aținată și stîrnită din toate părțile, Cîmpia Sorocii a prins a toarce cărărușe spre căsuța de dincolo de marginea Ciuturii, pe vîrful cela de deal. Venea lume de pe lume. Tincuța nici că mai știa pe unde calcă de fericită ce era — atîta lume vedea casa lor într-o singură zi cît Ciutura nu vedea într-un an întreg. Și tot oameni cuminți, oameni vrednici, oameni înțelepți. Nu veneau ei cu daruri, pentru că moldovenii cură și săraci sînt de cînd lumea, dar erau cu toții săritori la nevoie, gata a-ți da un sfat bun, gata să te ajute, să-ți arăte. Pe Onache, cînd îi veneau cu sfaturi consătenii, îl prindea căscatul, dar de la străini prindea totul din fugă. Încetul cu încetul, nici că mai știi cum și de unde au început a se procopsi și ei. A apărut și gardul împletit, și poarta de stejar, au fost puse ușile și ferestrele la casă, au fost sădiți copăcei și tufe, întocmai cum a vrut Tincuța să fie. De capre Onache nici c-a dorit să audă, dar cîteva oițe — de bine, de rău — behăiau colo în preajma casei.

Oițele celea i-au adus bietului om multă bătaie de cap și alergătură. Nici tatăl, nici bunicul, nici neam de neamul lor nu ținuse oi, și Onache, firește, nu prea știa a îngriji de dînsele. Vita simte cînd are, cînd nu are stăpîn, și iată că într-o bună noapte oițele lui Onache sar peste ocol și se tot duc. De abia a doua zi, spre sară, le-a găsit într-o turmă ce cobora de la munte spre mare.

Ciobanii, oameni cumsecade, i-au întors averea fără multă vorbă și, cînd era să se despartă, l-au întrebat cam pe unde ar fi mai bine s-o ia ca să ajungă mai ușor acolo unde le trebuia lor. Onache le-a dat sfaturi multe și bune, iar pentru că drumul lor, oricum, avea a trece pe lîngă Ciutura, i-a poftit să mîie la căsuța de pe dealul cel mare. Ciobanii au primit și, cîrnind-o din drum, așa, mai înspre sară, au așezat turma la mînat între Ciutura și pădure. Unul din ciobani a rămas împre-

ună cu cînii să păzească turma, iar ceilalți doi, cu traistele la șold, au și pornit spre casa omului. De neam erau munteni. Și portul, și umbletul, și vorba — toate erau de acolo, de la munte.

Cînd să intre în ogradă, lighioana a ridicat din mănunchiul său de paie botul posomorît și roșcovan.

— Uite-o, neică, și pe Molda! s-a mirat unul din ciobani.

— E cînele meu, a spus Onache arțăgos.

— Firește, ceea ce e în ograda omului e al lui, a zis împăciuitor ciobanul. Am vrut doar să zic' că seamănă cu acea sireacă Moldă...

— Cu care Moldă seamănă?

— E o poveste, măi om bun, mai mult pentru o vatră caldă și o mămăligă mare...

— Apoi, a zis Onache, avem noi și vatră, va fi ea și mămăliga...

Cum cina a fost gata, musafirii s-au așezat în jurul măsuței. Tincuța a răsturnat mămăliga, ciobanii au scos de prin traiste cîteva felii frumoase de brînză. Vin căsuța lui Onache încă nu văzuse, dar au pomenit cu un cuvînt de bine acea minune după care, oricum, și viața pare mai veselă, și lumea mai frumoasă.

Așa s-a făcut că stăpînii casei, oameni de acum în toată firea, au aflat și ei legenda lui Dragoș-Vodă. Coborînd din munți, umbla Dragoș cu ceata la vînat, căci erau numai păduri și pustietăți prin părțile iestea. La o vînătoare, gonind un zimbru, într-un puhoi de ape revărsate s-a înecat cînele credincios al lui Dragoș și, îndurerat cum nu se mai poate, voievodul i-a dat rîului celuia numele cățelei sale dragi, zicîndu-i-se și acum Moldova.

— Sfinte Dumnezeule, a zis Tincuța cu pumnii duși la gură în semn de mare mirare, căci deseori se dovedea a fi mai ageră la minte decît bărbatul. Nu cumva și numele neamului nostru tot de la javra ceea s-o fi trăgînd?!

* * *

După plecarea muntenilor Onache a prins a-i zice javrei Molda și, ciudat lucru, potaia și-a primit numele din zbor, cum primea boturile de mămăligă pe care i

le arunca Onache. Mai spre iarnă, după ce s-a odihnit bine, a început a ieși din ogradă. Se ducea pînă la marginea pădurii, mai gonea cîte-un iepure, ca să-i treacă de urît. Intra uneori în pădure pe cîte-o jumătate de zi, dar spre sară, cînd ieșea Onache ori Tincuța s-o cheme, din inima pădurii, de sub pămînturi răsărea ca prin minune și venea tot o fugă pentru a li se culca cuminte la picioare.

Să fi stat la vreun an de zile în ograda lor — și a fost, poate, cel mai plin, cel mai fericit an din viața Cărăbușilor, — căci au avut dragoste și pace în casă, noroc și spor la toate. Faima căsuței de după marginea Ciuturii a fost atît de mare, încît prin cîșlegile de iarnă, cînd s-au mai luat cîteva perechi, au început a se sfădi și-a se frămînta unde să-și facă și ei case. Ba că pe dealul cel mic — că e pămîntul mai bun, ba că pe dealul cel mare — că e mai mult soare. În cele din urmă, au venit de și-au făcut case nu departe de Onache, așa că — nu mai era Tincuța chiar atît de singurică serile și diminețile, iar pentru o femeie, cînd are de unde ciuguli două-trei minciuni dimineața, gata, harnică și binevoitoare va fi ziua întreagă.

Iată însă că pe la sfîrșitul verii, într-o sară, pe cînd stăteau Onache și cu Tincuța lui la portiță, Molda, care dormita în pragul casei, își saltă deodată botul, îl aruncă pe spate și, așa din somn cum era, prinde a urla.

— Măi Onache, măi, oare ce-o mai fi și asta?!

— Turba, dihanie!!

Cînele a amuțit. A stat o vreme tresărind, cu geamătul înfundat în sine, după care — ce i s-o fi năzărit? — s-a ridicat și, cum portița era deschisă, a trecut printre cei doi stîlpi, retezînd cîmpul spre pădure fără a auzi cum o cheamă stăpînul, cum o roagă stăpîna. S-a prelins pe după niște stejari și dusă a fost. N-a venit toată noaptea, nu s-a întors nici a doua zi.

— ... o-o-o-lda-a-a-a!!!

Zadarnice erau toate. Parcă ar fi intrat în pămînt. Bocea în gura mare Tincuța, căci se legase cu suflet cu tot de javra ceea. Umbla veștezit și abătut Onache, pentru că una e să nu ai noroc, și alta e să-l fi avut și să nu-l mai ai. Vicleana de Ciutură atîta așteaptă, că din „prostul cela de Onache" nu-l va mai scoate.

Mai trece însă o zi la mijloc şi iată că de după muchia dealului răsare şi vine grăbită aceeaşi mătuşă Ileană.

Fa Tincuţă, fa! Iaca, vin la tine.

Cum ajunge, o cuprinde şi prinde a plînge. De la dînsa au aflat şi ei că nimănui n-o să-i mai pese de acum încolo de Molda lor, pentru că o altă mare nenorocire s-a abătut peste mult pătimita Cîmpie a Sorocii.

Începuse războiul, căruia, cu timpul, avea să i se zică război mondial.

Primul război mondial.

Capitolul II

PĂDURE, VERDE PĂDURE

Vreo patru ani nimeni s-o fi văzut, nimeni să fi auzit de dînsa, dar iată că în a cincea primăvară, aşa cam prin postul cel mare, într-un miez de noapte, de pe stîncile de humă ale malului drept, a pornit a tulbura şi a răscoli văile nistrene acel groaznic, acel sfîşietor urlet care, odată auzit, o viaţă întreagă va trăi în tine. Ţăranii ţin, de obicei, minte cînd şi ce anume a prevestit urlatul cutărui sau cutărui cîne, fiind convinşi că prin tristeţea potăilor îi previne soarta. O fi vreo taină la mijloc, vreun legămînt, vreo îngemănare de zodii, dar, după mii şi mii de ani de convieţuire, urletul cînelui tulbură sufletul omului cum nu se mai poate.

Apoi, culmea culmilor, a apucat-o pe javra ceea urlatul tocmai cînd începuse a se desprimăvăra în Cîmpia Sorocii. Pe la o amiază, cînd era soare şi frumos, se auzea prin fundul văilor susurul pîrăuaşelor. Vînturi — aproape deloc, iar cînd veneau, erau blînde, călduţe. Răsărită şi crescută din brazda pe care o muncea, ţărănimea a început a se înfiripa şi a prinde la viaţă împreună cu seminţele rămase în pămînt din anii trecuţi. Toate se urniseră din loc, toate păreau a merge spre bine, şi, cînd colo, într-un miez de noapte, de pe grumajii de humă ai Nistrului începe a colinda lumea jalea cea mare, jalea cea fără de seamăn.

Şi, ca să vezi, lepădătura naibii, mai era şi sîrguincioasă. Urla noapte de noapte, semănînd panică peste

tot. De acum de la o vreme, cum se lăsa amurgul — pustiu pe la răscruci, pustiu prin ogrăzi. Închiși prin case, oamenii cinează, schimbă cîte-o vorbă și încolo stau tăcuți cu frica în spate. Focul în vatră ba se înfiripă, ba iar se stinge, bucata se adulmecă și se înghite cu greu. Stai însă că toate par a se trece cu bine în astă sară. Oarecum ușurată, lumea se așază la culcare, ațipește, și pe după cîntatul cucoșilor, cînd somnul e mai dulce, jigodia ridică botul spre cer și sparge tăcerea nopții, smulgînd lumea din somn cu vis cu tot.

— Să-i ferească Domnul și pe dușmanii noștri de una ca asta!...

Oftează sărmanii din greu, căci nu-și pot închipui cam ce alte necazuri s-ar mai putea abate pe capul lor. Cuțitul era demult la os, căci în cei patru ani de război mult încercata Basarabie trecuse, pare-se, prin toate. A intrat în război ca una din guberniile de apus ale Imperiului țarist, apoi, cuprinsă de revolte sociale, a ajuns a se fi proclamat republică, și s-a menținut ca stat independent vreo zece săptămîni, dar, nerecunoscută fiind pe plan internațional, acum ieșea din război ca ținutul de răsărit al regatului român

În cei patru ani de fierberi revoluționare, întrerupte de operații de război, Cîmpia Sorocii a trecut de nenumărate ori cu satele, pămînturile, vitele, averile sale cînd de partea unora, cînd de partea altora. Se dădea foc la moșii, se tăiau păduri și se cărau pe la case, apoi, fricâ făcîndu-li-se de cele săvîrșite, lăsau și casă, și masă, pornind prin lume în căutarea unui destin mai norocos, dar, negăsindu-l, se întorceau înapoi — la rădăcină și obîrșie. Erau creștini în zile de praznic, păgîni — pe vremea jafurilor și împărțelilor, aduceau a martiri cînd le venea rîndul să treacă prin cumplite suferințe. Au îndurat foamete și frig, nevoie și sărăcie, au trecut prin epidemii de tifos și holeră, că abia dovedeau să-și ducă morții la groapă. Domnul însă a avut grijă de dînșii și acum, în pragul primăverii, cînd clopotul albastru al cerului chema lumea la o viață nouă, cînd pe sub omăturile îmblînzite de soare a început să miroase a fir de iarbă verde, apare secătura ceea cu bocetele sale.

— Să-i rămîie de cap!

Mai ales femeile nu-și aflau locul, fiind istovite de

ani și ani de așteptare. Își așteptau feciorii, își așteptau părinții, își așteptau bărbații, și erau pline de înfrigurare așteptările celea ale lor, căci odată cu alipirea Basarabiei la statul român, Nistrul devenise graniță, și dincolo de acea graniță rămîneau bărbații cîmpiei mobilizați la începutul războiului în armata țarului. Firește, în cei patru ani de război mulți au și căzut pe cîmpul de luptă, mulți s-au pierdut prin focul revoluției, dar o mai fi rămas și din cei cărora scris le era să se întoarcă.

Satele erau numai așteptare. Așteptau musafiri dragi de departe, așteptau să li se întoarcă norocul, așteptau iertarea păcatelor celor multe și grele, așteptau să li se împlinească roada pămînturilor, mana vitelor, așteptau rîsete de copil în vale, lumini calde în toate ferestrele, și, cînd colo, peste toate așteptările lor se lasă, ca o piatră de moară, jalea cea fără de sfîrșit.

— Măi, da chiar nu se găsește nimeni să ieie un băț, o piatră ceva?!

Se găsea, cum nu, dar de unde, căci o fi fost sălbătăcit cînele cela cu totul! Ziua picura prin desișuri, prin fundături, iar cum se lăsa noaptea, numai ce-l zăreai pe-o stîncă, deasupra Nistrului, cu botul ridicat spre cer. Își alegea loc de urlat în așa fel că chiar de găseai stînca pe care urlă, nicicum să te cațări pe dînsa. Cînd, în cele din urmă, îți venea în cap cum să faci ca să urci, javra se muta pe altă stîncă — pe una și mai al naibii. Și tot așa noapte de noapte, malul drept al Nistrului — de la Otaci și pînă la Soroca — era numai friguri și groază.

— Ehei, d-apoi că acela e cînele meu!! a zis deodată un ostaș nalt și osos în manta rusească pe celălalt mal al Nistrului.

Se întorcea, sărmanul, cine știe de pe unde și, pomenindu-se cu granița în față, se ascundea prin desișuri, pe malul stîng. Nu putea să nu treacă rîul, căci dincolo, pe celălalt mal, îl așteptau casa, pămîntul, neamul, dar nici că de trecut nu era chip, pentru că vremea a început a bate în cald. Pîrăușele de prin vîlcele au tot șopotit și au săpat omătul pe dedesubt, pînă l-au trezit din somn pe bătrînul Nistru. Acum marele nostru rîu, umflat de apele primăverii, vuia și spumega, nevoie mare. Zile întregi ghețurile pocneau de parcă s-ar fi tras cu tunul, albia rîului, tot bolborosind, se umplea de

gheață și spumă, amenințînd din clipă în clipă să se reverse peste maluri. Picură crengișul mirosind a mugur, vremea tot coboară din cald în și mai cald, iar de la munte se tot desprind și vin plutind la vale maluri întregi de gheață. Un om chibzuit în asemenea împrejurări așteaptă o săptămînă-două pînă se vor fi potolit apele, dar, vai, după patru ani de înstrăinare, dorul de casă e în stare să-ți întunece mințile, iar urletul cînelui ce-a trăit cîndva în ograda ta punea vîrf la toate.

— ... o-o-ol-da-a-a!!

Urletul a amuțit. Peste o clipă bătaia lunii a surprins un ghem roșcat, ce venea cotilindu-se la vale pe coasta stîncilor de humă. Și iar apare, și iar dispare, dar las' că fostul ei stăpîn știe cam pe unde s-o caute. Din vreme în vreme printre munții de gheață ce pluteau domol la vale, pe malul drept, se arăta, pe-o clipă-două, capul ei mare, plin de dor, plin de nerăbdare. A încercat de cîteva ori apa cu laba, dar n-a îndrăznit să înfrunte această strășnicie de ape și a prins a schelălăi.

— Tu, proasto, nu te vîrî, că iaca așa și-o prăpădit viața și străbunica ceea a ta. Șezi colea frumușel pe mal și mă așteaptă, că eu, uite-mă-s, vin viu la tine!

Fără a sta mult pe gînduri, își face semnul crucii și se aruncă în mugetul apelor, ieșite pe alocuri din matcă. Răzbătea cu greu. Nici nu prea știa, nici nu prea avea unde să înoate. O apucă de-a curmezișul rîului, înfigînd pe rînd brațele în apa tulbure și rece, dar se iscă de pe undeva un val, îl acoperă și el, scăpînd ca prin minune, zărește o lespede de gheață, se prinde cu unghiile de falca ei zgrunțuroasă. Se ține de ea din răsputeri, dar, deodată, își dă sama că lespedea îl duce înapoi spre malul stîng. O lasă, se mai avîntă o dată de-a curmezișul apelor, ținînd-o spre malul nalt, abia albind prin întuneric, trece cît trece, și, deodată, se pomenește cu un munte de sloiuri împănate unul în altul, ce vin peste dînsul. Dacă te prind sub talpă — gata, s-a zis cu tine.

A avut un pic de noroc și un cîne credincios. Apoi, norocul ca norocul, da cînele chiar că l-a scăpat de la moarte. Pe la mijlocul rîului, cînd, sleit de puteri, a început a se gîndi de n-ar fi mai bine s-o ia înapoi, deodată, de printre clăbucii de spumă, răsare o mutră umedă de cîne, gudurîndu-se și schelălăind de-o mult prea mare fericire.

— Dar nu ți-am zis eu să șezi frumușel locului, să m-aștepți?!

Scheaună, se gudură și, întorcîndu-se, prinde a vîsli lîngă umărul lui. A trece Nistrul cu cînele în doi i s-a părut lui Onache un lucru de nimica, dar iată că marile lui strădanii nu sfîrșesc aici.

Ceva ciudat se petrece și pe un mal, și pe celălalt. Pare-se că l-au simțit pînă la urmă. Malul drept nu vroia să-l primească. Au tras în el de două ori, dacă nu l-au nimerit. Malul stîng nu vroia să-i dea drumul. În clipa cînd urma să detune cea de-a treia împușcătură, un alt ostaș, ce stătea alături, ochind și el, a pus arma la o parte pentru a se mira:

— Ca să vezi, nebunul cela mai și cîntă!

* * *

Cerul e nalt, noaptea e lungă, iar ei stau amîndoi pe mult rîvnitul mal, tupilați într-o groapă — omul și cînele lui. Și frig le era, și frică le era, și tremurau amîndoi de dădea sufletul dintr-înșii. Peste o vreme cînele începu să-și revină, dar bietului Onache îi clănțăneau dinții de nu-i mai putea stăpîni. Ostenit, flămînd, înjosit, zăcea el în groapa ceea pe niște gunoaie umede și se întreba: cum, asta se cheamă vatră, asta se numește întoarcere la plaiul natal? Să răzbați o țară încinsă de flăcări, o țară cît o lume, să scapi de atîtea ori ca prin urechile acului, pentru ca, pînă la urmă, să nimerești într-o groapă cu gunoaie?!

Cîndurile însă i se fărîmițau, pentru că îl scuturau frigurile. La un moment dat i s-a făcut chiar milă de sine și a lăcrămat, și a rostit cuvinte grele de ocară împotriva neamului său. Acum nu mai era băietanul ce arunca doar înțepături peste satul din vale. După patru ani Onache a ajuns a arunca cuvinte grele în tot ce avea mai sfînt, pentru că în acei patru ani a trecut prin toate. Și prin tranșee, și rănit, și decorat, și prizonier a fost. Îl păzea însă Dumnezeu, pentru că în adîncul inimii îi lumina visul întoarcerii la vatră, la pămîntul lui, la nevestica cea cu ochi căprii și zîmbitori.

Dar, vai, frumoasele noastre vise, care ne tot țin pe pămînt de azi pe mîne și ne tot luminează la fiece pas,

mai bine nu le-am vedea odată împlinite, căci atunci cînd se împlinesc, îţi vine să-ţi plîngi de milă. Onache şade tupilat într-o groapă de gunoaie, ascultă cum se îndepărtează, vorbind ei înde ei, doi grăniceri.

Şi frig îi era, şi frică îi era, şi-l tot învăluia să verse spumele ce le-a înghiţit trecînd Nistrul. Înger să fi fost şi tot pînă la urmă te-ai fi întrebat dacă făcea să-ţi pui de-atîtea ori viaţa la bătaie, pentru ca să ajungi, odată şi odată, în această groapă cu gunoaie.

Molda se apropie încet, tîrîş, prinde a-i linge obrazul aspru, nebărbierit. Onache chicoteşte pe înfundate, căci îl gîdilă limba javrei, apoi, încetul cu încetul, prinde a i se însenina fruntea. Doamne, ce gînduri îţi mai vin atunci cînd te fură deznădejdea! Întoarcerea la vatră trebuie plătită, oricît ar fi costat, pentru că cei ce nu se întorc riscă să rămînă pentru totdeauna între două maluri, între două focuri. La urma urmei, globul pămîntesc nu e decît o pustietate dacă sufletul nu are un petic de pămînt al lui, stropit cu sudoarea, cu sîngele strămoşilor şi lăsat moştenire nouă, pentru ca şi noi, după ce ne-om fi trăit veacul, să-l trecem moştenire urmaşilor noştri.

* * *

Ieşite din matcă în puterea nopţii, apele Nistrului se strecoară pe întuneric prin văi, peste cîmpuri, prin văgăune, şi iată că încep a musti şi pe sub gunoaiele pe care şedeau cei doi fugari. „E vremea de plecat", i-a şoptit Onache cînelui. Grănicerii s-or fi retras prin pichete de frică să nu-i fure apa prin întuneric, dar cum se va lumina de zi, îşi vor relua posturile şi atunci nu mai scapi cu una, cu două.

Malul drept, după cum s-a mai spus, era adunat din două maluri — malul mic, un prag josuţ din preajma apei, şi, la vreo sută de paşi, malul mare, înalt cît un munte. Pe malul mic erau ajunşi. Acum important era să urce coastele pietroase ale celui de-al doilea mal. Acolo, sus, începea cîmpia, începeau satele, pădurile, începea p a t r i a lui Onache Cărăbuş. Zile întregi, dosit pe malul stîng, Onache şi-a ales pe malul drept o cărăruie care, cum i se părea lui, urca uşor, pe nesimţite, malul cel înalt, dar, ori că apele l-au dus mult

prea la vale, ori că s-o fi rătăcit singur - oricum, o bună bucată de noapte a tot umblat Onache cu cînele în urma lui, au tot lunecat și căzut pînă la ameteală, iar malul cum a stat, așa rămînea să se înalțe în fața lor.

— Iaca așa, Moldă dragă, ajungem și noi a nu ne cunoaște baștina...

Neamul Cărăbușilor se trăgea din răzeșii de pe Nistru. Cu vremea flăcăii și fetele din această vale se însurau și se măritau prin satele din mijlocul cîmpiei, unde pămîntul era mai roditor și, se zicea, soarta mai binevoitoare.

S-or fi mutat și Cărăbușii în mijlocul cîmpiei, în căutarea unui alt destin, or fi trecut de atunci ani și ani, căci, iată, unul din răzeșii de pe Nistru nici a înota bine nu știe, nici dealul cel mare nu-l poate urca prin întuneric.

Nistrul totuși rămînea în viața lor, continuînd să urmărească soarta Cărăbușilor acolo în mijlocul cîmpiei. Cu toate că bătrînul Cărăbuș, tatăl lui Onache, era convins că nu le-a mai rămas fir de neam acolo pe malul Nistrului, cineva, de pe malul celei ape, tot întreba de dînșii din vreme în vreme, din om în om.

De obicei, neamurile se răspund atunci cînd au ele nevoie, și nu atunci cînd îi fi avînd nevoie tu, dar, spre cumplita uimire a Cărăbușilor, neamul cela de pe malul Nistrului pîndea numai zilele grele din viața altora. Atunci cînd nevoile îi strîmtorau pe Cărăbuși din toate părțile, într-o bună zi se pomeneau cu o bătrînică josută și tăcută venită de undeva de pe malul Nistrului, o bătrînică ce se cam ferea de ochii, de gura lumii, pentru care lucru a și fost poreclită, zicîndu-i-se „călugărița".

Se poate însă întîmpla că nu era poreclă, poate că și călugărise la vreo mănăstire de pe malul Nistrului, pentru că mănăstiri erau destule. Pe urmă s-o fi măritat ori o fi moștenit de la cineva o mică gospodărie acolo pe muchia ceea de stîncă, deasupra Nistrului, căci avea căsuță, ogradă, trăsură și o jumătate de desetină de țarină, pe care din an în an o tot semăna cu păpușoi mărunței, pe care îi numea „hangani".

Hanganii ceia au și adus-o de pe malul Nistrului

în Ciutura. Era la un început de primăvară. Cîmpia Sorocii, după cîțiva ani de secetă, ieșea din iarnă ca vai de dînsa. Cărăbușii ajunseră în primăvara ceea istoviți și secătuiți, încît părea că — gata, li se stinge rădăcina neamului. De răzbătut au răzbătut ei cu chiu, cu vai la iarbă verde, dar de călcat pe iarba ceea nu mai aveau putere. Ședeau cu toții pe prispa casei de dimineață pînă sara, ședeau tăcuți, așteptînd dezlegarea, și iată că în una din zilele celea negre, în fundul ulicioarei, răsare o pocitură de trăsură trasă de o gloabă de cal. Vine încet și scîrțîind, apoi, cum ajunge în dreptul porții Cărăbușilor, gloaba îndemnată de hăț împinge oiștea în ograda lor. În trăsură — o mătușică tăcută, cuviincioasă, cu ochii plecați, cum i se și cuvine unei călugărițe. S-a uitat lung, tăcută, la cei ce ședeau pe prispă. A oftat, și-a făcut cruce, apoi a prins a se poroi ceva acolo, în căruță, tot otărîndu-se și foindu-se. În cele din urmă, a îmbrîncit un tăbultocel de vreo trei puduri, făcîndu-l să cadă jos în bătătură.

— Iaca, a zis, pentru că sîntem neamuri, fie de sufletul celor duși...

După care, îndemnîndu-și gloaba mai mult cu vorba decît cu biciul, a dat ocol ogrăzii, ieșind înapoi în drum, și s-a tot dus, încet și scîrțîind, spre malul Nistrului, lăsînd neamul Cărăbușilor într-o cumplită uimire.

„Curat minune cerească", zicea Cărăbuș cel bătrîn, pentru că tocmai în ziua cînd n-au mai avut chiar nimic ce pune pe masă, tocmai în primăvara cînd n-au mai avut cu ce-și însămînța pămîntul, tocmai în clipa cînd erau convinși că sînt singuri pe această lume, vine, iată, neamul ista de departe și descarcă în mijlocul ogrăzii trei puduri de grăunțe pe care mătușa ceea i-ar fi cumpărat, de-ar fi vrut, cu casă, cu pămînt, cu suflet cu tot.

— Iaca, la toamnă, da-va Dumnezeu roadă bună și ne vom duce să-i mulțumim și-i vom întoarce datoria...

S-o lăsăm însă pe altă dată cu felul cela al nostru de-a mulțumi atunci cînd ni se face un bine. Cu toate că roada a fost cum nu se mai poate de frumoasă, toamna a venit cu alte griji, cu alte nevoi, și bătrînul Cărăbuș a mutat întoarcerea datoriei pentru anul următor, apoi încă pentru un an și, lucru obișnuit, a și început a uita de bătrînica de pe malul Nistrului. Dar nu vroia „călugărița" să uite de dînșii. De acolo, de pe

stînca ceea naltă, urmărea casa Cărăbușilor zi de zi, an de an, și iată că mai vine o iarnă grea, cu omături, cu viscole, iar făină pentru mămăliguță — deloc, și iar apare în mijlocul ogrăzii o săniuță trasă de-o gloabă de cal, și mătușa, tot oftînd și văicărindu-se, mai descarcă un săculeț cu grăunțe lîngă sărmanul lor prag.

Aducea de fiecare dată hangani, gata uscați în cuptor, numai buni de măcinat, dar ar fi neadevărat să spunem că mătușa le aducea grăunțe de păpușoi.

„Călugărița" de pe malul Nistrului le aducea cîte un sac de viață nouă. Și, după ce sacul cădea în bătătură, ea, cu o umbră de zîmbet în colțul buzelor, nu uita de fiecare dată să zică:

— Pentru că sîntem neamuri, iată, fie de sufletul celor dragi...

Într-un rînd i s-a tîmplat bătrînului Cărăbuș să care niște marfă de la Otaci la Soroca. Onache, fiind atunci cu tată-său în cărăușie, cînd coborau pe Nistru la vale, l-a întrebat pe bătrîn cam pe unde-o fi fiind satul și casa mătușii celeia. Tatăl lui Onache nu prea ținea nici el minte, dar, din gură în gură, din om în om, au dat de urma ei.

Era un sătucean nici prea mic, nici prea mare. Casa mătușii — bătrînească, dar încă trainică, dată frumos cu var, stătea cuviincioasă pe un vîrf de stîncă, deasupra Nistrului.

Tînăr și înflăcărat cum era, Onache zicea că să întoarcă pe loc trăsura și să se ducă s-o vadă, dar erau cu marfă, cu plinul, și unde să ridice sărmanii lor căluți atîta greutate tocmai hăt în vîrful dealului!

— Las' i-a zis părintele, la întoarcere, cînd vom fi cu deșertul.

De la Soroca însă au luat-o pe alt drum, ca să le fie mai aproape, și hai să nu mai lungim povestea atunci cînd nu e tocmai frumoasă...

* * *

În cei patru ani de război Onache deseori o tot visa, căci fără minuni venite nici mai știi cum și de unde te miri de-ar fi scăpat cu zile. Pînă că și acum, ajuns pe malul Nistrului, pomenindu-se cu grăniceri în față, și-a zis: d-apu' stai că am neamuri acolo, pe malul celălalt, și deci principalul e să ajung acolo, sus, la dînsele.

Cîteva zile, de pe malul stîng, a tot căutat satul și casa mătușii, pînă ce într-o des-de-dimineață le-a zărit, dezvelindu-se în ceață. Ba a avut chiar norocul să vadă și căsuța, și pe stăpîna ei. Mătușa tocmai intra cu o căldare plină prin portiță, pe semne, își adăpa gloaba. Îmbătrînise, sărmana, ori, poate, zăcuse în iarna ceea, căci duce căldăruța cîțiva pași, se odihnește cît se odihnește și iar o ridică de jos.

Căsuța mătușii cu cele două ferestruici i-au luminat atunci cînd s-a aruncat în rîu, dar, cum a ieșit la mal, iată că nu le mai poate găsi. De urcat a urcat, în cele din urmă, munții ceia de humă, dar ce folos, cînd nici tu sat, nici tu casă, nici tu mătușă. Flămînzi și degerați cum erau, se grăbeau să ajungă cît mai repede la cald și au tot rătăcit la întîmplare, iar cînd a început a se lumina de zi, și-au dat sama că au ieșit prea departe în cîmpie și acum trebuia să intre în satul mătușii dinspre apus, trecîndu-l dintr-un capăt în altul.

Iat-o, în sfîrșit, căsuța. Fumegă din plin hogeagul, miroase a făină fiartă de păpușoi. Onache intră pe portiță, se apropie de fereastră, ridică mîna să bată, și, deodată, aude alături glasul ei frumos cîndva, acum pe jumătate stins de bătrînețe:

— Întră, că nu e închis...

Mătușa stătea în mijlocul ogrăzii, acolo unde o văzuse el acum cîteva zile, de parcă toată vremea ceea a tot stat locului, așteptîndu-l să vină să-i ajute a duce căldarea. Și Onache a ridicat căldarea cuminte, cuviincios, pornind cu ea spre prag. Cu toată bătrînețea, mătușa era atît de senină, atît de gospodăroasă, atît de preocupată de ale sale, încît îți venea a crede că mai ieri, mai alaltăieri s-au văzut, și amu, mai avînd niște treburi, băiatul ista al lui Cărăbuș iaca a mai trecut pe la mătușă, pentru că, dacă sînt neamuri, de ce n-ar trece?

Mînile mătușii aveau un farmec, o vrajă ce te fura chiar din prima clipă. Erau într-o continuă mișcare, mînile celea ale ei, tot ajutîndu-se una pe alta, tot îndemnîndu-se una pe alta, dar se petreceau toate pe furiș, căci avea ce avea mătușa cu cuvîntul, dar îl ocolea, se ferea de dînsul. Ori că i se urîse de atîtea vorbe goale, ori că nu mai credea în ceea ce spunea lumea, dar căuta să se folosească de cuvînt rar de tot și deschidea gura numai atunci cînd altminteri nu se putea.

Intrat în casa mătușii, Onache s-a așezat pe-o laiță, și-a scos șapca și stătea mirat cum nu se mai poate.

Să fi trecut vreo zece ani de cînd îl văzuse mătușa în casa tatălui său. Abia se ridicase flăcăuan și, Doamne, cîte s-au petrecut în viața lui de atunci! Căutînd de pe celălalt mal casa mătușii, Onache se gîndea că odată ce-au trecut atîția ani, și el intră pentru prima oară în casa ei, vine nebărbierit, în manta ostășească, va trebui s-o ia de departe, pentru a-i povesti bătrînei cine este și de pe unde se întoarce. Nu s-a ajuns însă pînă la hronicul vieții, pentru că mătușa, tot trebăluind prin casă, tot mestecînd mămăliguța, nici gînd de vorbă lungă. O singură dată, cînd grijea opaițul din fața icoanelor, a întrebat în treacăt:

— De la război?

— De la război.

Tăcută a mestecat mămăliga, tăcută a prăjit într-o tigaie niște jumere, tăcută și-a hrănit musafirul. Molda scheuna pe înfundate lîngă prag și mătușa, oftînd, s-a ridicat de pe scăunaș, a adus un mănunchi de paie de le-a așternut în tindă. După ce-a lăsat cînele să intre, i-a aruncat ce-a rămas de la masa musafirului. Molda, fericită de a-și fi regăsit stăpînul, a înghițit ce-a fost al ei și, după nopți întregi de strajă, s-a potolit, s-a incolăcit, a adormit.

— Soba e plină cu lemne, a zis mătușa, gătindu-se de ducă. Ia un tăciune din vatră și aprinde-le. Cum s-a încălzi soba, scoate totul de pe tine și întinde pe șfoara ceea. Pînă se vor usca, hodinește și tu pe pătuceanul ista. Ți-am pus, iaca, și suman, să ai cu ce te înveli.

Tot gătindu-se de ducă, mătușa se mai îmbrobodește cu o șalincă peste broboadele pe care le avea pe cap, după care pune încă una, ceva mai veche, dar mai grosuță și, în sfîrșit, le acoperă pe toate cu un șal mare, așa încît nu i se vedea decît vîrful nasului. Suferea de răul vînturilor, sărmana.

— Și mata, pe cînd înapoi?

— Odihnește în voie, nici o grijă. Pe la mine rar să se arăte careva, iar dacă vine, nici vă răspundeți, nici deschideți. Mai spre sară, da-va Domnul, vă voi petrece la drum.

Despicăturile de stejar se aprind greu, dar cînd se

aprind, parcă te-ai fi întors în copilărie, parcă te-ai fi pomenit pe cuptorul maicii tale. După atîtea focuri făcute cu cărbuni, cu surcele, cu despicături de brad, cu buruieni uscate într-un fund de tranșee, un mîndru foc de stejar a venit să-l mîngîie pe Onache, să-i spună bun venit și, lăcrămînd de fericit ce era, Onache se gîndea: ce noroc că ne-am legat soarta cu aceste păduri josute de stejar, viețuind pe acest blagoslovit pămînt împreună!

* * *

Mătușa s-a întors sara tîrziu. Mînile îi erau acum smerite, mirosind a lumînări de ceară, a tămîie și Onache s-a gîndit că o fi fost la mănăstire. Le-a mai făcut o mămăliguță, i-a hrănit, după care a început a-i găti de drum. I-a dat obiele noi, ceva haine, iar în locul mantalei rusești i-a dat un cogemite suman cu glugă, pe semne, sumanul răposatului său bărbat sau al vreuneia din rude. După ce l-a „demobilizat" frumos cu mîna ei, a pus scara la gura podului, a coborît cîteva căldări de păpușoi, le-a turnat într-un sac, legînd sacul cu două sfori — una la gură, alta la mijloc, făcînd dintr-însul un fel de desagi.

— Hanganași, a zis. De sămînță.

— Nu-ți face, mătușă, atîta supărare, că noi nici nu știu dacă meritățm să ni se facă atîta bine...

— Nu eu fac binele. Domnul vi-l face, pe cînd eu numai mut grăunțele dintr-un sac în altul.

— Ușor de zis! Că, la urma urmei, și semănatul, și prășitul, și strînsul păpușoilor — toate doar au fost pe umerii matale.

— Mare lucru e semănatul, nu e ușor nici prășitul, și, cu toate aiestea, fără binecuvîntarea Celui de sus eu n-aș avea ce pune pe masă, nici ție n-aș avea ce-ți da.

— Mulțumim dar. Cît despre semănat, nu știu, zău, cum mi-a ieși mie cu semănatul, pentru că hanganii iștia în pămînturile noastre, apoi ei nu prea... Acolo, în cîmpie, pămîntul e mult prea bun, mult prea gras pentru soiul ista de păpușoi...

— Dacă n-or rodi, lasă pămîntul paragină și la anu' mai pune o dată hangani. Și dacă iar n-or rodi, mai lasă o dată pămîntul parină, și pînă la urmă nu va avea încotro...

— Dar, mătușă dragă, ce ne-am tot ținea morțiș de păpușoii știa?

— Pentru că păpușoiul e soarta noastră, iar soarta trebuie s-o știi s-o prețuiești, s-o cinstești. Bogățiile vin și se duc, iar sărăcia ne ține pe lume, și ne tot poartă din durere în durere, din veac în veac...

I-a petrecut pînă la poartă — pe el și pe cînele lui, și abia de acolo, închipuindu-i o cruce pe frunte, s-a uitat la el lung-îndelung cu ochii săi albaștri, curați, plini de dragoste, plini de bunătate. Onache s-a aplecat, i-a sărutat mînile și s-a cutremurat, căci atunci cînd i le săruta, ea, tot ferindu-și-le, i-a rostit numele.

Îl ținea minte. În toți anii ceia mulți și grei, pe semne, s-a tot rugat pentru dînsul, o fi tot aprins candele sară dė sară, așteptîndu-l să se întoarcă de la război, să treacă Nistrul, pentru a-l ajuta să ajungă cît mai degrabă la casa lui, la pămînturile sale. Acum, la despărțire, emoționată fiind, l-a sărutat în creștet și a oftat ușurată, de parcă ar fi săvîrșit una din cele mai grele munci pe care le avea de făcut pe această lume.

— Rămîi dar cu bine, maică.

— Drum bun, Onăchele.

De peste Nistru venea un cîrd de nori, legănați de-o noapte caldă, binecuvîntată, și Onache, cu cînele în urma lui, cu darurile mătușii pe umăr, a ieșit din sat și, pas cu pas, suflare cu suflare, se afundau în acea mare minune a vieții lui, care se mai numea și Cîmpia Sorocii.

* * *

— ...o-o-ol-da-a-a-a!!

Venea prin văi, în lungul pîrăuașelor cîmpiei, căci era mai ușor de mers pe pămîntul înțelenit al malurilor, dar iată că se arată luna de printre nori și în zare apare o poală de pădure. Ciudat lucru, dar cum s-au arătat pădurile de stejar, Molda a prins a sălbătăci văzînd cu ochii. Ici i se năzare ceva — și ea rămîne pironită locului, încordată, cu botul în vînt, colo face un salt — și se topește în umbrele nopții, iar tu, Onache, stai de-o așteaptă.

„Au să mi-o fure pădurile și de astă dată, s-a gîndit Onache. Măcar de-aș putea-o duce pînă în Ciutura, să întrăm în sat împreună, dar nu știu, zău, nu știu..."

Pădurile se țineau lanț, sufletul Moldei se tulbură pas cu pas, tresare la fiece foșnet de frunze uscate. Culege și culege urme, se repede, urmărind pe cineva, se întoarce, dar — nu, iară se mai duce, în sfîrșit, după un salt disperat s-a tot dus lătrînd și lătratul ei se depărtează și se stinge hăt în fundul pădurii.

„La urma urmei, și-a zis Onache, dacă se rătăcesc prin întuneric omul și cînele lui, e mult mai ușor cînelui să-și găsească stăpînul decît stăpînului să deie de urma cînelui..."

Luminat de-o asemenea cugetare, și-a văzut înainte de drum, căci drumul era lung, noaptea era mare. Se oprea totuși din vreme în vreme ș-o fluiera, ș-o chema pe nume, și se mira cumplit că cine, de unde, pentru ce i-o fi trimis-o pe Molda? Ce-o fi însemnînd această stranie, roșcată ființă în viața unui om, în viața unei cîmpii? Ce taină poate fi la mijloc, că, uite, o ai alături și le ai pe toate, te părăsește și împreună cu ea se duce tot ce-ai avut mai scump și mai drag pe lume.

Onache urcă încet malul pîrăiașelor, iar sufletul lui urcă din creangă în creangă, călătorind prin ciudatul pom al vieții, și, cum tot călătoreau ei tăcuți și luminați, deodată vede că se iscă printre dealuri, spre apus, o zare aprigă, tulburătoare.

Focul, mai ales în vreme de noapte, a fost dintot deauna groaza țăranilor din cîmpie. Nu trece mult la mijloc și zarea de printre dealuri prinde a se revărsa într un lung, tînguitor dangăt de clopote. Acelui prim clopot i-au răspuns clopotnițele din satele vecine, dar flacăra fierbe, înălțîndu-se peste dealuri, și, împreună cu focul, se ridică către cer, împletindu-se în fel și chip, un mare vuiet de aramă.

„Oare ce-o mai fi și asta?"

Cîmpia zace într-o ceață subțire, alăptîndu-și în tihnă primii săi muguri. Vîntul aduce de prin văi mirozną de salcie crudă, luna prinde cîte o arătură proaspătă, cu brazdele despletite pe marginea drumului.

Era cald în Cîmpia Sorocii, era primăvară la baștina lui Onache. O închipuire de nouraș hoinărea în largul cerului, de la o steluță la alta, ținîndu-le de urît și șoptindu-le cine-i omul ce-a trecut Nistrul și din ce amar de depărtare se întoarce.

Lui Onache i-a plăcut grozav nourașul cel mincinos și s-a oprit pe-o clipă ca să-l întrebe:

— Nu cumva și tu ești din Ciutura, măi țică?

Carul-Mare a început a-și răsuci protapul, noaptea se trece, și Onache trebuie să se grăbească. A luat-o de-a dreptul prin cîmpuri. Ceața caldă îl legăna, îl amețea încetul cu încetul, și el începuse a crede că se întoarce de undeva de la o cumătrie. Bocancii, două cîrpăloage nemțești, adăpate în Nistru și murate în toate pîrăiașele pe unde trecuse, scuipau la fiece pas, și Onache căuta să-i împace:

— Hai, bre, nu vă mai supărați atîta! Cum ajung, vă arunc în pod și-ți tot scuipa șoareci vara-ntreagă!

În cei patru ani de înstrăinare Onache s-a obișnuit a glumi de unul singur. Firea lui șăgalnică nu cunoștea alt fel de a fi, iar toți anii iștia a avut în jur oameni ce vorbeau alte limbi și nu gustau voia bună a lui. Nu-i vorbă, în răstimpul cela de vreme întîlnise cîțiva moldoveni de prin Ismail, dar nu știau șaga — rar de tot, dar poți întîlni moldoveni ce nu știu șaga.

— Nu rîdeau, bre, nici chiar gîdiliți nu rîdeau! Abia ridicau, uite așa, nasul sus, și foiau din sprîncene a pagubă...

Patru ani de zile se tot întreba Onache: scapă ori nu scapă? Acum s-a hotărît. Scăpase. Avea în jur, cît cuprinzi cu privirea, o cîmpie largă și blîndă, înfășurată în prima ceață a primăverii. Pășea peste brazde, simțea sub picioare singurul rost și singura cinste pe care o cunoștea în viață. Îl așteptau undeva după casă un plug vechi, o iapă roaibă și o sumedenie de cîntece bune pentru plug. Îl ajuta mai ales la aratul de primăvară frumosul cîntec al pădurii:

I-i-i, pădure, verde pădure!
De s-ar face-un drum prin tine
Și-o cărare pentru mine...

Onache știa tîlcul la cîntece, apoi le ținea minte, le tot aduna și le cînta întruna — în fiece clipă îngîna în sinea lui o melodie, potrivindu-și versul cu necazurile și grijile pe care le avea. Iar clopotnițele cîmpiei se tot căinau într-o jale cumplită și nu-l lăsau pe Onache să-și depene pînă la capăt frumosul cîntec al pădurii.

A mers un timp tăcut, încercînd să ghicească ce-o fi vrut să spună acum, în miez de noapte, clopotnițele. Cîteva sate amuțiseră, altele căutau să se plîngă

tot mai rar, și numai clopotul din Nuieluși gemea neostenit.

— Ia să trec pe acolo. Aveam cîndva o mătușă în satul cela. O fi murit, săraca, și plînge moștenirea după mine...

A rătăcit multă vreme pe ulițele întortocheate ale Nuielușilor. Speriind o javră bătrînă ce s-a năpustit asupra lui, a pierdut un bocanc și a trebuit să-l tot caute multă vreme, pipăindu-l prin glod. În sfîrșit, a găsit bisericuța cu turlele umflate și triste. Prin întuneric se zăreau vreo zece oameni rezemați de ograda bisericii. Cîțiva fumau, alții se uitau cum se fumează o țigară atunci cînd ai tutun, și numai un moșneag stătea singurel la o parte, legănîndu-se odată cu bătăile clopotului. Onache era sătul de mintea celor de sama lui. S-a oprit lîngă bătrîn, l-a întrebat ceva, ceva i s-a răspuns, dar clopotul avea grijă să-i surzească la vreme. Au așteptat pînă ce clopotarul își va muta frînghia dintr-o palmă în alta, și atunci Cărăbuș a întrebat:

— Să fi venit sfîrșitul lumii, moșulică?

Bătrînul s-a ridicat, s-a dat aproape de tot, cum se apropie, de obicei, miopii și, mîngîindu-i umărul cu podul palmei în semn de pace bună, a șoptit în mare taină:

— Da-i-ar Domnul să ne treacă măcar pe noi, că Ciuturii, pe semne, scris i-a fost...

Lui Onache, ciuturean mîndru, nu-i convenea să-și lase satul deplîns de alții și a întrebat arțăgos:

— Adică, ce i-a fost scris Ciuturii?

— D-apoi că o ars, măi om bun. Noaptea asta, iaca chiar acum o ars...

Onache a zîmbit, căci era cît se poate de bună gluma moșului. Să faci atîtea mii de verste spre satul tău, de atîtea ori să te întorci din lumea celor drepți pe acest blestemat pămînt, să visezi patru ani la rînd, noapte de noapte, satul tău natal și să-ți ardă satul tocmai atunci cînd ești la doi pași — o glumă mai bună nici că ar fi putut fi!

Vechitura de clopot a prins din nou a vui, dar Onache mai avea nevoie de liniște, căci era ciuturean și era aproape de casă. Nu era fumător, dar războiul l-a obișnuit să ascundă cîte-un muc de țigară pentru a amăgi o mare durere. L-a pescuit dintr-un fund de buzunar,

l-a aprins și, trecînd prin poarta naltă a bisericii, a ieșit înapoi în largul cîmpurilor.

Nu mai avea însă spor la mers. I se părea că prin ceața lăptoasă răzbate iz de cărbune, și cîmpurile nu mai vroiau să-l ducă spre casă. Vechiturile nemțești se lăsau prea ușor supte de arătură, și pașii îl tot duceau spre răsărit, în loc să-l ducă spre apus. A avut mai apoi norocul să găsească prin întuneric o coamă vîrtoșică de drum și, cu toate că nu părea să-l ducă tocmai spre Ciutura, a pornit pe ea.

A răsărit un vînt dintr-o margine de pădure, a prins a aduna ceața prin văi. Micul nouraș, sfîrșindu-și povestea, se topea undeva departe în zare. Stelele sclipeau trist, ca după o boală lungă. Apoi s-a potolit, a amuțit clopotul din Nuieluși, o liniște adîncă și deasă s-a așternut peste întreaga cîmpie. Și deodată, prin nămolul cela de tihnă amară, cineva, departe de tot, a prins a depăna un cîntec cu glas împrumutat de la Onache Cărăbuș:

Pădure, verde pădure!
De s-ar face-un drum prin tine
Și-o cărare pentru mine...

Onache s-a oprit, și-a scuipat mucul de țigară, a zîmbit. Stai, bade, că ce adică s-a întîmplat? A ars Ciutura? Să tot ardă mult și bine, n-a văzut el pojaruri prin Rusia? De atîta vreme lumea e numai foc și pară — mare lucru dacă mai ard două sute de căsuțe? O fi ars Ciutura, nu-i vorbă, dar cerul de deasupra satului a rămas? Vatra satului, acolo, la încheietura celor două dealuri, stă pe loc? Și dacă ai un cer frumos și două dealuri împreunate, e greu să-ți sufleci mînecile și să dregi un sat de iznoavă?!

Cîmpia Sorocii...

O fi fost cîndva pe aici, cu mii și mii de ani în urmă, o mare limpede și blîndă. O fi secat încetul cu încetul, s-o fi călătorit prin alte părți, dar s-a dus, lăsînd cîmpiei moștenire mărețul chip al unor ape nesfîrșite, cu valuri abia-abia însemnate.

Or fi crescut cîndva pe aici, odată demult, păduri adînci și dese. Le-or fi ars vreun pojar, le-or fi pustiit vreo furtună, dar s-au tot dus, și numai adîncul pămîntului mai mustește un dor străbun după codrii de altă

dată, cercînd în fiecare primăvară să lege un freamăt verde peste trupul său pîrjolit.

S-o fi nălțat pe aici, cîndva de demult, un cîrd de munți cu creste cărunte, răcorite sus, în albăstrimea cerului. Vremea i-o fi măcinat, cutremure mari de pămînt le-or fi crăpat temeliile, dar s-au dus munții, și numai păsările cîmpiei mai rătăcesc zile întregi undeva sus, printre nouri, căutînd piscurile mîndre de altădată.

Cîmpia Sorocii...

Pămînt tocmit să poarte sute de ani, din sămînță în sămînță, gustul pînii de secară. Grai mustos, ce se pricepe deopotrivă de bine a rîde și a plînge, a mulțumi și a blestema. Un dor nătîng din moși-strămoși, o fărîmitură de joc nebun, pentru care nici picioare ca să-l depeni, nici pămînt să-l prinzi sub călcîie. Pedeapsa unui car cu boi, osîndit a rătăci ani la rînd, zi de zi, pe un singur drumeag — dimineața din sat în cîmp, sara — din cîmp acasă.

Iar de jur-împrejur, cît cuprinzi cu ochiul, mustește o zare mărunțică cu dealuri mici și sinilii — ba le vezi, ba le visezi. Și dintr-o zare pîn' în alta — o cîmpie rotundă și largă, vreo treizeci de sătișoare risipite la întîmplare. Ori că s-au pornit undeva departe în lume, ori că veneau de pe undeva, au zărit largul cîmpiei, au înțepenit a mare mirare și aici au rămas.

Cîmpia Sorocii...

O zare rotundă de horbotică albastră, întinsuri largi și grele, o gară cu patru plopi, o sumedenie de drumuri înnodate la întîmplare — atîta primește cîmpeanul în ziua nașterii sale, atîta poate porunci pe patul de moarte, căci, vede numai Dumnezeu — nici mai mult n-a avut, nici mai puțin n-a vrut să aibă.

Cîmpia Sorocii...

* * *

Intra în Ciutura odată cu zorii. Cîțiva cucostîrci, rămași fără cuibare, roteau disperați peste o margine de sat. Case cu pereții afumați, cu sărăcia scoasă la lumină, cu ușile amorțite într-o smuncitură de disperare. Salcîmi cu ghimpii dogoriți pe marginea drumului, hogeaguri caraghioase, înălțîndu-se deasupra satului ca niște

năluci, bocind în limba lor. Boarfe aruncate prin ogrăzi, cărbuni striviți de călcîie, cenușă mînată de vînt în lungul drumurilor, băltoace gălbui în jurul fîntînilor.

Niciodată de la zămislirea ei încoace Ciutura n-a fost atît de jalnică, atît de săracă, atît de orfană.

A ars Ciutura. Înghesuită în fundătura ceea, a ars harnic, casă cu casă. La o răscruce Onache se oprește, urcă pe-o aripă de gard, căutînd printre casele de pe dealul cel mare căsuța lui. O făcuse singur și trebuia s-o cunoască, chiar de-ar fi fost să ardă și ea.

— Taci c-o ars. Tincuța mea îi ciutureancă din născare, ea n-o să facă pe niznaiul atunci cînd satul arde, și ea are un acoperiș uscat de secară...

Și totuși, era primăvară în jur, Onache se întorcea de la război și se bucura că se întoarce. Era fericit că vine avînd același număr de mîini și picioare pe care îl avea plecînd de acasă, adică două și două. Era fericit că auzea în jur limba maternă, știa și ce-a fost spus și, mai ales, ceea ce spus n-a fost, dar s-a subînțeles. Era fericit că Ciutura, abia scăpînd de urgia focului, a găsit o clipă să-i șoptească Tincuței bucuria, și ea de amu vine la fuguța în întîmpinarea lui, vine în aceeași pestelcuță albastră pe care o purta și atunci cînd îl petrecuse la război.

— Bine, bre Tincuță! Atîta amar a fost pe lume, atîția împărați și-au pierdut coroanele, iar tu în aceeași pestelcuță îmi îmbli...

Stăteau în jur case goale cu pereții afumați, stăteau căutînd lung prin ferestrele oarbe cum se întîlnesc doi oameni. Priveau ostenite și dojenitor, căci nu puteau pricepe cum pot sta ei în mijlocul unui sat pîrjolit și plîng, și rîd, și se sărută.

* * *

Ciutura s-a aprins pe la miezul nopții. Ciuturenii dormeau duși și nimeni nu știa cum și de unde s-o fi năpustit peste sat vîrtejul cela de flăcări. Țineau focul în vetre cu săptămînile, iar cînd îl pierdeau, împrumutau jăratic de la vecini, ducîndu-l la fuguța într-o cîrpă ce scînteia și fumega întruna. O fi furat noaptea o scînteie din cîrpa cuiva. Două sute de acoperișuri din paie și

stuf, înghesuite într-o văgăună, o flacără repezită sus, pînă în moalele cerului — și s-a zis cu Ciutura...

Țipau copiii speriați, prinși cu mînuțele de fustele mamelor. Urlau cînii, uitați în legătură, vitele rupeau ocoalele. Țăranii, buimăciți din somn, aruncau prin ferești boarfele afară, își frigeau mînile, înghițeau fum și înjurau.

Iar în ajun ciuturenii își pregătiseră semințele. Le pregătiseră frumușel ca în toți anii — le-au urcat în pod să se zvînteze două-trei zile. Și au ars semințele.

Toate ar fi fost ele cum ar fi fost, dar au ars semințele și asta era culmea. Venise primăvara, așteptau ogoarele, și un țăran ce nu-și seamănă pămîntul primăvara nu mai are cu ce trăi anul întreg.

La marginea Ciuturii, acolo unde sfîrșea satul și începea dealul cel mare, zăceau vreo patru lespezi de piatră abia răsărite din adîncul pămîntului. Într-o vreme ciuturenii încercaseră să le scoată de acolo, să facă sobe din ele, dar n-au izbutit. Le-au lăsat dar să-și încălzească vara întreagă bătrînețile la soare. Le călăreau copiii, uneori se repezea cîte-o nevastă ce trăia la marginea satului să-și ascută cuțitele. Cu anii însă pietrele celea au ajuns la mare cinste. S-a aflat că de aici, dacă urci pe cea mai înaltă piatră, vezi cîmpia cu toate satele, drumurile și pădurile sale. Ciuturenii au început a se aduna încoace să încerce a ghici cum se va schimba vremea. Cînd cineva întîrzia la drum, cei rămași acasă veneau la pietroaiele celea pentru a cerceta depărtările și a presupune de ce nu s-o fi întorcînd? Duminicile veneau bătrînii pentru a istorisi sumedenii de nimicuri din viața lor.

Acum Ciutura s-a adunat lîngă pietre. Stăteau cu toții grămăjoară, ca un stol de păsări călătoare ce au hotărît a se muta spre locuri calde, și în pragul drumului ce-i aștepta își legănau ultima hodină. Da poate că nici nu era vorba de plecare. Poate s-au adunat să vadă ce zice lumea despre marele lor nenoroc, însă lumea tăcea, nenorocită fiind și ea.

Erau mulți — la vreo două sute de oameni. Ședeau grămadă, lipiți unul de altul, spinare la spinare, genunchi la genunchi, arsură lîngă arsură. Frămîntau cu toții o tăcere adîncă și grea, scobeau cu unghia cîte-o pată hleioasă de pe haină, rostind din vreme în vreme:

— Și amu, fraților, ce ne facem?

Cînd a apărut Onache Cărăbuș în ciudatul său suman cu glugă și a prins să urce cărărușa spre pietre, nimeni nu l-a văzut, nimeni n-a încercat să-l recunoască, nimeni n-a înțeles pentru ce umblă el în jurul lor cu mîna întinsă. De, auziseră ei cu o ureche cum că cineva s-a întors de pe undeva, dar cine anume s-a întors, pentru ce s-a întors, ți-ai găsit vreme de aflat!

Onache, cam stingherit de-o asemenea întîlnire, îi salută cu o cimilitură adunată și potrivită cuvînt la cuvînt prin tranșeele umede, dar nimeni nu-i asculta vorba. Numai o singură nevăstuică cu șalul fugit pe ceafă, o nevăstuică micuță și dulce, ce stătea lipită de o margine de piatră, i-a zîmbit. Onache s-a dat ceva mai la o parte, s-a rezemat de un pui de vișin, ce creștea aiurea lîngă pietroaiele celea, și ochii lui veșnic zîmbăreți au prins a se zimțui în lacrimi.

Carevasăzică, s-a întors omul de la război. Firește, a avut el ce-a avut cu valea asta plină de nătărăi, pe nume Ciutura, dar toate răfuielile lor erau atunci cînd era pace și toți viețuiau grămăjoară. În cei patru ani de război sătucul de la încheietura celor două dealuri s-a transformat în inima lui Onache în tot ce avea el mai sfînt. Scris i-a fost să se întoarcă, să-l mai vadă o dată, dar ce s-o fi petrecînd cu satul la întoarcerea lui? Stăteau în jur tovarășii de copilărie, stăteau toți păcătoșii cărora le trimitea închinăciuni în fiece scrisoare, stăteau vorniceii ce-au jucat mireasa lui, stăteau invalizi veniți din același război, stăteau toți cei cu care avea de trăit o viață întreagă,— stăteau abătuți, cu mînile fripte, cu ochii triști, cu o singură întrebare prostească: ce ne facem?

Și totuși, era primăvară în jur. Cerul se frămînta, dezghiocat în picături moi și albastre, făgăduia vreme bună cerul cîmpiei. Încălzea soarele, aburea pămîntul. Onache a rupt un vîrf dintr-o crenguță de vișin, a stors în palmă o picătură verzuie de must și, zîmbind visător, a întrebat:

— Măi, da ce mai nou pe la pădure? O fi înverzit, bătrîna?

Nimeni nu l-a auzit, nimeni nu i-a prins vorba. Numai nevăstuica dulce, cu șalul pe ceafă, furîndu-l cu privirea, i-a răspuns încet, de parcă-i era frică să nu-i audă cei din jur:

— Te miri de-o fi înverzit. Că stejarul prinde la frunză hăt mai încolo. De abia o fi înmugurit...

Onache era fericit că atunci cînd înota el prin apele reci ale Nistrului, atunci cînd ardea Ciutura, pădurea satului prindea mugur.

— Hai, cine merge cu mine la pădure?! Ştie badea un cuibuleţ cu un singur ou. Un ou picăţel şi mititel cum n-aţi mai văzut. Număr pînă la trei: cine sare primul, numai pe acela îl iau.

Cîţiva ciutureni şi-au ridicat frunţile, cîteva priviri buimăcite au prins a cerceta în fel şi chip sumanul rezemat de-un pui de vişin. S-o fi gîndit ciuturenii: ar trebui legat pînă una-alta, căci, ca să vezi, s-a smintit. A ars satul, a ars sămînţa în pod, iar el ştie în pădure un cuibar cu un singur ou mititel!...

Şi, deodată, un vechi prieten de-al lui Onache i-a recunoscut cătătura, apoi i-a recunoscut glasul şi a zîmbit. În urma lui au prins a se însenina frunţile din jur. S-a ridicat în picioare unul, după el — alţii patru, alţii zece s-au ridicat. Hei, d-apoi că ista îi Onache Cărăbuş! Onache al nostru!!

— D-apu, măi Onache, tu de unde te-ai luat?!

* * *

Şi a venit o duminică frumoasă de la începutul lui mai. Onache Cărăbuş, luînd-o pe Tincuţa de un deget, de parcă îi era frică să n-o piardă, micuţă şi tăcută cum era, a pornit cu ea de-a lungul satului. Avea pălăria repezită pe-o sprînceană, şi mutra lui hîtră parcă vroia să spună tuturora: ca să vezi, atîţia oameni deştepţi în Ciutura asta, dacă nimănui n-o să-i vie în cap încotro am pornit eu cu nevăstuica...

— Şi chiar încotro v-aţi pornit voi?

Întrebă Dominte Secară, un răzeş zdravăn cît un munte şi şmecher cît patru vulpi prinse coadă la coadă. Cu vecinii în Ciutura se obişnuieşte a trăi bine, a spune totul pe faţă, şi Onache, pierzînd pentru o clipă degetul Tincuţei, i-a făcut lui Dominte cu ochiul·

— La pădure ne ducem.

— Şi ce să faceţi voi acolo?

— O fi dat stejarii în mugur, o fi înverzit iarba...

Apoi, plecîndu-şi uşor spre umăr capul plin de pă-

cate, Onache a oftat, a luat degetul Tincuței și a pornit cu ea încet la vale, unde era pădurea și unde, după vorbele lui, și copacii, și iarba, mă rog, dacă e primăvară...

Pădure, verde pădure... Și apoi că-i mare minune pe lumea asta o pădure adîncă de stejari, abia ajunsă în mugur. Vine o boare de vînt, creanga se leagănă încet, dar nu se mai îndoaie. Undeva adînc, în măduva copacului, s-a trezit freamătul cela verde ce o să tot șoptească o vară întreagă, apoi mulți ani o să mai zacă printre copaci frunze mari, frunze galbene, frunze zimțuite.

Picături mustoase și curate ca ceara se preling prin crăpăturile tulpinilor. Adie mirozna de mușchi, de pămînt dospit, de coajă răzmuiată de stejar. O păsăruică a săgetat albăstrimea cerului, dar cînd o cauți, nu mai este, și numai bucuria celor două aripioare, clătite în răcoarea dimineții, mai dăinuie peste pădure. Un izvoraș murmură undeva sub picioarele tale — dai cu hîrletul o dată și ani de zile va fi pomenit de bine numele tău.

Ciutura s-a înviorat — stai, bade, că nu se mai prăpădește lumea! De, a ars satul, a rămas fără semințe, bărbatul și-a fript coatele. Necazuri sînt, vor fi întotdeauna necazuri, dar parcă faci multă treabă că stai călare pe pietroaiele celea, scărpinîndu-ți ceafa? Și apoi dacă s-a nimerit o zi frumoasă, dacă pădurea nu-i tocmai departe de sat, dacă-i duminică, zi de hodină, dacă împrejur, în toată cîmpia e primăvară, de, primăvară ca în toți anii....

Ciuturencele au prins a-și cicăli bărbații. Adică, de ce n-ar putea fi luate și ele de cîte un deget, să se ducă frumușel cu bărbații la pădure? N-au scos ele boarfele din casă tot așa de repede cum le-a scos Tincuța? Nu și-au așteptat bărbații de la război tot atîta vreme cît a așteptat Tincuța? N-au păzit cinstea casei tot atît de fățarnic cum a păzit-o ea? Ori, poate, nu-s tocmai așa de tinerele, nu-s așa de frumușele, n-au bășmăluțe cu floricele cum are Tincuța?

Ciuturenii au rezistat cu demnitate la toate iscodirile nevestelor. Dominte Secară a ținut numai să afle:

— Bre, ce-mi împli capul cu prostii? Îi rîpă, îi oală

stricată, îi groapă pentru gunoaie capul ista al meu? Pe scurt: vrei la pădure?

— Vreau.

— Așa să fi spus de la început. Hai, ne ducem. Numai — cu înțelegere de acasă. Dacă Onache acela a închipui o mijatcă — el îi nebun, îl știu eu bine! — să nu crezi că am să mă vîr prin porumbrei să te caut...

Ceva mai la vale de biserică — două căsuțe înghesuite într-o ogradă. Chiar așa pîrjolite, semănau între ele: aceleași uși, aceleași ferestre. Seamănă între ei și stăpînii caselor: același umblet, aceeași vorbă, aceeași cătătură. Erau frați drepți: Nicolae și Grigore Moraru. Singurul lucru ce-i deosebea era felul cum își purtau ei pălăriile: Nicolae abia o prinde de ceafă, Grigore — o coboară peste frunte, pînă aproape de sprîncene.

Cărăbuș ținea mult la acești doi frați. Erau numai cîțiva de Moraru în toată Ciutura și se tot fereau de lume, de parcă căsuțele lor au fost cărate cu sila din alt sat. Nu le plăcea aici, în Ciutura, și chiar de s-au lăsat mutate, au rămas a trăi cu psaltirea lor. Nimic din cele ce avea Ciutura nu le convenea. Morarii își arau și însămînțau ogoarele după socoteala lor, își aveau pentru orice sărbătoare obiceiurile lor, își alegeau neveste și prieteni într-un fel pe care îl cunoșteau numai ei. Pînă și sobele din casele lor erau socotite altfel decît se obișnuia în Ciutura. Ciuturenii îi cam luau peste picior. Nu rămînea în urma consătenilor nici Onache Cărăbuș, dar de fiecare dată cînd îi înțepa cu vorba, simțea o mare părere de rău pentru cele ce face. Să trăiești o viață întreagă, ținîndu-te om străin în satul tău, un mai mare blestem nici că putea fi!

Acum cei doi Morari stăteau pe prispă: unul — cu pălăria pe ceafă, altul — cu averea la rădăcina nasului. Noaptea trecută cinstiseră puțin, paharul fiind una din marile patimi ale Morarilor. Acum nevestele, stînd la portițe, își blestemau bărbații în așa fel ca să prindă și ei cu urechea despre ce era vorba între ele. Celor doi frați însă puțin le pasă de cobeala muierilor. Stau pe prispă, se încălzesc la soare, cască și, cînd a apărut Onache pe ulicioara lor, ei au ridicat două degete, fiecare spre pălăria sa, dar le-au oprit la jumătate de drum, salutîndu-l pe Onache și, totodată, dîndu-i a înțelege că nu le este neam și, prin urmare, degetele nu vor ajunge nicicînd la pălărie.

Onache le-a făcut semn cu capul, îndemnîndu-i cu el, dar cei doi fraţi s-au făcut a nu înţelege. Peste un timp însă, după ce Onache a dispărut cu nevasta în lungul ulicioarei, Nicolae Moraru, cel ce purta pălăria pe ceafă şi părea o fire mai blîndă, şi-a întrebat nevasta, pentru că trebuia, oricum, să se împace:

— Saftă hăi! Încotro s-o fi ducînd Onache acela?

— La pădure.

— Ne ducem şi noi?

— La ce bun?

— Pornim aşa, în urma altora, că Onache acela, el, cînd se duce undeva, cu mîna goală nu se întoarce.

— Ştiu eu...

Safta nu zăbavă a plecat cu bărbatul său. Grigore, stînd pe prispă şi plictisindu-se de privirile iscoditoare ce i le tot strecura nevasta de lîngă portiţă, s-a ridicat şi a intrat în casă să-şi împlinească un somn abia urzit noaptea trecută, iar nevastă-sa a rămas lîngă portiţă să culeagă lacrimi în colţul basmalei.

Ciutura avea două păduri — cea de pe dealul mare şi cea de pe dealul mic. De fapt, pădurea de pe dealul mare era mai mult o rarişte, o rămăşiţă de pădure, pe cînd pădurea de pe dealul mic era o frumuseţe de pădure deasă, curată, stejarii — unul ca unul, şi ţinea pînă hăt aproape de Bălţi, ajungînd cu o poală pînă la marginea codrilor de pe Podişul Moldovei. Astfel, cînd se vorbea în sat despre pădure, se avea în vedere în primul rînd pădurea de pe dealul mic, şi cînd i se făcea unui ciuturean dor de pădure, i se făcea dor de pădurea ceea, şi cînd a pornit Onache să vadă de n-o fi înverzit încă stejarii, a pornit, firească, spre pădurea ceea...

Haralambie a mai dovedit o dată Ciuturii că e cel mai deştept. Căsuţa lui, stînd de una singură pe dealul cel mic, departe de sat, a avut fericita soartă să nu ardă. Acum, cu gospodăria întreagă, Haralambie era nu numai fruntea satului, ci hăt cu mult naintea lui, într-un anumit fel, dacă vreţi, chiar mai sus decît satul. Pofta însă vine mîncînd, şi Haralambie, pentru a-şi spori avutul, muncea din noapte pînă în noapte, muncea şi în zilele de lucru, şi duminicile. Chiar şi în duminica de la începutul lui mai, cînd Onache pornise să vadă ce mai face pădurea, Haralambie era numai trudă, numai sudoare. Iată însă că-i vine nevasta şi-i şopteşte îngri-

jorată că ce-o fi fiind la mijloc nu știe, dar trec pe drum vreo patru-cinci perechi de ciutureni cu Onache în frunte și pare-se că țin drumul spre pădure. Haralambie, deștept fiind, nu prea avea ce învăța de la prostul cela de Onache, dar Onache mai era și viclean, și, deci, păzea!...

— Poate ne repezim și noi, măi omule?

— Să pornesc eu în urma tuturora, în urma lui Onache?!

— Da de ce numaidecît în urma lor? Că noi o putem lua așa pe de-a dreptul și ieșim la pădure chiar înaintea lor....

Posibilitatea de a ieși încă o dată înaintea altora l-a pus pe Haralambie pe gînduri.

* * *

Vreo zece ciutureni s-au repezit în duminica ceea cu nevestele la pădure. Cum o fi petrecut ei acolo, nimeni nu știa și nici să fi aflat vreodată. Atîta doar s-a vorbit prin sat că au venit ei de la pădure tîrziu de tot, grămăjoară, puțin abătuți, puțin stingheriți.

A doua zi cei zece „pădurari" și-au suflecat mînecile, au prins a curăți ogrăzile de cenușă, au pornit prin satele vecine să împrumute sămînță. Bărbații păreau încruntați, gospodărești, nevestele lor, plimbate la pădure, au devenit harnice și cumințele de se mira tot satul.

Iar așa cam la nouă luni, în miezul iernii, vreme de-o săptămînă au fost unsprezece nașteri în Ciutura — roadă nemaipomenită pentru un sătișor atît de mic. Unguroaica, moașa satului, era purtată cu sania de la o casă la alta — cinste la care ajungea pentru prima oară în viața ei. Fierarul satului a dres din unsprezece colți de boroană unsprezece cuie, unsprezece bărbați și-au găurit tavanele, unsprezece leagăne au prins a munci din greu, iar mamele, picurînd lîngă ele, au pornit un cîntec pe cît de vechi, pe atît de nou, pe cît de banal, pe atît de înțelept — cîntecul leagănului.

Onache Cărăbuș n-a avut noroc nici de data asta. Se aștepta la un flăcău, dar a făcut o prostie: s-a ciondănit cu Tincuța în ziua nașterii, și ea, făcîndu-i în ciudă, a născut o fată. S-ar fi împăcat el cu necazul ista, dar n-avea nici un tovarăș de amărăciune, căci

toate celelalte mame au născut băieți. Cei doi frați Moraru, cu toate că își purtau pălăriile fiecare în felul lui, s-au pomenit cu doi flăcăi smoliți, încăpățînați și supărați ca și tot neamul lor.

Ce-i drept, faptul că unul din cei doi Morari nu s-a dus la pădure, iar nevasta lui s-a grăbit să nască prima, a stîrnit o mare nedumerire în tot satul. Onache Cărăbuș a fost rugat să lumineze lumea, iar lui Onache nu-i poți face o plăcere mai mare decît atunci cînd îl rogi să-ți lămurească ceva. După spusele lui, Grigore Moraru avea obiceiul să se ducă noaptea la pădure, să pună lațuri, și cu toate că te miri de-o fi prins vreo jivină, avea el ce avea cu pădurea, că se știau unul pe altul cum nu se poate mai bine.

Au făcut multe daravele în Ciutura cei unsprezece strengari. Zîmbeau tavanului și plîngeau, cădeau din leagăne și așteptau cînd vor fi luați în brațe de părinți ca să le jilăvească genunchii. La șase luni singura fetiță a înghițit un nasture de la cămașa părintelui său — avea noroc Onache că era cald afară, altfel ar fi răcit. Feciorul lui Haralambie cel deștept s-a dovedit a nu fi prost nici el, căci, de cum s-a ridicat copăcel, face ce face și o ia așa, pe de-a dreptul, spre sat, să se joace cu alți copii. Biata nevastă a lui Haralambie își ieșea din minți, alergînd și căutîndu-l pe toate drumurile Ciuturii. Apoi, lucru de necrezut, pînă la urmă s-au sfădit cei doi frați Moraru între ei. Un copil a căzut de pe prispă, și moșul său, cică, nici gînd să se repeadă să bată colo prispa cu ceva, ca să-i treacă copilului durerea. Alt băiat s-a speriat de tunet pe vreme de ploaie și se presupunea că rudele, din răutate, nu l-au sfătuit să-și scuipe repejor în sîn.

Iar în cea de-a doua vară, cînd bătrînul Costache Mihai trecea cu trăsura pe lîngă biserică, a zărit în mijlocul drumului, lîngă cele două case înghesuite într-o singură ogradă, un băiețel smoliței ce aduna colb, potrivindu-l movilițe. Vărul lui stătea pe prispă, așteptînd cînd va trece o căruță pe drum și va călca cu roata harnica sa rudă. Costache Mihai habar n-avea ce socoteli or fi fost acolo între ei, apoi, fiind om pașnic din fire, a oprit căluțul, strigîndu-i celui din mijlocul drumului:

— Măi voinicule! Fugi iute, că vine roata și te toropește!

— Dacă nu vlau.

Auzind așa vorbă, Costache Mihai s-a dat jos din căruță, a venit de l-a luat frumușel de subțiori și, ducîndu-l lîngă poarta părinților, l-a înfipt acolo în așa fel ca să steie cuminte, neuitînd să-l pișie cu o vărguță, cum se obișnuiește de cînd lumea. Cînd se întorcea spre căruță, a auzit la spate o înjurătură moldovenească în care era vorba despre o anume afacere dintre ciocleiul cela mucos și răposata mamă a lui Costache Mihai. Bătrînul, năbușit de-o veselie cum nu se mai poate, a prins a lăcrăma, apoi, vîrîndu-și mînile după chimir, a strigat întregului sat:

— Măi, ați auzit voi ce iese din puricele ista?

Bătrînul cărăuș știa, precum știa și întreaga Ciutură, că la supărare fiecare înjură. Cei fricoși scrîșnesc înjurătura în gînd, alții abia o prind cu vîrful buzelor, trăgînd cu ochiul în lături, și numai adevăratul voinic, cînd se pomenește îmbrîncit de alții, spune sus și răspicat ceea ce are de spus.

Ciutura era fericită — ca să vezi ce noroc a avut că s-a întors Onache! Pîrjoliți și speriați de pojarul cela, nici că mai știau pe ce lume trăiesc. Nu le mai slujeau căpățînile la nimic. Nu știau de unde să ia și unde să pună, ce să facă, cu ce să înceapă. Păreau gata să-și ieie lumea în cap și numai Onache a înțeles că Ciutura trebuie mai întîi de toate să-și adune frumușel colbul movilițe. Fără a fi adunat colbul movilițe pe la răscrucea drumurilor, nici satul nu e sat, nici viața nu e viață, nici lumea nu e lume.

* * *

Pădure, verde pădure... Mai stă ea și azi, pădurea ceea de stejari, la locul ei vechi, nu departe de Ciutura. Ca și înainte vreme, e măreață și frumoasă primăvara, cînd apar primii săi muguri. Vine o boare de vînt, creanga se leagănă încet, dar nu se mai îndoaie. Și-a revenit. A prins viață. Undeva în adînc, în măduva copacului, s-a trezit freamătul verde ce o să tot șoptească tuturora o vară întreagă, și apoi mulți ani o să tot zacă printre copaci frunze mari, frunze gălbii, frunze zimțuite...

Capitolul III

SEMĂNATUL ȘI CULESUL

— Ce faci acolo, măi drace?

Păi, ce să facă? Se joacă. Desculți, pe prispă întîmpină primăvara, tot pe prispă și tot desculți petrec ultimele zile de toamnă, și apoi de la gîlcile din aprilie pînă la cele din noiembrie, odraslele ciuturenilor se tot joacă pe afară. Vara întreagă au grijă de ei bunicii. Părinții îi văd rar. Mama se întoarce de la cîmp ostenită, stă cu dînșii la sfat, fără a pătrunde în necazurile lor. Tata prinde a-și cunoaște copilul abia pe la șase-șapte ani, cînd începe a primi un mic ajutor din partea lui. Pînă atunci abia îl zărește o dată pe săptămînă și-i strigă ca nu cumva să uite de frică:

— Măi drace, ce faci acolo?!

Ce să facă? Se joacă. Căci, adevăr este, micii ciuturenі sînt harnici la joacă precum părinții lor la muncă. Ochii copiilor le prind pe toate cîte se fac în jur și le răsădesc în joacă. Uneori pare că au pus la cale un sătișor, o Ciuturică a lor. În sătișorul cela se întîmplă mai toate cîte se întîmplă în Ciutura. Oamenii se sfădesc și se împacă, fac ospățuri, se duc la coasă, umblă cu icoana și se roagă de ploaie, botează copii, îi însoară, îi îngroapă și plîng la înmormîntarea lor cu lacrimi grele și fierbinți, căci durerea în sătișorul cela mic e aceeași mare durere a oamenilor de pretutindeni.

Iar într-un miez de vară, cînd au rămas de capul lor și, uitați de Ciutura cea mare, nu mai știau nici ei înșiși ce joacă să închipuie, au dispărut. Așa, pe neștiute, pe nevăzute, au dispărut o bună jumătate din copiii satului. S-au întors sara părinții, iar odraslele nu-s. Ba că-s la bunica, ba că or fi adormit prin grădini, ba că s-au ascuns, iar ei nu-s și pace.

Ciuturencele s-au așternut pe bocete, bărbații, încălecînd cîte-o gloabă, au colindat împrejurimile satului, pădurea, dar ștrengarii parcă au intrat în pămînt. Abia a doua zi au dat de dînșii. I-au ajuns pe drumul vechi al Pămîntenilor, nu departe de gară. Mergeau lănțișor, ca bobocii, fiecare avînd o vărguță la subțioară.

— Un' vă duceți, măi?

— Apu', la judecată... Că-i vorba să ni se facă dreptate și nouă...

Luîndu-i cu binișorul, ciuturenii i-au cărat pe la casele cui îi are, iar odată ajunși cu bine, și-au pus odraslele să-și coboare pantalonașii și le-au pușcat cîte-o mamă de chelfăneală, încît bieții copii o bună bucată de vară mîncau din picioare ori întinși pe burtă.

— Unde s-o văzut, măi proștilor, să lepădați voi și casă, și părinți, să vă duceți un' v-or duce ochii? Dacă ar fi dat o căruță, o javră peste voi?!

Mă rog, lumea ca lumea — care cu vărguța, care cu povața, și numai Haralambie, cum și-a văzut copilul întors acasă, s-a făcut a nici nu știi ce-i aceea supărare. Azi cu binișorul, mîne cu binișorul, după care pune caii la trăsură, căci ținea două iepușoare roaibe, grăsune și harnice de-ți era mai mare dragul să le vezi cum urcă dealul, fie cu deșertul, fie cu plinul. Avea noroc Haralambie acela, avea un mare noroc și-i mergea la toate — fie semănătură, fie vită, fie ban.

Acum venise rîndul să-și încerce norocul la copii. Cum s-au descurcat cei mulți și proști, s-a văzut, căci nu era mare lucru de ghicit la mijloc, dar, și-a zis Ciutura, să vedem ce-or face cei deștepți. Haralambie însă nu se grăbește, pentru că prima poruncă a celor deștepți este de a nu grăbi lucrurile. Trece o săptămînă, mai trece una și încă una, apoi iată că într-o sară se așază Haralambie cu feciorul pe niște druci, căci tocmai adusese niște druci din pădure și-i descărcase lîngă poartă, avînd în gînd să-și facă gard nou. S-au așezat deci amîndoi, cum obișnuiesc bărbații a se așeza pe înserate, cînd nici nu prea au ce-și spune, dar nici a se despărți nu vor. După ce-au tot stat ei tăcuți, fosăind unul lîngă altul, tatăl, în cele din urmă, și-a întrebat feciorul:

— Bine, măi! Că s-au pornit proștii ceia la judecată e lucru la mintea cucoșului, că ei neam din neamul lor tot îmblă prin judecăți, ca să li se facă dreptate. Eu unul însă îs mulțumit de dreptatea care o am; și tatăl meu a fost mulțumit, și bunelul, și stau de mă întreb: ce te-ai luat și tu în urma lor?

— Dacă vroiam să văd ce-i acolo, după dealurile celea.

— Păi, nu ți-am spus că acolo curge o apă mare? Nistru.

— Da mai nainte mata ziceai că acolo-i Soroca.

— Firește, acolo-i și Soroca, pentru că Soroca ceea, unde-i ea, nu-i tot pe malul Nistrului?

— Să fi știut eu că acolo-i și Nistru, acolo-i și Soroca...

— Ei, hai, fie. N-ai știut. Și ce ți-o trebuit ție la Soroca?

— Vroiam să văd dacă-i drept ce zic oamenii.

— Și ce zic oamenii?

— Ei zic că acolo, prin Soroca, îmblă cînii cu covrigi în coadă.

Haralambie a rîs. Nu prea mult, căci celor deștepți nu le stă bine să se cotilească, dar totuși s-a luminat și el puțin la față.

— Bine, măi, poate c-o și fi îmblînd ei, cînii ceia, dar cine ți-a spus că la Soroca lumea se duce pe jos?

— Cum dar?

— Cu trăsura, mama ei de trăsură, că doar pentru ce ar ținea omul caii!

După care, hotărît cum este omul atunci cînd are de unde, Haralambie își înhamă iepele, aruncă în coșul trăsurii opalca cu demîncare pentru cai, mai pune și un braț bun de fîn, nevasta scoate din casă și așterne un lăicer în dungi pe fînul cela și — iată-i, în sfîrșit, stăpînul împreună cu moștenitorul, gata de drum.

— Măi fumeie, ia sama la casă pînă ne întoarcem noi.

Pocnește biciul, o coamă lungă de colb, țîșnind de sub roțile șarabanei, se tot întinde. Trece un deal ș-o vale, apoi o margine de pădurice, și încă două dealuri, și încă două văi, pînă ce, în sfîrșit, iată că de după o muchie de pămînturi se arată într-o vale lungă, nesfîrșită, un brîu argintiu cu ape sclipind la soare, o străveche cetate pe malul apelor și un pumn de case în jurul ei. Jumătate — pe malul de jos, jumătate — pe malul de sus.

— Asta-i, tată-hăi?

— Asta-i.

La tîrg țăranul vine în primul rînd pentru a face cumpărături; și Haralambie, cum a ajuns, i-a cumpărat băiatului o legătură de covrigi și un cucoșel de lut, să aibă în ce sufla cînd i se va face urît. Soției i-a luat un șal de lînă, să aibă în ce se duce la biserică atunci cînd va fi frig și viscol. Sfîrșind-o cu cumpărăturile,

a lăsat caii, copilul și cumpărăturile pe sama unei consătence, care se rugase s-o ia în trăsură cînd se va întoarce, și a început a bate pragul instituțiilor județene, căci era Haralambie acela și isteț, și încăpățînat, și lingușitor atunci cînd vroia el să fie.

Bateți și vi se va deschide, căutați și veți afla. Atîta a spus el ciuturenilor atunci cînd s-a întors de la Soroca ș-a fost întrebat ce mai e nou la tîrg. Cu cît îi creștea averea, cu atît mai tăcut, mai închis în sine devenea Haralambie, dar iată că nu trece mult după întoarcere și el se mai repede o dată în orășelul de pe malul Nistrului. Ș-a tot umblat și umblat, pînă ce într-o vară a apărut în Ciutura un băietan nalt, tăcut și îngîndurat cum nu se mai văzuse om îngîndurat la vîrsta lui. Soarta a vrut să-l aducă învățător în Ciutura și, vai, tresăltau inimile tinerilor ciuturence, dar ce ți-i bun cînd nu știau sărmanele carte, iar învățătorul cela, în afară de școală și grijile școlii, nu scotea o vorbă!

Și era sprinten și frumușel, bată-l norocul, chiar parcă-ar fi fost tras printr-un inel. Trecea uneori așa, pe înserate, satul dintr-un capăt în altul. Se oprea pe la o răscruce să mai asculte despre ce vorbește lumea. Ascultă, frămîntă în el cele auzite, din cînd în cînd făcîndu-se a rîde, dar ce anume o fi auzit el din gura oamenilor, ce l-o fi făcut să surîdă, caută de ghicește, dacă poți. Uneori, ce-i drept, se întîmpla să-l răzbată cuvîntul, și era atunci o mare sărbătoare pentru cei din jurul lui, căci cuvîntul îi era dulce, mustos, rotund ca un măr copt.

Ehei, și-a zis Ciutura, cînd om ajunge cu odraslele dăscălite de-un învățător ca aista, om răzbate și noi la o viață mai ca lumea. Că noi, proștii, ne tot ținem de pămînt, crezînd că numai pămîntul ne va scoate din nevoi, dar scăparea noastră nu e atît pămîntul, cît cuvîntul.

Prinzînd iar sămînță de cuvinte pline, cuvinte mari, cuvinte înțelepte, Ciutura a început a gîndi mai altfel, pentru că, la urma urmei, anii trec, și cît pot copiii ceia aduna colbul moviliște pe-o margine de drum! Bateți și vi se va deschide, căutați și veți afla... Haralambie acela s-a dovedit a fi judecat cu mintea lui mai bine decît un sat întreg. Dar, pe de altă parte, hai să nu mai facem nici satul de ocară, pentru că, la urma urmei, cine altul dacă nu aceeași Ciutură l-a zărit pe Haralambie încă

atunci cînd acela abia se ridicase la casa părinților, de i-a zis Haralambie-Deșteptul?! Și, dacă a venit vorba, cine este adevăratul deștept: cel care și este deștept sau cel ce l-a zărit pe mintos încă pe cînd acela nici să fi apucat să deschidă bine gura!

* * *

— Bună dimineața, copii!

Micuța școală din Ciutura începuse a prinde iz de mucegai, și glasul învățătorului a bubuit ca într-un butoi gol. Zece căpșoare tunse chilug și un mănunchi de inele aurii. S-au risipit cu toții prin clasă cum se risipesc puii de prepeliță auzind foc de pușcă. Stau tupilați prin unghere și așteaptă ce va urma. Numai mănunchiul de inele aurii, rătăcit printre bănci, clipește fericit — ca să vezi cum îi aici, la școală! Îți place și matale, don ' învățător?

Miculescu scoate din buzunar un creion neînceput, un caiet nou și le aruncă pe toate pe măsuța pusă în fața băncilor. Trece cu privirea de la un farmazon la altul, de parcă toate căpșoarele iestea ar fi mărgele și el încearcă pentru prima oară să le potrivească pe o singură ață.

Sămănătorii harnici, cu satul subsuoara,
Pășescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

E o liniște suspectă, o liniște prea mare pentru a duce poezia pînă la capăt, și Micu Miculescu de la frumoasele versuri alecsandriene trece la proză:

— Bă măgarilor! V-am dat eu bună dimineața ori nu v-am dat?!

Copiii au rămas senini, au răsuflat ușurați. Simțeau ei că și-au supărat cu ceva învățătorul de la bun început, dar nu știau cu ce anume. Acum totul era limpede, numai că fiica lui Cărăbuș nici gînd să se simtă vinovată. Ghemul cu inele aurii s-a plecat puțin spre un umăr, doi ochi căprui, micșorîndu-se la repezeală, au devenit hîtri cum nu se mai poate.

— D-apoi mata de ce n-ai așteptat mai întîi să-ți dăm noi bună dimineața? Că ești mai mare, ș-a trebuit mai întîi noi, că sîntem mai mititei...

Miculescu a zîmbit.

— Şi cum zici că te cheamă?

— Parcă mata nu ştii?!

— De unde să ştiu?

— Apoi că eu eram la dugheană cînd ai venit mata să-ţi cumperi tiutiun.

— Ca să vezi! Şi eu nici pe departe să fi ştiut! Ei, hai, staţi în bănci.

Parcă, parcă se mişcă din loc, dar iar s-au oprit şi stau ţepeni. Miculescu le mai propune o dată. Copila cu inele de aur oftează a mare necaz.

— Cum să ne aşezăm, don' învăţător, dacă sîntem sfădiţi între noi?

— Ca să vezi! Şi pentru ce v-aţi sfădit?

— Ştii mata... care pentru pămînt, care din pricina muierilor...

Miculescu încă nu ştia că a avut plăcerea să discute cu fiica lui Cărăbuş şi, ca să afle lucrul acesta cît mai degrabă, a scos de prin buzunare un cuţitaş cu plăsele de os, a luat de pe masă creionul şi a prins a-l ascuţi. Mişcările lui iuţi şi dibace, surcelele lungi şi frumoase, briceagul cu plăsele de os au vrăjit într-o clipă toată adunătura de copii.

— Staţi în bănci. Vă împac eu pe urmă.

Morarii, cei doi verişori, au venit aproape de tot şi voiau cu orice preţ să vadă pînă la capăt cum se face cînd se ascute un creion. Dar vorbă a fost din partea învăţătorului ca să se aşeze prin bănci. Unul din Morărei — cel mai firav — i-a repezit un cot celui grăsuliu, şi dolofanul, ridicînd faţa sus, mijind un ochi, a prins a cînta cuvintele unei vecine ce venea des pe la dînşii şi făcea mofturi cînd era poftită să stea:

— Las', don' învăţător, nu-ţi face mata supărare, că, pre legea mea, nu-i mare lucru, om sta noi şi-n 'cioare...

Miculescu a zîmbit. Dolofanul părea să aibă draci, iar oamenii cu draci se bucurau de simpatia lui Micu Miculescu.

— Şi cum zici tu că te cheamă?

Dolofanul rămîne foarte mirat.

— Pe mine?

— Pe tine.

— A... Eu credeam că mata întrebi de văru-meu. Că pe dînsul îl cheamă Mircea, şi casele noastre — cum ţi-aş spune eu matale? — îs într-o ogradă, şi de la

prispa lor pînă la prispa noastră, cum ți-aș spune eu matale?...

— Da nu-mi spune deloc, mă! Zi odată cum te cheamă?

— Pe mine?

— Pe tine.

— A! Eu credeam că mata întrebi de văru-meu. Că pe dînsul Mircea îl cheamă. Mircea Moraru.

Cu creionul gata ascuțit și cu caietul deschis, Miculescu l-a înscris și pe Nică, feciorul lui Haralambie cel Deștept, dar Nuței nu i-a plăcut deloc că cineva cearcă s-o lase la coadă. S-a grăbit să se așeze lîngă cei doi verișori.

— Mata să mă scrii, don' învățător, la un loc cu băieții iștia.

— Îți place să stai cu dînșii?

— Nu că să-mi placă, dar a zis tata... Mata știi ce-o zis tata?

— Habar n-am.

— Apoi a zis el așa: „Tu, fa, să mi te așezi cu dracii ceia ai lui Moraru, că, zicea el, băieții îs mai hîtri, și dacă îi trage cu coada ochiului, ai să prinzi și tu cîte ceva. Altfel, zicea el, ai să rupi degeaba încălțămintea, tot îmblînd la școală...".

Peste un ceas și ceva, după mare caznă, lista celor unsprezece elevi a fost gata făcută, copiii au fost așezați prin bănci.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoara,
Pășescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

— Știți voi cine a scris această poezie?

Ochișori căprui și negri privesc învățătorul țintă, gata fiind să rîdă și să plîngă, s-o țîșnească pe ușă ori să rămînă aici pe veci.

— Alecsandri a scris-o, mă, marele nostru poet, poetul țărănimii.

S-a plimbat puțin prin clasă, dîndu-le răgaz să guste din slova marelui Alecsandri, dar — ți-ai găsit! Cei unsprezece pitici — nici gînd. Cască, își dau ghionturi, urmăresc mușteie ce se zbat la fereastră. Picioare murdare, hăinuțe vechi și zdrențuite, degete stîlcite, legate cu vreo cîrpă ori lăsate așa, în voia sorții.

Face ori nu face?

Micu Miculescu încearcă să deschidă singura fe-

reastră, dar fereastra de la școala din Ciutura putea fi deschisă numai după ce-ai fi dat acoperișul jos.

— Mata dă-i cu pumnul, don' învățător. Nu te rușina — arde-i așa ia un pumn...

Miculescu dă cu pumnul, fereastra se deschide, și el rămîne pe gînduri. Așezat și cuminte, silitor și capabil, ajunsese a fi unul dintre cei mai răsăriți elevi ai reputatului folclorist Alecu Rosetti. Nu-i mai rămînea decît un singur an pentru ca să-și termine studiile, însă mizeria și sărăcia au pus mînă de la mînă, făcîndu-l să plece în mănoasa Basarabie, pentru a-și reveni. Dar, sfinte Dumnezeule, e posibil să-și revină cineva într-o asemenea fundătură?!

Era dintr-un mic orășel de munte și satul ca atare îl cunoștea mai mult prin prisma folcloriștilor din secolul trecut. Ciutura era primul sat cu care s-a întîlnit față în față și, vai, era sătucul atît de departe de ceea ce i se părea lui a fi un sat, că pe loc a și început a i se face dor de București, de orașul din care plecase adineaori.

I s-a făcut dor de Calea Victoriei. Tocmai începuse să aibă și el succes la fete. Cînd trecea pe lîngă liceul lor, i se aruncau de la etaj bilețele năstrușnice, pline de aluzii. Afară de asta domnul Rosetti punea la cale una din cele mai vaste lucrări...

— Da mata știi, don' învățător, că eu mai am acasă doi frățiori?! Cînd încep ei a buhăi, iar mama frămîntă aluatul și n-are cînd se porăi cu dînșii, vine tata să-i împace și, legănîndu-i, le cîntă:

Bate vîntul vălurele,
Pe deasupra casei mele,
Și-mi aduce dor și jele
De la neamurile mele...

Învățătorul a tresărit.

— Și mai cum? Știi cîntecul ăsta pînă la capăt?

— Cum să nu-l știu?!

— Poate ni-l spui sau ni-l cînți, cum îți convine.

— Pot să vi-l și cînt, numai dacă le spuneți proștilor iștia să nu rînjească.

— Cîntă și habar de grijă. Mă, tu, ia vezi-ți de treabă!

Și Nuța le-a cîntat. Învățătorul stătea uimit și luminat de cele ce-i auzeau urechile. Avea, moștenit de la

maică-sa, simțul cuvîntului frumos, era un bun cunoscător al ritmicii, al structurii versului popular. Pentru el „Miorița" și veșnica stihie lingvistică a țărănimii erau sfînta matcă a întregului neam, și tresălta de fiecare dată cînd se pomenea față în față cu această mare minune.

Puțin cam livresc de felul lui și, deci, puțin cam idealist, Miculescu era de părerea că poporul ca atare este undeva departe, la munte, la cîmpie, acolo unde el te miri de va ajunge vreodată, și nici prin cap să-i fi trecut că mîna aceasta de case semănate aici, la încheietura acestor două dealuri, sînt și ele o fărîmă de popor. Respiră și aici limba vechilor cazanii. Aici și numai aici trăiește cuvîntul în voie. Zburdă ca și mieii pe imaș, rătăcește prin păduri cu cununițe de flori în creștet. Aici cuvintele se caută unul pe altul, se găsesc, se aleg și, cununate de geniul anonim al poporului, rămîn pentru o veșnicie împreună.

Deodată însă unul din frații Moraru, cel grăsuliu și dolofan, sare de pe bancă și începe a se furișa cu pași mărunței spre ușă.

— Un' te duci, mă?

— Acasă.

— Cu ce scop?

— Ce-ai zis mata?

— Zic: pentru ce te duci acasă?

— S' m-a pișș.

Stau cu toții liniștiți prin bănci ca niște bătrînei înțelepți — mă rog, e în firea lucrurilor ca omul din vreme în vreme... Deodată însă Mircea se saltă de la locul lui și-i suflă vărului:

— Vezi să nu te trimită cu gîștele.

Tudorache rămîne pentru un timp cu gura căscată — într-adevăr, te prinde mama acasă, te trimite cu gîștele și — gata: s-a zis cu școala. Fără școală însă nu e chip, pentru că, odată ce verișorul lui e aici, cum poate fi el în altă parte?! Tudorache chibzuiește cît chibzuiește în fața clasei, oftează a mare pagubă și vine de se așază napoi.

— Păi, te duci, nu te mai duci?

— De-amu gata, don' învățător. Mi-o trecut.

„Sfinte Dumnezeule, își zice Miculescu, cine poate spune sus și tare că cunoaște poporul, l-a văzut cu

ochii lui, i-a auzit vorba, i-a înțeles pasul...“ Apoi întreabă:

— Aveți cu ce scrie, cu ce socoti?

Nică, fiul lui Haralambie cel Deștept și, principalul — cel Înstărit, a demonstrat, spre marea zavistie a tuturora, un abecedar, un caiet și o jumătate de creion. Cealaltă jumătate a tăiat-o Haralambie și a ascuns-o acasă. Dacă, ferit-a sfîntul, Nică a pierde creionul pe drum, de ce să piardă el un creion întreg?! Cei doi verișori Moraru au adus cîte-un buzunar de fasole pestrițe — să aibă cu ce învăța cînd se va ajunge la numărătoare, iar Nuța avea o așchie cenușie tăiată dintr-un galoș vechi — tatăl său i-a spus s-o păstreze, căci cu guma ceea poate șterge ceea ce nu va fi bine, dar ce anume să șteargă, nu i-a spus.

Miculescu vine la tablă, ia creta și scrie: „Cine știe carte are patru ochi“. Apoi se întoarce cu fața spre clasă:

— Știe să citească vreunul ce-am scris eu aici?

Tac chitic. Oftează și tac.

— Nici tu, Nică?

Și încă un oftat, pentru că, de, e una să fii deștept în Ciutura, și alta e să mai știi și carte.

— Bine, bă, am să vă învăț carte, a zis în cele din urmă învățătorul. Ș-o să trăiți ceva mai bine, ceva mai ușor decît trăiesc părinții voștri. S-ar putea ca unii dintre voi, cei care vor fi silitori la învățătură, să ajungă a învăța și mai departe, prin alte școli. S-ar putea chiar întîmpla ca cei plecați să învețe prin alte părți să ajungă oameni bine văzuți, să ajungă a fi domni, a fi boieri, să umble cu brișcă, dar v-o spun din capul locului că sînt sever de felul meu, și pentru cei ce se vor lăsa pe tînjală și nu vor fi ascultători am acasă o nuia — uite așa de lungă! — și un bici de curelușe... Ei, ce ziceți?

Își scarpină cefele și tac. Firește, ar fi mare lucru să ajungi odată și odată a trece cu brișca prin sat, dar, pe de altă parte, și nuiaua ceea, dacă e chiar așa de lungă, și apoi dacă pe lîngă nuiaua ceea mai este și un bici pe acolo, pe undeva...

Mircea deodată face o gură pînă la urechi:

— Am mîncat eu mai dăunăzi acasă o chelfăneală — mama me ce chelfăneală o mai fost!!!

— Ai plîns?

— Am plîns cît era tata alături, da cum s-o dus din casă — gata, n-am mai plîns.

— Şi pentru ce ţi-a tras el chelfăneala ceea?

— Tata o zis: „Las', ştii tu pentru ce".

— Şi tu chiar ştii?

— Oleacă ştiu, oleacă nu pre...

— Bine, dar cum crezi: meritai tu` chelfăneala ceea ori nu o meritai?

— Ce-i aceea „meritai"?

— Vreau să zic, făcea să-ţi tragă taica o bătaie?

— Cine-şi bate copilul pe degeaba?!

— Mă rog, aşa stînd lucrurile, s-o pornim şi noi la drum...

S-a plimbat puţin prin clasă şi în această scurtă plimbare oarecum i s-au schimbat şi glasul, şi cătătura, şi umbletul.

— Fiţi atenţi cu toţii. O să vă cînt imnul, şi cu acest imn vreme de patru ani o să începem şi o să încheiem toate lecţiile noastre. Deci, atenţie...

Trăiască regele
În pace şi onor...
De ţară iubitor
Şi-apărător de ţară...

Patru clase număra şcoala primară din Ciutura. Patru toamne cei doi fraţi Moraru — unul cu cuşma pe ceafă, altul cu cuşma coborîtă pe sprîncene,— îşi cărau odraslele în spinare la şcoală, căci cu încălţămintea era greu, iar drumurile Ciuturii zăceau într-un glod pe care nici călare nu l-ai fi putut răzbate. Patru primăveri frumoase au tot scîncit în ograda şcolii, iar Ciutura se sfădea la cuţite, căci vitele satului, bănuind povestea, umblau dintr-o semănătură în alta. Patru ani la rînd umbla bietul Tudorache cu palmele umflate, căci cel de-a născocit gramatica nu-l avea în vedere anume pe dînsul.

Umblau cu toţii la războaie împreună cu Ştefan cel Mare şi vîrau groaza în păgîni. Desenau pe tablă chipul bătrînului Nistru cu miile de cotituri şi, împreună cu apele lui, coborau încet la vale. Se chinuiau să-şi închipuie cum arată buretele, căci manualul le cerea să şteargă tabla cu buretele, iar burete ei încă nu văzuseră şi în lungile nopţi de iarnă, îşi tot suceau minţile să afle cîte ouă a cumpărat servitoarea la piaţă şi cîţi bani trebuia să aducă acasă.

De două ori pe an — iarna, înainte de sărbătorile Crăciunului, și primăvara, prin mai,— Miculescu făcea la școală serbări pentru tot satul. Așezau băncile una lîngă alta, așterneau pe ele jumătate din portițele Ciuturii, împrumutau covoare de pe la vecini, le prindeau de jur-împrejur, făcînd un fel de scenă. Opt serbări au fost în total în Ciutura și fiecare se deschidea, firește, cu nemuritoarea poezie a lui Vasile Alecsandri „Sămănătorii".

Spre marea zavistie a tuturora, prima serbare a fost deschisă de Nuța lui Onache Cărăbuș. Era ceva nemaipomenit, prindea versul din fugă, nu știa nici măcar alfabetul pînă la capăt, dar era de acum dobă de poezii. Și chit că femeile nici nu umblă la semănat, nu e treaba lor, totuși Nuța a spus poezia în fața satului frumos, răspicat, nu s-a încurcat deloc și a avut un mare succes.

La cel de-al doilea concert s-a produs o confuzie, aproape un scandal. Nică, feciorul lui Haralambie cel Deștept, a apărut în fața satului să arate și el ce poate. A rostit numele autorului, titlul poeziei, a chitit ce-a chitit în mintea lui, a mai revenit o dată la titlul poeziei, la numele autorului, după care, dîndu-și sama că se prăbușește cu poezie cu tot, a tulit-o de pe scenă.

Cei doi verișori s-au repezit să salveze situația. Ambițioși cum erau, au pornit un fel de vînzoleală în fața satului pentru dreptul de-a însămînța pămîntul. Tudorache, fiind mai grăsuț și mai voinic, și-a împins verișorul de la locul de unde se cuvenea a spune poezia, dar s-a încurcat după primul vers, și tot Mircea a fost cel care a spus-o pînă la capăt.

După Crăciun vine Paștele, după iarnă vine primăvara. Încetul cu încetul fiecare pui de ciuturean ieșea în fața satului cu strofele lui Vasile Alecsandri, și numai bietul Tudorache era amînat de la o serbare la alta. Avea el ce avea că se împiedica de cuvintele frumos rotunjite. La ultima serbare iată că vine să mai facă o încercare. Suflă greu, de parcă ar fi tras la plug:

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Păşescu-n lungul brazdei!!!

I se părea sărmanului băiat că — gata, s-a și încurcat și făcea gesturi largi cu brațul drept, de parcă ar fi

aruncat într-adevăr semințe pe pămîntul arat, jilav și cald. Ciuturenii s-au înveselit grozav, văzînd pe scenă această mișcare sfîntă a însămînțării pămîntului, și au prins a-l îmbărbăta, a bate din palme, a-l lăuda, drept care iată că și Tudorache o scoate cu bine la capăt.

A doua zi cei unsprezece elevi s-au mai adunat o dată la școală. Au venit să rînduiască băncile înapoi, au cărat covoarele și portițele pe la casele de unde le-au împrumutat, și-au luat rămas bun de la învățător și s-au dus pentru a nu se mai întoarce. Nuța s-a apucat îndată să țese un lăicer cu dungi albăstrele, și dungile celea au furat-o pînă într-atîta, că în cîteva săptămîni în căpșorul ei nu mai rămăsese nimic din cele ce învățase la școală. Mircea umbla cu tatăl său prin păduri, puneau capcane de prins vulpi, căci se zvonise că au urcat cum nu se mai poate blănile de vulpe la preț și cu toate că mai nimic nu se prindea în capcanele celea, în sat erau priviți cu stimă, chiar cu o anumită zavistie, și Mircea, și tatăl său. Tudorache, spre marele său nenoroc, într-o sară, întorcîndu-se de la plug, a pierdut pernuța pe care se fixează plugul cînd ară, și în urma acelei pierderi a mîncat de la tatăl său o mamă de bătaie, că a uitat și școala, și tot ce-a învățat el acolo.

Pînă la urmă, cel mai norocos s-a dovedit a fi Nică. Tatăl său, Haralambie, deștept era de bună samă, pentru că și-a zis el într-o bună zi: ia să-mi duc copilul prin lume, să-l dau prin școli, pentru că aici, pe lîngă pădure, pe lîngă casă, nu prea are ce învăța. Și, fără a sta mult pe gînduri, scoate din grajd o pereche de mînzoci de-a mai mare dragul și-i pune la trăsură. Se opreau oamenii în drum. Stăteau la poartă înmărmuriți să vadă cum îi va înhăma, pentru că o asemenea pereche de strîjnici nici că văzuse Ciutura vreodată...

Are noroc, ziceau oamenii, și, firește, avea un mare noroc. Cui să-i fi trecut prin cap că o pereche de iepe roaibe și josuțe vor făta pînă la urmă o pereche de mînji de culoarea fumului închis, pe alocuri fum deschis, și erau ei atît de nalți, sprinteni, mîndri, că, se zicea, îs cai de soi, cai de rasă. Veneau geambași de pe la iarmaroace și-i plăteau că ar fi putut cumpăra cu banii ceia două perechi de cai buni, dar ți-ai găsit pe cine să-l tragi pe sfoară!

Nu ținuse cai de aceia nici tatăl, nici bunicul, nici

neam de neamul lor, și totuși știa de pe undeva Haralambie acela că mînjii iștia, peste un an și ceva, vor costa cît o avere, dacă îl va ajunge capul, va ști cum să-i îngrijească, cum să-i crească. Și el știa. Îi mai scoate într-o sară din grajd, îi plimbă pe la o margine de pădure, pe la o margine de sat, nu cumva să-i deoache. Căuta să-i înhame cît mai rar și căruța să fie deșartă. Șliul și, mai ales, opritoarea deformează calul de rasă, dacă prea îl înhami, nu mai este bun pentru călărie. Din cînd în cînd însă trebuie să-l scoți, să-l plimbi, să-i ațîți mușchiul.

„O călătorie pînă la Soroca, și-a zis Haralambie, poate fi o plimbare dintre cele mai frumoase. Drumu-i bun, șarabana ușurică, iar profesorii ceia, așa învățați cum sînt, dacă la examenele de admitere trag și ei din vreme în vreme cu coada ochiului spre fereastră să vadă cine și în ce-și aduce odrasla la liceu. O brumă de carte, socotea în mintea lui Haralambie, oricum, dar știe băietul ista al meu. Acum principalul e să vadă domnii profesori în ce trăsură mi-am adus eu băietul."

Din păcate, porțile liceului erau închise, nu se dădea drumul să intri cu trăsura, dar las' că o asemenea mîndrețe de cai se pot vedea și de după poartă, drept care Nică a reușit de minune la examenele de admitere. Gospodăros cum era, Haralambie mai întîi și-a așezat copilul cu traiul în gazdă la o mătușă care obișnuia să țină elevi de liceu, a trecut pe la dughene, i-a mai cumpărat soției un șăl — să aibă ce invidia ciuturencele, și, pe la chindii, a pornit spre casă.

Tocmai în ziua ceea de la sfîrșitul verii, de la începutul toamnei, umbla prin Soroca și învățătorul din Ciutura, Micu Miculescu. Ajunseseră de acum a fi doi învățători în școală, iar acolo unde sînt doi, firește, unul dintr-înșii urma să fie director. Din păcate, director a fost numit Miculescu, și era un chin nesfîrșit pentru dînsul, căci marele cunoscător al limbii, al versului popular, nu era deloc un om practic, iar școala din Ciutura — nici tu hărți, nici tu glob, nici tu manuale, nici tu caiete...

Cu fondurile de care dispunea, cu banii pe care îi avea în buzunar, pe la o amiază Miculescu se pomenește în mijlocul orașului cu o mulțime de pachete, dar fără trăsură. Nu e o problemă, și-a zis cunoscătorul

lui Alecsandri, trăsurile se iau cu chirie, și așa o fi fiind, dar cînd îți trebuie trăsură neapărat, ia-o de unde nu-i. Un omulean hîtru l-a convins să-l ducă pînă la Zgurița, iar de la Zgurița, zicea el, una după alta merg trăsuri spre Ciutura. A pleca însă din sătucul cela, din Zgurița, era și mai greu decît din Soroca, și iată că un alt hîtru l-a sfătuit că cel mai bun lucru e să-l ducă pînă la șleaul cel mare, pînă la răscrucea din vîrful dealului, că de acolo, zicea el, cît ai zice peșteee...

Așa s-a făcut că în amurg Micu Miculescu stătea în cîmp cu o mulțime de pachete. Nu mai știa nici el însuși ce să facă, cum să se descurce, cînd deodată, o, minune cerească, vede o coamă lungă de colb în zare, apoi, încetul cu încetul, ochiul prinde a deslușì doi cai frumoși, de-o culoare fumurie, ce veneau mîncînd pămîntul. Din trăsură se vedea o pălărie de paie cu borurile largi, întoarse. Era singura, unica pălărie de acest fel în toată Ciutura, în toată Cîmpia Sorocii, și, fericit cum nu se mai poate, învățătorul prinde a-și cără pachetele aproape de drum. La un moment dat însă ceva l-a făcut să lase pachetele. Cei doi cai frumoși, cum veneau în goana mare, păreau a trece tot în goană pe lîngă dînsul, și deodată o bănuială neagră față de dreptatea acestei lumi a prins a-i îngheța sîngele în vine.

— Spre casă, don' învățător? îi strigă Haralambie de departe.

— Spre casă.

— Iată că și eu îs spre casă... Nu-i pot, zău, țineа în hățuri, nu-i pot opri, că te-aș lua și pe mata, dar las' că găsești aici o căruță și cu zece-cincisprezece lei te-or duce pînă la Ciutura și chiar pîn' dincolo de Ciutura...

„Principalul e să mă ducă dincolo de Ciutura", s-a gîndit învățătorul.

Mă rog, așa-s țăranii. Omul avea un singur băiat, l-a aranjat la liceu. Alți copii nu mai avea și, deci, ce-i păsa lui de școala din Ciutura și de grijile ei?! Unde mai pui că, ochios cum era, o fi zărit Haralambie acela încă de departe că directorul are marfă multișoară și grea, iar mînzocii ceia erau pentru prima oară porniți la un drum atît de lung... Pînă nu li se încheie vîrsta, printr-o nimica toată poți să-i aprinzi, și după ce-au ars — gata: două gloabe bune pentru plug, nimic mai mult.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Păşescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

Aşa e, îşi zicea Micu Miculescu, stînd pe-o margine de drum, în cîmpul gol. De semănat ştim noi a semăna, dar vorba e că ce se face cu roada noastră mai tîrziu! Cine o culege şi ce face cu grăuntele crescut din semănătura noastră?! Cum se întîmplă că, pînă la urmă, tot ce semănăm noi spre bine creşte spre rău, şi cei care ne-au rugat să facem un bine se grăbesc să ne facă un rău?... Şi dacă aceasta ne este matca, şi dacă acesta ne este neamul...

Firește, a ajuns el în sara aceea în Ciutura, directorul şcolii, şi nici că era chiar atît de tîrziu, dar Ciutura l-a pierdut pentru totdeauna. Şi-a lăsat bagajele în şcoală, şi-a adunat ceea ce era al lui, a plecat des-de-dimineaţă şi, cum s-a dus, dus a fost pentru totdeauna. Ciutura nici să-l fi văzut, nici să fi auzit de dînsul, şi, cum se întîmplă printre oameni, a început să-l uite încetul cu încetul. Numai rareori, cînd se adunau grămadă foştii lui elevi şi porneau a vîntura năzbîtiile din vremea şcolii, în vorba lor răsăreau, din cînd în cînd, numele învăţătorului şi cîte-un vers-două din acea mare, acea nemuritoare poezie.

Capitolul IV

SEMINŢE DE VOIE BUNĂ

Ciutureanul niciodată n-o să-ţi poată spune întocmai cam cît pămînt are. Primăvara, cînd de printre pîlcurile de zăpadă pornesc a se ridica în capul oaselor semănăturile de toamnă, ciutureanul se crede că are pămînt destul. O roadă frumoasă, numai o singură roadă îmbelşugată să dea Domnul şi va scăpa la zile bune. Nici n-ai să prinzi de veste cum ţi-l poftesc boierii pe la cumătrii, pe urmă cum se înţelege cu nevasta, îi cheamă şi el la un pahar de vorbă. O roadă bună, numai o singură roadă bună!

Trec zile, trece vara, şi ciutureanul începe a se posomorî. Cînd se ruga de ploaie, sufla vînt fierbinte a secetă; cînd avea nevoie de cîteva zile pentru prăşit, turnau

ploile. Vecinul a venit să-l ajute cu trăsura tocmai atunci cînd n-avea ce face cu dînsa. Acum îi trebuie neapărat, dar vecinul caută să se întîlnească cu el cît mai rar, și cînd se întîlnesc, nu mai aduce vorba de trăsură.

Pămînturile ciuturenilor se topesc ca o lumînare aprinsă din două capete, viața cea bună se călătorește, furată de norocul altora. În ajunul secerișului ciutureanul rămîne la cele cîteva hectare pe care le avea poruncite de lege. Roadă e puțină, dar ciutureanul caută să fie mulțumit — o să aibă pîne în casă, iar dacă ai pîne, ce griji se mai pot lega de tine?! De-ar fi s-o strîngă cît mai repede atîta cît o are, s-o care în pod, să lege bine sacii, iar încolo — cîtă lume poate aduna să petreacă în casa lui? Ar fi să mai petreacă și el pe la alții, că nu de alta, dar se supără satul.

După ce adună cu chiu, cu vai puțina roadă, răsar cîteva datorii pe care se făcuse a le uita. Vine perceptorul cu impozitele și scoate țoalele din casă. Abia găsește parale să scoată zestrea, nevasta prinde a-l cicăli nopțile: trebuie ceva hăinuțe pentru iarnă, să fie și copiii lor în rînd cu lumea, căci altfel nu se poate, e rușine. Și, scăpînd din mînile sale tot ce-a putut el aduna, ciutureanul scotocește prin buzunare cîțiva gologani, se duce la crîșmă și ia un sfert de monopol. Ca să vezi mata, n-are pămînt, nici măcar atîtica nu-l are!

Pămîntul e felul de-a fi al ciutureanului, și fără pămînt el ca și cum nu ar fi pe lume. Din pămînt ciutureanul își poate drege orice. Poate face prieteni pentru un pahar de vin și prieteni pentru o viață întreagă. Brazdele grele și miezoase picură veșnic pe umerii ciutureanului, trezindu-se îndată cînd omul trebuie să-și apere averea și cinstea. Din pămînt ciutureanul poate face vorbe cu haz, pămîntul îl supără și-l împacă cu lumea întreagă, pămîntul îi leagănă necazurile și îl face a visa la norocul zilei de mîne.

Pămîntul e cea mai sfîntă lege a ciutureanului, și, cînd vine vorba de pămînt, el nu mai vrea să știe altă lege. Pămîntul poate fi pierdut, poate fi furat ziua-n amiaza mare; pentru pămînt poți minți cu mîna pe cruce. Din toamnă și pînă în primăvară ciuturenii umblă și caută pămînt. Îl caută pe la crîșmă, pe la judecăți, pe la biserici, pe la iarmaroace. Cine are trei lei la suflet umblă și caută pe cel ce are numai doi, cine are doi îi

iese noaptea în cale celui de are numai un singur leu. Bătăliile cele mai grele se dădeau la judecăți. O iarnă întreagă din noapte în noapte fierb judecătoriile din Cîmpia Sorocii, și procesele țăranilor pentru pămînt au hrănit, făcîndu-i țepeni și rumeni la față, o potaie de avocați, aducînd noroc în viață pentru toate odraslele lor.

Cînd ciutureanul nu mai are parale să umble pe la judecăți, vine acasă, se așază pe prispă în așa fel ca să-l vadă satul și începe a-și ascuți toporul. În vreme ce buza de oțel se subție în brațele lui, ciutureanul își pierde ultimele propteli de cumpătare. Avînd la cingătoare un topor gata ascuțit, ciutureanul devine sălbatic — poate lovi în fratele său, poate arunca cu el în icoană, poate calici o vită slăbănoagă a vecinului.

Spre marele noroc al tuturora, cînd războiul pentru brazde ajunge la culme, se repede de după deal o boare de vînt primăvăratică și ademenește ciutureanul în cîmp. Semănăturile de toamnă, privighetoarea, un soare blînd și cald îl trezesc încetul cu încetul din sălbătăcie. Ciutureanul își dă cușma pe ceafă și caută mirat în jur: stai, bade, că nu-i pierdut nimica! O roadă bună, numai o roadă frumoasă de-ar da Domnul, iar încolo — habar de grijă! Nici n-ai să prinzi de veste cînd au să vie boierașii să ți-l umfle pe la cumătrii, apoi, cum se înțelege cu muierea, îi cheamă și el la un pui de guleai.

Totul începe din nou.

Cu anii goana după pămînt a secătuit cumplit sărmana Ciutură. Ochii ciutureanului mai mult furau prin părți decît căutau înainte. Ciutureanul ținea minte orice piatră și orice stîlp pe lîngă care ar fi trecut. Din toate cîte se spuneau, suna a vorbă de om deștept numai un singur cuvînt: **pămînt.** Cine are pămînt are dreptate; cine nu-l are, poți să-l calci, să-l îmbrînceșți cît o să-ți placă. Zornăitul gologanilor ducea gîndul ciutureanului la scîrțîitul cotigii, plînsetul plugului îl întorcea din nou cu gîndul la parale, și toată viața unui om, tot ce-a vrut, ce-a avut, ce-a visat rămînea împănat între aceste două sunete de metal.

Dar, firește, în felul acesta nu mai putea merge, și într-o toamnă, pe cînd crîșmarul Ciuturii a tocmit doi băietani pentru cărat vinul de prin beciuri, cînd judecătoriile gemeau de atîta lume și atîta nedreptate a apă-

rut un ciuturean cu fruntea senină, s-a oprit şi stă zîmbind la portiţa sa. Pare mulţumit, împăcat cu toate şi dragă îi este lumea dintr-un capăt în altul.

Ciuturenii se adună în jurul lui şi-şi fac unul altuia cu ochiul — las' că nu sînt nici ei proşti, bănuiesc cam cum o fi venit veselia asta. Onache Cărăbuş a făcut, pe semne, rost de pămînt şi acum, vesel cum nu se mai poate, a ieşit la portiţă, are omul chef de sfat. La care presupunere Onache rîde cu multă poftă: care pămînt, bre, aţi înnebunit?! Îmblam azi prin ogradă, am găsit cîteva seminţe de voie bună şi mi-am zis: ia să ies cu dînsele la drum, că doar pentru ce alta îşi face omul portiţă...

Aproape două sute de portiţe numără drumurile Ciuturii. Cîndva sătenii, trecînd pe lîngă ele, căutau să-şi contenească paşii. Aici puteai găsi multe de toate. O noutate pe care ai mai auzit-o, un sfat ce n-o să-ţi prindă bine niciodată, dar se putea întîmpla să faci rost de un pic de voie bună. Rareori puteai da peste o pătăranie cu draci, aşa încît să-ţi ajungă voie bună pentru un an întreg. Cu vremea uiţi şi pătărania, şi dracii ceia, dar tot umbli zîmbind — ca să vezi cum a fost!

Portiţa lui Onache Cărăbuş, împletită din nuiele de salcie, avusese cîndva multă trecere printre portiţele satului. Pe urmă a prins s-o roadă şi pe ea tristeţea. Stătea pustie săptămîni întregi, iar de răsărea serile în preajma ei un capăt de vorbă, era aceeaşi poveste: pămînt, necazuri şi iar pămînt...

Cărăbuş ajunsese a umbla şi el pe la judecăţi. Avea vreo trei hectare cu totul, dar erau risipite prin toate moşiile satului. Cel mai bun pămînt pe care îl avea — ceva mai mult de-o jumătate de desetină — era pe dealul cel mic şi acum jumătatea ceea de desetină s-a pomenit strîmtorată din toate părţile de pămînturile lui Haralambie. Şi chiar că deştept era Haralambie acela — a tot adunat leu la leu, sută la sută, şi nu dezlega punga pînă nu auzea că undeva se mai vinde o bucată de pămînt. A tot cumpărat şi schimbat, şi arendat, şi iar cumpărat, şi iar schimbat, pînă s-a trezit Ciutura goală puşcă, pentru că de la marginea satului şi pînă hăt la marginea pădurii, tot dealul cel mic erau pămînturile lui Haralambie. O singură fîşie, jumătatea de desetină a lui Onache, îl împiedica pe Haralambie să spună în faţa satului că, iată, de la sat şi pînă la pădure, cît vezi cu ochiul, e tot al meu.

Pentru început Haralambie l-a luat pe Onache cu binișorul. Și-a amintit că s-au luat odată frați de cruce, au holteit, și iar dă-i cu prieteșugul, dă-i cu cumătriile — și toate numai pentru a-l face pe Onache să vîndă, în cele din urmă, jumătatea ceea de desetină. Îi plătea, că puteai cu banii ceia cumpăra două hectare undeva în altă parte, dar nu vroia Onache cu nici un preț să se despartă de bucățica ceea de pămînt moștenită de la tata. Cînd a văzut Haralambie că nu e chip cu binele, a pornit-o cu răul. În fiece toamnă, pe vremea aratului, face ce face și mai suflă cîte-o brazdă-două din micuța jumătate de desetină a bietului Onache.

Văzînd cum crește lăcomia vecinului, Onache s-a apucat și a sădit vreo zece-cincisprezece vișinari în lungul hatului, așa numai unde și unde, pentru a însemna mai mult locul. Lui Haralambie nu-i plăceau vișinele, și într-o toamnă i-a scos cu plugul. Ca să nu fie pe urmă cu bănat din partea lui Onache, a sădit vreo zece-cincisprezece cireșari, dar nu acolo unde creșteau vișinarii, ci cam pe-acolo pe unde i se părea lui c-ar fi trebuit ei să crească. Asta, firește, nu-l mai aranja pe Onache, și el a smuls cireșarii. După care, firește, a venit rîndul judecăților.

Ani și ani s-au tot sfădit și învrăjbit, ș-au cheltuit, ș-au tot cărat la Soroca martori. Ciutura ba e de partea unuia, ba ține partea altuia. Procesul Vișinarilor împotriva Cireșarilor s-a dovedit a fi unul din cele mai zgomotoase în toată Cîmpia Sorocii. Dreptatea părea să-i surîdă ba lui Haralambie, ba lui Onache, dar stai să vedem mai bine ce e cu cîntarul ista al Dreptății? Îți macini averea, îți macini sănătatea, iar dreptatea unde-a fost acolo și rămîne. A, nu, și-a zis Onache, oi fi fiind eu prost, dacă nici chiar pînă într-atîta. Și într-o zi ploioasă, cînd se ducea pe jos la Soroca, ce-i vine lui în cap — se întoarce de la o bucată de drum.

Era, de altminteri, una din ciudatele lui apucături. La un moment dat ceva parcă i s-ar fi luminat și el începea a se vedea pe sine însuși de la o parte. Apoi, uitîndu-se așa, de la o parte, ce-a văzut Onache Cărăbuș? Un om necăjit, oropsit, secătuit, îmbrîncit din toate părțile. „A, nu, că așa nu mai merge", și-a zis el și s-a întors din drum. A ajuns acasă, a pus scara la gura podului și, împreună cu pumnul cela de răsărită, părea să fi

scotocit undeva la fundul unui sac și cîteva semințe de voie bună. A venit de-a deschis portița de salcie și acum stătea zîmbind între cei doi stîlpi, de parcă i-a venit pe limbă o pățăranie nemaipomenită și așteaptă să treacă pe drum un voinic destoinic să aibă cui o povesti.

— Hai noroc, bade Onache! Ce mai faci?

— Dă, ce să fac? Stau și eu, să văd un' se duce lumea...

Din vreme în vreme apărea, alergînd în jurul casei cu o sită de gheme, o fetișcană sprintenă de vreo șaptesprezece ani. Visa, pe semne, un covoraș cu dungi rozove, ca să-l urce sus pe zestrea sa. Era tînără, era harnică, drag îi era omul ce stătea la poartă și vroia să afle ce veselie o fi dat peste dînsul.

— Tată, mata ce rîzi?

— Care rîs, bre Nuțișor? Stau și eu, de, ca un om...

Copila nu l-a prea crezut. Onache nici n-a stăruit să-l creadă. Sfîrșind a depăna firele, Nuța a intrat în casă, iar Onache a rămas să aștepte omul cel vrednic ce-ar putea ține minte multă vreme o asemenea pățăranie. Cîțiva săteni încercaseră să-l ia cu vorba, dar Onache nu s-a dat — o pățăranie bună trebuie să știi în ce căpățînă o așezi, altfel o dai pe nimica.

Pe la amurg de undeva din ulicioară a răsărit Tudorache. Venea iute cu un topor mare pe umăr și se tot grăbea de parcă l-ar fi simțit turcii și au pornit pe urma lui. Crescuse înalt, aproape îl ajunsese pe tatăl său cu statura și numai un pic de îndrăzneală nu-i ajungea ca să mai apară un flăcău în Ciutura. Era sfios ca o fată mare, dar Onache știa bine că nu s-a născut el cu obrajii gata rumeniți. L-au deprins cu stinghereala părinții. Tatăl său, lacom la avere, îl tot mîna ca pe un argat, îl făcea să poarte niște vechituri ce semănau zdrențe în jur, și lui Tudorache nu-i rămînea decît să fie iute de picior, să treacă pe ulițele satului aproape nevăzut. Cărăbuș ura nedreptatea, oriunde și oricînd i-ar fi răsărit ea în cale. Nedreptatea făcea din el ostaș într-o singură clipă, chemîndu-l sub steagul libertății, drept care omul își coboară mînile ce stăteau adunate cruce la piept.

— De unde-mi vii, voinicule?

Lui Tudorache nu-i prea venea a crede că cineva îl poate socoti voinic. L-a privit lung, să vadă de nu

cumva își bate joc de dînsul, apoi a lăsat toporul să se legene spînzurat de braț. I-a mulțumit cu privirea pentru o vorbă bună.

— Am fost la pădure, credeam, poate, niște lemne...

— Ce să faci cu lemnele?

Nu se știe cum, dar din vorbele lui Cărăbuș ieșea că Tudorache s-a dus la pădure nu pentru că îl trimisese tatăl său, ci pur și simplu îi trebuiau lui niște lemne și s-a repezit după ele la pădure. De ce, adică, să nu se repeadă? Lucrul ista i-a plăcut lui Tudorache atît de mult, încît el a prins a căuta primprejur vreun martor, care, pe urmă, ar putea adeveri cele auzite.

— Voiam să fac un gard. Tata n-o avut de lucru și iar s-o sfădit cu moșu-meu Grigore. Ba, cică, găinile scurmă la ei, ba cum că vițelul lor ar fi zburdat prin cartoafele noastre...

— Și ce zice pădurarul: nu vrea să deie lemne?

— Nu vrea.

Onache a zîmbit — ai găsit pădurar ca să-ți deie lemne! Dar totuși, fac oamenii cumva ca să nu se întoarcă de la pădure cu deșertul.

— Iaca, bre Tudorache, zici tu de pădurar că nu vrea să deie lemne...

Și-a mijit ochiul stîng, scotocind cu el, totodată, și adîncimile cerului înserat, și ascunzișurile firii sale hazlii.

— Mda... Aruncă toporul cela colo pe iarbă — să se descurce mai întîi tat-tu și cu moș-to: al cui era vițelul, ale cui au fost găinile. Da... Eram de sama ta pe atunci — aveam vreo șaptesprezece-optsprezece ani. Trecusem, îmi pare, de optsprezece, cu toate că, ia stai un pic, ce să mint, nici chiar șaptesprezece n-aveam! Apoi, m-am pornit și eu odată, bunăoară, cum te-ai pornit tu amu, la pădure după lemne. Pădurar era pe atunci unul Cazacu și ținea în pădure la canton o fetișcană cam de sama mea. Da știi tu, bre Tudorache, ce înseamnă o fetiță de șaptesprezece ani, cînd și tatăl ei, și mamă-sa au fost în tinerețe oameni frumoși cum nu se mai află? Nu știi? E-le-leu! Apoi am să-ți spun eu ce înseamnă o fată tinerică și cu draci...

Tudorache stătea vrăjit și clipea fericit după fiecare vorbă. Prinsese a se întuneca. S-au întors de la cîmp cei doi băietani ai lui Onache și deshămau tăcuți caii în

ogradă. Nuța a ieșit de cîteva ori din casă să-l cheme pe tată-său la mîncare, căci se răcea mămăliguța, iar Cărăbuș depăna, întruna frumoasa poveste despre o fiică de pădurar. Pe urmă, amintindu-și deodată cîți ani au trecut de atunci, s-a întristat, și-a scărpinat ceafa, a amuțit, a pornit spre casă. Tudorache nu se mai putea mișca din loc și, fiindu-i milă de băiat, Onache i-a făgăduit că, se prea poate, în altă sară, cînd or mai avea vreme...

A doua zi începutul acesta de pătăranie a înviorat toată tinerimea satului. Spre sară Tudorache împreună cu alți cîțiva băieți și-au găsit o mică trebușoară pe dealul cel mare, și se tot plimbau ei pe lîngă portița lui Onache Cărăbuș. Ba coborau la vale, ba se întorceau înapoi, și tot căutau lung la portița josută, împletită din nuiele de salcie. Cine știe, lîngă fiece portiță poți găsi ceva, dar aici, dacă apare Onache, atunci e mare sărbătoare.

Pe la amurg Onache a ieșit cam supărat, de parcă avea de gînd să-i întrebe ce tot umblă ei pe lîngă casa lui.

— Spuneai mata asară, bade Onache...

Auzind așa vorbă, a rîs din toată inima Cărăbuș:

— Spuneam! Abia începusem a aduce vorba, măi flăcăilor, căci fetișcana ceea a pădurarului, să nu se supere pe unde o fi fiind ea amu, era un drac și jumătate!!

Sară de sară, o săptămînă încheiată băieții din Ciutura stăteau în jurul lui Onache și se împărtășeau din voia bună a lui. Din vreme în vreme venea Nuța să-l cheme pe tatăl său la masă. Avea și fetișcana asta draci, căci venea tocmai atunci cînd Onache ajungea cu povestea la cele mai delicate întorsături de vorbă. Băieții nu se supărau — era fiica lui Onache, au învățat cu dînsa la școală, de, cum să te superi!

Într-o sară, cînd pătărania ajunsese la momentul cela simpatic, unde totul se hotărăște într-o clipă — a fost ori n-a fost! — Nuța a mai venit o dată să-l cheme pe tatăl său. Pentru a patra oară ieșea din casă, și bietul Onache, făcîndu-i-se milă de dînsa, și-a lăsat povestea baltă. A oftat și, pornind spre casă, a spus băieților:

— Lasă, poate, ne mai întîlnim noi cumva...

A doua sară însă n-a mai ieșit. Era un miez de toamnă și, ba e ceață, ba o întoarce spre ploaie. Iar între ceață și ploaie, așa, cam peste drum, locuiește conul reumatism. Băieții erau încă tineri, slavă Domnului, nu știau

ce-i asta. Se tot adunau pe înserate și stăteau răbdători la poartă. Vroiau să afle cu orice preț cum s-a sfîrșit povestea cu fiica pădurarului. L-au tot așteptat multă vreme la portiță, pe urmă ce i-a venit în cap lui Tudorache? Ia hai să intre el, să întrebe omenește cam pe unde, pe cînd ar putea ei să se întîlnească...

A intrat și nu se mai grăbea să iasă napoi. În casă era bine, era cald, și apoi fiica lui Cărăbuș semăna ca două picături cu fiica ceea a pădurarului. Avea draci și ea, era aceeași pătăranie ce umbla sprintenă prin casă și, cu toate că în povestea asta nimeni n-ar fi putut spune din capul locului de-a fi ceva la mijloc ori n-a fi, lui Tudorache i s-a părut că n-ar fi rău să stai așa la o parte ca să vezi cu ochii tăi cum se leagă și se dezleagă toate pe lume.

S-a așezat pe laviță fără nici o urmă de grabă, a prins a povesti cum și pentru ce s-au mai sfădit o dată tatăsău și cu moșul lui. De data asta era hîtru, făcuse școala la Cărăbuș, și a așternut povestea în așa fel, că pe la miezul nopții abia-abia ajungea la începutul sfezii, și cînd pleca, a fost rugat de toți dumnezeii să vie a doua oară și să povestească totul pînă la capăt. N-a izbutit însă săracul să-și sfîrșească povestea, că în sara următoare, cînd a intrat, vreo șase băietani ședeau în casa lui Cărăbuș, și fiecare căuta să se vîre cu cuvîntul, căci fiecare venise cu pătărania sa.

* * *

Trece toamna. Cîmpurile rămase goale suflau o răceală crudă, ce te răzbătea pînă la oase. Cîteva zile cu ploi au oprit semănatul de toamnă, i-au făcut pe ciuturenі să-și ascundă prin poduri roada și o grozăvenie de timp liber s-a năpustit peste sat. Ciuturencele, cu furcile în brîu, se grăbeau să-și îmbrace copiii și casele, ciuturenii alergau din noapte în noapte după pămînt, iar tinerimea găsise o joacă cum nu se mai poate de frumoasă.

Cele trei ferestruici ale casei lui Onache Cărăbuș au prins a lumina tot mai plin, tot mai tîrziu. Oricît de bine le-ar fi închis pentru noapte, și poarta, și portița rămîneau puțin crăpate, așa că cine vroia putea să intre. În serile cînd se strica vremea, lîngă pragul casei apă-

reau un mănunchi de paie, o furcă de fier, pentru ca, dacă cineva ar încerca să-și curăță încălțările, să aibă cu ce le șterge.

Cînd a venit prima zăpadă, în casă nu mai ajungea loc nici de stat în picioare. Un drac de fată de șaptesprezece ani făcea minuni cumplite. Toți cei ce erau pînă mai nu demult buni de gură plecau ochii sfioși, iar rușinoșii, prinzînd la îndrăzneală, turnau o snoavă după alta. Nuța părea că nici pe departe nu știe cîte se petrec în jurul ei — stătea tăcută, torcea și apoi de unde putea ea să știe că pentru fiece zîmbet, pentru fiece glumă a ei se dau bătăi cumplite!

Băieții căutau să vie cît mai devreme, să plece cît mai tîrziu și se topeau de atîta dragoste. Le plăcea cușma brumărie a lui Onache, spînzurată în cui să se zvînteze, le plăcea a bea apă dintr-o cănuță cu doi cucoșei desenați pe ea, puneau la cale, fiecare în mintea lui, o groază de planuri, ca să-l răzbune pe bietul Onache — ca să vezi dumneata porcărie! Sădește omul cîțiva vișinari în lungul hatului...

Fetele mai mari din Ciutura, întîlnind drăcușorul cela de șaptesprezece ani, căutau să lege prietenie cu dînsul. Părinții flăcăilor ce-și petreceau serile la Onache găseau multă înțelepciune în vorbele spuse de Cărăbuș, iar ciuturencele erau gata să puie mîna în foc că Nuța și mai ales mamă-sa știu a face de dragoste, și, vede numai Dumnezeu, odată și odată au s-o pățească ele, au să-și blesteme și zilele, și neamul.

Băieților însă le plăcea să fie vrăjiți. Veneau sară de sară, iar cu cîteva zile înainte de Crăciun, cînd badea Onache, ițindu-se de pe cuptor, a prins a aduce vorba că și somnul o fi avînd vreun rost în viața omului, a mai apărut un flăcău. A venit iute ca vîrtejul — un scîrțîit de portiță, pași, o bătaie ușoară în ușă și — uite-l în prag. Nalt, frumos, mîndru cum nu mai văzuse casa ceea. O percică neagră ca pana corbului, buze mari și rumene ca vișina coaptă, un pătrățel auriu de licean la mînecă.

— Nică!

Au satele noastre o putere misterioasă asupra tuturor sufletelor crescute într-o singură matcă, așa încît cei plecați nu visează decît la clipa întoarcerii lor. La liceul industrial din Soroca multă carte nu se prea făcea,

dar chiar și ceea ce se făcea era însușită în fugă, căci elevii nu visau decît la viitoarea vacanță. Trăia și Nică cu gîndul doar la vacanță. Spre cumplita sa uimire, de astă dată a găsit satul pustiu. Zilele foștii lui tovarăși dormeau pe după sobă, iar pe la amurg se adunau cu toții în casa lui Onache Cărăbuș, căci, zicea lumea, a răsărit din Nuțișoara ceea un drac de fată cum nu se mai află. Cîteva zile Nică a tot stat pe acasă, căci nu îndrăznea să-și înfrunte părintele, dar mai apoi și-a zis: stai, Domnule! Are tatăl meu ce are acolo cu badea Onache, dar ce avem noi cu Nuța? Drept care a și coborît într-un amurg de pe dealul cel mic.

— Bună sara.

Nuța, deșteapta fiică a lui Cărăbuș, le-a potrivit pe toate în așa fel, că lîngă dînsa a apărut un locușor slobod, iar furca din care torcea tot timpul se făcea a luneca la vale, bat-o focul s-o bată, așa că nu mai era chip de tors.

— Dă, bre, să-ți țin eu furca ceea!

Fiul lui Haralambie nu era dintre cei care să lase ceea ce putea fi al lor. Dar, pe de altă parte, sărmanii vișinari, stîrpiți de cireșari... O mare nedumerire s-a lăsat în casă și Nuța, ca să treacă peste aceste tăceri grele, l-a întrebat cîte clase a făcut, cîte i-au mai rămas. Terminase șase, iar încolo Dumnezeu știe, căci zilele omului sînt puține și totul pare să fie dinainte hotărît de soartă. Iar dacă soarta pe toate le-a hotărît, ce să ne mai căznim și noi cu ghicitul?

Trece Crăciunul, trece Anul Nou, se trece și vacanța. Vreo două săptămîni Nuța torcea tristă și îngîndurată, căci nu mai vedea în casă buzele celea cărnoase, vișinii, ce spuneau minciuni de-ți era mai mare dragul... O scuturau fiorii de fiecare dată cînd scîrțîia portița, dar, vai, unde ți-i Soroca și unde e Ciutura! Apoi au venit frigurile celea mari, au venit viscolele, așa că nici biata lor portiță nu mai scîrțîia, și nici Nuța nu mai avea ce tresări întruna.

Nu se știe cum și de ce, dar tocmai pe frigurile celea mari judecătoria din Soroca a găsit de cuviință să mai revină o dată la procesul intentat de Cireșari împotriva Vișinarilor. Cărăbuș nu ținea cai în anul cela și a zis că nu pornește el la drum pe un asemenea frig. Fie ce-o fi. Haralambie avea două perechi de cai, dar, cu avocații

plătiți din vreme, a zis că nu se duce nici el și a trimis vorbă fiului să se repeadă la proces și să-i scrie cum au trecut toate.

Cu frigul cela nici poșta, nici scrisorile nu mai umblau. Cum însă s-au potolit viscolele și s-a făcut drum de sanie de la sat la sat, iar a început a scîrțîi serile portița lui badea Onache, și iară a tresărit inima bietei Nuțe, căci, ca să vezi, l-a cunoscut după pași! Era el!! Nică a intrat cu o vînătaie sub ochiul stîng și o copie de certificat din care reieșea că procesul a fost cîștigat de Vișinari. Dreptatea era de partea lor acum, și pururea, și în vecii vecilor.

— Amin, a rostit Onache, culegînd o lacrimă de pe obraz.

S-a grăbit să scoată din beci un ulcior cu vin — cam acrișor, cam tulbure, dar, cel puțin, nu te ține parale, că-i al tău. Casa era plină ca totdeauna. Au închinat cu toții cîte un pahar în cinstea lui Nică, a cinstit și Nuța, urîndu-i lui Nică multe clase înainte. Nică a povestit cum s-a întîmplat de-a căpătat numai o vînătaie, a mai făcut cîteva glume și s-a grăbit să plece, iar Nuța, aruncînd o basma pe umeri, a ieșit să-l petreacă.

Afară era frig, întuneric, și Tincuța i-a strigat fiicei din urmă să nu stea chiar mult. Nuța ieșea des în tindă să-și petreacă băieții, dar făcea ce făcea și se grăbea să vie înapoi. Ba că-i era frig, ba i se năzărea ceva din întuneric, ba i se părea că o tușise mamă-sa din casă.

De data asta însă ce-o fi dat peste dînsa, că nu se grăbea înapoi... Nici frig nu-i era, nici nu se speria de nimica, nici lelea Tincuța nu-și amintea că are o fiică ce-a ieșit în tindă și nu se mai întoarce.

Liniște și pace. Nici șoaptă, nici rîsete. Vîntul clatină ușa, lovind-o de perete, sfîrîie lampa a somn, iar ei tot stau și stau acolo — un ceas, o noapte, o veșnicie nu se mai întorcea Nuța, iar cînd a venit, n-a mai văzut nici un băiat în casă și ceea ce a tors ea în sara ceea nici măcar nu putea fi legat de coada unui motănaș ca să-și facă chef de joacă.

Au gemut, au scrîșnit de durere tinerele lăstare ale satului — ca să vezi, fiicele iestea de pădurari au draci din născare! O iarnă întreagă au tot bătut ei drumul încoace, au fărîmat singura pereche de încălțăminte din casă, au rupt din avuția altora un zîmbet, o glumă, erau

de acum cu norocul în mînă și, cînd colo, vine acela val-vîrtej peste dînșii, vine deștept, frumos, avut, și a rămas tînăra Ciutură săracă lipită pămîntului. Cu toate că, e drept, nimeni n-a căutat să-și ia lumea în cap — deși tineri, auziseră ei pe undeva că viața e lungă, și deseori nici prin gînd să-ți treacă de unde se pornește și unde se ajunge.

La șaptesprezece ani Nuța ajunsese fericită — lucru ce se întîmplă atît de rar și, totodată, atît de des la șaptesprezece ani. Nică nu s-a mai întors să-și termine liceul. Fusese ales de inima unei fete și pus în fruntea tuturor ciuturenilor, această dragoste l-a maturizat, l-a făcut bărbat în toată puterea cuvîntului, iar unui adevărat bărbat pentru ce i-ar mai trebui încă și carte?!

Acum serile cele trei ferestre ale casei lui Onache Cărăbuș luminau numai pentru dînsul, și el venea sară de sară. Stătea pînă hăt tîrziu, apoi ieșea, și, petrecut de Nuța, rămînea în umbra tinzii veacuri întregi. Șușoteau, se drăgosteau și, vai, rupeau inimile celor rămași în casă, că-ți venea să le plîngi de milă.

Pînă în vară Nică își tot purta părinții de nas că se pregătește de examene. Ceea ce nu va dovedi să susțină vara, va susține toamna, ca extern, iar toamna toate s-au limpezit într-o singură săptămînă. Sîmbătă Nică a trimis starostii s-o logodească pe fiica lui badea Onache. A doua zi, duminică, pe cînd ieșea lumea din biserică, nevasta lui Haralambie cel Deștept le-a oprit în poartă pe Nuța și maică-sa și le-a ocărît, și le-a batjocorit în fața întregului sat. Luni, cam pe după masă, Nică a încercat în fundul unui grajd să se spînzure cu niște hățuri, dar l-a simțit Haralambie și l-a scos din laț. Marți Haralambie împreună cu guraliva de nevastă au venit la Onache pentru a face pace: Doamne, a luat-o gura pe dinainte, un singur fecior au, și profesorii ceia din Soroca, nu trece un ciuturean pe acolo să nu le trimită vorbă să întoarcă flăcăul înapoi la carte. Miercuri la Onache a mai venit un rînd de starosti — de astă dată cu buna înțelegere a întregii familii. Joi nu s-a întîmplat nimic deosebit, iar vineri Nuța a urcat în brișca viitorului său socru și s-a dus la Soroca, să-și aleagă rochie de mireasă. În sfîrșit, sîmbătă Haralambie a mai venit o dată cu nevasta la Onache, pentru a alege o frumoasă

zi de nuntă, pentru că, oricum, fără o zi frumoasă nici tu nuntă, nici tu căsnicie.

Onache stătea pe laviță tăcut, își mîngîia cu palma creștetul și la toate propunerile viitorilor săi cuscri tăcea. Nu zicea nici da, nici ba. Cu toată invidia satului, care nu mai înceta să se mire și să se crucească — să vezi cum Onache cel Prost l-a tras pe sfoară pe Haralambie cel Deștept! — cu toată această mare slavă, Onache era abătut, întristat, chiar prostit într-un anumit fel. Pentru a trăi o viață în mijlocul unei lumi, trebuie să știi a te descurca, altfel nu se poate, altfel te duci la fund. Dar cum Dumnezeu să se descurce el, cînd de dimineață pînă sara vuiește satul cu osanale în jurul lui, iar destinul îi șoptește la ureche că geaba sînt toate. Prostul nu se va înrudi nicicînd cu cel deștept, pentru că niciodată Haralambie nu va lăsa să-i intre în casă prostia lui Onache, precum nici Onache nu va primi să trăiască cu mintea altuia, oricît de deștept ar fi fost acela.

Din păcate, cei din jurul lui nu vroiau să-i împărtășească îndoielile. Băieții erau fericiți să aibă neamuri pe dealul cel mic, tocmai sub pădure. Tincuța se vedea de acum stînd la slujbe alături de șalul cela vărgat, cumpărat cîndva de la Soroca, cît despre Nuța, ea îndeobște era cuprinsă de un fel de febră, încît nici nu-ți mai venea a crede că-i aceeași fată.

Onache o urmărea așa cu coada ochiului și-l durea la inimă pentru că, o, sfinte Dumnezeule! Cu totul altceva avusese el în vedere atunci cînd ieșise într-o sară la portiță, pentru a povesti băieților o tîmplare cu o fiică de pădurar. O fi vrut, mă rog, ca omul, să-și găsească un băiat bun și cuminte de aici, din mahala, să le ajute să-și facă pe aici, pe aproape, o căscioară, să-i scoată încetul cu încetul și pe ei în rînd cu lumea, dar a venit Măria sa Întîmplarea, le-a dat pe toate peste cap, zicînd: așa va fi. De, a suspinat Onache, cînd nu a mai avut încotro: mă voi duce și mă voi așeza la o masă cu cel ce mi-a vrut numai răul, dar soarta n-a vrut să-l lase să se închine în fața dușmanului său.

* * *

Cu cîteva zile înainte de nuntă, după ce și-a trimis băieții la stînă după caș,— că mulgeau oile cu rîndul și

tocmai venise rîndul lor să ridice brînza, — Onache s-a repezit să are jumătatea ceea de desetină din mijlocul moşiei lui Haralambie, care acum trecea de zestre Nuţei. Firește, putea să şi nu are pămîntul cela, pentru că viitorul său cuscru avea şi cai mai voinici, şi plug mai bun, dar, ce s-o fi gîndit bietul om în mintea lui: de la tata am primit jumătatea ceea de desetină frumos arată, gata semănată, apoi că tot arată şi semănată să treacă de zestre fiicei mele. Firește, se poate întîmpla să mai fi fost ceva la mijloc. Oricum, după ce-o viaţă întreagă te-ai tot judecat şi te-ai ţinut cu dinţii de o fărîmă de pămînt în mijlocul unei moşii, acum, cînd într-un fel sau altul, haturile urmau să fie arate şi pămîntul urma să fie vărsat în loturile fostului tău duşman, atunci, legea pămîntului, glasul pămîntului te cheamă să mai vii, să-l mai stropeşti o dată cu sudoarea, luîndu-vă astfel rămas bun unul de la altul.

În pragul nunţii sale Nuţa ajunse tăcută, ascultătoare şi priitoare cum nu se mai poate. Vroia, pe semne, să lase casei părinteşti imaginea unei bune surori, unei fiice harnice şi iubitoare. Onache i-a zis aşa, într-o doară, că poate ceva mai încolo, spre chindii, să se repeadă la jumătatea ceea de desetină de pe dealul mic, să-i ajute a duce caii de căpestre cînd se va ajunge la ultimele brazde şi, cuminte, ascultătoare cum era acum Nuţa, a venit cu mult înainte decît ar fi trebuit, şi o vreme a stat lîngă căruţă, urmărind cum se subţiază şi se topeşte văzînd cu ochii fîşia de pămînt rămasă nearată.

Fiece pămînt poate fi arat în două feluri: ori începi arătura de la haturi, de la margine, şi-o duci spre mijloc, ori o începi de la mijloc, de la răzor. Onache obişnuia să înceapă arătura de la haturi, pentru că, îşi zicea, mai arunci colo o brazdă peste hatul cela şi tot e mai cu folos. Acum, firește, nu mai avea nici un rost să arunci brazde peste hat, pentru că zilele haturilor celora, oricum, erau numărate.

— Mă rog, şi-a zis Onache, las' că plugul meu ştie a ara şi de la răzor.

Haralambie semănase în anul cela aproape tot dealul cel mic cu răsărită şi, ori că găsise sămînţă bună, ori că pămîntul era bine lucrat, ori că anul a fost priitor pentru floarea-soarelui, dar stăteau păduri nalte cu pălării cît roata carului. De departe era frumoasă pădurea

ceea de răsărită, dar cînd a ajuns arătura la margini, le era de-a scăpării, căci o loveau pe biata Nuță pălăriile și pe cap, și pe mîni, și pe șolduri, așa încît, năucită, nu mai știa nici ea însăși, sărmana, cum să ducă caii ceia. Erau la ultima brazdă, pe care Onache o culegea pe ici-colo cu fierul plugului, cînd deodată, din ascunzișul codrului celuia de răsărită a țîșnit un drac de vulpe roșie ca para focului. Înnebunită de strigătele lui Onache, care striga cînd la cai, cînd la fiică, s-a strecurat printre copite, pe sub boturile cailor și, retezînd arătura, a dispărut în răsărita din cealaltă parte...

Speriați de vulpe, cei doi telegari ai lui Onache parcă ar fi sălbătăcit, parcă ar fi turbat. Nechezînd războinic, s-au ridicat în două copite, au smuls plugul din brazdă și au pornit cu el aiurea prin răsărita lui Haralambie. Femeile niciodată nu s-au priceput a umbla cu caii, iar acum, biata Nuță, speriată de cele ce se petrec, în loc să lase și cai, și căpestre, se ținea morțiș de frîu, și caii, repezind-o în lături, au lovit-o cu un corn al plugului ieșit din brazdă. Fata a țipat mai mult de spaimă decît de durere, pe urmă însă, văzînd cu ce vînătăi la genunchi s-a ales, s-a dus șchiopătînd spre căruță, s-a ghemuit lîngă opalcă și a prins a plînge.

După o jumătate de ceas cele două gloabe rumegau tăcute la opalcă, Nuța își tot mîngîia vînătaia, iar bietul Onache stătea zăpăcit, plouat, nimicit, căci a cîta oară în viața lui norocul trecea pe alături, pe lîngă poarta, pe lîngă casa, pe lîngă viața lui...

* * *

La început Nuța se ținea cît se poate de bine. Totuși, mai spre sară, durerile au prins a o răzbi. Adică pînă la fîntînă cu căldarea deșartă venea sprintenă și ușurică de-a mai mare dragul, dar înapoi cu căldarea plină nu mai putea merge atît de ușor, și se vedea de departe că șchioapătă. Mai tîrziu însă, pentru a nu se stîrni fel de fel de vorbe, a coborît în valea satului cu niște treburi de-ale ei. Mergea tot atît de sprintenă și vioaie, cele două picioare o purtau ca pe un fulg. Atîta doar că mînile ei mici, frumoase, măcinau tot ce li se nimerea în jur, și ochii ei căprii, tulburați de-o mare durere, cereau cruțare, cereau ajutor. Apoi, pe lîngă toate, din vreme

în vreme a început a i se frînge glasul — era o răgușeală ce-o răzbea așa, pe neprins de veste. Rîdeau prietenele, rîdea și Nuța de răgușeala ceea a ei, dar, vai...

Dracii de babe o urmăreau pe la răscruci, pentru că ce alte griji mai au babele decît a le ghici pe toate încă din fașă și a sufla o vorbă-două cui trebuie! Și o tot pîndeau prin ulicioare, pe cărărușe, s-o vadă nu cum coboară, ci cum urcă dealul. O pîndeau să vadă cum calcă cu un picior, cum calcă cu celălalt, și oftau babornițele naibii: vai, săraca, chiar șchioapătă, mititica... Firește, cu asemenea noutăți babele nu mai stau acasă, ci-și tot caută treburi pe dealul cel mic, și tot trec pe lîngă poarta lui Haralambie.

Nunta a mai fost amînată pe două săptămîni, și Ciutura a început a-și lua rămas bun de la dînsa. Cînd o nuntă se amînă de două ori — gata: poți să-i pui cruce. Totuși n-a avut dreptate atotștiutorul sat, pentru că, pînă la urmă, a fost o nuntă cum nu se mai poate spune, acolo, pe dealul cel mic.

Era o frumoasă și caldă zi de toamnă. Pădurile din împrejurimi se mai țineau încă verzi, dar nucarii au început a-și scutura frunza, și ograda lui Haralambie cel Deștept, împrejmuită cu nucari, era numai frunze mari, și peste tot domnea o mirozna ascuțită de nuci coapte. Cîntau copiii de trupă, orchestra unui regiment militar din Iași, și sute de briști, șarabane, căruțe fel de fel, venite din toată Cîmpia Sorocii, împresurau casa lui Haralambie.

Nică era un mire cum nu mai văzuse încă Ciutura. Tot ce mai avea a se împlini, a se lega, a se coace, totul s-a petrecut în cîteva zile, și a înțepenit întreaga Ciutură atunci cînd a ieșit el să-și joace pentru ultima oară mireasa. Cine știe de-i va mai veni ei a juca după nuntă, și deci să se arate satului în clipa sa de glorie, de farmec și înflorire, ca s-o țină satul minte cum a fost ea atunci cînd era mireasă.

Ciutura se făcea însă a nu o vedea, pentru că nu-i plăcea nici cătătura, nici dansul, nici felul ei de-a fi. Ciutura se simțea chiar oarecum jignită — să duci în fața altarului o asemenea frumusețe de flăcău alături de o asemenea pocitură de fată?! Ciutura se mira, Ciutura căuta nedumerită în jur, Ciutura întreba în șoaptă: cine o fi fiind mireasa, de unde-o fi găsit-o Nică?

O jumătate de sat se făcea a nu ști, cealaltă ridica tăcută din umeri, și numai babele, care știau totul, șopteau sătenilor la ureche: apoi e fata lui Vasile, zis Isteț, primarul din Nuieluși, care își are pământurile față în față cu pământurile lui Haralambie. Zestrea acestei mirese era atît de mare, încît Haralambie putea spune că uite cît e de la sat pînă la pădure, tot dealul ista — și pînă dincolo de pîrău, pînă la drumul cel mare — e tot al lui. Apoi, vezi bine, ziceau babele, trebuia odată și odată Haralambie cel Deștept să se încuscrească cu Vasile cel Isteț.

Ciutura stătea împietrită. Ciutura dădea trist din cap, întrebîndu-se: bine, dar ce face cealaltă mireasă, oare n-o să vină la nuntă? O jumătate de sat habar n-avea — cealaltă jumătate abia sălta umerii, și numai două-trei babe șopteau lumii: cum, n-ați auzit? S-a otrăvit biata Nuță, în dimineața cînd muzica a cîntat primul marș, trezind satul, a și băut paharul, săraca.

Dar, pe naiba. Ciutura nu știa firea lui Carăbuș, n-o cunoștea nici pe cea a fiicei lui. Nuța nici gînd să se otrăvească. Ce-i drept, a plîns, a urlat o jumătate de zi, iar după masă, cînd s-a sfîrșit cununia în biserică și în ograda de pe dealul cel mic s-a încins veselia cea mare, a venit și ea.

Venea împreună cu cei doi frați, care au crescut de-au ajuns-o cu statura. Era îmbrăcată într-o rochie nouă, venea șchiopătînd în fața satului, șchiopăta pentru toate plimbările ei, cînd umbla cu durerea prinsă între măsele. Și, fir-ar al naibii, putea fi frumoasă fiica ceea a lui Cărăbuș, cînd voia ea să fie — așa, șchioapă, cu obrajii subțiați de plînset, ea rămînea mult mai frumoasă decît mireasa adusă din Nuieluși.

* * *

A mai venit o toamnă, și cele trei ferestre ale lui Onache Cărăbuș au prins a lumina tot mai puțin, tot mai zgîrcit. Fetele care pînă nu demult căutau prietenie cu Nuța nici n-o mai vedeau, întîlnind-o în sat. Ciuturencele aveau mari îndoieli de știe ea împreună cu mamăsa vreo vrajă, iar gospodarii din sat se minunau: Dumnezeu știe ce fel de om e Onache acela. Toacă, toacă, iar dacă stai așa să cauți, nici o vorbă spusă mai ca lumea, mai cu tîlc.

Capitolul V

NOPȚI DE VARĂ, NOPȚI DE CÎMPIE

Atunci cînd amurgul vine să îmblînzească marea osteneală a unei zile de vară, atunci cînd mînile bătătorite se lasă furate de visul unei mîngîieri, atunci cînd adoarme în valea satului bătaia unei căruțe întîrziate la drum, atunci cînd te prinde pe neașteptate suspinul singurătății și te doare, și milă ți se face pentru bietul tău noroc,— abia atunci încep a răzbate ele în cîmpie, frumoasele nopți de vară.

Văile își culcă iarba în culcușuri de răcoare, cerul greu și siniliu coboară jos deasupra omului, cîteva steluțe, răsărite din voia bună a lor, caută lacuri adormite să-și răsfrîngă lumina în oglinda apei. Cîmpia se așază la culcare, și satele, adunate grămăjoară, picură. Din toate cele patru părți ale lumii mustește o liniște blîndă, o liniște largă cît o împărăție, și cine ajunge în împărăția aceea — nu o mai poate părăsi. Vorba coboară în șoaptă, auzindu-se abia-abia, oftează pădurile în depărtare și zburdă peste dealuri o boare caldă de vînt.

Nopți de vară, nopți de cîmpie... Ce blînd te mai mîngîie, ce bine te mai laudă, ce ușor te amăgesc, scoțîndu-te din casă... Și au să te îmbete pentru o viață întreagă cu o singură cofiță sinilie, și au să-ți îngîne toate melodiile pe care le cînta tinerețea părinților tăi, și au să te facă să schimbi tot ce-ai avut pentru un codru de liniște acoperită cu un cer senin. Și n-o să-ți pară rău, căci dulci sînt aceste nopți, ca primul strugur de poamă rumenit într-un mijloc de vară. Cu vremea va veni toamna, se vor coace viile, vor aduce în calea ta sute de struguri mîndri și frumoși, dar nici unul nu va mai urca acolo unde a rămas acel prim struguraș cu cîteva boabe.

Cîmpia se cam teme, cîmpia caută să ocolească aceste nopți de vară. Oameni buni și crezători din fire, în tinerețe ei se lasă ușor furați de farmecul acestor nopți. Băiețani și fete, abia trecuți de pragul copilăriei, abia ajunși la prima lor sărutare, de acum aleargă în întîmpinarea acestor nopți de vară. Cînd bieții părinți văd că nopțile prea își fac de cap, cară odraslele pe la case, înjgheabă o mică nuntă, însurîndu-și copiii la șaptesprezece, la optsprezece ani.

Şi rîd de graba părinţilor nopţile de vară, căci după cununia celor doi mai rămîne o tinereţe aproape neîncepută. O viaţă lungă de om cei doi căsătoriţi o să caute să se întoarcă din cîmp cît mai tîrziu, cît mai osteniţi, să se culce cît mai devreme, să încuie uşile cît mai bine. Dar nopţile de vară îi tot pasc, îi tot pîndesc... Uneori răzbate cîte un crîmpei de linişte în căsele lor şi-i trezeşte din somn. Ei vin tăcuţi la fereastră, caută lung afară, se gîndesc cu amărăciune: oare să se fi dus chiar totul, oare să fi rămas frumuseţea asta numai pentru alţii? Dar nu-şi sfîrşesc gîndul, căci prinde a scînci un copil prin somn. Ei vin şi-l împacă, îl învelesc, îşi aduc aminte că ar fi bine să potcovească, în sfîrşit, calul, dar n-au parale, şi pînă se tot gîndesc de unde ar putea să le împrumute, se rumeneşte răsăritul, vine dimineaţa, şi rămîne uitării tulburătoarea vrajă a nopţii ce a intrat pe furiş în casă, în suflet, în inima lor.

Sînt scurte şi trecătoare aceste nopţi de vară, dar, aşa scurte şi trecătoare cum sînt, cu cîtă patimă îs blestemate, cu cît dor îs aşteptate, ce amar de vreme poartă cîmpenii în sînge amintirea celor nopţi de neuitat...

* * *

Vreo jumătate de vară au tot alergat nopţile calde şi senine după un băietan smolitel, dar era hîtru ştrengarul şi nu se lăsa prins. Nu-l ademenea deloc bezna senină în care nu poţi trage o brazdă, nu poţi ieşi la seceriş. Harnic şi strîngător, avea el de acum socotelile lui cu lumea, era gata în orice clipă să se încaiere pentru haturi, cu toate că nici pămîntul lui şi nici, firește, haturi încă nu avea. Era mîndru, era mintos, şi tocmai atunci cînd se simţea pe deplin izbăvit de vicleşugul nopţilor, atunci cînd începuse a-i lua peste picior pe cei păţiţi, atunci a păţit-o şi el.

Ce are a face cum a fost? Foarte simplu şi foarte complicat, cum se întîmplă mai totdeauna. Nopţile senine şi calde de vară l-au încurcat într-o mie de nimicuri, i-au sucit şi răsucit minţile, tipărindu-i o palmă pe umăr atunci cînd era limpede că nu mai scapă.

Cu toate că, odată ce-a venit vorba, vinovată era vîrsta. Germenele maturizării sapă în fiece copil de

țăran, și el le tot încearcă ba pe una, ba pe alta — doar-doar va fi și el bun pentru ceva. În sat omul devine matur, altfel zicînd, ajunge mare numai atunci cînd se pricepe și el a face un lucru bine, ducîndu-l pînă la capăt. Unii încep a se maturiza prin glume, alții prin meșteșuguri, ceilalți prin viclenii fel de fel.

Mircea într-o bună zi s-a pomenit cosaș, și nu că așa, dar un cosaș în toată puterea cuvîntului, că rămînea mirîștea ca rasă cu briciul în urma lui. Cu cîștigurile de la cosit s-a dus la iarmaroc de și-a cumpărat o coasă nouă, ca să fie a lui. Singur și-a ales-o, singur și-a bătut-o, singur și-a potrivit-o în cosie, și le-a nimerit pe toate atît de bine, că veneau vecinii să se mire de-o asemenea coasă ușurică și bună. Iar cînd omul e tînăr și știe a cosi, și are coasa lui, parcă îl mai poți ține acasă?!

Mircea a cosit mai toată vara. A cosit iarbă, lucernă, grîu, secară, iar cînd nu a mai avut ce cosi, s-a înțeles cu pădurarii să cosească în pădure pentru fiecare a patra căpiță de fîn. Pădurarii, mă rog, de ce nu? Și-l tot înfierbîntau cu laudele, și se tot mirau de-o asemenea coasă, de-un asemenea cosaș, iar bietul Mircea — dă-i nainte postată după postată, așa că-i aburea cămeșa de pe umeri, și căpicioarele de fîn ba coboară în vale, ba urcă la deal, ba iară coboară la vale...

Și tot așa hai și hai,— pînă ce într-o bună zi, într-o bună noapte, căluții lui Nicolae Moraru au scos pe drumul vechi al Pămîntenilor o căruță cu fîn, o mică pălărioară de paie deasupra și un fluierat șăgalnic, ce ținea morțiș la o anumită afacere cu dracul cela de fată:

Măriță, Măriță,
Tinără fetiță!
Eu m-aș îndura
Și ți-aș cumpăra...

Drumul vechi al Pămîntenilor zace înăbușit de colb, frămîntînd osteneala unei zile de vară. Răsare de undeva o boare de vînt, se prelinge ușor în lungul văilor, și iar e liniște și pace în jur. O lună cu obrajii supți s-a repezit din zarea senină și urcă cerul încet. Din vreme în vreme răsare cîte-o fîntînă la marginea drumului, murmură în jurul ei picăturile de apă, mustindu-se dintr-o călcătură de vită în alta.

E miez de vară, și nopțile sînt scurte, ard cu flacără

deasă, aurie. Umbra căruței cu fîn s-a așternut departe în largul cîmpului și pare a nu se mișca din loc — copitele cailor bat surd colbul drumului, roțile se mișcă, dar ce ți-i bun cînd cogemitea umbră, așternută în cîmp, unde-a fost, acolo rămîne. Mirozna fînului de prima coasă scoate băiatul din minți, îl tot grăbește și-i șoptește întruna că prea e rușinos, că altul în locul lui demult ar fi sucit mințile drăcușorului celuia de fată:

Cercei și mărgele
Pentru mîngîiere...

Și deodată a amuțit. La vreo sută de pași înaintea căruței stătea pe marginea drumului o fată. Două gîțe unduiau ușor pe spinarea ei, îndemnînd-o la drum — copila face cîțiva pași, apoi iar se oprește. O fată tînără, o fustișoară cenușie, un coșuleț de papură și o cîmpie largă, ce picură în jur cît vezi cu ochiul...

Nuța...

Noaptea era caldă și senină, copila era ostenită, iar el venea cu o căruță încărcată cu fîn. Erau amîndoi în aceeași vîrstă, amîndoi erau din Ciutura, și sortit le era să împartă frățește în două și noaptea ceea de vară, și cîmpia, și drumul, și fînul din căruță.

O viață lungă de om se tot întorcea Mircea la întîlnirea ceea a lor. De fiecare dată o tot tălmăcea altfel decît data trecută, dar, oricum ar fi răstălmăcit-o, întotdeauna, cînd și-o aducea aminte, rămînea cutremurat de acea înfiorare dulce pe care o cunoscuse atunci, pentru prima oară în viață. Că era dor, că era dragoste, că era vis, ce importanță are?!

Pînă la urmă a întîlnit-o. Urcase și el, o iarnă întreagă, dealul cel mare. Petrecea sară de sară împreună cu drăcușorul cela de fată, și începuse a fi așteptat, ajunsese a-i ține furca, zvîcnise în inima lor acel fior dulce, dar mai pe urmă a venit frumosul de la Soroca, și ea l-a părăsit ori, cum se zice în Ciutura, l-a *lepădat.*

De obicei, oamenii au buna-cuviință să-i ocolească pe cei pe care i-au trădat. De doi ani, de la nunta ceea a lui Nică, Nuța tot fugea din calea lui Mircea, îl ocolea chiar și acolo unde părea că nu puteau să nu se întîlnească. Dar doi ani e vreme multă și iat-o stînd puțin stingherită, puțin rușinată, pe marginea drumului. Așteaptă căruța și nu știe nici ea însăși ce-o să fie pînă

la urmă — poate a trece fără a o recunoaște, poate s-a opri.

Se schimbase mult în cei doi ani de zile, și totuși Mircea a recunoscut-o. A întîlnit-o noaptea, departe de sat, și a recunoscut-o. A cunoscut-o, căci abia acum și-a dat sama că o căuta. Căuta sprinteneala ei scînteietoare în umbletul tuturor fetelor, căuta cele două gîțe mari, căuta ochii ei căprui...

— Ce nu mai cînți, Mircea?

Ajungînd în dreptul ei, Mircea a oprit căruța, a venit la marginea fînului, a privit-o cum stătea ea jos, micuță, străină și amărîtă.

— Îl las pe altă dată. Se mai întîmplă o sară frumoasă și să nu-mi fie urît...

— Ba să nu lași nimic pe altă dată. Cîntă amu cît ți-i a cînta, pe urmă, cine știe...

Culesese de undeva din lume cuvinte noi, cuvinte ostenite și amare. Glasul ei, sunător și vesel, acum tremura la fiece suflare, gata să se frîngă. Băsmăluța, fugită de mîi de ori pe ceafă, a rămas să zacă colăcel colbăit în jurul gîtului. Fruntea căzuse jos, ochii osteniți de atîtea depărtări priveau pămîntul de sub picioare, și numai sîmii bătăioși, numai trupul cela sprinten mai așteptau gluma unui băiat îndrăzneț și cuminte.

— De unde vii așa tîrziu?

Nuța a încercat să zîmbească, dar n-a izbutit și a oftat.

— Nu știi tu de unde vin...

Știa toată Ciutura. Trebuia să știe și el.

— Ce se mai aude la Ieși?

De data asta fata a zîmbit.

— Lume multă, bani puțini... Încolo — ce să se mai audă?...

Bate încet lumina lunii. Un suspin prelung și înăbușit se strecoară în lungul văilor — ar fi plîns, dar nu mai au lacrimi, ar fi rîs, dar n-aveau chef.

— O fi mare el, Ieșul cela?

— Tîrg mare, tîrg frumos...

Luna bate de sus, umbra carului a venit aproape, s-a culcat tăcută lîngă roți. Picură și caii, rezemați unul de altul. Somnul cel adînc însă nu mai vine. Inima se topește, gîndurile amuțesc, și sufletul vrea în clipele celea să viseze un vis măreț, un vis de-o frumusețe rară.

— Ce duci acolo, în coşuleţul cela?

Nuţa uitase, pe semne, că are un coşuleţ de papură în mînă. S-a bucurat mult că nu l-a pierdut, s-a lăsat într-un genunchi să vadă ce are acolo.

— Am pîne albă, de la oraş. Vrei?

— Ai să te poţi sui încoace, sus?

Copila a ocolit căruţa cu fîn, ghitind în mintea ei cam pe unde să urce, şi venind înapoi la locul ei, a oftat.

— N-am să pot. Da-i bine acolo în căruţă?

— Rai.

Mircea a înfipt biciul, aninînd hăţurile de el, a lunecat din căruţă şi, prinzînd cu piciorul spinarea unui cal, s-a oprit, a vîrît un braţ în fîn. Fusese prea multă vreme dragostea altuia pentru a mai fi şi dragostea lui. Era prea sprintenă, ispititoare, ameţitor de ispititoare, ca s-o urce în căruţa lui, dar o dorise cîndva cum nu mai dorise pe nimeni, şi ceea ce am dorit, dar nu ni s-a dat, o să ne tulbure o viaţă întreagă.

— Ei, hai, sui.

— Cum să sui?

Era fată şi habar n-avea cum face omul cînd vrea să suie.

— Uite dar. Aici pui un picior, colo mi-l pui pe celălalt. Aici mi te prinzi cu o mînă, colo apuci cu cealaltă...

Întorcîndu-se de la tîrg, a devenit prea ascultătoare Nuţa lui Onache Cărăbuş. A căutat să le facă pe toate întocmai cum i s-a spus şi anume de asta le-a încurcat pe toate. Sufla fierbinte sprinteneala ei de nouăsprezece ani, copila tot urca, avînd grijile sale, şi, cînd era aproape sus, caii au smuncit căruţa din ioc.

— Of, Doamne...

Tot ce căuta să ocolească Mircea, marea minune pentru care s-au tot ghiontit băieţii din Ciutura vreme de un an de zile, tot ce poate ascunde o fată s-a lipit, a crescut în trupul lui, şi numai inima fetei se bătea sălbatic, trezită de amintirea altei dragoste.

— Maica Domnului, am să pic!

Stăteau cu riscul de a se prăbuşi între cai, dar căutau să mai rămînă o clipă-două, căci le plăcuse. O ceaţă dulce şi nebună a prins a tulbura mintea lui Mircea, dar el nu se lăsa, nu se putea să se lase, căci mai rămînea ceva la mijloc. Rămînea rîsul fetei în umbra tinzii cînd

se ducea să-l petreacă pe altul. Rămînea o mare obidă de om, rămînea acea neagră trădare care nu trebuia și nici nu putea fi iertată. Fiorul cela dulce însă îi prostise oarecum pe amîndoi. Odată și odată aveau ei să cadă de acolo de unde s-au oprit, și pînă la urmă au căzut.

Se cam loviseră, dar nu se plîngeau. Le venea a rîde și nu rîdeau. Și-au scuturat colbul de pe haine, au pornit a depăna o tăcere lungă, privind cîmpia, cerul. Cînd unul se încrunta spre apus, celălalt cerceta răsăritul, cînd unul se uita la vale, celălalt căuta la deal. S-au întîlnit totuși prea tîrziu, s-au întîlnit străini cu totul. Și nici de despărțit nu se puteau despărți. În clipele numărate cînd spînzurau între cer și pămînt s-a întîmplat ceva. Cele două tinerețe înfierbîntate au izbutit să care căldura la grămadă, au despicat, împărțind în două, un fior de plăcere, și fiorul cela rămînea pentru totdeauna o taină a lor.

Stăteau tăcuți și tot priveau — unul la vale, altul la deal, iar cerul prindea a se lumina în zare. Se trecea scurta noapte de vară și era păcat că se duce. Caii, și cîmpul, și cerul — totul își întorsese privirile, lăsîndu-i în doi să-și descurce drumurile, și numai nebunul fîn de prima coasă îi tot grăbea din căruță: apoi ce facem noi, bre oameni buni, ne ducem odată, nu ne mai ducem?!

— Mircea, poate ar fi mai bine să mă duc pe jos...

— De ce să te duci pe jos?

— Nu-i tocmai așa departe. Sănătate dar...

— Drum bun.

Dar nici ea nu se mișca din loc, nici el nu se grăbea s-o petreacă. Deodată, amintindu-și ceva, Mircea a venit la fundul căruței, a pipăit sub fîn un drug proaspăt de stejar, l-a scos, l-a pus în picioare, rezemîndu-l de fîn.

— Uite acolo, sus, în vîrful lui, s-au copt cîteva vișine. Îți plac vișinele?

— Grozav.

— Ei, hai dar, sui.

— Dar tu să păzești de aici de jos, să nu mă prindă.

— Sui... Nici o grijă...

Era obosită, se rușina, dar îi plăceau vișinele și s-a urcat. Îi plăceau, nu-i vorbă, și lui Mircea vișinele. A urcat și el în urma ei, căruța s-a mișcat din loc, iar drugul, lunecînd încet, a rămas să zacă în mijlocul dru-

mului, spre mirarea tuturor țăranilor ce aveau să treacă a doua zi, pînă se va fi găsit unul mai deștept să puie mîna pe dînsul și să-l care la casa lui.

* * *

Au fost, pe semne, multe la număr, sute de mii de floricele o fi fost. Își aveau poienițele lor, fluturii lor. Ascultau păsările, țineau în brațe, din zori și pînă la răsăritul soarelui, picătura lor de rouă. Au înflorit într-o singură suflare, într-o singură noapte au ajuns împodobite, a prins a-și depăna fiecare visul său, dar a venit coasa și totul a luat sfîrșit. S-a răsturnat într-o zi cerul deasupra lor, s-au veștezit frunzele, s-a potolit floarea, a dispărut poiana cu tot cu stejari, și acum ele zac grămadă în căruță, legănîndu-se încet. O singură amintire le-a mai rămas din tinerețea de odinioară — mirozna ierbilor, mirozna florilor, mirozna viselor.

Așa se face că fînul miroase. Și fînul din căruța lui Mircea sufla o mireznă fermecătoare, bietele flori deveniseră crunte prin mirozna ceea și aprindeau tot ce li se nimerea în cale, făcînd totul să se miște, să se grăbească — altfel vine coasa și, gata, totul va sfîrși.

Nuța și-a pierdut coșulețul în fîn și, tot căutîndu-l, a dat cu obrazul de umărul lui. Mircea s-a pomenit cu hățurile răsucite și, tot descîlcindu-le, a găsit cu cotul un sîn mic și vîrtos. Luna se topea în zare, se tot ducea noaptea de vară, fînul venea cu mirozna lui nebună ca o mare peste ei, val după val, iar undeva în căruță mai mergea împreună cu ei și un cîntec frumos despre o fată care ba vrea, ba nu mai vrea cercei.

— Și, zici, e mare orașul cela, Ieșul?

— Oraș mare, oraș frumos...

Nuța a venit singură și s-a așezat cuminte alături, hotărîtă să puie capăt acestui joc nesocotit. Și-a adunat gîțele, parcă vroia să le despletească, să le împletească din nou, dar, deodată, le-a repezit, smuncindu-le. S-a înfipt cu dinții în ele, le rupea bucăți și, în sfîrșit, îmbrățișîndu-le ca pe doi copii orfani, a căzut alături în fîn, secerată de o jale grea.

A prins a plînge și plîngea că dădea sufletul dintr-însa.

Căruța coboară grăbită o coastă de deal. Jos, în vale,

la capătul coborîșului, se zărea o dungă subțire — podul Cuboltei. Caii sforăie, sună lanțurile opritorilor. Nuța se frămîntă în jalea ei, războindu-se cu cineva. Îl mușcă, îi dă palme, îl bate cu picioarele, și fustișoara cenușie urcă trădător spre brîu.

Apoi copila s-a aciuat. Părea că a ațipit chiar, lăsînd să zacă lîngă Mircea două picioare coapte de fată, și seninul cerului se scălda răsfățat în lumina lor amețitoare. Podul Cuboltei aleargă tremurînd în întîmpinarea lor. Fiecare fir de fîn se răscoală, răspîndind mirozna dulce de primă dragoste, iar alături zac, legănîndu-se ușor, picioarele fetei. Era o comoară pierdută ori aruncată înadins în calea lui, iar Mircea era băiat sărac lipit pămîntului.

— Lasă, Nuța, nu mai plînge, că, ce să plîngi...

Ea se liniștise demult, iar el o tot ruga prostește să nu plîngă. Ținea din răsputeri hățurile, căci îi venea din față podul Cuboltei, un pod vechi și îngust, cu două prăpăstii pe la margini. Chiar ziua, avînd căruța deșartă și caii bătrîni, era cam cu fiori trecerea, iar acum, noaptea, cu fînul, cu o frumusețe de fată alături... Fînul cosit de mîna lui, acest fîn subțire de pădure, îl scotea din minți și, în cele din urmă, Mircea și-a zis: stai, frate, ce fac eu? Cel puțin podul să-l trecem.

A încercat în mare grabă să așeze fustișoara fetei la loc. Un deget, o mică părticică din firea lui s-a atins de lumina celor două picioare, s-a înecat în goliciunea lor și s-a jurat că moare, dar nu se mai întoarce înapoi. Mircea a trimis cealaltă mînă în ajutor, dar a pierdut-o și pe ea. Și atunci cînd florul tinereții îi întunecase cu totul, cînd rămăseseră numai douăzeci de pași pînă la pod, un braț al fetei, rupînd învelișul fînului, s-a ridicat, rugîndu-l parcă ceva în limba lui mută. Mircea a vrut să afle ce vrea el. S-a apropiat, s-a aplecat. Timid și rușinos s-a culcat brațul fetei pe umărul lui, îndemnîndu-l undeva departe, într-o lume unde nu mai există nici rușine, nici amintiri, nici poduri, ci e numai sfînta dragoste...

Nopți de vară, nopți de cîmpie...

Sărmanii căluți au făcut o minune, au răsplătit din plin tot ovăsul, toate laudele de care au avut parte, trecînd căruța cu bine peste pod, iar dacă o pălărie de paie a lunecat totuși în prăpastie, nu mai era vina lor. Cum au trecut podul, s-au oprit, așteptînd măcar un

cuvînt de bine, măcar o fluierătură de încurajare, dar căruța rămăsese pustie: nimeni nu-i mai ținea hățurile, nimeni nu le mai cere cailor nimic. Erau bătrîni și înțelegători cei doi căluți, era noapte tîrzie în jur și, oftînd pentru încă o nedreptate ce li s-a făcut, au pornit din capul lor spre sat.

Cailor nu le prea plac drumurile umblate și, cînd le vine, cearcă să facă un drum după înțelegerea lor. Și acum, rămînînd singuri, căluții lui Nicolae Moraru au căutat să facă cel mai scurt, și au făcut cel mai lung drum pînă la Ciutura. Au trecut peste o margine de pădure și cît pe ce să răstoarne căruța prin ciotce. S-au vîrît într-o mlaștină și au ieșit cu greu înapoi. Au poposit lîngă toate căpițele cu lucernă, au gustat din toate păpușoaiele ce li se nimereau în cale, și tocmai spre zori, cînd începuseră a ridica drumul ce ducea de-a dreptul în Ciutura, au simțit prima oară hățurile.

Nuța plîngea. Plîngea zîmbind printre lacrimi, pentru că din vina ei, din vina lui, din vina celor două tinereți adunate laolaltă, n-a rămas nimic din fustișoara cenușie. Se luminase de ziuă, iar din căruța cu fîn pînă la una din rochițele ce le avea acasă era un drum atît de mare, un drum atît de greu...

— Hai, bre, ți-ai găsit cînd plînge! Dă mai bine să vedem ce ai în coșulețul cela.

Avea o bucată de pîne și un boțișor de brînză învelit într-o băsmăluță. Au împărțit totul în două, au mîncat — ea zîmbind printre lacrimi, el veselindu-se. Mircea i-a mîngîiat fruntea cu o mișcare blîndă, stîngace:

— Stai să te așez eu...

A săpat o fîntînță în fîn, și-a ascuns dragostea acolo, dîndu-i de grijă să-și frece nasul la rădăcină, dacă-i va veni a strănuta. A luat hățurile, biciul, și caii au pornit a urca drumul spre sat.

Soarele a apărut de după dealuri fierbinte, roua fumega prin livezi, și ciuturenii mișcau grăbiți pe ulițele satului. Schimbau glume cu vecinii, vorbeau blînd cu vitele, sunau căldările în jurul fîntînilor și se mirau cumplit zărind o căruță încărcată cu fîn ce intră în sat cu zorii — o fi mers săracul băiat o noapte întreagă. Iaca aista cînd se însoară, apoi o să adune multe la casă.

— Da un' ți-i pălăria, măi Mircea?

— Am băut-o.

— Vezi să nu te suduie tat-tu.
— Apoi că am băut-o împreună.

Rîde Mircea, rîd și ciuturenii. Într-adevăr, dacă au băut-o împreună, ce vorbă mai poate fi!

O singură noapte de vară a intrat în viața unui băiat și a făcut o minune cu el. Încă nu demult, încă asară, pornind după fîn, trecea prin Ciutura băiat rușinos și ascultător — o singură noapte la mijloc, o noapte de vară, și iată-l semeț, setos de glume, cu o deprindere nouă de a privi omul drept în lumina ochilor.

Prima femeie în viața unui bărbat... Un lucru cît se poate de simplu, o moștenire pentru care nici măcar noroc nu ți se cere, a intrat în viața lui, a zguduit, a ars, a vînturat totul. Și, în același timp, nu s-a prăbușit nimic, nu s-a aprins nimic, n-a dispărut nimic. Totul a rămas, născut fiind a doua oară, totul însă a rămas așezat pentru o viață lungă, plină. Sătenii se bucurau — să vezi cum a crescut el, fir-ar al naibii! Se bucura și Mircea: de, ce să-i faci, crește lumea, și numai Nuța tremura în fîntînița ei. Simțea ea cum scapătă un fior de groază printre glumele băiatului. Urmărind vîrfurile salcîmilor de pe marginea drumului, își dădea sama cum o tot coteşte el, nădăjduind să ajungă acasă tocmai atunci cînd n-a fi tatăl său.

— De unde aduci fînul cela?
— L-am furat.
— Vezi să nu te prindă!
— Pe dracu mă prind ei.

La încheietura celor două dealuri, în miezul satului, o frumusețe de casă așezată pe-o temelie naltă. O casă cît o școală, îți rîdea inima uitîndu-te la dînsa. Spre deosebire de deșteptul său tată, Nică, nefiind nici el prost, iată că nu a mai vrut să-și trăiască veacul pe dealul cela mic în vecinătatea pădurilor și jivinelor. Cu bani mulți și grei a cumpărat unul din cele mai frumoase locuri din sat, a cărat piatră albă de pe malul Nistrului și a ridicat o casă de se crucea lumea. Mai ales se minunau cu toții de ferestrele casei — niște ferestre largi și nalte — de la temelie și pînă la streașină.

Mircea, de cum s-au ridicat, îl cam ocolea. Avuseseră ce avuseseră ei de flăcăi, și apoi, mă rog, cei bogați cu cei bogați, ceilalți cu ceilalți. Fiind totuși consăteni, cînd se întîlneau pe-o singură cărare, schimbau

două-trei vorbe. „Bună ziua". — „Bună ziua". — „Ce mai faci?" — „Mulțumesc, bine". Iată însă că după o noapte de vară trăită din plin, Mircea s-a făcut așa, deodată, ahotnic de vorbe, încît se minuna și el singur.

— Ce ți-o trebuit, măi Nică, ferestroaiele iestea?

— Nu-ți plac ferestrele casei mele?

— Ba, de ce să zic, îmi plac ele, dar mă uit și mă mir: pentru ce și-ar face omul ferestre atît de mari?

— Să fie multă lumină și soare în casă. Să-mi crească moștenitorii voinici și veseli. Cum zice proverbul: minte sănătoasă în trup sănătos.

— De unde să se ieie moștenitori într-o casă cu asemenea ferestre?

— Cum, adică, de unde?

— Păi, după cum înțeleg eu, pentru ca să vină moștenitorii, ar trebui ca stăpînii casei să rămînă măcar din cînd în cînd în doi, nevăzuți de nimeni...

— Ei, atîta grijă! Alegem și noi o noapte, pîn' ce n-a dovedit să răsară luna...

— Doar că...

Urîțica lui soție, hrănind niște pui de rață, ridică înțepată din umăr: ce glume prostești în Ciutura asta!...

Nică se grăbește să schimbe vorba.

— Cît ai dat pe fîn?

— O sută.

— Scump.

- Scump, dar face.

Ridică biciul și caii pornesc încet, căruța cu fîn se tot leagănă. Mircea își apleacă din vreme în vreme capul, ferindu-se de crengi. De cîte ori se pleacă, găsește cu obrazul două buze fragede și umede, o suflare fierbinte — și-au găsit cînd să se joace, buzele celea! Dintr-o ulicioară cîrnește în alta, apoi, după o răscruce, face la stînga, coboară încet și deodată smuncește hățurile, oprind trăsura lîngă o portiță de nuiele.

Bre Nuță, știi unde pune tat-tu o era?

Au avut mare noroc. Onache Cărăbuș, om harnic și stăruitor, o fi avut grijă să-și scoale casa cu noaptea în cap, s-o fi grăbit cu toții la cîmp, încuind ușa cu o lăcățică.

— Uite colo, după lespedea ceea de piatră, pun ei cheia.

Îi plăcuse, pe semne, fîntînița, și nu se prea grăbea

să iasă de acolo. Abia şi-a scos fruntea. Se uita mirată în ogradă — de două săptămîni nu mai fusese acasă şi, ca să vezi cum îi aici... Gherghinele au dat în floare, au început a şi-o scutura chiar, cartofii au crescut nalţi ca în toţi anii, iar cărăruşele sînt curăţele, de parcă ar fi fost suflate — cei doi fraţi se străduiseră în aşteptarea ei.

Mircea, ridicat în genunchi, a aruncat în mijlocul ogrăzii coşul de papură şi, văzînd că fata se cam codeşte, a întrebat-o:

— Ei, ce faci: cobori, nu cobori?

Nuţa era gata să se scoale în picioare, cînd, pe neaşteptate, a răsărit de după casă Onache Cărăbuş. Începuse a ciopli ceva, căci a apărut cu un toporaş legănîndu-i-se în mîna dreaptă. S-a oprit în mijlocul ogrăzii, supărat foc. Meseria de tîmplar şi-o putea căpăta numai atunci cînd era supărat şi, dacă avea de cioplit, umbla înfuriat vreo două-trei zile pînă a începe lucrul. L-a privit pe Mircea fără a-l recunoaşte, fără a-l vedea.

— Parcă mă strigase cineva. Tu m-ai strigat?

— Nu.

— Ce mi te-ai oprit la poartă?

— S-a deshămat un cal.

Onache Cărăbuş, ieşind din ogradă, a venit lîngă cai, a căutat să aşeze căpestrele, a smuls o mînă de fîn din căruţă, dar, pe semne, nu i-a plăcut fînul, căci s-a grăbit să-l vîre la loc. Întorcîndu-se în ogradă, a zărit coşuleţul de papură aruncat din căruţă. A rămas foarte mirat. L-a ridicat de jos, parcă era gata să se bucure că găsise o avere ce-o credea pierdută. Apoi a stat pe gînduri, amintindu-şi ceva, şi, în cele cîteva clipe de frămîntare, a prins a se veştezi. I-au scăpat umerii jos, şi-a coborît fruntea, s-a gîrbovit. Deodată însă şi-a scuturat capul cărunt, a rămas nemişcat cu toporul într-o mînă, cu coşuleţul în cealaltă. A prins a se uita sus, în căruţa cu fîn, la băiatul cu capul gol. Îl privea încet, de parcă îl ara cu plugul, îl privea ţintă, suflare cu suflare, şi deodată bietul Mircea a simţit în creştetul capului răcoarea şi ascuţişul toporului ţinut în mînă de Onache Cărăbuş.

— Tu mi-ai aruncat vechitura asta?

Adunînd ultimele picături de curaj, Mircea a căutat să-i răspundă:

— Îi a matale.

Onache și-a lăsat obrazul sfîrtecat de un zîmbet batjocoritor — auzi tu, și aista îl are de prost! Cu pași înceți, cu umblet străin, a venit lîngă căruță. Răsucind ușor brațul, a aruncat coșul sus pe fîn, rămînînd să stea lîngă portiță de parcă se aștepta că toată ziua ceea au să-i tot arunce vechituri în ogradă.

Căruța cu fîn se mișcă încet de lîngă portiță, pornește la vale, iar Onache stă înțepat și arțăgos și tot stă și stă, pînă ce căruța cu fîn dispare după cotitură.

* * *

Nicolae Moraru urmărise căruța de departe, de cum a intrat în sat. Apoi, cînd a văzut-o aproape de casă, a venit în mijlocul ogrăzii. Stătea țeapăn locului, scuipa plictisit și nici nu s-a întors cînd a intrat căruța în ogradă. A lăsat-o să treacă pe lîngă el. Părea că așteaptă să fie atins măcar de un fir de fîn — el sau pălăria lui, și atunci ar fi descurcat ușor cine-i stăpîn în bătătura asta. Mircea era șmecher și, cînd trebuia să așeze o căruță de fîn, știa el s-o așeze.

Alături, după un gărducean josuț, făcut din bețe de răsărită, mătușa Safta smulgea cînepa. Cu umerii cărămizii, presărați de floarea cînepei, cu mînile pline de must verde, tușea înăbușit. Urmărea cum își întîmpină un tată feciorul, cum răspunde feciorul la supărarea părintelui, fiind gata în fiece clipă să se amestece, să ia apărarea băiatului, dar cînepa, vai, cînepa, că mai avea de smuls, și apoi tusea ceea o năbușea cu totul...

Nicolae Moraru, tot zîmbind, i-a făcut lui Mircea semn cu sprînceana să coboare din căruță și, cum l-a văzut jos, a adus o scară, a rezemat-o de fîn. Prinzînd o furcă de fier subțioară, a început a urca. A rămas foarte mirat găsind un coșuleț de papură. L-a cercetat o vreme. Închipuind un fel de greață cu sprîncenele, l-a aruncat jos. Scuipîndu-și în palme, a prins bine coada furcii, era gata s-o înfigă în fîn cu toată puterea, pentru a arăta tuturor cum se face cînd se descarcă o căruță cu fîn, și, deodată, a înțepenit cu furca ridicată sus, cu gura căscată.

Încet, de parcă s-ar fi ridicat dintr-un fund de mare,

au apărut mai întîi fruntea, umerii, gîțele aurii, și deodată, Nuța a săltat în picioare, jucînd pe șolduri o ploaie de zdrențe — rușinea primei sale dragoste. Stătea față în față cu supăratul său socru, stătea frumoasă și îmbujorată, stătea cu ochii plecați, făgăduind o totală și lungă supunere părintelui său.

Mircea a încercat să zîmbească, dar n-a izbutit și a chinuit cu greu cîteva cuvinte:

— Nora... E nora matale, tată...

Nicolae Moraru și-a scărpinat cu dosul palmei o tîmplă, a scuipat departe, în mijlocul ogrăzii și, privindu-și băiatul de sus, a rostit o frază pe care Mircea nu i-a putut-o ierta niciodată:

— Și ai ajuns tu, măi băiete, să ridici de jos mere mușcate și aruncate de alții?...

— Dar dacă îi plac lui merele, oricum ar fi fost ele, ce-ți pasă matale?

Nicolae s-a întors foarte mirat, de parcă un pui de găină i-ar fi vorbit cu glas de om. Nuța, copila cea timidă și sfioasă, și-a ridicat capul, fulgerîndu-i o privire ca un ascuțiș de brici. I-a privit mînile, fruntea, sprîncenele. S-a înfundat în lumina ochilor viitorului său socru cu o obrăznicie neașteptată, și l-a tot privit pînă ce Nicolae Moraru s-a grăbit să pipăie cu picioarele marginea scării. A coborît jos, dar și atunci cînd stătea în mijlocul ogrăzii, ochii căprii îl mai frigeau de acolo de sus.

Jocul de-a miresele sfîrșise — venise rîndul altui joc, mult mai simplu și mult mai crunt.

Biata mătușa Safta — ea nu putea scăpa de năduful cînepei, tușea întruna, plîngea de necaz și dădea hotărîtă din cap: nu, niciodată, pentru nimic în lume!!

Era însă tîrziu. Dovedise să-i blagoslovească o noapte caldă de vară, noaptea cea senină rămînea pentru totdeauna prima comoară în gospodăria lor, și nimeni nu mai putea scoate din sufletul lor seninul, tihna și mirozna fînului de prima coasă.

Mircea a luat furca din mînile tatălui său, a aruncat-o sus în căruță. Fînul adus rămînea să fie prima lor avere, și el a zis supărat, de parcă o viață întreagă o tot învăța a descărca fînul, și ea nu putea pricepe cum se face asta:

— Aruncă jos, numai vezi... Frumușel, vălătuc cu vălătuc, ca să-l pot căpița mai bine.

Pe drum trecea unguroaica, moașa satului. I-a fost sortit să fie martora primei lor zile casnice. A stat o vreme nedumerită la poartă, a zîmbit, a întrebat pașnic:

— Ce mai faceți?

Nuța i-a răspuns cu vocea unei gospodine mulțumite de casă și de bărbat, și de toată lumea din jur:

— Iaca am adus cu Mircea niște fîn și-l descărcăm. Mata ce mai faci?

Capitolul VI

MACI ROȘII, MACI FIERBINȚI

Cam prin postul cel mare, cum răsărea primul țurțure la un colț de streașină, se ducea și voia bună din casa lui Onache Cărăbuș. Onache își ținea mînile cruce la piept, înfășînd într-un fel de trîndăveală puterea ce tot avea să-i prindă bine o vară întreagă, iar Tincuța, șterpelindu-i ciubotele, pornea prin sat să vîneze legăturele cu sămînță. Un capăt de cîrpă, o nimica toată legată frumușel, cîteva noduri lăsate drept semn. Cu fiece zi de moloșag Onache picura tot mai des, iar Tincuța umplea casa cu fel de fel de legăturele, astfel încît prin aprilie nici ea însăși nu le putea găsi.

La supărare încă nu se ajungea. Tincuța avea grijă să fie cald în casă, să uite cîte-o pernuță prin locurile pe unde s-ar putea un bărbat întinde să doarmă puțin. Lui Onache nu i-a plăcut niciodată să fie răsfățat, convins că răsfățatul nu e o chestie demnă de un bărbat, și, folosindu-se totuși de pernuțele pe care i le uita nevasta pe ici-colo, a început a o urmări. Tincuța ba se ducea prin sat, ba venea înapoi. Umbla iute, bucuroasă de iarmarocul pe care îl face, iar Onache, știindu-și bine nevasta, se gîndea: măi, o să umple muierea asta grădina cu niște urîțenii de-o să-ți fie rușine să ieși în lume! Și, vrînd-nevrînd, devine curios. Își scutură lenea pentru o jumătate de oră, pescuiește o legăturică dosită de Tincuța, o dezleagă și trece printre degete o șuviță de semințe.

— Măi femeie! D-apoi asta ce să mai fie?

— Ghicește.

Bătea la poartă primăvara. Gospodinele adunau să-

mînță, iar semănatul a fost totdeauna și mai rămîne a fi cea mai mare încercare de noroc. Și chiar de se mai abătea cîte-o aripă de viscol peste sat, căutînd să bage groaza în lume, plugarii simțeau că vine primăvara. Ciuturenii își mîngîiau brațele cu lenea, să nu se plîngă că rău le-a fost tot anul, iar ciuturencele își umpleau casele cu legăturele, căci pe sama lor erau lăsate grădinile.

Un petic de pămînt în jurul casei, bătătorit de vite și ciopîrțit de cărăruțe, odată cu facerea cerului, se prindea de fusta gospodinei și n-o mai slăbea pînă în toamnă. Ciuturencele sînt cele care încep primăvara, înfruptînd pămîntul cu primele boabe de sămînță. Sînt mîndre și îngrijorate de marea răspundere ce revine pe capul lor, schimbă și tot răsschimbă prin sat semințe, se bucură, se sfădesc, se împacă și iar se sfădesc. Ciuturenii, ajunși la primele zile calde de primăvară, abia urmăresc cu coada ochiului porăielile gospodinelor.

Cît îl privește pe Onache, el niciodată nu s-ar fi înjosit pînă într-atîta ca să prindă o legăturică și s-o dezlege, dar ceva se petrecea cu nevasta ceea a lui.

În primăvara lui patruzeci Tincuța umbla prin sat ca o morișcă. Cărase atîtea legăturele, încît a prins a închipui niște cîntece vechi, ce îi plăcuseră cîndva de fată mare. Veselia asta l-a scos pe Onache din sărite. Adică, după ce i-a stîrpit toată grădina cu prostiile sale, muierea asta a lui mai și cîntă! Supărat cum nu se mai poate, Onache a lăsat pe-o vreme moțăiala de primăvară, a prins a desface legăturelele. Bănuia el că nu-i stă tocmai bine să facă ceea ce face, dar nu se putea opri. Apoi a dat de-o legăturică cu semincioare cenușii, nemaipomenit de mărunțele.

— Ce-o mai fi și pe-aici, măi femeie?

Și-a întrebat nevasta în felul cela plictisit și plin de necaz, după care pornea sfada cea mare. Tincuța, deprinsă a înghiți orice ocară, numai să nu se zvonească prin sat că e sfădită cu bărbatul, de data asta și-a înfipt mînile în șolduri și i-a răspuns de parcă l-ar fi scuipat în obraz:

— Ai chiorît, nu vezi că-s maci?

Pentru prima oară, după atîția ani de căsnicie, Tincuța a încercat a fi obraznică. Onache a tras cu coada ochiului spre nevastă, socotind cam cît loc îi desparte și

unde ar putea el nimeri de s-ar răsuci cu brațul, fără a se mișca din loc. Norocul ei că stătea cam depărtișor.

— Nu cumva te-or fi dus dracii pînă la moșie?

— Ce să mă duc singură, dacă am băieți?

— I-ai trimis tu la moșie?

— S-au dus singuri și bine au făcut. Au cîștigat un ban, au adus și oleacă de sămînță...

Onache Cărăbuș nu suferea macii. Cîndva demult, în copilărie, s-a dus cu niște draci din mahala să fure prin grădini. Au dat de niște gămălii de maci abia porniți a se coace. Semințele moi și lăptoase se dădeau la mîncare, și Onache s-a îndopat bine de tot. A venit acasă, s-a culcat pe prispă și a tot dormit două zile și două nopți. Mamă-sa bocea că nu se mai trezește Onăchel al ei, dar a venit o mătușă și l-a pus în picioare. A umblat însă Onache o vară întreagă somnoros, după care nu a mai avut ochi ca să-i vadă. Cu alte cuvinte, lui Onache nu-i plăceau macii, iar cînd ciutureanului nu-i place ceva, apoi chiar că nu-i place.

Tincuța, în schimb, se dădea în vînt după maci. Fără maci ea nu mai era gospodină, nu putea pune la cale nici o petrecere în casa ei, nu putea găti renumitele în toată Ciutura turte cu maci. Tincuța căuta în fiecare primăvară să-și umple grădina cu maci. Îi semăna fără știrea lui Onache. Atunci cînd avea noroc și după primele ploi în grădină răsăreau tufe pletoase, fumurii, umbla cu frica în spate, pentru că Onache smulgea macii cu mult înainte de-a dovedi ei să dea în floare.

Cu vremea vecinele au aflat că Onache smulgea macii din grădină și nu mai vroiau să-i facă Tincuței parte din sămînță. Tincuța, pînă la urmă, părea că găsise un alt fel de-a coace prăjiturile, ca să fie tot așa de gustoase, de parcă ar fi fost ele presărate cu mac. Onache se simțea răzbunat, silind macii să-i ocolească grădina și casa, și ar fi fost toate cum nu se poate mai bune, de nu apărea arendașul.

Nu departe de Nuieluși era o moșioară. Arendașul, un venetic uscătiv și foarte îndemînatic, semăna moșia din an în an cu soia mică, ungurească, ori cu maci. Nici secara nu-l ispitea, nici păpușoiul nu avea să-i placă. Europa era în ajunul războiului, din an în an creștea prețul la soia, la maci și, spunea lumea, mîne-poi-

mîne arendașul cumpără toată moșia.

Tocmea oameni la lucru cu ziua, plătea cîte douăzeci și cinci—treizeci de lei pe zi, și țăranii din satele vecine se duceau la cîștig. Mai ales umblau primăvara, la semănat, cînd nu prea aveau de lucru pe ogoarele lor. Pe lîngă cîștig, mai aduceau buzunarele pline cu mac, cu soia, și apoi aruncau boabele aduse pe ogorul lor: cine știe, te pomenești că poți ajunge așa, într-o bună zi, om bogat...

Onache a întrebat nevasta:

— Și soie au adus?

— Este și oleacă de soie.

— Ș-o să sămănați și pacostea ceea?

— De ce să n-o sămănăm, dacă samănă toată lumea?

— Vreți să vă îmbogățiți și voi?!

A făcut legăturica la loc și pentru prima oară, în loc de-a încinge o sfadă, a tăcut. Mă rog, dacă crede așa toată lumea, dacă face așa toată lumea...

Pe la mijlocul lui aprilie, cînd în grădină a prins să răsară tot ce fusese semănat, Onache n-a putut descoperi nici o tufă pletoasă în jurul casei. Era lucru de mirare, a văzut cu ochii lui cînd i-a semănat Tincuța, știa și locul unde au fost semănați. Dar n-au răsărit. Pămîntul din jurul casei a trecut de partea lui, însuși pămîntul a venit să le facă pace în casă. Onache a umblat cîteva zile cu urechea ciulită, așteptînd să se plîngă Tincuța că n-au răsărit macii, și apoi să-i spuie el cîteva vorbe frumoase, dar Tincuței puțin îi păsa și de grădină, și de cele ce-au răsărit sau n-au vrut să răsară.

Atunci, în primăvara lui patruzeci, se veștezise oarecum Tincuța ceea a lui. Umbla tristă și tăcută zile întregi, umbla cu ochi roșii, nedormiți. Părea bicisnică, le încurca pe toate în gospodărie și nu mai aduna de prin sat nici vorbe bune, nici vorbe rele. Onache s-a îngrijorat: nu cumva o fi prins a boli nevasta lui?

Tincuța niciodată nu se plîngea că ar fi durut-o ceva. Era veșnic în picioare, de dimineață pînă în noapte tot alerga ca o furnică, și părea făcută cu așa socoteală, încît să nu se mai cheltuie niciodată. Numai rareori, cînd se adunau trei-patru femei și începeau să-și depene necazurile, Onache prindea cîte-o frîntură din șoapta nevestei.

— Doamne, Dumnezeule! M-a apucat o dată aici sub

inimă, cînd veneam de la deal — credeam că nu mai ajung acasă...

Onache s-a îngrijorat pentru prima oară: nu cumva să-l lase vădăoi, că asta i-ar mai lipsi... A prins a-şi urmări nevasta. Îi urmărea vorba. Îi urmărea grijile. Îi urmărea munca. Se mira cumplit că, hodinind nopţile ca şi el, nevasta umblă nedormită. Şi a rămas trăsnit cînd a fost să afle că aşa, cam pe la zori, cînd cei doi flăcăuani, abia întorşi de la fete, adormeau în casa cea mare, Tincuţa cobora de pe cuptor şi, păşind uşurel în vîrful picioarelor, intra în odaia de alături.

Cum trăgea uşa în urma sa, dispărea de parcă ar fi înghiţit-o pămîntul. Oricît şi-a sucit mintea Onache, nu putea pricepe de ce-o fi stînd ea acolo? De vorbit n-avea cu cine, căci băieţii dormeau duşi. De tors n-ar fi putut prin întuneric, rugăciuni nu i-ar fi ajuns pentru atîta amar de vreme, nici de culcat n-avea pe ce să se culce în odaia ceea.

Onache niciodată nu se grăbea să afle adevărul acolo unde era rost de ghicit. Îi plăcea să-şi puie mintea la plug, s-o obişnuiască cu toate sucelile cîte s-ar fi putut întîmpla, dar plimbările Tincuţei au ţinut cam o săptămînă încheiată. Şi nu de alta, dar pentru că foşnetul fustelor îl trezea de fiecare dată, într-o noapte s-a ridicat şi el din pat şi a pornit în urma nevestei.

Prin ferestrele din casa mare bătea o lună plină. Băieţii se ciondăneau prin somn pentru un capăt de ţigară. Pe podele zăceau, aruncate la întîmplare, hainele şi încălţările lor. Tincuţa nu era. Neştiind ce să mai creadă, Onache a pornit înapoi spre uşă şi tocmai atunci şi-a zărit nevasta. Stătea lipită într-un ungher.

Urmărea, abătută şi fericită, somnul celor doi vlăjgani.

— Vă-hă-hă... Şi-apoi ce-mi stai aici?

Tincuţa, ridicînd un deget, a pornit grăbită cu el spre buze:

— Sst... Să nu mi-i trezeşti.

Ar fi rîs Onache, de n-ar fi fost trezit din somn.

— Care trezit, bre! Pe dînşii dimineaţa cu o căldare de apă nu-i poţi pune în picioare, darmite amu, la primul somn! Hai la culcare.

— Du-te, eu mai stau olecuţă. Că-i privesc şi mi-i atît de bine...

— Hm...

Onache s-a întors în casă, și-a găsit culcușul pe laviță, dar somnul nu-i mai venea. Stătea cu ochii închiși și se gîndea că s-a prostit cu totul Tincuța lui. În loc să ia cociorva ori melesteul, ea îi tot alintă pe cei doi vlăjgani. Băieții prea s-au răsfățat, caută a trăi fiecare cu mintea lui. N-ar strica să-i dea puțin la brazdă, dar nu mai avea nici chef, nici vreme.

Ațipise un pic și, deodată, ce s-o fi tîmplat la mijloc — nici el însuși nu știa, dar s-a pomenit într-o clipă stînd în picioare în mijlocul casei. O asemenea săritură nu mai făcuse de mulți ani. Îi tremurau genunchii, de pe frunte scăpătau pe obraji picături reci de sudoare. Ba că a visat un fior rece ca gheața, ba că cineva l-a prins de umeri și l-a scuturat.

Onache se silea la repezeală să-și amintească unde e furca cea de fier. Apoi s-a gîndit: ce te poate ajuta furca?! Se cutremurase lavița sub el, pereții se cutremuraseră, pămîntul parcă s-ar fi mișcat din loc. A venit la fereastră, s-a uitat puțin afară, dar luna a fugit în nori. Era întuneric. S-a culcat iar, și-a șters fruntea cu mîneca de la cămeșă și s-a gîndit: să știi că a fost mare cutremur de pămînt!

Sudoarea de pe frunte nu-l mințea niciodată. Cărăbuș se simțea stăpîn pe soartă numai atunci cînd avea sub picioare un pămînt greu, potolit pentru totdeauna. Cum pămîntul începea a-și irosi măcar cît de cît eterna sa pace, Cărăbuș era primul care se tulbura. Și iată că iară s-a întîmplat ceva acolo, în adîncurile pămîntului, și Cărăbuș se trezește în miez de noapte.

Stătea în capul oaselor și se crucea: toată viața a crezut că nopțile sînt mute și tăcute în cîmpie. Acum era noapte, dar de tihnă și pace — nici vorbă. Suge vîntul frunza prin livezi, o javră la vecini ba scheaună prin somn, ba se trezește și cască. A plesnit un căprior în acoperișul casei, rugumă Joiana, oftînd din cînd în cînd. Apoi urmează cîteva clipe de tihnă, e o tăcere atît de deasă, atît de închegată, încît ți se pare că te scalzi în mare. Și iată că tocmai în clipele celea de tăcere urechea lui Onache a prins un vuiet surd, ce părea a veni de departe, din adînc, pe sub pămînturi. Venea atît de departe și atît de adînc, încît părea a fi însuși glasul pămîntului, și glasul cela tînjea. Nu se plîngea, nu

striga, nu urla, ci gemea așa, pe tăcute, cu măselele strînse.

Tincuța nu s-a mai întors să-și împlinească somnul. Pe la zori a ieșit în ogradă, a prins a aduna vreascuri pentru a face de mîncare. Umbla tăcută, nedormită, se tot grăbea fără a ști bine de ce se grăbește, privea împrăștiat în jur și încurca vorba cînd o oprea vreo vecină la poartă.

* * *

Într-o sară, întorcîndu-se de undeva pe la amurg, Onache a găsit în casă un bob de lumină ce tremura în candela spînzurată în ungher, sub icoană. Băieții erau duși pe la șezători. Tincuța tot umbla de la o vecină la alta, lăsîndu-l singur în casă. Și Onache, după multe cugetări, a venit în fața icoanelor, a prins a șopti încet, cu vîrful buzelor, *ocinașul.*

Un mugur de lumină, răsădit pe-o iconiță veche, mirozna plăcută de oloi ars, înșirarea domoală a unor vorbe cărora nu le știa rostul, dar pe care le prinsese de mic de la răposata sa bunică, l-au împăcat cu toate. S-a culcat și a dormit un somn adînc, trudit, dar pe la zori iar l-a trezit foșnetul fustelor, și cum a intrat Tincuța în casa cea mare, a și pornit a tînji pămîntul.

Onache a prins a se linguși pe lîngă nevastă. Simțise muierea ceea ceva atunci cînd lui nici că să-i fi trecut prin cap, știa Tincuța ceva, ceea ce nu știa el. Onache a prins a-i lăuda bucatele cînd se așeza și cînd se ridica de la masă, cerea băieților să-i poarte mamei cinstea, îi aducea din sat orice minciună auzită, dar toate erau în zadar. Tincuța umbla zăpăcită, nedormită, încurca vorba, privea risipit în jur, se gîndea numai la cei doi feciori și văzînd așa treabă, Onache a prins a-i urmări mînile. Și mînile au trădat-o. Mînile Tincuței erau doi copii ce nu se mai săturau a se juca între ei și era cît se poate de simplu să le pricepi joaca.

Tincuța a început a ține casa într-o curățenie cum nu se mai pomenise în Ciutura. Totul era măturat, scuturat și spălat înainte de a fi venit vremea măturatului, scuturatului și spălatului. Cînd intra cineva în casă, Tincuța îi urmărea picioarele, avînd bănuieli urîte, urmărea să vadă unde o să se așeze, ce o să facă cu pălăria

scoasă din cap. Tincuța se oțăra la cele mai frumoase și proaspete înjurături, vîra băieților prin buzunare capete de cîrpe curățele și se făcea palidă cînd vreunul se pornea spre mătura din ungher cu un deget ținut la nară.

Tincuța aștepta nepoți, Tincuța ținea casa curată în așteptarea nurorilor. Pămîntul vuia noapte de noapte, iar Tincuța visa nunți. Hitler înghițise o jumătate de Europă, prin sate porneau concentrările, iar Tincuța se visa soacră mare. Ce-o fi socotit ea în capul ei — pînă una-alta, să-și însoare băieții, să le facă la amîndoi case, să-și crească nepoții, să moară și să fie înmormîntată în straiele ce le va porunci cu gură de moarte, iar încolo — fie ce o fi...

Celor doi vlăjgani nu le ajungea minte pentru altceva, dar atîta lucru au priceput. Și s-au grăbit, așa, într-o glumă, să împartă gospodăria în două. Fiecare își avea calul său, hectarul său, și a pornit o mare încurcătură în gospodăria lui Onache. Ba un cal a rămas neadăpat, ba un hectar rămînea neprășit, căci frate, frate, dar brînza-i pe bani. Și, culmea la toate, Nuța a prins a veni cam des, tot șușotea cu frații și le făcea cu degetul jucăuș, amenințîndu-i pentru cine știe ce mari isprăvi pe care aveau de gînd să le puie la cale cei doi băieți.

„Așa-i, carevasăzică!"

A ajuns Onache Cărăbuș străin în casa lui. Nimănui nu-i pasă de are el de spus ceva ori nu. Tincuța se grăbea cu nunțile, băieții despicau gospodăria în două zi cu zi, pămîntul tînjea nopți întregi, iar lui Onache nu-i rămînea decît *ocinașul* — o rugăciune ale cărei cuvinte nu le înțelegea. Și ceea ce îl scotea cu totul din fire era faptul că uneori în casă i se mai zicea și tată — pe semne, pentru a-și bate joc de dînsul.

* * *

Onache Cărăbuș a prins a-și aminti toți sătenii ce-i rămăseseră datori cu un pahar la crîșmă. Avea de gînd să se așeze odată cu băieții la sfat, dar, pentru a-și înfierbînta vorba și ciuda, era nevoie de un pahar-două. Parale n-avea. Avea mulți săteni ce-i datorau cîte-o petrecere, căuta să se tot întîlnească cu ei, dar ciutureanul, cînd se face uituc, apoi rar găsești un prost ca dînsul.

Şi în vreme ce Onache se tot căznea să-i ducă cu vorba cît mai pe de-a dreptul, au venit în Ciutura renumitele băști galbene.

Directorul școlii, un om milităros, bine hrănit, cu sprînceana încruntată, a împodobit tinerii satului de nu se mai cunoșteau ei înde ei. Nimeni nu știa cum a ajuns el director de școală. Se spunea că a fost pînă mai nu demult proprietar al cîtorva mori, dar pe urmă a lăsat măcinatul și a trecut la politică.

O fi ajuns departe, tot trecînd de la un partid la altul, căci jandarmii, întîlnindu-l, ridicau bocancii sus, repezind în același timp dreapta la chipiul țuguiat, și ciuturenii, văzînd cum stau lucrurile, îi cam purtau directorului frica. Se grăbeau să-i dea primii bună ziua, să-și vadă iute de drum, iar directorul, care niciodată nu răspundea la binețe, îi urmărea cu ochi mici, suspicioși, împănați sub sprîncenele stufoase.

Era tăcut, părea să-și fumeze și țigările fără a deschide gura, abia prinzîndu-le a greață cu vîrful buzelor, și mare a fost mirarea satului cînd directorul a rostit o cuvîntare. Într-o sară, trimițîntu-și elevii prin sat, a adunat în ograda școlii toți băietanii ajunși la optsprezece ani. I-a fluierat într-o linie, le-a arătat tăcut cum poate omul să-și umfle cosul pieptului, a trecut cu pași leneși prin fața lor, oprindu-se din vreme în vreme și cîrpind pe ici-colo cîte-o pereche de palme. Cu ce îl supăraseră băieții pe care îi pălmuia, ce merite aveau cei de scăpaseră ieftin — asta Ciutura n-a putut-o afla niciodată.

— Mă boilor! Vă cheamă la sînul ei patria-mumă, iar voi stați cu mîinile prin buzunare!

În fond, cam astea au fost și începutul, și mijlocul, și sfîrșitul celor ce avea de spus. O dată pe săptămînă, duminică dimineața, băieții urmau să se adune la instrucție pe o mică toloacă de lîngă biserică. Instrucție poate face numai voinicul ce schimbă pălăria pe-o bască galbenă. Basca se cerea încununată de-o insignă, pe care o prindea în așa fel ca să fie sus la muchia frunții. Băștile îi așteptau la prăvăliile de manufactură din Pămînteni, iar insignele puteau fi primite la cancelarie de către voinicii ce aveau basca gata cumpărată.

Optsprezece ani! Cine nu-și dă la optsprezece ani o jumătate de viață pentru o bască galbenă și o insignă! Atîta doar că directorul, tăcut din fire, a uitat să le spună

băieților prin ce minune ar putea ei face rost de parale, ca să-și cumpere băști. În buzunarul ciutureanului rar cînd se adunau cîte doi-trei gologani, iar acum era primăvară, sărbătorile Paștilor înfundaseră satul în datorii, și orice vorbă de parale aducea a mare prostie.

O săptămînă întreagă în casa lui Cărăbuș nu se vorbea decît de bască și insignă. Băieții se lingușeau și se rugau cu lacrimi în ochi, umblau flămînzi de ciudă ce le era și nu scoteau mîinile din buzunare cîte două-trei zile, ca să-și învețe părinții minte. Biata Tincuță bătea pragurile tuturor neamurilor, îndulcindu-le cu vorba și milogindu-se în fața lor, iar Onache zicea că nu poate schimba mia fără a sta cîteva săptămîni pe gînduri. Feciorii nu știau șaga cînd ajungea vorba de băști. Onache a fost nevoit să urce în pod, să coboare un ciomag noduros de corn. După cum s-a aflat, băieții îl mai țineau minte, și cum l-au zărit în tindă după ușă, dorul de băști i-a slăbit puțin.

Au trecut vreo două săptămîni la mijloc, iar de instrucție premilitară — nici vorbă. Duminicile abia se adunau pe toloaca de lîngă biserică cîte doi-trei băietani din cei mai avuți. Fumau, dosind prin mîneci țigările, și se risipeau pe la case. „Patria-mumă" ar fi rămas să tot poarte dorul flăcăilor din Ciutura, de nu apăreau din nou macii. Într-o dimineață a răsărit în vatra satului vătaful arendașului și a prins a trezi satul cu vocea lui răgușită:

— La ma-a-aci! La ma-a-aci!

Onache Cărăbuș își avea pămîntul, gospodăria sa, și a munci pe ogorul altuia era pentru el o rușine. Văzînd că băieții își pun cozi noi la sape, Onache i-a lăsat în pace să ducă la bun sfîrșit măcar lucrul ista, iar sara, cum s-a așezat la masă, le-a numărat pe degete de cîte piei o să-i jupoaie dacă le-a veni în cap să se ducă să prășească maci. A îndoit degetele la amîndouă mîinile — pe toate zece. Băieții au rămas buimăciți de atîta măcel, iar părintele, mulțumit cu frica ce-a vîrît-o în ei, și-a văzut de grijile sale.

A doua zi însă cînd gătea trăsura să plece la prășit, — că aveau și ei mult de prășit în anul cela, — spre marea sa mirare, Onache a zărit-o pe Tincuța coborînd din pod sapa cu care nu mai prășise demult. Cum s-au ridicat băieții, Onache n-o mai lua la deal. De data asta

însă Tincuța s-a hotărît să meargă. A pus sapa în căruță, alături de sapa lui Onache. Băieții încă nu se sculaseră. Veniseră prea tîrziu de la fete. Tincuța se tot repezea în casă, prin ferestrele întredeschise se auzea cum îi probozește ea, dar flăcăii se leneviseră cu totul. Pînă la urmă biata femeie s-a urcat necăjită în căruță, spunîndu-i bărbatului:

— Hai, mînă. S-or trezi ei și ne-or ajunge din urmă.

— Băieții să se scoale singuri de capul lor și să vie de dorul părinților la deal?!

A rîs Onache, auzind așa vorbă.

— Nu poți lua, bre, un ciomag ori barem o căldare cu apă?!

A sărit iute din căruță, despletind biciușca din mers. A intrat în casă cu o falcă în cer și cu alta în pămînt, iar peste cîteva clipe a apărut năucit.

— Unde-s dracii ceia?!

Tincuța, plecînd capul, a zîmbit necăjită — ca să vezi, și de data asta i-a prins Onache cu mîța în sac.

— Băști vor, ce să le faci...

— Așa-i... carevasăzică...

A fost singurul lucru pe care l-a putut spune Onache Cărăbuș despre cei doi flăcăi, despre nevastă și despre sine însuși.

* * *

Patru răsărituri de soare întîmpinate pe-o moșie cu maci, patru amurguri petrecute în drum spre casă, și Ciutura nu mai știa ce să facă cu atîția boboci — oriunde cauți, tot berete! Sărmana tinerețe! Ea nu știa cum să-și potrivească podoaba pe căpățînă, nu știa cum s-o poarte, nu se pricepea a prinde o insignă ca lumea, dar era fericită, aștepta să vie duminica, cum aștepta în copilărie întoarcerea mamei de la tîrg.

Iar nopțile vuiau, vuiau întruna. Pămîntul ce hrănea fire de maci, pămîntul pe care umblau flăcăii în berete galbene se frămînta, gemea, tînjea. Nopți întregi zornăia sticla în ferestre, sunau mărunțel tacîmurile uitate pe masă, se prăbușea cîte o cocioabă ținută în proptele. Ciuturenii umblau cu frunțile grele, cu măselele strînse a necaz și își tot ciuleau urechea, ascultînd. Cine știe ce-or tot fi ascultat ei — poate căutau să deslușească

năravul zilei de mîne, poate căutau să prindă rostul zilei de ieri.

Între timp a mai venit o duminică. Era o zi senină, frumoasă, cu cer nalt, cu soare fierbinte, și Nică, subofițer demobilizat de cîteva săptămîni, ieșind din frumusețea sa de casă și trecînd prin cîteva ulicioare, a cîrnit-o spre pîlcul de boboci adunați pe toloacă.

Prima buchie din alfabetul militar român era simplă, cum ar fi, de-o vorbă, litera „a": culcat și drepți. Culcat și drepți! Într-o clipă ești jos, lipit pămîntului, în cealaltă te pomenești în picioare, pentru ca peste o suflare iar să fii întins la pămînt.

Nică, după ce i-a dezmorțit cu vreo sută de culcări la rînd, i-a așezat în coloană după statură, a prins a le lămuri cam ce ar putea să se întîmple dacă s-ar presupune pe o clipă că fiecare măgar ce poartă bască galbenă e ostaș român.

La nouă fără cinci minute a apărut pe drumul larg al Ciuturii mult temutul director de școală, și au rămas ciuturenii trăsniți. Directorul avea gradul de locotenent, iar un locotenent în armata regală română era egal cu gradul de căpitan în orice altă armată. Un fior, o admirație mută a înfrigurat coloana tinerilor ciutureni. Fostul licean de la Soroca, cu o voce subțire și tăioasă ca briciul, i-a înțepenit cu zîmbete prostești pe buze, și subofițerul a tras un pui de fugă să raporteze.

Directorul a bolmojit fără a deschide gura:

— 'Neața copii.

De răgușeală ciuturenii nu s-au plîns și nici dascăli, nici văcari nu s-au dus să împrumute de prin alte sate. Glasuri Domnul le-a dat din plin pentru totdeauna. „Să trăiți!!" Trei silabe, două răcnete ca două mușcături, o bubuitură de trăsnet, un suspin din ziua de apoi au prins a răscoli văile, iar locotenentul, încruntîndu-și sprînceana, s-a uitat mirat la subofițerul ce-i raportase, de parcă voia să-l întrebe: să fi gîngăvit ceva sugacii ăștia, ori mi s-a părut?

— Bă măgarilor! V-am zis: „'Neața copii!!!".

Începea mușchiuiala ceea nesăbuită, căreia i se mai zicea „premilitărie". Ciuturenii stăteau adunați în jur, rezemați de garduri, chiorîndu-se unul peste umărul altuia. Degeaba însă s-au grăbit — pregătirea militară e un secret de stat, și Nică, făcîndu-i o dată la stînga,

pentru ca pe urmă să-i întoarcă la dreapta, a pornit coloana spre pădure.

S-au întors tocmai pe la chindii. Spinările bobocilor abureau, dar coloana înainta semeț, și ochii băieților luceau, dosind o taină pe care o știau numai ei. Aduceau un cîntec pe care nu-l mai auzise Ciutura pînă atunci:

Europa ne cheamă,
Europa ne-ndeamnă,
Europa e mîndră de noi...

Cîntecul a avut mare succes. Poate pentru că era primăvară, poate pentru că Ciutura cîntăreață era din născare, poate pentru că vioiciunea îi prieste omului mai mult decît moleșeala, dar peste cîteva zile toată Ciutura s-a pomenit proslăvind Europa, care nu mai putea de dragul ciuturenilor. Cîntau copiii, ducîndu-se cu vacile. Îl cîntau sara prășitorii, întorcîndu-se de la cîmp, îl murmurau femeile, repezindu-se cu căldarea pînă la fîntînă. Îl cîntau cu toții, iar încolo, fiecare continua să umble cum îi venea mai bine la socoteală — care pornea cu dreptul, care cu stîngul.

Onache Cărăbuș a început a se înstrăina de copiii săi. Nu le mai purta dorul, nu mai simțea nici o bucurie cînd îi avea alături. De cum își puneau beretele, parcă ar fi fost doi demoni. Cînd îi îndemna Onache să facă ceva prin gospodărie, ei zîmbeau pe sub mustecioară — îți venea a crede că, de-ar fi fost să judece ei singuri cu capul lor necazurile casei, ar fi făcut mare brînză. Apoi se tot ațîțau unul pe altul, căutau să intre într-o mare daraveră și, dovedindu-și puterea, să-l facă de rîs pe tata. Porneau la fete cînd nici soarele nu apuca a asfinți de-a binelea, se întorceau pe la zori, aducînd cu ei în casă duhoare de tutun, și dimineața, cînd se așezau la masă, cereau Tincuței ceva acrișor.

Din cei doi flăcăuani pe care îi avea Onache Cărăbuș, a rămas să nu mai aibă nici unul. Chiar de mai rămîneau ei să trăiască în casa lui, omul simțea că nu le mai era nimic drag din cele ce puteau moșteni de la tatăl lor. Au schimbat totul pe două beretе. Toate poveștele și îndrumările de bine pe care le tot strecura Onache în căpățînile lor au fost acum răsucite, puse cu picioarele în sus, înțelese mult mai altfel decît au fost spuse. Se făcuseră ostași înainte de a fi fost luați la armată,

se tot ascundeau după casă, mînuind un lemn cioplit în chip de armă.

Iar Tincuța făcea ce făcea și se tot repezea prin sat să-și dea în cărți. Se întorcea fericită și rumenă la față, căci vrăjitoarele îi prevesteau în casă două dame — una de cruce, alta de dobă. Tincuța de acum visa lăutari în ogradă, visa satul întreg adunat în jurul casei, se visa soacră mare, alături de Onache, și aveau amîndoi prosoape frumoase, mari pînă-n călcîie. Tincuța căra ouăle din poiată prin dughene, aduna băieților fel de fel de unsori pentru căpățînile lor ciufulite, tot bolmojind un cîntec despre Europa, întrebîndu-și soțul cu multă părere de rău:

— Ei, iaca, îi însurăm noi și cum o să trăim cînd rămînem iar singuri?

Onache Cărăbuș, ca să nu-și strice inima, stătea într-un ungher și dregea briciul pe un capăt de curea. A început a o cam îndesi cu bărbieritul, a ajuns a-și rade barba o dată la trei zile. Avea un păcat de brici, adus de prin Rusia, și la bătrînețe nu prea voia să înțeleagă briciul cela unde era vorba să taie, iar unde urma să lunece ușurel. Cînd sfîrșea să-și scarmene barba, avea pe față o sumedenie de musculițe de hîrtie. Nu se plîngea însă, căci briciul punea temelia — abia după brici venea plăcerea cea mare.

Aveau în casă un pieptene greu, făcut de țigani dintr-un corn de vacă. Înainte de a se pieptăna, Onache îl curăța pe un fir de ață. Cum firul de ață pornea să fluiere subțire, în casă se așeza o liniște ca de mormînt. Lui Onache îi plăcea să fie liniște cînd se piaptănă. Era și mai bine dacă îl lăsau singur în casă — numai el și pieptenele.

Greu era începutul, ca orice început. Onache ridica pieptenele sus deasupra creștetului, parcă ochind cu el, și toată fața îi rămînea sfîrtecată în așteptarea unei batjocuri nemaipomenite. Îndată ce colții mărunței ajungeau la percica moale și căruntă, el strîngea măselele a bărbăție și încet, căznindu-și sufletul, pornea cu el spre frunte, trăgînd primele patruzeci și patru de brazde. Cînd ajungea cu pieptenele la frunte, ofta ușurat, de parcă ieșea dintr-o apă rece ca gheața. Mijea un ochi spre colții pieptenelui, sufla doi-trei fulgi de mătreață și

iar îl ridica sus, deasupra creștetului, ochind locul unde va cădea mînia Domnului.

Era la mijloc o ciudățenie pe care Onache nici n-ar fi putut-o lămuri. Toate grijile și necazurile pe care nu le putea descurca la repezeală, Onache le păstra grijuliu, pentru ca pe urmă, adunîndu-le cît mai multe, să se așeze într-o bună zi să le descurce. Pieptenele cerca să-l ajute a face rînduială în viața sa. Cînd îl ridica sus deasupra creștetului, i se părea că vede aievea toate necazurile pe care le avea. Era o viață de om așternută sub colțișorii unui pieptene, se încingea o luptă crîncenă, și Onache le tot limpezea cu forța pînă i se făcea milă și de creștet, și de pieptene, și de percică.

Pămîntul vuia întruna, gemea pămîntul nopți întregi, iar băștile galbene erau țesute cu așa socoteală, că chiar vechi, chiar zdrențe de-ar fi ajuns, tot așteptau să li se comande: „Un-doi, un-doi, un-doi!...". Tincuța aduna prin casă cîrpe bune pentru pelinci, băieții umblau duminicile și luau cu asalt toate vîlcelele și poienițele din pădure, în biserică se aduna la slujbă atîta lume, că se stingeau, înăbușite, lumînările, iar sara, lîngă crîșmă, se adunau deștepții să pună țara la cale.

Veniseră vremuri grele. Ciuturenilor ba nu le ajungea avere, ba nu-și puteau înghiți bucata. Ciutura își tot pierdea zi cu zi calmul, cumpătul, repezindu-se nebună ba la vale, ba la deal. Onache s-a contrat o viață întreagă cu satul său de baștină, dar îl iubea, îi era credincios, și atunci cînd satul a prins a se tulbura și a ieși din matcă, Onache s-a gîndit că-i vremea să se repeadă la Pămînteni.

Se gătea de drum fără nici o tragere de inimă. Nu erau în firea lui călătoriile, mai ales la Pămînteni nu-i plăcea să se ducă. Gărișoara ceea mică, cum îl zărea, se grăbea să-l înjosească, să-și bată joc de viața lui. După ce umbla prin toate prăvăliile și trecea pe la cele două iarmaroace, după ce vedea cu ochii lui o sumedenie de lei, care, sunînd ușurel, se mutau dintr-un buzunar în altul, Onache se întorcea acasă mult mai sărac decît se crezuse. Nu-i plăcea să se ducă la Pămînteni. Dacă avea vreo treabă, o poruncea prin vecini, prin neamuri. Acum însă trebuia să se ducă. Vuia pămîntul sub picioare, și cînd nu mai știi nici tu însuți, nici satul tău nu știe ce e de făcut, atunci trebuie să ieși în lume.

S-a dus pe jos. Nu știa ce vești îl așteaptă acolo — bune ori rele, și nu s-a hotărît să mîie caii la întîmplare. S-a dus, deci, pe jos. Pășea încet și tot privea în pămînt ca și cum căuta un anumit sens în felul în care erau risipiți bulgării pe marginea drumului. Nici că-i păsa de cele ce se petreceau atunci în jurul lui și, spre marea sa mirare, a rămas să ție minte toată viața drumul zilei celeia, făcut pe jos pînă la gară. A reținut pentru totdeauna și felul cum arătau semănăturile, și din cîte părți suflau vînturile, ținea minte cîți oameni, ajungîndu-l, l-au lăsat în urmă, pe cîți i-a lăsat el însuși; ținea minte și ce fel de păsări au zburat peste dînsul, și ce zi, ce dată, ce lună erau în calendar.

Ajungînd la Pămînteni, Onache Cărăbuș mai întîi de toate a venit la gară. S-a așezat pe singura bancă de pe peron, și-a vîrît mînile în mîneci. Răzmuiat de un pui de osteneală, s-a așternut pe-o așteptare lungă, socotită pînă la sosirea primului tren. Îi era totuna ce fel de tren o să apară, din care parte va veni, în care se va duce. Însemnat era însuși faptul. Umblau încă trenurile și, vasăzică, țara rămînea în picioare.

Nu departe de gară vreo zece muncitori, adunați în jurul unui vagon de marfă, urlau din răsputeri: „Hop, și încă o dată hop!". Onache, săritor la nevoie, cînd auzi „și încă o dată hop!", a tras o fugă mărunțică, dar a ajuns tîrziu. Vagonul era dat la rampă, o punte s-a culcat din ușa magaziei în ușa lui. Muncitorii cărau saci, puntea se lăsa moale din mijloc, ca spinarea unei pisici atunci cînd o mîngîi, iar în jur — semințe mici și cenușii.

Pornea a călători prin lume roada macilor din anul trecut.

Onache n-a mai stat să aștepte primul tren. A coborît cîteva scări, a retezat mica piață din dosul gării, a intrat în prima prăvălie ce-i răsărise în cale. La tejghea stătea un băietan cu șapcă albastră, cu curelușă aurie, pe semne, elev de liceu. Tînărul moștenitor al prăvăliei i s-a părut lui Onache puțin cam stricat de învățătură — căuta să fie cît mai drăguț cu lumea, se căznea să intre în voia tuturora. Bănuind cum e povestea, Onache s-a așezat pe un pervaz de fereastră și, înțepînd cu degetul toate mărfurile așezate pe rafturi, iscodea prețurile. Țăran simplu, aproape fără carte, Onache se pricepea a mirosi

prețurile, știa a pipăi cele cîteva cifre în așa fel, ca să afle de ce tot tînjește, de ce tot geme și vuiește nopți întregi bietul nostru pămînt.

Lumea își ținea paralele strîns, făcute nod peste nod. Au scăzut prețurile — numai furcile de fier și topoarele, — pentru prima oară de cînd se ținea Onache minte, — furcile și topoarele s-au scumpit de două-trei ori. Onache s-a bucurat văzînd una ca asta, a scotocit cîțiva gologani prin buzunar, a cumpărat o furcă nouă. Avea acasă două furci bunișoare, dar a mai cumpărat una. Odată ce s-au scumpit, înseamnă că cu vremea au să fie căutate.

Drumul făcut înapoi spre casă nu l-a mai reținut. Toată viața s-a întrebat prin ce fel a ajuns el atunci înapoi în Ciutura? Uneori i se părea că ajunsese pe jos, alteori îi venea să creadă că a fost dus de cineva cu trăsura. O fi zburat, s-o fi tîrît pe brînci — nu ținea minte. O furcă nouă cu șase colți, adunată într-o hîrtie unsuroasă, rupsese ceva din felul lui Cărăbuș de-a primi lumea în sufletul său. Avea o furcă subțioară și încolo — nimic. A simțit iarăși pămîntul sub picioare abia acasă, cînd Tincuța, pipăind cumpărătura, l-a întrebat în șoaptă, cu un fior de groază:

— Ne mai trebuia nouă o furcă?!...

* * *

Onache Cărăbuș a prins a visa nopțile o cămașă de cînepă, lungă pînă la genunchi, o curelușă jerpelită, două musteți roșcate, trase pe oală, o privire de creștin ce țesea întruna fire de tristețe. Din toate amănuntele iestea, potrivite de Cărăbuș într-un anumit fel, a răsărit pe neașteptate un chip viu, cu suflare, un glas domol, șugubăț, ce mai trăia în sîngele lui, făcîndu-se auzit din vreme în vreme.

Onache aproape că-l uitase pe răposatul său părinte, cu care atîția ani a tot muncit pămîntul, de atîtea ori a tot umblat în cărăușie. Uneori însă, cînd i se întuneca lumea în jur, răsăreau pe neașteptate o cămașă de cînepă lungă pînă la genunchi, două musteți trase pe oală, o curelușă și o cataramă din cine știe ce vremuri moștenite. Chipul părintelui era pentru Onache o icoană, un manual de istorie, un tovarăș bun pentru zile grele,

și cel mai mare judecător care avea a spune ultimul cuvînt.

Furca cea cu șase colți, cumpărată la Pămînteni, nu i-a plăcut bătrînului ce purta cămașă lungă. A pornit moșneagul a o pipăi, a zîmbi trist, trecîndu-și degetele pe la vîrful fiecărui colț, a rostit încet, cînd au rămas numai ei doi:

— Să fii cuminte, măi băiete...

Onache a zîmbit: sireacul tata. Așa l-o fi crescut cîndva pe dînsul, așa l-a crescut și el pe Onache. De mic i-a dat de grijă să fie cuminte. Și tuturor ciuturenilor de mici li se dă de grijă să fie cuminți. De sute de ani, neam de neamul lor, moldovenii își cresc copiii cu o singură pravilă: să fie cuminți! Dar, Dumnezeule, ce înseamnă să tot fii cuminte?! Depinde cînd, cum, unde. Totdeauna nu poți fi cuminte. Dacă ai casa ta, dacă ai pămîntul tău, dacă ai neamul tău, și dacă tot ce ai se duce de rîpă, mai poți fi cuminte?!

* * *

Într-un miez de noapte, pe cînd cîmpia dormea dusă, a trosnit, a vuit ceva în ograda lui Cărăbuș. După care s-a lăsat iarăși liniște, dar prin liniștea ceea se auzea de undeva de departe, de sub pămînt, un jalnic miorlăit de pisică. N-a avut noroc — s-a vîrît în beci să prindă șoareci tocmai în noaptea cînd sortit îi era beciului să se risipească. Acum, prinsă sub dărîmături, se plîngea și ea, sărmana, de soartă.

Cărăbuș, trăind o viață întreagă fără a coborî la necazurile unei pisici, acum a ajuns a se văicăra. S-a sculat cu noaptea în cap, și-a suflecat mînecile, a început a desfunda beciul, avînd de gînd să-l facă din nou. Des-de-dimineață, sculînd băieții, i-a trimis la plivit grîul. A rugat-o pe Tincuța să caute a-i fi la îndemînă în ziua ceea. Știa el prea bine că n-o să aibă nevoie de ajutorul ei — avea însă un lucru mare, un lucru greu de făcut și s-ar fi simțit mai bine dacă Tincuța, venind peste fiecare cinci minute, ar fi tot cotcodăcit în jurul lui: mama mea, ia ce grozav muncește, ia cum pune, ia cum ridică! Succesul la femei face bărbatul mai voinic, mai îndemînatic. Atîta lucru știa și Onache și se folosea de el din cînd în cînd...

Tincuța a răspuns fără a înțelege bine despre ce-i vorba: da, numaidecît, cum să nu! După care, adunînd rufele din casă, și-a luat tălpășița spre Căinar, pîrăușul de după dealul cel mic. Nunțile puteau veni pe neașteptate, trebuia să-și ție casa veșnic gata. Pe lîngă asta, mai voia să afle cîteva minciuni despre flăcăii săi, iar pîrăul cela de la marginea satului, cînd se adunau ciuturencele la spălat, era numai spumă și minciuni.

Tincuța venea de-a lungul satului cu două legături subțioară, îndemnînd cumătrele cu dînsa. Ciuturencele, tot dînd din cap a înțelege, căutau să-și vadă de griji, și cînd a ajuns Tincuța la Căinar, a găsit numai un șuvoi de apă rece, patru-cinci pietroaie mari, puse stavilă să nu fugă albiturile cu apa.

S-a bucurat Tincuța — dacă-s proaste cumătrele și nu vor să vină, cu atît mai bine! Avea Tincuța un fel al ei de-a întoarce orice necaz în bucurie — n-au venit ciuturencele poftite de ea, cu atît mai bine! Putea spăla în voie, fără a-și dosi rufele de ochii vecinelor, și cu săpunul putea s-o lase oleacă mai moale, căci se ducea săpunul Tincuței ca apa pe Căinar.

După ce a desfăcut amîndouă legăturile și, tipărindu-le cu palma printre pietre, le-a lăsat să se înmoaie, s-a așezat cumincior la o parte, cu bărbia ascunsă în podul palmei, ș-a prins a-și aminti ce obiceiuri mai sînt la întoarcerea tinerilor de la cununie. Erau multe obiceiuri în mintea ei, îi plăceau toate pe cîte le știa și, fără a le putea alege pe cele mai mîndre, a început spălatul rufelor.

Cînd o prindea hărnicia, mînile Tincuței păreau a-i fi dușmani — se jurase să se răzbune și nu le lăsa să răsufle. Pietroaiele pe care spăla nu-i trezeau nici o milă. Albiturile erau de cînepă, toarse, țesute cu mîna ei. Ba le repezea, înecîndu-le în apă, ba le smulgea înapoi cu rădăcină cu tot, ba le sucea colac și prindea a ciomăgi pietrele. Ceea ce era gata spălat și clătit, Tincuța așternea pe iarbă să se zbicească puțin la soare, să-i fie mai ușor a le duce acasă. Abia dovedea s-o aștearnă pe una, că se întorcea iute la cele rămase și se tot crucea: au înnebunit dughenarii ceia din Pămînteni! Vînd un săpun, că nu poți scoate fulg de spumă dintr-însul!

Pe la amiază o scoase la capăt cu spălatul. Îi rămă-

seseră numai cîteva schimburi, ce tot cătau să fugă cu apa la vale. Înciudată, Tincuța a prins un crac, l-a așternut pe piatră, a ochit cu săpunul, și-a plecat umerii deasupra pietrelor și, deodată, sughițînd a mare mirare, s-a îndreptat din șale, repezind mînile sus, de parcă și-ar fi înțepat degetele. Cu ochi tulburi de spaimă și îngrijorare, a prins a iscodi în jur — nu cumva a văzut-o cineva? N-o văzuse nimeni. Era singură pe malul Căinarului. A ridicat albitura pe care începuse a o spăla, a mai așternut-o o dată pe piatră, cercetînd-o.

Și-a prins capul în mîni, de parcă ar fi apucat-o mari dureri de măsele, și a început a se legăna dintr-o parte în alta cum se leagănă firele de mohor pe haturi. Biata Tincuță! Unul din cei doi băieți n-a vrut să aștepte ziua nunții, o copilă din satul lor n-a vrut să-și ducă cinstea în casa socrilor, și au ucis-o amîndoi pe biata Tincuță. Aici pe malul Căinarului, lîngă pietre se prăbușise tot ceea ce avusese ea sfînt în viață.

Era singură în vălcică, pe malul Căinarului, o frigea la inimă, îi venea să urle, să spargă geamuri, să aprindă lumea, să facă un pojar cum nu s-a mai pomenit! Avea însă nevoie de sfat, nevoie de ajutor. Onache era unicul ei sfetnic și, adunînd albiturile, umflîndu-le în spate, a pornit la fuguța spre sat. Venea prin grădini, căci n-avea vreme. Alergau cînii în urma ei, lătrînd, legătura îi umezea spinarea, pieptul, dar ea nu mai simțea nimic. Era orbită de amărăciune, avea mintea întunecată de rușine și sufletul ei blajin s-a răsculat, cerînd moarte de om.

Onache, rămas singur, nu făcuse multă treabă. Abia a desfundat beciul pe jumătate, salvînd viața pisicii. Acum stătea jos pe iarbă, furat de gînduri, iar mînile lui, cîrpite cu pete de hlei uscat, netezeau pe genunchi un petic de hîrtie. Cînd a intrat Tincuța în ogradă ca o vijelie, el nici n-a ridicat capul. Nu s-a mirat deloc că nevasta, aducînd rufele gata spălate, le-a aruncat grămadă în colb.

Tincuța îl trăgea de mînecă spre casă, bolmojind ceva cu buzele înălbite.

— Spune ici, bre, ce ai de spus...

Lăsîndu-se într-un genunchi, Tincuța i-a cuprins gîtul, a pornit a-i șopti ceva la ureche. Onache a zîmbit, apoi a trecut la un chicot mărunt. Suflarea caldă a nevestei îl gîdila la ureche și, smulgîndu-și capul din

brațele ei, scobind urechea cu pricina, a stat o vreme de și-a venit în fire. Tincuța s-a mutat repede la cealaltă ureche. Onache, făcînd palma pîlnie, a zîmbit cam stingherit, cam zăpăcit, dar a zîmbit:

— Să-mi fie el sănătos! A știut cum s-o ieie. Alta pentru ce au mai fost ele făcute, fetele...

Tincuța stătea împietrită. Privirea ei rătăcea pe chipul lui Onache, pierzînd fir cu fir rostul tuturor lucrurilor, și atunci Onache s-a apucat să mîngîie hîrtiuța ce rămînea să-i zacă pe genunchi.

— Tu, bre ista, lasă prostiile... Începe mai bine a mă găti de drum — uite, am primit ordin de concentrare...

În vinerea ceea pentru prima oară pămîntul a vuit ziua-n amiaza mare. Și a venit amurgul, ultima sară înainte de plecare. Cei doi vlăjgani, întorși de la cîmp, se linguşeau în jurul lui Onache. Ca să vezi ce nedreptate poate fi pe lume! Ei poartă băști, știu a ține cadența, fac o mînuire de armă care nu se mai află! Iar Patria-mumă cheamă sub drapel un om care nici nu știe a cînta pînă la capăt chemarea Europei, încurcă stîngul cu dreptul, nu mai poate scoate pieptul afară. Primise, uite, ordin de concentrare. Cei doi băietani, scărpinîndu-și cefele a mare mirare, buchiseau ordinul, iar Onache, pipăindu-şi părul cărunt, le făgăduia să-i spînzure pe o singură cracă la întoarcere, de-or cerca să iasă din vorba Tincuței.

La aprinsul luminilor a venit Nuța. A venit cu sapa, cu un coşuleț de papură — a aflat vestea pe drum, întorcîndu-se de la prăşit, și n-a mai trecut pe acasă. Din prag a început a-și sufleca mînecile. Mircea al ei de cîţiva ani era pe drumuri — ba face armată, ba nu dovedește bine a fi demobilizat și iar e luat la concentrare. Astfel Nuței îi mersese vestea că știe cît se poate de bine a petrece un bărbat la oaste. Odată cu începerea concentrărilor, era rugată de ciuturence să le spună cam ce-ar trebui de copt, cîte și cum ar trebui așezate în sacul de drum. Lui Onache sortit îi era să fie pregătit de drum de fiică, iar Tincuța, înlăturată de la gura cuptorului, stătea rezemată de un ușor, urmărind mișcările iuți și îndemînatice ale fiicei, fără a le prinde rostul.

Cărăbuș avea să plece a doua zi cu trenul de nouă. Tîrziu, cînd sacul a fost gata de drum, s-au înțeles că pe la zori înhamă caii și se duc. Se duc cu toții să-l

petreacă. În casă era un mare tărăboi. După ce au ațipit pe la miezul nopții băieții, Onache și-a ridicat sacul cu merinde, i-a dat Tincuței de grijă să nu scape gospodăria din mîni și, deschizînd ușile, a plecat de unul singur, fără a-și lua rămas bun de la băieți.

De vreo jumătate de an a tot fost lăsat să fie singur în casa asta, fără voie bună, fără bucurii. A vrut să plece nepetrecut, tot singur. Lacrimile lor pe peronul gării l-ar fi scîrbit. Unde mai pui că lui Onache în genere nu-i plăcea să fie petrecut. I se părea că, cu cît mai frumoasă a fost petrecerea, cu atît mai grea și mai întîrziată va fi întoarcerea.

Satul era pustiu, adormit pe veci. Dormeau casele, dormeau drumurile cu bulgări, cu troscot cu tot, dormeau portițele spetite, dormeau picăturile de rouă întinse pe sîrmele ghimpate din garduri. Dormeau cucoșii prin poieți. Lui Cărăbuș i s-a năzărit că cerul se luminează pe la poale, dar pînă la zori mai rămînea mult. Se tot oprea, numărînd luminile din sat, numărînd tovarășii cu care urma să facă concentrarea. Se grăbea să ajungă la gară înaintea lor, să nu-i vadă cum trec, lăsîndu-l în urmă, cum se duc cu trăsurile, avînd alături nevastă cumincioară și copii deștepți.

Căuta să meargă prin cîmp pe de-a dreptul, dar răsărea cîte o zdreanță de cărare și-l tot fura. Cînd vedea că se duce prea aiurea, întorcea, dar venea alt drumeag să-l fure. Cădea o rouă deasă, poalele pălăriei scăpătau pleoștite. Sacul cu merinde îl stingherea. Oricum l-ar fi întors, părea că duce pietre în spinare. Era greu sacul cela și mai răspîndea în jur o mireznă dulce de copturi, zădărînd omul atunci cînd el n-ar fi fost în stare să înghită o fărîmătură.

Cînd s-a luminat de ziuă, Onache s-a pomenit ajuns la marginea Nuielușilor. S-a mirat, căci satul cela rămînea mult într-o parte de drumul Pămîntenilor. Se plîngeau a mare osteneală picioarele lui Onache și, ca să le deprindă cu armata, ciutureanul le-a silit să facă un ocol mare în jurul Nuielușilor. A nimerit într-o vale lungă, tăiată de două poduri, o vale pe care abia o mai ținea minte din copilărie. Retezînd de-a latul, a ridicat un delușor și s-a oprit cu gura întredeschisă a mare mirare. A ridicat mîna spre pălărie, apoi a lăsat-o să cadă înapoi. În fața lui se legăna un cîmp larg scăldat

în sînge — șaizeci și ceva de hectare, cît vezi cu ochii, erau numai foc și pară. Înfloriseră macii.

— Și-s frumoși, măi, bată-i pustia...

Cărăbuș stătea prostit, zîmbea încet, cu o umbră de pocăință. Cui îi pasă că cineva s-a lăcomit în copilărie, și s-a îndopat cu maci, de nu se mai putea trezi? Marea minune a frumosului rămînea veșnic minune. Se repezea cîte o boare de vînt, umflînd flăcări mari, cu creste roșii, călite. Șaizeci de hectare, șaizeci de minuni clădite din bulgării acestui pămînt, șaizeci de valuri plămădite din gămălii de jăratic. Iată și țărna, și bulgării trecuseră de partea cealaltă, crescînd un fel de foc mestecat cu nebunie, dar frumos care nu se mai află.

Nu-i plăceau macii lui Onache, dar această minune nici că avea nevoie de dragostea cuiva. Trăia prin ea însăși, își croia drum pe unde ar fi vrut, se strecura ușor în suflet, făcînd din fiece inimă o gămălie aprinsă de mac, lăsînd-o să se legene împreună cu cele șaizeci și ceva de hectare.

Ce avea a face că mai apoi, în urma acestui pojar, va rămîne numai cenușă...

Șaizeci de hectare, legate într-o singură flacără, e cam mult pentru un om. Undeva în adînc, sub para ceea, era pămînt, pămînt obișnuit, cu care a venit pe lume Onache Cărăbuș, pămîntul care i-a ținut casa, pămîntul primit din moși și gătit nepoților. Dar acest pămînt arat și semănat într-un anumit fel, cu anumite ploi și zile calde, a venit acum să-l înjosească, să-și bată joc de el.

Onache Cărăbuș stătea în fața celor șaizeci de hectare și nu se mai putea mișca din loc, nu mai ținea minte încotro și pentru ce s-o fi pornit el.

— Hai, bre, c-am mai văzut eu frumuseți de-aiestea! Trec două-trei zile, se scutură floarea, și-or tot sta macii iștia ca moșnegii pleșuvi o vară întreagă...

Pentru că îl ajunseseră anumite griji ale dimineții și pentru a demonstra o anumită atitudine, a intrat pe cîteva minute fără sac în cîmpul cela de maci, după care a revenit, și-a pus povara pe umăr.

* * *

Vreme de cîteva săptămîni Onache Cărăbuș n-a trimis acasă nici o veste. Apoi a venit o carte poștală presărată cu rînduri mărunțele și strîmbe.

„Dragă Tincuță! Și nu mai aștepta scrisori de la mine, că regimentul pleacă pe zonă. Roagă-te Domnului pentru zilele mele, iar de s-a întîmpla să nu mă-ntorc, vezi de pune o cruce lîngă mormîntul părinților mei. Cînd va fi ziua pomenirii morților, să-mi veniți cu toții, grămăjoară, căci se vede că așa a fost dat să fie — nici eu să n-am parte de voi, nici voi să n-aveți noroc cu mine.“

Celelalte rînduri au fost citite numai o singură dată. Pe urmă Tincuța le-a tot scăldat în lacrimi, că nu mai puteai desluși o buche. Cînd moldoveanul scapă la durerea cea mare, nimic nu-l mai poate opri. Onache abia i-a dat Tincuței a înțelege că, se prea poate, o să fie război, iar Tincuța își tot tremura bărbia într-o jale lungă zi și noapte, cu toate că pînă la urmă n-a fost nevoită să adauge o cruce în cimitir.

Cam peste o lună Basarabia a fost eliberată de Armata Roșie. Autoritățile române erau obligate să elibereze toți basarabenii din armată, și iată-l pe Onache Cărăbuș pe podul dintre Iași și Ungheni. Are în spate un grănicer român, în față — un grănicer sovietic. Sta năucit, de parcă era sculat din somn în puterea nopții și a ieșit în prag să vadă ce se face pe lume. Un ostaș sovietic i-a dat o pîne și o bucățică de slănină, să aibă de drum.

Trenurile nu umblau — calea ferată s-a dovedit a fi prea îngustă pentru locomotivele sovietice, și cîteva zile la rînd, cît o lărgeau, n-a circulat nici un tren. Onache nu mai avea timp de așteptat pînă iar vor prinde a umbla trenurile celea și, împreună cu miile și miile de foști camarazi, a pornit pe jos, prin cîmpuri, prin sate, nepăsător la cele două sute de kilometri pe care le avea de făcut.

A ajuns în Ciutura într-o dimineață. A scăpătat moale lîngă portița împletită din lozie. Iată că se mai ținea încă pe picioare portița ceea a lui împletită Dumnezeu știe cînd, cu o viață de om în urmă. Și să mai zici după asta că vița de salcie nu ține! Avea doar

cîțiva pași de făcut pînă la pragul casei, dar nu-i mai putea face. Picioarele i se umflaseră, mai departe nu voiau să-l ducă, și el le-a lăsat să zacă pe iarbă, cu tălpile ațintite spre casă. Satul mai odihnea încă, dumnicile Ciutura obișnuia să se scoale ceva mai tîrziu.

Căsuța lor, nu demult văruită, stătea ațipită, cu ferestrele-aburite, iar în jurul casei — numai snopi. Snopi pe prispă, pe iarbă; snopi rezemați de garduri, clădiți în clăi, puși gireadă, și snopi dezlegați, împrăștiați la întîmplare. Snopi grei, cenușii, fără frunze. Numai bețe și gămălii. Gămălii mari, împodobite cu o mică coroniță împărătească.

Maci.

L-au pîndit cînd el nu era acasă, și au dat buzna în ograda lui. Vede Dumnezeu, nu i-au plăcut și nu a visat Onache Cărăbuș să strîngă o roadă de maci. N-a arat pămîntul pentru ei, nu i-a semănat, n-a venit să-i secere. Dar macii au venit singuri. Or fi bătut ei la portiță ori n-au bătut, dar au intrat buluc, s-au tot adunat snopi, ținîndu-se de mîni, ca la horă, în jurul casei, i-au înfundat ograda, i-au spetit gardurile, i-au înăbușit toate drumurile și cărările. Au ocupat totul — și bătătura, și prispa, și casa, și masa.

Erau copți, erau grei, și erau mulți. Erau prea mulți pentru o simplă minte de ciuturean, pentru o grijă de țăran, pentru un suflet necăjit, pentru o răbdare cîmpenească. Pînă la urmă, Onache a început a crede că încă n-a ajuns acasă, ci a ațipit undeva la vreo răscruce, iar macii i s-au arătat în vis. Dar nici vis nu era, căci l-a simțit o javră de cîne și a început a se gudura. L-a zărit și Tincuța prin fereastră, a sărit din casă, s-a prins de gîtul lui cu șiroaiele de lacrimi cu tot, iar el stătea jos pe iarbă, aduna în jur gămălii de mac, le fărîma, strecurînd printre degete semincioare mărunte, cenușii, semințe ce purtau în ele acel foc mare, mistuitor.

Tincuța, clipind fericită cu genele-i umede, a pornit a le înșira pe toate — în sfîrșit, puterea nouă le-a dat pămînt și lor, acum au destul pămînt. Au primit două hectare din pămîntul arendașului, două hectare cu tot cu roadă. Macul se secera ușor — în cîteva zile l-au culcat la pămînt, l-au cărat în ogradă. Trece lumea pe drum și se minunează: atîta roadă n-a mai văzut ograda lui Cărăbuș! Și să știi că chiar așa este — atîta roadă n-au mai văzut ei!

Ciutura fierbea. Să te pomenești într-o singură zi dintr-o țară în alta, așa minuni se întîmplă mai rar. Renumitele griji de țărani, ce uscau mințile nopți întregi, griji ce au intrat vreme de veacuri în măduva oaselor, în douăzeci și patru de ore s-au tot călătorit peste Prut. Bieții ciutureni nici nu știau cum să așeze perna ca să adoarmă. Totul în jur se mișcă, totul e al tău. Întinde mîna și ia. Vrei pămînt — poftim pămînt!

Onache Cărăbuș ar fi fost fericit cum nu se mai poate, de nu întîlnea în fiecare dimineață o grozăvenie de maci în ograda lui. Se bucura pentru pămîntul primit, era gata să-l răsplătească cu tot ce are, dar roada asta de maci n-o putea primi. Era la mijloc un ceva peste care el nu putea trece. S-a obișnuit a socoti drept al său numai ceea ce era plătit cu sudoarea, cu truda celor două brațe. Restul nu l-a ispitit niciodată. Stătea pe prispă și nu putea înțelege prin ce fel macii semănați și prășiți de arendaș pot așa, deodată, deveni macii lui! De, ținea minte că băieții lucraseră cîteva zile — în socoteala celor trei-patru zile ar fi putut primi cu conștiința împăcată zece—douăzeci de snopi, dar roada celor două hectare!

Pe de altă parte, nu-l lăsa obrazul să se ducă la cîrmuirea satului să renunțe la roadă. Pe drumul vechi al Pămîntenilor treceau din vreme în vreme tancuri mari de fier cu stele roșii, și erau gata acele mașini să dovedească dreptul lui Onache Cărăbuș, cetățean din satul Ciutura, raionul Pămînteni, la cele primite de el.

După ce-a stat cîteva zile în cumpănă, Onache s-a apucat și a clădit snopii într-o gireadă înaltă și lungă, ce ajungea pînă aproape în fundul grădinii. I-a clădit în așa fel, că gămăliile macilor ieșeau prin gard în drum, ademenind trecătorii, și cînd veneau femei să culeagă în pestelcă gămălii, căci primiseră soia, el nu le alunga, dar, ce-i drept, nici nu le poftea să mai treacă.

Ciuturii nu-i mai ajungea răbdare. Umbla ca pe ace. O bănuță ajunsă în mintea copiilor a curățit vreo zece snopi, a suit în spate un pud de mac și a pornit cu el la Pămînteni. Se întorcea a doua zi, avînd fustă nouă, bluziță, basma, ducea daruri pentru nepoți și se ciondănea cu toate gardurile — pe semne, închinase un păhăruț înainte de a porni spre casă.

Noroc și pace bună, dar părea atît de ciudată și stin-

gherită biata Ciutură, ajunsă la viață bună vreme de cîteva zile! Vădanele, ce-au tot ocolit o viață întreagă orice gloabă nimerită în cale, au împărțit caii arendașului, se urcau dimineața în căruță, suceau stîngaci hățurile și porneau așa, fără nici o treabă. Se plimbau. S-au cam potolit fetele țăranilor mai avuți — s-a dus zestrea, acum poți pune mîna pe un băiat numai cu cele ce ai, și ele începeau a urmări flăcăii pe care cu două zile în urmă i-ar fi dat din casă afară. Copiii umblau lingîndu-și buzele — au aflat, spre marea lor mirare, că sînt pe lume țări unde bomboanele nu se vînd la număr, ci la cîntar. Vrei o sută de grame — mă rog, care vrea două sute — să fie sănătos! Ciuturencele se repezeau în Nuieluși, unde s-a deschis magazin ceva mai devreme, și stăteau la rînd după fiare de călcat — pînă și Tincuța a izbutit să facă rost de un fier, cu toate că pînă atunci n-a auzit-o nimeni să se plîngă că i-ar fi trebuit la gospodărie.

Cărăbuș umbla tăcut. Cînd s-a răcit vremea, el nu s-a așezat pe un scăunel josuț, pentru ca împreună cu băieții, cu Tincuța, să reteze gămăliile de mac, să le scuture în covată. Nu s-a dus cu dînșii la gară atunci cînd sacii au fost suiți în căruță. A lăsat-o pe Tincuța să cheltuie banii după voia ei. Cînd i se cerea părerea, scotea cîte o vorbă despre ciubotele cumpărate pentru băieți, cînd nu era întrebat — tăcea. A ajuns să nu se bucure nici atunci cînd Tincuța i-a adus de la Pămînteni un palton nou cu guler de blană. Și era ciudat, căci ierni întregi nu ieșea din ogradă, rușinîndu-se de paltonul vechi pe care îl avea.

Onache Cărăbuș a umblat o jumătate de iarnă în paltonul său vechi și, dacă-l întrebau unde-i cel nou, zicea că-l ține de zile mari. Pe la Crăciun au dat geruri, și iată-l pe Cărăbuș trecînd prin sat în palton nou. Mergea încet, cu gulerul ridicat, căci cernea zăpada de sus. Foia cu capul ba la stînga, ba la dreapta, întrebînd urechile de li-i cald, și se tot minuna în sinea sa: marele pojar de după Nuieluși a fost potolit, fărîmițat și împărțit oamenilor. Fiecăruia — cîte un tăciune cald la ureche, la spinare, la piept. O viață lungă de om Onache Cărăbuș a tot îndurat frigul, a tot visat picătura ceea de căldură...

Și totuși, pămîntul vuia noapte de noapte. La vreo

cincizeci de verste de Ciutura, pe malul Prutului, mai rămîneau să stea față în față doi ostași. Unul în șapcă altul în capelă. Erau băieți tineri, cu puful abia-abia răsărit pe buze, dar aspri la cătătură, și degetul zace pe trăgaci, pentru că nu atît doi ostași, cît două lumi stau față în față, iar între ele — o dungă subțire de apă tulbure și rece.

Pămîntul vuia, și prin vuietul cela a venit primăvara din patruzeci și unu. Era atîta soare, că toate vietățile s-au îmblînzit, și-au încălzit suflarea. Erau atîtea cîmpuri slobode, că și-au ostenit picioruşele toți copiii. Era un cer atît de adînc și atît de limpede, că se îneca aripa rîndunelelor, dar, bete fiind de atîta zbor, nu se puteau opri.

Onache Cărăbuș stătea pe hatul proaspăt al celor două hectare primite și se gîndea: oare pentru ce să fi venit primăvara atît de frumoasă? Au nu cumva scris este să fie pentru mulți ultima lor primăvară, și ea vrea să-i petreacă la drum, împodobită cu toate podoabele pe care le avea?!

Pămîntul aburea și cerea sămînță. Flăcăii lui Cărăbuș îl semănau o dată, îl mai semănau o dată, iar pămîntul aburea și cerea sămînță. Onache stătea în largul cîmpului cu capul descoperit și se gîndea: pentru ce-o fi cerut el atîta sămînță? Nu cumva se teme că prea mare va fi prăpădul ce vine peste el, și pentru a-și păstra porunca primită, pentru a duce mai departe gustul pînii de secară, el vrea să lege o roadă cît mai mare?

Pămîntul vuia și vuietul lui răzbătea tot mai aproape, mai aproape de inima, de sufletul omului. Și într-o dimineață, cînd se legase din plin frunzișul codrilor, cînd romanițele scăldate în rouă își desfăceau pletele mici și albe, cînd cîmpia își împlinea somnul, înfășurată într-o pătură străvezie de fum, de pe malul drept al Prutului primul tun și-a scuipat schija în largul cîmpiei. Primul ostaș a fost secerat, a căzut pe spate, cu ochii fugiți peste cap, rămînînd să tot privească un cer senin și cald, un cer străin și scump, un cer de vară.

Începuse războiul.

Cîmpia ardea. Avioanele, tunurile și tancurile au arat pămîntul, întorcîndu-i cîmpiei o roadă abia ajunsă în floare. Ardea pădurea cu fum negru, înăbușitor. Ardeau două cisterne la gara din Pămînteni, așternînd o coamă de fum peste întreaga cîmpie. Fumega o țigară strînsă

între degetele unui ostaș mort pe-o margine de drum. Ardea un foc în vatră, gătind obișnuita mămăliguță, iar explozia a secerat și casa, și hornul. Dezmățul flăcărilor a pornit în cele patru părți ale lumii, și Cîmpia Sorocii a ajuns să ceară măcar o picătură de apă, pentru a-și umezi buzele...

Peste două săptămîni frontul a trecut dincolo de Nistru și s-a tot dus spre răsărit. Și au trebuit băieții lui Cărăbuș să puie scara la pod, să scoată de printre cîrpele vechi două băști galbene. Tincuța a pornit-o din nou cu nunțile, iar Onache a fost chemat la Pămînteni la postul de jandarmi pentru o socoteală foarte delicată. Vorba era că prin ce minune macii domnului arendaș au ajuns în ograda lui, și unde să fie acum suspomeniții maci?

Cercetările au urmat cîteva zile la rînd. Spre deosebire de mulți alții, Onache n-a fost adus acasă cu căruța. A venit singur, dar pînă la sfîrșitul vieții îl tot prindea cîte-o tuse seacă, de-i scălda fruntea în sudori. A fost obligat în termen de zece zile să-și achite datoria, dar cum putea el s-o achite, cînd banii se ieftiniseră rău și, după socoteala pe care o făcuse, cînd se întorcea de la Pămînteni, chiar de-ar fi vîndut casa, mai rămînea dator!

I-au iertat ei datoria, în schimb au fost luați din casă cei doi flăcăi, singurii feciori pe care îi avea. Cărăbuș s-a dus cu Tincuța la gară de i-a petrecut. Acolo, pe peron, pentru prima oară de cînd se ținea minte om în fire, a lăcrămat. Plîngeau și băieții, și Tincuța. A venit trenul, s-a dus trenul, au rămas ei doi...

Unul din băieți a dovedit să trimită cîteva scrisori, celălalt n-a trimis nici un rînd. Au tăcut vreme multă, vreme grea, apoi despre soarta lor a aflat Cărăbuș dintr-un cîntec trist, adus de invalizi:

La Crimeea, peste mare,
Măi dorule, măi...

Au trecut de atunci ani mulți, dar și acum, cînd vine vara, cam prin iunie, în ograda lui Cărăbuș prind a răsări maci roșii, maci fierbinți. Stau mîndri, aburind a pară și gămăliile lor de jăratic străjuiesc zi și noapte bătrîna căsuță, puțin fugită pe-o coastă.

O vreme, cît mai ținea războiul și se tot întorceau

oamenii, Onache, nădăjduind că poate se întorc și băieții lui, smulgea macii, îi tăia cu hîrletul, îi fărîma cu călcîiele, dar în vara următoare ei răsăreau din nou. Pe semne, pămîntul ogrăzii s-a umplut cu atîtea semincioare cenușii, ce poartă flacăra și nebunia acestei lumi, că și peste mii de ani, cînd nu vor mai fi, poate, nici neamul Cărăbușilor, nici Ciutura, pe dealul cel mare, unde a fost odată casa lui Onache, în mijlocul verii, așa cam prin iunie, vor tot înflori gămălii pletoase de maci roșii, maci fierbinți...

Capitolul VII

NOROCUL

E mare lucru cînd omul are noroc, iar norocul ciutureanului sînt cele doua brațe ce știu a pune la cale o roadă bună. Începutul începutului, zămislirea pentru Ciutura e cea mai grea încercare, și oamenii sînt veșnic în căutarea acestor două mîni norocoase, ce pot amăgi cu un pumn de sămînță un pod de grîu. În norocul propriilor lor mîni oamenii nu prea cred, și de aceea îl caută mereu la alții. Îl caută primăvara și toamna, îl caută în casa lor și departe de sat, îl caută ieșind la semănat, pornind a săpa un capăt de vie, și apoi vreme de mulți ani la rînd, în fiece zi, în fiece clipă ciutureanul tot caută blagoslovirea celor două brațe norocoase.

Ciutura avea puține brațe bănuite de noroc, iar la cele pe care le avea cearcă de răzbate. Bătrîni rămași pradă amintirilor și suferințelor, vădane zăpăcite de necazuri, oameni umbriți de o mare sărăcie, toți cei ce nu știau toamna cum să intre în iarnă, iar pe vremea frigului nu știau cum să răzbată în primăvară, veneau de se închinau celor două brațe. Se rugau pentru puțin — să le tragă, într-un noroc, prima brazdă, să arunce un pumn de grîu peste țărna jilavă și puhavă, să îngroape rădăcina unui copăcel, să culce la pămînt primul snop de grîu...

E mare lucru cînd are omul noroc, și Onache Cărăbuș părea să-l aibă. Brațele lui au fost, poate, cele mai căutate printre ciutureni. Onache se făcea a zîmbi a mirare, cînd dădeau peste el buzna, cu toate că în sinea

sa, pe semne, el se simțea mîndru de acest dar al lui și, cînd era rugat, se ducea pe ogorul altuia cu mare tragere de inimă. Le ținea minte pe toate cîte au fost zămislite de mînile lui și, făcînd un bine de trei minute, urmărea ani întregi soarta celor puse la cale de el. Se minuna cumplit, deseori aducînd noroc altora, și nu se amăra că, darnice fiind pentru alții, cele două brațe rămîneau zgîrcite cînd era vorba de grijile lui.

Țărîna era cea mai mare dragoste a lui Cărăbuș, era cel mai frumos cîntec al lui, un cîntec ce se cerea cîntat cu măsură și trebuia ținut minte cuvînt cu cuvînt. Țărîna era marea lui durere, căci, cu cît mai mult se înfundau el în ea și ea în el, cu atît mai puțin îi înțelegea taina. Țărîna era o muierușcă ce-l tot purta cu făgăduieli și-l făcea să-i poarte dorul o iarnă întreagă, o iarnă lungă cît un veac.

Atunci însă cînd Cărăbuș răzbătea la primăvară și rămînea față în față cu pămîntul, atunci cînd, mînat de o nevoie a lui ori rugat de vecini, avea să atingă primul bulgăr, să trimită în blagoslovitul sîn al brazdelor primele boabe, să treacă țărînei suflet din sufletul lui, atunci Onache Cărăbuș, om mîndru și șiret, „încerca" pămîntul.

Jucînd un zîmbet în colțul buzelor, de parcă ar fi pus la cale o horă într-un mijloc de sat, scormonea de sub bulgări un pumn de țărînă crudă, o tot boțea cu palmele, închipuind din ea o minge. Și cum boțul ajungea vîrtos, Onache, răsucindu-și brațul, îl repezea sus, în moalele cerului. Atunci cînd boțul de pămînt, răsuflîndu-și zborul, rămînea să cugete un pic și pornea grăbit înapoi, Cărăbuș părea că încearcă să ghicească ceva în mintea lui. Căuta să-și prindă boțul întreg, să-l prindă tot, pînă la ultima fărîmitură, și cînd îl avea întreg culeș din largul cerului, fața i se lumina, căci cele ghicite aveau a se împlini.

E mare lucru cînd are omul noroc, și chiar că aveau noroc cele două brațe ale lui Onache. Dar într-o bună zi, rugat de un vecin, a ieșit în cîmp și a rămas să stea cu mînile cruce la piept. Părea să fi uitat cum făcea el atunci cînd boțea un pumn de țărînă jilavă. Ochii lui nu mai vedeau brazdele din jur, urechea lui nu mai auzea glasul pîrăuașelor, iar sufletul lui, sufletul lui, sufletul lui...

* * *

Ciuturenii, de cînd lumea, își fac singuri case. Ciutureanul nu plătește nici zidarului, nici lemnarului, nici sobarului, și cînd e vorba să-și facă casă, și-o face singur. Își suflecă mînecile pînă aproape de umeri, desfundă un capăt de lutărie, umple valea cu lampaci ori, cum li se mai zice în Ciutura, „saman". Ca să nu aibă supărare în casă, stă puțin de se pune la cale cu nevasta, iar încolo tot singur alege locul casei, ridică pereții. Ajutat de vreo rudă mai bătrînă, leagă căpriorii. Deseori munca la căsuță ține doi-trei ani la rînd, ciutureanul se alege cu o vătămătură căreia nu-i poate afla leacul, dar e fericit că și-a făcut casă. E a lui cum nu mai poate fi o casă a unui om, și-i trainică precum nu mai are cuvinte ca să-ți spuie, și dragă îi este, că nu dovedește a ieși bine din sat și i se face dor de dînsa.

De altfel, ciutureanul nici nu-și face casă cum se obișnuiește prin alte părți — ciutureanul o smulge din miezul firii sale, dîndu-i suflare din suflarea lui, bucurie din bucuriile lui. Poate anume de asta, cum nimerește în sat, dacă e vremea lucrului și lumea e la cîmp, te poți așeza cu casele la sfat și ai să afli cam tot atîta cît ai fi putut afla de la oameni. Ba se poate întîmpla ca o căsuță să fie mult mai sfătoasă, mai limpede la vorbă decît stăpînul ei, căci, pe cît de tăcuți și zgîrciți la vorbă sînt ciuturenii, pe atît de vorbărețe apar casele zidite de dînșii.

În patruzeci și patru a apărut o căsuță în Ciutura cu o durere atît de mare, încît se opreau trecătorii din drumul lor și urmăreau cruciți marele necaz al celor trei ferestruici. După ani și ani de viață pașnică, și-a pierdut voia bună lutul ridicat de Onache Cărăbuș, și acum iată a prins a se jelui lumii. Plîngeau cu lacrimi amare și atunci cînd se apropia frontul, a plîns în zilele eliberării, și chiar pe urmă, cînd armatele sovietice se apropiau de marea lor biruință, căsuța lui Onache Cărăbuș rămînea îndurerată cum nu mai poate fi.

Onache nu-și găsea locul. Se zbătea bietul om ca peștele pe uscat. Ici mai tace, colo mai rîde, dincolo se face a nu fi înțeles, iar căsuța de după portița de salcie se tot căina, deplîngîndu-i pe cei doi feciori căzuți la război. Această adunătură de lut, zămislită și ridicată de

mînile lui Onache, trăia aceeași viață cu dînsul, dar, spre deosebire de stăpîn, casa nici nu putea, nici nu vroia să se prefacă. Iar drumul satului e mare, un rînd de șefi se duc, alții vin, și tot trec pe lîngă casa lui Onache, se tot opresc pentru a se întreba: de unde atîta tristețe într-o zi atît de însorită și frumoasă?

Din păcate, casa lui Onache nu era singura casă încruntată. Casa lui Haralambie cel Deștept stătea și ea amărîtă, plină de necaz cu toate că fiul lui Haralambie, Nică, se refugiase în România cu soție cu tot și, în fond, nu prea avea ce se plînge. Totuși, înrăită cum era, nu avea ochi a se uita la lume casa ceea, și iată că nopțile au început a fi chemați amîndoi la sovietul sătesc — Haralambie cel Deștept și prostul cela de Onache. Se cerceta în amănunțime cum poate fi explicat cazul că două case — una de pe dealul cel mic, alta de pe dealul cel mare — trăiesc cu aceeași dispoziție, pe cînd stăpînii caselor aproape că nu-și vorbesc unul altuia și, cînd sînt chemați, stau tăcuți unul într-un ungher, celălalt — în alt ungher.

Peste vreo două săptămîni Haralambie cel Deștept a fost ridicat, întreaga avere a fost împărțită printre săraci.

S-a stins pentru totdeauna lumina în casa de pe dealul cel mic, și Onache Cărăbuș și-a dat sama că a venit rîndul casei lui. Cu toată sfada și neînțelegerea, erau frați de cruce. O știau ei doi, o știa satul, o știa o lume întreagă și după ce a fost ruinat unul, nu putea să nu fie ruinat și celălalt.

* * *

Pe drumul cel vechi al Pămîntenilor trecea oaste. De-a lungul văilor pluteau coame de colb, închipuind toate povîrnișurile și întorsăturile vechiului drum. Roți de mașini, roți de tunuri, șenile grele de tanc. Drumul se destrămase, drumul își muta albia, ba scăpătînd la vale, ba repezind-o pe de-a dreptul peste deal, iar armata venea întruna. Peste bulgării măcinați de mii de ori și plămădiți înapoi de-o bură de ploaie, saltă greoi camioane cu ferestrele găurite. Două focuri de armă, două găurele mici — una în dreptul volanului, alta ceva mai la stînga, unde sta ofițerul în mașină. Două împușcă-

turi, două gloanțe, două lovituri mortale, iar mașina tot saltă prin bulgări, și ei picură a drum lung, șoferul la volan, *leitenantul* — alături. Fumează amîndoi, culeg colbul de pe buze cu mîneca hainei, se tot înfundă cu armata în largul cîmpiei, de parcă ar fi uitat că încă nu demult au fost răpuși mortal de gloanțe. Mașina are benzină, șoferul are ordin, ofițerul are hartă și se tot duc înainte, uitînd cu totul de cele două găurele ce stau în fața lor, fluierînd povestea unei lupte grele.

Armata intra în repaos. Au fost opriți, au fost întorși cu spatele la moarte, au fost trimiși să răsufle puțin, iar războiul geme nu departe, în Carpați. Vuiește, fierbe războiul. Coloana nu-l mai aude. În fundul văilor puhoiul începe a se despleti, cîte o șuviță de mașini cîrnește din drum, pornește în căutarea unui sătuc. Toate se fac pe tăcute, dar cu o repeziciune hotărîtă din vreme. Ostașii sînt înfierbîntați, cartușele zac în magazie, degetul arătător al dreptei tot caută primprejur țița trăgaciului. Măsele adunate mai scrîșnesc, cerînd socoteală dușmanului, iar privirile se lasă îmblînzite de priveliștea largă a unei cîmpii blînde, trudite. Între cele ce fuseseră ieri, între cele ce urmau să fie a doua zi, rămîne numai o țigară groasă de mahorcă, cu bobocul de jăratic într-un capăt, cu hîrtia jilavă în celălalt.

Cîmpia toată le ieșise întru întîmpinare. De-a lungul întregului drum al Pămîntenilor stau basmale albe, cușme vechișoare, șepci micuțe, fără cozoroc. Femeile țin legături cu *ostințe* — le tot leagă și dezleagă, le tot ascund și le țin cu mîni darnice, întinse a voie bună. Mașinile vin iute, țesute una în alta, e armată mare, ce vine de la război și n-o poți opri cu două-trei plăcinte coapte în cuptor la tine.

Copiii stau cu gurile întredeschise, înghit colb și nu-și pot găsi loc. Fiecare căpșor ar vrea să afle cam ce ispravă închipuie o medalie lucitoare. Copiii vor să afle ce trebuie să facă un om de treabă care ar fi vrut și el o decorație, iar pămîntul tremură sub tancuri, drumul înfierbîntat își tot mută coastele, ferindu-se, și ochii proaspeți, larg deschiși, lasă să pătrundă în sufletul copiilor măreața priveliște a unei armate abia scoase din luptă.

Bătrînii stau cu buzele strînse, cu mîni reci, lipite de șolduri, cearcă la repezeală a-și aminti care drum încotro poate duce pentru ca, de-or fi întrebați, să răs-

pundă scurt, milităreşte. Iar armata tot trece şi trece pe lîngă ei. Mii de tone de fier scrîşnesc şi se încruntă, fluieră vîntul prin ferestrele găurite, şi colbul stă chiftind deasupra drumului — nici mai sus nu poate urca, nici mai jos nu izbuteşte să coboare.

Armata venea la odihnă. Întristatele case ale cîmpiei demult aşteptau musafiri, şi de abia au dovedit primele maşini s-o cîrnească din drum, abia s-a răspîndit zvonul cum că s-au oprit, alegîndu-şi fiecare cîte o ogradă, că ţăranii cîmpiei au şi pornit o mare îmbrînceală. Satele au prins a împărţi musafiri ele înde ele. Fiecare sat îşi închipuia că ştie bine ruseşte, în fiece casă se găseau scaune cu spetează, fiecare călcîi de pîne putea fi împărţit în două. Oamenii de prin toate văile stăteau zi şi noapte pe marginea drumului Pămîntenilor. Numărau maşinile, îşi scărpinau cefele, mişcau din picioare a nerăbdare, căci li se poruncise fără musafiri să nu se întoarcă.

Şi, Doamne, ce bucurie era pe atunci un rus în *ghimnastiorkă* albită de soare, cu *pilotka* repezită pe-o sprînceană! Era aşteptat şi rugat să intre în fiece casă, căci era îndemînatic şi se pricepea la toate. Putea dezlega uşor orice neînţelegere cu stăpînirea satului. Putea fi conducător de oaste şi tălmăcea pe înţelesul tuturora unde fierbea pămîntul azi şi unde o să ardă mîne. Putea fi musafir ce ştie rostul la pahare, îţi putea spune cam unde va ajunge satul, ce se va face cu fiecare palmă de pămînt, şi mai erau cei ostaşi ruşi suflete darnice, ce te puteau face cu doi-trei litri de benzină pentru lampă, cu un cauciuc vechi de maşină pentru tălpi la încălţăminte.

Erau anii cînd rusul învăţase a lupta. Ajunsese a simţi duşmanul cu toată fiinţa, şi dacă îl vedeai vesel, cu pieptul descheiat, sunîndu-şi micuţii nasturi de metal, însemna că la o sută de verste în jur e linişte şi pace. Oprind maşinile ba ici, ba colo şi coborînd să-şi mai dezmorţească picioarele, soldaţii priveau miraţi în jur. Stoluri de copii umblau în urma lor, ostaşii se opreau, îi priveau lung, zîmbind. Li se părea ciudată ciripeala lor gălăgioasă, era de minune că glasurile subţirele aduceau a vorbă de bărbat, şi numai trista percică ciufulită tot aştepta cînd s-a întoarce tata s-o mîngîie, s-o aşeze la loc cu mîna lui...

Biata Ciutură... Tocmai atunci cînd îi era lumea mai

dragă, s-a dovedit a nu avea noroc. Era aruncată cam la o parte de vechiul drum al Pămîntenilor. Pentru a răzbate în Ciutura, trebuia să treci Căinarul, iar Căinarul cela, cu două podețe mai mult pentru căruțe — și asta cu condiția că ele vor trece cu deșertul... N-au făcut un pod ca lumea, și amu au ajuns de rîsul tuturora.

Cele mai oropsite sătișoare — niște adunături de căsuțe pe care nici nu le-ai fi putut numi sat — își aveau de acum armata lor, iar Ciutura n-avea nici armată, nici mașini, nici steluțe roșii, nici armonică guralivă, nici vorbă rusească, iute și pipărată. Iar zilele treceau, coloana se fărîmițase cu totul, acum rar cînd răzbăteau cîte șase-șapte mașini rămase în urmă, și se tot duceau ca glontele, iar de-o cîrneau, se tot duceau prin alte sate. Biata Ciutură, deznădăjduită, ieșea cu gloata, cu tot satul ieșea și stătea zile întregi la marginea vechiului drum.

Onache Cărăbuș, ce-i drept, nu s-a dus să întîmpine ostașii. Nu se ducea, căci n-avea vreme. Nici o clipă să răsufle n-avea. Cum se scula de dimineață, punea scara la gura podului. Urca, scîrțîind fusceii. Acolo, în pod, căuta pe bîjbîite niște rămășițe de răsărită uitată din anii trecuți. O aduna cu tot cu colb, își umplea buzunarele. Coborînd înapoi, venea în fața casei, se rezema de-un perete, așa ca să-l vadă tot satul. Stătea și mînca răsărită. Era singura lui grijă. Arunca cîte-o sămînță în gură, făcea cu ea ce făcea, scuipa cojile, cercînd a strînge din măsele, iar alegea o semincioară pentru a o arunca sub cerul gurii. Aștepta cînd va veni după el mașina cu doi milițieni. Mașina avea să se oprească la poartă și, după socoteala lui, unul din ei avea să spună:

„Poehali, papașa...“.

Venirea mașinii avea să pună capăt tuturor necazurilor. Puțin îi păsa ce-o să fie pe urmă. La o adicătelea, se putea mulțumi și cu anii pe care i-a trăit. A fost om cinstit în viața lui, a bucurat lumea în măsura în care lumea îl bucura pe el. Firește, dacă ai sta să depeni anii fir cu fir, ai putea descoperi că acest Onache Cărăbuș, trăind o viață de om, mai n-a văzut nimic bun, dar cui îi păsa de cele ce-a dovedit, de cele ce n-a dovedit el?!

Semințele de răsărită erau cam seci, o jumătate erau amare, și cum nimereau pe limbă, se cereau scuipate numaidecît. Vreme de trei zile, tot rontăindu-le, i s-a cam

făcut scîrbă de ele, i s-a umflat vîrful limbii, dar nici fără ele nu putea. Avea două brațe mari și grele ce spînzurau în lungul trupului; se cerea să le găsească un rost, iar mîncatul răsăritei, oricum, e un lucru pe care trebuie să-l știi cum să-l faci, dacă vrei să-l faci bine.

N-a prea avut noroc în viață Onache Cărăbuș. Degeaba venea lumea să-l roage primăvara — n-a avut noroc. Tot stînd în fața casei și scuipînd coji de răsărită, omul se gîndea: te pomenești că se mai poate întîmpla o minune la mijloc. Ar fi putut, de-o vorbă, să vie oaste multă în Ciutura. Soldații, judecîndu-le din nou pe toate cu mintea lor, s-ar fi oprit, poate, pe-o clipă să vadă ce-i cu prostul cela de Cărăbuș. Dar nici prea mult temei nu făcea să pui pe o întîmplare ca asta. Armata nu intră în ogradă de capul ei — se întreabă mai întîi stăpînirea, iar stăpînirea Ciuturii ar fi avut grijă ca toate mașinile să ocolească casa lui Cărăbuș cît mai pe departe, să nu se molipsească de tristețea ei.

Într-o dimineață, cînd Onache iată că urcase în pod și tot pipăia tavanul uns cu lut, căutînd răsărită, s-a pomenit cu un vuiet de mașini, ce venea clocotind pe ulițele satului. Cărăbuș și-a tras capul între umeri, de parcă se făcea a primi lovitura. Iute, cu o repeziciune de care nu se credea în stare, s-a dat jos, a venit în fața casei la locul lui. Aștepta fără a ști el însuși ce așteaptă: poate mașina care avea să-l ducă, poate un ostaș ce avea să poposească la dînsul și să-i apere casa de ochii și de gura lumii...

O sumedenie de „studebaker"-e, gemînd a sfîrșit de cale, pluteau prin ulicioarele întortocheate ale Ciuturii. Ostașii fumau, cîntau din armonici, picurau. Oamenii deschideau în grabă porțile și mașinile intrau: o mașină cît un tren intra pe o poartă strîmtă și nici un vreasc nu trosnea, nici un cui nu se smintea din locul lui. Pe lîngă ograda lui Cărăbuș au trecut cîteva mașini, au dat de marginea satului, dar spre casa lui șoferii nici să-și fi întors capul!

Pe la amurg au mai tras în Ciutura cîteva mașini, dar s-au oprit fără a ajunge în mahalaua lui Onache. Ciutura vuia ca un roi de albine. S-a aciuat tocmai hăt tîrziu, spre ziuă, iar Onache n-a mai ațipit în noaptea ceea. Căsuța lui era, pare-se, singura în tot satul ce nu

ținea în cui mantale ostășești, prin unghere nu negrea nici o armă, troscotul din ogradă nu fusese stropit cu benzină. Și culmea la toate — se sfîrșise răsărita din pod.

— *Papașa!*

Onache Cărăbuș, lăsîndu-se pe la zori furat de un pui de somn, a sărit afară numai în camașă și izmene. În drum stătea o mașină vechișoară, cu ferestrele făcute la tîmplar, stătea cu roțile din față țintite spre poarta lui. Un ostaș înalt și osos își pipăia la repezeală nasturii, să vadă de nu cumva au rămas descheiați. Își tot dregea glasul, de parcă Onache Cărăbuș ar fi fost un mare conducător de oști și el nu știa cum să i se prezinte. A întrebat ostenit, rămînînd puțin rușinat de cuvintele sale:

— Cum aș face eu, papașa, cu mașina asta a mea...

Cărăbuș a pornit spre poartă cu pași străini, pipăind pămîntul cu tălpile, de parcă ar fi pășit pe fundul unui rîu cu ape repezi și reci. În cele cîteva clipe pînă avea să ajungă la poartă, se gîndea în mintea lui: Doamne-Dumnezeule, ce țară mare, ce țară nemaipomenită pentru o minte de om mai e și Rusia asta! E mare lucru să-ți legi soarta de soarta ei, dar a vieții cu ea împreună se poate numai atunci cînd ai putere multă, pentru că și dreptatea, și nedreptatea ea și le făurește cu același braț vîrtos și greu. După care, trecînd prin poarta deschisă, a venit lîngă mașină, și-a suflecat mînecile, și de n-ar fi avut mașina ceea motor, el singur, cu brațele sale, cu sufletul, cu dragostea sa, cu dorul pe care îl purta pentru viață, ar fi împins mașina ceea în ogradă.

Ostașului i se zicea Nikolai. Mai mult n-a adăugat nimic la prenumele său simplu — nici numele de familie, nici numele tatălui său, nici gradul pe care îl avea, căci ceva mai tîrziu Onache a văzut pe epoleții mantalei cîteva plăsele galbene de metal.

Era un om tăcut din fire — mai bine zis, nu că era tăcut, dar se rușina a sta de vorbă. Orice convorbire era pentru el o mare taină a vieții. Stînd de vorbă cu un om, el căuta să primească cuvintele așa rotunjite cum au fost spuse, cu suflarea, cu căldura ce-o aveau ele. Răspundea la vorbă încet, prin frînturi, fiind stingherit că, să vezi, nu-i în stare a sta de vorbă cu un om deștept.

Curățenia și rînduiala celor din jur erau o mare patimă a lui Nikolai. Orice haină, oricum și-ar fi aruncat-o el pe umeri, îi stătea de minune, de parcă altceva nici că se putea să poarte. Orice ar fi început, era anume lucrul care îl aștepta, și în cele ce făcea punea atîta șuflet, atîta iscusință, încît toți cei ce se întîmplau să fie în preajma lui îl urmăreau mișcare cu mișcare, de parcă ar fi fost vrăjiți.

Era șofer, dar niciodată n-a dat de înțeles că știe a conduce mașina. Nici nu aducea vorba de dînsa, părea că nici n-o vedea așa, întreagă cum era — cu roți, cu cabină, cu caroserie în urmă. Și cu toate acestea, tot timpul cît a găzduit la Cărăbuș, stătea întins sub mașină. Ciubotele lui grele, uitate afară, se tot suceau din vreme în vreme — ba se culcau una peste alta, ba rîmau pămîntul cu călcîiele, ba se întorceau cu călcîiele spre cer.

Puțină lume părea să fi văzut el în viața lui, căci un oaspete mai ciudat nici că se putea. I se părea mereu că încurcă lumea, că s-a vîrît nepoftit în ograda omului, că a pus un om sărac la cheltuieli. Onache nu știa ce să facă — nici să-l poftești în casă, nici să-l așezi la masă, nici să scoți din el o pățăranie ori să-l veselești tu însuți cu ceva... Era un musafir pe care nu-l puteai primi cu nimica, nu-l puteai însenina, și cît a avut mașină în ogradă, Onache se ciondănea cu Tincuța.

Adică ceea ce se petrecea între ei nici a ciondăneală nu prea semăna. Onache își ocăra nevasta. O dojenea cu sprîncenele, cu un zîmbet silit, cu buzele strînse a lehamite. Îi dădea de înțeles că nu-i gospodină, că nu se pricepe a găti o gustare în așa fel ca bărbatul să simtă putere de dimineață pînă sara. Stă bietul om sub mașină și tot sucește fierul cela — de-ar sta acolo sub mașină Tincuța măcar un singur ceas, de-ar fi pusă să desșurubeze o singură mutelcă, atunci ar ști cum să facă o masă pentru doi bărbați!

Tincuța căuta să intre în voia tuturora. Își dădea singură sama că a găti, cînd nu prea ai din ce, ea nu se pricepe. Se scula cu noaptea în cap și nu mai lăsa în pace gura cuptorului — fierbea, cocea, frigea. Atunci cînd ieșea îmbujorată, împreună cu Onache, să-și poftească musafirul la masă, Nikolai îngropa la repezeală lingura după tureatcă și rostea încet, privind sfios undeva în altă parte:

— A fost un tovarăș la bucătărie: „Hai, zice, să-ți aduc și porția ta...".

Uneori, sara, intra singur în casă. Cînd se lăsa amurgul și se abăteau din cîmp nopți reci, tomnatice, cînd se aprindeau printr-o suflare sute de ferestruici în valea satului, cînd vorba omului, și dragostea, și odihna i se mutau în casă, la cald, apărea și Nikolai. Mai întîi umbla o vreme în jurul mașinii, adunîndu-și curajul, apoi se apropia de prag, tușea ușor, parcă prevestind că, iată, se poate întîmpla să vie și el în casă. Și intra.

Nu dovedea să se așeze bine pe laiță, că Onache, făcîndu-i cu ochiul, ca să nu înțeleagă Tincuța despre ce era vorba, punea pe masă două păhărele, se repezea în casa cea mare, peste o clipă se întorcea, ducînd o sticlă astupată cu un ciocălău. Pornea sărbătoarea bărbaților și Onache îi șoptea lui Nikolai:

— Bunătate ca asta mata încă n-ai gustat!

Cînd sticla pornea a gîlgîi, iar paharele cu picioruș se legănau ușor, parcă îngrijorate că n-au să poată ține în brațe o bunătate atît de scumpă, ochii căprui ai lui Nikolai prindeau a zîmbi trădător. Nikolai înțelegea că nu-i prea în firea lui să zîmbești unui pahar, dar era rus, din neamul rușilor, și bucuria paharului rămînea una din marile patimi ale sale. Prima înghițitură făcea cumplite minuni cu musafirul lui Onache. Ostașul devenea rumân la obraz, zîmbea larg, plin de suflet, și părea gata a blagoslovi, a mîngîia toată lumea din jur. Mînca cu multă poftă, tot trăgînd cu coada ochiului spre Onache și căutînd a prinde măsura domoală a cinci obișnuite printre civili.

Atunci cînd Onache izbutea să-l mai cunune cu un păhăruț, se scula de la masă, căuta mirat în jur, se uita prin fereastră la mașină. Rostea trist, a mare mirare:

— Mă duc să mă culc în mașină. Numai ea, drăguța, nu se învîrtește — restul e scrînciob.

* * *

Ciutura a dispărut, s-a topit printre oastea poposită în vale. Ciutura a făcut soldaților parte dreaptă din toate pe cîte le avea. În răstimp de cîteva zile ostașii au aflat de bucuriile și nădejdile fiecărui om, iar rusul, cînd îl iei cu sufletul deschis, niciodată nu-ți rămîne da-

tor. O jumătate de sat umbla în haine militare, bătrînii și-au făcut rezervă de mahorcă pentru ani de zile, iar obrăjorii pistruiați ai micilor ciutureni povesteau tuturora că au tras și ei cu pușca. N-au nimerit ținta, mă rog, ce să-i faci, dar de tras au tras!

Era vremea prășitului păpușoiului, și Cărăbuș, cu toată părerea lui de rău, diminețile lăsa musafirul în ogradă și se ducea la cîmp. Serile, cînd se întorcea, îl găsea pe Nikolai la poartă. Ostașul stătea încruntat, tot căutînd în lungul drumului, de parcă aștepta un tovarăș întîrziat, dar nu știa a se preface și-l vedeai cale de-o poștă că a ieșit și stă la poartă anume de dragul lui Onache. Întîmpinările iestea din amurg erau o mare bucurie pentru Cărăbuș. Omului nu-i ajungea curaj, nu-i ajungeau cuvinte rusești ca să-l întrebe pe Nikolai de unde o fi fiind el de loc, ce o fi făcut pînă la război? Nikolai, tăcut și modest din fire, niciodată nu pornea vorba despre sine, și Onache nu mai știa ce să creadă despre musafirul său.

Întîmpinările de la poartă, în amurg, l-au dumerit pe Onache. E o lege nescrisă a tuturor țăranilor. Cei care rămîn acasă pentru toată ziua ies sara la poartă înaintea celor ce au muncit pămîntul. Îi o plecăciune în fața omului ce adună pînea cea de toate zilele, îi o mîngîiere pentru o zi nesfîrșită, petrecută în singurătatea dealurilor.

Nikolai era ostaș, plătise cît se poate de scump mica lui hodină, apoi avea treburi, își repara mașina. Dar mai era și om. În clipa cînd a tras în ograda lui Cărăbuș, a primit legile acestei case. Îi era, pe semne, necaz că dimineața nu poate pleca împreună cu Onache la cîmp. Credea că mănîncă pînea omului, adunată cu atîta trudă, și sara ieșea la poartă, privea lung, nerăbdător în lungul drumului, așteptînd, chipurile, un tovarăș, și se lumina la față cînd îl vedea pe Onache întorcîndu-se cu sapa pe umăr.

În cele două săptămîni cît a găzduit la Onache, o singură dată n-a ieșit la poartă. Cărăbuș a rămas foarte îngrijorat. Se cam temea că ostașul poate fi amăgit de altă casă, putea să-i ordone cîrmuirea să schimbe gazda. O rușine ca asta Onache n-ar fi putut-o îndura și, intrînd iute în ogradă, a prins a-l căuta pe Nikolai ba sub mașină, ba în cabină, dar soldatul nu era. Tincuța cocea

plăcinte. Onache îi tot dădea a înțelege că a venit vremea să coacă niște plăcinte, dar acum, intrînd în casă, a rămas supărat de tărăboiul din jur și a întrebat-o unde-i Nikolai. Tincuța l-a liniștit — era în ogradă, că și-a curățat pușca ceea a lui. O fi fiind undeva prin grădină, Onache a ieșit în prag, a așteptat o vreme, dar văzînd că nu se mai arată, a pornit a cerceta toată ograda, pînă a dat de dînsul.

Cu mînile uitate pe genunchi, cu capul scăpat pe-un umăr, Nikolai stătea în fundul grădinii pe-un mănunchi de curpeni și zîmbea. Era zîmbetul unui om înstrăinat, ce a întîlnit un alt om tot așa de înstrăinat și singurel. Nu mai era ostaș, nu avea nici epoleți, nici mașină, nici armă automată. Se întorsese, în sfîrșit, la casa lui, și se bucura omul.

A schimbat totul în jur. În locul livezii și-a sădit mesteceni albi, cu care își petrecuse copilăria. A ridicat o casă de bîrne aici în fundul grădinii, a umplut cîmpiile cu păduri dese de brad. Și-a sărutat nevasta, și-a mîngîiat în voie copiii. Acum s-a așezat pe-o clipă, căci nu putea crede în marea minune a întoarcerii sale.

Onache Cărăbuș și-a șters fruntea de sudoare, căci pămîntul a prins a i se legăna sub picioare. Abia acum, în clipa asta, a înțeles ce înseamnă războiul pentru Rusia. Abia acum a înțeles ce amar de înstrăinare poartă soldații, ce dor cumplit le macină sufletele, aici, în cîmpia pe care o văd pentru prima oară. Gînduri adînci și dureroase, o dezertare pe-o jumătate de ceas, o întîlnire cu ai tăi la o răscruce de drum, un pic de lumină închipuită — apoi că a fost și Onache ostaș, a privit și el odată cu ochi buimaci și umezi undeva în depărtare, a mîngîiat-o și el pe Tincuța departe, în inima Rusiei, cu toate că Tincuța în viața ei n-a trecut hotarele Ciuturii.

Cărăbuș stătea nemișcat. Era gata să oprească toată lumea, să smulgă pămîntul din străvechea lui sucealâ, să apere liniștea așezată peste sat, pentru ca ostașul, ajuns acasă, să poată sta cu neamurile sale cît o să-i placă, cît o să îndure.

Atunci cînd a început a se îndesi amurgul, Onache, pășind greu, a pornit spre Nikolai. Știa că nu s-ar cuveni să-i tulbure singurătatea, dar se ducea. Era țăran, purta o mare dragoste pentru omul ista în *ghimnastiorkă*

rusească. I-a venit un dor să intre și el în casa lui, să-i vadă copiii, nevasta.

Ajungînd alături, Onache l-a întrebat de poate el, fiind om în vîrstă, civil, moldovean de neam, să se așeze alături, pe mănunchiul cela de curpeni. Nikolai, fără a se întoarce de la baștina sa, a dat din cap: firește, vino de șezi aici alături!

Cărăbuș s-a așezat. Stăteau tăcuți. Deasupra lor se scălda un cer adînc și siniliu, sclipeau steluțe risipite pe cer. Din cîmp venea răcoare, în vale sute de ferestruici suflau o lumină caldă. Adia mirozna de bucate prin livezi, cădea cîte-o frunză gălbenă din copac, și pentru cei doi bărbați, pentru cei de stăteau în jurul lor erau prea de ajuns de toate.

Apoi Cărăbuș a întrebat cu glas stins, aproape în șoaptă. A întrebat Onache Cărăbuș, a întrebat o fire setoasă de viață, au întrebat două mîni de plugar ce avuseseră cîndva un pic de noroc:

— Auzi mata... cum o fi fiind viața în colhozul cela al vostru?

Umerii lui Nikolai au tresăltat. Ostașul s-a întors în regiment. Războiul încă nu sfîrșise. Și-a întors capul, l-a privit pe Onache, a privit un țăran cu obrazul dogorît de soare, zbîrcit de vînturi. A spus simplu:

— E rău acuma la noi în colhoz...

Și, zîmbind, de parcă vina colhozului era vina lui, a adăugat:

— Fără îndoială, sperăm și noi că după ce se va sfîrși războiul...

Tincuța scosese plăcintele din cuptor și, îmbujorată, căci le potrivise tocmai bine, a pornit în fundul grădinii spre dînșii. Onache niciodată n-a putut-o ierta că venise anume atunci să-i poftească la masă.

— Se răcesc, măi Onache, și-i păcat de dînsele...

Au venit în casă, s-au așezat la masă, dar, vai, capătul cela de vorbă, sfîntul cela adevăr, fără care nu poți, și cu care tot nu poți...

Au băut cîte două pahărele, au gustat plăcintele, după care Nikolai, zîmbind a minune și spunînd că totul se învîrte, afară de mașină, s-a dus să se culce în cabină. Onache a mai băut singur cîteva pahare, s-a culcat. Îl dureau tîmplele, fierbea greu, a plumb, sîngele în vine, și într-un tîrziu a adormit.

Des-de-dimineață, în zori, cînd a ieșit în prag, i s-a părut că cerul se prăbușește și despicături senine vin grămadă peste el. În ogradă — nici pomeneală de mașină. Nici mașină, nici ostaș, nici manta în cui, nici automat sub laiță. „L-o fi arestat, că a vorbit de rău colhozul. Să nu-l împuște cumva, Doamne ferește.“ Palid, cu mîni tremurînde, Onache s-a îmbrăcat la repezeală, a pornit iute prin sat, gata fiind să pună viața la bătaie, numai să-l întoarcă pe Nikolai în casa lui.

De apărat însă nu mai avea ce apăra. Erau ostași, războiul fierbea undeva departe peste munți. A venit ordin, s-a sfîrșit odihna. Pe la zori, încet, fără veste, mașinile au lunecat de prin ogrăzi. Mute, cu luminile stinse, s-au strecurat din sat, și în toată Ciutura — nici vorbă de oaste. Numai troscotul de pe marginile drumului, încărunțit de roua dimineții, păstra urme de mașini, și urmele păreau a mulțumi oamenilor pentru odihnă. Erau, pe semne, departe, or fi ieșit din Cîmpia Sorocii, dar Onache nu putea să nu-și petreacă musafirul. A ieșit pe drumul vechi al Pămîntenilor și a pornit încet, pe jos, spre gară. Îl petrecea pe Nikolai ca un părinte, dorindu-i tot ce socotea vrednic în viață. La intrarea în gară s-a oprit — mai departe nu avea rost să se ducă. Iar la întoarcere — ce-i vine lui așa, deodată, o cîrnește din drum și intră într-o arătură proaspătă. A adunat un boț de pămînt, l-a tot strîns între palme, i-a făcut vînt, aruncîndu-l departe, în cer... L-a prins întreg, și fruntea lui grea a început a se însenina, căci iară avea să-i meargă.

Căsuța cu trei ferestre de pe dealul cel mare rămînea să-și deplîngă mai departe durerea, dar asta nu mai îngrijora autoritățile. Important era că acolo a poposit un rus, și amintirea acelei ospitalități rămînea să dăinuie ocrotitor asupra casei întorcîndu-i-le napoi pe toate cîte erau ale ei.

Capitolul VIII

OSTINȚE PENTRU COPII

O răzbise pe biata Nuță și de la o vreme, cum înserа, pornea pe la vecini. Se ruga de toți dumnezeii să-i împrumute cineva pe noapte un copil. Fără copil,

zicea ea, se teme a intra în casă, îi țiuie în urechi, stă nopți întregi picurînd — poate să-și iasă din minți dacă vecinii n-or vrea să-i facă bunătatea asta.

Vecinii nu erau zgîrciți. Nuța lua de mînă puradelul împrumutat, venea fericită spre casă, îl căznea cu povești încurcate și lungi cum nu se mai poate, îl alinta, îl răsfăța, iar Ciutura zîmbea urmărind-o. Ca să vezi dumneata ce mai draci are muierușca ceea! Patru ani și ceva a tot stat singurică în casă, nu s-a plîns niciodată de urît, iar acum, ca prin minune, a dat frica într-însa.

Nuța alerga ca o furnică de dimineață pînă noaptea tîrziu. Era harnică, era stăruitoare, era pricepută la toate. Cînd se apuca să răsucească o legătoare, era legătoare ceea ce făcea; cînd răsădea flori în grădină, creșteau flori în urma ei. Căsuța Nuței, proaspăt văruită, încinsă frumușel cu un brîu de sineală, stătea zile întregi cu ferestrele deschise, se vîntura, visa ziua-n amiaza mare, părea să aștepte pe cineva, iar Ciutura se topea de mirare — să vezi mata ce vulpe! Toți anii războiului a stat căsuța ceea cu lăcată la ușă și stăpîna — cine mai știe pe unde o purta dorul, iar acum s-a întors stăpîna, acum totul în jur e numai așteptare.

Nuța bătea pragurile moșnegilor și căuta să prindă ceva minte de la ei. Le cerea sfaturi — cum cred ei că ar fi mai bine de făcut? Că, dacă o iei așa, ar fi bine, și de o întorci altminterlea, tot n-ar fi rău. Bătrînii, ahotnici de vorbă, mai ales cînd se roagă o muierușcă tinerică, îi umpleau capul cu fel de fel de vorbe adînci, numai că Ciutura, urmărind cum se întoarce de la bătrîni cu plinul, dădea uimită din cap. Auzi tu! Parcă mai nu demult, încă alaltăieri, căuta să trăiască de capul ei, ba din vreme în vreme cerca să-i învețe și pe alții minte... Acuma însă ea nu mai știe ce să facă, acum e copil și se pierde de nu se găsește cineva s-o îndrepte de bine.

Nuța își purta toate vechiturile, se îmbrăca de mîntuială, se încingea cu o basma și tot visa să treacă odată prin sat în așa fel ca nici un bărbat să nu-i fure umbletul cu privirea, iar Ciutura chicotea în sinea sa: să vezi mata cum o întoarce! Trăind o viață aici, în sat, Nuța niciodată nu căuta s-o facă pe călugărița. Răspundea la orice glumă, roșea numai împreună cu bărbații,

iar acum — gata: de dimineață pînă sara e tot sfîntă.

Nuța era hîtră, dacă nici Ciutura nu era proastă. Nuța căuta să le intre tuturora în voie, iar Ciutura o păștea la fiece pas, o tot înțepa pe ici, colo. Nuța nu se supăra. Îi era drag satul, îi era dragă și ciuda lui. Părea gata să ia în brațe toate cele două sute de case din vîlcica de la încheietura celor două dealuri, căuta să se întîlnească cît mai des și să stea cît mai multă vreme la sfat cu consătenii.

Satul, intrigat de marafeturile ei, primi jocul, de ce nu? Ciuturenii se opreau să schimbe o vorbă-două cu dînsa. Satul spune o minciună, Nuța se face a nu crede. Apoi Nuța spune o minciună, și sătenii nu cred, iar în vreme ce schimbă între ei cîteva vorbe, ochii Nuței întreabă lumea din jur: și chiar de ce nu vreți să-i trimiteți scrisoare bărbatului meu? De-ar fi să-i scrieți măcar cîteva rînduri. Dacă n-aveți ce-i scrie de bine despre mine, scrieți-i ce vă trece prin cap. Faceți-i măcar o carte — mică, dar din care să afle că-s sănătoasă, că-s aici cu voi și-l tot aștept din zi în zi.

La care Ciutura, nemaiavînd cuvinte, strecura un deget printre altele două, arătîntu-i Nuței ce-a ieșit pînă la urmă. Că, he, las', o fi ea hîtră, dacă nu e prost nici satul...

* * *

Mircea Moraru a plecat împreună cu Armata Roșie chiar din primele săptămîni ale războiului. Pare-se că nici n-a fost mobilizat, a plecat singur. Atunci, în patruzeci și unu, în Basarabia n-a fost mobilizare ca atare. Poate pentru că nu rămînea vreme la mijloc — granița era la doi pași, frontul nu dovedea să se retragă, și trebuiau mai întîi salvate armatele.

Poate că nu ajungeau trenuri, comisariatele se evacuaseră, abia înștiințînd populația că e vorba de mobilizare. Basarabenii plecau fiecare de capul lui. Se duceau pe jos, ținînd un singur drum: spre răsărit, în Rusia. Mulți din ei, ajungînd la Nistru, se răzgîndeau, se întorceau acasă, alții, călcați de linia frontului, au căzut prizonieri. Cît despre Mircea, parcă ar fi intrat în pămînt. S-a dus într-o dimineață cu traista în spate și dus a fost. Nimeni să-l fi văzut, să fi auzit ceva de dînsul.

Vreme de trei ani și ceva Nuța nu știa ce să facă. Uneori i se părea că are bărbat, alteori se credea văduvă, iar cîteodată începea a crede că nici măritată n-a fost: s-a mutat din casa părinților în casa ei și-și aștepta mirele. În anii fetiei sale nu umbla să-și rupă capul cu fiecare, nu și-a făcut casa de rîs, n-a avut dohot pe poartă. Din vreme în vreme trecea pe la mătușa Safta, dar nu-i mai zicea mamă, și mătușa nu se supăra. De la Mircea nu venea nici o veste și cît nu era Mircea, ele rămîneau, orișicum, două femei dintr-un sat.

O iarnă întreagă, numai o singură iarnă Nuța a tot tînjit că-i singurică și că nimeni nu-i dă crezase. Pe urmă s-a obișnuit. Ba chiar a început să-i placă, să fii om singur în casă — te culci cînd îți place, te scoli cînd vrei. Te trăsnește — o iei la deal, te răzgîndești — o cîrnești la vale. Nimeni nu știe ce ai și ce n-ai, nimeni nu umblă să-ți scoată ochii: și adică ce-i mai trebuie unei muieri? Ciutura însă o urmărea. Ca să nu uite, Ciutura le însemna pe toate. Ciuturii nu-i prea place cînd mintea unuia caută a se contrapune minții unui sat întreg. Ciutura le ține minte pe toate și, cînd îi vine la socoteală, se răzbună.

În primăvara lui patruzeci și patru, cînd mătușa Safta a strîns la piept prima scrisorică de la Mircea, Nuța se zbătea ca peștele pe uscat. S-a trezit deodată din moțăiala sa dulce, a gemut, a încercat să-și frămînte mînile, a încercat să-și smulgă gîțele. Alerga pe mică de ceas la soacră să citească hîrtia primită, ținea minte pe dinafară toate rîndurile, toate buchiile venite de la Mircea, și mai căuta să întrebe oamenii care au ținut hîrtia în mînă ce era scris acolo — poate n-a înțeles ceva, poate o fi scăpat vreun rînd, vreo întorsătură de vorbă?!...

Vreme de-o săptămînă îi tot scria zi de zi, a trimis vreo șapte scrisori la rînd, și pînă n-a venit răspunsul, nu mai știa pe ce lume trăiește.

Mircea i-a răspuns. Cu răvașul venit de pe front Nuța a colindat tot satul și iarăși — a cîta oară? — se îndrăgostea de bărbatul său. Îl aștepta în fiece clipă, îl aștepta zi și noapte, îl aștepta pentru toți cei patru ani și ceva cînd nu-l prea așteptase. Începea să i se năzărească în casă voce răgușită de bărbat, trupul ei setos de dragoste se topea în așteptare, iar Ciutura, urmărind-o, zîm-

bea pe sub musteți: să vezi dumneata cît ține în viața unui om dragostea de fată!

Pînă la Berlin, pînă la pace, pînă la prima demobilizare mai rămînea mult. O iarnă întreagă Mircea aproape nu-i mai scria, iar primăvara, cu cîteva zile pînă la sfîrșitul războiului, a venit în Ciutura un maior de la comisariat. În ograda sovictului sătesc se întîmplase tocmai o adunare, și maiorul a scotocit ceva în planșeta de piele, a scos o hîrtie verzuie.

Și a rămas trăsnită Ciutura. Mircea Moraru ajunsese decorat cu ordinul „Slava". Ciuturenii se bucurau ca niște copii — ca să vezi, fir-ar al naibii! Țăranul nostru, cînd știi să-l pui la treabă, el reușește nu că așa și pe dincolo, el poate ieși primul la toate!

Nuța era mîndră și nenorocită în aceeași vreme. Mulțumind tuturora cu o plecăciune pentru vorbele bune spuse despre bărbatul său, adunînd pachetel hîrtia și vîrînd-o în sîn, a pornit încet spre casă. Zîmbea fericită oamenilor, făgăduia aldămaș cînd i se făceau aluzii și se gîndea în sinea ei că abia acum a rămas singurică și că n-o să-l mai vadă pe Mircea întors acasă.

Fiind nevasta unui ostaș decorat, Nuța primea mare ajutoare din partea statului. I se dăduseră cele mai mănoase pămînturi, i le arau cu tractorul, i le semănau. N-avea de dus *postavkă*, era scutită de toate dările, n-avea datorii, și în felul ista într-o singură vară, pe neștiute, pe nevăzute, a ajuns stăpîna unei frumoase gospodării.

Asta nu i-a mai putut-o ierta Ciutura. O fi știind comisariatul ce face Mircea acolo, pe front, dar Ciutura știa bine cum l-a așteptat Nuța. Acum Ciutura nu se mai mulțumea cu simple înțepături. Veneau la mătușa Safta, împrumutau adresa feciorului ei. Îl tot îndesau cu scrisorile. Nuța a simțit că e ceva necurat la mijloc. Mircea răspundea cu multă întîrziere. Scrisorile lui, mai întîi mirate, apoi glumețe, în sfîrșit au devenit scurte cum nu se mai poate — două-trei rînduri cu „dragă nevastă" cu tot, și iată că s-a răspîndit prin sat o veste nemaipomenită: Mircea nu se mai întoarce. Mircea o are pe alta. Nevastă, ibovnică, ce i-o fi fiind ea acolo, dar o are.

Onache Cărăbuș era singurul om din Ciutura care n-ar fi putut lămuri ce-o fi dat peste Nuța lui, că așa,

din senin, a prins din nou a aligni. Cu anii parcă își tămăduise durerea din tinerețe și, numai rareori, cînd avea un mare necaz, iar pornea să șchiopăteze. Onache știa de fiecare dată ce-a dat peste dînsa.

Acum nu știa.

Adică, la drept vorbind, el nici nu s-a prea mirat de noutatea asta. După ce și-a pierdut flăcăii la război, după ce și-a închipuit cu sufletul cum mor ei amîndoi, într-o singură zi, pe marginea unei miriști, toate necazurile Nuței i se păreau copilării. Nu mai trecea s-o vadă ce face. Dacă are ea poftă și trece pe la dînșii — mă rog, stă de vorbă cu dînsa, îi strecoară cîte-un sfat, o pune la cale. Nu vine — treaba ei, să nu vie.

Îi era totuși fiică, era sînge din sîngele lui. Și cînd ajungea ea în cumpănă, durerea ei pornea a se strecura către dînsul, răzbătea încet, dar se strecura tot mai adînc, tot mai adînc. Și tot așa pînă ce, într-o noapte, Onache și-a visat fiica. Se făcea că alerga prin cîmpuri cu sufletul la gură și o tot striga. O trimisese — mică copilă — cu vaca. Sara nu s-a întors acasă și uite-l că aleargă prin cîmpuri, chemînd-o. A găsit-o numai pe Joiana. Vaca păștea pe-o margine de drum, iar Nuța nu mai era. Trecuseră tancurile peste ea. Onache s-a lăsat într-un genunchi, aduna bucățele din rochița ei și tot întreba ce s-a făcut cu nasturii — trebuia să fi rămas și niște nasturi.

Gemea prin somn, nu se putea trezi, bocea ca o muiere. Pînă la urmă, s-a ridicat în capul oaselor, căutînd buimac în jur. Un fior s-a cuibărit în spinarea omului și îl tot scutura, de parcă dăduse peste el frigurile. Slobozind picioarele de pe cuptor, aruncînd o scurteică pe umeri, Onache a rămas pe gînduri. Afară era întuneric, abia răsărea de printre nori o aschie de lună. Cucoșii băteau din aripi prin poieți, gătindu-se a prevesti dimineața, și Onache a întrebat nevasta:

— Bre Tincuță! Ce, o fi suferind iar cu piciorul fata ceea a noastră?

În felul ista a aflat și Onache Cărăbuș — ultimul în Ciutura a aflat — că ginerele lui, Mircea, te miri de se mai întoarce. Dînd ușor din cap a înțelegere, Onache a pornit a-și mîngîia percica cu podul palmelor. N-o ținea minte pe bătrîna sa mamă, dar mai rămîneau în el mișcările cele înțelepte și domoale ce împăcau toate necazurile cu o singură mișcare. Și, cînd îi venea greu,

Onache pornea a-și mîngîia singur creștetul.

Acum zadarnice erau toate. După visul cela urît nu-și putea veni în fire, mînile îi rămîneau reci ca gheața. Ca să și le recapete, trebuia să-i ceară Tincuței o bucată de pîne, s-o mănînce încet, cu gust, să bea o cană cu apă. Și nu-i era nici a mînca, nici a bea, dar îi erau mînile și picioarele reci.

— Tincuță, dă-mi un călcîi de pîne...

A fost cea mai amară hrincă de pîne pe care a ținut-o Onache în mînă, dar a mîncat-o încet, pînă la o fărîmătură. A băut o cană de apă. Între timp a prins a se lumina de zi.

Era duminică. Onache s-a bărbierit, apoi două ceasuri s-a tot pieptănat. A pus-o pe Tincuța la cale să se repeadă la Nuielușii, unde se mai făcea slujbă la biserică, și, în sfîrșit, a ieșit în ogradă. Era un început de toamnă. Cerul dospea țesut cu nori, dar ziua era caldă, năbușind puțin a ploaie. Onache, amintindu-și că are o mică livadă, s-a dus în fundul grădinii, s-a așezat sub un copac cu picioarele adunate turcește sub el și a prins a ronțăi un fir de iarbă. Stătea cu capul lăsat pe un umăr, cu privirea rătăcită printre case, în felul cela blajin cînd ți se pare că le vezi pe toate și în același timp, nimica nu vezi; ți se pare că stai pe gînduri și nu te gîndești la nimic. Dar, ciudat lucru, tocmai atunci cînd nici nu vezi, nici nu te gîndești la nimic, se petrece ceva în adîncul firii, acolo, în dedesubturile care știu ce e de făcut atunci cînd nimeni nu știe. Cele două sute de case din jur, cele șaizeci de drumuri așezate la încheietura dealurilor, mia ceea de consăteni au dorit să se mai ia o dată de piept cu dînsul. „Mă rog, și-a zis în cele din urmă Cărăbuș, să vedem care pe care!"

În viața sa Onache a avut deseori de furcă cu Ciutura. De multe ori a fost nevoit să se ridice, să lupte cu veninul, cu mîrșăvenia celor două sute de case. Le-a biruit de fiecare dată cînd a fost vorba de biruit, le-a întins pe spate așa cum i-a plăcut. De-ar fi fost măcar o singură dată să rămîie bătut, Onache, firește, și-ar fi luat cîmpii și nu s-ar mai fi arătat prin Ciutura.

Din toate felurile de răfuială Onache o recunoștea numai pe una singură: lupta sinceră, deschisă, piept la piept. Scurt și cuprinzător — ori el urcă pe dînșii, ori ei suie pe spinarea lui. Acum, trecut de cincizeci de

ani, Onache semăna cu un băietan hotărît să-şi facă dreptate. Păstrînd pe faţă un zîmbet blajin, Cărăbuş în acelaşi timp stătea întins ca o coardă de vioară, percica i s-a ciufulit şi, trăgînd cu ochiul în jur, aştepta momentul. Important era să nu-l piardă, să sară primul, încolo — toate se vor petrece aşa cum le-ar fi fost lor mai bine.

* * *

Peste vreo jumătate de ceas a zărit prin împletitura gardului un căpşor tuns chilug. Ştrengarul părea adormit de-a-n picioarele. Îi urmărea grădina, pipăind cu privirea copac după copac. Tuşind în pumn de cîteva ori, ca să nu-l sperie, Onache, întins pe o coastă, să-l vadă mai bine, l-a întrebat:

— Ce-i, măi flăcăule?

Copilul, trezit din somn, a rupt-o la sănătoasa, dar Onache l-a strigat din urmă, l-a întors întocmai la locul unde era atunci cînd au început a discuta.

— Ce fugi, bre, că doar nu te alungă nimeni?! Am întrebat doar — mi s-a părut că-ţi place ceva în livăzuica mea, dar te ruşinezi să sari gardul.

— Prăsadele, a zis oarecum vinovat băieţelul.

— Păi, da, am şi cîţiva prăsazi. Şi ce-i, zici, cu prăsadele celea?

— Apu' s-au copt.

— Nu mai spune!

În aceeaşi clipă Onache a simţit o miroznă dulce de prăsade coapte. A stat o jumătate de zi în livadă şi abia acum le-a simţit. S-a ridicat în picioare, şi-a scos pălăria şi, îndreptîndu-şi paşii după miroznă, a prins din mers a dezdoi fundul pălăriei în aşa fel că să încapă în ea cît mai multe.

Băieţelul înghiţea noduri, tot sprijinindu-se ba pe un picior, ba pe altul, şi Onache, făcîndu-i-se milă, a pornit spre el cu pălăria plină, deşertînd-o, peste gard, în dreptul poalei ridicate de copil. O singură prăsadă a rămas între nuielele gardului şi, întrucît băieţelul ajunsese în celălalt capăt de sat, Onache a şters-o cu mîneca, a muşcat-o şi tocmai atunci şi-a dat sama: stai, frate, că are prăsade!

Livezi în Ciutura erau puţine şi prin ele abia rătăcea

cîte-un prăsad. În fiecare primăvară, fiind lacomi la floare, prăsazii degerau cumplit la prima brumă, și toamna, cînd venea vremea roadei, copiii abia mai puteau nimeri cu bățul ori cu bulgărele în cele cîteva zbîrcituri galbene. Ciuturenilor li se făcuseră lehamite de copacii ceia și primăvara, cînd venea vremea culesului omizilor, se făceau a nu vedea prăsazii. Nici să-i scoată nu se puteau hotărî — oricum, erau prăsazi.

Copacii păreau a înțelege că ceea ce fac ei nu-i tocmai bine, și odată în doi-trei ani arătau și ei ce pot. Că doar nu degeaba sugeau pămîntul cu rădăcinile. Și era o minune în livezile Ciuturii. Toți prăsazii, de parcă ar fi fost înțeleși ei înde ei, copaci bătrîni cu tulpini pe jumătate putrezite, mîncate de furnici, adunau pe umeri roadă, că se crucea lumea în jur. Nici creangă, nici frunză, nici tulpină — numai o legătură țigănească de prăsade, spînzurată între cer și pămînt, se leagănă ușor, boțindu-și coastele moi și mustoase.

Aproape fiecare gospodar avea cîte-un prăsad-doi. Și în ograda lui Cărăbuș erau vreo doi-trei copăcei nenorociți, ce stăteau vara întreagă cu crengile dezbinate. Onache nici nu mai căuta să afle cine îi strică copacii. Erau atît de bătrîni și josuți, încît copiii satului, atunci cînd numărau pe degete ce li-i drag pe lumea asta, nici nu puneau la socoteală prăsazii lui Cărăbuș. În schimb, cînd veneau anii cu roadă, cînd pe marginile drumurilor la fiece pas dădeai de prăsade abia mușcate, cînd ciuturenii discutau pe îndelete din ce neam se trage cutare sau cutare prăsad și prin ce se proslăvește neamul lor, atunci ograda lui Cărăbuș ajungea în mare cinste.

Prăsadele lui Onache știau cum să mîngîie un om ca să-l împace pentru totdeauna. Lungărețe și mari cît un pumn de fierar, cu coaja galbenă ca ceara, o ceară curată, aburită pe ici-colo a rușine de fată mare. Apoi că mai erau și mustoase — abia porneai cu dînsa spre gură, că de la o jumătate de drum începea a picura must dulce, cald. Se dădeau la mîncat prăsadele celea ale lui Cărăbuș cum nu se mai poate, și chiar după ce te săturai, o bună jumătate de zi simțeai sub cerul gurii rămășițele unei minuni cerești și sufletul tot tresălta de parcă ar fi fost o zi de mare sărbătoare.

În patruzeci și cinci prăsazii Ciuturii stăteau plouați prin grădini. Își istoviseră puterea în anii trecuți,

acum abia adunaseră cîte trei-patru nimicuri, atîta doar ca să-ți treacă pofta. Dorul de prăsade iar pornise a crește, și numai copacii lui Cărăbuș, după ce au rodit împreună cu toate livezile anul trecut — ce le-o fi venit, că au mai adus o roadă!... Onache nu știa că tot satul, trecînd pe lîngă casa lui, se miră: Maica Domnului, au să se prăbușească de atîta roadă copacii ceia! Dar copacii erau ai lui Cărăbuș, și ceea ce era al lui nu se lăsa culcat la pămînt cu una, cu două.

Nu-i vorbă, pe lîngă roada de prăsade Onache a mai avut și un pic de noroc. Și-a găsit livada bogată într-o duminică pe la amiază, tocmai atunci cînd pe ulița cea mare a Ciuturii, zisă de săteni *soșă*, au apărut primele băbuțe și s-au așezat grămăjoară pe lîngă portițe. Uliță cea mare și întortocheată se făcea în fiecare duminică loc de plimbare pentru tot satul. Fiece ciuturean de treabă și cu demnitate nu putea să nu se arate duminica pe soșă.

De obicei, mai întîi apărea un bețivan cu pălăria pe-o ureche și cu o zdreanță de cîntec pe care o tot îngîna în sinea lui. În aceeași clipă se iveau mătușile pe la garduri, dădeau din cap a mare ocară și vorbeau între ele: vezi la ce rușine ajunge omul cînd n-are frică de Dumnezeu! Apoi răsare un stol de copilițe, pe jumătate ajunse fete mari. Merg încet, cumințele, caută să nu-și boțească podoabele, iar mătușile le urmăresc fără a clipi. După ele vin fetele mari, merg cîte două-trei. Ele nu se mai tem de mătuși. Le dau bună ziua, trec mai departe. De undeva din ulicioară răsar flăcăii și încep a le amăgi cu vorba. În ulicioară se lasă liniște: toată lumea urmărește cum se vor înțelege. Le vor întoarce din drum, se vor duce cu ele ori se vor despărți tot așa cum s-au și întîlnit?

În sfîrșit, după ce și-au spălat și și-au pieptănat odraslele, după ce s-au înțeles cine vine cu tata de mînuță, cine vine cu mama, ies la soșă ciuturenii. Mănîncă răsărită, stau la sfat, schimbă cîte o glumă-două. Spre sară, cînd o trăsură întîrziată rătăcește printre perechi, i-i de-a scăpării. Fără îndoială că însăși zicala de-a pune bețe în roate a apărut mai întîi ca un fapt real într-o duminică după-amiază, în Ciutura, cînd o căruță întîrziată căuta a trece prin mijlocul satului...

Pe la asfințitul soarelui, cînd răcoarea amurgului în-

cepe a ciupi mătușile de umeri, plimbarea prinde a se sfîrși. Perechile de gospodari se pierd prin ulicioare cu pași înceți. Oamenii vin tăcuți, duc în brațe copiii adormiți și caută primprejur, poate-poate le pică ceva să ducă acasă. Orice țăran, cînd se întoarce de la plimbare, trebuie să ducă ceva acasă, pentru a recompensa timpul pierdut în zadar.

De data asta, întorcîndu-se de la plimbare, ciuturenii s-au împiedicat de o miroznă istovitoare, o miroznă dulce de prăsade. Copiii, pe jumătate adormiți, s-au trezit în brațele părinților, ochișorii lor mici aleargă în jur și tot caută, caută. Onache stă în poartă avînd alături două panere încărcate cu prăsade.

— Hai, cine se lăuda că are buzunare...

Ciuturenii niciodată nu vindeau roada de prin livezi, socotind că e păcat să vinzi ceea ce pămîntul îți aduce aproape fără nici o trudă. Cînd se coceau fructele, era sărbătoare în tot satul — care cere, care fură, care se oprește și mănîncă cît îi place. Uneori vreo mătușă usucă ceva pentru iarnă. Lui Cărăbuș nu-i plăceau prăsadele uscate.

Deci, a umplut două panere, le-a cărat lîngă poartă, a luat cîte două-trei în fiecare mînă și, lunecînd cu privirea peste picioarele sătenilor, întreba puțin stingherit, de parcă îi venea greu a ține în mînă prăsadele:

— Care zice că are buzunare?

Ciuturenii se codesc, caută să ocolească cît mai pe departe panerele, mirozna și dărnicia lui Onache. Sfădiți nu erau cu omul, dar țineau minte că au niște socoteli cu dînsul. Și-au zis odată, demult: păzea cu Onache acela... Acum, abătuți, osteniți de plimbare, întunecați de mirozna prăsadelor coapte, caută la repezeală a-și aminti ce-or fi avînd ei cu omul, dar copiii din brațe prind a înghiți lacrimile, s-au vîrît cu privirile în panere și nu-i mai poți rupe de acolo.

— Luați, oameni buni, *ostințe* pentru copii.... Ce le mai plac lor prăsadele, Doamne sfinte! Noaptea trecută credeam că-mi sfarmă și gardurile, și casa! Hai, dați copiilor să guste, iar voi da-va Domnul și-ți gusta cînd s-or coace în livezile voastre.

În sfîrșit, s-a spart gheața. O mătușă și-a adus copilul aproape, băiatul a luat o prăsadă, a încercat-o, s-a înecat în mustul ei dulce, și-a scăldat cămeșuica la piept,

iar întîmplarea asta a scos din răbdare copilandrii satului. În cîteva clipe panerele au fost goale. Onache s-a repezit în livadă să le mai umple o dată și, cînd s-a întors, lîngă poartă, o jumătate de gard era culcată la pămînt și nu mai încăpea lumea în drum.

Apoi copiilor nu le-a ajuns răbdare să aștepte pînă ce Onache avea să care prăsadele cu panerul. S-au strecurat pe lîngă el, au dat buzna în livadă, și gospodarul îi ruga să cruțe măcar livada.

Cînd s-a întunecat de-a binelea și ulița din inima Ciuturii a rămas pustie, în ograda lui Cărăbuș nu mai rămăseseră nici sămînță, nici mirozna dulce. Biata Tincuță nici măcar nu gustase roada copacilor, și era păcat — trebuia să-i găsească măcar ceva-ceva. Stînd pe prispă, Onache își pipăia buzunarele la repezeală. O singură prăsadă a fost de ajuns ca să-și împace nevasta, și Onache, scuturîndu-și palmele, mîngîindu-și creștetul, a oftat adînc, a mare biruință: dovedise satul și de data asta. Încă nu știa cum anume a fost, dar era sigur că a cîștigat.

Darurile dulci din copilărie rămîn să fie ținute minte multă vreme, uneori rămîn pentru toată viața. Unde mai pui că bieții copii nu prea înțeleg de cîte ori pe an rodesc livezile... Ștrengarii Ciuturii au rămas să ție minte poarta, cărărușa pe care s-au dus la fuguța, copacul de unde și-au rupt prăsada. Căutau să umble cît mai des pe lîngă casa lui Onache, se tupilau pe lîngă gard. Cînd se întîmpla să-l vadă pe Onache prin ogradă, îi zîmbeau de departe, iar de se nimerea să aibă omul vreme, venea lîngă gard și se așeza cu dînșii la sfat. Discuta fel de fel de nimicuri — de-o vorbă, cercau să afle care prăsade sînt mai gustoase: .cele din ograda tatei, cele cerute, cele primite în dar sau cele furate?

Ciuturenilor nu le prea place cînd copiii lor prind la minte de la oameni străini. Apoi că li s-a urît să tot vie serile la Onache, să-și dezlipească de la gard odraslele. Aveau ce aveau ei cu omul ista — au avut prostia să-i rămîie cu ceva datori. Ciuturenilor nu le plac datoriile, mai ales datoriile mici, de care poți scăpa ușor. Norocul lor că era toamnă, și iată-l într-o sară pe Onache întorcîndu-se de la cîmp, iar în cale îi ies pe la portițe ciuturencele. Stau smerite, dosind în pestelcuțe cîteva perje, un măr-două, un struguraș de poamă.

— Bade Onache... Ține din partea noastră — e roadă puțină anul ista. De, ce să-i faci?... Fie de sufletul mamei...

Onache se face a rîde.

— Șezi binișor și fii cuminte, cumătră...

— Ia uite ce mofturi mai face omul ista!... Niște bunătăți, de, să-și îndulcească sufletul...

Auzind pomeneală de bunătăți, Onache se oprește ca un domnitor în mijlocul drumului, privește scurt, pe sub sprîncene, cumătrele și le întreabă cu glas stins:

— Cui, mă rog, aș duce eu bunătăți? Băieții nu mi s-au întors de la război, fata îi gospodină în casa ei... Credeam într-o vreme că poate vreun nepot-doi, dar, de... Zice lumea că ginerele cela al meu, cine știe, se va întoarce ori nu se va mai întoarce... Ce să fac eu cu darurile voastre?

Și, fără a duce vorba la capăt, pleacă înainte, jignit adînc, jignit în cea mai sfîntă credință a lui, iar ciuturencele stau buimăcite lîngă portițe și tremură în mînile lor un strugur de poamă, un măr, cîteva perje.

* * *

Și iată că Nuța nu mai aligneste. Nuța aleargă serile prin vecini și caută să împrumute pe noapte un pui de dor, iar Ciutura, urmărind cum îl duce ea de mînuță, face din cap a înțelegere: ce crezi, ia ceacră să stai singură în casă cinci ani și ceva!

Nuța umblă ca o furnică de dimineață pînă sara, pe toate le dovedește, la toate are îndemînare. Căsuța ei, încinsă cu brîu siniliu, e numai așteptare, și Ciutura se bucură. Ia te uită mata ce gospodină! Arde totul în jurul ei și să nu crezi, da-i gospodină, și-i cu cap, și se pricepe!

Nuța oprea moșnegii pe drum, asculta răbdătoare bolmojeala lor, iar ciuturenii o chemau la o parte și-i șopteau:

— Ce-ți pierzi vremea cu dînșii? Ei, săracii, nu mai țin minte nimica! Tu, dacă vrei să reușești, uite ce-ar fi mai cu cale să faci!...

Nuța își purta toate vechiturile, umbla încinsă cu o basma, iar Ciutura o dojenea: lasă băbia asta slută, ai să tot umbli o viață întreagă ș-ai să te tot plîngi

că nu mai ești așa de sprintenă și frumoasă cum erai...

Nuța era fericită de satul din jur. Nuța părea gata să țină în brațe toate casele. Nuța căuta să se întîlnească cît mai des cu sătenii. Ciuturenii spun o minciună, Nuța se face a nu-i crede. Spune ea însăși o minciună, sătenii se fac a nu o crede. Iar pînă stau ei de vorbă, ochii căprii ai Nuței se roagă: și, adică, de ce nu vreți să trimiteți scrisoare bărbatului meu? Nu vreți să-i vorbiți de bine despre mine, nu-i vorbiți!... Pomeniți măcar că sînt și eu cu voi, că îl aștept din zi în zi...

La care Ciutura începea a-și scărpina ceafa. Să vezi tu necaz: avea pînă mai nu demult toc în casă, iar acum nu-l mai are — s-a pierdut cu tot cu peniță. Unde mai pui că nici hîrtie nu-i! Erau cîteva foițe, dar soacra a acoperit niște hlădunețe, le-a făcut unsuroase, încît îți vine să plîngi — de, hîrtia și tocul, cînd nu le ai în casă, e mare nenorocire, dar nu pînă într-atîta ca să stai cu mînile în cruce și să nu știi ce să faci.

Iar livezile Ciuturii tot șopteau noapte de noapte și-și spuneau una alteia că mai încolo, la anul, vor trebui să lege roadă din care își vor primi și nepoții lui Onache Cărăbuș partea lor de bucurii. Copiii rămîn copii și ce-i al lor, oricum, dar trebuie pus de-o parte...

Capitolul IX

DOMNIȘOARA ÎN ALB

Era frumoasă drăcoaica ceea în bluză albă și a avut un succes nemaipomenit. Trenurile făceau cale lungă spre casă, veneau tocmai de prin Polonia. Ostașii păreau oameni în vîrstă, așezați, cu dorul demult statornicit, aveau pe undeva pe acasă neveste și copii. Se întorceau hotărîți de-a duce pînă în prag aceeași credință pe care o purtaseră nevestelor ani de zile, dar domnișoara în bluziță albă era frumoasă, era dulce cum nu se mai poate și a avut mare succes. Ce-i drept, ea nici că încercase să tulbure mintea cuiva. Călătorea ascunsă într-un buzunar de *ghimnastiorkă,* în dreptul unei inimi credincioase, se tot muta dintr-un tren în altul, ș-a străbătut mai mult de-o jumătate de drum fără s-o fi bănuit cineva.

Apoi, cum au trecut ultima graniță, ostașii au prins a scoate scrisori mai vechi și mai noi, buchisindu-le încă o dată. Le citeau pentru ultima oară, ca să guste din drum bucuria întoarcerii. Rîndurile stropite cu lacrimi sau cuvintele prea jucăușe erau date pentru desfătarea întregului vagon. După care a venit și rîndul fotografiilor: ia să vedem cum arată mincinoasa ceea a ta. E bine, măi, s-o știi de la mine că e bine! Să fii atent cu vecinii, că vecinii iștia, las', îi știm noi...

Mircea Moraru, sergent smolit, cu încetineala unui rus de pe Volga, cerceta domol pozele scoase de tovarăși, găsea cîte-un cuvînt bun să spună fiecăruia, dar nici scrisori nu scotea la lumină, nici cu fotografia nevestei nu se lăuda. Întoarcerea lui spre casă părea cam ciudată — îți venea a crede că el nici nu se întoarce. Pur și simplu regimentul își schimbă dislocarea și el se mută împreună cu armata, fără a ști bine unde anume și pentru cîtă vreme se vor opri.

Avea fruntea cam posomorîtă. Erau prin marfarele încărcate cu oaste demobilizată destui triști. Trecută printr-un greu război, țara mai zăcea încă în ruine, mulți ostași își pierduseră casele, nu mai aveau unde se întoarce, nu mai avea cine-i întîmpina. Și ei își făcuseră din armată casă. Războiul era meseria lor, cazanul — masa cea de toate zilele. Acum, demobilizați fiind, iară rămîneau singuri, fără căpătîi. Norocoșii le simțeau durerea, îi jeleau tăcuți, căutînd să aducă cît mai rar vorba de casă. Mircea Moraru începuse și el a fi jelit de alții, pînă cînd un bun țintaș a zărit un colț de fotografie ce se ițea din buzunarul hainei:

— Ia cară, măi sergente, odorul încoace...

Domnișoara a început a călători încet ca un fulg, din mînă în mînă, și a avut un succes care nu se mai află. În potopul cela de fotografii micuțe și modeste, boțite prin buzunare, sluțite prin tranșee, fotografia ei era cea mai nouă, cea mai mare și, spre deosebire de celelalte, avea marginile zimțate. Printre sutele de zîmbete, triste și gînditoare, silite a bucurie și măcinate de necazuri, chipul ei năstrușnic secera armata din jur: era un drac de fată ce nu se hotărîse încă ce să răspundă. Părea gata zăzică „da", însă se putea întîmpla să dea un răspuns tot atît de scurt, dar compus din cu totul alte două litere. În sumedenia de basmale și rochițe fel

de fel bluziţa ei albă, mînecile scurte, tivite cu horboţică, scoteau ostaşii din minţi. Albul cela se făcea fum, se topea treptat-treptat, aşa încît, pînă la urmă, îţi venea să te întrebi: ici e faţa, ici e părul, dar domnişoara unde e?!

Fotografiile erau, de obicei, însoţite de cîteva slove calde, şi prin nenumărate rînduri dulci şi încurcate, cu multe semne de mirare şi întrebare la coadă, scrisul domnişoarei trezea o mare stimă.

— O fi fiind dobă de carte. Şi, mă rog, în ce limbă-ţi scrie?

Scris era în limba cehă, dar Mircea răspundea cu o jumătate de gură:

— Apoi, moldoveneşte, numai că e cu litere latine.

— Şi... Ce zice ea acolo?

— Ce să zică! Te ador şi te aştept. Că ele toate scriu la fel.

— Şi cum crezi? Te-aşteaptă? Te adoră?

— O-la-la!

Era limpede că îl aşteaptă. O simţeau din vorba lui, o pricepeai din zîmbetul ei, şi ostaşii se bucurau — ca să vezi, fir-ar al naibii! A găsit-o pînă la urmă. Ce crezi, nici fiica generalului n-ar putea să te mîngîie cu un asemenea surîs...

La Jmerinka domnişoara în bluză albă urma să facă schimb de trenuri. Din unul a coborît, dar altul în care să urce nu putea găsi. Era pornită spre Moldova, se ducea în Cîmpia Sorocii. Cîmpia era undeva aproape de tot, şi bietul Mircea umbla prin păienjenişul drumului-de-fier, căutînd un vagon măcar cît de cît, ca să ajungă odată acasă.

Nu departe de gară, pe una din ultimele linii ce stau veşnic ruginite, năbuşite de buruieni, se afla un vagonaş cu vopseaua jupuită. Şeful gării l-o vi vîrît încolo, pe semne, ca să nu se priceapă lumea cînd şi încotro va porni el. Dar vagonaşul nu voia să fie prea ascuns, vagonul era plin de voie bună. Prin singura ferestruică se prelungea o poveste veselă cum nu se mai poate: un lipovean ce stă cu o bunătate de vin în drum şi nu se pricepe cum să încingă o petrecere. Ostaşii îl puneau cu grămada la cale. Pe uşa vagonului cineva scrisese cu cretă: „Ajungem acasă în două zile, vii sau morţi". O fi avut, pe semne, un succes prea mare lozinca ceea.

Vagonul abia sufla de înghesuială și vreo șapte voinici aleși pe sprînceană făceau de strajă. Stăteau în ușa vagonului, cu picioarele spînzurate afară și mutrele lor plictisite păreau a spune că nimic nu-i veșnic pe lumea asta, și cu cît mai des îl cauți pe dracul, cu atît mai curînd îl poți găsi.

Domnișoara în bluză albă obosise de atîta drum, iar Mircea nu era fricos din fire și, fără a sta prea mult pe gînduri, a strigat spre ferestruica din care izvora povestea cîntecului:

— Mihalaș, reține-mi locul!

Și în vreme ce șapte zdrahoni se uitau nedumeriți unul la altul, întrebînd de ceilalți care o fi fiind Mihalaș și despre ce loc era vorba, Mircea, urcat în vagon, își făcea drum cu spetele. A ridicat geamantanul sus deasupra capului, despică mulțimea cu umerii, cerîndu-și iertare în dreapta și în stînga. Soldățimea din vagon a amuțit. Mirosea a scărmăneală. Au fost înșelați prin tactică, dar urma să vie strategia să-l pedepsească.

— Îi hîtru, bre.

— Petre, să-i ard una?

— Vine cu 'cioarele peste noi...

— Da-i negru, parcă ar fi din satul vostru!

— Petre, îi ard una?

— Vre la fumeie, mititelul... Ia cătați cum se rupe, cum nu mai poate răbda...

— Pe crucea mea că l-a furat. Geamantanul nu-i al lui!

— Petre, să ți-l pocnesc?

Mircea era nepăsător la replicile din jur. Îl scotea din sărite numai dobitocul ce tot aștepta sfatul lui Petre. S-a uitat prin părți, a însemnat o *pilotkă* nouă de lînă verzuie, o frunte largă, pistruiată. Ajungînd la doi pași de cel ce se vroia bătăuș, a lăsat pe-o clipă geamantanul jos, s-a răsucit cu brațul, i-a pocnit o labă, că *pilotka* verzuie a zburat ca un pui de vrabie tocmai în celălalt capăt al vagonului.

Ostașii tac. Sergentul era tanchist, iar tehnica cere să i se poarte de cinste. Apoi, orișicum, nebunul de sergent, pe lîngă două medalii, avea ordinul „Slava", și unde mai pui că *pilotka* verzuie a zburat friptă de pe căpățîna celui pistruiat.

După o lungă șovăială, Petre a rostit dintr-un fund de vagon:

— Ei, hai, bre... Arde-i acolo una.

Dar cel pistruiat nu-i prost.

— Lasă-l naibii, nu vezi că bate cu stînga? Stîngacii îs nebuni cu toții...

Vagonul fierbe de atîta veselie, iar în vreme ce ostașii hohotesc, o locomotivă l-a încheiat la coada unui marfar, și Moldova a pornit spre case. Stau prin colțuri, în pirostrii, își citesc documentele abia primite. Numără pe degete de cîte ori au fost răniți, numără tranșeele, tovarășii pierduți în război, prietenii lăsați în sat. Dezleagă sacul cu merinde, scotocesc la fund cîte-o basma, stau de cugetă: să i-o ducă soacrei, să nu i-o ducă? Pe dracu, nu mai vede ea basma!... Dar după o mică chibzuială, oftează: totuși ar trebui să i-o dea soacrei...

Prin mica ferestruică a vagonului cerne un cer siniliu de toamnă, clipesc steluțe, flutură cîte-un vîrf de copac. Locomotiva fluieră prin văi, atîțîndu-și goana, vagoanele toacă întruna „noapte bună", ostașii prind a moțăi prin unghere. Pace și fosăială în tot vagonul, cînd, deodată, ostașul cu fruntea pistruiată face ochii mari și se ridică în picioare:

— Bine, măi! Dar dacă vin ș-o găsesc măritată, atunci ce mă fac?!

Într-adevăr, ce se face bietul băiat? Toți cei din jur erau tovarășii lui, trebuiau să-i dea un sfat. Era o datorie sfîntă a lor. Îl cunoșteau demult, l-au însoțit în retragere, l-au ajutat la înaintare, l-au văzut alergînd cu arma fierbinte, cu mantaua murată în ploi, i-au legat rănile, au împărțit frățește cu el și pîinea, și mahorca, cunoșteau bine fata după cele povestite de el. Și trebuiau să-i dea un sfat la despărțire.

De picurat nici pomeneală. Se aprinde la mijloc o mare discuție. E vorba de fustă — cea mai veche și cea mai complicată problemă a bărbaților dintotdeauna. Ce a făcut fusta ceea cît era bărbatul la război: și-a păstrat cinstea ori a petrecut cît i-a plăcut? Pornesc prin vagon vorbe cu tîlc, pățărănii triste și vesele. De-o vorbă, venind spre casă, te abați puțin din drum. Ai una la mînă. Ori, să zicem, te întorci frumușel, intri în casă, dar în loc de doi, ți se prind de gît trei copii.

Vagonul ba rîde, ba rămîne trist, și numai un fruntaș josuț, cu un zîmbet năstrușnic de ștrengar, umblă cu un butuc de cărți. Se oprește în fața fiecăruia și ciocnește

cu degetul un crai de dobă, poftind lumea la popa-prostu. Ostaşii n-au vreme de joc, ostaşii înşiră pătărănii întruna, dar Mircea se simte oarecum jenat. N-ar fi vrut să audă domnişoara în bluză albă toate mojiciile ce se înşiră, şi întinde mîna:

— Fă-te încoace cu patru tuji.

Cărţile erau nou-nouţe, foarte frumoase. Şi damele, şi valeţii privesc vajnic, autoritar, de parcă te-ar fi îndemnat să te pătrunzi de importanţa acelei nemaipomenite, minunate lumi în care intră cel ce se aşază să joace cărţi. Bine, hai să vedem ce e aici la voi.

— Şi ce zici că-i cozul?

Fruntaşul ridică din umeri: Dumnezeu ştie care-i cozul. A dat el cărţile cu mîna lui şi nu ştie care-i cozul. Halal de aşa jucător.

— Dă să le amestec eu.

Iar roţile de fier tot toacă mereu un cîntec de întoarcere, gările mici fug în urmă una cîte una şi ostaşii, lăsînd grijile muierilor, încep a aduce vorba de gospodărie. Cît poate costa un cal bun şi cît te poate ţine hrana lui... Care şi ce-a auzit de colhozuri: de ce, adică, într-un colhoz e bine, iar în celălalt tot e bine, dacă de amu în cu totul alt fel. Pămîntul e patima cea mare a tuturora. Miroase a brazde proaspete în vagon, răzbate de undeva un cîntec de privighetoare, şi numai Mircea rămîne să împartă grijuliu cărţile.

— Doba-i cozul.

N-a dovedit să-şi pună viaţa la cale împreună cu domnişoara în bluză albă, iar cu alţii n-are ce şi-o socoti. Nu se amărăşte. Alege o zi, se aşază cu frumuşica ceea alături şi hotărăsc ei ceva în aşa fel ca să fie bine.

Pe la zori ostaşii încep a-şi curăţi în grabă nasturii de metal, îşi lustruiesc ciubotele, îşi potrivesc pe umeri epoleţii noi, pregătiţi din vreme. Trag adînc în piept vînt de cîmpie, răcoarea baştinei, şi tot tuşesc încet în pumn, să nu-şi piardă firea. Începe ziua pe care urmează s-o ţie minte toată viaţa — ziua întoarcerii.

Îşi iau rămas bun. Coboară cîte unul, cîte doi, iar ceilalţi stau ţesuţi în uşa vagonului şi-i urmăresc lung, pas cu pas. Aşa îşi petreceau tovarăşii în recunoaştere. Atunci căutau să ghicească în mintea lor: s-or întoarce, nu s-or întoarce? Acum e limpede: din operaţia asta nu se întoarce nimeni. Şi le pare bine, şi le pare rău

că tovarășii se duc și nu se vor mai întoarce...

— Care zici că-i cozul?!

Ostașii din vagon se întorc mirați spre sergent. Mircea se uită buimăcit în jur. Îl caută pe fruntașul cu zîmbet năstrușnic, dar fruntașul nu mai este. Alături, pe geamantanul lui Mircea, pe care jucaseră popa-prostu, zac toate cărțile grămadă, iar fruntașul nu mai este. Un ostaș în vîrstă, ce stătea rezemat lîngă ușă, grăi fără a se întoarce:

— S-a dat jos. A coborît și el, sărmanul.

— De ce nu și-a luat cărțile?!

— Ce să facă cu dînsele? Că-i mut, săracul. L-a amuțit o mină, în ultima săptămînă de război. Nici nu aude, nici a vorbi nu poate...

Mircea începe a-și aminti cu înfrigurare că toată noaptea fruntașul cu care a jucat cărți n-a scos un cuvînt. A prins a frunzări cărțile — deodată și-a dat sama că și damele, și valeții, toate cele treizeci și șase de cărți erau mute.

„Vezi, domnișoară, cum ne întoarcem noi spre casă..."

Trenul stătea de vreun sfert de oră, gîlgîind a sete mare. Mircea a venit lîngă ferestruică, s-a ridicat puțin, să vadă ce-i afară. O băbuță alerga disperată pe peron cu un coș de papură, patru plopi înalți, cîteva litere sub streașina gării date cîndva cu var și spălate de ploi. L-au zguduit ca un fior cele nouă litere adunate grămadă: „Pămînteni".

A coborît în ultima clipă — abia a izbutit să sară, cînd trenul se urnise din loc. Frunza plopilor înalți stătea veștedă, potolită de prima brumă. Un vînt de cîmpie cerca să măture într-o joacă peronul; de printre case cernea lumina unui soare rece și mic, abia răsărit. Iar mai departe, după căsuțele gării, sufla o cîmpie largă cît o mare — numai marea și cîmpia le simți alături fără a le vedea.

„Uite, domnișoară... Asta ni-i gara, asta ni-i cîmpia..."

* * *

Ciutura nu se aștepta la musafiri. Ciutura se grăbea să care din cîmp răsărita și păpușoiul. Ciutura ajunsese din nou mahmură — rodise cîmpul puțin, o dăduse iar de sminteală. Ciutura socotea în mintea ei *postavka* pe

care a cărat-o la stat, cea pe care mai urma s-o dea, Ciutura asculta cum sună ordinul „Slava", chitea în mintea ei cam cîtă bunătate poate încăpea într-un geamantan și abia după toate astea ridica fruntea, zîmbind ostenită:

— Ne întoarcem, Mircea? Așa-i?

Venea acasă, firește.

„Acesta mi-e satul, domnișoară..."

Pășea încet, arătîndu-i domnișoarei satul său și se mira cumplit, căci ajunsese a nu-și mai cunoaște nici el satul. A îmbătrînit, a sărăcit. S-a deșteptat ea, Ciutura, pe cîteva clipe, dar iată o paște somnul de veci. Niște case, niște drumuri ce abia păreau să-i amintească de-un sat ce l-a știut odată. Se mira, căci răvașele Nuței, scrisul ei cunoscut din copilărie, cu toate literele, cu toate întorsăturile de codiță, îl făcuseră a crede că Ciutura a rămas așa cum o lăsase, dar Ciutura cea veche nu mai era. Ogrăzi pustii, capete de cărărușe pierdute prin buruieni. Case cu ușile și ferestrele bătute în scînduri, garduri spetite, acoperișuri vechi, cîrpite cu cîte un mănunchi de paie...

Vremea vine, vremea trece...

Numai casa lui Nică ținuse piept acestei furtuni de vremuri. Stătea naltă și mîndră ca o cetate. Pereți de piatră, ferestre mari, pentru lumină multă, dar, vai, și-a coborît steagurile în modul cel mai neașteptat această cetate. Mircea știa din scrisorile Nuței că Nică cu soție cu tot s-a dus în România. Nuța i le-a înșirat pe toate și nu-i scrisese numai un lucru — că-i școală în casa lui Nică.

Mircea a zărit de departe o învățătoare tinerică, în fustă albastră. Stătea în mijlocul ogrăzii cu spinarea spre poartă, avînd în față două rînduri strîmbe de școlari. Îi dăscălea vesel, cu voce lină, cu glas frumos de fată mare. Cînd zice ea „unu", copiii ridică mînile sus. Uite așa. Cînd face ea „doi", mînile se aruncă în lături, la aceeași înălțime cu umerii. „Trei" — și povestea se sfîrșește, toată lumea lasă mînile jos. Carevasăzică, „unu"...

Cîteva fetițe din rîndul doi au ridicat mînile sus, iar ceilalți stau împietriți și, cu sufletul la gură, caută lung spre poartă, încercînd să ghicească în sinea lor: e tata, nu e tata?...

Mirată, învățătoarea se întoarce spre drum. Rămîne îmbujorată la bucuria ce poate că-l așteaptă pe vreunul din școlarii săi.

— Îl cunoști?

Avea niște ochi cenușii, doi ochi galeși, ochi de vrăjitoare. S-au lăsat ușor prinși de ochii ostașului de la poartă și Mircea, ani de zile tocit de setea feminității, s-a cufundat pînă la brîu în lumina lor. I s-a făcut rușine de copii. A trecut cu privirea peste ei, s-a mirat cum nu se mai poate, căci printre căpșoarele lor deslușea ușor chipurile prietenilor din copilărie. Povestea pornea de la început. Se adunaseră cu toții a doua oară în fața școlii aceiași pistruiați, aceiași smoliței, aceiași dolofani și numai Mircea nu se putea pierde printre ei. În locul lui trebuia să fie fecioru-său, dar n-a venit, căci a fost un mare război pe lume.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Pășescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

Nu era. Nu era nici cel ce avea să semene cu el ori măcar cu Nuța. Nici un ghem de inele aurii, nici un smoliței cu sprîncenele încruntate. De-ar fi știut că nu-l va găsi aici în ograda școlii, poate nici nu s-ar fi întors.

— Nu-l cunoști?

— Al meu se tot gătește...

Domnișoarei în bluză albă i-a plăcut învățătoarea.

„Îi a voastră, de aici din sat?"

Mircea o vedea pentru prima oară, dar ar fi vrut să fie a lor, ar fi vrut să se laude și el puțin.

„Da, îi de-aici, îi ciutureancă..."

Învățătoarea, întoarsă cu fața în vînt, și-a fluturat părul, poate și-a scuturat numai pletele, poate a dat din cap că nu-i de aici din sat. O fi auzit-o ea cumva pe domnișoara în alb de acolo, din umbra buzunarului?! I-a zîmbit lui Mircea în semn de rămas bun.

— Nu uitați să ni-l trimiteți la școală!

— Se poate să uit?!

Mergea încet, cu genunchii moi, slăbiți de împlinirea visului de a se întoarce, și tot asculta în urmă cum se stinge un glas de fată, numărînd copiilor:

— Unu, doi, trei...

La o răscruce l-au oprit cîteva mătuși — se miră băbuțele, îl pipăie ca să-l recunoască mai ușor, îl cerce-

tează nasture cu nasture, și se plîng de veșnicele lor nevoi și necazuri. Mătușile se tot jeluiesc și tot fac vorbă multă, tot trag cu coada ochiului ca să aibă ce zvoni prin sat. Dar Mircea e altul, lui puțin îi pasă ce-au să spună mătușile despre el, se grăbește s-o sfîrșească odată cu întoarcerea, căci simte: e prea grea venirea lui. Își ia rămas bun, picioarele îl tot duc înainte, pe ulițele vechi, uitate pe jumătate.

„Uite, domnișoară, acolo e vatra părinților mei..."

De undeva, de printre case, l-a zărit, i-a fript inima un acoperiș vechi, cunoscut din copilărie. În celălalt capăt de sat își avea casa lui, dar în acești mulți ani de război, cînd avea să se gîndească la sat, cînd era întrebat de casă, îi răsărea mai întîi vechea lor bojdeucă părintească. Mircea venea încet, venea repede, mîngîia cu privirea ferestrele vechi, cu două bețe puse în cruce, pragul trecut pentru prima oară, cîțiva copăcei ce făceau slujba stîlpilor de gard.

Biata mătușa Safta! De-ar fi știut, Doamne-Dumnezeule, de i-ar fi suflat cineva o vorbă că-i mare bucuria ce vine peste ea, dar — ce să-i faci? — n-a știut. Zile întregi îl tot aștepta la portiță, uneori ieșea pe drumul larg al Pămîntenilor, îl visa noapte de noapte, îi visa bătaia în ușă, iar acum, ca înadins, s-a apucat să ungă prispele. L-a zărit abia cînd Lupu, un țîncușor cu labe micuțe și încă moi, depănînd cărarea, s-a repezit spre poartă, lătrînd. Era mic de tot, nu putea pricepe că a fost o vreme cînd mătușa Safta avea un fecior și trăia acel fecior tot aici, în casa asta...

Mătușa Safta vine la fuguța, orbită de lacrimi, îl cuprinde de un umăr și bocește puțin. Apoi își dă sama că mîinile îi sînt numai de lut. Se apleacă, le tăvălește prin iarbă, din mers dă un picior țîncușorului să amuțească odată. Iar vine și-l îmbrățișează. Apoi tot bocind, încuie țîncușorul într-o cămară, vine de-și spală mîinile într-o căldare, își șterge ochii cu basmaua și abia pe urmă se apropie, îl prinde în brațe, îl sărută pe frunte...

Cățelușul scheaună în cămară, socotindu-se nedreptățit, mătușa Safta plînge, își frămîntă mîinile a necaz: Doamne, să fi știut ea... Și chiar așa era, să fi știut, nici o mamă nu și-ar fi întîmpinat feciorul atît de frumos. Dar ce să-i faci, n-a știut... Îl pofțește în casă, găsește un scăunaș pe care îl făcuse Mircea odată în

copilărie! Laudă scăunașul, de parcă e cea mai mare avere a ei, îl pofteşte să vadă ce bine e de şezut pe el, pune pe masă tot ce poate aduna, apoi se aşază jos, lîngă picioarele lui, mîngîie ciubotele feciorului şi plînge, plînge întruna. Iar Lupuşor scheaună de ţi se rupe inima.

— Să nu te superi — îi mititel şi prostuţ, iar încolo, aşa-i de cuminte! Am rămas singură, atîta suflet viu am... Stă nopţi întregi în tindă şi mă păzeşte. Ai să vii o dată, de două ori şi te-a ţine minte, că-i deşteaptă potaia...

Feciorul scoate din geamantan şalul de lînă, la care a tot visat o viaţă întreagă mătuşa Safta, i-l pune pe genunchi. Mătuşa stă împietrită, cu mîna pornită spre el. Nu îndrăzneşte să-l atingă, i se pare prea frumos, prea bun, prea scump pentru o femeie ca ea, iar ochii blînzi, spălaţi în lacrimi, întreabă: dar pentru tat-tu? Chiar să nu-i fi adus nimica?

Mircea mai scoate o pereche de pantaloni, îi aşază jos, lîngă mamă-sa, iar mătuşa, prinzîndu-şi capul în mîni, prinde a boci. Nicolae Moraru a căzut în război. O ştia şi mătuşa, ştia şi Mircea. Totuşi, uneori, aşteptîndu-şi feciorul, mătuşa se gîndea — te pomeneşti că Mircea va aduce ceva şi pentru tatăl său. Mircea a adus, iar tatăl său tot nu-i, şi era atît de amară bucuria venită pentru om, atunci cînd omul s-a dus să nu mai vină...

„Uite astea, domnişoară, ne sînt necazurile..."

* * *

Hăt departe de sat, pe dealul cel mic, lîngă o poală de pădure, Nuţa secera răsărita. Era vechea ei zestre — jumătatea de desetină pentru care cîndva s-au tot judecat Vişinarii cu Cireşarii. Acum pămînturile lui Haralambie cel Deştept au fost împărţite pe la oameni, şi Nuţei i-au propus oricît ar fi putut lucra. Dar n-a vrut. „Atîta am avut, a zis, atîta o să ţinem." A arat ş-a semănat răsărită.

N-a avut noroc, căci răsărita nu s-a prea făcut în anul cela. Nuţa se lăcomise, a semănat-o des. Răsărita a crescut naltă, cu beţe subţiri, cu pălării mărunte. Şi cu secerişul a cam întîrziat — vrăbiile făcuseră praznic, şi în jur, cît vedeai cu ochii, numai coajă de răsărită.

Nuţa secera iute, amarnică în hărnicia sa. Dădea une-

ori patima asta peste dînsa, și era atunci frumoasă nevasta ceea a lui. Mînile ei umblau iute, abia le puteai urmări. Secera nici nu se vedea, nici nu licărea în bătaia soarelui, și, privind-o de departe, părea că Nuța vrăjește. Stă plecată din șale, șoptește ceva răsăritelor, și ele vin grămadă la vale așa încît ea abia dovedește să le prindă, să le facă snopi.

Din vreme în vreme se oprea pe o clipă fără a se îndrepta din șale, lega din nou basmaua, o lega ceva mai strîns sub bărbie. Ținea minte Mircea și deprinderea asta a ei — cînd își lega din nou basmaua, putea să însemne multe. Se putea întîmpla că i s-a făcut foame ori sete, ori dor de cineva, dar mai are multe de făcut și singurul lucru pe care și-l poate îngădui e basmaua pe care o leagă din vreme în vreme, făcîndu-se ceva mai frumușică.

În graba asta mare, în beția secerii ce nu se mai putea domoli, Nuța a zărit printre bulgării unde ajunse cu seceratul două ciubote mari, colbăite. A zîmbit, așa aplecată cum era: poate e vis, poate nu. Poate-i el, poate-i altul. Privirea ei a prins a urca încet, ca o furnică pe picioarele lui. A ajuns la brîu, l-a trecut, a ajuns la cele trei medalii împreună cu ordinul „Slava". I-au tremurat buzele, a împietrit. Mai sus nu putea urca. A mai făcut o sforțare, i-a aburit fața cu privirea, a gemut surd, cu mînile ridicate sus și a pornit cu spatele înapoi, cercînd parcă să fugă...

S-a întors — atît de scump, atît de drag, atît de străin sergentul ce se oprise în fața ei... Se chinuia să zîmbească, cerca să-i întindă mînile, dar pașii osteniți o tot duceau înapoi, înapoi și numai înapoi...

— Bine te-am găsit dar, măi femeie...

El a pornit încet spre dînsa, iar Nuța se tot dădea înapoi. Căuta cu mînile în jur să se rezeme de ceva, să nu cadă, dar în jur era numai loc gol, un cîmp cu ciocleji, cu mănunchiuri de răsărită. El s-a întors peste atîția ani de zile, iar ea fugea ca un copil ce a stricat fereastra în miezul iernii. Tot venind înapoi, a dat de un snop de răsărită, a căzut pe el și a rămas să stea nemișcată. A zîmbit, dosind cu palma două buze crăpate de vînt, de sete.

— Mi te-ai întors, Mircea...

— Scriai că vii la gară, mă întîmpini...

— Te-ai întors, vrasăzică?!

Buimăcită, atunci cînd nu mai avea ce face, nu mai avea ce spune, a zărit alături un ulcioraș gol în care fluiera vîntul a jale. S-a bucurat cum nu se mai poate. Împreună cu ulcioraşul, a prins un pic de curaj, a pornit încet spre dînsul. Vine, privindu-l țintă: îi el, cine-a spus că nu-i el?! Mai face cîțiva pași, și iar îl pierde, iar nu-l mai cunoaște.

— Vezi, seceram... Răsărită seceram. Poate că ți-i sete? Să trag o fugă pînă la izvoraș, că nu-i departe.

— Dacă vrei...

Fugea încet și deșirat, fugea prin cîmpuri, pe de-a dreptul. Deodată și-a dat sama că iar a început să șchiopăteze. S-a rușinat, a trecut la pas. Merge o vreme, se oprește, caută înapoi spre musafirul așteptat atîta vreme, dar nu-l recunoaște nici de departe și iar pornește spre izvor.

„Iată, domnișoară, aista mi-i pămîntul..."

A venit, s-a așezat pe o muchie de hat, a pus cuminte brațele pe genunchi. Să vedem cu ce putem începe. Avem două brațe dezvățate de plugărie, iar în jur e tot pămînt.

Atîta vreme a visat el mănoasele pămînturi de pe dealul mic. Atîtea dobitoace a tot ciomăgit de ciudă că n-are pămînt, iar dobitoacele ce puteau face? N-aveau nici ele bulgăre la suflet. De atîtea ori se împricina, se sfădea cu vecinii, cu rudele, cu întreaga Ciutură.

Pentru a stăpîni aceste pămînturi de pe dealul mic, a devenit el ostaș în Armata Sovietică, a făcut un război lung, a colindat o jumătate de lume, a ajuns pînă la Berlin. Acum, iată-l, stă domolit, așternut la picioarele lui, rîvnitul pămînt al Ciuturii, dar Mircea nu se mai bucură. S-a întors ostaș de meserie, delușoarele și vîlcelele din jur îl interesau numai din punct de vedere tactic: aici pui mitraliere, pe dincolo scoți flancurile. Urma să ia o coadă de cal, un plug vechi, iar el se obișnuiese a umbla cu mașini mari și grele! Urma să treacă serile pe la vecini, să caute a ghici împreună de plouă mîne ori nu plouă, iar el se înfruptase cu alte griji, avea socotelile sale cu Churchill, care, să vezi, atîta vreme i-a purtat cu vorba pînă a deschis al doilea front...

Nuța se spăla lîngă izvoraș. Se tot gătea, privindu-se în oglinda apei, aduna în grabă cîte-o fărîmătură din

tinerețea trecută. Pînă la urmă, crezîndu-se destul de frumușică, a pornit cu ulciorul spre el, iar Mircea stătea stingherit. Căuta să n-o vadă, să n-o rușineze, să nu fie nevoit a o pune alături de domnișoara în bluză albă.

Nuța în zilele de muncă grea părea mult prea alta. Mircea s-a gîndit că au rămas aceleași numai literele învățate la școală, încolo era altă femeie. Trupul ei, sprinten altădată, începea a se înveli, în grabă, cu o nepăsare băbească: hai, fie cum o fi, că frumos tot n-o să fie... Din cele două gîțe frumoase și aurii abia de rămăseseră la ceafă doi colăcei, legați cu cîrpe vechi, și păreau a fi mai mult cîrpe decăt gîțe. Sînii ba dispăreau, ba apăreau, călătorind în lungul, în largul bluzei, și numai ochii căprii mai păstrau ceva din vicleșugul de altădată. S-a oprit vinovată la cîțiva pași:

— Ți-o fi fiind foame, iar eu, proasta de mine, îți aduc apă!

Mircea a luat ulcioraşul, abia și-a clătit gura, căci nu-i era sete. L-a astupat înapoi cu un ciocălău, l-a pus lîngă picioare. A ridicat de jos secera. S-a întins și, așa șezînd cum era, nu se știe cum și pentru ce, a secerat o răsărită. A lăsat-o să cadă cum o să-i placă, să-și risipească semințele în jur.

N-a văzut cum ochii căprii ai Nuței au prins a se stinge, martori fiind la batjocorirea trudei sale. Dar domnișoara în bluză albă a văzut. A văzut totul, a înțeles totul și l-a întrebat dojenitor:

„Atunci dar pentru ce te-ai mai întors?".

* * *

În casă nici fărîmătură de pîne coaptă. Nuța n-a știut, n-a avut pentru cine, n-a avut vreme să coacă. Mircea se spăla în fața casei, dezbrăcat pînă la brîu, iar Nuța, aruncînd pe umeri haina lui și zornăind decorațiile, a pornit pe la vecini să împrumute o pîne. În vreme ce tot alerga ea prin sat, au prins a se aduna prietenii lui Mircea, foștii elevi ai lui Micu Miculescu. Intrau în casă tăcuți, smeriți, ca la biserică, scoteau de prin buzunare sticle cu samogon tulbure, le înșirau pe masă și abia după asta porneau să-i strîngă mîna.

— Bun venit dar, frate Mircea!...

Onache Cărăbuș ședea cuminte într-un ungher pe

laiță, cu fruntea plecată. În clipele de tăcere, cînd se trecea un început de vorbă, iar altul încă nu se lega, zicea așa într-o doară, ca să umple golul:

— Să stai așa să te gîndești: aproape cinci ani de zile! Cinci ani de zile, hei!

S-a întors Nuța, a așternut în grabă o față de masă. Turnau basamac prin pahare, li se făcea greață de mirozna lui rîncedă, strîngeau nările cu două degete cînd dădeau paharul peste cap, dar închinau, convinși fiind că altfel nu se poate. E bucurie mare: s-a întors un om. Se simțeau vremuri de secetă, căci musafirii abia se atingeau de gustare, apoi multă vreme culegeau fărîmăturile din fața lor, își lingeau degetele și se căzneau cu toții să afle în ce fel a ajuns Mircea de la Pămînteni acasă, de parcă toți acești ani el n-a făcut decît un singur drum — de la gară acasă.

Lampa a prins a clipi, se sfîrșea gazul. Nuța tot mai des se împiedica cu privirea de geamantanul adus de Mircea, și foștii elevi ai lui Micu Miculescu, mai sucind cîte-o țigară, cîte-o glumă, să lase casa senină în urma lor, au prins a-și da ghionturi, îndemnîndu-se unul pe altul spre ușă.

— Las', mai avem vreme de petreceri. Principalul e că s-a întors!

— Mircea, și chiar te-ai întors?

Rămăseseră iarăși singuri. Nuța stătea pe un scăunaș josuț, ținea în brațe podoabele primite și-l tot pipăia cu privirea. Ba cerca să-l culeagă cu o simplă privire, așa nalt și zdravăn cum era, ba trăgea numai cu coada ochiului spre el, ba pornea să-i cerceteze mînile, fruntea, pieptul. Și se tot crucea în sinea ei: ca să vezi, nu-l mai cunoaște! A început a-l uita. A uitat bucuriile pe care le-a împărțit cu el, a uitat noaptea cea caldă și senină, căruța cu fîn. Mai bine zis, le ținea minte pe toate, dar ceea ce se întîmplase fusese între ea și un alt băiat de aici din Ciutura, pe care l-a petrecut la război și-l aștepta. Un băiat smolit, uscățiv, ascuțit la vorbă și blînd, cînd voia el blînd să fie.

S-a întors însă altul. Nu-i vorbă, îi plăcea și sergentul ce s-a întors. Îi plăcea poate mai mult decît cel pe care îl petrecuse, dar nu știa cum să se apropie de el. Acest om avea un fel de-a tăcea despre lucruri pe care ea nu le cunoștea și nu se grăbea să caute un alt capăt

de vorbă; avea o obișnuință nouă de a-și fuma tutunul, avea o mișcare necunoscută — repezind cu tîmpla într-o parte, urca înapoi o șuviță pe jumătate căruntă ce-i tot scăpăta pe frunte. Și-i erau Nuței atît de dragi toate obișnuințele lui, și mîinile albe, și șuvița ce căuta să-i fugă din stăpînire, dar nu știa cum să se apropie.

Pentru prima oară s-a plîns — s-a plîns cu toată ființa pentru sterpăciunea sa. N-avea copil. N-avea cine pîndi clipele de tăcere, să vie la fuguța cu picioruşele goale, să i se cuibărească în brațe, să i se prindă de gît, iar ceea ce e al copilului, aceea e și al mamei ce l-a crescut.

Nuța își blestema norocul. Nuța pipăia cu degetele-i aspre minunea de mătase venită cine știe de unde, din fundul Germaniei. Nuța stătea o vreme cu capul plecat, și iar se repezea cu privirea: poate îl cunoaște...

„Asta mi-i casa, domnișoară..."

S-a stins, printr-o singură suflare, lampa. Nuța s-a ridicat de pe scăunaș și, păşind încet, de parcă pornise la furat, a început a face patul. Așternea albiturile, repetînd toate mișcările cu buzele-i aspre, de parcă îi era frică să nu încurce ceva. Două perne mari, după ani și ani de înstrăinare, pentru prima oară s-au întîlnit, au rămas să zacă iar alături. A suflat a răcoare plapuma adusă din casa cea mare.

Nuța a șoptit încet, de parcă își cerea iertare.

— Maica Domnului, ce-am mai ostenit eu azi...

S-a dezbrăcat într-un colțișor, tupilîndu-se a rușine. Cămașa ei albă, cu horboțică pe la poale, s-a zbătut prin întuneric, ca o pasăre ce uitase demult să zboare. Nuța a lunecat sub plapumă, s-a aciuat, a amuțit, în casă a pornit a se depăna o tăcere dulce, plină de miez și pururea tainică: s-a întors bărbatul de la oaste...

Era ceva sălbatic în obișnuința asta străveche de-a duce căsnicie.

El abia ce s-a întors.

Ea abia de l-a văzut.

După atîția ani de înstrăinare, privirile lor au început din nou a se cunoaște, a se cîntări, a găsi un anumit rost comun; sufletele lor căutau o cît de mică amintire dintr-o dragoste ce-a fost odată, dar...

A venit așternutul, le-a pus capăt la toate, că, ce mai pe ici, pe dincolo...

Mircea stătea la masă, acolo unde l-au lăsat tova-

răşii din copilărie. Stătea îngîndurat şi nu-i prea venea lui să se mişte din loc. Tot căuta ceva prin buzunare, ba-şi încheia nasturii, ba-i descheia înapoi. S-a ridicat, a intrat în casa cea mare. A aprins o ţigară, a scos fotografia domnişoarei, s-a apucat s-o mai cerceteze o dată, luminînd-o cu ţigara. I-a prins chipul şi a împietrit, i s-a tăiat suflarea, căci domnişoara nu mai zîmbea. Fetelor din Cehia nu le plăcea să fie înşelate, fetele din Cehia te cred numai o singură dată pe cuvînt.

„Cum, chiar să nu-ţi fi spus că-s însurat?!"

Ce să-i faci, s-a întîmplat aşa că a uitat să-i spună adevărul la vreme, iar acum era tîrziu. Domnişoara se cerea dusă acasă numaidecît, în aceeaşi clipă, iar drumul pînă la casa ei era lung şi greu. Mircea a oftat. A oftat adînc, că l-a săgetat o durere în ceafă. Şi, după o asemenea oftare, s-a simţit tot aşa de supărăcios şi buimăcit cum era atunci cînd plecase. Ca să-şi smulgă din suflet visul cu rădăcini cu tot, a scobit cu unghia adresa scrisă de mîna fetei. A coborît din perete o ramă mare, unde zăceau, îngropate după sticlă, răposatele rudenale lui şi ale nevestei. A făcut un loc printre ele, şi-a îngropat domnişoara în bluză albă, apoi, strivind în tindă ţigara cu călcîiul, a intrat în casă.

* * *

Dar poate că nu sălbatică, ci înţeleaptă cum nu se mai poate e străvechea obişnuinţă de-a duce căsnicie? Poate, de-ar fi fost să le ia pe toate de la început, n-ar mai fi ajuns ei niciodată bărbat şi nevastă?...

O rază de lună scăpătată de sub perdea se furişează ca un motănaş pe podeaua casei. Luminează tăcuţi cei patru pereţi, mîndri că au fost lăsaţi martori la prima lor întîlnire. Prima, căci de abia atunci cînd s-au găsit prin întuneric, abia sub plapuma caldă şi moale Mircea pentru prima oară s-a întors de la război, iar cumintea lui nevăstuică venea la fuguţa, ieşindu-i de departe-departe în întîmpinare.

* * *

A rămas pentru totdeauna în colțul său, acoperită de sticlă, domnișoara în bluză albă. Fetele din Cahia sînt cuminți și înțelegătoare de felul lor. Domnișoara a înțeles totul și nu s-a supărat. Stă tăcută, așteptînd din sîmbătă în sîmbătă să vie Nuța cu un capăt de cîrpă și, grăbită, să șteargă sticla din fața ei. Și iar zîmbește dracul cela de fată, căci nu s-a hotărît nici pînă acuma: poate o să spuie „da", se poate însă întîmpla să spuie un alt cuvînt, tot atît de scurt, dar adunat din cu totul alte două litere.

Mircea pare să fi uitat de dînsa. Numai rareori, cînd i se întîmplă să rămîie singur în casă, o fură de sub sticlă, mîngîie încet chipul ei pe hîrtie zimțuită, încearcă să-i descifreze adresa scobită cîndva cu unghia, și devine trist, trist cum nici că se mai poate...

De, ce să-i faci... Nimeni nu se bucură cînd își ia rămas bun de la tinerețe, și, da-va Domnul, triști vom rămînea pururea, despărțindu-ne de ea.

Capitolul X

CINA CEA DE TAINĂ

— Măi dracilor, măi, am să vă spînzur!!!

Era însă tîrziu. Peste Cîmpia Sorocii au trecut fronturi, s-au dat lupte, și pe fostele cîmpuri de luptă au rămas obuze, grenade, cartușe, mine. Orice material explozibil este, în fond, o armă și acea armă conține o ispită diabolică, mai ales pentru copiii trimiși cu vacile în cîmp și care, cu cîte-o *pilotkă,* cu cîte-o *ghimnastiorkă* refăcută pe măsura lor, demult se visau ostași. Nu trecea o zi să nu se audă pe deal focuri de armă, explozii, să nu alerge prin cîmp o biată femeie rupîndu-și gîțele și bocindu-și odorul...

— Măi dracilor, măi...

Era însă tîrziu. Exploziile, după ce-au tot zguduit cîmpia zile întregi, au început de la o vreme a veni și noaptea. Acum copiii nu mai erau de vină. Copiii erau în casă cu părinții, acum o fi fost altceva la mijloc. Cîmpia Sorocii se frămîntă, șușotește, se îngrijorează zi cu zi.

— Apu', iaca, amu-i amu...

— Că bine zici. Ş-o s-o pățim cu toții, pentru că, dacă stai așa și te gîndești, oricum ai sucei-o, îi tot un drac.

— Iaca, te-ascult eu, măi cumătre, dacă nu mă pălește în cap cam ce vrei să spui.

— Da mata ce-ai vrut să spui, zicînd că amu-i amu?

— No, am aruncat și eu o vorbă. Dar cum de te-a prins așa, deodată, vorba ceea? Ori este vreo noutate?

— Noutăți sînt ele, numai că, de, cel cu noutatea e și cu păcatul. Dai de-un prost și acela te bagă într-o străinătate, de nu ți se întoarce nici numele.

— Lasă, bre, că trăiește lume și pe acolo.

— Oare?

— Îți spun eu.

— Păi, dacă-i așa, fă-te cu o ureche încoa. Dar — noi doi și pămîntul!...

— Hai, spune odată și nu mai scoate sufletul din mine!

Și cela spunea. Uneori noutatea era scurtă cît un oftat, alteori venea lungă și încîlcită, cu întorsături și presupuneri, dar oricum ar fi fost ea, de fiecare dată stîrnea o mare tulburare în sufletele țăranilor — ferească-ne Domnul de una ca asta!

Război. Iară război.

În fiecare sat noutățile se despleteau șoptite altfel, în fiece casă intrau cu alt tîlc, orice om le primea ori nu le primea în felul său, dar la mijloc era aceeași poveste. Un nou război. Nu dovedim bine s-o sfîrșim cu unul și — na-ți-o bună! — altul îi ia locul. Și ce avea a face că de data asta era vorba de-o bătălie mică, de o încăierare locală... Era totuși război în toată puterea cuvîntului — cu împușcături, cu răniți, cu operații ofensive, cu retrageri și contraatacuri.

Singurul lucru pe care nu-l avea războiul acesta mic față de războiul cel mare era o linie de front bine determinată, o evidență ce-ar fi despărțit cele două armate puse față în față. Adică, vorbă să fie, dacă începuse războiul, era ea și linia de bătaie pe undeva, numai că țăranii, oameni simpli, neștiutori de carte, și-o închipuiau în felul lor, pentru că nici armatele care luau parte la bătălie nu se prea arătau. Se zvonea că or fi stînd ascunse prin păduri, pentru că nici a armate nu prea semănau ele. Basarabeni căzuți prizonieri cu oastea lui Antonescu și

fugiți de prin lagăre, dezertori din Armata Roșie, rude îndepărtate de-ale renumiților hoți de cai, felurite haimanale și secături, oameni ce căutau veșnic sfadă și bătaie se adunaseră prin păduri. Zile întregi dormeau la umbră, iar noaptea-și alegeau cîte-un sat și-l călcau. Se zicea că au împușcat de acum doi președinți de soviete, cîțiva milițieni și un surdomut, care avea urîtul obicei de-a umbla noaptea prin pădure, în loc să șadă frumușel pe cuptor și să aștepte pînă se vor fi limpezit toate.

Se zvonea că bandele celea primesc ajutor de peste hotare. Se spunea că noaptea vin la ei avioane — uneori americane, alteori englezești. Și se mai spunea că o parte din țărănimea cîmpiei îi susține pe ascuns. Ca să vezi dumneata fățărnicie: umblă el, țăranul cela, prășește cînd are de prășit, coseste cînd e vremea de coasă, și-i om pașnic, cuminte de felul lui, încît poți să-ți descarci inima ca unui frate bun al tău, da ce fierbe acolo, în sufletul cela, nu știe nimeni. Pentru că — la mintea cucoșului! — cineva o fi hrănit armatele celea din pădure, le-o fi găsit cartușe și arme...

Vara era caldă și frumoasă, poate prea frumoasă, prea caldă, și în fiece dimineață o ceață dulce încingea zările. Oamenii, copleșiți de moleșeală, umblau zile întregi cu mîinile în buzunare, cu mintea legănată de izul plăcut al unei hodine abia începute. Trîndăveau și cei harnici, și cei care mai întîi trebuiau urniți din loc pentru ca să facă ceva. Se îngălbeneau semănăturile năpădite de buruieni, femeile stăteau la taclale, copiii uitaseră de frică, vitele răgeau prin ocoale și viața satelor părea a se fi destrămat cu totul.

Adică, la prima vedere, părea că nu s-a schimbat nimic și toate se petrec așa cum au fost ele rînduite din moși-strămoși. Satele se trezeau în zori — care avea de prășit se ducea cu sapa pe umăr, cine avea treabă la tîrg pornea repejor să treacă greul drumului pe cărare, cei ce țineau cîte-o coadă de vită pe lîngă casă trimiteau copiii să le pască. Gospodinele rămîneau pînă unaalta cu cei mici, cu cîrlanii, cu oalele puse la foc. Ziua de vară însă avea spor numai la începuturile ei, căci mai încolo, după răsăritul soarelui, o ceață, o moleșeală dulce pornea să învăluie cîmpia.

Pluteau în ceață și buruienile din fața prășitorului, și drumul colbăit din fața călătorului, și juncana din

fundul imașului, și ulcica pusă la foc. Ca printr-o vrajă, toate începeau a se împerechea și a se desperechea — din una se fac două, din două — șase, apoi jocul o întoarce înapoi, din șase iar se adună două, din două una, și omului îi era atît de bine, stînd rezemat într-o coadă de sapă, să urmărească cum dănțuiesc toate în jurul lui.

„Măi, al naibii!" — își ziceau prășitorii, privind mulțimea de buruieni scăpate de sapă și rămase în urmă.

„Ca să vezi..." — oftau încurcați călătorii, opriți la o răscruce pe un petic de iarbă de pe care nu-i mai lăsa inima să se ridice.

„Aracan de mine..." — se frăsuiau gospodinele cînd oala pusă la fiert dădea în foc o dată, și a doua, și a treia oară.

„Mămunica mea... — se îngrozea copilul privind junca intrată într-o semănătură străină. — Amu, dacă vine omul cela cu semănătura și-mi prinde junca acolo, ce mai uciganie o să-mi tragă, mămunica mea!"

Nu se întîmpla însă nimic, căci, mai spre sară, chiar dacă se arăta stăpînul semănăturii, vedea o mulțime de juncane intrate într-o mare nesfîrșită de semănături, și dacă vitele-s multe, iar semănăturile îs și mai multe, le lăsăm pe toate așa cum sînt, că-s bune toate...

Satele cîmpiei păreau pustii — trece o bună jumătate de zi de vară, iar casele picurau și nici tu hodorogit de căruță, nici tu lătrat de cîne, nici tu scîrțîit de portiță. Iar cînd soarele ajungea la amiază, înțepenea și cîmpia întreagă: nici șopot de frunze, nici coame de colb deasupra șleahului, nici o cămașă albă pierdută prin semănături. Și așa o tot ținea mult, pînă mai spre sară, căci tocmai pe la chindii un început de înviorare părea să se arate de peste deal. Și scuipau în palme prășitorii:

— Hai, bre, că prea ne-am luat cu șaga!

O întindeau la drum călătorii, copiii luau de frînghie vitele flămînde și începeau a le paște pe-o margine de drum. Gospodinele alergau grăbite din casă la cuptorașul de vară făcut în grădină, apoi de la cuptoraș — înapoi în casă, dar toate erau în zadar. Soarele scăpăta spre apus, dinspre pădure venea în valuri răcoarea nopții, și porneau spre case copiii trimiși cu vitele, se întorceau din drum cei porniți cu tîrguiala, se adunau cîrduri prășitorii, gospodinele lăsau totul baltă și aprin-

deau focul pentru a pregăti cina. Și se frămîntau, și' se dojeneau, și se chinuiau bieții oameni: ce Dumnezeu, parcă a mai fost o zi la mijloc, parcă n-a fost, parcă au trăit-o, parcă n-ar fi trăit-o!...

În amurg, cînd se aprindeau opaițele, cînd măsuțele josute ale ciuturenilor se luminau cu cîte-o mămăliguță caldă, întovărășită de puținul frupt al casei, cînd se adunau, pentru întîia oară în ziua ceea, familiile plugarilor de la cei mici la cei bătrîni, cînd mînile copiilor, îndemnate de părinți, porneau rușinoase spre bucate, de undeva din cîmp venea, despicînd liniștea nopții, un foc ascuțit de armă. Prinse așa, pe neștiute, tremurau mînile copiilor și se întorceau înapoi fără nimic. Tresălta și se stingea bunătatea din privirile celor mari. Se lăsa o liniște adîncă, și numai opaițul uitat pe-o muchie de horn sfîrîia domol în sinea sa.

Cei din jurul mesei stăteau o vreme tăcuți, așteptînd, dar cîmpurile tăceau și ele în pragul nopții. Era pace și era bine în cîmpie, dar, firește, nu pe mult. Abia apucau să uite împușcătura de adineaori, abia mînile copiilor făceau mămăliguța boțuri, iar cei mai mari porneau un capăt de vorbă ei înde ei, și iară detuna pe neașteptate un foc de armă. Le plăceau lor, armelor celora, să prindă lumea pe neștiute, și ele pîndeau orice capăt de vorbă bună, orice început de tihnă casnică.

Cînd vedea că nu mai poate fi stăpîn în casa lui, gospodarul se supăra și, supărat, tăia mămăliga felii, le făcea tuturor parte dreaptă. Se întreba:

— Ce năpastă să mai fi venit pe capul nostru?!

Cel mic, mîndru că așa mic cum este, dar știe și el cîte ceva, șopti:

— Din otomată trag.

Sfîntul har al cinei ba se înfiripa, ba se destrăma din nou, iar după fereastră curgea încet la vale o noapte tulbure și grea. Omul însă nu poate dacă nu știe, măcar pe departe, cam ce-ar putea să se întîmple cu dînsul mînepoimîne, și iată că cei mari se ridică de la masă, ies unul cîte unul. Se adună vecinii pe la garduri, ținînd țigara în mînecă, ca la război. Ascultă împreună cum se desface noaptea în cîmpie și schimbă din vreme în vreme cîte o șoaptă, ca să le treacă de urît.

Se lasă întunericul peste sat. Se dezghioacă icicolo prin case lumini slabe de opaiț, și tot scad, scad,

aproape se sting cu totul, dar vine stăpîna, scoate mucul cu un vîrf de ac. Opaițul tresaltă, cearcă a zîmbi printr-o fereastră, dar se rușinează de graba sa și iar pornește a se stinge. Se tot sting, pînă se pierd prin întuneric și ferestrele, și casele satului — rămîn numai vîrfuri de acoperișuri, numai creste de salcîmi. Satul cearcă să adoarmă. Ațipesc livezile, dorm și vișinele verzi, și cele coapte. Se pierd prin umbrele nopții drumurile cu albiile pline de colb, gardurile tivite cu urzică, și numai oamenii nu se pot ogoi. A tot sta cu un vecin la gard li se urăște, și atunci unul își aduce aminte că a uitat să adape vitele, altul — că a uitat să mulgă vaca. Se duc amîndoi, și peste o vreme scîrțîie fîntîna prin întuneric, sună într-un fund de căldare stropi fierbinți din mana blîndelor vite. O scot ei repede la capăt cu cele ce aveau de făcut, dar nu li-i a se întoarce în casă și tot umblă, tot caută ce-ar mai face. Pînă și copiii, ascunși într-un fund de grădină, se joacă prin întuneric în pietricele, se tot joacă, pînă dau cei mari peste dînșii:

— Bine, măi dracilor, nu v-a ajuns ziua întreagă pentru joacă?!

Îi prind de cîte-o aripă și-i duc la culcare. O noapte rece, străină și tulbure se lasă peste sat. Țiuie a patimi valurile de tăcere, apoi se desfac, spintecate de cîte-o împușcătură. E vreme tîrzie, dar hodina nu vine și se sting cărbunii în vatră, amuțesc vrăbiile în cuiburile de sub streșini, oftează greu, rumegînd prin întuneric, vitele. Cu chiu, cu vai, copiii adorm. Cîte-un opaiț rămas ici-colo prin mahala se stinge, satul se cufundă în întuneric, și numai peste vale luminează din plin toate cele patru ferestre ale sovietului sătesc.

Greul cel mare al nopții pare să fi trecut și într-un tîrziu gospodinele intră prin case, îngenunchează în fața icoanelor, șoptesc rugăciuni pe care abia le mai aud ele însele. Liniștite de aceste cuvinte moștenite din bătrîni, se duc de se culcă. Somnul nu le prinde și ele ar mai vrea să mai schimbe o vorbă-două, dar n-au cu cine. Copiii dorm, bărbații stau în ogradă și nu se mai întorc. Cîntă cucoșii de miezul nopții și cîntarea lor se rostogolește moale dintr-o mahala în alta, apoi se întoarce înapoi. Aduce a pustiu, a jale, a trădare aduce cîntarea cucoșilor în miez de noapte, și femeile lunecă de prin culcușuri, aruncă ceva pe umeri și ies de prin case. Își găsesc

bărbații stînd singurei într-un' fund de ogradă. Li se face milă de singurătatea lor și se așază alături ca să asculte împreună zbuciumul trudit al nopții.

Hăt tîrziu, pe aproape de zori, întunericul începe a se limpezi. De prin cîmp pare a se cerne un fel de lumină și se vede binișor, mai ca în zori de zi. Dar, pînă a se fi zorit, mai este. Poate că nici din cîmp nu a venit nici o lumină, ci numai ochiul omului, după o noapte de veghe, s-a obișnuit cu întunericul. Răcoarea unei nopți tîrzii de vară și osteneala zilei trecute încep a-i războ pe oameni și ei cască, se ridică, intră prin case. Se culcă, cum se obișnuiește în lumea țăranilor, bărbații cu nevestele alături, într-un singur așternut, dar somnul nu le vine și pentru că suflă amîndoi tainic, trup lîngă trup, obraz lîngă obraz, li se face a dragoste. Și ei se fură unul pe altul, se iubesc setos, crîncen, și frigurile acelei iubiri țin mult, de parcă ani întregi s-au tot dorit și de abia acum au scăpat la dulcele fruct al dragostei.

Pe la aprinsul zorilor, osteniți de zbuciumul dragostei, luminați de tainele ei, bărbații adorm cu nevestele alături, dar pericolul nu osenește de a-i tot paște. Abia pornesc a se înfiripa primele vise, și undeva aproape, lîngă poartă ori și mai aproape, lîngă prag chiar, detună un foc de armă. Zornăie sticla în ferestre, schelălăie cînele, se trezesc copiii și, speriați din somn, prind a scînci. Buimăcit, omul sare de pe cuptor, prinde dintr-un ungher al tinzii o coadă de topor, dar cînd iese în prag, nu se mai vede nimeni. Peste sat domnește liniștea, pacea, și numai în ograda vecinului se mai leagănă o creangă de vișinar, stîrnită de fuga cuiva.

Astfel începe a se face ziuă. În celălalt capăt al satului se aude trecînd o căruță, sună mărunt colacul unei fîntîni slobozind căldarea. La sovietul sătesc luminile s-au stins, lumea s-a împrăștiat, ferestrele stau larg deschise și prin toate cele patru căscături iese fum de mahorcă. Stînd așa în prag, omul se întoarce, aruncă toporul la locul lui, oftează. Mai începe o zi de vară, o zi de muncă. Griji sînt destule și el chibzuiește cum ar face ca să facă mai bine, dar, stînd așa și punîndu-le pe toate la cale, știe el prea bine că toate sînt zadarnice. Nu dormise noaptea trecută și ceva mai încolo, cum va începe a încălzi soarele, valurile de moleșeală iar îl vor fura, și

dincolo de picuratul cela el nu va putea trece, oricît s-ar chinui.

* * *

Vremuri grele au bătut la poarta cîmpiei și satele înțepeniseră, satele erau numai așteptare. Nopțile numărau focurile de armă, zilele căscau la soare, iar moleșeala dulce părea un dar ceresc venit să mîngîie lumea de plugari în pragul unei mari zguduiri. Tot ce au aflat ei singuri despre viață, tot ce au moștenit din bătrîni,— totul era pus la încercare. Fiecare cîntărea, trăgea cu coada ochiului în jur să vadă ce face lumea, pentru a ști pe urmă ce trebuie să facă și el.

Apoi, cînd satele zăceau încurcate cum nu se mai poate, hai că a început alcătuirea listelor, ori, cum li se mai zicea, *spisce*. Faptul de-a fi fost scris undeva pe-o hîrtie i-a displăcut țăranului dintotdeauna, dar acum, fiind peste tot atîta îngrijorare, ce și-au zis? Hai, mă rog, să ne scriem cu toții și să scăpăm odată, dar, hei, de unde, că facerea listelor nu era concepută ca o treabă ce urma să aibă și sfîrșit.

Mai întîi au fost chemați toți cei care aveau scrisul cît de cît citeț, au fost adunate și încuiate în masa președintelui toate rămășițele de caiete găsite prin școli, toate hîrtiile pe care se puteau trage linii: au fost aduse din raion cîteva galoane cu gaz anume pentru munca asta,— și iată că industria facerii listelor a început. Ziua prin sovietele sătești era cam pustiu, iar din amurg și pînă în zori numai foșnet de hîrtie, numai scîrțîit de peniță. Omul căruia îi venea rîndul de-a fi introdus în listă era chemat de acasă, întrebat și iscodit după toată legea. Mai ales era chemată lume multă așa cam pe la miezul nopții și ceva mai încolo, spre zori, cînd mintea țăranului este obosită de nesomn, iar stima lui pentru autorități — nemărginită.

Fiecare listă își avea tiparul ei, fiecare fărîmătură de hîrtie venea cu iscodirile sale. Și cîte nu se scriau în listele celea! Cum îi spune omului: numele de familie, prenumele și numele după tată. Anul în care s-au născut el și ceilalți ai casei. Originea și starea socială, neamurile lui, neamurile nevestei și neamurile lor. Pămîntul. Cît pămînt arabil are omul, cîtă pășune, cîte hectare

de pădure, cîți copaci, cîți butuci de vie. Vitele: cîte vite și ce fel, cîte sterpe, cîte a fătat. Păsările: găini, rațe, curcani, gîște.

Apoi urma lista listelor: datoriile omului față de stat. Ce cantitate de pîne, lapte, carne, ouă, lînă avea să dea omul statului, cît a dat și cît a mai rămas să ducă. Apoi *zaiomul* — aceeași poveste, numai că de data asta totul era socotit în ruble.

Satele fierbeau. Fiecare casă, fiecare om era pus față în față cu hîrtia și trebuia să fii cu ochii în patru, ca nu cumva să dai greș, că te-ai ars. Pînea ca pînea și banii ca banii, dar vorba e că după pîne și bani se întrezărea războiul cel nou. Listele păreau să fi venit nu atît pentru pîine și bani, cît pentru a afla care și cu cine ține.

Ca într-adins, vara a fost secetoasă, grîul a rodit prost. Păpușoii au crescut bine pînă la legătură, dar pe urmă a dat seceta. Satele de abia au dus o treime din *postavka* pe care urma s-o ducă la stat, și acum nu mai aveau de unde duce. Nopțile veneau tot mai tulburi, tot mai grele, și, pînă la urmă, raioanele au început a împărți arme pe la sate. Cîte zece carabine, cîte două-trei automate nemțești. Cartușe raionul nu dădea — cartușe se găseau destule în cîmp, prin tranșee.

Cum au sosit armele, pe lîngă sovietele sătești au început a se organiza echipe de voluntari, zise *strebkovîe otreadî*. Flăcăii de cîte cincisprezece-șaisprezece ani, băietani ce se visau noapte de noapte săvîrșind fapte eroice și primind decorații, au fost înscriși pe-o listă, li s-au dat arme și au fost botezați cu numele de *„strebok"*. Cum s-au văzut cu pușcă, băieții au și dat fuga în cîmp, și-au umplut buzunarele cu cartușe și acum prin sate ziua-n amiaza mare răsuna ba ici, ba colo cîte o detunătură de armă.

Raionul a început a trimite ofițeri prin sate. Veneau ofițerii comisariatului militar. Intrau veșnic grăbiți, sunîndu-și decorațiile, adunau în cabinetul președintelui trei-patru oameni mai de încredere. Scoteau din geanta de piele harta raionului — o hartă cu liniuțe mărunte, însemnate ici-colo cu creioane colorate. Și ori pentru că hărțile celea arătau absolut totul, pînă și fîntînile singuratice din cîmp, ori pentru că țăranii nu puteau pătrunde deloc limba semnelor făcute de creioanele colorate, harta ceea băga groaza în oameni. Oftau

pe ascuns oamenii de încredere și se gîndeau că nu sînt spre bine toate acestea.

Veneau ofițeri tinerei de la secția raională de miliție. Veneau călări. Cum intrau în sat, adunau *strebocii*, îi duceau undeva într-o rîpă după sat să facă cu ei puțină instrucție, le dădeau să tragă cu revolverul. După care tinerii ofițerași, dîndu-le băieților de grijă să nu-și piardă vigilența, încălecau și, mulțumiți de toate pe lume, duși erau.

Nu dovedea să se așeze colbul stîrnit de copitele cailor de la miliție, și în cabinetul președintelui stătea de acum, somnoros și supărat, un maior. Nimeni nu știa cînd, cum, pe unde vine el, nimeni nu știa cînd, cum, pe unde pleacă.

— *Dolojite obstanovku.*

— Ce zice el, măi?

— Ești surd? *Obstanovka* zice că-i trebuie.

— Da ce-i aceea?

— Apoi — totul de-a mărunțelul.

Și oamenii povesteau, povesteau totul. Le povesteau și pe cele ce s-au întîmplat într-adevăr, și pe cele care poate au fost, poate n-au fost, și pe cele care n-au fost de bună samă, dar despre care s-a vorbit în sat. Ofițerul îi asculta mahmur, cu privirea înfiptă în călimara din fața lui, din vreme în vreme, trăgea cu coada ochiului la activiști... Nu prea credea în cele ce i se spuneau și lăsa tot timpul să se înțeleagă că de ascultat ascultă, dar de crezut nu crede, pentru că știe el ce știe, și ceea ce știe el, nu știe nimeni.

— *Sostavte novîe spiski.*

Erau chemați cei mai buni caligrafi, era scoasă din pămînt cea mai bună foaie de hîrtie, dar cum începea lucrul, se afla că degeaba a fost stricată bunătate de hîrtie. Maiorul nu mai era. Plecase.

Întreaga cîmpie, dintr-un capăt în celălalt, era numai înfrigurare, și singurii care nu se lăsau furați de aceste vremuri tulburi erau demobilizații din Armata Roșie. Oamenii se întorceau pe la case cu datoria împlinită, cu sufletul curat, iar nopțile nedormite din cîmpie, bandele de prin păduri, *strebocii* cu arma la umăr,— toate acestea li se păreau niște jocuri de copii în care cei vîrstnici nu prea aveau poftă să se amestece. Trec însă trei-patru zile după întoarcere, trei-patru săptămîni, după

care îngrijorarea satului începe a se strecura pe nesimțite și în sufletele lor.

Mircea s-a întors tocmai cînd fierberea ajunsese la culme. Se aștepta din noapte în noapte să coboare bandele de prin păduri. Prin soviete nopțile stăteau militari, la intrarea și ieșirea din sate — soldați, și totul ajunsese pînă într-atîta încît oamenilor nici nu li se prea dădea voie să umble noaptea, nu era voie să aprindă lumina.

În casa Nuței, ce-i drept, a ars lampa în noaptea cînd i s-a întors bărbatul și nimeni nu i-a zis o vorbă, mă rog, are musafiri. Ba mai mult decît atîta. Sătenii au căutat ca marea lor îngrijorare să nu răzbată la oaspete chiar din prima zi, și-l mai luau cu gluma înainte, dar pace nu era în toată cîmpia și nu putea fi ea nici în casa lui Mircea.

A prins a se trezi și el noaptea. La început nu se putea dumeri ce l-o fi trezit, dar mai apoi a înțeles cum vine. Veghea alături, infrigorată, Nuța — asta îl și trezea.

— Ce nu dormi, bre?!

— ...ai auzit și tu?

— Ce s-aud?

— Pușcături.

— Culcă-te și dormi liniștită, că prin perete nu trece.

— Dacă nu pot. Cum aud împușcătură, mă strînge în spate.

Cam la o săptămînă după întoarcere a început și Mircea a urmări cum toate cele din jur ba se înmulțesc, ba iarăși se adună grămadă. Iar într-o dimineață a dat de un cuțit vechi, ascuns cu vicleșug la căpătîiul patului. De mulți ani zăcea ruginitura ceea în podul casei — îl păstrau pentru tăiat porcii și nu-și putea da sama pentru ce l-o fi coborît Nuța de acolo.

— D-apoi tu nu vezi ce se face aici la noi?! i-a răspuns Nuța, oarecum necăjită de nepriceperea bărbatului. Pădurile îs pline de bande, se spune că mîne-poimîne vin asupra noastră...

— Ei, și ce facem noi cu cuțitul ista?

— Mare lucru poate că n-om face, dar nici n-om sta cu mînile în sîn!

Mircea și-a închipuit nevasta înarmată cu ruginitura ceea și i-a venit a rîde, dar Nuței nu-i părea tocmai binevenită veselia lui.

— Degeaba rîzi, Mircea. Că s-au întors alții și mai dihai, și tot au încercat să rîdă, da amu ia să-i vezi cum îmblă și tac... Da cei care țin pămînt pe dealul cel mic șed pe acasă și tremură de frică. Pădurea e la doi pași — cearcă de te apropie! Cei de-au avut nenorocul să samene răsărită cît pe ce să plîngă: se scutură roada dacă nu se pot duce s-o care, măcar mori!

— Taci din gură și nu spune prostii! Că avem și noi răsărită pe dealul cel mic și iată că nu se mai prăpădește. Ai fost la secerat și, slavă Domnului, nu te-a mîncat nimenea.

Nuța i-a răspuns trist:

— De, am secerat eu, nu-i vorbă, dar întreabămă cînd m-am dus s-o secer! Amu, pălăriile pe jumătate s-au scuturat, pe jumătate le-au mîncat vrăbiile. Mai trec două-trei zile și nici nu vom mai avea ce căra de acolo.

— Ehei, d-apoi că nu-mi mai las eu munca să se piardă, și, uite, chiar de mîne ne ducem la cărat.

A rostit aceste cuvinte hotărît, cu înverșunare, și împreună cu el au spus aceleași cuvinte un sergent demobilizat din Armata Roșie, un cavaler al ordinului „Slava", un țăran din Ciutura care știa să prețuiască munca sa și munca cîmpului său.

— Mircea dragă, stai binișor și fii cuminte! Vrei să mă lași vădană?

* * *

Și totuși, frumos lucru-i pe lumea asta un bărbat și o nevastă, tineri amîndoi, un cîmp larg, pe jumătate secerat, o zi caldă de toamnă și mii de snopi de răsărită, culcați la pămînt în așteptarea nemaipomenitei călătorii spre sat. Seceratul s-a sfîrșit, a venit vremea căratului. Femeie cuminte și bună la inimă, Nuța alege mai întîi snopii mici și oropsiți, cărora nici prin cap să le fi trecut că ar putea să-i ajungă și pe ei rîndul. Mircea, stînd în căruță, îi prindea din mînile nevestei, îi așeza unul lîngă altul și fluiera un pui de frunză verde...

N-au stat să se înțeleagă din timp cine și ce are de făcut; fiecare își cunoștea din moși-strămoși partea lui de muncă. De altminteri, totul era cît se poate de simplu. Nuța căra snopii, Mircea îi așeza, iar căluții, încîlciți în opritori, smuceau trăsura din vreme în vreme, cercînd să-și dea stăpînul pe spate.

— Hă-vă mamă!

În jur, cît cuprinde ochiul, numai liniște și pace. Era atîta liniște și atîta pace, încît sufletul pentru nimic în lume nu voia să creadă că în pădurea de alături stau ascunse bande gata să treacă prin foc și sabie dealurile din împrejurimi. Pădurea picură blîndă și se tot strecoară printre dealuri, și vine ca niciodată aproape de om. Lănțișorul de snopi de răsărită curge domol la vale, pînă la drumul străjuit de cîteva tufe de lobodă colbăită, iar dincolo de tufe, cu o poală puțin scăpătată peste dealul mic, șoptește trist, cu frunza încercată de prima suflare a toamnei, o pădure de stejari. Frunzișul se plînge înfundat, valuri de ropot se duc pînă hăt în fundul pădurii, se întorc înapoi, dar n-are cine le culege, n-are cine le căuta, căci în cîmpie e toamnă, iar toamna e numai grabă.

Percica îndărătnică, cu fire cărunte rătăcite prin ea, moțul cela arțăgos, în cele din urmă, s-a supus și zace umezit de sudoare, mîndru de truda ce l-a răpus. Obrajii Nuței ard ca para focului, ard cu rușinea unei fete mari și atît de bine îi stă ei acum cu ochi mari, căprii, aproape negri. Muncesc din greu, muncesc tăcuți, fără a se vedea, fără a se auzi unul pe altul și numai rareori — cînd Nuța, cînd Mircea — mișcă din buze, de parcă și-ar fi șoptit ceva în taină unul altuia. Tainele, firește, stîrnesc curiozitate și pare că toată firea din jur ar fi vrut grozav să afle ce or fi tot șoptit ei înde ei?

Adică, mare lucru nu putea fi la mijloc, pentru că și șopotul o fi fost moștenit din bătrîni. După ce își boierește bărbatul cu încă un snop, Nuța se întoarce, pornește repejor după altul și e mîndră, îndărătnică, bătăușă, de parcă i-ar fi zis bărbatului: lasă, o să vedem noi pînă la urmă cine poate mai mult! Drept care alege un cogemite snop, îl saltă și vine cu el.

Mircea stă în căruța pe jumătate încărcată și, plin de așteptare, își urmărește nevasta pas cu pas, de parcă toată lumea s-ar fi adunat aici să vadă cu cine face el căsnicie. Omul pare mîndru și liniștit, omul n-are ce se îngrijora. Uneori însă, venind cu snopul, Nuța se împiedică de cîte-un ciot, și atuncea Mircea își întoarce privirea în altă parte, zîmbește oarecum stînjenit, de parcă i-ar fi spus lumii adunate: credeți dumneavoastră că

dacă ar fi putut ea încărca căruța, nu m-aș fi dus eu să car snopii? Dacă nu știe. Femeile nu știu să încarce.

I se pare că vine ea prea încet, adică Nuța mai că nu se vede — numai un snop înfoiat de răsărită plutește pe sus, iar undeva jos sub el flutură o poală de fustă, lăsînd să se vadă două picioare voinice, julite pe ici, pe colo cu bețe de răsărită, de parcă ar fi fost însemnate cu cretă. I se pare lui Mircea că pierde o jumătate de zi tot stînd și așteptînd un singur snop, dar nu se supără. O fi bănuit că acolo sub snopul cela lucesc a dragoste doi ochi căprii, iar două buze fierbinți șoptesc: crezi că, de-ar fi fost altul acolo în căruță, crezi c-aș fi alergat eu și atunci ca proasta cu snopul pe umeri?!

De îndată ce răsărita ajunge în mînile lui Mircea, jocul se schimbă. Acum bărbatul stă cu snopul ridicat sus, chitind unde ar fi mai bine să-l așeze, iar Nuța, cu șiroaie de sudoare pe obraji, stă ceva mai la o parte și-l urmărește mișcare cu mișcare, de parcă ar fi vrut să vadă: este ceva de capul bărbatului celuia? Lui Mircea nu-i place să fie urmărit cu atîta stăruință, dar n-are ce face, pentru că răsărita e a ei — ea a semănat-o, ea a prășit-o, ea a secerat-o. Găsește un loc bun, așază snopul, se lasă cu genunchii peste dînsul, dar, pocit și înfoiat cum era, snopul nu vrea să intre printre ceilalți. Mircea îl scoate înapoi, îl scoate pînă la un băț, pînă la o pălărie. Acum snopul a intrat de minune, dar lui Mircea nu-i place cum e așezat el în căruță. Stă și se uită, se tot uită, apoi iată că îl mai scoate o dată. După care i se face lehamite și de răsărita ceea, și de snop. Îl aruncă așa, la întîmplare, și tresaltă a mirare, a bucurie tresaltă sprîncenele Nuței, pentru că numai un prost ar fi putut crede că snopul a fost aruncat la întîmplare. Snopul și-a găsit unicul loc în căruță, s-a vărsat, s-a topit printre ceilalți snopi. Mircea se întoarce mîndru, ca să vadă ce poate spune femeia lui de una ca asta, dar Nuța se duce de acum după un alt snop și toată făptura ei harnică parcă ar fi zis: crezi tu că de-ar fi fost un altul acolo în căruță, mă duceam eu după snopi în fuga mare?

A doua sau a treia zi, Mircea, oprind căruța deșartă acolo unde ajunsese cu încărcatul, chibzuia ce să facă — să încarce totul ori să împartă în două, să mai

vie o dată? Și cum stătea el așa îngîndurat, s-a pomenit deodată că tresare, de parcă l-ar fi curentat. Era foarte ciudat: a fost demobilizat, s-a întors la vatră, s-au trezit în el deprinderi moștenite din moși-strămoși, și totuși, o părticică din firea lui mai rămînea să poarte epoleți, să facă armată. Și acum acea părticică i-a strigat: „Alarmă!". Mircea s-a aplecat cum fac ostașii de cînd lumea, pentru că pămîntul e singura lor apărare. Mai apoi însă s-a rușinat de mișcarea asta: care alarmă? Acum, toamna, aici, în cîmpie, pe-o vreme atît de frumoasă?!

A început a încărca răsărita, dar fiorul cela de îngrijorare nu-i dădea pace. Așezînd snopii, tot cerceta cu coada ochiului împrejurimile și, pînă la urmă, s-a dovedit că alarma era cît se poate de întemeiată. La vreo trei sute de pași, coborît dintr-o margine de pădure, stătea un ofițer român cu tunica aruncată pe umeri, cu chipiul tras pe frunte — pe semne, îl orbea soarele ce dădea spre apus. Stătea nemișcat, ușurel și sprinten, ca ofițerii de la cavalerie. Stătea urmărindu-l pe Mircea mișcare cu mișcare. Mircea a zîmbit, aducîndu-și aminte că în armata română asta se chema „a lua inamicul în buza armei". Las' că așa ceva este și în Armata Roșie, s-a mai gîndit el și astfel stînd lucrurile, să vedem care și cît poate.

Nuța tocmai venise la căruță cu cel mai mare, cu cel mai greu snop din roada anului și, ținîndu-l sus, mîndră cît era de voinică, aștepta să se aplece Mircea, s-o ușureze de povară. Mircea însă nu se grăbea. Mînile bietei Nuțe au prins a tremura de încordare, mușchii i s-au înmuiat cu totul, iar el nu mai lua odată snopul, și atunci ea, furioasă, l-a întrebat:

— ... ai adormit?

El nici măcar nu i-a răspuns, și femeia, aruncînd snopul cît colo, a făcut cîțiva pași înapoi să vadă de ce nu răspunde.

Stătea îngropat pînă la genunchi în răsărită, stătea în *ghimnastiorkă* și, cu o mînă uitată în șold, privea undeva spre pădure. S-a întors și Nuța să vadă ce-o fi găsit el acolo, a aruncat o privire și s-a schimbat la față, șoptind cu buzele-i înălbite:

— Sfîntă maica Domnului...

Cei doi bărbați stăteau nemișcați și se priveau unul

pe altul. S-au privit ca doi ostași din două armate ce-au luptat una împotriva celeilalte. S-au privit ca doi flăcăi sfădiți de la o fată. S-au privit ca doi școlari ce-au stat pe-o bancă, s-au privit ca doi puradei aduși de Onache Cărăbuș într-o primăvară din pădure.

Adică, la drept vorbind, Mircea și-a adus primul aminte povestea cu pădurea. A zîmbit, a ridicat un braț sus, a strigat din căruță:

— Salut oștirii române!

Ofițerul a prins de departe tonul binevoitor al vechiului său dușman. Și-a dat chipiul pe ceafă, a dus două degete la tîmplă — dacă e vorba să reprezinte o armată, mă rog, de ce să n-o reprezinte?! Hai salut! Ar fi vrut să vină la ei, dar nu-i ajungea putere, nu-i ajungea încredere, nu-i ajungea suflet și atunci el a făcut o țigară și pe toate cîte nu-i ajungeau le-a împrumutat de la acel unic camarad care a întovărășit ostașii în toți anii războiului. A pornit încet, fumînd spre căruță, și cu fiece pas se schimba, semănînd tot mai mult și mai mult cu Nică, feciorul lui Haralambie cel Deștept, flăcăul care făcuse atîta vîlvă în Ciutura. Adică, de semănat semăna cu Nică acela, dar iată că semănatul rămîne semănat, iar spre ei se îndreaptă un cu totul alt om.

Nuța stătea împietrită. Acum, se gîndea ea, gata: toate s-au sfîrșit. Pe semne, atîta a fost al lor. Era însă tînără și plină de viață. Era gata de luptă. S-a uitat în jur să vadă pe ce-ar putea pune mîna, s-a uitat sus în căruță să vadă care va fi ordinul, dar Mircea, întors cu spatele spre pădure și puțin zgribulit, ca să nu-i stingă vîntul bricheta, aprindea și el o țigară. Nu i-o fi ajuns și lui ceva, s-o fi repezit și el cu împrumutul la acel prieten vechi din anii războiului.

Pe Nuța au început s-o treacă fierbințelile. I se făcea rău de fiecare dată cînd mirosea a încăierare de bărbați. Era, pe semne, și acum vorba de bătaie, căci, vai, atîtea au rămas nespuse între acești doi oameni! A făcut cîțiva pași înapoi, s-a dat în dosul căruței, dar căruța era veche, încărcată numai pe jumătate și unde să te dosești tu?! O părăsiseră însă puterile, nu mai putea sta în picioare și atunci ea s-a așezat jos, femeiește, pe bulgării vîrtoși, abia încălziți de soarele zgîrcit al toamnei.

Părea acum altă femeie. Ședea frîntă, necăjită, cu

fruntea plecată, cu ochii în lacrimi, căci, Doamne-Dumnezeule, ce mai soartă amară i-a trimis ei Cel de sus! Cum s-a mai săturat ea de aceste focuri între care i-a fost dat să nimerească. De la șaisprezece ani și pînă în ziua aceea o tot frigea ba dintr-o parte, ba din alta: de la șaisprezece ani nu-și putea găsi sărmana loc.

I s-a spus că-i păcat, că nu se poate, și n-o să scape pînă nu-și va alege din cele două focuri pe unul singur. Și ea l-a ales, s-au cununat, i-a jurat credință, dar a venit războiul și alesul ei parcă nici n-ar fi fost. Au plecat amîndoi — și cel care era de acum al ei, și cel de care nu dovedise încă a se înstrăina. Patru ani, cît a ținut războiul, Nuța îi visa pe rînd, și cînd îi scria bărbatului, fugea cu gîndul și la celălalt, iar cînd se ruga pentru unul, lăsa să se subînțeleagă că rugăciunea poate fi tălmăcită și în folosul celuilalt.

Au fost în felurite armate și felurit le-a fost norocul. Mircea n-a venit niciodată acasă, vreo cîțiva ani scrisorile lui nu puteau răzbate în Ciutura, iar Nică mai toate sărbătorile le făcea cu ai săi. Scria des, satul era plin cu scrisori și fotografii de-ale lui. Nu-i vorbă, îl țesea și pe el războiul, și de fiecare dată feciorul lui Haralambie se întorcea tot mai altul decît s-a dus. A fost o vreme cînd umbla prin sat mîndru, cu medalie de argint la piept, și era fudul, că nici nu mai vedea pe unde calcă. Pe urmă, în bătălia pentru Odesa, a fost rănit, s-a întors din spital în cîrjă, dar vesel și plin de voie bună. S-a făcut sănătos și iar s-a dus. A treia ori a patra oară, cînd a fost în sat, nu mai șchiopăta, dar umbla posomorît și fără medalie. Se apropia frontul, armata lui era în retragere.

Atunci cînd a trecut ultima oară prin Ciutura, venise să-și ia rămas bun de la o nașă acolo, pe dealul cel mare. Și nașa ceea a lui, sentimentală cum îs femeile, a prins a boci, zicînd că — gata: n-o să-l mai vadă pe Nicușor al ei. Nică o liniștea — îi spunea să n-aibă grijă, pentru că, orice s-ar fi întîmplat, el o să mai vie, măcar o singură dată, dar o să treacă prin Ciutura. Din întîmplare, tocmai atunci trecea și Nuța pe lîngă casa lor. A prins cu urechea acest capăt de vorbă, și nu se știe de ce, dar i s-a părut că acele cuvinte au fost spuse nu atît pentru nașă, cît pentru dînsa.

Și, din ziua ceea, a început a se teme de întoarcerea

lui Nică. Atunci cînd s-a apropiat frontul, nevasta lui Nică cu neamurile din Nuieluși au încărcat în căruțe ce-au putut și s-au dus în România. Apoi fîșia războiului a trecut înainte, spre Carpați. Părea că totul s-a limpezit. Nuța a început iar a primi scrisori de la bărbat, dar nu se putea liniști și pace. Tot aștepta întoarcerea lui Nică, iar cum au pornit zvonuri despre bandele ascunse prin păduri, și-a zis: gata. Amu nu mai scapă.

Se temea grozav. Noaptea i se năzărea că aude prin vis fluierătura lui, și se trezea. I se părea că aude în ogradă pașii lui și venea pe furiș la fereastră. Se temea că o să vină, o să bată la ușa ei, și ea n-o să aibă destulă putere să nu răspundă, să nu-i deschidă.

De n-ar fi fost bătrînul Onache, jumătatea ceea de desetină de pe dealul cel mic ar fi rămas țelină, dar Onache ținea cu sfințenie la bucata ceea de pămînt moștenită de la părinți. El a arat, el a semănat răsărita și tot el a prășit-o de trei ori. Nuța s-a dus numai o singură zi la secerat, s-a dus ca să astupe gura satului, să nu zică pe urmă că răsărita-i a lui badea Onache și să i-o ia drept *postavkă* pentru moșneag. Și tocmai atunci cînd tremura de nu vedea nici secera, nici răsărita pe care o taie, s-a întors Mircea.

Vede numai Dumnezeu, ea n-a vrut să vină s-o care de aici. Nici pe Mircea n-a vrut să-l lase. S-a sfădit cu el mai toată noaptea, și chiar a doua zi, cînd a urcat în căruță, a urcat cu inimă grea. Îi spunea biata inimă că o să le iasă lor pe ochi răsărita ceea. Și n-a fost să fie așa, n-a avut biata inimă dreptate?

* * *

— Îi gata răsărita, Mircea?

Nică a întrebat cum întreabă un gospodar bun, ostenit și înzdrăvenit de muncile toamnei. A întrebat oarecum în continuarea unei vorbe mai vechi, de parcă ore întregi au tot stat la sfat, le-au vînturat pe toate cîte-n lună și-n stele, iar acum treceau la răsărită. A întrebat din mers, de departe, și glasul lui la început a șovăit, a lunecat, și lui Mircea i-a plăcut cum a început acela, simplu, fără mofturi; și că a șovăit glasul omului,— și asta i-a plăcut. S-a gîndit: ca să vezi, eu în locul lui n-aș fi putut așa. Și, peste atîta amar de vreme, iar

a început să-l fure zavistia pe care i-a purtat-o cîndva.

— De gata îi gata ea, răsărita, numai că nu prea are miez. O cam pălit anul ista.

Nică a ridicat din mers o pălărie, a scuturat în palme cîteva semințe, le-a aruncat sub cerul gurii, a scuipat coaja și în aceeași clipă au răsărit pe obrajii lui mușchii fălcilor, mușchi voinici, repezi, zimțoși. O clipă întreaga lui fire gusta, cîntărea, socotea, de parcă ar fi vrut să arăte celor doi ce gospodar bun putea fi el în satul lor, de-ar fi fost să fie altfel.

— Îi cam pălită, nu-i vorbă, dar oloiul va fi bun. Vrei să încarci totul într-o căruță?

— N-ar fi rău, numai că n-o să aibă cine mi-o arunca încoace.

— Dă să ți-o arunc eu.

Mircea părea a sta la îndoială.

— Da Curtea marțială ce-a zice? Orișicum, un ofițer român ajutînd un sergent din Armata Roșie la încărcat răsărita...

— Nu, că eu dezbrac haina și pun Curtea marțială, împreună cu vestonul, colo lîngă hat.

Mircea căuta să nu participe chiar întru totul la încălcarea regulamentului.

— Vezi, dar, fă să fie bine...

Nică s-a uitat la el de jos în sus: avea draci sergentul cela din armata inamică. S-a apropiat de hat, și-a scos chipiul, a dezbrăcat tunica, și-a deșertat buzunarele, a mai scos de la cingătoare ceva greu, învelit în basma — pe semne, un revolver. Le-a așezat pe toate grămăjoară în așa fel că, de se vor depărta cu încărcatul, să vadă de departe unde și-a lăsat hainele. I-a spus lui Mircea în vreme ce își scotea îmbrăcămintea:

— Mi-au plăcut totdeauna căruțele încărcate pînă la cer, chiar puțin fugite pe-o parte, gata-gata să se prăvale.

— Și cînd te prăvăleai, îți părea bine?

— Asta nu. Dar îmi plăcea cînd se prăvăleau alții.

— Iaca, tocmai de-atîta ați și pierdut voi războiul.

— Adică, de ce?

— Ați tot așteptat să se prăvale căruța...

Rămînea una din două: ori să discute mai departe, și atunci nu se știe nici care ar fi fost soarta răsăritei,

nici soarta lor, ori să lase discuția pentru altă dată și să înceapă a încărca.

Nică a ales răsărita. S-a apropiat de-un snop, a trecut cu un picior peste dînsul, de parcă ar fi vrut să-l încalece, l-a chitit cum să facă să-l prindă mai bine. Și, cum se gătea să se aplece, să-l ridice, s-a pomenit oftînd. A oftat adînc, senin, din toată inima. Un rost în viață — cam asta căuta el în ultimii ani, și nici să-i fi trecut prin cap că nimic mai frumos pe lumea asta nu putea fi decît o roadă de răsărită secerată și făcută snopi. Îi duci la căruță și-i încarci. Era, poate, singurul adevăr plin în care puteai crede, și Nică era bucuros că a dat de acest adevăr. Nu în zadar răsărita i-a plăcut totdeauna. I-a plăcut s-o semene, s-o prășească, s-o secere, îi plăcea să intre iarna în oloiniță, să-și umple buzunarele cu mîez prăjit.

— Ei, ce facem?

— Hai.

Erau, în fond, doi țărani din două armate felurite. Puterea și îndemînarea adunate la munca acestui pămînt au dospit în ei toți anii războiului. Acele palme care știau a duce coarnele plugului, știau a ține coasa, fiorul cel tainic, care îi șoptea țăranului cînd să-și însămînțeze pămîntul, cînd să culeagă roada, osteneala grea și cinstită din care plugarul își culegea cîte-un bob de bucurie — toate aceste daruri, purtate pe drumurile războiului, n-au luat parte la bătălii, n-au ochit în alții, n-au rîvnit la faima mai-marilor săi. Ceea ce a fost trezit și crescut de pămînt visa la pace, la casă, la întoarcere.

O sară molcomă și tihnită se lăsa peste dealuri. Nuța ședea pe un hat, nu departe de căruță, ședea adunată grămăjoară, cu privirea și cu suflctul pierdute cine știe pe unde. Asculta cum trosnesc în jurul ei bețele de răsărită, cum suflă adînc și fierbinte cei doi bărbați furați de munca lor. Se temea ea, nu-i vorbă, cînd se luau bărbații la bătaie, și totuși, i-au plăcut totdeauna. I-au plăcut umbletul lor, vorba îndesată, răgușită puțin, o ademeneau puterea, îndrăzneala, îndemînarea lor, și putea sta ore întregi, urmărindu-i cum muncesc. Toți anii războiului a tînjit după vorba lor, după umbletul lor. Acum războiul s-a sfîrșit, ei s-au întors, sînt aici, la doi pași, iar Nuța șade pe hat și privește o coastă pustie

de deal, pentru că se teme a întoarce capul. Se teme că ochilor iar o să le placă acel hoț cu buze mari, vișinii, din pricina căruia a suferit atîta, iar ochii căprii sînt proști de felul lor și, dacă le-a plăcut ceva, în loc să-și ascundă dragostea, o țipă în gura mare.

Femeia ședea pe hat și se gîndea că amu cel mai bun lucru ar fi dacă ar împietri ei, toți trei, așa cum sînt în clipa asta — ea șezînd pe hat, Mircea stînd în căruță, iar Nică cu un snop ridicat sus. Să stea ei așa împietriți multe sute de ani, și de abia atunci cînd toate vor fi potolite și rînduite pe lume, tocmai atunci să fie ei dezlegați de vrajă, să mîntuie de încărcat răsărita și să pornească, toți trei, spre sat.

— Ai surzit, bre, pe hatul cela?!

Nuța a trèsărit, și-a scuipat în sîn, s-a gîndit că — gata, amu începe. Mircea, pe semne, o tot striga demult, iar biata femeie nici n-avea putere să se ridice de pe hat, nici n-avea glas să răspundă. Mircea s-a uitat lung la dînsa, s-a gîndit ceva în mintea lui.

— Auzi, măi femeie! Mi se păruse că ai luat în coșul cela ceva de mîncare?

Nuța a dat din cap că așa este.

— Atunci repede-te în vale la izvor, adă un ulcioraș cu apă, alege un locușor potrivit, scoate ce ai acolo și hai să ne stricăm măcar foamea. Credeam că-i o nimica toată de încărcat, și cînd colo — mamă, mamă!

Pentru toată viața Nuța i-a rămas recunoscătoare că atunci cînd i-a fost să-i fie greu, el n-a repezit-o. S-a întors și el mai altul decît s-a dus la război. Și acest Mircea nou-venit a înțeles cît i-o fi fiind ei de greu, și i-a tălmăcit ca unui copil mic ce are de făcut. Cu vorbe blînde și socotite, Mircea a ridicat-o de pe hat, și-a făcut-o soție, și o soție mai credincioasă nici că văzuse Ciutura.

După ce a adus un ulcior cu apă proaspătă, i-a găsit culcuș lîngă hat în așa fel ca nu cumva să se lase pe-o parte și să se verse apa dintr-însul. După care a ales un locușor neted, fără bolovani, fără cioturi de răsărită, l-a mai netezit pe ici, pe colo cu piciorul. A adunat un braț de mohor, l-a așternut pe vatra pregătită, peste mohor a întins o basma. Mîncare în coș era puțină de tot — o jumătate de pîne, cîteva hrinci de caș și patru cepe. Nici măcar cuțit n-aveau. La început s-a gîndit să rupă

tot bucățele mici, dar, mai apoi, s-a răzgîndit. Ce să fărîme pînea, ce să se mai fasolească — atîta-i cît este. A împărțit cinstit totul în trei — cîte-un călcîi de pîne, cîte-o hrincă de caș, cîte-o ceapă. A făcut trei grămăjoare, s-a așezat alături, năucită de rușinea acestei sărăcii. O viață întreagă a tot muncit, a tot adunat la casă, și cînd i-a fost dat să-i primească pe cei doi bărbați pe care, oricum ar fi, dar i-a așteptat toți anii războiului, s-a dovedit că nici nu are cu ce-i primi. De-ar fi știut, ar fi luat în căruță tot ce avea mai bun în casă, dar n-a știut, și acum stătea așteptînd ceasul rușinii sale.

Cînd căruța a fost gata încărcată, Mircea a fluierat de acolo de sus în semn de mare pagubă...

— Știi că mi-ai făcut-o! Amu, cum cobor eu?

Nică, pe semne, nu văzuse masa pregătită și i-a spus:

— Ce să-ți mai rupi pantalonii coborînd! Îți arunc eu hățurile și — drum bun!

— No, că vezi tu cum vine povestea: mi-a rămas fumeia acolo jos.

— Ei și?

— N-o pot lăsa, că-i tinerică, frumușică. Sare vreun iepure de-acolo din pădure, mi-o sparie și ce mă fac eu pe urmă?

Drept care Mircea s-a întors pe burtă, a lunecat la vale așa, într-un noroc, a prins cu piciorul o spinare de cal, încă o săritură și iată-l jos.

— Hai să gustăm ceva. Mari bunătăți nu cred să fie, dar, de, ni-i crede.

— Vă mulțumesc frumos, numai că eu, vezi...

— Hai, ni-i mulțumi pe urmă.

La început părea că Nică a primit poftirea. A pornit supus în urma lui Mircea, dar pe urmă s-o fi răzgîndit. A întors-o înapoi, unde își lăsase, pe hat, îmbrăcămintea. Și-a aruncat pe umeri tunica, și-a pus chipiul, a băgat prin buzunare averea și, făcîndu-le pe toate acestea, tot frămînta ceva în mintea lui. Răsărita era gata încărcată, țărănia lor a sfîrșit, fiecare s-a întors la regimentul său, și obrajii unuia purtau iar lumina biruinței, pe cînd fruntea grea a celuilalt trăda înfrîngerea. De aici încolo drumurile lor se despărțeau — unul avea a se întoarce în sat, altul avea să ia drumul pădurilor. Unul putea face ce vrea, putea merge unde vroia, pe cînd celălalt trebuia veșnic să fie fugar, cu ochii în patru.

Nică a hotărît să se întoarcă în pădure. Îmbrăcîndu-se, și-a ales un drum bun, de-a dreptul, din locul de unde sta, dar mai zăbovea, pentru că nu știa cum să facă — nu-și luase rămas bun de la cei doi. Și în clipa ceea de șovăială Nuța, pentru întîia oară, și-a ridicat privirea. L-a privit lung, de departe. Era atît de palidă și istovită prima ei dragoste, încît abia de-o mai cunoștea.

— Vină, Nică, chiar te rugăm.

Glasul cela sunător și frumos, nesfîrșitul glas de fată mare, după ce l-a făcut de atîtea ori să i se topească inima de bucurie, a venit de i-a mai topit-o o dată. S-a întors, a venit, s-a așezat. Este totuși o taină la mijloc, un semn al sfințeniei dăinuie peste cina din cîmpul lor, atunci cînd oamenii trudiți se așază de-a dreptul pe pămînt...

Erau trei în jurul unei basmale, iar pe basma — pîne, caș și ceapă. Soarele mai că asfințise — abia se zărea o coastă rumenită de cer printre dealuri. Mîncau încet, furați de gînduri, tustrei. Și pînea grea de secară, și cașul alb ca zăpada, și cepele vinete, vîrtoase în învelișul lor,— toate erau roada acelui pămînt, acelei țărîne pe care ședeau. O fi știut el, bătrînul și înțeleptul pămînt, că pe oriunde i-ar fi purtat războiul, oricare ar fi soarta lor, odată și odată se vor întoarce ei, osteniți și înfometați. A avut dreptate pămîntul, s-au întors — osteniți și înfometați. Și el îi primea cu bunurile sale, îi împărtășea cu mana sa, legîndu-i încă o dată de această cîmpie.

Nică mînca încet, grijuliu, cu evlavie, pentru că pînea din care mușca el nu era o simplă bucată de pîne. Era, mai întîi, pîne din Ciutura, din satul său de baștină. Era pîne semănată și crescută pe dealurile pe care le colindase în anii copilăriei. Apoi era o pîne frămîntată și coaptă de acea femeie pentru care a lăsat el cîndva liceul, și apoi cine știe cum ar mai fi fost, de-ar fi fost să fie altfel...

Amintirile îl tăiau ca niște ferăstraie și, stînd așa și mîncînd, Nică s-a gîndit deodată că, dacă mănîncă pînea toată, nu va mai avea putere să se întoarcă înapoi în pădure. Iar de întors trebuia să se întoarcă cu orice preț, pentru că de acolo să treacă în România, să-și caute nevasta și copilul. Pe de altă parte, nici cu ei în

sat nu se putea întoarce. În Ciutura îl așteptau santinela, lagărul, tribunalul. Așa s-a făcut că de la o vreme mîncarea a început a nu-i mai prii. Nică mușca tot mai rar, tot mai puțin și, în cele din urmă, a pus pe basma bucățica de pîine și cașul ce-i mai rămăsese. Nu-i prea era foame nici lui Mircea. A lăsat și el bucata din mînă, cît despre Nuța, ea mai că nu se atinsese de partea ei.

Au băut, rînd pe rînd, apă din ulcior, apoi Mircea a scos din buzunar un săculeț de mahorcă, și cei doi ostași au sucit cîte-o țigară. Fumau tăcuți, căci, în fond, ce aveau să-și spună ei unul altuia? Pămîntul — atîta aveau ei comun, încolo erau departe unul de altul. Țările pentru care au depus ei jurămînt au fost mulți ani față în față, în acea mare bătălie. Unitățile cu care au intrat în luptă au tras una împotriva alteia, și era o minune că, după atîta fierbere, după atîția ani, nu s-au omorît unul pe altul.

Începea a se lăsa amurgul și Nică s-a ridicat.

— Vă mulțumesc frumos. La revedere și, încolo, să ne auzim numai de bine.

— Mai stai, ce te-o prins graba?

— M-a prins, pentru că Ciutura îi aici aproape, iar eu pînă la Prut mai am.

— Unde-i amu trecătoarea? La Ungheni?

— Trecătoarea mea cine știe pe unde-o fi...

— Oricum, o noapte de drum.

— Într-o noapte nu răzbat — am bătături la picioare.

— Atunci în două nopți.

Nică a stins țigara, făcînd să scapete pe ascuns mucul rămas în buzunar, dar Mircea i-a prins mișcarea. A scos punga cu mahorcă, și-a lăsat pentru o țigară, să aibă ce fuma în drum spre casă, iar restul i l-a dat lui Nică cu tot cu pungă. Pe Nuța, cum stătea ea așa și urmărea înțelegerea asta frățească între cei doi ostași, au răzbit-o deodată dragostea și mila. I-a venit să ia și ea cumva parte la această facere de bine, dar n-avea cum, n-avea prin ce, și atunci a adunat rămășițele de la cina lor, a legat totul frumușel în basma și i-a întins legătura.

— Să n-o iei în nume de rău, Nică, da la drum, știi, pînă ajungi, poate să-ți prindă bine. Că, Doamne, de știam eu de una ca asta...

Nică stătea oarecum încurcat.

— Vă mulțumesc, dar, cum se poate... Nici n-am cum, nici n-am în ce...

— Ia așa, cu tot cu legătură.

— Să nu fie prea mult. Și tutun, și pîne, acum și-o basma...

— Lasă, ne-om mai vedea noi cumva și atunci ai să ne întorci basmaua.

Nică nu și-a luat rămas bun de la dînșii. S-a întors și a plecat simplu, cum pleacă omul cînd se duce pe-un ceas-două, pentru ca pe urmă să se întoarcă. Cu vestonul pe umeri, cu legăturica în mînă, el se tot ducea încet și legănat spre pădure. O jumătate din locul pe unde trecea cobora la vale, cealaltă jumătate urca spre pădure, dar și coborînd, și urcînd, el se făcea tot mai mic, tot mai mic.

Mircea și Nuța stăteau locului, oarecum petrecîndu-l, așteptau să se întoarcă, să le facă cu mîna, dar el nu se mai întorcea, și atunci Mircea s-a gîndit că ei nu fac bine stînd așa și așteptînd să li se mai facă și cu mîna. Soarta lor era prea felurită. Ei doi urmau să se întoarcă în aceeași sară la casa lor, la vatra lor, iar acela mai avea încă multe drumuri și apoi cine știe ce-l pîndea pe drumurile celea — poate lagăre, poate un glonte, poate o lume rece și străină.

Mircea a așezat șliurile pe cai, mîngîindu-i în aceeași vreme, căci aveau de dus o căruță grea, cum rar se întîmplă, a scos răsărita la drum, după care a lăsat caii să se odihnească, pentru că se umpluseră de suflet. Telegarii însă, simțind că drumul o să ducă spre casă, au pornit singuri căruța din loc, și Mircea, știind bine că cel mai greu lucru e să miști din loc o asemenea biserică, i-a lăsat în voie, pășind și el pe lîngă dînșii cu biciușca în mînă. Nuța venea în urma căruței adunînd în pestelcă pălăriile ce cădeau în drum.

Nică totuși s-a întors cu fața spre dînșii. Ajuns la marginea pădurii, s-a oprit, s-a întors spre ei și a stat multă vreme, urmărind cum se pierde prin cîmp, legănîndu-se, o căruță încărcată cu răsăritе. Stătea nemișcat — părea că nici nu suflă — și tot căta lung în zare. S-o fi gîndit, pe semne, că femeia ce pășea în urma căruței a fost cîndva prima lui dragoste, o dragoste în care el a dat cu piciorul, dar care l-a ținut minte și a

venit acum să-l ierte... Poate și-l amintea pe Mircea — băietanul cu care se jucau sara de-a poarca, ori flăcăuan necioplit cum era el pînă la război, și se întreba cum s-a putut ca, după patru ani, același flăcăuaș să se întoarcă om în toată firea, cumpănit, așezat, înțelept.

Vremea trece, amurgul se lasă cenușiu peste dealuri, iar Nică tot stă și stă nemișcat sub poala ceea de pădure. Poate privea cele două-trei căsuțe răsărite de după o coastă de deal și se gîndea că acolo e Ciutura, satul lui de baștină, satul copilăriei lui. Poate se gîndea că răsărita ceea va fi ultima lui muncă aici pe dealul mic. Poate îi plăcea Cîmpia Sorocii la un apus de soare, cu o căruță ce se topește în depărtare, dar poate că plîngea, cum plîng, de obicei, oștenii — cu pieptul potcoavă, cu fruntea sus, cu gîndul la datorie, și numai sufletul plînge, strivit de roata propriului destin.

* * *

Iar dorul, vai, dorul cela vechi al nostru, el tot sapă și sapă. Sapă zi și noapte, apasă peste inimile ce bat, peste inimile ce nu mai bat. Macină, chinuie, adună și pustiește dorul cela vechi al nostru, și tot așa a ținut-o, pînă ce într-o noapte tîrzie de toamnă din străfundul pădurii a ieșit mîndria cîmpiei de altădată, namila ceea roșcată cu apucături sălbatice și cu suflet mare de om. Trecut-au ani și ani, trecut-au veacuri... Acum, de, nici o putere în mușchi, nici foc în suflet, dar dorul o tot poartă, și iat-o coborînd spre satul, spre casa, spre omul cela care, mă rog...

O fi simțit de departe înfrigurarea ce domnea peste satul de la încheietura celor două dealuri, căci la marginea Ciuturii s-a oprit. Steaua javrelor i-o fi zis să nu intre, dar, odată ajunsă, nici că putea pleca fără nimica. Și a tot ocolit și ocolit Ciutura, pînă ce a descoperit, pe o margine de drum, lîngă o pălărie de răsărită, urmele acelei case, urmele acelei lumi care au tot încălzit-o ani și ani în singurătatea pădurilor.

Urma intra în sat, dar aceeași urmă o fi venit ea de pe undeva.

După o clipă de șovăială Molda a prins a depăna urma nu încotro se duce, ci de unde vine. Culegea la fuguța urmele lăsate de pașii Nuței, fericită fiind cum nu

se mai poate, dar iată că urmele femeii părăsesc marginea de drum și intră într-un cîmp de răsărită secerată. Printre cioturi de răsărită și bolovani urma se putea găsi mult mai greu, pe alocuri pierzîndu-se cu totul, dar — pe unde urme de pași, pe unde urme de copite... Molda a tot venit și venit pînă la bătătura ceea așternută cu mohor, unde cinaseră cei trei...

Aici de acum mirosea a casă, a pîne coaptă, a brînză, a glume blînde, cărăbușene... Flămîndă cum era, Molda a prins a scotoci prin țărînă, poate-poate vreo fărîmătură ceva, dar șoarecii din ajunul secetei umpluseră cîmpia, și pînă să vină Molda, culeseră tot ce mai putea fi. Mă rog, și-o fi zis mîndria cîmpiei, ne mai alegem cu o foame, puține le-am tot îndurat în lungul vieții?...

Iată însă că nu poate pleca din cîmpul cela, nu se poate despărți de palma ceea de pămînt și, pentru a o simți mai bine, pentru a o avea și mai aproape, s-a încolăcit pe mohorul adunat de mîna stăpînei sale, făcîndu-se una cu pămîntul, cu noaptea, cu cerul...

Cu ochii închiși, cu suflarea potolită, Molda părea că picură, dar uneori prin picuratul cela o fura o groază de vis, că se cutremura cu mohor, cu tot. Stă o vreme mahmură, cu blana zburlită, căutînd să vadă ce-a fost vis, ce nu a fost. Foșnetul codrului din depărtare, tihna pămîntului o leagănă încetul cu încetul, și iar ațipește, și iară, în toropeala ceea dulce, i se năzare glasul semeț, puțin răgușit al stăpînului:

— .... o-o-olda-a-a...

Acel strigăt era în stare s-o scoale din morți, și cum i se năzărea c-o cheamă, se cutremura, ridica brusc capul, îl arunca pe spate, așa cum făcea ea atunci cînd îi venea să urle, și stătea cu botul ațintit în adîncul cerurilor lung-prelung, dar nici un sunet nu mai urca prin gîtlejul ei mort.

Greul cel mare trecuse, greul cel mare abia venea.

Capitolul XI

ÎNĂLȚAREA ȘI PRĂBUȘIREA CASELOR

Trecut-au patruzeci și șase, patruzeci și șapte. Cîmpia Sorocii, stearpă și-n vîrf de deal, și-n fund de vale, cu plete de colb, fumegînd dintr-o zare în alta, se zbătea

cu sufletul la gură, și nici un fir de frunză verde în tot lungul, în tot largul ei. Bătălia cea mare luase sfîrșit, și fusese o bătălie grea, căci pămînturile nu se lasă ele pustiite cu una, cu două. Pămînturile știu să tacă, știu să rabde, știu să zacă, și de abia atunci cînd pustiirea coboară pînă în adîncuri, încep a se pleca.

Pămînturile mor greu. Mor bulgăre cu bulgăre, sămînță cu sămînță, mor deal după deal, vale după vale, dar totuși mor, și Cîmpia Sorocii, după două veri fierbinți, rămasă fără umbră de nor, fără strop de ploaie, în cele din urmă, a prins a se stinge. Murea încet, destoinic, dar murea, și numai roua ce se lăsa în zori peste văile spuzite de arsură îi amîna sfîrșitul de azi pe mîne.

Blestemul secetei a fost mare și greu. Au secat apele, au ars imașurile, s-au posomorît pădurile desfrunzite. Pămînturile oamenilor zăceau așa cum le-a prins seceta — nesemănate, neprășite, nerodite, iar bucățica de pămînt care n-a vrut cu nici un preț să-și primească soarta a căzut și ea pînă la urmă, și puținul care a fost din răsputeri semănat, ori prășit, ori pornit a crește, a ars și el.

Satele cîmpiei, dosite pe după delușoare, împărtășeau cinstit soarta pămînturilor din împrejurimi. Nu mai fumegă acoperișurile, nu mai luminează în amurg ferestrele. Nici cînii nu mai bat, nici cucoșii nu mai cîntă, iar casele oamenilor, îmbătrînite cu încă o mare durere, picură în pragul unui somn de veci.

Totuși vîna cea oropsită și îndărătnică de țăran se mai zbătea, ascuns, pe undeva. În zori de zi scîrțîia icicolo cîte-o ușă și cei puțini, scăpați ca prin minune, ieșeau de prin case, se așezau osteniți pe prispe și se încălzeau la soare. Ședeau tăcuți, fiecare pe prispa lui, și urmăreau zile întregi cerul sterp, pîrjolit și el de atîta căldură. Umflați de foame și slutiți, încît abia se mai cunoșteau ei înde ei, oamenii ședeau cuminți și nici un gînd, nici o umbră de durere nu mai flutura pe frunțile lor necăjite. Nu mai aveau putere. Nici pentru a se bucura, nici pentru a se amărî nu mai aveau putere, dar ședeau și urmăreau cerul, pentru că erau plugari și așa apucaseră ei din bătrîni — cînd vin vremuri grele, te așezi pe prispă și ridici privirea către cer. Zadarnice însă erau acum toate — arșița mai ținea încă, și cerul, chiar de căpăta sămînță de nor, aduna niște nou-

raşi mici, uşurei ca pleava, şi vîntul făcea a se juca cu dînşii — ba îi adună grămadă, ba îi ascunde pe după zări.

Oamenii totuşi şedeau pe prispe şi urmăreau cerul. Bănuiau, pe semne, că greul cel mare e pe ducă, şi acum ar fi să se schimbe ceva. Bine ar fi fost să ploaie oleacă... Atîta amar de lume, atîta amar de vreme s-a tot rugat pentru o bură de ploaie, încît amu nici nu-i mai venea a crede că s-ar putea întîmpla o asemenea mare minune, dar alta nu-i rămînea şi ea aştepta tăcută, răbdătoare, neputinciosă ca un copil.

Darnic cu cei mici, norocul, în cele din urmă, şi-a adus aminte de dînşii. Într-un amurg au început a roti stoluri de cioare peste cîmpie. Zburau pe jos, cîrîiau supărate, iar în urma lor vîntul a şi prins a aduna puzderie de nouraşi. I-a tot aşezat straturi, i-a pus la dospit, apoi peste noapte a căzut prima ploiţă de după secetă. A fost o ploiţă scurtă, a trecut de-a lungul Nistrului abia mușcînd o margine de cîmpie şi, cum a întors-o spre Bălţi, s-a şi potolit, dar pămîntul, răcorit, a început a răspîndi miroznă grea de ploaie nouă, şi abia după aceea au pornit ploile adevărate.

Acum ele treceau des prin cîmpie. Se repezeau într-un miez de noapte, colindau largul pămînturilor şi fugeau în zori, grăbite, lăsînd pămîntul tot atît de însetat cum îl găsiseră, iar ţăranii, cînd se sculau, se căzneau să ghicească — a plouat noaptea trecută sau li s-o fi năzărit lor prin somn? Alteori ploile se repezeau ziua pe la o amiază, spre bucuria prăşitorilor ce ameţiseră a tot da cu sapa prin bulgări. Bucuroşi, ei se întorceau spre sate, uzi leoarcă, veneau veseli şi se tot rugau să ploaie, să toarne bine, şi ploaia îi asculta, şi turna din belşug pînă la asfinţitul soarelui — în amurg se frămînta o vreme, ba se potoleşte, ba nu prea, iar odată cu întunericul începea din nou a răpăi prin băltoacele de la răscruci.

Se mai repezeau, în miez de vară, ploi cu furtună. Veneau în puterea nopţii, vuind de departe, fulgere albe fărîmiţau întunericul în fel şi chip, tunetul răscolea văile, gonind ploaia din urmă, iar în zori, cînd se trecea urgia, pe cer rămîneau nouri înalţi şi grei ca nişte munţi. Stăteau munţii ceia nemişcaţi cu săptămînile, iar dacă

pe la o amiază scăpăta soarele după crestele lor, scăpătat rămînea pentru toată ziua.

Pămînturile cîmpiei începeau să-și revină. Ploile au răzmuiat crăpăturile ce spintecaseră ca niște șopîrle drumurile, imașurile, semănăturile. Apoi iar a mai plouat și crăpăturile umede, măcinîndu-se, au pornit să se umple. Peste văile arse pînă în adîncuri se așterneau ploile rînd pe rînd, și chiar de arsese iarba cu tot cu floare, cu sămînță, cu rădăcină cu tot, după multe și bogate ploi a prins să răsară ici-colo cîte-un firicel de iarbă. Se pleca spre un frate de-al lui, răsărit mult prea departe pentru a-i fi neam, dar ploile tot veneau și încă peste o vară imașurile au început a se încinge cu verdeață.

Mai greu prindeau viață pămînturile roditoare. Seceta a ars tot ce poate prii omului, buruiana însă știe a-și păzi sămînța și după prima ploiță tot ce crește nesemănat a acoperit țarina palmă cu palmă, încît nici să-ți cunoști hectarul, nici să te apropii de el.

„Amu, își ziceau țăranii în mintea lor, bun lucru ar mai fi să vii cu plugul peste buruiana asta, cît n-a dat ea încă în floare. O răstorni, arunci peste brazde un pumn, doi de grăunțe, o fugă de boroană peste ele și proslăvit fie numele Celui de sus!"

Proslăvit însă numele Celui de sus nu avea de unde fi, pentru că nici tu pluguri, nici tu cai, nici tu sămînță. Plugurile zăceau pe după case ruginite, stricate, iar singurul om ce știa a le doftori — fierarul satului — murise de foame. Cele cîteva gloabe, rămase mai mult prin răbdarea lor de vită, așteptau prin grajduri să vină oamenii să le ridice cu frînghiile, cît despre sămînță — oamenii aproape că și uitaseră cum arată ea, sămînța ceea.

O cunoșteau la față numai cei care mai păstrau un pic de putere și se duceau din cînd în cînd pe la gară. Acolo, la Pămînteni, era pîne destulă, mai ales păpușoi erau. Hăt la marginea gării se înălțau grămezi nalte cît stîlpul de telegraf și lungi cît ar fi ținut un loc de casă. Stăteau păpușoii ceia turnați jos, pe pămîntul gol, și erau acolo de toată mîna — ciocălăi lungi și subțiri, ciocălăi albi, galbeni, tărcăței, feluriți, cum felurite sînt brațele ce i-au crescut. Aduși în pragul foametei și descărcați aici, au devenit averea statului. După ce au stat

descoperiți o iarnă întreagă, s-au aprins înăuntrul lor și acum movilele celea suflau fierbințeală.

Orișicum, pentru semănat păpușoii nu mai erau buni. Pămînturile însă așteptau și iată că într-o primăvară, cînd se trecuse vremea semănatului, sovietele sătești au început a da sămînță la oameni. Dădeau un fel de păpușoi cu grăuntele mășcat cît dintele de cal, și chiar așa li se și zicea păpușoilor celora: *konskii zub*. Erau aduși cu trenurile hăt de departe, au venit în sat gata dezghiocați, stropiți cu niște chimicale. Se spunea că au fost stropiți de către agronomi ca să țină la secetă, dar, totodată, li se dădea oamenilor de grijă să nu cumva să se atingă de sămînța primită. Prafurile celea, se spunea, sînt un fel de otravă și vor muri cu toții ca muștele. Trecuți prin cei doi ani de foamete, oamenii nu se mai temeau de nimic. Cum ajungeau acasă cu sămînța primită, o și împărțeau în două. O bună jumătate o spălau, o uscau la soare, o duceau la rîșniță, înjghebau o fiertură și abia pe urmă porneau cu cealaltă jumătate la deal.

Veneau încet — mai mult să se odihnească decît să meargă, și abia pe la amiază ajungeau pe la hectarele lor. Sădeau păpușoii ca pe cartofi — în cuiburi, cu sapa. Fac un cuib, scapă o sămînță, o acoperă, alături mai fac un cuib. Amețeau de căldură, de foame, de osteneală și rîndurile făcute de ei ba urcau ametite la deal, ba coborau la vale, dar oamenii nu lăsau sapa din mînă, căci roada acelor boabe era singura lor nădejde. Se țineau morțiș de dînsa și munceau. Aruncau sămînța într-un noroc, căci pămîntul era nearat, neboronit, dar veneau ploi peste ploi și păpușoiul răsărea, se sălta din umbra buruienilor.

Satele cîmpiei, acele văi pline mai nu demult cu case albe, cu drumuri vechi, cu fîntîni și grădini, acum, sleite de puteri, picurau la soare. Furtuna pustiirii a trecut peste ele și casele au ajuns de plînsul lumii — nici tu garduri, nici tu portițe, nici tu gospodari, nici tu gospodine. O liniște adîncă și grea dospește cu săptămînile peste sate. Și oameni au rămas puțini, iar cei care au rămas umblă abătuți, veșteziți, săraci la suflet. Mulți dintre ei păreau întorși de pe lumea cealaltă, dar nu se bucurau deloc și nici că ar fi vrut să schimbe ceea ce apucaseră să vadă pe cealaltă lume cu ceea ce

vedeau aici. Și ei umblau cu gîndurile cine știe pe unde. Creștea loboda pe prispe, se cojeau pereții caselor. Oamenilor nu le păsa. Îmbrăcați în haine de strînsură, cumpărate la talcioc, botezați de cîrmuire distrofici și împărțiți în cinci grupe, ei umblau pe ulițele satului, căutînd să nu se întîlnească unul cu altul, fiindu-le rușine de jalea la care au ajuns.

Treceau pe ulițe oameni palizi, cu ochii fugiți adînc în fundul capului, cu glasurile stinse, și numai merișorul gîtului ba urcă, ba coboară, încît pare că bietul om se tot străduiește să înghită ceva și nu poate. Treceau invalizi cu medalii nou-nouțe *„Za vzeatie Berlina"*, treceau soldați căzuți prizonieri cu armata lui Antonescu și acum scăpați de prin lagăre, treceau femei care habar n-aveau cum se face cînd stai „drepți", treceau copii ce nu știau cum se ochește cu arma. Umblau cu toții fără nici o treabă dintr-un capăt al satului în altul, umblau abia tîrîind picioarele umflate în urma lor, umblau însă, căci umbra bătrînei cu coasa îi mai pîndea pe la colțuri, și pentru a scăpa trebuiau să-și schimbe întruna locul, să se miște, să se tot ducă undeva ori să se întoarcă de pe undeva, iar încotro și unde — nici că să le pese.

Pe la o amiază distroficii din primele două grupe se adunau în ograda sovietului sătesc, unde se organizase, spre sfîrșitul foametei, o cantină de stat. Dădeau numai supă de fasole, cîte două polonice de om. Vrînd-nevrînd, distroficii veneau la butoiul nalt, plin cu untură de pește și pus în mijlocul ogrăzii sovietului sătesc, să fie la îndemînă tuturora. Era grețoasă și putea nemaipomenit untura ceea, dar felcerul stătea alături cu lista și făcea semne în dreptul fiecăruia: cine gustă untură — primește supă; cine nu — nu primește. Și oamenii se lăsau împărtășiți cu cîte-o lingură-două, apoi se înșirau coadă la ferestruica prin care răzbătea mirozna de fasolă fiartă. Cînd supa părea gata, ferestruica se deschidea, capii de familie întindeau ulcelele luate de acasă, numărau împreună cu bucătarul polonicele. Cu supa gata primită, stingheriți de propria lor lăcomie, oamenii se așezau jos, în ograda sovietului sătesc. Duceau usna ulcelei la gură, cu gîndul să guste numai ceva-ceva, dar cum dădeau de fiertură, nu se mai puteau opri. După care, rușinați că nici de data asta n-au putut duce copiilor partea ce li se cuvenea, se ridicau și porneau spre

casă cu capul plecat, cu ochii în pămînt.

După care peste sate au început a se abate și zile mai senine. La început veneau cîte trei în fiece lună. De trei ori pe lună se adunau satele în jurul magazinelor și primeau *sudă* — cîte două-trei kilograme de făină de soia pentru om.

Pe urmă a început să ploaie, și pădurile, livezile, grădinile, cu ce-au avut, cu ce n-au avut, au alergat în calea oamenilor. Potoleau un rînd de pofte și trezeau altele. Cîte-un fir, cîte-un bob, cîte-o mușcătură — pînă a venit vremea păpușoilor, iar moldoveanul, cum ajunge la păpușoi, își face cruce c-a scăpat. Și chiar scăpase. Mai întîi păpușoi fierți, apoi păpușoi copți, iar pe la mijlocul toamnei au prins glas rîșnițele, și odată cu aprinsul luminilor, gospodinele, cum se obișnuia de cînd lumea, răsturnau pe măsuța joasă o mămăliguță fierbinte. Se adunau toți ai casei în jurul ei și o mîngîiau cu privirile, îi sugeau cu vîrful nasului boarea, apoi cinau și se culcau grăbiți, să nu li se facă iarăși foame. Somnul însă le era tulbure. Visau mereu turte verzui de lobodă — „plăcintele“ ce-au dus la groapă sate întregi. Îngroziți de gustul lor sec și lînced, oamenii se trezeau, bîjbîiau prin cotruță de n-a mai rămas vreo fărîmătură ca să-și împrospăteze gustul pînii adevărate, dar de la cină n-o rămas nimic și deci hai iar la culcare.

Ploua însă, ploua întruna, iar cînd rătăcea cîte-o dimineață senină între două ploi, apa iazurilor începea a se desface în cercuri și cei ce se născuseră a fi pescari se jurau că au văzut cum a lucit la soare pentru o clipă coada ceea de pește. Pămînturile abureau a roadă și tot înverzeau, tot dădeau în floare. Cîmpia, dintr-un capăt în altul, era numai foșnet, numai spumă verde, și puținele vaci scoase din foame cu ocoloți rupți de pe acoperișul casei acum se întorceau serile sătule, cu ugerul plin. Copacii de prin livezi, scăpați de topoarele sălbătăcite de foame și frig, acum își rumeneau poamele la soare. Prin păduri se coceau fragile, alunul își scutura floarea, iar de sus ploua, ploua întruna, și aceste ploi erau singurele în stare să mîngîie, să ogoiască sufletele zbuciumate ale țăranilor.

Cam peste un an în ogrăzile oamenilor a început a înverzi sîrjoaca. Era puțină — să tot stai să-i numeri spicele, dar avea pămînt bun la rădăcină, avea ploi la

vreme și a crescut cu spicul plin, cu bobul greu, iar în vara următoare de acum jumătate din ogrăzile oamenilor erau cu grîu și secară. Anul s-a nimerit a fi bun și pînea de abia secerată a fost îmblătită și semănată în cîmp, la largul ei. A răsărit un grîu de toată frumusețea și acesta a fost marele noroc al oamenilor, pentru că grîul în cîmpie nu este numai pînea cea de toate zilele. Odată cu grîul se coceau prin sate și firea neamului, și credința, și obiceiurile lor. De la colacii mari și rumeni, ce vin să mulțumească colindătorilor ori să-i pomenească pe cei răposați, și pînă la micii hulubași, pe care gospodinele îi coc în pripă la para focului, pentru ca să știe odraslele cîtă dragoste li se poartă,— toate felurile acestea de viață, dospite cu mii de ani în urmă, aveau să se întoarcă odată cu grîul.

Abia acum greul cel mare părea să fi trecut. Țăranii au întors pămîntului rostul lui de altădată și împreună cu ieșirea semănătorilor în cîmp a început și viața oamenilor a se întoarce în albiile sale. Foametea luase sfîrșit. Care a murit — fie-i țărna ușoară; cine-a scăpat — norocul lui... Așa e viața. Și oamenii, încetul cu încetul, își reveneau. Se înseninau frunțile, se întorceau cine știe de pe unde vorbele jucăușe. La început glumele veneau palide, slăbite și ele, dar pe urmă s-au tot înfiripat, pînă a răzbit un drăcușor de șaisprezece ani și acela, într-o sară, a umplut valea satului cu clinchet curat de clopoțel.

După glume au venit supărările, căci nu fiecare știe șaga, și iată un voinic de două șchioape, supărat foc, s-a repezit cu pumnii la marele său dușman — un vecin de sama lui. După supărări au venit împăcările și iată că prin sat a pornit zvon cum că un suflet singurel și înstrăinat mai-mai e gata să-și lege viața cu un alt suflet, tot atît de singurel, tot atît de înstrăinat.

* * *

Vremurile de mare prăpăd trecuseră, dar prin anul cincizeci, de acum după ce se înființaseră colhozurile, după ce tractoarele au desfundat pămînturile împăraginite și se lega roadă ca în anii cei buni, deodată, oarecum pe neașteptate, au început din nou să apară

prin sate șervete albe de in, prinse în streașina casei deasupra pragului.

Iar a început să moară lumea. Mureau dintre cei secătuiți peste măsură, istoviți, așa încît hrana nu-i mai putea reface. Erau oameni osîndiți, și ei bănuiau, pe semne, ce-i așteaptă. Umblau posomorîți, tăcuți, departe de cele ce se petreceau în jurul lor. Veneau încet, unul cîte unul, și li se schimbau acum, înainte de moarte — și vorba, și mersul, și cătătura.

Mai ales mureau femeile. Atunci, în anii grei, fiind veșnic gonite de grija casei, rupînd de la gură ca să-și scape copiii de foamete, ele, înfierbîntate, se țineau mai bine ca bărbații. Acum însă au început să cadă. Se îmbolnăveau dintr-o nimica toată, nici nu dovedeau să se vaiete, nici să-și ia iertăciune, și mureau, și erau duse la marginea satului și înmormîntate într-o arătură, căci pe vremea foametei țintirimurile ieșiseră cu mult peste hotarele lor.

Astfel se și rînduiau toate: ba mai vine o ploaie, ba se mai iscă un zvon, ba mai moare un suflet, și iată că a venit sorocul, i-a sosit ceasul și Tincuței lui Onache Cărăbuș. Femeie harnică și binevoitoare, ea se despărțea de viața satului cu aceiași pași ușori, nesimțiți, ce o purtau atîția ani în zorii zilei. Se ducea în aceleași hăinuțe vechi și ponosite pe care nici ochiul să le culeagă, nici sufletul să le țină minte. Se ducea micuță și tăcută, cu supușenia unui copil trimis pentru prima oară cu poruncă, iar el tot vine și nici să-i treacă prin cap că ar putea și zăbovi pe undeva.

Ciutura, zăpăcită de toate prin cîte i-a fost dat să treacă, o petrecea ostenită și oarecum nedumerită. Mai ales nedumerită era, căci atunci, în ziua ceea de primăvară, cînd Tincuța, urcată pe-o scărișoară să ungă sub streșinile casei, a leșinat, Ciutura n-a găsit nimic mai cu cale decît să se mire: da de ce o fi căzut cărăbușoaia, că doar nu suise la cer! Pe urmă, cînd Nuța a început a alerga de cîte zece ori pe zi la părinți și se întorcea cu ochii plînși, Ciutura a rămas, de asemenea, nedumerită: stai, soro, una e să leșini și alta e să mori!

Cam la o săptămînă Tincuța și-a revenit și, robace din fire, a ieșit în grădină să plivească niște straturi, în urma cărei plivituri satul iar s-a mirat: dacă e sănătoasă baba, ce-o mai face pe nebuna?! Apoi, într-o miercure după-

amiază, cînd clopotele satului au prins a răspîndi peste dealuri trista veste că încă o țărancă s-a stins din viață și acum numai Dumnezeu îi este judecător, Ciutura cu adevărat a fost uimită: ce naiba, își bate joc de sat Tincuța ceea a lui Onache?!

Înmormîntarea se pregătea cu aceeași grabă și înfrigurare cum se pun ele la cale de cînd e lumea. Parcă au fost pînă mai nu demult de toate cîte puțin, dar cînd s-au pomenit cu mortul pe laiță — nici bani în buzunar, nici făină în sac, nici pînză pentru punți, nici băsmăluțe pentru prapore. Mircea alerga ca o furnică — ba la moară, ba se repede la iarmaroc, ba colindă satele vecine, căutînd preot. Părintele din Salcia avea trei morți la rînd și putea să vină abia duminică după-amiază și în felul ista satul nu știa nici cînd, nici cine o s-o îngroape.

După multe săptămîni ploioase se așezase vreme frumoasă și tocmai vremea ceea frumoasă a și fost marele nenoroc al răposatei. Buruiana înăbușea semănăturile, oamenii pîndeau fiecare început de vreme bună ca să iasă la prășit, și în vinerea cînd sicriul vopsit cu sineală a fost dus la groapă, de abia s-au adunat vreo zece babe în urma lui. La praznic au venit numai jumătate din ele, căci erau secătuite babele, nu puteau umbla mult. Scaune slobode în jurul mesei au fost și la praznicul de trei și la cel de nouă zile, căci, ziceau ciuturencele, trebuie chiar ca să n-ai pic de obraz, pentru ca, după ce n-ai fost la înmormîntare, să vii tot o fugă la praznic.

Și au trecut zile, zile multe. Tincuța se tot ducea din viața ciuturenilor și se stingea în inima satului chipul ei ostenit, ce zîmbea cu dragoste și înțelegere pentru fiecare. A fost un om, acum nu mai este. Zidit din același lut galben ca și semenii săi, a trăit o viață, și-a băut paharul sorții, după care a coborît iar în împărăția lutului, și locul ce l-a avut sub acest soare s-a lăsat ușor supt de umbre și lumini, de parcă toți anii cît a trăit omul însăși firea stătea la pîndă, așteptîndu-i sfîrșitul, ca să-și întoarcă o fărîmătură din necuprinsele sale deșerturi.

Se ducea Tincuța, și cele triste, pline de bunătate
K bineițe pe care le aducea ea Ciuturii în zori de zi abia mai stăruiau în auzul vecinilor, iar necazurile și grijile care au mîncat-o o viață întreagă acum rar cînd răsă-

reau într-o vorbă dusă de două babe proaste. Ce să-i faci?... Cei vii cu ale lor, morții cu ale lor, și în primăvara viitoare, cînd a fost să se facă praznicul de un an, Ciuturii nici să-i treacă prin cap pentru ce o fi căutînd Onache vin.

Abia s-au adunat o mînă de oameni. Au venit din cîmp tăcuți și osteniți, cu șiroaie de sudoare pe umerii obrajilor colbăiți. S-au lăsat așezați la masă după multă rugăminte și închinăciune, căci erau grăbiți, aveau norme. Au cinstit cîte un pahar de vin, au vorbit despre secetă și roadă, despre furturile din colhozurile vecine și cele din colhozul lor. Onache, căutînd să fie toată lumea mulțumită de praznic, susținea orice capăt de vorbă. Aproba furatul, cînd cereau mesenii să fie aprobat, îl condamna, dacă venea vorba despre condamnare, iar după ce a petrecut lumea pînă la poartă, s-a întors și a oftat ușurat, de parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă.

— Slavă Domnului c-am fost sănătos ș-am pomenit-o la un an de zile — încolo, cine știe cît mi-o mai rămas și mie să încurc lumea...

Nuța, ajutată încă de două femei, spăla blidele. Badea Onache s-a uitat la ele lung, iscoditor, căci muierilor la petreceri le umblă ochii ca la helgi, iar el voia să afle cum a fost pomenirea Tincuței sale. Spre marea lui mirare, nici Nuța, nici cele două femei nu i-au răspuns. Nici măcar nu și-au ciulit urechea la vorbele lui, de parcă omul nici n-ar fi fost cu ele în casă.

„Hei, măi, bine că le mai strînge Dumnezeu pe cîte una, că-s țîfnoase și răsfățate cum nu s-a mai pomenit..."

Acest gînd al lui badea Onache, adunat într-o anumită cătătură, a fost răspunsul lui la tăcerea celor trei femei, dar ele nici asta n-au simțit-o, păreau că nici nu sînt aici de față, s-au întors pe la case și numai mînile lor au mai zăbovit o vreme ca să mîntuie de spălat blidele după praznic.

Oftau, luate cu lucrul, toate trei. Se gîndeau, pe semne, la anii de război, la anii de foamete, la marea nedreptate a sorții femeiești, căci mai toate ajungeau pînă la urmă a fi înmormîntate de bărbații lor. Frumușele la șaisprezece, împresurate de copii la douăzeci și cinci, răcite de muncitul lutului la treizeci, spetite de muncă grea la patruzeci, ciuturencele nici nu mureau

în înțelesul propriu al cuvîntului, ci se stingeau ori, cum ziceau ele însele, „se treceau". Nu se plîngeau, căci era un necaz prea vechi ca să se mai plîngă. Așa și-au trăit viața și mama, și bunica, și străbunica.

Într-un fel însă le durea pe toate, și atunci cînd se adunau să petreacă la țintirim vreo ciutureancă ori veneau s-o pomenească, un început de ropot, un mugure de răzvrătire părea să încolțească în sufletele lor. Cînd praznicul sau înmormîntarea trecea, ele se risipeau pe la case, pe la copii, și iar păreau a se împăca cu toate. Pe-o vreme, firește. Pînă iară o prindea un leșin pe vreuna, pînă iară ajungea a fi plînsă de vechiul clopot al satului, pînă iară se adunau toate să mănînce colac cald la praznicul ei.

Acum venise rîndul Tincuței. Nu împlinise nici cincizeci de ani, nu depănase nici jumătate din ghemul ce-i se dase, și iată că a lăsat totul baltă și acum se cernea încet pe altă lume. Era atît de pripită, atît de nedreaptă plecarea ei, încît, cu toată cumințenia, cu toată rușinea, chipul Tincuței părea a se ruga consătenilor că, dacă se poate, s-o mai țină satul minte, să n-o uite chiar așa deodată.

Zadarnică însă i-a fost rugămintea. De atîția ani Ciutura tot umblă cu creștetul descoperit — de la o înmormîntare la alta. Printre cei duși pe umerii ei la groapă erau atîția tinerei și frumușei — vlăstare fragede ce nici măcar n-au apucat să guste viața din plin. Ciutura, cutremurată, le făgăduia tuturora să-i țină minte în vecii vecilor. Făgăduia, pentru că o durea, dar de uitat îi uita, pentru că, istovită de foame, de unde să ieie ea atîta bărbăție, atîta putere, atîta ținere de minte?!

Ciutura a lăsat-o dar și pe Tincuța să fie uitată, iar cele puține lucruri rămase de la dînsa au început a se pierde și ele. Fotografia gălbuie, cu colțurile găurite de pioneze, singura ce-i mai păstra chipul, a fost furată din casă. Vorba e că atunci demult, cînd ajunsese fotograful pînă la Ciutura, tocmai era nuntă în mahala și o mulțime de prostănaci veniți să caște gura la nuntă, neavînd ce face, s-au strecurat prin grădini ca să nimerească și ei, măcar de departe, în fotografia lui badea Onache. La început n-a fost nici o supărare — s-au băgat și Dumnezeu cu dînșii! — dar, din păcate, și prostănacii, cînd le vine sorocul, îmbătrînesc, iar îmbătrî-

niți, vor să se laude cum erau ei atunci cînd erau în putere.

Tot umblînd după dovezi, și-au amintit de nunta ceea, de fotograful venit la ei, și au început a-i tot da tîrcoale casei lui Onache Cărăbuș. Ba că treceau pe la om să-l vadă, ba pentru a-i cere un sfat, ba veneau de acum să-i mulțumească pentru sfatul cela și din patru fotografii cîte le-a avut omul, s-a ales numai cu una. Cît era Tincuța, avea cine-o păzi. Acum au furat-o și pe aceea.

Furca de tors, fusele și cele cîteva spate de țesut s-au pierdut și ele. Adică, mai întîi, badea Onache le adunase pe toate și le-a dus la Nuța, dar Nuța, pe semne, uitase de acum a toarce. Și nu era lucru de mirare, căci torsul și țesutul, munca ceea grea și migăloasă cu care Tincuța ani la rînd și-a tot ținut casa, acum nu mai avea nici o trecere. Femeile nu mai aveau unde semăna nici in, nici cînepă, apoi, chiar de-ar fi avut, ce să se necăjească cu fusul și cu stativele, cînd la magazin găsești de toate.

Spatele aduse de badea Onache au stat o vreme la Nuța în tindă. Pe urmă cineva le-a mutat după poiețică, iar de acolo s-au pierdut. Încălțările și cele cîteva perechi de îmbrobodituri rămase de la nevastă Onache le-a împărțit femeilor ce-au grijit-o înainte de înmormîntare, și pînă la urmă singura împărăție ce-i mai rămînea credincioasă stăpînei sale era casa. Și pragurile, și prispele se mai mîndreau cu hărnicia răposatei lor gospodine. Scăunașul josuț, și vatra, și piciorul hornului, cu mijlocul lustruit anume la locul de care se prindea ea de fiecare dată cînd se așeza să facă de mîncare, blidarul cu tacîmurile rînduite așa cum găsea ea că va fi mai bine, ceasornicul de deasupra ușii, oprit de mulți ani la două fără un sfert,— toate nimicurile celea îi mai rămîneau credincioase, mai păstrînd cîte ceva din seninătatea sufletească a Tincuței, căci toate fuseseră aduse aici, răsădite și îngrijite de mînile ei.

Dar — ce să-i faci?

Vremea aduce, vremea însă știe să și ducă. Se cojesc, după fiece ploaie, prispele unse cu lut, fierul ruginește, lemnul se lasă mîncat de cari. Se trecea șiragul zilelor, se măcina și Tincuța din viața satului, din sînul acelei lumi care a cunoscut-o și ar fi putut da mărturie despre ea. La cîteva luni după înmormîntare nici vecinii, nici neamurile, nici cumătrele de altădată nu-și mai

aduceau aminte de dînsa, și în tot satul numai badea Onache umbla posomorît. N-avea cu cine se sfădi, n-avea cu cine se împăca, n-avea cine-i găti un borș la vreme, dar, cu toate acestea, obrazul lui, așa plin de amărăciune cum era, se tot rotunjea, prindea rumeneală.

„Mi-o fi priind, pe semne, pacostea ceea de hodină" — se gîndea el și putea să fie un adevăr la mijloc, căci de cum rămăsese vădăoi, scăpase la un somn adînc și dulce ca în copilărie. Se mira bătrînul grozav, dar mai apoi a stat și s-a gîndit bine și a văzut că nu prea are ce se mira. O viață întreagă țăranul umblă împovărat de necazuri. Le poartă așa cum au năvălit ele peste dînsul — nefrămîntate, nesocotite, necugetate, pentru că a sta să le caute capătul, să vadă de unde pornesc și pînă unde ajung, n-avea vreme. Singurele ceasuri de tihnă veneau odată cu noaptea, cînd se aciuau satele, cînd se astîmpărau toți ai casei. Doar atunci bietul om, rămînînd singur, dădea perna la o parte, își punea pumnii căpătîi și tot potrivea în fel și chip nevoile sale. Erau multe, erau grele și, amărît că nu le mai poate da de capăt, ațipea pe la zori, dar vai de hodina ceea.

Acum Onache Cărăbuș, rămas pentru prima oară fără a duce grija altuia, s-a pomenit descătușat și de grijile celea mari, și de cele mici. Aratul, semănatul, secerișul — toate nevoile iestea le-a dat, împreună cu hectarele sale, colhozului. Încolo, parcă multe îi trebuie unui moșneag? Are casă, are păpușoi hangani, semănați în grădină, are cîteva cuiburi de cartofi, și las' că nu mai moare el de foame. De îmbrăcat, pînă una-alta, are, iar trudozilele celea trebuiau cîștigate cu socoteală, căci fără dînsele e rău, dacă nici cu dînsele nu e tocmai bine.

Descurcat din toate, badea Onache a scăpat la o hodină plină, la o hodină mai de cu sară pînă în zori și peste o vreme semințele de voie bună iar au început a da pe la el. Voia bună, la rîndul ei, se cerea scoasă în lume, și iată că Onache a prins a ieși serile prin sat. Trecea mîndru, tuns și bărbierit, purtînd haină curată, de parcă toată viața ar fi căutat briciul, peria pentru haine, dar Tincuța i le ascundea, și tocmai acum, rămas vădăoi, a ajuns să umble așa cum îi plăcea lui să fie.

— Noroc, cumătră dragă! Ce mai faci?

A cărat și el, împreună cu alții, borhot, o putoare

scoasă din gropile fabricilor de zahăr de lîngă Stanislav. A făcut și el, împreună cu alții, mămăligă din ghindă rîșnită, a prăjit miez de bețe de răsărită, chiar se spunea într-o vreme că umblă umflat, dar cum a scăpat la primele ploi, badea Onache a și început a-și reveni. Părea chiar că foametea l-a învățat lucruri pe care el nu le știuse pînă atunci și învățăturile celea, dobîndite de el acum, la bătrînețe, îl făceau ager, îndemînatic, gospodăros. Iar într-o primăvară badea Onache a ajuns chiar să prefacă în casă. A stricat cuptorul și soba, a făcut în locul lor altele, împerechindu-le altminteri decît au fost; a podit fața casei cu scînduri, să nu răcească atunci cînd coboară dimineața din pat, iar ceasornicul oprit la două fără un sfert a fost coborît de deasupra ușii, șters de praf și pus între cele două ferestre unde se încrucișa lumina și se vedea mai bine cît e ora.

Era un lucru nemaipomenit — o viață întreagă a căsnicit cu Tincuța, a lăsat-o să înghită fum, știind bine că, mutînd altfel cuptorul și soba, cahla va trage mai bine. O viață lungă a tot ascultat cum se plînge ea de răceală, dar nici măcar n-a adus vorba de podele și mulți ani a lăsat-o să urce pe scaun, să șteargă colbul de pe un ceasornic ce putea fi ușor mutat la un loc mai la îndemînă.

Ciutura stătea pe gînduri. În alte vremuri s-ar fi lăsat zguduită de o asemenea fățărnicie, ar fi ridicat o lume împotriva lui Onache, dar, după doi ani de foamete, satul a început a cugeta mai altfel. Acum cinstea n-avea cine știe ce trecere, acum puterea era ce era. Ciutura tocmai căuta putere și sete de viață, o căuta sub fiece buruiană, sub fiece gard și, mirată că Onache a știut atît de ușor să găsească ceea ce ea nu poate găsi, venea de cîte zece ori pe zi la dînsul. Venea să vadă cum prefăcea el în casă, venea să vadă cum îi umblă, dibace, mîinile, venea să stea tăcută alături — poate-poate se va alege cu cîte ceva. Și, în felul ista, de unde nici nu se aștepta, bătrînul Onache s-a pomenit cu o mulțime de ucenici în jurul lui. Nu era el în anii cînd lauda poate strica un om, dar totuși, îi făcea plăcere slava la care a ajuns și, atîțat de ea, muncea din noapte pînă în noapte.

Era muncă grea. Și în casă, și în ogradă, numai piatră și lut. Acest lut, această piatră au mîncat sănătatea multor ciutureni, dar pe Onache nu l-au dovedit ele

nici în tinerețe, nu-i stricau ele nici acum. Așa era zodia lui — cu cît venea munca mai grea, cu atît mai crîncen se aprindea în el focul hărniciei, dar ardea focul cela domol, ritmic, cu o bună socoteală a lui. Onache muncea încet, de unul singur, spunîndu-și în fiece dimineață ce are de făcut în ziua ceea, și cu fiece început dus la capăt, cu fiece zi trecută, el nu atît irosea, cît aduna putere. Iar cînd prefacerile erau de acum pe sfîrșite, prin Ciutura porniseră zvonuri cum că pe înserate o văduvioară a prins a cam trage pe la dînsul.

Cu gazul era greu pe atunci, prin case mai mult sfîrîiau opaițe, dar lumina lor nici nu-ți ajungea să duci o lingură plină de la strachină la gură. Oamenii cinau la lumina vetrelor, se culcau odată cu găinile, fiindu-le silă să stea așa fără lumină, și nu era de mirare că și badea Onache rămînea cu văduvioara ceea prin întuneric. A mirării erau sprinteneala și viclenia muierușteî, căci n-o putea nimeni pîndi ca s-o vadă cînd vine ori cînd iese ea de la moșneag. Părea o vrajă la mijloc: uite, parcă s-o fi strecurat o umbră de femeie în casa omului, iar mai încolo de-acu badea Onache e singur în casă, și nimeni nu putea afla cînd, cum, pe unde dispărea ea?

Ciutura era fericită. După doi ani de foamete cam uitase de dulceața celor păcate grele, care, orice s-ar zice, își au ele rostul lor. Satul nu știa cînd, cum i se va întoarce lui procopseala asta, și în vreme ce stătea el pe gînduri, iată că s-au găsit două suflete de i-au întors cărarea ce ducea spre cele păcate dulci pe care nu le mai putem ispăși. Lasă însă că Ciutura s-a grăbit să-i ierte pe amîndoi. Ferice de dînșii, că altfel, dacă stăm așa ca mușteie prinse de iarnă, unde ajungem?

Curiozitatea totuși nu-i dădea Ciuturii pace. Satul părea gata a da jumătate din viață numai să afle cum de s-au găsit, cum de s-au ajuns ei unul pe altul. Ciutura îi bîrfea cu bunăvoință, cu dragoste. Ciutura a avut grijă ca și la Nuța să ajungă minciunile celea cu toată bunăvoința cuvenită. Nuța a rîs și ea împreună cu alții, a făgăduit să dea o mînă de ajutor celor care căutau cu tot dinadinsul să afle cine-o fi văduvioara. Dar au trecut o zi, două, trei, și voia bună a Nuței a cam început a se răsufla.

A rîde de un bătrîn nu era mare păcat, dar vorba e că

cine rîde! Rîdea Ciutura, iar Nuța își cunoștea prea bine satul. Cu toată voioșia, cu toată istețimea sa, Ciutura nu se ținea de-o anumită pravilă — azi rîde de-un om, mîne rîde de rîsul său, iar poimîne se întoarce la un nenorocit cu care a rîs împreună și ți-l batjocorește de-i zboară penele. Trecută de cîteva ori prin dragostea și disprețul satului, Nuța nu prea credea nici în bucuriile, nici în lacrimile Ciuturii și, după ce rîdea ori plîngea împreună cu toată lumea, se întorcea acasă și, rămînînd de una singură, căuta să judece cu mintea ei, ca să vadă ce-a fost acolo de rîs, ce-a fost de plîns.

La sate, de obicei, viața omului rămîne pecetluită în chipul casei în care locuiește, și poate pentru asta femeile de la țară caută din răsputeri să-și întrețină casa cum nu se poate mai bine. Avute sau nu prea, voinice sau bicisnice, sănătoase sau cu sănătatea șubredă, ele își tot dau casele cu var, le tot trag brîie albăstrele, fac floricele pe sobă, cucoșei pe horn, fac totul în așa fel ca cel de-o să le pășească pragul să țină minte multă vreme că, uite, a fost și el în casa lor.

Ridicată de Onache și Tincuța pe dealul cel mare, între sat și pădure,— căci acum pe dealul cela e inima Ciuturii, dar pe atunci nici marginea satului nu ajungea pînă acolo,— această casă, ridicată de ei doi, a trecut, ca și stăpînii săi, prin multe. A avut ani buni, dar și săracă a fost; și s-a rîs, și s-a plîns destul sub acoperișul acelei case; au fost ani cînd i-au pășit pragul lume de pe lume, au fost ani cînd și singurică, și străinică a rămas, dar, orișicum, cinstită, curată și plină de demnitate casa ceea a fost totdeauna.

Așa simplă cum arăta, dată cu var, acoperită cu șindrilă, ciupită pe ici, pe colo de mușchi verde, era căsuța ceea într-un anumit fel conștiința Ciuturii, legămîntul Ciuturii, piatra de neclintit a Ciuturii. Pe lîngă această casă nu se putea trece cu fapte rele, cu pofte urîte. Multora nu le era pe plac căsuța ceea, mulți se vedeau siliți a-și schimba drumul, pentru a nu trece pe lîngă casa lui Cărăbuș. Iată însă că satul mai scapă de o povară. Iată că, în sfîrșit, Ciutura a prins a chicoti și pe sama acelei case. Nimic de mirare, deoarece casa Cărăbușilor s-a ținut mai mult pe umerii bietei Tincuțe. Numele era al lui Onache, dar umerii erau ai ei, și cum s-a prăbușit Tincuța, a început a se prăbuși și casa Cărăbușilor.

Nuța își avea casa ei, copiii ei, grijile sale, dar sufletul se mai hrănea cu faima, cu bunul nume al casei părintești. Firește, Nuța nu putea sta cu mînile cruce la piept, uitîndu-se cum se face de rîs și se duce la fund casa părinților ei. Încetul cu încetul, zi cu zi, Nuța a început a urmări vorba, umblăturile tatălui său. Era un lucru aproape de necrezut: toată viața i-a fost prieten, în ciocnirile din casa părintească de fiecare dată ținea cu dînsul. Iată însă că a venit sfîrșitul acelei mari prietenii.

Lui Onache nici să-i fi trecut prin cap de-o asemenea mare trădare. Anul era bun, prefacerile în casă erau pe sfîrșite, și nici văduvioara ceea nu-l uita — într-un cuvînt, toate erau bune, pînă ce într-o zi i-a răsărit în pragul casei Nuța. A intrat pe neașteptate. Nici portița nu s-a auzit, nici pași. Bătrînul se necăjea tocmai cu o lăcată veche — a ridicat capul, iar Nuța de acum stătea în prag.

— Bună ziua la 'neavoastră.

Nici felul în care i-a dat bună ziua nu i-a plăcut. Bătrînul a răspuns cu o jumătate de gură, așteptînd ce-o să urmeze, dar nu urma nimic. Nuța stătea în prag, rezemată de-un ușor, privind lung, tăcută, vechea casă părintească. Nu fusese demultișor la tata și despre prefacerile din casa lui știa mai mult din auzite. Se gîndise atunci cînd a ajuns pînă la dînsa noutatea pentru prima oară — mă rog, dacă n-are moșneagul de lucru, las' să-și prefacă. Nici prin gînd să-i fi trecut că e vorba despre casa copilăriei, despre casa mamei sale, despre vechea lor căsuță părintească. Acum venise prea tîrziu și n-a găsit nimic din cele ce-i fuseseră cîndva dragi.

Dar, tot stînd așa rezemată de ușor, s-a gîndit mai apoi că chiar de-ar fi știut ea din vreme, ce-ar fi putut face?! O femeie aproape nu înseamnă nimic pe lumea asta, pentru că, să vezi, în locul cuptorului vechi poți face altul nou, și un ceasornic stricat îl poți muta, și fața casei poate fi podită. Și, culmea nedreptății, cele ce se fac mai pe urmă se fac mai bine, lumea prinde la minte pe an ce trece și acum Nuța chiar se mira: cum putuse să-l ajungă pe un moșneag mintea a le rîndui pe toate atît de frumos?

A zîmbit amar în sinea ei. Firește, erau aici și munca, și sfaturile văduvioarei celeia. Așa-i viața între femei —

nu dovedește una să se urnească, și de acum se reped altele două la fuguța să-i ia locul. Cu fruntea grea, plecată, cu ochii în lacrimi, Nuța a început a se gîndi la muierea ce dărîmase casa copilăriei ei. Se gîndea: de unde s-a luat ea, cu ce inimă o fi păşit pentru prima oară pragul?

O fi adus-o moşneagul. Bărbatul rămîne bărbat chiar și atunci cînd îi zicem noi tată. Nuța a început a-și aminti cum se întorcea el pe vremuri. Uneori venea tîrziu, după miezul nopții, venea cherchelit, și ea, copil pe atunci, auzea cum se rățoiește el și caută ceartă. Mamă-sa îl potolea, rugîndu-l în șoaptă să nu trezească copiii, iar a doua zi umbla sărmana cu ochii plînși. Nuța n-a văzut-o niciodată plîngînd, dar cu ochii roșii o vedea mai totdeauna, așa încît la treizeci și ceva de ani Tincuța nu putea pune ață în ac. Ruga copiii, ruga vecinii.

Și, deodată, cum stătea așa pe prag, a răsărit în fața ei chipul maicii sale. A răsărit cu un surîs de stinghereală, cu acul într-o mînă, cu ața în alta. Acul cela și ața au hotărît totul. Nuța a păşit pragul, s-a uitat lung la soba proaspăt unsă și a întrebat:

— Cine i-a făcut muchiile?

Onache a căutat să ia apărarea sobei:

— Nò, că-i lucrată bine!

— Parcă eu zic că nu? Te-am întrebat numai, pentru că știu toate lopățelele din mahală, da, iaca, mă uit și nu pot ghici cine să fi muncit aici.

Luat cu zăhărelul, Onache a dus un deget la ceafă să vadă ce mai este nou pe acolo.

— Venise una într-o sară... Că amu multe cîșligă cu unsul.

— Ce nu m-ai chemat pe mine?

— Ei, parcă tu ai vreme de îmblat cu ajutatul?! Da gospodina ceea pentru o nimica toată, mai că degeaba mi-a uns-o și a făcut-o bine, să nu crezi!

Nuța a pornit încet, amenințător, a-și sufleca mînecile.

— Adă-mi leațul cela pentru făcut muchiile, lopățica și o jumătate de căldare cu apă.

Îngrijorat de felul cum își sufleca ea mînecile, Onache a întrebat-o:

— Ce ți-a venit?

Nuța s-a uitat lung la el, se tot uita și nu-i venea a

crede. Părea că bătrînul s-a lepădat de ei. Și de cei vii, și de cei morți, și de vechea lor casă părintească. Asta a răzbit-o.

— Mata, tată, mă mai întrebi? După ce-ai găsit o proastă, ș-ai adus-o să-ți sluțească toată casa. Și te mai lauzi că nu ți-a luat scump? D-apoi unde ți-au fost ochii? Ia vină-ncoace și te uită bine: aista-i lut amestecat, aiestea-s muchii?!

Cărăbuș a primit cu demnitate loviturile sorții, s-a dus repejor și le-a adus pe toate cîte i s-au cerut. Apoi a rămas lîngă fiică, urmărind-o cu coada ochiului. Îi dădea o mînă de ajutor atunci cînd era vorba de ajutor, răspundea la o vorbă dacă trebuia de răspuns, iar încolo se gîndea în sinea sa că halal de bărbatul care nu-i în stare să-și învețe nevasta a nu-și băga nasul acolo unde nu-i fierbe oala.

Sara tîrziu a petrecut-o pînă la poartă, i-a mulțumit sec. Nuța n-a primit în nici un fel mulțumirea lui. A stat o vreme îngîndurată, apoi i-a dat de grijă:

— Vezi să nu te apuci iar de prefăcut. Păzește casa așa cum a lăsat-o mama, iar dacă ți-a mai veni ceva în cap, să-mi dai și mie de știre.

Onache a rămas adînc jignit de-o asemenea bănuială:

— Nu mă mai ating eu de lutul cela în vecii vecilor! Dar, vezi și tu cum vine vorba, că nu ești mititică. Cînd rămîne un moșneag singur, îi vine greu să țină casa — ba pîne trebuie să coacă, ba să spele și, oricum, e nevoit să roage vreo vecină ori să caute vreo altă femeie prin sat...

Stătea grav, foarte mulțumit de felul cum a întors el vorba, dar degeaba. Nuța l-a întrebat:

— Ce zi să fie azi? Că, să vezi, nici nu mai țin minte zilele de atîta alergătură.

— Mare lucru dacă n-o fi sîmbătă.

— Atunci dar, sîmbetele, cînd am să pot, am să mă repăd să te ajut...

Onache s-a împăcat oarecum pașnic cu propunerea.

— Vină, draga tatei. Că altul n-are cine veni...

* * *

O toamnă rece și ploioasă, o iarnă lungă și lîncedă, fără frig, fără zăpadă, apoi încă o primăvară Nuța tot alerga, în fiece sîmbătă, pînă la tata. Tincuța, cernută aproape cu totul din viața satului, a început a bate marginile, mai zăbovind pe ici, pe colo. Dar, ciudat lucru, nu se bucura nimeni în urma acestei minuni. Nu se bucura Ciutura, căci, multă sau puțină, dar mintea pe care o avea o socotea prea de ajuns pentru nevoile sale. Nu se bucura Onache, cum nu se bucură orice om cînd ajunge a nu fi stăpîn în propria lui casă. În cele din urmă și Nuței a început a i se face lehamite. Adică la început, o vreme, cînd venea la tata, simțea mulțumirea încăpățînării sale, iar mai apoi au venit alte griji și a rămas numai obișnuința de-a alerga în fiece sîmbătă la bătrîn. Îi venea greu — necazurile propriei sale gospodării se țineau scai de dînsa. Mircea era tractorist, nu venea cu săptămînile, ea rămăsese a fi și gospodar, și gospodină.

Poate pentru că a fetit prea puțină vreme și a plecat prea demult din casa părintească, poate pentru că își avea cuibul său și, oricît de mult ar fi durut-o după vechea casă părintească, casa ei proprie îi era mai scumpă, sau poate pentru că noi, fără a ne da sama, toată viața, puțin cîte puțin, prindem la minte, dar după o toamnă lungă și ploioasă, după o iarnă moloșagă și putredă, mai spre primăvară Nuța a început a uita să treacă sîmbetele pe la tata. Se mira cumplit — ca să vezi cum s-a luat cu altele, dar mai vine o sîmbătă și iar uită.

Pe urmă a început să nu-i ajungă vreme. Ba venea o dată la două săptămîni, ba o dată pe lună, și chiar de venea, nu era de mare folos. Cum intra, parcă o ajungea din urmă osteneala tuturor anilor de cum plecase și, mirată de cele pe cîte le-a avut de îndurat, se așeza pe vechea laiță, unde îi plăcea odată să toarcă în serile de iarnă. Ședea tăcută, gîndurile i se duceau hăt departe, și ea, pentru a se odihni oleacă, pentru a se dumeri de toate celea, căuta să-l duca pe badea Onache cu vorba la cele vremuri trecute, dar bătrînul nu se prea grăbea cu amintirile, căci, zicea el, dacă se iau cu vorba, își tulbură inima și pe urmă trec multe zile pînă își recapătă cumpătul.

Vara a venit bogată, cu căldură, cu ploi, cu multă prășitură, și Nuța vreo trei săptămîni la rînd n-a mai dat pe

la tată-său. De abia după strînsul pînii, pe la sfîrșitul lui august, s-a repezit într-o sară. A intrat oarecum vinovată, de parcă ar fi fost fată mare și se întorcea mult prea tîrziu de la joc. S-a așezat tăcută și ostenită într-un ungher. Și-a dezlegat băsmăluța sub bărbie, lăsînd colțurile albe, boțite de legătură, să zacă moale, istovite pe umerii ei. S-a uitat în jur mirată — ca să vezi, la tata e mai curat, mai îngrijit decît în propria ei casă, și ea mai venise să-l ajute!

La drept vorbind, și casa tatei era mai arătoasă decît casa ei, și ograda mai îngrijită, și gospodarul mai așezat. Și cum se face, Doamne-Dumnezeule, că mai nu demult casa ei se ținea bine, iar casa părintească se ducea la fund, și ea s-a grăbit s-o ajute a nu se prăbuși, iar acum, iată, casa ei se prăbușește, și mai e de văzut cine pe cine ar fi trebuit să-l ajute.

Orișicum, de data asta mai era încă rîndul ei. Îi era totuși fiică și, odată ce-a venit, nu se putea duce fără să-i fi dat o mînă de ajutor. Poate să-i coase, poate să-i spele, poate n-o fi avînd pîne coaptă. Chibzuia domol, în sinea ei, cu ce să înceapă ca să-i meargă lucrul mai bine și, cum stătea așa chibzuind, deodată a prins a plînge. La început plîngea încet, pașnic, cum plîng femeile cînd, din vorbă în vorbă, răsare o amintire mai tristă și nu pot scăpa de dînsa pînă nu-și umezesc ochii, dar amintirile s-au trecut, iar lacrimile tot veneau și, în cele din urmă, a năpustit-o o jale crîncenă și amară. O sfîșiau bocetele, o înecau lacrimile, dureri nemărginite striveau făptura ei puțină, ascunsă într-un ungher. Disperată cum era, căuta în jur, așteptînd ajutor, dar nu venea nimeni s-o scape. Cu ochii larg deschiși, femeia își căuta părintele prin casă, dar lacrimile veneau șiroaie, o orbeau. Ea le culegea într-o basma, iar ele veneau și mai multe. Nuța bocea înăbușit, fără cuvinte. Bocea pentru o mare durere a sa, bocea pentru că atunci cînd a ajuns-o durerea și au dat lacrimile năvală, nu-și putea găsi părintele care sta la doi pași.

Onache ședea pe un scăunaș josuț, cu oglinda și foarfecele pe genunchi, căci tocmai se gătea să-și tundă mustețile cînd a intrat fiica. A primit bocetele Nuței liniștit, de parcă ani de zile s-au tot ciondănit ei înde ei, și era firesc ca pînă la urmă unul să ajungă la lacrimi. Ar fi fost mai cu cale să plîngă Nuța, ea fiind femeie și,

uite-o, bocește. Cărăbuș stătea liniștit pe scăunaș, de parcă un om străin ar fi intrat în casa lui ca să-și descarce inima, pentru că, oricum, durerea omului rămîne durere și nu poate fi deplînsă la orice răscruce. Atîta vreme cît Nuța bocea și-l căuta oarbă prin casă, el n-a scos un cuvînt, n-a făcut nici o mișcare, ca fiica să-l poată găsi mai ușor. Tîrziu, de abia după ce Nuța și-a șters fruntea, obrajii, după ce și-a ascuns, oarecum rușinată, basmaua umedă în coșulețul cu care venise, tocmai atunci badea Onache a întrebat-o:

— Ce te-a prins așa deodată?

Nuța s-a uitat la el mirată, de parcă nu se aștepta să-l vadă tocmai acolo unde ședea. Pe urmă a înțeles cum vine. A răspuns sec, cum li se și răspunde oamenilor străini, care, pomenindu-se martori la durerea altcuiva, vor să știe prea multe.

— De, îmblu și eu cu ale mele.

— Ce fel?

Nuța a zîmbit: nici măcar a descoase un om ca lumea nu se pricepe tata ista al ei. Și-a suflecat mînecile și a prins a deretica prin casă, dar acum badea Onache n-o lăsa în pace. Umbla în urma ei ca un copil ce vrea bomboane. Nuța iese afară, iese și el în urma ei; Nuța se întoarce înapoi, se întoarce și el. Și, întovărășind-o, depăna o sumedenie de presupuneri, pe măsură ce-i încolțeau în minte:

— Măi fată, poate te-o fi năpăstuit ceva, că amu mulți îmblă cu minciunile... Poate ți-o fi furat vreo găină, că amu, se zice, iar au început a coși găinile prin sat.

Nuța, surîzînd, nega din fugă toate presupunerile, iar bătrînul, tot umblînd în urma ei, își căznea mintea și nu mai știa nici el însuși ce să creadă. De abia hăt tîrziu, cînd era să plece, Nuța s-a oprit pe-o clipă în prag. S-a uitat lung, iscoditor la părintele său de parcă ar fi plecat undeva hăt departe și voia să-l țină minte cît mai mult. Era cărunt, anii îl aduseră puțin din spete, îi brăzdaseră fruntea, obrajii, și totuși, atîta putere, atîta viață mai avea bătrînul!

Era de mirare. În jur atîta lume secătuită de foamete, atîția oameni în floarea vîrstei care parcă-parcă își revin și nu-și mai pot reveni odată, iar aici un om aproape de șaizeci — și-i voinic, și rotunjel la față, de parcă numai prin petreceri umblă! Pe semne, tocmai asta este

ceea ce numim noi viață. Unii știu cum se face, alții nu știu. Cei care știu nu vor să spună celor care nu știu, iar cei care nu știu se rușinează să întrebe. Bietei Nuța iar i-au fluturat buzele a durere, dar femeia le-a prins la vreme, le-a mușcat și, plecîndu-și fruntea, a șoptit:

— Tată, venisem să te rog ceva...

Nu știa cum să ducă vorba mai departe și, biruind un început de stinghereală, a adăugat:

— Poate treci într-o zi pe la Mircea și vorbești mata cu dînsul...

Privirea lui badea Onache a tresăltat a mirare, căci tocmai la un asemenea lucru nu s-a gîndit:

— ...te-o fi bătut ticălosul cela?

Nuța a pornit a luneca cu degetele oarbe pe scîndura ușii, de parcă s-ar fi pus la cale cu cioturile de brad, lustruite de mîinile celor ce-au tot intrat și ieșit, de-a lungul anilor, din casa asta. Înainte vreme cele cîteva cioturi au scos-o din multe încurcături, dar pe atunci și ea era mai tinerică, și cioturile păreau a fi mai altfel.

— Am visat mai dăunăzi, tată, un vis amar de urît. Se făcea că m-a prins noaptea o ploaie în pădure, și pădurea era străină, și eu eram singură, și m-am rătăcit...

— A, cîte gogomănii nu-ți vin noaptea prin vise, a spus, oarecum dezamăgit, Onache. Atîta bocet pentru un vis! Dar, pentru că undeva în adîncul sufletului se temea și el de vise urîte, a îndemnat-o: Ei hai, ploua, era pădure, era noapte...

— Tată, eu nu mă pricep să-mi povestesc visele, dar te rog de mă crede. M-am trezit în puterea nopții — mi se zbătea inima, să-mi sară din piept, nu alta, și de atunci, iaca, nu-mi mai pot veni în fire. Toată vremea îmblu și mă gîndesc: oare ce necaz să mai vie pe capul meu, că atunci cînd mă visez noaptea, rătăcită prin pădure, știu bine c-am s-o pățesc.

— Lasă, bre, prostiile! Cînd visezi pădure, înseamnă că va fi an bun la oi, iar ploile înseamnă noroc la iarmaroace. Asta ți-o spune fiștecare.

Nuța a oftat: să vezi cum sătulul nu crede celui flămînd.

— Tată, eu am visele mele și a le descurca știu numai eu. Un vis mai urît decît acela nu mi s-a întîmplat. Ș-amu îmblu eu și mă întreb: oare ce-o să mai trag? Da

„Ieri am trecut pe la Mircea, că poruncise să-i aduc albituri și demîncare. Am șezut cu dînsul oleacă la sfat, că zicea că n-are cînd să steie mult — și n-o oprit mașina cît mînca. Am stat eu și m-am tot uitat la dînsul, da pe urmă, venind spre casă, ce mi-a trecut prin minte: o să moară Mircea și o să mă lase văduană, cu trei copii.

Onache era zguduit de-o asemenea întorsătură.

— Hei, măi, cîte prostii poate îndruga o femeie! Buzele Nuței iar au început a tremura. Femeia le-a prins la vreme, le-a mușcat, dar presentimentul acelei mari nenorociri ce-o aștepta i-a luat-o înainte. De acum se vedea văduană, venind cu trei copii de-a lungul satului, și ca să n-o prindă iară jalea, s-a întors repede, a apăsat clempușul ușii. Dar n-a plecat. În ultima clipă a știut să se stăpînească. S-a întors spre tatăl său, dar nu-l privea, nu-l putea vedea atît de voinic și sănătos cum era. A spus sec, uitîndu-se undeva prin fereastră:

— Nu-s prostii, tată, că prea mi se stinge bărbatul. Mata nu l-ai văzut de multă vreme, da el, sărmanul, cum a scăpat de foamete, în pielea ceea îmblă și amu. Nu-și mai poate veni în fire. Nici mîncarea, nici somnul nu se mai lipește de dînsul. Îi slab, și-i galben, și asudă chiar atunci cînd șede jos și nu face nimica. Și mă tem, tată, că într-o bună zi...

Onache era plin de mirare, iar Nuța stătea în prag, mușcîndu-și buzele, și se uita țintă la el. Aștepta acel cuvînt de ușurare, pentru care venise și fără care nici n-ar fi putut deschide ușa, nici n-ar fi putut ajunge la casa ei.

— Bine, măi fată, cu mare drag, dar, vezi tu... Ce să vorbesc eu cu dînsul? Ce să-i spun?

Nuța a zîmbit. Moștenise de la tatăl său acea trecere neașteptată de la lacrimi la zîmbet. De fiecare dată sămînța ceea de voie bună venea ca o scăpare, scăpare a fost ea și de data asta. Femeia și-a revenit, după care zîmbetul s-a stins, și numai vorbele rostite mai purtau o mică fărîmătură din voia bună de adineaori.

— Dacă aș ști eu, tată, ce-ar trebui de spus unui om ce se duce cu zile în pămînt, crezi c-aș mai fi venit la mata?!

A deschis ușa și a plecat atît de neașteptat, încît badea Onache, pînă s-a ridicat de pe scăunaș, pînă a ieșit s-o petreacă, Nuța nu mai era. Nici în lungul drumu-

lui, nici pe sub umbra copacilor nu i se auzeau, depărtîndu-se, pașii. Era un amurg scurt de vară, o liniște ostenită domnea peste sat. Onache stătea la poartă cu urechea ciulită, și i se părea că Nuța iar a prins a boci. O să vină acasă plîngînd, o să-și sperie, proasta, copiii.

Era însă fiica lui. Era trup din trupul lui, sînge din sîngele lui. Atunci cînd ea plîngea, împreună cu dînsa se căina întregul neam al Cărăbușilor, și, în vreme ce tot sta el la poartă, necazul fiicei a devenit un mare și neînduplecat necaz al său.

Capitolul XII

MĂSURA

Fierul îl dăduse gata. Fierul a fost totdeauna o mare patimă a lui. Fierul îl vrăjea prin greutate, prin ascuțime, prin tărie. Puținul fier din casa părinților: ciocanul, toporul, cuțitul,— toate ruginiturile celea i se păreau a fi cea mai mare comoară pe care urma s-o moștenească. De mic îi plăcea să le urmărească cum stau ele mute și nemișcate la locurile lor, iar cînd cineva dintre cei mari lua toporul, ciocanul ori cuțitul, el alerga în urma lui și stătea ore întregi nemișcat, furat întru totul de minunea cea mare căreia i se zicea fierul în lucru.

Ceva mai mărișor, Mircea a descoperit fierăria, l-a văzut la față pe acel mare năzdrăvan care știa a trece o bucată de fier dintr-o lege în alta, și de atunci toate gîndurile îi erau numai la fierărie. Cînd tatăl său, ori vreo rudă, ori vreun vecin aveau treburi într-acolo, se ruga să meargă și el cu dînșii. Cum intra sub șura afumată, căuta un ungheraș slobod și de acolo, din ascunziș, se ospăta în voie, gustînd împreună cu fierarul din necazurile și bucuriile ciocanului.

Fierul era cel care nu-i dădea pace și de abia ridicat flăcăuan și-a găsit un locușor al lui într-o stodoală, a adunat o ladă plină cu felurite nimicuri — toate de fier. Și-a pus un scăunaș, o buturugă cu o ureche de topor ce ținea loc de ilău. În firea lui încolțise meșterul și cum găsea o clipă mai slobodă, se repezea la fierăria sa. De abia se așeza, și de acum toate ruginiturile căpătau viață, erau toate bune pentru ceva, se cereau doar un

pic scurtate, ori lungite, ori subțiate.

— Măi băiete, măi, îl dojenea mamă-sa, văzîndu-l cum se chinuie el să ție lingura cu degetele-i stîlcite. Mai lasă fierul cela în pace, că n-o să te ducă la bine.

Fierul însă n-a dovedit să-l ducă nici la rău și nici la bine. A urcat într-o noapte Nuța în căruța lui cu fîn, apoi a venit armata, pe urmă războiul. Lada cu ruginituri s-a pierdut prin amintirile copilăriei și, credea el, n-o să se mai întoarcă, cum nu se întorc șotiile din anii zburdăciunilor. Dar, ca să vezi! Cînd războiul a început a fi pe sfîrșite și fiecare ostaș, frămîntîndu-și soarta, se tot întorcea cu gîndul la vremuri de pace, căutînd vreun rost pe viitor, printre amintirile lui Mircea iar au început să răsară, venite cine știe de pe unde, bucățile vechi de fier ruginit.

Fierul, pe semne, era soarta lui, și odată cu întoarcerea, patima pentru acest metal greu, puternic, a pornit să-l tot fure, pînă a pus cu desăvîrșire stăpînire pe sufletul lui. Ajunsese a fi tractorist și fierul a rămas a-i fi unicul tovarăș în pustiul tuturor cîmpurilor. De cu primăvară pînă toamna tîrziu, de dimineață pînă sara, din amurg pînă în zori avea numai fier în jurul lui. Fier rece și mut, fier însuflețit, fierbinte, fier murdar, ostenit, nepăsător la toate. A fost o vreme cînd se temea de atîta fier adunat grămadă, după care s-au împrietenit, că nu se puteau despărți, pe urmă a tot scăzut din dragostea ceea mare și acum nu mai putea vedea fierul în ochi. Și au trecut ani, acum a patra toamnă îl găsea în cîmp, cocoțat pe-o namilă de fier fierbinte, și fierul l-a dat gata.

Primii noștri tractoriști! E o poveste lungă la mijloc — cînd, cum, de unde au apărut ei? Vorba e însă că șiragul de necazuri prin care le-a fost dat să treacă a început prin '44, cînd războiul mai vuia încă în Carpați. Atunci, în primăvara ceea, prin curțile boierești din Cîmpia Sorocii, curți așezate mai totdeauna la răspîntia drumurilor mari ce legau satele între ele, au pornit a se organiza stații de mașini și tractoare, zise pe scurt: *emteesuri.*

La început totul părea o glumă, pentru că nici tu tractoare, nici tu mașini. Tractoriști erau și mai puțini — M.T.S.-urile îi căutau cu lumînarea, le făgăduiau marea cu sarea, dar de unde să-i iei atunci cînd ei nu-s! Spre sfîrșitul războiului mașini au început a se aduna prin

parcuri. Stăteau rînduri, înfierbîntate la soare, dar stăteau mute, n-avea cine urca pe ele, și în cele din urmă a venit ceasul pregătirii cadrelor locale. Oamenii se cam codeau, pentru că mașinile celea, cine știe?...

— Și apoi, tovarăși, ce ne facem cu caii? Că noi avem cai buni, tovarăși!

Făceau în fel și chip să nu se ducă la cursuri, pentru că, își ziceau ei, o adevărată specialitate nu ți-o dă nimeni de pomană, trebuie să plătești pe dînsa, iar cînd e pe degeaba, înseamnă că la mijloc mai este ceva. Sovietele sătești tot umblau în jurul viitorilor tractoriști — azi ți-i mîngîie, mîine îi probozește, poimîine îi amenință, iar ei tot stau pe gînduri, își tot scarpină cefele. Și tot așa de azi pe mîine, pînă s-a găsit unul care, adunîndu-i într-o sară pe toți grămadă, i-a întrebat:

— Bine, tovarăși, dar aveți voi obraz?!

Asta a hotărît totul. Moldoveanul e încăpățînat pînă ajunge vorba de rușine, iar dacă îl iei din scurt cu obrazul, el se lasă ușor bătut, și în felul ista cursurile de tractoriști au început. Băietani tineri, copii încă, și învalizi de război, și foști inochentiști, și mulți dintre acei ce nu aveau noroc în viață ieșeau diminețile de prin sate și porneau spre curțile boierești. Se duceau să dovedească tuturora că au obraz și, totodată, poate află cum fierbe focul cela în tractor și cum se face cînd pornește el din loc cu plugul în urma lui.

Era toamnă, era frig, era glod. Încălțările viitorilor tractoriști au început a se ruga să fie lăsate pe o zi-două acasă, să se mai zvînteze, să se mai usuce, dar ei nici gînd să le cruțe. Se sculau în zori, le puneau în picioare și hai-hai, cîte două drumuri pe zi — dusul și întorsul. Slăbiseră viitorii tractoriști, încît abia mai vedeau pe unde calcă. Se duceau însă. Păreau cu toții furați de patima mașinilor, straiele unsuroase ale mecanicilor li se păreau a fi veșmintele celor aleși, dar nu patima pentru mașini, și nici înțelegerea dreaptă a vremurilor noi, ci frica să nu moară de foame îi trezea cu noaptea în cap. Îi trezea, îi scotea de prin case, și ei, îmbrăcîndu-se în fugă, se strecurau prin ulicioarele înguste ale satului, pînă a ieși în cîmp. Tot drumul pînă la M.T.S. veneau tăcuți, gîndindu-se la cele cinci sute de grame de pîne și la farfuria cu supă pe care urmau să le primească la prînz. Supa o mănîncă, pînea o duc acasă.

O zi întreagă, şezînd turceşte pe podelele luxoase ale odăilor boiereşti, ascultînd cu o ureche ce înseamnă bujie şi care îi este rostul, ei căutau în aceeaşi vreme să ghicească cum va fi la înfăţişare călcîiul cela de pîne pe care trebuia să-l primească şi vor fi acolo întocmai cinci sute de grame, ori, spre norocul lor, un pic mai mult? Şi se mai chiteau în ce buzunar să pună pînea, pe ce drum să pornească cu ea, la ce-ar fi fost bine să se gîndească în drum spre casă, pentru ca mînile să nu încerce a ciupi călcîiul cela.

Carte aveau puţină — care trei, care cinci, care nici măcar nu era în stare a lămuri cîte clase are. Erau la vîrsta cînd învăţătura nu se prea leagă de ţăran, şi nici rusește nu prea ştiau. Dăscăleala lor mai avea mult pînă la capăt, dar între timp a venit primăvara, a venit mult prea devreme şi ei au fost în mare grabă examinaţi, suiţi pe tractoare şi trimişi în cîmp să are.

Poate pentru că s-au făcut toate în mare grabă, nimeni nu le-a urat să le fie într-un ceas bun, şi apoi că nici nu prea au avut noroc. Străvechea îngrijorare a ţăranului ca nu cumva să fie păcălit a început a răzbate la lumină. Multe din colhozuri căutau să-şi lucreze pămînturile cu vitele pe care le aveau. Fără tractoare era şi mai ieftin, şi mai puţin bucluc. Statul însă a luat apărarea tehnicii. Colhozurile au fost obligate prin lege să lucreze trei sferturi de pămînt numai cu tractoarele, dar ce te faci cînd bietele tractoare stau cu măruntaiele vărsate în brazdă? Erau maşini bune, aproape noi, dar nu le ajungeau piese. Prin M.T.S.-uri în jurul pieselor de schimb se făcea mare agitaţie, o speculă de care viitorii tractorişti habar n-aveau, şi în vremea iernii, cînd ei şedeau turceşte pe podele, fiind cu gîndul la pîne, un cineva umbla prin parc, scotea de pe la tractoare cîte-o piesă-două, mai căutate, le înlocuia cu altele vechi. Şi acum, cînd a venit vremea aratului, bieţii tractorişti stăteau în genunchi lîngă maşini, înghiţeau motorină, se prindeau cîte doi de manivelă şi o tot suceau, pînă ameţeau, dar maşina — tot moartă. Noaptea, mînaţi de ploaie, se ascundeau pe sub tractoare, adormeau şi visau cum s-a pornit singur, de capul lui, tractorul, şi a trecut cu roţile dinţate peste ei.

Cine n-a aruncat atunci cu piatra în primii noştri tractorişti! Îi înjurau brigadierii şi directorii M.T.S.-urilor

pentru că nu se pricep să fure și ei de pe undeva cîte-o piesă, s-o puie acolo și să pornească odată cu tractorul; îi blestemau președinții de colhozuri, stîrnind împotriva lor sate întregi, zicînd că, uite, din pricina cui rămîn ei fără semănături; îi ocărau nevestele, pentru că și-au murdărit hainele, cîștigă puțin, dau rar pe acasă. Pînă și copiii lor, cînd veneau să-i vadă și să le aducă de mîncare, povesteau despre un vecin care s-a dus la Kiev cu o canistră de oloi și a venit cu îmbrăcăminte pentru toată casa, pe cînd ei, iaca, și-au legat capul de tractorul ista...

Onache Cărăbuș nu prea avea nici el ochi să-i vadă pe tractoriști. Mai întîi că el ținuse totdeauna cai, știa să-i îngrijească, știa să caute de ei. Îi plăcea să-i aibă, îi plăcea să-i vadă măcar la alții. Acum caii intraseră la strîmtoare, stăteau cu săptămînile în grajdurile colhozului, rozîndu-și ieslele, iar proștii ceia s-au mînjit de motorină și, negri ca necuratii, stau pe haturi și beau tutun. Avea o mare ciudă pe dînșii, mai ales pentru că el știa mai totdeauna cam cît o să-l poată ține cureaua și era de părerea că fiece om, pentru a nu se face de rușine, trebuie să știe dinainte pe unde poate și pe unde nu va mai putea.

Nici măcar de Mircea, că-i era de acum ginere, nu-i părea rău. Ce-i drept, atunci în toamna ceea, cînd l-a văzut pentru întîia oară că-și ia drumul spre M.T.S., badea Onache nici nu l-a lăudat, nici nu l-a ocărît, cu toate că în sinea lui era de părerea că Mircea, avînd atîtea decorații, ar fi putut pune mîna pe putere acolo în Ciutura. Mircea însă, tot așteptînd să fie chemat, să i se propuna totul de-a gata, scotocea prin lada ceea cu ruginituri și, pînă ce se tot juca el cu ruginiturile celea, au pus mîna alții pe putere, trimițîndu-l pe dînsul la școala de tractoriști, odată ce-i plăcea pînă într-atîta fierul. Cînd a început foametea și Mircea, serile, aducea copiilor cîte-un călcîi de pîne, badea Onache parcă ar fi fost gata să se împace cu un ginere-tractorist, dar pînă la urmă i s-a trezit ambițul și s-a pomenit a nu mai ști de dînsul.

Printre multe altele, avea badea Onache și meteahna asta. Într-o bună zi, așa nitam-nisam, i se făcea lehamite de om și nici să-l vadă, nici să audă de el. Dacă întîmplător soarta îi aducea pe-o punte îngustă, față în față,

el lăsa să treacă de la dînsul, îi făcea drum celuilalt, numai să nu-l vadă, și cum cobora de pe punte, iar uita de el. Spre norocul lui, după război, după anii de secetă, apele au cam scăzut, satul aproape că nu mai avea punți, iar a te lepăda de un tractorist ce nu se arată cu lunile era lucru cît se poate de ușor.

Onache Cărăbuș s-a făcut a fi uitat că mai are pe acolo prin sat un ginere, dar viața, acest codru veșnic tainic și tulbure, avea poteci, avea ascunzișuri de care badea Onache nici că să fi bănuit, și tocmai atunci cînd îi era lumea mai dragă, s-a pomenit într-o bună zi cu Nuța bocindu-i pe laiță.

— Mama lor eu și răzmamă!

Veștezit și îmbătrînit așa, deodată, a tot umblat el cîteva zile în jurul casei, frămîntîndu-se, și încetul cu încetul a prins a-l încerca o ciudă crîncenă, păgînă, cum îl prindea ea de fiecare dată cînd un lucru, la care nici nu se aștepta, îl dădea de sminteală. Om pașnic, înțelegător, el se îndrăgostea de toate cîte le vedea în jurul lui — oameni, semănături, vite. Cum se atingea cu sufletul de ceva, legat rămînea pe-o vecie, și era în stare ani la rînd să se tot poarie cu o umbră de copăcel răsărit într-un fund de ogradă. Țăran înțelegător, el parcă și-ar fi dat sama că de la o mică semincioară pînă la un vlăstar e cale lungă, anevoioasă, și acum, văzînd această muncă gata săvîrșită, el parcă i-ar fi zis copăcelului: „Odată ce-ai venit, hai, să-ți fie de bine, crește în voie". Și ba îl mută dintr-un loc în altul, unde e mai multă lumină, ba îi altoiește o creangă, ba i-o scurtează pe alta, și-i tot cară apă la rădăcină, și-i tot văruiește primăvara tulpina, iar spre iarnă i-o înfășură cu șumuiage, de paie să n-o roadă iepurii. Și trecătorii, și rudele, și vecinii se fac a zîmbi de-o asemenea încăpățînare — maică sfîntă, să pierzi o viață lîngă un copăcel! Lui Onache însă niciodată nu i-a prea păsat ce crede lumea despre el — mai însemnat era să aibă el însuși o părere bună despre sine.

Treceau săptămîni, luni, ani. Fiecare își avea grijile sale. Și le avea pe ale lui și badea Onache, iar printre multe altele mai avea și grija vlăstarului din fundul grădinii. Dacă însă după mulți ani se dovedea că copăcelul n-a primit nimic din grija și dragostea lui, rămînînd tot așa de firav și pipernicit cum răsărise, atunci

pe badea Onache îl dobora o ciudă oarbă, păgînă. Toate necazurile pe care le avea, tot ce n-a putut, n-a dovedit ori n-a avut noroc,— totul se aduna în chipul acelui mic copăcel din fundul grădinii și, Doamne-Dumnezeule, cum îl mai dușmănea badea Onache, și-l probozea, și-l blestema! Cîteva zile era numai foc și pară. Chema vecini, oprea trecători în drum și-i ducea în fundul grădinii pentru a-i face martori, și nu se lăsa pînă nu stîrnea o jumătate de sat împotriva copăcelului celuia. Iar în zilele de răfuială în sufletul lui badea Onache se stingeau, treptat, dragostea și grija, și interesul pentru soarta micului copăcel. Pe urmă, dacă se usca — îl scotea din pămînt, dacă se înfiripa și creștea bine, se înfrupta din poamele lui, fără a simți, de altfel, o bucurie deosebită.

Cam în același fel se descurcă el și cu oamenii. Era setos de lume întotdeauna. Și poarta, și ușa, și sufletul îi erau veșnic deschise. Știa șaga, știa să facă un bine altuia, știa să mulțumească atunci cînd i se făcea lui un bine. Era înțelegător la necazuri, săritor la nevoie, darnic de unde avea, de unde n-avea, dar ferit-a sfîntul dacă afla într-o bună zi că marele lui prieten s-a jucat cu dînsul de-a tovărășia. Atunci sufletul bătrînului Cărăbuș se tulbura ca o mare, și săptămîni întregi era marea ceea numai spumă, numai vuiet.

Lovitura primită de la Mircea a fost cea mai grea din toate cîte le-a primit. Mircea îl făcuse de rușine nu numai pe badea Onache, ci și tot neamul Cărăbușilor, și asta îl durea grozav. Sat întreg, făcut dintr-o bucată, Ciutura apărea numai atunci cînd se arăta străinilor, iar în sinea sa se știa împletită din mai multe rădăcini de neamuri, și aceste vițe își aveau numele lor. Erau în sat Ciobani, erau Olari, erau Morari, erau Cărăbuși.

Oamenii de aceeași viță, chiar dacă își aveau casele rătăcite prin alte mahalale, mai totdeauna semănau și la statură, și la vorbă, și la umblet. Se aveau de bine ei înde ei, se ajutorau la semănat, la strîns, aveau aceleași obiceiuri, țineau aceleași sărbători. Aceste vițe răsfirate, din care era adunat satul, se mîncau cum nu se mai poate. Erau, pe semne, niște răfuieli străvechi, ce se duceau cu veacurile, pentru că acum nimeni n-ar fi putut spune ce au Ciobanii cu Olarii și de ce Ungurenii nu-i pot suferi pe Olari, iar Ciobanii — pe Cărăbuși.

Fiecare rădăcină își avea faima și rușinea sa. Erau vițe de oameni leneși, erau înțelepți, erau hoți și bătăuși, erau oameni cuminți, gospodari. Din toate neamurile satului Morarii erau vița cea mai puțină. Oameni fuduli, închiși în sinea lor. Nevestele Morarilor le ziceau bărbaților „mătăluță", bărbații li se adresau cu „'neata-hăi". Se socoteau ei înde ei răzeși, dar pentru răzeșie erau prea săraci, prea fricoși, prea înceți la minte. De muncit munceau, dar nu se aduna mare folos din munca lor. Ciutura i-a poreclit „Ogari" și porecla a prins, căci, într-adevăr, Morarii erau veșnic în alergătură, veșnic cu sufletul la gură. Căci vede el acolo în fața lui o coadă de iepure ori numai i s-a năzărit, dar aleargă de-i sfîrîie călcîiele, și tot aleargă pînă cade cu botul în țărînă.

Unuia dintre Morari i-a fost sortit să ajungă ginerele lui badea Onache. Tot neamul Cărăbușilor a fost împotriva acestei nunți, că, ziceau ei, ce le trebuie ogari, după iepuri totuna n-au vreme de umblat!... Cînd au ajuns vorbele iestea la urechile lui badea Onache, omul s-a supărat foc, s-a ridicat împotriva tuturor neamurilor sale, zicînd că el nu mărită fata cu o poreclă, ci o dă după un băiat din sat, și dacă neamul Cărăbușilor nu-l vrea — să nu vină la nuntă. Onache s-a pus de-a curmezișul fiecărui început de sfadă, omul a deschis și poarta, și sufletul în fața ginerelui, primindu-l ca pe un copil al său. L-a apărat atunci cînd era nevoie de apărare, l-a ajutat atunci cînd era nevoie de ajutor, și încet, pe ascuns, a tot încercat să-l treacă în credința neamului său, ori măcar să-i potolească firea, să-l deprindă cu felul domol și înțelept al Cărăbușilor.

La început toate păreau a merge bine. Mircea știa să asculte atunci cînd se spunea o vorbă mai înțeleaptă decît ar fi putut el însuși spune; cînd avea vreun necaz, trecea pe la ai săi, dar nu uita, cu același necaz, să intre și pe la tata-socru. Pe urmă s-a dus la armată, apoi a venit războiul. S-a întors om voinic, în toată firea, acum nu el alerga după neamuri, ci neamurile umblau după el. Lui Onache nu i-a plăcut niciodată să alerge în urma altcuiva. L-a lăsat pe ginere așa chitit și înțelept cum venise, și chiar se bucura că dacă nu el, alții, dar totuși l-au dus pe Mircea pînă la capăt, așezîndu-l bine pe temelie; iată însă că a venit într-o zi Nuța, s-a așezat pe laiță, a prins a boci și asta înseamnă că

toate au fost în zadar. Nici Cărăbușii, nici armata, nici războiul — nimic nu l-a putut învăța minte, Mircea rămînînd a fi un ogar ce se duce unde îl asmuți, cum fusese tot neamul lor.

I-a trebuit lui fier, i-a trebuit lui tractor?! În loc de-a pune la cale treburile Ciuturii, el stă cu cioroii de vreo patru ani în singurătatea dealurilor, înghite motorină ș-a ajuns de-a rămas numai o umbră dintr-însul... Bine, hai, se gîndea Onache, în vremea foametei mai toți ai lor au murit, poate i s-o fi făcut dor de neamuri, mă rog, dar ce ne facem cu casa, cu copiii?! Orișicum, Onache i-a dat singura fiică de nevastă și acum el, nechibzuitul, o lasă cu copiii pe drum!!

Furia lui badea Onache n-avea margini. Ciuda îi era atît de mare, încît l-a scos cu totul din țîțîni — omul și-a pierdut și cumpătul, și somnul, și pofta de mîncare. Nopți întregi se chinuia tot vîrcolindu-se în așternut, iar pe la zori se scula, ieșea în ogradă, lua o coadă de hîrleț să facă o nimica toată; dar lucrul nu-i sporea și el cocea cît cocea în inima lui, iar mai spre amiază pornea prin sat. Se ducea să caute vreo sămînță de-a Morarilor și să-i dea palme, pentru că n-a știut să-și crească vlăstarul neamului; se ducea să întrebe cîrmuirea satului cum vine asta, că se trimite un om în cîmp, apoi ani întregi nu-și mai aduce nimeni aminte de dînsul, încît bietul om ajunge să asude cînd șade așa și nu face nimica; se ducea să prindă felcerul satului și să-l întrebe pentru ce prostește el lumea cu niște prafuri care nici nu te ajută să trăiești și nici să mori nu te lasă.

Cărăbuș umbla dintr-un capăt al satului în altul, apoi se întorcea înapoi, dar degeaba. Cele pe care voia el să le înșire nu puteau fi spuse în gura mare. Mai ales trebuiau să fie cu ochii în patru bătrînii, ce nu prea țin la drumuri lungi, la frig, și poate de asta, cînd căuta neamuri de-ale lui Mircea, dădea peste șefi; cînd găsea vorbele pregătite să atace șefii, se pomenea cu medicul în față. Spre sară tot ce-a vrut el să spună și n-a spus începea să-l frigă, și întorcîndu-se spre casă, intra la cîte-o mătușă din cele ce țineau samogoncă. Cinstea tăcut, de unul singur, lăuda putoarea de băutură, pentru ca altădată, cînd i-a mai fi a bea, să aibă unde găsi un pahar. Se întorcea acasă ușor cherchelit, se culca, dar somnul nu-l prindea. Pe la zori se scula și totul începea din nou — o vreme

cocea prin ogradă, apoi se ducea prin sat să ceară socoteală tuturora și iar trecea pe la mătușile cu băutură.

Cam la o săptămînă, zbuciumul acestei mari încrîncenări a slăbit și într-o vinere, trecînd pe la Nuța, Onache a întrebat-o în ce parte a satului ară „bărbatul cela al tău". Pe urmă, tot așa în treacăt, a mai iscodit cînd era vorba să vie el în sat, cînd urma să se ducă ea la dînsul.

O răsuflare de seninătate a cuprins toată făptura Nuței și, cu toate că badea Onache părea a fi supărăcios și înțepat la vorbă în ziua ceea, Nuța știa că tatăl ei o să se ducă la Mircea, o să vorbească cu el, o să-l pună cumva la cale, îndreptîndu-l spre bine, și în urma acelei îndreptări copiii ei vor avea iar tată, și ea va avea bărbat.

...În ziua următoare, cam pe la amiază, Onache Cărăbuș, tuns și ras, îmbrăcat curățel, a pornit spre Hîrtoape, urcînd prin cîmpurile satului pe-o cărărușă bătută de nevestele și copiii tractoriștilor. Ducea un coș greu de papură, un coș ce răspîndea în jur mirozna dulce de bucate. Venea cu pași înceți și solemni, de parcă se ducea să sfințească pasca. Se probozea tot drumul pe sine însuși că n-a venit mai înainte să stea de vorbă cu Mircea. Orișicum, îi este socru, e om cărunt, trecut de ani, ar fi putut să-i dea vreun sfat ca să-i prindă bine.

„Iaca, chiar nu mi-o venit în cap mai nainte să trec pe la băiatul cela."

Omul venea, se dojenea întruna și se mira: ca să vezi firea omului! Se duce, iaca, să-i dea o mînă de ajutor ginerelui, pentru că o ajuns la strîmtoare, dar, atîta vreme cît Morarii se simt prost, Cărăbușii se simt bine, și cu cît mai rău le va fi unora, cu atît mai bine le va fi altora! Așa e viața, ce să-i faci.

Era o zi senină, caldă, dar căldura venea de peste dealuri oarecum potolită de răcoarea unui început de toamnă. Soarele urcase sus, ca în miez de vară, bătea din plin și era atîta lumină aurie aici în largul cîmpului, încît badea Onache se pomenise amețit ușor, de parcă ar fi gustat un păhărel din vinurile celea rare pe care le guști o singură dată și apoi o viață întreagă le tot ții minte. Și arătura, și miriștile, și păpușoiștile — toate păreau

mulțumite că au ajuns cu bine acolo unde le poruncise firea, peste tot domneau mirozne dulci de poame coapte. De jur-împrejur, cît vezi cu ochiul, numai liniște și pace. Cîte-o cioară se rupea greoi de la pămînt, zbura tăcută, de la o arătură la alta. Undeva, hăt departe, printre dealuri, lucea în bătaia soarelui o coadă de iaz.

Cărărușa pe care venea badea Onache șerpuia domol, cu multă îndemînare printre bulgări, apoi la marginea unui lan de răsărită se pierdea în umbra fierbinte a pălăriilor. Răsărea ea tocmai hăt din celălalt capăt al lanului, iar cum, pe unde a trecut rămînea s-o descoase fiecare trecător în parte, despletind cu grijă pălăriile.

Era harnică, neogoită era cărărușa ceea, și chiar acolo jos, în umbră și năduf, își avea călătorii săi. Se apropia toamna și străvechii locatari ai cîmpiei — șoareci, furnici, țistari — cărau pentru la iarnă. Pămîntul era cam bolovănos și ei, amețiți de atîta bulgăraie, cum ajungeau pe cărare, porneau ca din pușcă în lungul ei, fiecare cu povara în spinare. Pomenindu-se cu badea Onache față în față, se smunceau nebuni în lături și, cît ai clipi din ochi, dispăreau — uite ici au fost, ici nu mai sînt.

„Fură și ei din colhoz, s-a gîndit badea Onache. Norocul lor că nu-s eu președinte, altfel le-ar fi de-a scăpării."

De cum a ieșit din sat, badea Onache a pescuit din forfoteala de toamnă a cîmpurilor huruitul tractorului cu care ara Mircea și căuta să-și țină drumul mai spre vuietul cela. Cîmpul însă e larg, tractorul, cînd trece de la ușor la greu ori de la greu la ușor, își tot schimbă glasul, și badea Onache ba îl pierde, ba iar îl găsește. Tocmai de pe dealul unde era movila cea veche, zisă Movila lui Vodă, l-a zărit. Hăt departe, peste vale, acolo unde face o cotitură drumul-de-fier, pe-o buză de mirişte, strîmtorată din toate părțile de arătură, se zbuciuma un nor de colb vuind cu glas crîncen de metal. Nu plouase de vreo două săptămîni, se potoliseră vînturile, și tractoriștii își blestemau viața, căci colbul stîrnit de plug ara împreună cu dînșii, brazdă după brazdă.

Pămînturile arate de Mircea veneau puțin prăvălatic la vale și se întîlneau, cap în cap, cu un lan mare de păpușoi, iar acolo la încheietură, între arătură și pă-

pușoi, șerpuia o vîlcică încolțită ici-colo de fierul plugului. Era păscută de vite, încît ajunsese și ea neagră ca o arătură și singura ei verdeață rămăseseră numai cele cîteva tufe de salcie. Acolo, sub sălcioare, au fost cîndva două izvorașe, un pîrău numit Căinar — și de mulți ani țăranii ce țineau pămînt în părțile celea, cînd venea cineva de acasă cu mîncarea, se duceau de-a dreptul la cele două izvoare. Prășitorii ce-și luaseră mîncarea cu dînșii, cum sosea amiaza, coborau și ei la umbră, la iarbă verde, la apă proaspătă.

Valea însă era micuță de felul ei, îngustă. Cum s-a făcut colhoz, tractoarele venite să are, cînd ajungeau la margine, ieșeau în vîlcică să întoarcă plugurile, și, pe semne, or fi năsădit pămîntul, că au secat izvoarele, și nici pîrău, nici iarbă verde... Mai rămîneau însă foșnetul celor două sălcii, mireznă crudă de imaș, de libertate, și badea Onache a coborît în vîlcică, a pus la umbră coșul cu mîncare și, ori de cîte ori se apropia nourul de colb, el își tot sălta pălăria în semn de bun găsit. Mircea însă nu-l vedea. Cum ieșea cu tractorul din mirișie, făcea o roată, întorcea înapoi, intra în brazdă cu tot cu colb și se ducea de parcă zare de om n-ar fi fost prin apropiere. Era ceva nemaipomenit — se uita și la deal, și în stînga, și în dreapta, și numai în partea ceea unde stătea badea Onache nu s-a uitat niciodată.

„Las' că are draci băiatul ista..."

Mircea era furios. Draci poate că nu avea, dar îi sărise țandăra. Se mira și el însuși: ce Dumnezeu, parcă mai nu demult era în toane bune, mulțumit de toate, bucuros că mai scoate o arătură la capăt. Ba chiar și atunci cînd răsărise de peste deal un om cu coșul în mînă, iar el încă nu-l recunoscuse, chiar și atunci mai era cu inima senină, cu toate că, ce-i drept, începuseră să-l roadă niște presimțiri. Apoi, pe măsură ce cobora la vale trecătorul și se vedea, cu fiece pas, că ține drumul spre el, a început a se indispune.

Oricît ar părea de ciudat, dar așa o pățea el de fiecare dată cînd cei de acasă treceau pe la dînsul. Îl prindea furia așa din senin, și omul nu-și putea da sama ce-o fi fiind de capul acelor supărări? Ori că prea îl prinsese dorul de-o lume ascunsă acolo după dealuri, visa s-o vadă mîne-poimîne, dar iată că din sat vin ai lui, îi aduc demîncare, albituri, și asta însemna că întoar-

cerea sa mai trebuia amînată; poate i s-o fi făcînd silă de blestemata lui soartă, că prea l-a zăvorît aici în pustietatea cîmpurilor, în vreme ce alții, oameni slobozi, încotro vor, încolo se și duc; ori că prin supărarea asta el voia să le dea de înțeles celor de acasă cît de înstrăinat e sufletul lui aici în Hîrtoape, cu cît greu își cîștigă el bucata de pîne.

Cînd arătura a fost dusă la bun sfîrșit și plugul a trecut pentru ultima oară în lungul ei, culegînd pe icicolo cîte-un fulg de miriște, badea Onache s-a așezat lîngă coș, căci nu mai avea rost să stea în picioare. Mircea a coborît tractorul în vîlcică și de abia atunci a scăpat de nourul de colb ce-l tot chinuise o zi întreagă. Mașina a amuțit, oprită de frîne oarecum într-o nară, cu botul întins spre albia Căinarului, încît părea că, gonită de sete, a tot alergat mii de verste și acum a căzut la doi pași de salvare. Că pîrăiașul secase demult, asta, firește, tractorul n-avea de unde s-o știe.

Mircea a coborît de pe tractor încet, ostenit, cu multă îngrijorare, cum coboară, de obicei, babele din căruță. Pomenindu-se cu pămîntul sub picioare, a stat o vreme nemișcat, de parcă nu-i venea a crede că pămîntul poate fi atît de greu, atît de nemișcat. După care, amintindu-și ceva, a prins a se tipări cu palma peste tot pe unde avea cîndva buzunare, căutînd de n-o fi rămas măcar ceva-ceva din comorile pe care le-a avut. Nu rămăsese nimic și, posomorît, a pornit spre cele două sălcioare.

Venea încet, cu capul plecat, și a fost foarte ciudat cînd, din mers, i-a dat socrului bună ziua. Ciudat era, pentru că, într-adevăr, de unde putea el să știe, fără să-l fi văzut măcar o dată, că pe locul cela stă un om... Drept răspuns, Onache și-a plecat puțin capul. Ajungînd lîngă coș, Mircea a întrebat ceea ce moldovenii, de multe sute de ani, întîlnindu-se, se tot întreabă unii pe alții:

— Ce mai faci?

Onache a zîmbit cam stingherit, cum zîmbesc, de obicei, țăranii întîlnind în ziua pe care ei o sărbătoresc un consătean doborît de griji și oboseală.

— De, ce să fac?... Îmblu și caut umbră, că așa călduri ca în vara asta nu mai țin minte să fi fost. Credeam că, poate, aici la voi, în Hîrtoape, îi mai răcoare, dacă-i tot un drac.

— Ai găsit și mata unde să cauți răcoare!

Mircea s-a așezat lîngă coșul trimis de Nuța, a stat o vreme tăcut, de parcă ar fi avut mari dureri de cap, și-a ridicat fruntea și pentru prima oară l-a privit pe badea Onache.

— Ce ești așa dres și ghilosit? O fi vreo nuntă, vreo sărbătoare acolo în sat?

Onache și-a coborît pălăria pînă peste frunte, ascunzînd o umbră de zîmbet — îi rău de gură ginerele ista al lui, dar las' să fie rău, că din asta unii se întîmplă să prindă la minte.

— De sărbătoare n-am ce să-ți spun, că nu țin sărbătorile, și nici de nunți n-am prea auzit, dar m-am dres și ghilosit, că, iaca, n-ai să mă crezi, dar nevoia te face. Băiatul cela al lui Țurțure de mai anțărț îmi datorează niște ruble și de cîte ori îi aduc aminte, se jură că n-are. Da mai luna trecută îl văd strecurîndu-se prin fundul grădinii cu o mașină de tuns. „Un' te duci, bre, cu mașina ceea?"

— Mata îl întrebi?

— Eu îl întreb. „M-o rugat aici unul să mă duc să-l tund."

— El îți răspunde?

— El îmi răspunde. „D-apoi, zic, măi, tu știi a tunde?" — „Știu" — zice. — „Apoi, zic, de ce nu te repezi din cînd în cînd pe la mine, că totuna îmi ești dator acolo niște ruble?" Mi-a ieșit așa o vorbă din gură, da pe urmă mi-a părut rău, că nu dovedește să vie sîmbăta și de amu iacătă-l-ă-i. Da haina asta nouă, — că văd că te uiți chiorîș și la dînsa, — tot de nevoie am îmbrăcat-o, acea veche s-o ros pe la coate, mînecile s-au zdrențuit. Prin gospodărie îmi mai prinde ea bine, dar cînd ies în lume, trebuie s-o îmbrac pe aiasta nouă, că alta n-am.

Mircea și-a măsurat o vreme necazurile cu necazurile socrului, apoi i-a zis:

— Vezi să n-arunci nici haina cea veche. Că să nu vie vremea s-o cumpăr de la mata.

Onache a ridicat sprîncenele în sus, a mirare.

— Ce să cheltui banii degeaba, că totuna ai s-o moștenești. Alte neamuri n-am.

Mircea a zîmbit.

— Pînă să moștenesc haina ceea a matale, vezi să

nu-ți las eu moștenire combinezonul ista. Că dintre tractoriști rar cine să ajungă la pensie...

Cărăbuș s-a uitat cu coada ochiului la haina ginerelui.

— Da-i al tău, nu-i al statului?

— Amu-i al meu. Că ne-au oprit din leafă.

— Ia te uită... Și mult ți-au oprit?

— Cincizeci de ruble.

— Pentru o vechitură ca asta?!

— Dacă nu, că la început era nou.

Onache a întins o mînă, a prins a pipăi haina, de parcă voia să afle de nu cumva statul i-o fi amăgit ginerele.

— Măi Mircea! Să mă ierți, da iaca demult voiam să te întreb. Cînd iești îmbrăcat în halatul ista și ți-i a duce afară, apoi ce faci? Că, văd, nici tu prohab, nici tu loc de curelușă.

— Dacă haina asta, tată, după ce-o îmbraci, apoi nu-ți mai vine a nimica.

— Bine, măi, și o pacoste ca asta vrei să-mi lași moștenire?

— Atîta am.

— Dacă nu, că sacul ista nu-i de mine. De-amu dacă a venit vorba, așa bătrîn și singuratic cum sînt, dar vreu să-mi trăiesc viața din plin, cu vechile mele bucurii și păcate.

Mircea a luat coșul cu demîncare în brațe, l-a luat încet și grijuliu cum iei un copil de țîță. A stat o vreme nemișcat, culegînd cu vîrful nasului mirozna bucatelor și un anumit iz pe care îl aveau numai casa lui și toate celea cîte erau acolo în casă. Iată-i răsăreau de undeva din zare chipuri dragi, chipuri scumpe. A întrebat cu glas vioi, plin de dor:

— Și chiar ce mai fac ciocîrlanii ceia ai mei?

— Ce să facă?! Aleargă. Copiii aleargă că-s mititei și li-i a joacă; Nuța aleargă pentru că-i singurică și nu le dovedește pe toate. Încolo, slavă Domnului, sănătoși.

— După atîta alergătură și să nu fie sănătoși!

Mircea a luat șervețelul cu care erau acoperite bucatele, l-a așternut între el și badea Onache.

— Vină mai aproape, că aici pare să fie și un șip cu samogoncă.

— Nu, că eu am mîncat nainte de-a porni la drum. O făcut fata ceea un borș că nu mă înduram să mă scol de la masă.

— Și cu samogoncă tot te-a cinstit?

— Cum să nu!

Mircea s-a uitat prin coș, chitind cu ce să înceapă masa. A scos o jumătate de pîne proaspătă, coaptă pe vatră, un toc de chibrite umplut cu sare, le-a pus alături pe șervet. Se gîndea ce să mai scoată. Îi era foame, de dimineață nu luase nici nafură în gură, dar între el și foamea lui s-a așternut o osteneală nemaipomenită. Îl dureau ochii roșiți de colb, iar imașul înțelenit, pămîntul molcom și greu pe care ședea a prins a-l legăna cum nu se mai poate de dulce. Și i-a venit lui așa, deodată, să lase totul baltă, să se întindă, ca pe vremuri, în copilărie, peste aceste rămășițe de iarbă verde și să-i ardă un pui de somn, ca să-l țină minte o viață.

„Vrei să ațipești un pic?" — l-a întrebat, mut, cu privirea, badea Onache.

„Aș vrea eu, dar cum s-o fac?!" — i-a răspuns acela fără cuvinte.

„Ce, adică, cum s-o faci? Te întinzi pe spate, închizi ochii și atît."

„Bine, dar ce să fac cu tractorul cît oi hodini?"

„Tractorul îl trimiți în moașă-sa pe gheață și, pînă tragi un pui de somn, el numai bine s-a întoarce."

Mircea a zîmbit: ce crezi, s-ar putea să fie un sfat bun. A pus pînea înapoi în coș, a acoperit coșul cu șervețelul, s-a întins așa, orbește, fără a-și alege loc. Era prea multă liniște în jur — tăcea pămîntul, tăceau semănăturile, și socru-său tăcea. A ațipit pe-o clipă, dar a tresărit, s-a ridicat în capul oaselor, s-a uitat lung, buimac la mașină. Nu se putea dumeri: ce s-o fi întîmplat, de ce tace tractorul? Pe urmă și-a dat sama cum vine. S-a culcat din nou, cuminte, răbdător, iar într-un tîrziu a început a se stinge și bătaia celuilalt tractor, care-i ciocănea cu săptămînile în măduva oaselor. Cum a scăpat de ele, de amîndouă, au început a i se lipi dulce ochii, i se topeau mușchii, legătură cu legătură, și liniștea din jur a prins a-l înfășa în faldurile sale.

Onache stătea alături și, pe furiș, cu coada ochiului, își cerceta ginerele. De sub petele de unsoare și colb se întrezărea un obraz palid, secătuit. Ochii într-adevăr îi

fugiseră adînc în fundul capului, părul nepieptănat, încleiat de sudoare, îi cădea mițe și de aceea pleșul din creștet părea ciudat, numai pete. Respira atît de puțin, atît de încet, încît coșul pieptului părea că nu se mișcă deloc, și badea Onache și-a întors grăbit privirea în altă parte. L-a fulgerat un gînd prostesc, i s-a părut că ginerele va muri acum, aici, în clipa asta, și l-a cuprins un fel de spaimă, căci nu vroia să rămînă cu un mort alături într-o zi atît de frumoasă.

Tăcerea cîmpurilor a ținut mult, apoi dinspre Bălți s-a arătat un tren. Venea numai locomotiva, fără vagoane. O vreme s-a furișat mută, pe ascuns, apoi de după cotitură s-a năpustit sălbatic, umplînd cîmpia cu scrîșnet și vuiet. Onache, cu toate că zărise locomotiva de departe, cînd s-a arătat ea, vuind, de după cotitură, a tresărit. Mircea însă zăcea nemișcat. Nici o umbră de îngrijorare n-a fluturat pe obrazul lui supt, și badea Onache s-a gîndit: ce noroc că trenurile umblă pe-un drum hotărît din timp, altminteri cîtă lume ar fi turtit ele!

Trecuse de amiază. Vremea se mai răcorise, spre asfințit s-a lăsat un cîrd de nourași și au închis cerul acolo unde urma să apună, hăt mai tîrziu, soarele. O boare de vînt flutura domol frunzișul sălciilor. Mircea zăcea nemișcat, întins pe spate, și hodinea împreună cu imașul, împreună cu cîmpurile din jur. Acum pieptul i se mișca încet, ritmic, și cînd vîntul lăsa cele două sălcii în pace, se auzea o suflare plină de om adormit.

Onache, ca să nu-i strice somnul, stătea nemișcat, și poate pentru că a stat multă vreme nemișcat pe același loc, a început a-și aminti lucruri vechi, trecute demult. Își amintea întîmplări grele, triste, neplăcute. A încercat să fugă cu gîndul de ele, dar n-a izbutit. Și, furat de cele amintiri, a oftat. A oftat adînc și îndurerat, cum oftează moldoveanul numai atunci cînd rămîne singur-singurel cu necazul lui.

— Ce oftezi așa de greu?

Prins pe neașteptate, badea Onache n-a știut ce să-i răspundă. S-a bucurat însă că ginerele nu doarme. Potopul de amintiri ce dăduse năvală peste dînsul îi răscolise sufletul și multe din mușcăturile cele vechi au început așa, deodată, a sîngera. Îl durea și n-avea cui i se plînge — acum, slavă Domnului, are măcar un ginere alături.

— Iaca, măi băiete, nu știu cum se face, dar de fiecare dată cînd nimeresc pe dealul mic, mă doare inima și pace.

— Te-o fi durînd, pe semne, după jumătatea ceea de desetină.

Onache și-a întors capul, s-a uitat la el lung, pentru că nu s-a așteptat la o asemenea întrebare din partea lui. Așa ceva puteau să-l întrebe președintele, șefii din raion, dar să-i spună cuvintele iestea tocmai ginerele?! Cu toate că, s-a gîndit Onache, după ce stai atîția ani în cîmp, singur cuc, poți spune lucruri și mai deocheate...

— Nu-i vorba de jumătatea ceea de desetină, că eu niciodată n-am alergat după pămînt. Unde mai pui că pămîntul meu, moștenit de la tata, i l-am dat pe urmă Nuței de zestre, așa că, ce să mă doară inima după ceea ce nu mai era al meu?!

— Atunci dar pentru ce te doare?

— Știu eu... Mare lucru dacă n-o fi din pricina paraginii celea, că-i o pacoste cum n-a fost alta pe lume.

Cu toată osteneala sa, Mircea s-a ridicat, curios, într-un cot.

— Care paragină?

— Parcă tu nu ții minte că jumătatea ceea de desetină era în două cu paragină! Cu toate că, a adăugat el înțepat, se poate întîmpla să fi uitat, că tu n-ai prea îmblat cu noi la prășit. După nuntă te-au luat la armată, pe urmă — concentrarea, pe urmă — războiul, da noi trei — eu, Nuța și Tincuța — am tot dat cu sapa în paragina ceea, că era vai de capul nostru. Ne sculam cu noaptea în cap, luam sapele, o bucată de pîne în traistă, un ulcior cu apă și — hai, băiete, pe dealul cel mic. Caii mi-au fost rechiziționați, mi i-au luat și pe dînșii la război. Săracul nostru pămînt era numai cîlți, numai ațe, și de dimineață pînă sara tot dădeam cu sapa în blestemul cela. Sara, cînd ne întorceam, apoi, mă crezi, de la umeri în jos nu simțeam mînile deloc, iar a doua zi ne sculam în faptul zorilor și iar la deal, că după prășitul cel dintîi vine prășitul cel de-al doilea, apoi cel de-al treilea, și tot așa vara întreagă. O buruiană mai păcătoasă n-am apucat — iaca treci, măi om bun, cu sapa peste dînsa, o tai adînc din rădăcină, da peste cîteva zile, mai ales dacă vine o bură de ploaie, iar prinde viață.

Spunea într-un rînd învățătorul Focșa că dacă iei un fir de paraginâ și-l spînzuri sub streașina casei, lăsîndu-l acolo spînzurat opt ani de zile, vară și iarnă, da după aceea îl scapi pe-o margine jilavă de bulgăre, prinde iar verdeață, tămîia mamei lui!

Cărăbuș a amuțit. Ședea supărat, puțin cam zăpăcit, de parcă toate cîmpurile din jur erau numai buruiană, iar ei doi au ieșit cu sapele în cîmp și se puneau la cale cum să facă s-o zătrească. Onache nu știuse nici atunci, nu știa nici acum, dar Mircea nu vedea pentru ce-și face socrul atîta inimă rea.

— O arătură bună și s-a zis cu paragina.

— Iaca, bre, chiar îți mîntănesc că m-ai pus la cale, a zis Onache sarcastic.

Apoi, după ce l-a lăsat o vreme pe ginere să-și guste din plin mulțumirea cîștigată, a pornit a șopti încet, trist, cum se vorbește atunci cînd vine ceasul spovedaniei:

— O viață întreagă am visat să-mi cresc la casă o pereche de strîjnici, să cumpăr un plug nou, să ies într-un miez de vară cu cei doi băieți, să întorc pirul cu rădăcina la soare, cînd a fi el mai fierbinte. Pe urmă, mai spre toamnă, să vin cu boroana peste parina ceea, s-o boronesc o dată, de două ori, de zece ori, să clădesc o gireadă naltă din șpagate albe și apoi să scot chibritele. Mă chiteam să-i dau foc noaptea, să se vadă în toată cîmpia cum arde paragina pămîntului meu.

Cărăbuș a tăcut, și-a plecat amărît capul.

— N-am avut, iaca, noroc. Pîn' una-alta a venit războiul, pe urmă s-a făcut colhoz, ne-au luat și pămînturile, și plugurile, și paragina.

— Cum, și paragina au luat-o?!

Onache nu admitea gluma cînd se vorbea de lucruri sfinte.

— Apoi numai că. Mi-au luat-o atunci cînd s-a făcut colhoz, împreună cu pămîntul.

Mircea a prins a rîde. Demult n-a rîs el aici, în cîmp, așa ca să rîdă în voie, pînă la lacrimi, și chiar după ce îi trecuse rîsul, se mai întorcea la el, culegînd cîte-o fărîmătură scăpată pe ici-colo.

— Să nu te superi, tată, da îi întîia dată cînd aud un om să plîngă că i s-a luat buruiana în colhoz.

— Iaca, chiar să știi că îmi pare rău după dînsa. Nu

atît după pămînt, nu atît după plug, cît după paragina ceea îmi pare rău.

— Mare pozna mai ești. Apoi nu ziceai mata mai adineaori c-ai fi vrut s-o scoți cu plugul, să-i dai foc?

— Ziceam.

— Ei, hai, iaca, pornim în doi prin arătură, trecem pe acolo pe unde erau cîndva pămînturile matale, și dacă găsești măcar o buruiană, aduc un braț de paie și-i dau foc tractorului ista.

— No, că vezi tu cum vine povestea! Buruiana era a mea, mi-a mîncat zilele mie și eu eram acela care trebuia să-i vin de hac.

— Lasă, tată, parcă îi mare lucru la mijloc — o scoți mata ori vine altul s-o scoată?

Onache s-a cutremurat de cele auzite.

— Taci din gură, măi băiete, că la mijloc e un lucru mare de tot! E, poate, lucrul cel mai mare în viața unui om! Răfuiala cu dușmanii e un lucru care mă privește numai pe mine, și eu nu-i pot da cu nici un preț pe mîna altora. Dușmanul meu e dușmanul meu, și, deci, lasă-l să steie aici în fața mea, că e o parte din soarta mea, iar soarta nu poate fi dată pe mîna altuia!

— În loc de-a tot boci după paragina ceea, mata, tată, mai bine ne-ai face nouă, tractoriștilor, o cinste frumoasă, că te-am scăpat de cel mai mare chin al vieții.

Onache a rîs încet — știi că nu-i prost ginerele ista al lui:

— Las' că voi și așa ați fost mulțumiți bine pentru munca voastră. Vi s-a dat cu vîrf și îndesat.

— Cine, mă rog, ne-a mulțumit atît de bine?

— D-apoi statul.

Cum stătea el, întins pe spate, cu ochii închiși, Mircea s-a pomenit deodată că pe obrazul drept i-a răsărit o înspicare roșie de sînge, de parcă cineva l-ar fi atins, în plină putere, cu un vîrf de bici. Omul s-a ridicat, a prins a cerceta împrejurimile, căci în jumătatea ceea de ceas, cît zăcea el aici întins pe spate și vorbea cu socru-său, lumea întreagă a fost de cîteva ori răsturnată, destrămată și adunată înapoi. Acum el voia să afle ce-a mai rămas din cîte au fost, dar îl dureau ochii de colb, mintea și cugetul îi erau legănate de-un început de hodină, și el, așa nedreptățit cum era, s-a culcat iarăși la locul lui, fără a încerca să le descurce pe toate.

Simțindu-se oarecum vinovat, badea Onache a pornit o vorbă lungă despre viața lui, despre viața multor oameni pe care i-a cunoscut și, legănat de murmurul vorbelor din bătrîni, Mircea, în cele din urmă, a adormit. Vreo trei ceasuri la rînd Onache l-a tot așteptat să se trezească, dar Mircea dormea dus și soarele începu să scapete spre apus. Văzînd cum stau lucrurile, badea Onache a luat coșul, a găsit șipul cu basamac, a băut întocmai atît cît i se cuvenea unui socru cinstit de singurul său ginere. A ciupit din coș ceva gustare, apoi l-a acoperit, l-a pus la căpătîiul lui Mircea, s-a ridicat și a pornit încet spre sat.

* * *

Iar Mircea dormea. Dormea cu somnul unui fir de pleavă bătut de ploaie printre bulgări; dormea cum doarme o piatră de hotar dezgropată de fierul plugului și aruncată într-o rîpă; dormea ca un ciobănaș ce-a tot alergat după oițele pierdute, dar nu le-a putut da de urmă și, răpit de oboseală, a căzut.

Visa, pe semne, aceleași brazde grele de cernoziom, aceleași văi și dealuri. O fi arînd prin somn. Poate ara, poate boronea, da poate umbla și căuta pe sub toți bulgării sămînța ceea rară de noroc, căci, cu toate că nu l-a auzit nimeni să se plîngă că nu-l are, cine poate spune sus și tare că știe căile sufletului omenesc! Și apoi ce înseamnă a căuta să le știi? Un adevăr întreg, rotund, despre viața unui om este cu neputință de adunat, pentru că, oricît de multe am cunoaște, oricît de sincere și amănunțite ar fi spovedaniile lui, mai mult decît știm noi, și mai mult decît ne-ar putea el istorisi, rămîne neluminat de harul cuvintelor și, deci, necunoscut rămîne.

Căci, ca să vezi, simplu e cum nu se mai poate: un om ară în cîmp cu tractorul. Cine trece mai pe aproape și îl cunoaște, acela îi dă un „Doamne-ajută"; care e mai grăbit se face a nu-l vedea și-și cată înainte de drum,— dar nici unuia, nici altuia să-i treacă prin cap ce bătălii se încingeau aici în largul cîmpului între un biet tractorist și soarta lui. Nimeni n-a stat să numere, și niciodată nu va mai putea număra cîte lovituri de moarte a primit unul, cîte le-a primit celălalt. Nimeni n-a văzut

și niciodată n-o să vadă cum biruitorul punea genunchiul în pieptul celui învins și cum cel învins, după ce-și tămăduia pe ascuns rănile, ridica piatra din nou.

Acum totul sfîrșise. Meliță ca un fuior de cînepă, făcut una cu pămîntul, Mircea zăcea și era de mirare că această pojghiță de om mai suflă. Sufla însă, și asta însemna că bătălia încă nu s-a încheiat. S-a lăsat zdrobit ceea ce a fost adunat din lut, dar omul nu e numai trup, omul e și suflet. Și fie că l-am tot căutat — sufletul cela — și nu l-am găsit, fie că îl vom tot căuta mii de ani înainte și nu-l vom găsi, el totuși este. Sufletul se poate întîmpla să fie ceea ce un om a văzut și a înțeles din lumea care-l înconjoară. A trăi înseamnă în primul rînd a cunoaște. Fiecare om poartă cu el o lume întreagă, așa cum a văzut-o, cum a cunoscut-o, cum a înțeles-o.

Mircea Moraru purta și el în sine o lume a lui. A adunat-o fir cu fir mulți ani și acum, trecut de patruzeci, cînd s-a pomenit singur în cîmp, a început s-o frămînte și a rămas uimit, căci, Doamne, cîte mai erau acolo! Răsărituri și amurguri ce-l furaseră cîndva prin frumusețea lor, întorsături sprîncenate de limbă maternă, cîntece, mai bine zis — crîmpeie de cîntece, versuri ce dospesc cu anii în adîncul firii omului și se trezesc cînd le vine lor a se trezi. Și mai avea cu el nespusele farmece ale unei femei, dulcea ciripeală a primului tău copil, asprimea glodurilor de toamnă, căldura brazdelor proaspete, gustul apei unei fîntîni din care și-a potolit setea tot neamul tău ani și ani de zile.

Dar, firește, în fruntea acestei lumi stătea Ciutura, adică adunătura ceea de oameni buni și răi din mijlocul cărora s-a ridicat și a crescut. Ciutura i-a fost întotdeauna dragă și Mircea de mic s-a obișnuit a-și alege din mulțimea din jur un tovarăș ca să lege prietenie, să-l asculte, să învețe de la dînsul. Cît a fost mic, în sufletul lui domnise chipul maicii sale, apoi alături de ea a răsărit învățătorul Miculescu. Cum s-a ridicat flăcăuan, a început a purta cu el felul de a judeca al tuturor vecinilor, în armată se punea la cale cu tatăl său, iar după ce s-a întors de la război, multă vreme a gospodărit împreună cu camarazii de prin tranșee.

Viața însă e cu ale ei, viața nu stă pe loc. Se risipesc un rînd de case și se ridică altele în locul lor.

Mor un rînd de oameni și se nasc alții, se ieftinesc multe din cele ce-au avut cîndva preț și în locul lor altele, ieftine de cînd lumea, ajung a se scumpi. Se risipeau și se ridicau case noi, mureau unii, se nășteau alții și în lumea pe care o purta Mircea cu el. Dar, ciudat lucru! Oricîte și oricum s-ar fi schimbat, în sufletul lui mai era un om care stătea ca un munte, stătea ca un destin, stătea ani și ani de zile, privindu-l molcom nu atît în ochi, cît în suflet.

Era, firește, Onache Cărăbuș. Acest hîtru ciuturean a pus stăpînire pe sufletul lui hăt demult, cînd Mircea de abia se ridicase băietan, iar badea Onache, tînăr pe atunci, ieșea serile pe la poartă cu un sac de pătărănii. Mocnea o mare putere ascunsă în omul cela poznaș, iar Mircea tocmai era la vîrsta cînd omul caută putere. Fără a-și da bine sama, s-a lăsat furat din prima zi și, înainte de-a fi visat să placă Nuței, el căuta să intre în voie tatălui ei.

Trecut-au ani, Mircea a făcut o armată la români, apoi alta — la ruși, a trecut prin focul unui război, a îndurat o foamete grea, acum de patru ani ară cîmpia. De atîtea ori s-a tot tulburat și limpezit lumea în jurul lui, atîta a fiert și a răsfiert lumea pe care o purta cu el, încît acum, cînd se întorcea cu gîndul la cele trecute, mai că nu-i venea a crede ca toate cele să se fi întîmplat cu un singur om.

Și totuși au fost. O mare întreagă de destine s-au strecurat prin viața lui. I-au murit părinții, s-au pierdut pe undeva prin România urmele învățătorului Miculescu, au îmbătrînit și s-au prostit la minte isteții vecini de altădată, au început a se pierde prin umbrele amintirilor tovarășii de război, și numai Cărăbuș rămînea în viața lui trainic, tăcut și plin de demnitate.

Era lucru de mare mirare: pentru ce-o fi tot rămas el acolo, căci n-avea obiceiul să dea nici sfaturi bune, nici rele. Nu se pricepea la război, habar n-avea cum lucrează un tractor, ocolea orice capăt de vorbă, dacă mirosea a politică. Și, cu toate acestea, rămînea locului, și cînd lui Mircea i se făcea dor de-un om cumsecade, ori se încurca în ale lui, ori îi mai venea pofta de-a pune țara la cale, îi răsărea în minte același Onache.

După atîția ani de tovărășie părea că ei cu o singură pereche de ochi văd lumea, cu o singură minte judecă,

cu un singur tractor ară. Slăbiseră acum rău și unul, și celălalt. După ce-au tot hrănit satul și au tot cărat pîne la gară, au secătuit peste măsură, asudă amîndoi chiar cînd stau și nu fac nimic. Asta i-a cam speriat și ei au început a trage cu urechea, au prins capăt de vorbă despre un doctor din Bălți, despre care se spunea că jupește lumea de bani, dacă și sănătate știe să dea.

E mare lucru cînd are omul un prieten bun, un prieten vechi, de nădejde. Și Mircea îl avea. Săptămîni întregi nu mai sfîrșeau ei vorba între dînșii, ba chiar și în ziua cînd avea să sfîrșească arătura de pe dealul cel mic, Mircea sfătuise multe ceasuri la rînd cu socru-său. Tractorul venea încet cu plugul din urmă, iar ei tot puneau țara la cale și pe toate le descurcau de minune, la toate găseau un anumit tîlc.

Pe după-amiază, cînd în zare a răsărit un om cu coșul în mînă, ei tocmai mîntuiau un capăt de vorbă ca să înceapă altul, dar, sfîrșind una și începînd alta, Mircea a amuțit deodată. O presimțire grea ca un blestem i-a trecut prin măduva oaselor. Nici nu știa, nici nu bănuia măcar cine-o fi fost călătorul din zare, încotro și-o fi ținînd el drumul, dar s-a cutremurat, pentru că semănau, vai, semănau ca două picături de apă — bătrînul din zare cu cel cu care tocmai stătea la taifas.

— Ei și apoi, după cum îți spuneam, cînd am văzut noi una ca asta...

Mircea căuta să-și ia tovarășul înainte cu vorba, dar degeaba. Bătrînul cu care sfătuia l-a zărit pe celălalt bătrîn din zare și a amuțit. Apoi, tot tăcînd, a început a se găti de ducă, pentru că nu se puteau întîlni față în față, nu puteau iară deveni un singur om, dat fiind că bătrînul închipuit de Mircea era firav, bolnăvicios și bătrîn cu totul, pe cînd cel din zare mai avea încă vlagă, mai avea încă mușchi. Puterea merge cu capul înainte, puterea își face singură dreptate. Cel slab trebuie să cedeze în fața celui puternic — e o lege tristă, dar o lege de fier în această lume plină de păcate. De abia după ce și-a petrecut tovarășul acestor zile grele, Mircea deodată și-a dat sama cît de istovit și secătuit este, dacă pînă și închipuirea lui naște oameni tot atît de osteniți și secătuiți.

Onache Cărăbuș vine și tot vine, și e atît de vioi, atît de semeț, încît Mircea deodată a simțit o zavistie

neagră pentru vitalitatea socrului său. A hotărît într-o singură clipă, printr-o scînteie disperată a minții și sufletului a hotărît să facă totul, dar să se descătușeze, să-și întoarcă setea de viață. Dacă tractorul e de vină, va părăsi numaidecît norul ista de colb cu cîștigurile sale mari, cu slavă cu tot, și nu se va lăsa pînă nu se va întoarce în rîndul celor puternici, care merg cu capul înainte de-și fac singuri dreptate.

Apoi a urmat o tăcere lungă, încrîncenată, și nu s-a mai gîndit la nimic pînă nu a scos arătura la capăt. Iată că, în cele din urmă, tractorul a ieșit din brazdă, a amuțit. Încet și ostenit, Mircea a coborît din mașină, a pornit spre tufele de salcie fără a vedea bine pe unde calcă. Era ostenit și necăjit, îl dureau ochii de colb, dar, firește, nu în așa măsură ca să nu-l poată vedea pe omul ce venise din sat anume pentru dînsul. Nu-și putea ridica însă privirea, pentru că încă din zare l-a văzut că-i mai zdravăn, mai bine îmbrăcat, mai zgîrcit la vorbă decît cel Onache pe care l-a purtat o viață cu el. La o astfel de trădare Mircea nu se putea aștepta și, cum a ajuns alături, o tot făcea pe supăratul. Chiar și pe urmă, cînd intrase în vorbă, n-avea ochi să-l vadă, după care s-a întins pe spate, căci era mort de oboseală. Vorbise ceva cu bătrînul Onache, dar puțin îi păsa de cele ce spune, puțin îi păsa de cele ce aude. Apoi l-a furat somnul. A dormit mult și greu, a dormit cu somnul unui fir de pleavă bătut de ploaie printre bulgări, a dormit ca o piatră de hotar ajunsă acum într-o rîpă, a dormit cum doarme un ciobănaș cînd își pierde singurele sale oițe.

Tîrziu, după miezul nopții, l-a trezit un marfar. Buimăcit de somn, s-a ridicat în capul oaselor, a petrecut oarecum mirat fluturașul de lumină roșie de la coada ultimului vagon. Stătea așa și nu se simțea în apele lui, cum nu se simte omul adormit pe neștiute și trezit la o bucată de noapte. Dar, cum stătea așa încruntat, a început ai se zbate, undeva în adîncuri, o sămînță de gînd nou. Viața, în fond, nu este nici dulce, nici amară, nici ușoară și nici grea. Viața este așa cum este, și în loc de-a te tot căzni din răsputeri ca s-o pătrunzi, s-o înțelegi, s-o îmblînzești, mult mai cu cale ar fi să le lași pe toate baltă, primind-o așa cum este ea. Acest gînd, venit

tam-nisam în puterea nopții, în singurătatea dealurilor, l-a cutremurat, și în urma lui o mare seninătate sufletească, o pace adîncă și înțeleaptă s-a lăsat peste el. L-a primit odată pentru totdeauna, și după acea împăcăciune s-a simțit bine, cum nu se mai simțise cine știe de cînd.

„Hei, măi, că prost am mai fost!!!"

O noapte senină cu mii de stele picura domol deasupra cîmpiei. Pămînturile stăteau goale, răcorite, țiuiau a pustiu și tresălta, înfrigurată de singurătate, inima omului. Mircea a căutat să ghicească după Carul cel Mic cam cît mai poate fi pînă la ziuă, dar uitase cum se întoarce el spre zori cu protapul. Și totuși, simțea o ușurare, un început de împrospătare în toată făptura sa, și această noapte, aceste stele, această arătură așternută de el peste dealuri veneau să pună sfîrșitul unei vieți, pentru a lăsa să înmugurească cealaltă viață. Măsura — iată ce pierduse el aici în largul cîmpului și ce i-a adus din sat bătrînul Onache în coșulețul cela de papură. Două mii de turații pe minut e bine pentru un tractor. Pentru un om asemenea viteză nu e bună, pentru că omul nu e mașină. A ara e bine ș-a semăna e bine. A iubi e bine ș-a urî e bine. Dar toate acestea bune sînt numai atunci cînd le faci pe rînd, cu măsură. Atunci însă cînd omul ară, și iară mai ară, atunci încetează de-a fi om și devine mașină. Omul însă nu e și nici nu poate fi mașină. Omul e o făptură cerească, născută pentru a primi viața ca o minune, ca o sărbătoare, și în ziua cînd sufletul nu se va mai putea rupe de la pămînt, nu va mai putea zbura peste zările albastre, viața omului va fi coborîtă la nivelul vieții unei gloabe, nedeosebindu-se prin nimic de ea.

Și viața, vai, era atît de frumoasă, atît de nemaipomenită! Într-un tîrziu, cum stătea el așa, ridicat în capul oaselor, a început să i se năzară că-i băietan de șaisprezece ani. În vale pasc caii tătîne-său, dincolo, peste deal, dormea o fetișcană de sama lui, pe care n-a văzut-o de două zile și de care i s-a făcut amarnic dor. Și avea atîta farmec noaptea din jur, și cîmpia, și cerul, încît el a început a se gîndi că totuși nu degeaba au fost toate cîte au fost. Firește, sînt mii de feluri de-a ajunge la un hotar, la o convingere. Unii găsesc această clipă de iluminare ușor, alții mai greu, iar dacă el n-a putut-o

găsi pînă în noaptea ceea senină din mijlocul cîmpiei, înseamnă că a avut dreptate soarta, trecîndu-l prin toate prin cîte l-a trecut.

Apoi iată a venit și ziua ceea blagoslovită în care Mircea și-a lepădat tractorul în brazdă și a pornit prin cîmpuri, pe de-a dreptul, spre Ciutura. De obicei, alteori, în drum spre sat, se oprea la cîte-un pîrăiaș și, ajutat de nisip, de pietricele, își curățea, pe cît se putea, obrajii, mînile. De data asta, cu toate că picioarele îl duceau pe la toate pîrăiașele, pe la toate băltoacele ce i se nimereau în cale, nu s-a oprit. I-a venit lui așa, deodată, să se arate în fața satului întocmai cum a coborît de pe tractor. O să le placă, nu le-a plăcea — treaba lor.

A intrat în sat pe drumul cel mare, ce venea dinspre Pămînteni, și pentru prima oară se întorcea de la arat venind prin mijlocul satului. Și-a adus aminte cum umbla el, parcă mai nu demult, pe drumul ista — se ducea la școala de tractoriști. Acum, vezi, se întoarce. Așa e viața omului — te duci, pe urmă vii. Și el venea încet, cumpănit, ca să-l vadă satul bine și împreună cu Mircea-flăcăuanul, împreună cu Mircea-ostașul, să-l țină minte și pe Mircea-tractoristul.

Omul venea încet, tot cătînd în jur și se minuna întruna. În acei ani mulți și grei, cînd desfunda și despărăginea pămînturile, copiii satului creșteau prin somn, cum li se și cuvine copiilor strengari, apoi se însurau, își făceau case, și acum o sumedenie de case noi — case mîndre și trainice — îi ieșeau în întîmpinare. Mircea încă nu știa cînd, cum, cine a ridicat aceste case, dar nici nu se grăbea să afle. Las', are vreme multă înainte, și apoi îi plăcea să ghicească după cătătura casei, după vecini, după garduri, a cui poate ea fi. A început chiar să-l încerce zavistia și s-a gîndit că n-ar fi rău ca ceva mai încolo să se apuce și el cu Nuța să facă o casă nouă, pentru ca pe urmă, cînd se va întoarce înapoi un ciuturean furat de drumuri, să aibă și acela de ce se mira.

Treceau oamenii pe drum. Îi dădeau bună ziua și el le răspundea ori, de erau mai în vîrstă, le dădea el

bună ziua și ei îi răspundeau. Și se tot uita lung la dînșii, căci nu-i prea cunoștea. Cei de-au fost cîndva tineri acum au prins a îmbătrîni, copiii de altădată acum scăpaseră la vorbă răgușită de flăcăuani, iar în locul lor — o puzderie de micuți pe care numai mamele i-or fi cunoscînd.

De printre case se ridicau livezi noi. Mircea se bucura de hărnicia copacilor, asculta șopotul lor lin și se gîndea cu o anumită părere de rău că în nopțile cînd ara el și dormea de osteneală la volan, cînd tractorul ieșea din brazdă și o pornea aiurea prin cîmp, aceste livezi șopteau dulce, tainic, iar în zilele de arșiță, cînd mașina înfierbîntată se întipărea pe pielea omului cu orice șurubaș s-ar fi atins de ea, în zilele celea amare și grele, aceste livezi răcoreau lumea cu umbra, cu poamele lor...

* * *

Nuța tocmai sfîrșise de măturat ograda cînd a deschis el portița. Era sîmbătă, și în fiecare sîmbătă obișnuia să mătură în ogradă. Acum, îndreptîndu-se din șale, stătea cu mătura în mînă, stătea mirată, încurcată puțin. În lungile săptămîni de așteptare, tot frămîntînd întîlnirea lor ce urma să vie, ea își pregătea în minte cele cîteva vorbe pe care trebuia să i le spună pentru început. Erau, de obicei, vorbe senine, vorbe frumoase, glumețe, și ca le ținea de-a gata, dar el tot nu venea și atunci acele cuvinte deveneau înțepătoare, cu ghimpi, dar el tot nu venea, și iată că aceleași vorbe începeau a aduce a ocară. Acum, ca înadins, Nuța n-avea nimic pregătit la sufletul ei și, văzîndu-l cum intră pe portiță, l-a întrebat bănuitoare:

— Așa-i că-mi vii?

Și Mircea, zîmbind, s-a predat:

— Îți vin.

În bătătura casei, la doi pași de prag, creștea un pîlc de troscot amestecat cu frunze rotunjoare de colăcei. Nuța, ori de cîte ori se ducea la fîntînă, avea obiceiul să verse pe locul cela puțina apă rămasă în căldare. Mircea o dojenea, zicînd că mai bine să facă încă doi pași, să verse apa mai la vale, la tulpina prăsadului.

Că, zicea el, din tufe de colăcei n-ai să cosești iarbă ca să iernezi o vacă, iar copacul cela, oricît ar fi anul de greu, face cîte două-trei pere la copii. Nuța zicea că da, cum să nu, dar povața bărbatului îi intra pe-o ureche, îi ieșea pe alta și, cum pornea spre fîntînă, iar vărsa apa pe pîlcul de iarbă.

Acum prăsadul de care se îngrijea Mircea era cam slab, în schimb iarba lîngă prag crescuse naltă, deasă, ca mătasea. Mircea s-a bucurat de obișnuința asta nesocotită a nevestei sale și nimic pe lume nu i se părea mai priitor, mai frumos la casa omului decît un pîlc de iarbă verde în fața pragului. A venit, s-a așezat pe ea să se odihnească, fiind obosit de drum. Nuța a lăsat mătura, a venit, s-a așezat și ea alături, ajutîndu-l să-și tămăduiască marea lui osteneală. Iar de prin mahala de acum pornise zvon despre întoarcerea lui și de undeva de prin grădini au început să răsară copiii lor. Îl vedeau pe tata atît de rar, încît începuseră a se înstrăina de el și, venind, se lipeau mai mult de Nuța, se așezau alături și abia pe urmă începeau a-l fura cu coada ochiului. S-au adunat și stăteau cu toții grămăjoară, nemișcați, de parcă s-au pregătit să facă o poză familiei. Mai zăbovea însă fotograful, descîntînd ceva acolo sub broboada lui neagră, și ei stăteau cuminți, nemișcați, așteptînd.

După o zi de arșiță bolta cerului a pornit a-și frămînta adîncurile peste sat, cernînd picături moi de răcoare senină, și numai undeva hăt departe, spre apus, un brîu mare de foc încinsese asfințitul. De sub marginile acelui brîu izvorau domol satele cu cîmpurile, cu pădurile, cu imașurile lor, și razele amurgului semănau culori de basm peste deal, peste văi. Un asemenea amurg încolțise în mintea lui Mircea cîndva demult, cînd era el copil și cînta împreună cu corul școlar frumosul cîntec cu nume plin de taine — „Stingerea". Îl uitase cu desăvîrșire și-i părea rău după cîntecul cela, dar acum, împreună cu acest amurg, i s-au întors și cuvintele, și melodia. Zicea așa:

Zi te-ai duuus,
Spre apuuuus...
De prin munți,
De prin văi,

Doarme toooot...
Dumnezeu e cu voi.

Iar Nuța, stînd alături, se gîndea la maică-sa. Și-o amintea tînără, harnică, frumoasă, iar ea, mică pe atunci, umbla în urma ei și o întreba de toate cîte îi veneau în cap. O întreba, de-o pildă, ce-i acolo sus, deasupra cerului. Tincuța îi șoptea că acolo, sus, e „împărăția Domnului", și în împărăția ceea se adună sufletele celor răposați. După moarte, zicea Tincuța, sufletele mai rămîn o vreme printre neamurile lor, le pun la cale pe toate, își iau rămas bun de la fiecare, iar pe urmă își aleg o zi frumoasă și se înalță sus, în cealaltă lume.

Stînd acum nemișcată, în mijlocul familiei sale, Nuța a început a se gîndi că, pe semne, în sara ceea o fi plecînd și sufletul maicii sale. A rămas după moarte prin Ciutura mai mult decît se obișnuia, pentru că viața a fost grea și încurcată, dar iată că acum i-a împăcat pe toți, a făcut să le fie bine tuturora și, în sfîrșit, a pornit a urca și ea prin brîul cela de foc către Atotputernicul. O durea pe biata Nuță și mîndră era pentru faptul că o femeie, puțină și modestă cum a fost Tincuța, urca acum prin focul amurgului, ținînd drumul spre măreața împărăție a Sfintei Veșnicii.

Capitolul XIII

LUNA

Peste cîteva zile prin Ciutura s-a răspîndit zvonul că Mircea Moraru, unul din cei mai pricepuți tractoriști, și-a oprit motorul, întorcîndu-se la meseria bunei-lor și străbuneilor. Ciuturenilor mai că nu le venea să creadă. Făceau ce făceau și iar mai dădeau prin mahalaua ceea să mai treacă o dată pe lîngă casa lui, să vadă cum mînile care puteau băga în brazdă o mașină de tremura pămîntul sub dînsa acum acoperă o poietică cu niște paie. Venea să se mire cum o minte care știa să găsească scînteia în bujie acum se chinuie, îndreptînd niște cuie ruginite — păi, de cînd se chinuie el cu cuiele celea, călare pe tractor ar fi putut cîștiga o ladă cu cuie noi!

— Ți s-o fi urît, Mircea, de unul singur, acolo, pe dealurile celea?

— Urît.

— Da cu tractorul cum te-ai descurcat? L-ai întors la stație ori l-ai lăsat naibii în brazdă?

— Întors.

— Ți-au dat și *spravkă* la mînă că l-ai întors *zakono,* întreg, cum se cuvine?

— Dat.

— Păzește-l bine, documentul cela, că la noi și cu documente te înflă pentru o nimica toată, da fără documente nici nu se uită la tine...

— Păzesc.

— Și chiar n-o să-ți pară rău pînă la urmă...

— De ce, adică, mi-ar părea rău?!

— D-apoi că tu cu tractorul cela cîștigai într-o vară cît altul cu sapa în zece veri nu cîștigă!

— Cîștigul e cîștig, dar ia te uită bine aici în creștetul meu.

— Ei, mă uit.

— Și ce vezi?

— Nimic. O început să-ți pice părul, scuzați de expresie; ai pleșcat oleacă, cum pleșcăm noi cu toții... Mă rog, vîrsta, anii, grijile...

— He, nu, să mă lași în pace cu vîrsta și cu grijile... Știi tu de ce mai întîi tractoriștilor le cade părul?

— De ce?

— Pentru că părul lor tremură zi și noapte, împreună cu dînșii, acolo, pe tractor. Uite, nu mai vreau să-mi dîrdîie părul pe căpățînă! Cît a mai rămas să steie în tihnă și pace.

— Care tihnă, bre, care pace?! Nu dovedești să te speli pe față dimineața, că brigadierul de acum dă buzna peste tine. Și cînd începe a te toca la cap, sărmana noastră chică, ea nu că să tremure colo oleacă, ea cum se ridică măciucă, așa, zburlită, rămîne pe toată ziua!

— Și voi nu știți ce să faceți?

— Ce să facem?

— Îl luați și voi de chică, și să vedeți cum o să lase căpățînile altora în pace.

Rîdeau cei din jur, rîdea și Mircea. Era vesel, mulțumit, căci împreună cu nimicurile pe care le tot făcea de dimineață pînă sara a început a i se întoarce dibăcia

unui țăran încăpățînat, care vrea să le facă pe toate cu mînile lui. Și îi stătea bine, cum îi stă bine omului atunci cînd le știe, cînd le poate pe toate, iar împreună cu această îndemînare a prins a da pe la el și cîte-o vorbă năstrușnică, cîte-un fir de putere în podul palmelor. I se părea că e demobilizat, a doua ori a treia oară e demobilizat și se întorcea la vatră.

Serile veneau vecinii, venea bătrînul Onache, se adunau foștii tractoriști, ajutori de tractoriști, foștii combineri și tot stăteau, punînd țara la cale. Cam peste vreo două luni Mircea a început a-și veni în fire, iar mai încolo, în toamnă, Nuța a prins a-l bate la cap că, uite, vremea trece, copiii cresc, casa cere cheltuială. Mircea mormăia tăcut, căci nu știa ce să răspundă, nu hotărîse încă încotro s-o ieie. Îi văzuse și pe cei proști, îi ascultase și pe cei deștepți, dase și pe la sovietul sătesc, trecuse și pe lîngă cîrmuirea colhozului.

„Ar fi interesant de aflat ce-o fi clocit ei acolo la ședințele celea ale lor..."

Puterea ca atare niciodată nu l-a ispitit pe ciuturean, dar o privea de la distanță cu o anumită îngrijorare. A prinde totul, fiind moldovean, adică copil al pămîntului, ce stă ca un copac la răscrucea tuturor nenorocirilor, a le pricepe pe toate, fiind în zodia supușilor, era greu, dar iată că s-au făcut colhozurile și tainicul mecanism al puterii a fost, în sfîrșit, scos la lumină. Și au rămas trăsniți ciuturenii:

— Măi al naibii!

Era ceva nemaipomenit și ei se adunau sară de sară, căci odată cu facerea colhozului au început renumitele *nareaduri* — adunări ce începeau în amurg și țineau pînă hăt aproape de zori. Marele rînduitor al tuturor treburilor, președintele, se așeza în capul mesei. În dreapta și în stînga lui se așezau adjuncții, sfetnicii, brigadierii, specialiștii, activiștii și cum cabinetul se umplea cu lume, începea ședința. Colhozul e o gospodărie în care găsești de toate și, deci, de toate se și discutau: cu ce scoatem vitele din iarnă, de ce nu mai sînt ruble la contul bancar și de unde s-ar putea găsi ceva bani, ce fel de păpușoi să fie semănați și unde anume. Mă rog, se discutau multe, se spuneau și mai multe, dar interesant era nu ceea ce se spune, ci ceea ce se hotărăște. Pentru că de vorbit pot vorbi mulți, dar de hotărît hotărăsc

numai cei ce au putere. Și puterea asta umbla printre scaune ca o muieruscă răsfățată — azi se are de bine cu unul, mîne o vezi în brațele celuilalt, poimîne — uite-o iar întoarsă în capul mesei. Și oamenii se adunau sara la cîrmuire de parcă ar fi venit la piață. Stăteau ore în șir, urmărind de unde bate vîntul, iar dacă ascuțimea ciocnirilor din jurul mesei se cam trecea, picurau prin unghere, așteptînd o încăierare nouă.

Mircea nu prea era ahotnic să-și piardă serile la cîrmuire, cu toate că, ciuturean din născare, voia și el deseori să afle ce și cum. Să se ducă însă așa, pentru că i-a venit lui a se duce, nu-i prea cădea la îndemînă, dar să ajungi să fii poftit nu era lucru ușor. Cei invitați la *nareaduri* aveau o anumită trecere, pentru că, odată ce un colhoznic de rînd a fost chemat să stea acolo într-un ungher atunci cînd se discută *nareadul,* asta însemna că în dedesubturile tainice ale puterii cineva a pus o vorbă pentru omul cela și acum totul va depinde de cel chemat. Va ști el cum să prindă firul — norocul lui, nu va ști — halal de dînsul.

Mircea și pînă a ajunge tractorist și după aceea a tot fost chemat pe la *nareaduri,* dar niciodată n-a știut să prindă firul. Avea o fire încăpățînată, îndărătnică, și cînd cei din jur îl îndesau cu aluziile, ducîndu-l încetul cu încetul spre pasul pe care urma să-l facă, fără însă a i se spune fățiș ce trebuie să facă, el, la un moment dat, se răzvrătea, le întorcea pe toate pe dos, făcînd tocmai ceea ce nu trebuia să facă. Aluziile nu i-au plăcut niciodată — ori îi spui omului deschis, ori îl lași s-o întoarcă așa cum îl duce capul. Unde mai pui că, deși era fumător, nu suferea mult fum adunat într-o cameră, iar la *nareaduri* se fuma atîta, încît mai toate hotărîrile adoptate puteau a tutun.

Schimbătoare însă-s toate pe lume, schimbător e și omul, drept care Mircea, după ce-a tot sucit manivela și a înghițit motorină patru ani de zile, a devenit mai îngăduitor față de alți fumători și nici încăpățînarea de a le face pe toate de-a-ndoaselea nu i se părea un dar din născare. Și, ori că începuse a îmbătrîni, ori că prinsese la minte, ori că s-au trezit în el niște apucături ce-au tot dormit ani de zile, dar după ce și-a mai venit în fire și a început a se gîndi că ar fi de tras la un mal,

şi-a adus deodată aminte că mai este o slujbă în satul cela: să fii chemat, serile, la *nareaduri.*

De data asta însă nu-l chemau. Trecuseră cîteva luni de cînd a lăsat el tractorul, iar omul trimis de preşedinte ca să-l îmbie la *nareaduri* nu mai venea. Văzînd una ca asta, Mircea a început a trece singur pe acolo. Între timp venise iarna, de lucru împrejurul casei nu prea avea. Ca să nu stîrnească multă vorbă, căuta să vină nici prea devreme, nici prea tîrziu. Cum intra, lua în primire un scaun hrentuit pe care alţii se temeau să se aşeze, îl tipărea într-un ungher, îl împăna acolo cu şezutul şi o noapte întreagă şedea nemişcat. Se uita, de obicei, într-un punct, dar vedea tot ce se petrece în jurul lui. Urmărea cum se iau la întrecere lingăii, cum cearcă a se zborşi cei porniţi să urce, cum răsare şi iar se pierde printre nimicuri cîte o vorbă înţeleaptă. Şi tot aşa, sară de sară, vrînd-nevrînd, dar intri şi tu în hora ceea, şi, odată intrat în horă, trebuie să joci, n-ai încotro. Cam stîngaci, cam nepriceput, Mircea a început aşa, deodată, a se înrăi. Şi nu că s-ar fi sfădit anume cu cineva, pentru ceva anume — ferit-a sfîntul! Veninul cela vechi, de demult, veninul neamului său, veninul cela începea să devină obişnuita lui stare sufletească. Şi asta a fost observat, căci veninul era căutat, veninul în genere era preţuit la şedinţele celea. A fi un om veninos însemna a fi un om de fier, un om în stare să ducă ceva la bun sfîrşit, un om cu care puteai avea de-a face.

Nuţei nu-i plăceau defel umblăturile lui şi sara, văzîndu-l gata de ducă, se cam oţăra. Mircea se făcea a nu lua în samă mofturile soţiei, dar Nuţa o ţinea în felul ei şi nemulţumirile în casă năvăleau zi de zi. Sfada cea mare însă a pornit de la pufoaică. Nu suferea nici ea fumul de tutun, iar pufoaica ceea a lui Mircea, după ce-a tot fost purtată pe la *nareaduri,* adunase atîta putoare, încît te ameţea cum deschidea Mircea uşa casei.

A răbdat ea cît a răbdat, iar de la o vreme, cînd îl auzea întorcîndu-se în zori, îi striga din casă să-şi lase pufoaica în tindă. Mircea nici nu găsea de cuviinţă să-i răspundă — auzi tu, ce prostii îi pot veni unei femei în cap! Nuţa îl lăsa să intre, să se dezbrace, să se descalţe şi cum îl vedea în pat, cobora, lua pufoaica şi o

scoatea ea însăși în tindă. Mircea, supărat, venea în urma ei, o lua și o ducea iar în casă. Nuța o mai scotea o dată.

— Ce te faci nebună, bre! Haina mea, unde vreau, colo o pun!

Nuța, ca orice femeie mîndră, l-a pus să-și aleagă una din două: ori ea, ori pufoaica.

— Amîndouă într-o casă n-avem loc.

Pînă la urmă Mircea a lăsat să treacă de la dînsul. Își ținea haina în tindă, pentru că începuseră să-i placă șezătorile de la cîrmuire și nu putea sta serile acasă. Cu vremea a ajuns a se descurca din fugă în fierberea *nareadurilor* și, de abia pășind pragul cîrmuirii, de acum știa cine pe cine o să susțină, care și pe care o să încerce să-l doboare. Nu se amesteca în ale altora, dar prindea cu coada ochiului orice mișcare, fura cu urechea orice șoaptă și, cam pe după Anul Nou, au început să-l cheme și pe dînsul serile la *nareaduri*.

— Dacă degeaba, ziceau ciuturenii. Punem rămășag că Mircea nici de data asta n-o să știe cum să se poarte.

Au trecut însă o săptămînă, două, și cei cu rămășagurile au tot lăsat-o mai moale, pînă ce au amuțit cu totul.

Spre cumplita lor uimire, Mircea de data asta a știut să prindă firul. Scaunul hrentuit a ieșit din ungherul lui, cu fiece sară venea tot mai aproape, mai aproape de masa la care ședeau activiștii. Pe urmă o fi fost dat vreun ordin ceva, s-o fi făcut vreo aluzie, dar scaunele activiștilor s-au tot lipit unul de altul, mai făcînd un loc, și iată că scaunul hrentuit a ajuns și el la masa unde se hotăra soarta satului. Acum își avea și Mircea oamenii lui care trebuiau susținuți, erau și dintre cei care trebuiau puși la punct. Prost n-a fost el nicicînd, de fiece dată greutatea celor spuse de el creștea; cît despre piedici, apoi piedicile au fost dintotdeauna marea patimă a Morarilor.

Ciutura a rămas trăsnită — ca să vezi ce înseamnă norocul omului! Și se pricepe, tovarăși, și are energie, tovarăși, iar cînd ai pricepere și energie, poți zice că și autoritate ai. Spre primăvară cîrmuirea a început a-l pune pe Mircea la încercare. Ba îi face înscăunarea în fruntea celei mai lenețe și destrăbălate brigăzi, ba ți-l

înfundă în Siberia cu încă zece oameni din Ciutura să taie lemne pentru colhoz, ba îl trimit cu avionul la Chișinău să descurce o afacere cu cele trei mașini ale colhozului trimise pentru reparații. Și-i plăcea felul ista de-a alerga dintr-o parte în alta și, odată trimis, știa să facă treabă, știa să iasă dintr-o mie de încurcături din care alții n-ar fi ieșit pînă la moarte. Pe urmă, unde mai pui că omului, atunci cînd îi merge, apoi chiar că-i merge: după fiecare călătorie se întorcea tot mai altul decît se ducea și, în cele din urmă, Mircea Moraru, necăjitul, istovitul tractorist din Ciutura, a ieșit la suprafață. Și-a făcut, într-un singur an, casă nouă, cu verandă de sticlă în tot lungul casei, și-a cumpărat motocicletă cu ataș și din osul vechi al Morarilor a început a se desprinde un vlăstar cu totul nou.

— Ca să vezi 'neata... se mirau ciuturenii și apoi că aveau de ce se mira, pentru că minunea prin care treceau toți cei ieșiți la suprafață a început a se petrece și cu el.

Mînca aceleași bucate, purta aceleași haine, spunea aceleași snoave pe care le mai spusese, dar acum, fiind la suprafață, mîncarea îi pria cum nu se mai poate și umerii omului, împlinindu-se, au prins a se răsfăța într-o lene greoaie; pălăria pe care a mai purtat-o cîteva veri a prins a fi furată cu ochiul de cele muieruște al naibii, iar pătărăniile în jurul cărora s-a mai rîs înveseleau satul dintr-un capăt în altul.

Odată cu apariția lui Mircea la suprafață a urmat o mică înviorare în Ciutura. Cei de fuseseră și ei cîndva bine văzuți s-au grăbit să-i dea sfaturi folositoare: ce să facă să n-o pățească, așa cum au pățit-o ei; cei ce se înrădăcinaseră de-a binelea la cîrmă l-au primit cu brațele deschise, pupîndu-l de fiecare dată cînd se întîlneau de trei ori la rînd; nu-i vorbă, au fost și pizmași ce-au cobit pe sama lui, dar degeaba, căci Ciutura a rămas binevoitoare față de această avansare. Fusese cîndva băiat de ispravă, trecuse cinstit prin război — te pomenești că și acum va face treabă. Bravo lui: după patru ani de muncă pe dealuri să se bucure și el de un pic de viață bună și să facă o petrecere frumoasă, căci, de cînd lumea, cei ce se dovedesc a fi avut noroc rămîn datori cu o petrecere nenorocoșilor din jurul lor.

— Și pe cînd facem noi, Mircea, guleaiul cela?

— Care guleai?

— Cum?! Parcă te-ai lăudat mai nu demult...

— A, tu vorba ceea o mai ții minte!

Apoi, peste o clipă de reculegere, cu ton moale, visător:

— O s-o facem noi și pe asta. Mai rabdă oleacă, să mi se coacă cele cîteva tufe de poamă pe care le-am pus în fundul grădinii și, cum roada va fi culeasă, ne-om aduna într-o sară cu un butoiaș de tulburel la mijloc.

— Un butoi întreg?!

— D-apoi!

— Așa... Vezi să nu uiți să mă chemi și pe mine.

— Cum se poate?!

— Atunci dar înțeles și pus ștampila. Noroc!

— Salut.

Și se despărțeau — care la deal, care la vale.

A face o petrecere în Ciutura nu era mare lucru. Și băutură, și gustare, și musafiri — de toate se puteau găsi. Principalul era să aduni cît mai multă răbdare, pentru că ciuturenii, oameni modești și cumsecade, cînd se pomeneau așezați la masă, deveneau mofturoși din cale afară. Aici știu șaga, aici n-o mai știu... De mîncare nu se ating, așteptînd să tot fie poftiți întruna, iar închinarea paharelor putea să te scoată din sărite. Cei care obișnuiau să ia numai basamac n-aveau nimic împotrivă să fie speriați, din vreme în vreme, și cu cîte un pahar de vin bun; cei care se țineau numai de vin voiau să aibă la îndemînă și cîte o sută de votcă, iar ciuturencele, parcă ar fi dat strechea într însele: ba se adună lîngă un șip cu limonadă, ba îți cer spirt curat. Pînă la urmă toate puteau fi împăcate, numai că mofturile celea nu se spuneau, nici nu dădeau măcar de bănuit, ci stăpînul casei împreună cu gospodina trebuiau să simtă, să știe ce cere sufletul cutărui ori cutărui musafir. Și chiar atunci cînd ai ghicit, încă n-ai făcut totul, pentru că musafirul mai face nazuri, ca să vadă toată lumea cum a fost el rugat o dată, după care iar l-au mai rugat...

Mircea, ce-i drept, știa a paște cum nu se mai poate de bine mofturile musafirilor. Concentrat și înrăit cum era el în ultima vreme, totuși, cum intra într-o petrecere, după primul pahar își schimba feleșagul. Devenea un om cum rar se întîmplă, și o sară întreagă semăna

veselie și voie bună în jur. Mulți îi chemau la petreceri, pe el și pe Nuța, mai mult ca să aibă cine le drege petrecerea, și ei se duceau: Mircea cu mare tragere de inimă, Nuța — fără nici o tragere.

S-a vorbit destul în Ciutura că de ce-o fi făcînd atîtea mofturi Nuța lui Mircea Moraru cînd e poftită la vreo petrecere, dar, pătimașe de felul lor, ciuturencele s-au încurcat în minciuni, rămînînd departe de adevăr. Nuței îi plăcea să fie poftită, îi plăcea să se ducă, dar cum se așeza la masa cu musafiri, parcă i-ar fi intrat un spin în suflet. Ca să vezi, se gîndea ea, de cînd s-au luat, la atîtea petreceri au fost, atîta lume a veselit bărbatul ei, dar ca să adune o dată oameni în casa lor, să facă și ei o petrecere frumoasă, pentru atîta lucru n-au avut noroc. Sărbători erau puține. Pe cele bisericești oamenii le țineau cam pe ascuns, iar din cele noi țineau două: Mai și Octombrie. În mai nici bani, nici n-ai din ce găti ca să faci față casei, iar toamna în fiece duminică ai cîte-o nuntă în mahala, și vrei, nu vrei, vin mirele cu mireasa și-ți iau musafirii de la masă.

Dar, firește, atunci cînd vrea omul să facă o petrecere, o face pînă la urmă. În Ciutura deseori răsăreau petreceri venite așa, din senin. Se adună doi-trei vecini să curețe fîntîna. În vreme de două ceasuri scot o sută de căldări cu apă, apoi încă zece căldări cu nămol, și ard apoi o petrecere de vuiește satul. Ori își ridică unul o casă, ori îi naște nevasta un copil, ori întîlnește un prieten pe care nu l-a văzut demult — motive pentru a aduna lume la o masă erau destule. Mircea deseori se plîngea că ar face și el o petrecere frumoasă, dar n-are pentru ce pofti lume. Acum, iată, are. Pînă la urmă, a prins și el firul, și, dacă nu mai adună nici amu lume în casa lui, halal de mama ce l-a făcut.

Se întîmplase tocmai un an bun. Ciuturenii au primit cîte două kilograme de grîu pe *trudozi*. Adică ceva pîne aveau ei și din anii trecuți, dar, pățiți de atîtea ori, umblau cu frica-n sîn. Umblau răi, înțepați, cu privirea grea, dar pînea primită i-a îmblînzit oarecum. Livezile și grădinile au rodit cum rar se întîmplă — oamenii nici nu mai știau ce să facă cu atîta roadă. Tot ce se scutura din copac duceau la porci, și pe la o amiază, cînd se înfierbînta ziua, prin ocoale oftau niște namile, că nici ochii nu li se vedeau de atîta grăsime. Vara,

ce-i drept, fusese cam ploioasă și vinul era cam acrișor, în schimb era destul. Cît despre samogonca, în fiece casă chiftea în butoaie rumegătură de sfeclă de zahăr. O pui la fiert, scoți aburul printr-un butoieș cu apă rece și — dragă îți este lumea în jur.

În sfîrșit, și-au zis ciuturenii în sinea lor, toamna asta petrecem în casa lui Mircea. Petrecem, de ce nu, părea să le răspundă Mircea, dar iată că toamna, senină și frumoasă pe la început, a întors-o deodată în ploi. O roadă de toată frumusețea stătea în cîmp, strînsul mergea greu. Pe urmă vremea parcă se mai așezase, strînsul părea a se fi mișcat din loc, și Mircea începuse a chiti cam cum, cam pe cînd să facă el petrecerea. I-a venit a se sfătui cu femeia — nevestele se pricep mai bine, dar ba azi o întreabă, ba mîne, pînă ce s-a pomenit într-o bună zi că i-a fugit femeia de la casă.

Și nu era mare lucru la mijloc. S-a mai întîmplat în Ciutura. Nevestele, cînd le răzbea, una-două și-și luau tălpășița, lepădîndu-și bărbații pe-o săptămînă-două. Fie că erau bărbații vinovați, fie că păcătuiseră ele însele, sătenii veneau cu grămada să-i împace. Făceau nenumărate cărări, umblînd de la unul la altul, și atunci cînd izbuteau să-i împace, era o bucurie pentru tot satul. Fugeau însă, de obicei, neveste tinerele, în primul an după nuntă, iar Nuța, slavă Domnului, măritată de atîta vreme, avea copii, ducea căsnicia molcomă, fără să se fi plîns cuiva. Și cînd colo — s-a dus. A dispărut într-o dimineață cum dispare o piatră aruncată în iaz: un sughiț de ape sparte, cîțiva stropi — și nici tu semn, nici tu urmă.

Era o mare pierdere pentru sat, și oamenii au pornit s-o caute. O căutau femei de-o samă cu dînsa și copile tinere abia ieșite din școală, alergau întrebînd de dînsa cumătre din mahala și femei din alt capăt al satului, pe care abia le vedea o dată în an; se interesau de soarta ei *nacealnici* și oameni ce n-au avut zdreanță de slujbă în viața lor.

Nu era. Nici pe la vecini, nici la rude, nici la părinți nu era. Satul se mira grozav, apoi că pînă la urmă și Nuța a început să se mire: ce-o fi oare cu mine, pe unde să mă fi pierdut?

Era, firește, în Ciutura. Aici își trăise toți cei patruzeci de ani, pînă la o zi, și nici de data asta nu plecase

nicăieri. Trăia în aceeași mahala, în aceeași casă, cu același bărbat. Umbla pe aceleași drumuri, purtată de aceleași griji. Se scula pe la zori, făcînd să se învîrtă ca un scrînciob mica lor gospodărie — fierbea mîncarea, mătura, spăla, pieptăna, ocărîndu-și și mîngîindu-și odraslele în așa fel ca pînă în amurg, pînă se va întoarce, să ajungă în casa ei mîncare, curățenie, minte și voie bună. Se ducea la norme, muncea cu aceleași două mîni cu care și-a tot ținut casa o viață întreagă. I se socotea munca în aceleași cărticele mototolite, iar pe înserate, cînd se întorcea, pornea din fugă același scrînciob — făcea demîncare, spăla, mîngîia și ocăra.

Dar, firește, Ciutura nu era proastă, știa ea și singură rostul la muncă, învățase și ea rînduiala celor scrîncioburi. Ciutura o căuta pe cealaltă Nuță — pe nevăstuica veselă și rea de gură, pe femeia săritoare la nevoie și molipsitoare prin hărnicia ei, o căuta pe gospodina care se pricepea să prindă pe la zori, cu mînile goale, o zi fierbinte de vară în așa fel ca să-i fie stăpînă; o căutau pe femeia care se pricepea ca nimeni altul a găsi cele cîteva cuvinte ce trebuiesc spuse la un ceas de bucurie, la un ceas de mare cumpănă.

Nu era. Cea de-a două Nuță dispăruse, și umblau triști, singurei copiii ei, de parcă ar fi rămas orfani de mamă; luminau în silă ferestrele casei lor atunci cînd se aprindeau luminile în sat, și se simțea pe toate drumurile, pe toate cărările se simțea că îi lipsește ceva femeii pentru a-și recăpăta voia bună de odinioară.

— Hei, măi, că o proastă ca tine nu știu dacă mai găsești pe lumea asta! îi zicea Mircea după nenumăratele încercări de a-și readuce gospodina acasă. Nu mai știa nici el însuși ce să facă și, adresîndu-se numeroșilor martori, care, din păcate, nu erau de față, continua: iaca, tovarăși, ici am nevastă, ici n-o mai am. Trăim în pace și dragoste, mîncăm, cum s-ar zice, dintr-un singur ou, dar răsare o boare de vînt, mînă o despicătură de nour deasupra satului, și mi seștopește femeia ca o lumînare, îmi fuge de la casă și pace!

Drept răspuns Nuța zîmbea trist, amărîtă, necăjită, căci chiar ploile erau de vină. Ori că așa i-a fost zodia în care s-a născut, ori că moștenise feleșagul maicii sale, dar fața ei umbla după soare ca o răsărită înflorită, și înălțimile albastre de deasupra satului erau singu-

rele imaşuri unde ştia să zburde sufletul ei. Fără soare, fără cer senin ea se veştezea, părea alt om, şi tot umbla veştedă şi încurcată în nimicuri pînă se schimba iar vremea. Şi tot aşa, senină cînd era cerul senin, posomorîtă pe cînd se posomora cerul, şi schimbările celea se rînduiau în sufletul ei cu aceeaşi simplitate categorică cum se rînduiau ele sus, în înălţimi.

Mai ales o necăjeau toamnele cu ploi multe, nesfîrşite, cu vînturi reci, ce tot caută să bată călătorului din faţă. Toamna ceea însă, toamna în care Mircea, ieşit la suprafaţă, punea la cale o petrecere, parcă venise să le facă vîrf la toate. Chiar din prima zi, de cum s-au dus copiii la şcoală, s-a răsturnat un car de nouri zgrunţuroşi deasupra satului şi zile întregi nici o aşchie de cer senin. În zori cerul se arăta întunecat, şi pe la amiază era numai nour, şi în amurg — aşijderea. Peste dealuri, peste sate umblă o umezeală dusă de vînt — ba că-i ploaie, ba că-i ceaţă. Cîmpurile stau umede cu săptămînile, drumurile îs numai băltoace, iar colhoznicii — de bine ce le era, căci primiseră grîu destul, de rău ce le era, căci putrezea cealaltă roadă în cîmp — fierbeau basamac, se îmbătau, ieşeau pe la răscruci, se sfădeau, împroşcîndu-se cu vorbe rele, urîte, ce se răspîndeau peste sat ca şi ploile mocnite de toamnă.

Aşa s-au petrecut lucrurile cînd Nuţa a fugit de acasă, şi bietul Mircea nu-şi mai găsea loc de atîta necaz — ca să vezi ce înseamnă să n-ai noroc! Tocmai cînd un pui de viaţă bună a bătut la poarta lor, şi el îşi pusese în gînd să facă o petrecere, tocmai atunci să-i fugă muierea! Se tot frăsuia şi o tot căuta bietul om, se frăsuia şi o căuta tot satul, pînă şi Nuţa se minuna: maică precistă, atîta amar de vreme a trecut şi nu mă mai în torc odată!

* * *

Într-o sară, după ce şi-a culcat odraslele şi a scăzut puţin lumina, căci îl aşteptase pe Mircea cu demîncarea, Nuţa — ce i-a venit în cap? — ia hai să facă puţină croitorie. A adus din casa cea mare maşina de cusut, a scos de prin săltăraşele ei o puzderie de peticuţe moi şi colorate. I s-a părut, printr-un joc ciudat al închipuirii, că-i copilă şi se joacă cu păpuşile. Numai cîteva clipe

a fost mică, pe urmă și-a revenit, dar copilăria nu s-a dus toată. Au rămas zvîcnetul cel dulce de mare așteptare și sfînta necunoaștere din pragul unei vieți abia începute.

Avea o mașină bună, cehoslovacă. O „Ladă". Cîndva, demult, visa să ajungă mare croitoreasă în sat, dar nici n-avea de la cine să învețe, nici n-avea mașină ca să încerce singură. Cu anii a făcut ea rost de mașină, dar o năvăliseră de acum copiii, grijile casei. Îi plăcea însă că are mașină de cusut, îi plăcea să se așeze uneori sara la ea, să scoată de prin săltărașe peticuțele, să stea cugetînd deasupra lor. Uneori se întîmpla să înjghebe o nimica toată, alteori se pomenea că strică. Nu știa cum se făcea cînd cosea bine, habar n-avea de ce nu-i reușea atunci cînd nu-i reușea. De altminteri, ea nici nu se prea căznea să afle adevărul. Cusătoria o ademenea mai mult cu tainele sale și, așezîndu-se la mașină, ea încerca să ghicească de fiecare dată: se va alege ceva din munca ei, nu se va alege?

După ce a tot rînduit în fel și chip rămășițele scoase de prin săltare, Nuța a rămas împietrită a mare mirare, căci mîinile ei, fără știrea stăpînei, au ales cele mai frumoase bucățele, potrivindu-le într-o cămășuică micuță, bună doar pentru un copil de țîță. Nici nu mai trebuia croită — o vîri sub acul mașinii și coși, dar tocmai acesta era necazul. Nuța nu voia s-o coase. Copiii și-i crescuse, în casă n-avea cine purta o asemenea cămășuică, iar pentru un al patrulea copil Nuța nu se credea în putere nici să-l nască, nici să-l crească. Las' că o viață întreagă a tot spălat pelinci, i-a tot purtat în brațe. Altele au mai umblat și pe la hramuri, și prin petreceri, pe cînd ea și-a petrecut tinerețea stînd cu copiii în casă.

Pe de altă parte, era păcat să n-o coase — cămășuica se nimerise de minune, și multă vreme a stat Nuța îngîndurată la mașina de cusut. A stat în picioare nemișcată, pînă s-a întors Mircea, ba chiar și pe urmă, cînd a ieșit el să se spele în bătătura casei, și mai pe urmă, cînd s-a întors și s-a așezat la măsuța unde îl aștepta cina, ea tot stătea lîngă mașina de cusut. Stătea și aștepta — poate va zări el ceea ce nutrea dînsa să croiască, va întreba ce și cum și atunci, în doi, vor găsi mai ușor vreo scăpare. Ei, de unde! Mircea ciupea mîncarea pe ici-colo și puțin îi păsa de cele ce se petreceau în jurul lui.

— Auzi tu, Mircea...

Mircea n-auzea. Ședea la masă, scobindu-se în dinți și un rînjet sadic, batjocoritor, răsărea din cînd în cînd pe mutra lui. Venise, ca de obicei, cherchelit, dar, mă rog, cine se întoarce sara treaz acasă?... Adulmecarea biruințelor sale, de cum rămînea de unul singur la masă — iată ce o durea pe biata Nuță. Nu era greu să-ți închipui ce fel de bătălii s-au dus, dacă rîsul biruitor îți trezea fiori. Adică, vorbă să fie, bătălii... la o fosăială colo nenorocită, și totuși, fosăiala din jurul puterii locale îl trăgea ca o mocirlă la fund.

Bietul Mircea! Se înglodase cu totul în păduricea celor intrigi mărunte și urîte. Umblatul prin băltoacele celea murdare nu se știe de ce se numea „a face politică", și Mircea era fericit că face politică și el. Prinsese curaj, îi mergea, o fi avut noroc, căci serile, stînd la masă de unul singur și scobindu-se în dinți, el mai gusta încă o dată biruințele obținute, capcanele care pîndeau din ascunzișuri, șmecheriile care i-au reușit, și atît de mici, atît de rușinoase i se păreau Nuței treburile celea ale lui, încît așa, într-o clipă, se înstrăina de el, și pînă în zori rămîneau doi oameni străini sub un singur acoperiș.

A doua zi Mircea se scula plin de remușcări, se jura că, gata: nu mai poate de atîta băutură, de atîta politică. Le leagă pe toate de gard, le pune cruce și le pecetluiește, dar spre sară iară venea cherchelit.

Vine, se așază la masă, umblă cu mînile prin blide fără a vedea bine ce înghite, apoi, rămînînd de unul singur, rîgîie sătul, cu gîndurile cine știe pe unde...

— Măi Mircea, măi!

În casă domnea o liniște adîncă. Nuța iese din bucătărie să vadă de ce nu-i răspunde bărbatul. Hainele și încălțările zac aruncate la întîmplare, iar el de acum doarme, cum adorm, de obicei, bețivii — mai mult de-a curmezișul decît de-a lungul patului. Nuța s-a întors în bucătărie, a desfăcut cămășuica, vărsînd-o înapoi în săltărașe, a închis mașina și a dus-o în casa cea mare.

Dacă-i așa, fie și așa... Dar, întorcîndu-se, a zăbovit o clipă în tinduța întunecoasă, de parcă ar fi căutat o ușă nouă, ca să nu se mai întoarcă înapoi la bărbat. Trebuia însă să se întoarcă — acolo, într-o odaie cu el, rămăseseră copiii. Femeia a deschis ușa, dar nu-i era deloc

a intra și atunci s-a oprit în prag, s-a rezemat de ușor. A rostit încet, vorbindu-i unei vecine cu care, pe semne, tot discutase în ziua ceea:

— Ei și ce folos?!

Într-adevăr, ce folos din *trudozilele* celea multe, ce folos că și bărbatul ei intrase la putere și trăiau bine, aveau de toate?! Ce folos din toate bunurile celea, odată ce ea, ca și înainte vreme, nu avea bărbat, rămînînd a fi și gospodarul, și gospodina casei. Uneori chiar începea să i se pară că nici n-a fost măritată. S-a hîrjonit cu un flăcău într-o căruță cu fîn, pe urmă hai că fac nuntă în mare grabă, și iată-l că se și duce la armată. N-a dovedit să scape de armată, a venit războiul, după război — foametea, după foamete — tractorul.

Astfel, Nuța toată viața a tot așteptat să i se întoarcă bărbatul, a tot umblat cu ghicitul să afle cînd vine. Acum, abia ce l-a coborît, cu mare ce l-a smuls, secătuit, de pe tractorul cela, și iar l-a pierdut. De data asta nici nu-și mai putea da sama: cînd, cum l-a scăpat? Ținea bine minte că ultima oară a avut bărbat în casă, iar copiii au avut părinte cu vreo trei luni în urmă, în săptămîna ceea de primăvară cînd Mircea a fost confirmat la Pămînteni. S-a întors el atunci devreme, a venit tuns și ras de la frizerie, era vesel și era treaz. A ajutat-o prin gospodărie, s-a porăit cu copiii sara întreagă, a mai stat la sfat cu vecinii. Pe urmă, cînd copiii au adormit, iar vecinii s-au risipit pe la case, Mircea i-a șoptit cu o voce hîtră și nepăsătoare, o voce ce trezea de fiecare dată în inima Nuței dulcea taină a păcatului.

— Hai, bre, că ce naiba... Și cununați, și înscriși de lege sîntem...

A fluturat dragostea lor din noaptea ceea ca un chibrit aprins în cîmpul gol — nici căldură, nici lumină ca să zici că a fost, dar se întîmplase tocmai o noapte blagoslovită, cînd prinde rădăcină chiar și ceea ce n-ai semănat. A doua zi Mircea, mîndru de faptul că, deși confirmat la raion, rămîne credincios nevestei sale, și-a văzut de slujbe, iar Nuța a prins a se sluți. Ba îi răsar niște pete pe obraji, ba i se face rău, ba o încearcă amețelile așa, din senin, pînă ce, într-o bună zi, a dispărut din sat.

Și nu era mare lucru la mijloc — se întîmplase pînă atuncea cu multe, se întîmplase și cu dînsa, dar, din

păcate, nu se putea hotărî. A prins capăt de vorbă printre femei, a scris pe-o hîrtiuță numele unei doctorițe din Pămînteni, despre care se spunea că face minuni, avea și cîteva ruble ascunse pentru zile negre, ba chiar ajunsese a se înțelege cu Paraschița, vecina de peste drum, că, de va fi nevoie, să aibă grijă de gospodăria ei o zidouă. Și totuși, nu se putea hotărî.

„...că mare proastă am mai fost!"

Mircea s-a trezit pe-o clipă, a întrebat cine a dat așa *glupi rasporejeni* și, fără a aștepta să i se răspundă, a adormit. Nuța, în cele din urmă, a coborît de pe prag, a adunat îmbrăcămintea și încălțămintea bărbatului, așezîndu-le acolo unde le-ar fi pus el însuși de-ar fi venit treaz. I-a pus o pernă sub cap, a stins lumina, și-a făcut în loc de rugăciune semnul crucii și s-a ghemuit lîngă el — tăcută, vinovată, nenorocită.

O durea tot trupul, scîncea a osteneală fiece osișor, dar hodina nu-i venea. Casa ridicată de mînile ei, altădată largă și încăpătoare, a început să i se pară strîmtă, îngustă, și cum închidea ochii, i se părea că tavanul se lasă peste dînsa. S-a ridicat din pat, a tras perdelele, adăugînd pereților albi două fîntîni adînci cu cer tulbure de noapte. A venit înapoi, s-a culcat și, ca să uite de cele ce-o frămîntau, privea ba prin fereastra din dreapta, ba prin cea din stînga.

Seninul nopților de fiecare dată știa cum s-o ia ca s-o împace. Mai ales o vrăjea luna pe cer și, îndată ce se strecura lumina ei prin fereastră, Nuța, culcată, își închipuia cum se ridică din culcușul ei și pornește în întîmpinarea acelei lumini. Și, Doamne, depărtările celea, cu cît le treci, cu atît mai multe îți rămîn, și tot venind spre lună, Nuța, în cele din urmă, ostenea și adormea, și dormea bine, pînă în zori. De data asta însă n-a avut noroc. Depărtările stăteau posomorîte, iar după perdeaua norilor nu se arăta nici cornul lunii, nici gălbenușul ei, nici măcar un strop de lumină.

„Las' că răsare ea mai tîrziu, pe la miezul nopții..."

Și-a pus în gînd să aștepte pînă răsare luna și o vreme ba picura, ba se trezea, tot cercetînd adîncurile cenușii ale celor două ferestre. Dar luna nu răsărea. Nuța și-a adus aminte că nici sara trecută, nici cealaltă sară nu răsărise. Un fior rece a cuprins-o — oare ce să fie la mijloc? S-a ridicat repede, a îmbrăcat fusta,

a aruncat pe umeri pufoaica bărbatului, cu care se împăcase pînă la urmă, și a ieșit afară. Cum căsuța lor stătea pe o înălțătură de loc cu un acoperiș mai sus decît celelalte case, Nuța avea în ogradă cerul întreg, și l-a tot iscodit palmă cu palmă, dar nici tu lună în creștere, nici tu lună în descreștere, nici tu seceră, nici tu cercel — nimic nu răsărise în noaptea ceea.

Satul s-a aciuat, a adormit, și numai la Paraschița, vecina de peste drum, rumenea un colț de fereastră. Ardea candela, iar bătrîna, pe semne, se ruga. Paraschița ceea, fire veselă și setoasă de lume, sara, cînd satul se culca, cădea pradă unei groaznice singurătăți. Bărbatul ei împreună cu singurul lor fecior s-au dus în patruzeci la mine, în Donbas. La început îi trimiteau și materie pentru fuste, și bani, și bolovani de zahăr. Pe urmă nici nu-i scriau, nici nu-i trimiteau, iar în război s-au pierdut amîndoi. Multă vreme a tot scris ea pretutindeni, dar n-a putut da de urma lor. Au trecut de atunci ani. Paraschița aproape că nici nu mai aduce vorba de marea sa durere, dar, cum se lăsa noaptea, începea s-o macine singurătatea. Și, ca să scape de dînsa, bătrîna aprindea candela, se lăsa în genunchi, povestind unei iconițe vechi cazania lungii și încurcatei sale vieți. Nu-i vorbă, se bucura cînd auzea un om în ogradă, și n-a dovedit Nuța să deschidă bine portița, că mătușa a și răsărit în prag. A întrebat în șoaptă, îngrozită:

— Sfinte Dumnezeule, iar s-o fi întors beat?!

Nuța niciodată nu i s-a plîns, și nici Mircea nu se îmbăta în așa fel ca să-l cunoască vecinii, dar au femeile felul lor de-a ghici necazul una alteia. Nuța s-a așezat pe prispă și, ca să schimbe vorba, a ridicat fruntea, a cercetat cerul, a întrebat cu o curiozitate de copil:

— Oare de ce n-o fi răsărit luna în sara asta?

Mătușa a deschis gura pornită să caște, dar nu și-a putut prinde pofta din plin și, bătîndu-se cu palma peste gură a păcate, i-a șoptit tainic:

— O fi coborît în mare să se spele. Că, de mîndră și frumoasă ce este, o fi tot mîncat-o zavistia, răutatea lumii, și ea se tot macină, scade, iar cînd rămîne numai o picătură, se cufundă în mare și se spală de toate relele.

Femeie săracă și blajină, Paraschița le tălmăcea pe toate pașnic, binevoitor și, cu toate că Nuța știa dinainte

cam ce-o să spună mătușa la cutare ori cutare lucru, îi plăcea să vie, să stea așa, cu umerii înțepați de răcoare, să asculte murmurul vorbelor vechi și mustoase, vorbe aproape uitate de sat. După ce s-au lămurit cum stau cu luna, au mai vorbit despre noutățile mahalalei, despre furturi, despre bătăi, despre nunțile ce puteau fi în toamna ceea, și, în cele din urmă, pe Nuța a început s-o fure somnul. Și-a luat rămas bun de la mătușă, a pornit spre casă, pășind grijuliu, de parcă îi era frică să nu piardă acest dulce început de hodină, dar, pînă să ajungă, pînă să se culce la locul ei, somnul i-a trecut.

O tristețe grea, nelămurită, o mare deznădejde a început s-o macine și Nuța nici nu mai avea putere să se împotrivească. Le-a lăsat dar pe toate în voia sorții, și numai mintea ei se tot zbuciuma, căutînd să se dumerească de ce n-a răsărit luna în noaptea ceea? Pe semne, se gîndea ea, s-o fi întîmplat ceva acolo sus, în înălțimile celea albastre. Le-or fi zdruncinat mari cutremure, le-or fi pîrjolit războaie grele, le-o fi secătuit foametea și iată că nu se mai poate face nimic. Va trebui să ne împăcăm și cu nopțile fără lună, cum ne-am împăcat cu războaiele, cu cutremurele, cu înfometările de pe pămînt.

A ațipit de abia în zori și s-a visat mireasă. Casa părinților era plină de lume. Cîntau muzicanți, iar ea stătea lîngă un prostănac după care părinții o dădeau cu sila. Plîngea întruna, aștepta să vină Mircea s-o fure, dar Mircea nu se arăta, și ea tot bocea, își smulgea gîțele de necaz. În zori, cum s-a trezit, s-a repezit la ferestre, dar degeaba. Nu răsărise luna în noaptea ceea și anume pentru că nu răsărise, Nuța s-a hotărît. De amu dacă și luna, mîncată de răutatea lumii, ne-a părăsit și nu se mai întoarce, pentru ce ne-am tot înmulți și crește unul pe altul?

Și-a sculat copiii, i-a spălat, i-a hrănit, i-a pus să-și pregătească lecțiile. Pe urmă, după ce și-a petrecut bărbatul, a chemat-o pe Paraschița, rugînd-o să ia sama de gospodărie, a îmbrăcat hainele ce-i erau mai dragi, de parcă i-ar fi fost frică să nu rămînă ele cumva nepurtate. A luat cele cîteva ruble ascunse pentru zile negre, hîrtiuța pe care era scris numele doctoriței, a închis cu grijă portița în urma ei și a pornit la drum.

Capitolul XIV

BINECUVÎNTAREA

Era o dimineață posomorîtă, cu nori, cu vînt, și frigul cerca să-l răzbească pe om din mers, din fugă. Nuța se strecura grăbită dintr-o ulicioară în alta, iar cum a ieșit din sat, a și apucat-o spre cărărușa pe care se duceau ciuturenii cînd aveau treabă la Pămînteni. A făcut vreo zece pași și s-a oprit mirată cum nu se mai poate: cărărușa nu mai era la locul ei. Auzise sara trecută, prin amurg, cum forfotea un tractor lîngă sat, dar nu i-a trecut prin cap ce-o fi scurmînd el acolo. Arase cărarea. Acum, în locul ei, o coamă de bulgări nalți și vîrtoși șerpuia încet, curgînd domol spre gară.

— Iaca, nu le place cărarea și pace!

Nu plăcea cărarea, firește, șefilor satului, dar nici ciuturenii nu erau ei chiar așa de sperioși. Dacă luai sama bine, zăreai cum se strecoară lîngă coama de bulgări urmele unui biet drumeț. S-o fi sculat ciutureanul cela cu noaptea în cap, a dat la cărare, da cărarea nu-i. S-o apuce înapoi nu-i dădea mîna, să înconjure nu mai avea vreme, și atunci a luat-o prin bulgări înainte. Astfel, cărărușa dispărută sara trecută, în amurg, s-a născut din nou în zori de zi, și Nuța, fără a sta mult pe gînduri, a pornit pe urmele acelui consătean. Venea cu greu prin arătură, dar simțea o adîncă mulțumire de pe urma încăpățînării sale, și se tot gîndea la cei ce aveau să treacă ziua întreagă pe urmele lor. Vor tot trece oameni spre gară, dinspre gară, se vor tot așterne urme peste urme, pînă ce cărărușa se va înfiripa din nou.

Drumușorul pe care a pornit femeia era o trecătoate veche, se bănuia că ar avea cam aceeași vîrstă ca și Ciutura. Și tot la fel ca Ciutura a avut cărarea ceea o soartă încurcată și grea. La început a fost cărare, apoi cîteva sute de ani — drum cu nume în toată cîmpia, pe urmă iar a ajuns cărare. Ciutura păzea drumeagul cela ca pe ochii din cap. Fiecare sat, cînd ajunge vorba, se laudă cu cîte ceva: unele au mori de vînt, altele au dat naștere la dascăli, celelalte au niște lutării cu urme de vulpe. Ciutura nu prea avea cu ce se lăuda. Singura ei mîndrie era drumul frumos și scurt ce ducea din sat pînă la Pămînteni.

Ciuturenii, de cînd îi știe lumea, fac ce fac și mai trec pe la gară. Aceste nesfîrșite călătorii ar fi putut să pară ciudate, dat fiind că oamenii se duceau cînd cu treabă, cînd fără treabă, dar dacă stai să vezi mai bine, dusul la Pămînteni pe de-a dreptul era o necesitate vitală a satului. Cîndva, pe locurile unde sînt acum Pămîntenii, era o mănăstire cu ziduri înalte, făcută în chip de cetate. Peste biata Moldovă trecea pîrjol după pîrjol și, cum dădeau năvală turcii ori tătarii, oamenii de prin sătișoarele vecine se repezeau buluc la mănăstire să-și apere viața, pămîntul și credința.

Cîmpia Sorocii era pe atunci mai mult pădure. Fiecare sat își avea pentru vremuri de bejenie o cale a lui ascunsă care ducea spre mănăstire. Ciutura își avea drumușorul ista. Și nu era el cine știe ce, dar o fi fost, pe semne, urzit într-un ceas bun, căci știa a feri lumea de primejdie, știa să-i scoată pe oameni din sat, știa să-i aducă înapoi cu vremea. Trecut-au de atunci veacuri. Din mănăstire n-a rămas nici măcar temelia, din pădurile cîmpiei — mai nimic. Turcii și tătarii ne-au lăsat în pace, dar a rămas în viața oamenilor obișnuința de a te ridica într-o singură clipă și a porni la drum; apoi a rămas o minune de drum urzit de picioarele ciuturenilor de la marginea satului și pînă la gară. E mîndria satului și oamenii sînt gata să se ia de piept cu Dumnezeu pentru această cărărușă; și o tot păzesc, și o tot împrospătează, pentru ca, în caz de primejdie, să aibă satul pe unde pleca.

Cîmpia Sorocii demult și-a pierdut sămînța cronicarilor, și nu e de mirare că azi, cînd pornești a răscoli vremuri trecute, găsești numai umbre, numai ceață și morminte. Ciutura și-a pierdut și ea, împreună cu multe alte sate, povestea începuturilor sale. Puținele mărturii ce se mai aflau prin biserici și mănăstiri au fost arse, iar cele cîteva amănunte care se mai păstrau în mintea ostenită a bătrînilor erau prea puține pentru ca să te poți dumeri.

Cîte ceva totuși se putea afla. Ciuturenii mai bătrîni, de-o pildă, își aminteau la un pahar de vin cum că odată, demult, sătenii au scris țarului jalbă să li se întoarcă drumul cel vechi al Pămîntenilor, și că trei care trase de boi o iarnă întreagă au mers pînă la Petersburg.

Cum și prin ce fel li s-a luat ciuturenilor drumul

cel vechi, acum nu mai știe nimeni. Pe semne că această mare pierdere a satului a fost legată de frigurile prin care trecea Moldova pe la începutul secolului trecut. Din 1812, cînd Basarabia a fost alipită la Rusia, rubla împăratului rus, nimerind într-o țărișoară săracă, a prins a le răscoli și a le preface pe toate. Micile moșii ale boierilor moldoveni treceau din mînă în mînă, se vindeau mai pe nimica, iar în locul lor au început să apară moșii mari a cîte o mie, două, trei mii de desetine. Tot ce se nimerea în latul hotarelor acestor moșii era înghițit, fie că se nimerea o rariște de pădure, un drum, o coadă de imaș.

O asemenea moșie a răsărit atunci pe lîngă Pămînteni și se poate întîmpla că moșia ceea să fi înghițit drumul ciuturenilor. Pentru nevoile satului s-a făcut drum nou — un drum de două ori mai lung și mai întortocheat, cu două coborîșuri repezite și cu o coastă hleioasă pe care trebuia s-o urci cînd ajungeai la gară. Era o mare bătaie de joc drumul cela, dar, cuminți și lăsători din fire, oamenii au înghițit-o și pe asta. Mulți ani la rînd au tot umblat la gară pe ocolite, mestecînd glodul, bătîndu-și vitele și blestemîndu-și zilele la care au ajuns.

Drumul cel vechi trăia însă undeva adînc în sufletul țăranilor, și cum toamna amorțeau pămînturile răzmuiate, oamenii, scăpați la slobodă, făceau cărare pe acolo pe unde trecea cîndva drumul vechi, și tot umblau pe cărarea ceea pînă iară începea a se desprimăvăra. Apoi, tot așa, vara — pe un drum, iarna — pe altul, pînă s-a născut în Ciutura un voinic care, ce și-o fi zis: „Ho, bre, și ia mai stați oleacă! Să ocolească cei care merg călare, cei care merg cu trăsura, cei care duc de frîu o vită la iarmaroc, iar eu, dacă vin pe jos, de ce să înconjur atîta? Las' că poate n-o să-mi mai zică nimică boierul".

O fi scuipat în palme, și-o fi făcut semnul crucii, o fi pornit la drum și o fi fost, pe semne, norocos de felul lui.

Să ai vara întreagă la îndemîna ta un drum scurt pînă la gară — la mai mult ciuturenii nici că visaseră. Un dor străbun de ducă, nevoi vechi și uitate au început a abate oamenii spre gară, și într-o singură vară picioarele lor desculțe au tipărit și dres cărarea de-a mai mare dragul. Din păcate, bucuria lor n-a ținut mult, căci cărarea n-a plăcut vechilului. Toamna au venit plugu-

rile boierești, au desfundat-o. Dar primăvara ciuturenii au semănat cărarea înapoi și de atunci pînă în ziua de azi satul tot luptă pentru cărare.

O fi la vreo sută de ani de cînd se dau aceste bătălii. În acest răstimp, satul a fost de multe ori sărac și bogat, voinic și bicisnic, iar cărăruşa tot a fost de nenumărate ori pierdută și cîștigată înapoi. Ciutura a cunoscut eroi, și jertfe, și trădători în aceste lupte grele. Îndrăzneala, răbdarea și priceperea unui sat întreg s-au călit în jurul acelei cărăruşe. Și cîte au avut ei, bieții oameni, de suferit! Vechilul îngrădea cărăruşa cu sîrmă ghimpată, sădea salcîmi în lungul ei, căra spini uscați de pe toate dealurile și-i arunca în drumul trecătorilor. Erau asmuțați cu cîini, erau întorși de la jumătate de drum, erau puși să muncească drept despăgubire pe moșia boierului. Și ciuturenii le înghițeau pe toate. Ungeau cu salivă zgîrieturile, își scoteau unul altuia ghimpii din călcîie, cîrpeau hainele spintecate de cîini, făceau corvoadă pe moșia boierului, iar cînd aveau treabă la gară, cum ieșeau din sat, iar o luau pe cărare.

Boierul român în mînile căruia a nimerit moșia după 1918 a fost mult mai hîtru. Pentru început, la mijlocul cărăruşei a fost pus un jandarm cu baionetă la armă. Arma ca arma, dar de bătut știa jandarmul cela ca nimeni altul, și vreo zece ciuturenі, trecuți prin mînile lui, mai-mai erau să dea ortul popii. Spre marele noroc al sătenilor, jandarmul nu ținea mult la supărare. Cam la o săptămînă i s-a urît, se vede, de atîta ciomăgeală și el a început a se plînge oamenilor că i-i frig, i-i foame, i-i urît aici, în cîmp, de unul singur. Au prins a-l hrăni mînă de la mînă, și jandarmului i-a priit pînea ciuturenilor. De la o vreme a început a-și părăsi pe înserate postul, trăgînd pe la vădanele din satele vecine. Din păcate însă, cînd a sosit acea unică și hotărîtoare inspecție, jandarmul zăcea beat mort de-a curmezișul cărării și se plîngea că nu-l mai iubește Mândica.

Postul a fost lichidat. Oamenii se duceau ca și mai înainte, cînd aveau treabă la gară, pe cărare, și atunci boierul și-a arătat viclenia. Pămînturile prin care trecea cărarea au fost date oamenilor în parte. Boierul socotise că țăranii după ce vor pune mîna pe pămînt, fie măcar pe-o vară-două, n-au să se lase unii pe alții să treacă. Și a socotit bine boierul: oamenii se sfădeau, se pîn-

deau, se băteau cu sapele, cu coasele, și totuși, cînd aveau treabă la Pămînteni, cum ieșeau din sat, o apucau pe cărare.

Cît a ținut războiul, cărărușa a fost la îndemîna tuturora, iar pe urmă au venit colhozurile, pămînturile au început a fi vărsate grămadă și croite din nou. O parte din vechea moșie a fost trecută Ciuturii așa cum era, cu tot cu cărărușă, și lumea a răsuflat ușurată: amu — gata, amu-i a noastră. De cîte ori vrei la gară, de atîtea ori te duci. Cîțiva ani mai tîrziu, la Pămînteni, a început a se face fabrică de zahăr și colhozurile din raion au prins a crește sfeclă de zahăr. Ciuturenilor o vreme nu le-a prea mers cu sfecla și ei au tot mutat-o de pe o moșie pe alta, pînă a venit rîndul dealului cel mic. Nu se știe cum și de ce, dar acolo i-a priit sfeclei. Agronomii au zis: stai, dacă-i așa, o mai semănăm o dată. De atunci dealul cel mic e tot cu sfeclă, și cu cît o seamănă mai des, cu atît mai bine crește. Cărărușa, nu-i vorbă, cam încurca tractoarele și tractoriștii o arau. Oamenii însă nu luau în serios arătura ceea și, cînd aveau treabă la gară, se duceau pe unde le convenea.

Peste cîțiva ani însă iar s-a iscat sfadă din pricina cărărușei. Ciuturenii tocmai descoperiseră cam ce-ar trebui să facă omul cînd vrea să bea și n-are ce bea. Ajuns la o asemenea mare strîmtoare, omul se apucă și face basamac. Dai sfecla prin răzătoare, îi pui oleacă de drojdii, pe urmă o fierbi frumușel. După ce-ți ușurezi puțin viața, mai faci și un ban pentru casă, iar din sfecla de zahăr, dacă erai priceput, făceai o băuturică curată ca lacrima și tare că ardea cu flacără albăstrie, cum ard comorile în zori de zi.

Sfecla era a colhozului. Să aduni multă sfeclă acasă nu se putea — te prinde și te judecă. Dacă însă, întorcîndu-te de pe undeva, smulgi două-trei sfecle și le pierzi într-un fund de coș, cine ce-ți poate zice? Cu două-trei sfecle, firește, nu faci nimica, dar dacă te întorci sară de sară pe drumul cela, tu și toți ai casei care au muncit împreună cu tine ziua ceea, se adună.

Ciuturenilor le-a plăcut afacerea și de la mic la mare se duceau la lucru avînd un coș ori o trăistuță. Oriunde ar fi fost trimiși de brigadieri, sara se întorceau numai pe cărarea ceea, apoi cei mai lacomi își mai găseau și treabă pe la gară. Azi se duc la Pămînteni, pe la o amiază

se întorc, și după-amiază iar se duc, spre sară mai vin o dată, și, pînă la urmă, cîrmuirea colhozului a convocat o ședință: ce ne facem, fraților? Au fost puși paznici noi, cîțiva oameni au fost prinși cu sfecle și amendați, pe unul chiar era vorba să-l judece, dar nu intra frica în ciutureni și pace. Dimpotrivă, cu cît se făcea mai multă gălăgie, cu atît mai năvalnic se repezeau ei — hai, bre, ne mai ducem o dată la gară, că, încolo, cine știe...

La una din numeroasele ședințe ale cîrmuirii colhozului s-a născut o idee frumoasă. Ce-ar fi, și-au zis cîrmacii satului, dacă ne-am apuca noi, colhozul, și am pietrui cele două coborîșuri și urcușul cela hleios de lîngă gară? Să sădim copaci pe stînga și pe dreapta drumului, să facem o fîntînă bună la jumătate de cale. Cu vremea mașinile colhozului îl vor bate, poate vreun autobuz va veni să lege satul de gară și oamenii, încetul cu încetul, vor uita de drumul cela scurt, și pe acolo pe unde trece azi cărărușa va crește sfeclă de zahăr cît căldarea.

A fost un gînd frumos, care a plăcut satului, iar cînd Ciuturii îi place ceva, ca știe să pună și bani, și muncă. Acum în lungul drumului de ocolire creșteau copaci în șase rînduri — au fost sădiți numai copaci roditori și agronomul i-a amestecat cu așa socoteală, încît vara întreagă, de la cireșe și pînă la pere tîrzii, să aibă trecătorii cu ce se îndulci. S-a făcut și o fîntînă de iznoavă, cu pereții cimentați, iar cele două coborîșuri și urcușuri de lîngă gară au fost acoperite cu prundiș, să poată mașinile umbla tot anul.

Ciuturenii lăudau umbra și roada copacilor, lăudau apa din fîntînă, lăudau mașinile care răsăreau întruna de după cotitură și nu se leneveau să oprească cînd vedeau un trecător. Le lăudau pe toate, și totuși, cînd aveau treabă, se duceau la gară pe cărărușă. Ba părea că acum începuseră a umbla la gară și mai des, așa încît cîrmuirea colhozului pînă la urmă a prins a se întreba: ce treburi mari i-o fi tot mînînd încolo la raion?

Cîțiva activiști, dintre cei mai dezghețați, au fost puși să iscodească lumea, să stea înadins la marginea satului și să întrebe: care și cu ce treabă se duce la gară. Cele adunate însă n-au putut lămuri pe nimeni. Fiecare pornea la drum cu cîte-o nimica, pentru care nu că la gară — de pe cuptor nu se știe dacă făcea să cobori. Omul

însă se ducea, pentru că, firește, o mai fi avînd el vreo treabă, dar ce-o mai fi fost acolo la mijloc, știa numai el.

Tăcuți și răbdători, cu urme de osteneală moștenite de la bunei, ce-au tot umblat în urma plugului, ciuturenii s-au obișnuit a trăi simplu, cum se trăiește în colhoz. Te trimit la deal, te duci la deal; te trimit la vale, te duci la vale. Cîrmuirea avea o singură grijă: să fie normele făcute, să crească roadă, să ducă primii pînea la stat. Dar dincolo de prășitură, dincolo de mașinile cu grîu trimise spre gară, mai rămînea o soartă de om. Și cînd această soartă se lăsa ca o piatră pe inima omului, cînd i se făcea lehamite de sine însuși, atunci lăsa totul baltă și se ducea pe-o jumătate de zi la gară. Să mai vadă și el lumea.

Cu vremea boala dusului la Pămînteni a cuprins mai toate satele cîmpiei. Se duceau care mai de care. Se duceau cu căruțele, cu bicicletele, cu motocicletele, cu mașinile. Se porneau pe jos cu gîndul că poate o să-i ajungă vreo mașină din urmă și se porneau tot pe jos, dar fără nici un gînd. Se duceau înconjurînd pe departe și se duceau pe de-a dreptul, fiecare sat avîndu-și cărărușa lui. Această lume pestriță, felurită la vorbă, umplea de cu zori gara. Umblau prin bazar, iscodind de prețuri, veneau să vadă cum oftează și fumegă coșurile fabricii de zahăr, se mai băgau prin cabinete cu cîte-o întrebare veche și răsuflată, dădeau pe la magazine să vadă de s-a adus marfă nouă.

Umblăm, de, să ne mai treacă de urît, rîdeau oamenii de ei înșiși. Și totuși, dacă ai fi stat așa să-i urmărești bine, vedeai că nu-s ei deloc niște proști ce au venit să caște gura. Căci, tot umblînd așa să le treacă de urît, țăranul era numai ochi și urechi. Căutau noutăți. Le căutau domol, răbdător, cu încăpățînare, căci nu poate fi liniștit țăranul azi dacă nu știe ce-l așteaptă mîne. Iar ei voiau să știe. Să știe de azi unde-o să muncească mîne, și cît o să primească pentru munca ceea, și ce-o să poată cumpăra cu cele cîștigate.

În sat la tine nu poți afla nimic — acolo stai și te uiți la cer. Dacă va ploua și va rodi bine, primești și tu ceva pentru muncă, dacă nu va ploua la vreme — pace bună și noroc. Aici, la Pămînteni, era mult mai altfel decît la ei în sat. Aici, dacă nu pe-un an, pe o lună măcar puteai fi liniștit, știind că pe data cutare te duci la casă și ridici banul cîștigat.

În felul ista Pămîntenii au început a smulge țăranii de prin satele vecine și-i cărau, și-i pripășeau pe la marginile gării. Sătenii își părăseau văile și dealurile unde au trăit sute de ani, neam de neamul lor, fără bocete, fără lacrimi, fără a fi luat cu ei un pumn din țărîna străbună. Totul era cît se poate de simplu, atîta doar că se făceau mutările iestea cam pe ascuns. Nimeni nu știa cînd, cum, de unde a venit peste om acest dor de ducă. Azi îl vezi asudat, umblînd la fuguța, și nu-i iese din vorbă brigadierului, și sara stă la sfat cu vecinii lîngă fîntînă, și ocărăște copilul pentru o notă proastă, iar dimineața în zori de zi încarcă tot calabalîcul casei într-o mașină, își urcă nevasta cu copiii deasupra boarfelor, și se duc grăbiți, uitînd să închidă poarta în urma lor.

Multe zile la rînd stă poarta ceea deschisă, cu cîteva gazete proaspete vîrîte de poștaș într-o căscătură de stîlp, iar vremea trece, poștașul tot vine, mai vîră cîte-o gazetă proaspătă printre cele învechite, și de abia atunci satul află că omul și-a vîndut casa și s-a mutat cu traiul în altă parte. S-a mutat, pentru că zece ani de cînd lucrează la ferma de porci, n-a avut o sărbătoare, o zi de odihnă. Muncea ziua, muncea noaptea, muncea iarnă și vară, iar cînd intra în casa lui, o dată la cîteva luni, împreună cu el intra duhoarea fermei la care lucra. Cîștiga bine, și premii avea, și la adunări îl pofteau sus, la masa acoperită cu roșu — dacă i s-a urît de toate. Zece ani a răbdat, a căutat o ieșire cu mintea lui ascuțită de necazuri, dar n-a găsit-o și a plecat.

Așa se făcea cînd țărănii se îmbolnăveau de patima umblatului la gară și creșteau Pămîntenii, dezvelindu-și cu fiece toamnă poalele mahalalelor, scoțîndu-le hăt departe în cîmp. Au plecat și din Ciutura mulți. Nuța, cu toate că n-o încerca încă dorul de ducă, totuși o ademenea prin ceva epopeea mutatului, căuta să intre în vorbă cu oamenii ce s-au mutat. Poate de aceea, cum ajungea la Pămînteni, se simțea și ea mai înfiptă, mai vorbăreață și, spre marea ei mirare, i se făcea dor de-a unge cu lut, de-a da cu var. Picioarele o purtau pe toate drumurile gării, pe lîngă toate casele noi și, tot umblînd, căuta să ghicească după înfățișarea caselor cam din ce sate s-or fi mutat stăpînii la gară. Dacă zărea vreo femeie lîngă robinetul pus la o răscruce de drum, se

oprea să bea o gură de apă. Lega capăt de vorbă și mai afla o poveste foarte asemănătoare cu cele pe care le știa. I se povestea cum de le-a venit oamenilor celora gîndul să se mute, cui și pentru cît au vîndut casa, cîți bani aveau strînși mai din vreme, cît nu le-a ajuns și a trebuit să împrumute; cît au întors înapoi și cît a mai rămas să întoarcă.

* * *

De astă dată Nuța a ajuns la gară greu, căci a mers prin arătură. La trecerea peste drumul-de-fier, acolo unde, după șine, începea gara, s-a oprit, căci trecerea era închisă. Se aștepta un tren. Adică trecerea era închisă pentru mașini și căruțe — ceilalți, mă rog, puteau trece. Nuța însă s-a oprit, căci, ciudat lucru, cum ajungea la gară, se pomenea ascultătoare ca o școlăriță. Apoi mai era ceva la mijloc: voia să vadă trenul. Pentru țăran un tren trecînd în fuga mare este un eveniment plin de sensuri, plin de emoții, o întîmplare la care el obișnuiește a se tot întoarce de multe ori, pentru a o frămînta în fel și chip. Nuța tocmai avea în sufletul ei loc slobod pentru un tren lung, frumos, trecut într-o goană nebună la doi pași de ea.

N-a fost însă trenul pe care îl așteptase. A trecut încet, la pas, un marfar cu soldați tinerei, cu tancuri grele, acoperite cu foi de cort. Nuța și-a adus deodată aminte că a avut și ea cîndva un soldățel la casă. Toți anii de așteptare, toate lacrimile despărțirilor, toate bucuriile întîlnirilor,— toate s-au adunat acuma într-un singur zvîcnet de inimă, într-un singur zbucium ritmic de metal:

— Te-duc, te-duc, te-duc...

Cum a trecut calea ferată, i-au ieșit în întîmpinare movilițe de piatră cărate pentru temelie, triunghiuri de lampaci clădiți ca să se usuce mai repede, mirozna plăcută de brad lucrat de tîmplari. De după fiecare cotitură îi zîmbea un vis de om pentru o viață mai bună, un vis larg și senin, clădit în chip de casă nouă.

Și creștea, creștea gara ceea. Parcă a fost mai nu demult pe aici, dar, ca să vezi, ulicioarele abia începute acum erau împlinite, cu căsuțe ridicate una după alta, iar acolo unde era loc gol, acum a răsărit cîte-o căsuță pentru început. Tot rătăcind dintr-o ulicioară în alta, Nuța s-a

pomenit deodată ieșită la marginea de răsărit a gării, unde fusese cîndva iarmarocul. Nu mai trecuse de-o viață de om pe aici și acum stătea mirată — parcă era gara lor, parcă era de acum altă gară.

Partea de răsărit a Pămîntenilor se încheia cu un șir lung de case trase cu sfoara. Locul cam venea puțin la vale, și nu se știe de ce toți gospodarii își făcuseră garduri din zgură presată. Gardurile se vărsau unul în altul, așa încît păreau un singur zid cenușiu, lung-prelung, zid de cetate — o cetate ce purta pecetea focului prin care le-a fost dat cărbunilor să treacă înainte de-a fi ajuns gard. În lungul acelui zid cenușiu, o cărare, presărată și ea cu zgură, ținea locul unui trotuar, iar dincolo de trotuarul cela începea de acum cîmpul. Un cîmp pustiu, în delăsare, cum sînt mai toate cîmpurile din preajma orășelelor. Parcă și arate, și semănate au fost, și ploi la vreme au avut, și îngrijite cîmpurile celea au fost, și premii pentru îngrijirea lor au primit cei de le-au lucrat, și totuși, de crescut nu crește nimic. Spini și tufe chiftind în împărăția buruienilor, o încîlcitură pe care nimeni nu o seamănă și care, cu toate acestea, crește din an în an, pe fiece palmă de pămînt.

Sufletul fiecărui țăran rămîne adînc întristat în fața unui pămînt căzut în delăsare, pentru că pustietatea celui pămînt poartă în sine pecetea destinului amar al oamenilor ce-au muncit. Firește, or scoate-o ei cumva la capăt, dar cînd, cum se vor descurca ei? Nici ea însăși nu știa cît să fi stat pe gînduri la marginea cîmpului celuia împărăginit, cînd, deodată, de sub tufele de pelin a răsărit o pisică slăbuță și flămîndă, care a pornit încet spre Nuța, rugîndu-se timid și demn în preafrumoasa ei limbă, poate-poate i se va da ceva. Și, în vreme ce pisica îi tot dădea cu jalbele, în urma ei a apărut un lung șir de ghemușoare pestrițe, ce venea pentru același lucru în același fel.

„Doamne, să fi știut, că le-aș fi luat ceva de acasă..."

Apoi s-a mirat: de unde s-o fi adunat motănăraia asta aici la marginea gării, aproape că în cîmp gol? Ș-abia atunci a zărit ceva mai la vale pereții unei căsuțe, ridicați cam cît statura unui om. Ajutat de două fete tinere și zdravene, un bătrîn cu pălărie de paie, ponosită cum nu se mai poate, cioplea cu bărdița lampaci pentru a-i pune în pereții cocioabei pe care o ridica. Era ceva

straniu, ceva blestemat în munca ceea a lor, pentru că lampacii erau de strînsură, nu atît lampaci întregi, cît niște rămășițe ce se risipeau înainte de-a fi dovedit să se atingă bărdița de ei. Nici temelie ca lumea, nici lampaci, nici căpriori... Pînă și chipul acelei căsuțe te băga într-o tristețe de moarte. Patru pereți, o ușă, două ferestre — una în dreapta, alta în stînga ușii, — așa își fac copiii case cînd se joacă, iar cum încep a umbla la școală, nici ei nu mai fac asemenea pocituri.

Cum pisica a ieșit cu tot neamul său la cerșit, toți cei trei zidari au tresărit, apoi, prinși de-un fel de panică, s-au tupilat, de parcă ar fi căutat să se ascundă după pereții cocioabei. Nici nu s-au uitat ca lumea să vadă spre cine a pornit pisica și cum au fost primite jalbele ei. S-or fi rușinat de sărăcia la care au ajuns, s-a gîndit Nuța și, cuprinsă de un sentiment de milostenie creștinească, le-a strigat de acolo, de unde stătea:

— Doamne-ajută!

Bătrînul și cele două femei s-au întors, au privit-o lung, oarecum nedumeriți, după care și-au văzut de ale lor. Dincolo de gardul cenușiu, prin ogrăzi, ici-colo se zărea cîte-o basma și zidarii s-o fi gîndit că Nuța le-o fi zis „Doamne-ajută" celor cu casele gata zidite, dar, vezi bine... Nuța stătea cu spatele spre zidul cela cenușiu și într-un tîrziu, bătrînul, tot potrivind lampaci în perete, i-a mulțumit cu o jumătate de gură. Văzîndu-i ceva mai îmbunați, Nuța a pornit spre dînșii, zicîndu-le din mers, pentru ca venirea ei să nu pară obraznică:

— Vreau să văd cum ați plănuit-o, că, poate, mai încolo, pe la anul, să nu ne apucăm și noi a face casă...

Pisica, împreună cu toate neamurile sale, i se lipea de picioare, așa încît biata Nuță trebuia să ia tot timpul sama ca să nu le calce, și bătrînul le-a strigat:

— Cîț, bată-vă să vă bată!

Furci, lopeți, cărămidă veche cu marginile arse, movilițe de lut, movilițe de pleavă, cîteva căldări vechi și un butoi cu apă de ploaie. În cele din urmă, Nuța s-a așezat pe-o ladă veche, acolo unde ar fi trebuit să fie cu vremea fața casei, bătătura și umbra celui frumos copac de lîngă prag, ce va atinge cu crengile sale acoperișul casei...

— Ș-aveți de gînd să sădiți un pui de nuc aici, în față casei?

Marea mîndrie a fiecărui gospodar este locul din fața casei, drept care fiecare își sădește aici ceea ce îi place lui mai mult. Nuța avea o patimă deosebită pentru nucari, mai ales o fermeca mireazma dulce-amăruie a frunzelor și, cu toate că Mircea s-a grăbit să puie în fața casei cîteva tufe de liliac, Nuța vara întreagă ciupea, cînd se întorcea din cîmp, cîte un mănunchi de frunze de nuc. Le punea pe după păretare, pe după oglinzi, le așternea pe jos, și vara întreagă în casa ei domnea mirozna dulce-amăruie. Ar fi vrut să-i sfătuie să pună și ei un pui de nuc în fața casei, dar se petrecea ceva cu oamenii ceia, ceva ciudat...

Bătrînul, palid, puțin la făptură, părea a nu se fi așteptat deloc la venirea ei și, cum a văzut-o așezîndu-se pe ladă, a și lepădat lucrul. S-a uitat lung la cele două fete de parcă ar fi vrut să le zică: iată, a venit un om, și amu eu ce fac? Că, oricum, nu pot să nu mă duc să schimb o vorbă-două cu dînsul!

Cele două fete munceau tăcute. Una căra lampacii de pe un loc pe altul, cealaltă, cu fusta prinsă în brîu, mesteca cu două picioare voinice într-o groapă cu lut. Erau plinuțe la trup, tăcute, harnice, fete dintre celea cărora la sate li se zice nu atît fată, cît fătoi; două iepușoare dintre cele ce duc, smerite, de sute de ani, carul neamului. Bătrînul, pe semne, nu prea ținea la muncă în rînd cu dînsele, drept care, pentru a mai răsufla un pic, intra în vorbă cînd cu unul, cînd cu altul. Tăcutele sale odrasle l-or fi ocărît pentru aceste veșnice predispuneri de-a tot sta la sfat. Acum bătrînul părea pus în mare încurcătură: a mai intra o dată în vorbă cu un om străin însemna a da prilej de nouă ciondăneală, iar, pe de altă parte, a te face a nici nu știi de omul ce-a venit la tine era frumos, era omenește?

Pisicile, după ce și-au tot mîngîiat blănițele de picioarele femeii, acum au început să-i sară în poală.

— Ia te uită ce se mai lingușește motănăraia asta, de parcă n-au văzut om de la facerea lumii! Dă-le, femeie-hăi, cu piciorul, că ți se vor sui în cap... Ia ce s-au mai răsfățat, ce s-au mai răsfățat!...

Bătrînul, în cele din urmă, a oftat și, coborînd cu grijă de pe butoiașul pe care stătea, s-a apropiat de Nuța, s-a așezat lîngă picioarele ei, drept în țărînă, așa cum se așază, de obicei, ciobanii ori oamenii bătuți de soartă,

cărora nu le mai pasă de locul unde se așază. A vrut să spună ceva, dar mai apoi s-a răzgîndit și a mai oftat o dată. După care a șezut tăcut, privind undeva hăt departe, în cîmpul gol, unde i se pierduse norocul, ori, poate, fărîma ceea de parte ce avea să fie a lui. Oarecum îndemnată de bătrîn, a pornit și Nuța a privi în depărtare, dar nu a văzut nimic — pămînt pustiu, și buruiană, și un cer de toamnă posomorît, aplecat deasupra zării. Bătrînul avea ochi căprii, blînzi și triști, atît de triști și atît de buni cum numai la noi în Moldova se pot întîlni. Tot căuta tăcut ceva în zare și Nuței i s-a părut că el nici nu vede departe, și nici nu caută nimic. S-o fi pierdut, pe semne, cu totul prin amintirile trecutului și, pentru a-l ajuta să părăsească acea lume, atît de grea și atît de amară, Nuța l-a întrebat:

— De ce zici mata că-s răsfățate mîțele?

Bătrînul a tresărit. A vrut să zîmbească, dar nu i-a ieșit. Și-a plecat fruntea, privind acum țărîna pe care ședea. O privea încet, gospodărește, grăuncior cu grăuncior, de parcă ar fi fost lucrul cel mai vajnic pe care urma să-l facă în ziua ceea, și Nuței deodată i-a venit în cap că și în depărtare, și la pămîntul de sub picioare bătrînul privește pentru că e rușinos din fire. Obrajii i se rumeneau după fiece mișcare, după fiece cuvînt, și Nuța s-a mirat cumplit, pentru că nu i se întîmplase încă să se întîlnească cu o fire atît de copilăroasă ce s-ar fi păstrat pînă la adînci bătrîneți. Vine o vîrstă cînd stînjeneala începe a aduce a prostie, dar nu, o fi fost altceva la mijloc, pentru că bătrînul avea o frunte naltă, măreață, arcuită frumos, una din frunțile zidite de Domnul nu atît pentru frumusețe, cît pentru folos.

— De ce zici mata că-s răsfățate? a întrebat ea a doua oară.

Sumedenia de zbîrcituri adîncite pe chipul bătrînului ca încrețiturile pe coaja de stejar s-au mișcat din loc, cu gînd de-a se fi adunat grămadă, dar, ce s-o fi întîmplat, că nu le-a ieșit și s-au întors înapoi fiecare la locul ei. Și iar a mai încercat o dată bătrînul să zîmbească, dar era prea bătrîn, prea era el amărît pentru a se veseli. A zis într-un tîrziu:

— Nu vezi cum cerșesc, cum se vîră la om?

— D-apoi că așa-s mîțele... Crezi mata că a mea nu vine să cerșească cum intră un om în casă? Crezi că nu i se

cățără pe genunchi? Așa e firea lor, lingușitoare...

— Una e lingușirea, alta e fățărnicia...

— Pisicile-s fățarnice?!

— Numa'că! Miorlăie, iaca, de foame, da nici prin cap să le treacă să se ducă, să mai prindă colo șoareci.

— De unde să ieie ele șoareci aici în cîmpul gol?

Sprîncenele bătrînului au prins a urca pe fruntea naltă, tocită de suferințe — se poate să nu fi auzit? S-a uitat ba într-o parte, ba în alta să vadă de nu cumva pîndește careva, și cu toate că nu se vedea nimeni, a coborît glasul la șoaptă:

— Cum se lasă noaptea, tot dealul ista, cît prinzi cu ochiul, e numai șoareci. Se adună, că, iaca, poate n-ai să mă crezi, da se întîmplă să n-ai unde pune piciorul...

Ca mai toate femeile, Nuța se temea și ea de șoareci, și priveliștea unui cîmp împănat cu șoricărie a făcut-o să tresară.

— Și unde se duc cînd se luminează de zi?

— Intră în pămînt. Că, iaca, pornește așa, la întîmplare, și oriunde ai pune piciorul, îs tot borți de șoarece...

— Dumnezeule, da de unde să se fi luat ei chiar atîția?

— Cum de unde? Au venit de la Zgurița, împreună cu noi. Adică numai șoarecii bătrîni îs de la Zgurița, iar ceilalți s-o fi înmulțit aici, la gară, se cheamă de-amu că-s orășeni.

Bătrînul, în cele din urmă, a zîmbit și, vai, mai bine să fi scăpat el zîmbetul și de data asta, căci au trecut-o fiorii pe biata Nuță.

— Nu cumva vrei să zici că sînt șoareci de la Boianca, șoareci din Ciutura, șoareci de la Zgurița...

— D-apu' cum! Pe cei din Zgurița îi cunoaștem, pentru că și noi sîntem de acolo. Și de-amu dacă vrei să-ți spun totul pînă la capăt, a zis bătrînul lunecînd la o șoaptă atît de stinsă, încît abia mai putea fi deslușită, șoarecii ceia ne-au și scos din Zgurița. Și cînd au simțit că e vorba să ne mutăm, s-au luat dihăniile după noi...

Nuța a rîs, închipuindu-și trei oameni fugind peste dealuri, cu șoarecii în urma lor.

— Ce au ei cu 'neavoastră?

— Iaca, nu-ți pot spune ce au, dar de atîta răutate îmi rod lampacii, că a doua zi nici n-am ce pune în perete...

— Tată! l-a strigat una din fete.

— Vin, vin, a zis bătrînul. Mai stau oleacă cu fumeia asta la sfat și mă întorc înapoi la voi...

„Doamne sfinte, s-a întrebat Nuța îngrozită, au nu cumva moșneagul ista?..."

Din nenumăratele suferințe ce bîntuiau prin Cîmpia Sorocii, prăpastia nebuniei i se părea Nuței a fi cea mai groaznică și necruțătoare. Orice, își zicea biata femeie, numai să nu cad în prăpastia asta. A început chiar să-i pară rău că păcatele au adus-o încoace, dar, odată venită, s-a gîndit că ar fi cu cale să schimbe cumva vorba, s-o sfîrșească în așa fel ca să poată pleca cu obrazul curat.

— Nu știu, a zis într-un tîrziu, năvăliseră și peste noi șoarecii, dar a fost pe vremea foametei, iar cum a trecut foametea, n-am mai văzut șoricel de rîs. A avut Zguriță chiar atîta pîne ca să se înmulțească șoarecii chiar pînă într-atîta?

— Care pîne, femeie-hăi, că ne-o ars și pe noi seceta, iar ceea ce s-a cules de bine, de rău am dus *postavkă* ș-am predat-o la stat. Șuiera vîntul prin părțile noastre, cum șuiera el și prin alte părți, numai că șoarecii nu vroiau să ne creadă. Tot îmblau și cotrobăiau prin casele noastre, noapte de noapte, pînă au dat de chitanțe.

Nuța a zîmbit.

— Și dacă au dat de chitanțe? Ce, știu șoarecii din Zguriță și a citi?

Bătrînul a șoptit cu vîrful buzelor:

— De citit nu știu ei a citi, dar de hălit chiar că ne-au hălit chitanțele, tămîia mamei lor...

Nuța se cutremura, șezînd pe ladă. O umfla rîsul, dar, vai, nu se putea, s-ar fi obijduit sărmanul bătrîn, căci nu-i ardea lui de glumă...

— Le-o fi plăcut hîrtiuțele celea scrise cu creionul?

— Se dădeau în vînt, le înghițeau pe de-a-ntregul! Că, cei care au avut minte le-au ascuns prin oale, prin hladuneț, dar pe noi, iaca, nu ne-o luminat Dumnezeu și nenorociți am rămas pentru totdeauna... Omul care nu are chitanță nici nu mai are pentru ce trăi.

— Tată!! l-a strigat și cealaltă fată.

— Vin, a zis bătrînul. Mîntui, iaca, vorba și viu. Apoi, revenind iar la șoapte, i-a comunicat oaspete-

lui: Nopți întregi ne frămîntam și nu puteam ațipi.

— De ce?

— Cum poți să adormi, cînd stau șoarecii cu ochii sticliți, cu urechile ciulite?

— De ce ar fi stat ei noaptea întreagă cu ochii sticliți, cu urechile ciulite?

— Ca să afle ce-om zice cînd vom vedea că nu mai avem chitanțe.

— Și la ce le-ar trebui lor să afle?

— Cum, adică, la ce? Ca să se ducă pe urmă și să ne toarne acolo unde se cuvine.

Bătrînul a înghițit sec, ochii i s-au umezit, fruntea a prins a coborî, și era limpede că atîta vreme cît va fi ea urmărită de șoareci, frumoasa lui frunte nu se va mai ridica unde i se cuvenea ei să fie.

— Aracan de mine, a zis femeia cutremurată. Și ce-ați făcut? Ați tăcut atunci cînd ați văzut că vă urmăresc dihăniile?

— Am tăcut.

— Tăcut și azi, și mîne, și poimîne?

— Și azi, și mîne, și poimîne, că, ferit-a sfîntul, de prindeau capăt de vorbă, împleau lumea cu noi. Ziua, adioă, mai schimbam cu fetele iestea cîte-un cuvînt, da cum venea noaptea, tăceam cum tace, iaca, pămîntul.

— Dar cum poți tăcea și noaptea, pentru că noaptea, prin somn, omul se poate întîmpla să mai spună cîte ceva...

— Apu, iaca, să nu ni se întîmple una ca asta, căutam să nu dormim.

— Nici mata, nici fetele?

— Dacă nu, că la început fetele dormeau. Mîrîiau la mine cînd le trezeam, dar, pe urmă, s-au obișnuit încetul cu încetul. Cum se lăsa amurgul și ei prindeau a mișuna prin casă, ne așezam și stăteam în trei ca la priveghi.

— Și cît ați ținut așa?

— Am ținut cît am putut. Cînd n-am mai putut, am vîndut și casă, și tot ce aveam la casă și, iaca, am ajuns pe drumuri...

— Vai, dar să mă las eu chiar pînă într-atîta? Cîte nu spune omul la un ceas de supărare, ca să-și mai descarce și el inima! Să-mi lepăd eu satul meu de baștină, să-mi lepăd mormintele neamurilor și să mă duc în lume numai din pricina spurcăciunilor celea care

stau cu ochii sticliți, cu urechea ciulită?!

Bătrînului nu i-a plăcut tonul oarecum bătăuș al femeii. I s-a părut ceva necuviincios, ceva provocator în vorbele ei și, după ce-a tot iscodit împrejurimile, i-a șoptit:

— Vezi să nu te audă, că ei și ziua mai mult se fac a dormi, iar încolo îs numai ochi, numai urechi...

În marea și cumplita sa deznădejde bătrînul a mai cercetat o dată depărtările, dar nu a găsit nici un sprijin. Nici un reazem acolo, și iară s-a întors la sărmanul petic de pămînt pe care ședea. Pentru a nu-l lăsa să cadă cu totul pradă deznădejdii, Nuța a mai întrebat:

— Dar pisicile iestea ale matale? Să nu vă deie nici ele o mînă de ajutor?

— Nu ți-am spus că-s fățarnice?! Se fac și ele a se teme de șoareci. Crapă de foame, dar se fac că se tem, și, cum văd un om străin, pornesc spre dînsul cu cerșitul, de ne fac casa de rușine.

— Tată!!!

Cu o mișcare moale, grijulie, bătrînul și-a descoperit creștetul, a strîns la piept pălăria cu borurile pleoștite, de parcă era singurul martor al necazurilor sale și el se temea să nu-l piardă. Peste un timp și-a trecut peste frunte, peste obraji palma grea, veștezită, de parcă ar fi cules o țesătură de funigei, și pentru prima oară a privit-o pe Nuța deschis, drept în față, drept în lumina ochilor. A privit-o lung, cu toată deznădejdea, cu tot amarul său.

Sosise clipa cea grea, clipa cea hotărîtoare, pentru că, în fond, pentru ce-am intrat noi în casa aproapelui nostru, pentru ce ne-am atinge de durerea lui? Cînd vii la om, ori vii să-l ușurezi, ori vii să-l împovărezi și mai mult. Altceva la mijloc nu poate fi. Bătrînul o privea tăcut, așteptînd, și Nuța, spre marea sa rușine, n-a putut face față acestei priviri. Un fior rece ca gheața i-a străpuns făptura, femeia s-a grăbit cu privirea în altă parte, dar bătrînul o privea încet, adînc și greu, pentru că, la urma urmei, Zgurița și Ciutura nu erau decît două sate din Cîmpia Sorocii, iar ei doi nu erau decît două frunze dintr-un singur copac.

Nuței i s-a oprit un nod în gît. Nu-și putea da sama ce s-a întîmplat cu dînsa, dar i se făcuse rău. O tot în-

cercau ameţeli, se legăna lada pe care şedea, apoi, deodată, un instinct străvechi i-a şoptit să se ridice şi să plece. Sînt lucruri pe care le poate dezlega numai Dumnezeu. Şi Nuţa s-a ridicat, i-a spus bătrînului că e vremea de dus, nu cumva să se supere cele două fete că le-a ţinut zidarul de vorbă. Şi-a luat rămas bun, a trecut printre tufele de pelin, a ieşit la cărărusa presărată cu zgură, a pornit în lungul gardului la vale, dar abia mai vedea pe unde calcă. Îi tremurau picioarele.

— Aţi mai stat la sfat?

De după o portiţă grea de fier se hlizea o femeie. Nuţa, de tulburată ce era, nici n-a prea înţeles ce întrebase femeia, dar, stîrnită de vorbele ei, a început a trage cu ochiul în lături. Se simţea urmărită. Ar fi fost, poate, mult mai la cale să se oprească, să răsufle puţin, să vadă ce şi cum, dar o duceau picioarele înainte şi pace. Nuţa a început a se ocărî pe sine însăşi: cum poate ea, ciutureancă, fiica lui Onache Cărăbuş, femeie în toată firea, să fugă fără a-şi da bine sama de ce fuge? Supărată pe slăbiciunea sa, şi-a tot scurtat pe nevăzute pasul, apoi a găsit o clipă potrivită, s-a oprit, a aruncat o privire în urmă şi a împietrit: „Maică sfîntă!".

Cît ţinea gardul cela de zgură stăteau, parcă ieşite la tîrg, mahalagioaicele. La fiece portiţă cîte o căpăţînă — care în bariz alb, care în casîncuţă, care fără nici o broboadă. Priveau. Stăteau ţepene de atîta privit şi erau oarecum dezamăgite, cum rămîn dezamăgiţi copiii cărora li se ia jucăria tocmai cînd se jucau ei mai bine. Nuţa de abia atunci şi-a dat sama că tot timpul cît vorbise ea cu bătrînul, femeile au stat nemişcate pe la portiţe, distrîndu-se oarecum.

„Aşa-i, vrasăzică... Ruşine la obraz să le fie..."

I s-a făcut scîrbă de toate pe lume, dar o mîna glasul cela sălbatic înainte, nu-i dădea pace să se descurce, şi ea tot venea la vale, iar gardul de zgură părea să nu mai aibă capăt. Apoi, din mers, la una din portiţe a zărit o faţă cunoscută. Mai bine zis, n-o cunoştea deloc, dar i s-a părut că femeia seamănă cu dînsa ori cu altcineva din neamul lor, al Cărăbuşilor. Mişcată de posibilitatea aflării unei rubedenii răsărite pe neaşteptate, Nuţa i-a zîmbit din mers. Femeia i-a răspuns la zîmbet, a întrebat-o, înţelegătoare:

— Te-o fi îndreptat cineva încolo?

— Nu, m-am dus singură.
— Vai de capul lor, sărmanii.
— Dar pentru ce-i jeleşti mata?
— D-apoi nu vezi, femeie dragă, că acolo unde au început ei a zidi, nici măcar locuri de casă încă nu se dau?! O săptămînă zidesc, dar, fiindcă o fac fără plan, fără voie, vin de la stăpînire, le dărîmă cocioaba, ei însă se mută ceva mai la vale şi iar zidesc.

Abia acum a înţeles Nuţa cum vine povestea. I-a mulţumit femeii ce i se păruse a fi neam, apoi a pornit cu paşi sleiţi, hotărîtă ca la prima cărăruşă, la primul drumuşor, s-o cîrnească, să scape odată de gardul cela, de cîmpul pustiu cu tufe de pelin. I s-a făcut aşa, deodată, dor de copii, a fript-o un dor că ar fi zburat pe sus pînă la Ciutura ca să-i strîngă pe toţi la piept, să-i mîngîie. Erau încă mici şi puţintei, iar viaţa era grea, încurcată şi cine ar fi putut spune ce i-o fi aşteptînd sărmăneii şi pe dînşii?...

După ce s-a strecurat prin cîteva ulicioare, a ieşit la şoseaua cea mare a Pămîntenilor şi s-a lăsat furată de şiragul ţăranilor din satele vecine ce mişunau prin gară. S-a mai liniştit printre ei, s-a gîndit că ar fi fost o prostie să se întoarcă acasă fără să vadă, fără să audă şi ea ceva nou. Pentru a umbla prin magazine n-avea nici bani, nici chef şi, în cele din urmă, a venit la gară.

Trenul de douăsprezece, pe semne, plecase. Gara era pustie, pe peron nici ţipenie de om. Ostenită, femeia a venit, s-a aşezat pe singurul scaun pus la intrarea în gară. Şedea palidă, ştearsă — o ţărancă secătuită de griji, năucită de necazuri. Şi cum stătea ea aşa furată de gînduri, a tresărit, căci pentru prima oară i s-a zbătut moale, prelung, fătul. Şi iar s-a mai zbătut o dată — scurt, puternic, supărat. Nuţa stătea nemişcată şi se ocăra, şi se blestema pe sine însăşi. De trei ori a purtat sarcină şi totdeauna a ştiut a se feri de toate relele, căci mugurul de viaţă pe care îl purta sub inimă era fraged şi trebuia ferit. Acum însă, la cea de-a patra sarcină, parcă ar fi dat strechea într-însa — nici nopţile nu-şi poate afla hodina, nici ziua nu se poate ogoi şi se tot vaietă, tot umblă după potcoave de cai morţi.

Cerul parcă începuse a se însenina, dar pe undeva hăt prin geana asfinţitului trecea un cîrd de nouri mari şi grei. De sub nori abia se zărea un cuib de căsuţe albe

cu un vîrf subțire și delicat de bisericuță la mijloc. Și norii, și sătucul erau atît de departe, încît părea că acolo zace o cu totul altă lume, o lume care nici să fi auzit vreodată de Pămînteni și, deci, habar n-aveau că la Pămînteni este o gară, iar la intrarea în gară — un scaun, și că pe scaunul cela șade acum o femeie necăjită din Ciutura.

— Nuța o cheamă, a zis ea și a zîmbit.

Moștenise de la bătrînul Onache darul de a se fi văzut așa, deodată, de la o parte, pe sine însăși, cu toate grijile și necazurile sale, de parcă ar fi fost vorba de un alt om, și acest fel de a te fi văzut de la o parte venea ca o nouă suflare, ca o nouă înțelegere, ca un glas de sus, plin de dragoste și bunăvoință.

Inima bate încet și greu, bate în piept, bate în tîmple, bate în vîrful degetelor, iar depărtările pînă hăt în fundul zărilor stau nemișcate, scăldate în lumină, pentru că o țărancă din cîmpie, încurcată în ale ei, să vadă odată și odată cum sînt toate rînduite pe această lume. Nuța nu-și putea da sama cît a ținut înțepenirea din jurul ei — poate o clipă, poate un minut, poate un ceas, dar, harnică, în vremea pe care a avut-o le-a dovedit pe toate. A lăsat să intre, să i se întipărească în inimă și această depărtare, și norii din zare, și micul sătuc cu un vîrf de biserică. Această clipă din gară s-a transformat într-un hotar de soartă și de acum încolo acele priveliști rămîneau cu dînsa pentru totdeauna, urmînd să aibă un înțeles adînc și tainic pe care avea să-l cunoască numai ea.

La intrarea în bufetul gării stătea o fetiță în halat alb și, roșind amarnic, cu glas subțire de copil ruga lumea din jur să cumpere înghețată. Adică ce lume — o ruga pe Nuța, pentru că în afară de dînsa nu era nimeni pe peron. Nuței nu-i plăcea înghețata — mai bine zis, n-o gustase niciodată, dar auzise că din pricina ei fac copiii gîlci și de aceea, cînd venea vorba de înghețată, zicea că nu e bună. Acum a hotărît s-o guste. S-a ridicat, a cumpărat un pachețel, a venit și s-a așezat la locul ei.

Înghețata i-a plăcut. Pachețelul cela dulce a fost prima bunătate pe care a împărțit-o cu cel de-al patrulea copil al său, iar după ce l-a hrănit, Nuța a început a se gîndi la el ca la o ființă ce urma să se nască, să-și capete nume și să viețuiască cît va fi a lui pe acest pămînt.

Capitolul XV

COLINDELE ŞI COLINDĂTORII

Acum iată-l pe Mircea aburit de-o băutură rară, pe care n-o mai gustase de multă vreme — bucuria. I s-a întors, în sfîrşit, nevasta. După ce a tot hoinărit cîteva săptămîni cine ştie pe unde, într-o bună sară intră el şi o găseşte acasă. S-a întors cuminte şi răbdătoare, s-a întors veselă şi înţelegătoare, cum îi era lui mai dragă. S-a întors chiar ceva mai frumuşică, mai plinuţă la trup, şi Mircea într-o sară, mai în glumă, mai în serios, a întrebat-o:

— Bre, am văzut mai nu demult la cooperativa din Nuieluşi nişte zornăitoare din cele cu care se joacă copiii sugaci, şi m-am gîndit: poate să cumpăr vreo două, că nu de alta, dar tocmai atunci cînd au să-ţi trebuiască, n-ai să le găseşti...

Nuţa, zîmbind, i-a spus că dacă zornăitoarele-s frumoase şi nu prea scumpe, n-ar strica să cumpere.

În felul ista soarta renumitei petreceri despre a care s-a vorbit atît a fost, în sfîrşit, hotărîtă.

— Şi pe cînd facem noi, Mircea, guleaiul cela?

— Taci din gură, bre! Amu ţi-ai găsit să mă întrebi?

— ... ori nici nu-i voie de întrebat?

— D-apoi ce naiba, eşti chior, nu vezi cum îmblu eu şi caut pe lîngă toate fîntînile o pietricică?

— Îţi găsesc eu o pietricică mişto! Da ce să faci cu dînsa?

— Păi, nu ţi-am spus? Să ascut coasa.

— Şi cu coasa ascuţită ce să faci?

— Am crescut un porc de vreo zece puduri — femeia tremură de frică atunci cînd iese să-i deie de mîncare. Amu nici nu ştiu cum să-l întorc pe spate cînd i-a veni vremea. A trebui să adun toată mahala, că-i voinică, dihania.

— Să mă chemi şi pe mine să ţi-l prind de-o ureche.

— Hai, mă rog, de ce nu, dar să ştii că-i hapsînă jivina şi se repede uneori, de parcă ar fi mistreţ.

— Nici o grijă, că noi neam de neamul nostru n-am îmblat muşcaţi de porci. Şi după ce pîrlim frumos movila ceea de zece puduri, ce facem?

— Cum, adică, ce facem? Cumătrie! Ardem un guleai de-o să-i meargă vestea!

— Să pui la cale o asemenea petrecere și eu să nu știu?!

— Ce-ai fi vrut, să strig la fiecare răscruce că, uite, așa și pe dincolo, oameni buni?!

— De strigat, firește, nu trebuie, că s-a aduna prea multă lume, dar, măi Mircea... Vezi de nu uita să mă iei și pe mine de cumătru. Că, nu de alta, da sîntem neamuri și părinții noștri s-au știut numai de bine.

— Pot să te poftesc, dar, ca să nu uit, cînd a fi să se apropie cumătria, să-mi aduci aminte! Că, știi cum îi cînd te iei cu alergăturile casei.

— Pot să-ți amintesc, dar ar fi cu mult mai bine dacă tu așa, fără ca să-ți amintesc, m-ai fi poftit.

— Știu că ar fi mai bine, dar, ce să-i faci... Așa-i omul. Pe una o ține minte, pe alta o uită. Hai noroc dar!

— Noroc!

Și se despărțeau — care la dreapta, care la stînga, care la deal, care la vale.

* * *

Printre șefii de la cîrma satului, ba chiar și printre cei din raion, cumătriile aveau mare trecere. Vinuri și gustări erau prin colhozuri din plin, poftă de petrecere — cîtă vrei, dar veșnic nu ajungeau prilejuri. Pentru că un om cu autoritate, cu situație, nu se poate așeza la masă așa, de flori de cuc. La petrecere multe se întîmplă și deseori o vorbă pornită în glumă, la un pahar, ajunge a fi sfîrșită mult mai tîrziu în cabinetele șefilor de sus. Și cînd se ajungea la o asemenea mare neplăcere, totul era luat din talpă; cu ce chestie s-au adunat ei atunci la o singură masă ca să petreacă? Dacă era vorba de *novoseli* ori *imeniní,* cei sfădiți o păteau rău, pe cînd celor de la cumătrii li se iertau multe. Copilul nou-născut, orișicum, dar înmuia inima șefilor.

Astfel, noutatea despre viitoarea petrecere în casa lui Mircea Moraru a stîrnit o mare înviorare printre cei de la cîrmuirea satului, și omul, cînd a văzut una ca asta, n-a stat să piardă vremea degeaba. A dus o mașină de grîu la moara din Nuielușî, unde se picluia făină bună; întorcîndu-se de acolo, a dat pe la fabrica de bere din Soroca și s-a înțeles să ia un butoiaș din cele ce nu

prea ajung la bufete. A arvunit muzicanții ce-i cîntaseră șefului gării cînd acela împlinise patruzeci de ani, a găsit două babe care argățiseră la boieri și mai țineau minte cum se face pastramă; și-a ales singur din beciurile colhozului un poloboc cu vin auriu și curat ca lacrima. Rămînea numai să-l aducă acasă pe sus, cît mai pe sus, ca să nu fie văzut de gurile rele, dar asta nu-l îngrijora, pentru că Ciutura avea meșteri renumiți la dusul poloboacelor pe sus.

Satul se răsfăța în bîrfeli. Începuse iarna, oamenii aveau vreme destulă. Se adunau pe la răscruci, pe la dosuri, pe la ferme, și făceau presupuneri: cine din săteni o să fie luat de cumătru și pentru ce anume o să fie luat; care nici măcar n-o să fie poftit și pentru ce anume n-o să fie poftit. Ciuturenii se chiteau cam cît poate să coste o astfel de cumătrie, ce fel de daruri pot aduce nașii ca stăpînii să-și acopere cît de cît cheltuiala. Încercau a ghici cam cînd poate să înceapă, cît poate să țină o cumătrie în casa unui brigadier, cine o să plece acasă mulțumit, iar care n-o să fie mulțumit pentru nimic în lume.

Păreri erau felurite, și în sat a pornit o ciondăneală blajină, binevoitoare, dar pînă una-alta, au venit sărbătorile de iarnă. Înainte vreme sfîrșitul anului aducea o mulțime de sărbători în Ciutura — Ajunul, Crăciunul, Anul Nou, sfîntul Vasile. Pe urmă, cînd calendarul a fost mutat, Ciutura, ca și celelalte sate din cîmpie, s-a împărțit în două: o parte de oameni țineau stilul vechi, alții — cel nou. Dar, firește, asta nu însemna că cei ce țineau stilul vechi nu făceau și un Crăciun după stilul nou, precum și cei cu noul o lăsau mai moale cu lucrul cînd veneau sărbătorile după stilul vechi. În așa fel satul făcea de două ori Crăciunul, de două ori copiii umblau cu hăitul, de două ori Vasilii erau trași de urechi. Pe urmă au venit „necredincioșii", care au spus sus și tare că unica lor sărbătoare este Întîi Ianuarie, cu ilustrate trimise prin poștă, cu pom de iarnă în casă. Ciuturenii, primind și datina asta, au ajuns să umble aproape o lună întreagă cu grîu prin buzunare, să colinde, să se ducă prin petreceri, tot felicitîndu-se și urîndu-și unii altora viață îndelungată.

De fiecare dată cînd venea vorba despre sărbătorile de iarnă, ochii Nuței începeau a se lumina de-o bucurie

mare, știută numai de ea. Din toate cele de cîte avusese ea parte, frumoasă și întreagă i-a rămas numai copilăria, iar sufletul acelei copilării erau zilele mari ale satului, iar peste toate sărbătorile domnea, firește, Crăciunul.

A trecut multă vreme de atunci, dar ținea minte totul. Îi fugea pămîntul de sub picioare cînd începea a răscoli bucuriile copilăriei, și biata femeie nu știa cum să facă și cum să dreagă ca și copiii ei să aibă parte de sărbătorile iernii, altfel prin ce-și vor aminti c-au fost și ei cîndva copii?

Cu vremea însă sărbătorile de iarnă s-au cam încurcat. Bisericuța din sat stătea închisă — și cînd venea Crăciunul după stilul vechi, și cînd era după cel nou. Brazi în cîmpie nu se prea găseau, ca să poți aduce un pomușor în casă, cu colinda copiii nu umblau — nu-i lăsa școala, și rar iarnă cînd să răsară pe uliție doi-trei prichindei speriați. Se lipeau de cîte un perete și înjghebau o colindă ca vai de ea. Nuța se topea de bucurie cînd auzea glasuri de copii cîntînd. Are ceva frumos ca cerul, senin ca cerul, veșnic ca cerul, cîntarea copiilor. Nuța visa să-i vadă la fereastra casei sale așa zgribuliți, așa degerați cum erau, și în fiecare început de iarnă, cum se apropia Crăciunul, cobora din pod nuci și mere, cocea colăcei, covrigi, pentru ca, dacă îi vor veni colindătorii, să aibă cu ce-i primi.

Și în anul cela ea aștepta, cu aceeași înfrigurare, sărbătorile Crăciunului. Adunase bani mărunți, coborîse nuci și mere din pod, frămîntase aluat pentru colăcei, dar de copt n-a mai dovedit să-i coacă. A rămas să-i dea în cuptor Paraschița, iar Nuța a fost suită în mașină, dusă și iat-o acum la maternitatea din Pămînteni. Stă în pat și urmărește prin fereastra abia suflată cu flori de gheață cum vin la vale, legănîndu-se, primii fulgi din iarna ceea.

Veneau ei încet, unul cîte unul, pluteau mîndri și frumoși, de parcă ar fi știut că viața lor e numai zborul cela. Le-o fi plăcînd și lor viața, or fi vrut și ei ceva mai mult, măcar un pic mai mult decît le-a fost dat. Zburînd, căutau o streașină, o ramură de vișinar, măcar o sîrmă de telegraf, ca să se prindă, să atîrne, să mai fie. Degeaba. Nici n-aveau cînd, nici n-aveau cum, nici n-aveau de ce se prinde și tot veneau încet la vale, se așterneau straturi, se stingeau ca fulgi, iar în locul lor se isca

pe pămîntul înghețat zăpadă puhavă și moale.

Frumoasa priveliște a ninsului, veșnic proaspătă, fermecase totul în jur. O liniște adîncă dormea peste întreaga cîmpie. Fulgii tot veneau și veneau, acoperind sub un strat de omăt tot ce a fost anul trecut, și pe albeața curată se apropia ușor, pe nesimțite, Anul cel Nou.

A nins multă vreme, de la o amiază pînă în amurg, iar mai spre sară, cînd gerul s-a înăsprit și prin fereastra înghețată nu se mai vedea afară, urechea Nuței a prins frînturi de colindă. Cîteva glăscioare de copii veneau tremurînd de undeva hăt de departe:

Sculați, sculați, boieri mari,
Și sculați și slugile,
Că vă vin colindători
Să vă semene cu flori.

Era Ajunul, renumita noapte cînd începeau sărbătorile Crăciunului, și în noaptea ceea Nuța îl născuse pe cel de-al patrulea copil al său. Născuse un băiat voinic, dar așezat și cuminte ca o fată — toate cîte le avea în jur îi erau pe plac, toate i se păreau bune și el dormea întruna pe-un pătucean micuț, lipit de patul mamei sale. Nuța era singură în toată maternitatea, căci, după cum spunea o doctoriță tinerică și rea de gură, femeile ce țineau Crăciunul după stilul nou s-au grăbit de acum să nască și să se întoarcă pe la casele lor, cele de-l țineau după stilul vechi au făcut cum au putut, mai zăbovind o vreme, și numai nevestele șefilor, pentru care slujba e mai presus de toate, au lăsat firea în legile sale.

În maternitate se făcea focul cu niște cărbuni ce puteau toată vremea cît ardea focul, în schimb, pe urmă, era căldură multă, și Nuța, mulțumită că e singură în *palată* și are alături un fecior cuminte, stătea în pat și asculta cum colindă copiii. O noapte întreagă, istovită după naștere, ea ba adormea, ba se trezea din nou, dar și atunci cînd adormea, și atunci cînd se trezea, îi suna în urechi colinda, așa că dimineața îi venea greu să se dumerească: auzise ea într-adevăr cîntarea ceea cu sculatul boierilor ori o visase? Nici de întrebat n-avea pe cine să întrebe — și doctorițele, și felcerițele s-au dus să facă Crăciunul. Rămăsese numai o moașă bătrînă, căreia cel mai mult îi plăcea să stea la cald; de dragul

sobei, ca să nu se despartă de dînsa prea des, a şi lipit ca pătucul cu copil de patul mamei.

Nuţa era fericită. Îşi mîngîia odrasla înfăşată în nişte pelinci ştampilate cu cerneală neagră, îi îngîna o colindă cu trei păstori, şi se tot minuna în sinea sa: ca să vezi ce noroc!! Născuse în noaptea cînd umblă copiii pe la case cu colinda, iar colinde şi hăituri erau prin satele cîmpiei cîtă frunză şi iarbă! Adică, la început oamenii le-or fi moştenit din bătrîni, colindele celea, dar, mai apoi, ispita de-a lipi şi el pe-ici-colo un cuvinţel, ca să fie şi mai la cale, şi mai frumos, au făcut colindele celea să se înmulţească şi să crească cum creşte grîul în anii cei buni. Astfel Crăciunul a ajuns a fi sărbătoarea primilor fulgi de zăpadă, sărbătoarea revenirii la străvechea matcă a minunilor, sărbătoarea copiilor.

Mai ales al copiilor era Crăciunul, şi cum venea, porneau pe la case. Se opreau la cîte-o bojdeucă fugită pe-o parte, se lipeau de o ferestruică şi începeau să cînte:

A cui sînt aceste curţi?
Aşa nalte, minunate,
De la Dumnezeu lăsate...

Mătuşile lor, babe sărace şi necăjite, ajungeau în noaptea ceea „boieri mari" şi li se ura celor boieri un grîu în pai ca trestia, în spic ca vrabia, pentru că cele mătuşi bătrîne, ce ştiau rostul la pîne, să poată coace nişte colaci cît roata morii.

În noaptea de ajun viaţa grea a ţăranului se apropia de poveste, se îngemăna cu dînsa, rămînînd ea singură, pe-o singură noapte, poveste. O asemenea mare minune putea s-o facă numai prima zăpadă, şi copiii, şi sufletele senine, pline de viaţă, ce ticluiseră pentru sărbători atîtea colinde.

Din păcate, se uită ele, cu vremea, colindele. Nuţa le-a ştiut o mulţime, dar le-a uitat, şi s-a împăcat cu tristul gînd că nu le mai ţine minte. Acum, aflată la maternitate, a rămas uimită, căci vechile colinde au început a se întoarce: era de ajuns să-şi amintească măcar un singur vers ori un început de melodie, ori măcar un cuvinţel, şi colinda se depăna la fuguţa, iar împreună

cu dînsa se întorcea din îndepărtata ei copilărie și minunea minunilor — Crăciunul.

Ca și toate celelalte minuni, Crăciunul venea greu, venea încet, și ba uite-l că-i aproape, ba iar nu se mai aude nimic de dînsul. Nopțile erau friguroase, lungi, nesfîrșite, cu urlet de viscol pe la ferestre, cu un mic opaiț pe muchia hornului, rămas să sfîrîie peste noapte, căci cel mai mic zace de gîlci. Diminețile vin chinuite și ba se luminează de ziuă, ba încă nu se luminează, iar cerul e veșnic posomorît. Chiar și atunci cînd se face ziuă de-a binelea, lumina nu poate scoate umbrele de prin unghere — cum au stat, așa rămîn. Ferestrele s-au tot încins cu flori de gheață, încît sapi cu unghia, sapi cu unghia și de sticlă nu mai dai. O singură așchie, sus, în colț, pare mai luminată, și dacă ajung copiii a se înțelege care și după care trebuie să sufle, și se țin cu toții de cuvînt, încolo spre amiază se poate vedea cu un ochi cum zburdă în ogradă viscolul.

Nici de îmbrăcat, nici de încălțat nu prea este, iar oițele zbiară în ocol. Cineva trebuie să iasă, să le hrănească, să le adape, și începe a se găti tata. Îmbracă tot ce-i cade la îndemînă, peste cușmă se mai îmbrobodește cu o șalincă. Ai casei se adună în jurul lui, îi dau sfaturi cum și de ce să se ferească. El tot bolmojește, se supără și nu mai poate uita că bumbul care a poruncit să i-l coase n-a fost cusut tocmai acolo unde ar fi vrut el.

Și iese. În urma lui, scăpat prin deschizătura ușii, intră peste prag un val de frig, și cei din casă se oțărăsc: strașnic frig! Săracul tata, ce-o vi făcînd el acolo?! Iar tata trebăluiește prin ogradă. Peste vreun ceas și ceva, după ce adapă și hrănește vitele, aduce în casă un braț de ogrinji adunați de prin iesle, o căldare cu apă. Închide ușile bine în urma lui, drege crăpăturile să nu intre gerul. Se dezbracă, ocărînd iarna, și de acum pînă a doua zi nimeni n-o să mai vadă ce-i pe afară.

Uneori se întîmplă să intre, în drum spre fîntînă, cîte un vecin. Se așază pe laviță greoi, împotmolit în vechituri, povestește cu ce făcuseră ei asară focul în sobă, cu ce au de gînd să facă în ziua ceea, apoi își ia căldarea și se duce. Și iar e frig și pustiu în casă. Nici nu prinzi de veste cum vine amurgul, iar din amurg pînă în ziua următoare e ca de la cer la pămînt. Și încă o

zi, și încă o noapte, iar între ele, dimineața și sara, cîte-o mămăligă cu fasole, cu pepeni murați. Ogrinjii umezi nu vor să ardă în sobă și-i frig, și-i fum în casă, iar sufletul copilului se zbate ca o pasăre în cușcă, se zbate și se zbate pînă rămîne să zacă cu aripile la pămînt.

— Tată-hăi, mult o mai rămas pînă la Crăciunul cela?

Onache zîmbește: ca să vezi pînă unde s-au dus cu gîndul farmazonii! O strigă pe Tincuța, care toarce pe cuptor:

— Ai auzit, bre, ce întreabă baistrucii ăștia?

Și nu atît se miră, cît se bucură, căci, pe semne, copiii s-au nimerit a fi într-un gînd cu dînsul. Vesel și iubitor de lume, se chinuia și el cînd iarna îl smulgea de printre consătenii săi, se gîndea și el pe cînd s-ar putea întîmpla să scape la mai bine. Mai bine însă putea fi numai de Crăciun. Și-i plăcea Crăciunul lui badea Onache. Din tot vraful de sărbători semănate în calendarul unui an întreg badea Onache își alesese numai două — Paștele și Crăciunul, dar se bucura de venirea lor ca un copil. Și cu toate că rar cînd cumpărau calendar, ca să-l aibă în casă, iar dacă se ducea la biserică, nu-i ajungea răbdare să stea pînă la urmă, să audă din gura popii cînd și ce sărbătoare va urma, cu toate astea badea Onache știa în fiecare an pe cînd anume cad cele două sărbători. Știa, dar nu-i plăcea să spună. Copilului orice i-ai spune, i se pare mult prea mult, iar el nu voia să-i amărască.

— O să vină el și Crăciunul, că n-o mai rămas chiar atîta...

— Da cam cît a rămas?

— Apoi vezi, dragul tatei... Că dacă socotim în săptămîni, de la o duminică la alta...

— Ei, da, cum altfel! În săptămîni. Și apoi cît îi?

— Vezi tu, dacă socotim în săptămîni, să nu pățim ca omul cela care s-a înțeles cu niște țigani să le vîndă cîte-o sarcină de paie pe săptămînă. Nu cumva să vă fi povestit de-amu pățărania?

— 'ncă nu. Da ce-o fost cu țiganii ceia?

Afară de faptul că știa cînd o să vină cele două sărbători, Onache se pricepea ca nimeni altul a lua cu vorba zilele posomorîte, știa a îmblînzi frigul, știa a scurta nesfîrșitele nopți de iarnă. Avea el darul cela dumne-

zeiesc de a înșira vorbe frumoase, iar cînd începea a spune la pătărănii pe care el le numea *polojenii*, și soba prindea să tragă mai din plin, și mămăliga cu pepeni murați părea mîncare bună.

Mai ales erau căutate snoavele lui iarna. Sărbătorile Paștilor veneau mai ușor, veneau cu soare cald de primăvară, cu cărărușe, cu mieluți. Crăciunul însă, pierdut prin zăpezi, ba uite-l la marginea satului, ba iar nu se mai aude nimic de dînsul. Și atunci cînd se pierdea Crăciunul, Onache se așeza jos, pe ogrinjii aduși în casă, își aduna copii în jur, punea din cînd în cînd cîte-un șumuiag în sobă și povestea cîte-n lună și-n stele. Înșira la snoave pînă răsărea din nou Crăciunul în zare, iar cum se arăta, copiii începeau să-l roage:

— Tată-hăi! Da ia mai cîntă-ne o dată colinda ceea.

Oricît ar părea de ciudat, din nenumăratele colinde ce răsunau prin cîmpie, Onache știa numai una — pe cea cu „Sculați, sculați, boieri mari". O știa însă de minune, îi era dragă și o colinda de fiecare dată altfel, așa încît copiilor li se părea că el știe o mulțime de colinde. Nuța căuta să prindă de la el toate felurile de a colinda, cu toate că era fată, iar fetele, după cum se știe, nu umblă cu colinda. Ele așteaptă acasă colindătorii și după ce sînt colindate, ies în prag să le mulțumească.

Și cînd s-a ridicat fetișcană, și veneau băieți de sama ei, și întrebau la fereastra înghețată dacă se poate, și începeau în mai multe glasuri a depăna o colindă, ea împietrea locului cu sufletul la gură. Și i se părea atunci că vechea lor căsuță chiar seamănă a curte, tatăl ei părea un mare și vestit boier, iar cînd colinda celor de la fereastră se încheia, ea venea lîngă badea Onache și-i șoptea la ureche:

— Tătuță, da la iștia ce să le scot?

Nu era lucru ușor de hotărît, căci după atîtea săptămîni de frig și sărăcie casele oamenilor scăpaseră la un pui de viață bună. Opaițele erau suite prin unghere, la icoane, iar în locul lor stăpîne ajungeau lămpi mari, cu sticla curată, și lumină era în fiece fereastră — pînă la streșini, pînă peste garduri, pînă în drum ajungea lumina. De mămăligă și pepeni murați nici pomeneală — bucatele iestea urmau să se întoarcă pe mesele oamenilor mai încolo, prin postul cel mare, iar acum, prin case, numai mirozne de sarmale, de friptură, de copturi. Și,

firește, colaci. Clituri de colaci micuți, lîngă ei alt clit de colaci — ceva mai mărișori și, în sfîrșit, colaci mari, frumoși cum nu se mai poate, căci și colindele veneau la fereastră felurite: colinde mici, colinde mai măricele și colinde nemaipomenite, cu clinchet de clopot, cu pocnet de bici.

În noaptea spre Anul Nou satul era numai vuiet, numai fierbere. Pe toate drumurile trec, înotînd prin omăt, cete de colindători. Duc colaci înșirați pe bețe, duc în trăistuțe, la șold, nuci și covrigi, învață din mers colinde noi. Cînd se întîlnesc două cete, se laudă care și cît a cîștigat, întreabă în ce case oamenii sînt mai darnici și după ce se duc de-i colindă, mai umblă cît umblă și vin iarăși la fereastra ceea — poate va da Domnul și nu-i vor recunoaște.

Fetele nu-și mai pot găsi loc. Ba-s la o fereastră, ba vin la alta, și tot caută să ghicească, și tot ascultă — li se tot năzare ceva. Și-s frumușele, și-s numai ochi și urechi, căci printre colindători o să vină neapărat și cel care le va fi sortit. Și trebuie să ia bine sama, să nu-l supere cumva, altfel toată viața o să-i scoată ochii: cum, adică, vine el s-o colinde pentru două nuci și un colăcel?

— Tuță, da la aiștia ce să le scot?

Onache, firește, nu ajungea să se amestece în mărunțișurile iestea, ba că și Nuța mai mult se întreba pe sine însăși, căci nu dovedea să întrebe și de acum ieșea în prag cu mulțumitul. Iar cînd sub fereastra lor răsărea acea renumită colindă pe care o urmărea și o aștepta tot satul, cînd se desfăceau, răsunînd lîngă sticla ferestrei, glasuri, ce-ți topeau și inima, și sufletul, atunci împreună cu fiica ieșea și badea Onache în prag. Pofteau colindătorii în casă, se interesau de nu-i prea frig afară, întrebau ce le mai fac părinții, neamurile. Badea Onache le turna cîte-un pahar de vin, închina cu dînșii și, după ce Nuța le alegea cîte unul din cei mai frumoși colaci, Onache scotocea prin buzunare cîte un bănuț pentru fiecare colindător. Mișcați de-o asemenea primire, băieții cereau voie să mai colinde o dată, să colinde în casă. Tremura lumina în lampă, gata-gata să se stingă, tremura vinul în garafă, iar Nuța, prinsă de cîntare într-un ungheraș, stătea nemișcată, lipită de-un perete, deoarece casa din jurul ei se învîrtea ca un scrînciob —

și colacii, și colindătorii, și farfuria cu grîu de pe masă, și spinarea tatălui ei.

Sculați, sculați, boieri mari,
Și sculați și slugile,
Că vă vin colindători!

Sfinte Dumnezeule, atîta amar de vreme pare să fi trecut de atunci, atîtea focuri au bîntuit pe drumurile pe unde umblaseră odată copiii cu colinda, încît pare o minune că mai poți și azi întîlni oameni din veacul cela de demult. Mai trăiește badea Onache, trăiesc mulți dintre acei care îl colindaseră odată, cu toate că pe colindători acum nu-i mai cunoști, și nici ei nu-și mai țin minte colindele.

S-a schimbat și badea Onache. A îmbătrînit, încît cei de nu l-au văzut de mulți ani mai să nu-l cunoască. Dar colinda aleasă odată și-o ține minte, și dacă e să-l rogi frumos, iarna, la un pahar de vin, ți-o cîntă cuvînt cu cuvînt. El nu-și schimbă obiceiurile, și cele două sărbători, pe care și le-a ales odată demult, alese rămîn și azi. Spre cumplita mirare a satului, el știe, ca și mai înainte, la ce dată o să cadă Paștele în anul cutare, pe cînd o să vină Crăciunul.

Și întrucît acum colindători erau puțini — și chiar de apăreau pe uliță, nu mai veneau ei la fereastra unui moșneag, — badea Onache pornea el însuși cu colinda. Își umplea buzunarele cu grîu, lua din tindă un baston bun pentru pus colaci, venea la fereastra Nuței, bocănea cu un deget și întreba:

— Se poate?

Nuța, fericită, îl poftea în casă, îl poftea la masă, stăteau o sară întreagă împreună, culegînd din trecut crîmpeie de sărbători și amintiri. Întorceau din ceața vremilor Crăciunuri aproape uitate, sărbători aproape pierdute, colinde ce abia mai luminau ici printr-un cuvințel, colo printr-o fărîmă de melodie.

„Oare ce-o fi făcînd acum moșneagul?"

Pentru întîia oară de cum se ridicase, i s-a întîmplat să facă Crăciunul fără tata, și poate pentru că era pentru prima dată, Nuța, stînd așa, singurică în maternitate, s-a gîndit că nu-i nimica veșnic pe lumea asta. Tatăl ei a îmbătrînit cu totul, mîne-poimîne se va duce pe urmele Tincuței și nimeni nu-i va mai veni la fereastră s-o colinde.

I s-a făcut așa, deodată, dor de moșneag, a fript-o un dor de nu-și găsea loc, așa cum nu și-l găsea atunci, demult, în copilărie, cînd tata, singura dragoste mare, singurul tovarăș de joacă, pleca pe undeva și nu se mai întorcea... Atunci, ca să se întoarcă mai repede, îl chema prin cahlă, ori făcea palmele pîlnie și-l striga în toate cele patru părți ale lumii. Aici, la maternitate, n-avea cahlă, dar avea palme, și fără a sta mult pe gînduri, l-a chemat. L-a chemat după toate regulile, așa cum făcea în copilărie, și cu toate că îi venea a rîde de-o asemenea șotie, a crezut într-însa. A început să-l aștepte oră cu oră, iar el nu mai venea. Ciutura era alături, cărarea era scurtă, vremea era frumoasă — un ceas de drum și ești ajuns, iar el nu mai vine...

S-a trecut prima zi de Crăciun, a trecut a doua zi, a trecut a treia, el tot nu venea, iar mai apoi, chiar de-ar fi vrut, nu putea să vină. Vremea a întors-o în frig, în viscole. Vreo patru ani la rînd iernile veneau calde, moloșage, și oamenii au cam început a uita ce înseamnă frigul, ce înseamnă iarna. Nici de-ale focului, nici îmbrăcăminte caldă nu-și pregăteau din vreme, și iată că gerurile s-au năpustit în cîmpie cu atîta cruzime, de parcă pedepseau un popor fugit de sub stăpînirea lor.

Cîteva zile la rînd vîntul a tot purtat prin cîmpie o zăpadă zgrunțuroasă, aspră și grea ca nisipul. Și o tot mîna de pe un deal pe altul, o desfăcea șaluri, o culca moale peste sulurile nalte, după care se răzgîndea, strica totul și începea de la început aceeași joacă pe același loc. Iar de sus tot vine și vine zăpadă, și au rămas viscolite văile, pădurile, încît oamenii nu-și mai cunoșteau cîmpia. Satele așezate mai prin văgăuni s-au dus la fundul zăpezilor, de le-au rămas numai acoperișurile. Pe alocuri, chiar și în cîmp gol, pe loc drept, a tot nins, că stîlpul de telegraf s-a dus și el la fund — numai paharele albe de faianță se arătau pe ici-colo.

La maternitate au venit zile grele, a intrat frigul. S-au terminat cărbunii în beci, iar ceilalți cărbuni erau încă la gară. Cineva a spus cuiva, acela a uitat să-i spună la vreme altuia, și sobele s-au răcit. S-au adunat cu toții într-un singur salon — și moașele, și doctorițele, și mamele cu copii, căci pentru o singură sobă mai rămîneau cărbuni. Acum Nuței i s-a făcut dor de casă. Își ținea copilul cu ea sub plapumă, îl încălzea cu suflarea și-i șoptea la ureche:

— Las', dacă n-a vrut el să vină, ne ducem chiar noi la tătuca, și-l vom colinda frumușel și să vedem atunci cu ce-o să ne mulțumească el.

În ziua cînd a venit Mircea să-i ia acasă, gerul parcă a mai scăzut, viscolul se potolise, dar era atîta omăt, că nu se putea trece cu mașina prin gară. Nuța cu copilul s-au urcat mai întîi într-o săniuță trasă de cai, și Mircea, prin grădini, cu mare ce i-a scos la trecerea peste drumul-de-fier, unde îi aștepta o „Volgă" albastră, împrumutată de la președinte anume pentru asta.

— Voi numai luați sama să nu-mi răciți, îi ruga Mircea. O singură grijă — să nu răciți, că de dus vă duc clasa întîi.

Și, într-adevăr, le chibzuise pe toate cum nu se mai poate de bine. În mașină era cald, aveau cîteva cojoace și nici nu mirosea a benzină, căci mașina nu lucra. Venea mută ca o sanie trasă de-un tractor. Cei șapte kilometri — de la Pămînteni la Ciutura — i-au tot făcut vreo două ceasuri, căci ba tractorul se înăbușea, ba mașina prea o lua aiurea, ba se rupea cablul cu care era legată. Mircea, numai într-o cojocică fără mîneci, alerga ca o suveică de la tractor la mașină, de la mașină înapoi la tractor. Nuța îl certa că de ce nu îmbracă paltonul, ca să nu răcească, dar el n-a răcit. Ei însă au răcit amîndoi — și ea, și copilul. Poate pentru că mașina se mișca mută și Nuța nu se putea obișnui cu o astfel de sanie, poate pentru că slăbise după naștere, dar de la o jumătate de drum au început a o necăji amețelile și o tot înțepa ceva sub bărbie, anume acolo unde îi răsărea, de fiecare dată cum răcea, o gîlcă. Copilul, mutat de la locul unde se obișnuise, a început a scînci: Nuța îl ținea în brațe, tot pornea un cîntec de leagăn, dar pe urmă, nici ea însăși nu-și dădea sama cum trecea de la naninani la cele curți nalte, minunate...

„Amu bătrînul o fi stînd la poartă, ne-o fi așteptînd."

A zărit încă de departe, din mașină forfoteala ce domnea în jurul casei sale. A încercat-o un fior de groază, moștenit de la maică-sa. De fiecare dată cînd se întorcea de pe undeva și vedea lume multă adunată în ogradă, o năvăleau cele mai negre presimțiri — o fi ars ceva, o fi murit cineva. Mircea însă era liniștit. Li-

niștea lui i s-a transmis Nuței, și atunci femeia a văzut că nu e vorba de nici o nenorocire. Trebăluiau cîteva femei cu fustele prinse în brîu, niște băietani cărau din mahala tacîmuri, scaune, se auzea cineva după casă tăind lemne. Pe acoperișul casei se topise mai toată zăpada, iar hogeagul fumega, nu se vedea din fum.

„Amu o să facem și noi o petrecere frumoasă..."

Nici nu s-a bucurat, nici să se amărască. S-a gîndit așa, într-o doară, de parcă altei femei i-ar fi venit gîndul ista, iar Nuța, toată făptura ei era numai ochi, și căutau cei ochi un bătrîn nalt, cu cușmă brumărie. Îl căutau prin ogradă, îl iscodeau de după perdelele ferestrelor, îl căutau prin ogrăzile vecinilor. Femeia îl căuta pe propriul său părinte, îl căuta pe marele vrăjitor ce știa cînd vin sărbătorile, știa să colinde, știa să mulțumească colindătorilor...

Nu venise. S-a adunat lume ca la nuntă — rude, cumătre, vecine, veniseră chiar și femei din mahala cu care nu se prea avea de bine — veniseră așa, în treacăt, pe-o clipă, să-i vadă copilul. Și numai tatăl ei, cel mai bun om dintre toți cei pe cîți îi cunoscuse, n-a venit. Tractorul, în sfîrșit, a amuțit, mașina s-a oprit ceva mai sus de portiță. Nuța i-a dat copilul lui Mircea, apoi a coborît și ea. Zîmbea binevoitor tuturor, dădea din cap a înțelegere, răspundea la glume. Iar sufletul ei bocea, bocea de parcă bătrînul Onache n-ar mai fi fost pe lume, și nu va mai avea cine să-i vie de Crăciun la fereastră, să întrebe: „Se poate, nu se poate?".

Mircea trecea mîndru prin ogradă cu copilul în brațe, iar Nuța venea încet în urma lui și ar fi vrut să vie și mai încet, ori chiar să se oprească locului. Și această mare adunătură de lume, și petrecerea ce se punea aici la cale au băgat frica într-însa. O speriase zăpada din ograda lor, măcinată de atîta umblătură, o speriase vorbăraia ce domnea jur-împrejur, se temea să pășească pragul casei, căci acolo gospodăriseră de acum alte femei și ea putea să nu mai cunoască nimic din cele ce-i fuseseră odată dragi.

Spre marele său noroc, cum a pășit pragul, a dat cu ochii de Paraschița. A privit-o lung, cu tot ce avea pe inimă, și Paraschița, femeie simplă, care nici măcar nu știa a se iscăli într-o sutime de secundă a înțeles că Nuța vrea să scape de hărmălaia ce-o înconjoară. Luc-

rurile odată înțelese rămîneau lege pentru dînsa și, fără a sta mult pe gînduri, s-a apucat de treabă. Alături de bucătărie era o odăiță mică — pe atunci pe cînd își făcuse casă, o plănuiseră pentru copii, dar copiilor nu le-a plăcut acolo, își luau noaptea pernuța, plapuma și veneau în odaia cea mare la părinți. Astfel cămăruța rămăsese un fel de colț al nimănui. Cînd se adunau lucruri pe care nu știau unde să le ducă, le duceau încolo; cînd înnopta cîte-un străin ce n-avea unde să doarmă — îl culcau acolo. Și tot acolo își țineau pînea, oloiul, fructele.

Paraschița ochise de multă vreme odăița ceea, dar stătea la îndoială: să puie mîna pe dînsa, s-o mai lase? Acum s-a hotărît. Într-o clipă a scos de acolo totul, a spălat podelele, a pus o măsuță, un scaun, un pat pentru copil și un divan vechișor pentru mamă. Căldură era cîtă vrei, căci alături, după perete, sufla fierbințeala bucătăriei. După ce i-a așezat pe mamă și pe copil la adăpost, a închis ușa, s-a rezemat de ea, apărîndu-i cu pieptul, rămînînd neînduplecată la toate iscodirile, ca și bunelul ei, care făcuse douăzeci și cinci de ani armată la țar.

— ... că să nu-i deocheți!

Încolo, în toată casa era un tămbălău cum nu se mai pomenise. Nici n-ai pe unde trece, nici n-ai pe ce te așeza. Pe mese, pe scaune, pe podele — numai copturi, răcituri, cîrnați, lăzi cu sticle pline, iar printre toate aiestea — lume de pe lume. Umblă toți ca furnicile — nu le ajunge un stăpîn și se tot sfătuiesc unii pe alții, și-s îmbujorați, și se grăbesc, iar izul petrecerii ce va să vină îi tot zădără, îi ațiță.

Copilul dormea și Nuța s-a gîndit: ferice de el că doarme și nu le vede pe toate cîte se fac aici în casă. Era tot atît de tristă cum intrase, ba acum începuse să i se pară că a nimerit într-o capcană. A fost scoasă cu amăgeală pentru o săptămînă din sat, iar în această săptămînă biata ei căsuță a căzut pradă unei turme însetate și înfometate. Acum se vor aduna ca lăcustele, vor bea și mînca tot ce se va găsi de băut și mîncat, vor strica podelele cu călcîiele, îi vor sluți tot omătul din jurul casei cu rugina celor băute, iar pe la zori se vor împrăștia, lăsînd-o singură-singurică, cu patru copii, cu un bărbat supărat și cu un car de blide nespălate.

— Mircea!

Marele tămbălău ce domnea în casa lor s-a lăsat tăiat în două de-o dungă subțire de tăcere. Se auzeau numai focul trosnind în cuptor și toporul tăind lemne după casă — încolo liniște și pace. După care cineva a întrebat în șoaptă:

— Ce s-a tîmplat?

Altul, tot în șoaptă, i-a răspuns:

— Cumătra îl cheamă pe cumătrul.

A fost scos din pămînt și adus la fața locului. În clipa cînd Mircea a deschis ușa cămăruței unde era mama cu copilul, tămbălăul a pornit din nou. Cumătra l-a găsit pe cumătrul. Mircea stătea în prag cu un fir electric în mînă și cu gîndul cine știe pe unde. S-a pomenit, în ultima clipă, că nu arde becul în casa cea mare. L-au schimbat cu altul nou și tot nu arde — trebuia schimbat cablul.

— M-ai chemat?

Iar el măsoară cu șchioapa firul — bine ar fi să-i ajungă. Dacă n-o să-i ajungă, atunci ce-i de făcut?

— Mircea, tu măcar să-mi fi spus și mie cîtă lume ai chemat, și pe cînd, și pe cine anume?!

— Cum, nu ți-am spus? s-a mirat el, măsurînd iar cu șchioapa cablul, și pe fața lui se zbate o mică nădejde: s-ar putea să-i ajungă. Dacă nu ajunge, lăsăm o bucată din cel vechi, că cel vechi nu s-o fi stricat el chiar pe de-a întregul.

— Nu mi-ai spus.

— Atunci dar de ce nu m-ai întrebat mai nainte? Că amu nici eu nu mai țin minte. Să vedem desară. Care vine, înseamnă că a fost poftit, cei de nu vin, firește, nici poftiți n-au fost...

— Vezi să nu fi uitat pe cineva. Mai ales, dintre prietenii noștri mai vechi, că cei de treabă îs și rușinoși pe deasupra.

— Ei, la cei prea-prea rușinoși nici nu m-am dus, că, dă-i încolo! Ce să le distrug sănătatea, făcîndu-i să roșească o noapte întreagă în casa mea?!

— Pe tata l-ai poftit?

Ea încă nu dovedise a-și sfîrși bine vorba, cînd și-a dat sama că nu l-a poftit, și i-a părut rău că l-a întrebat. De cîțiva ani, din vara ceea cînd s-a dus Onache cu coșul cela de papură ca că-l coboare de pe tractor, tot moc-

neau unul împotriva altuia. Cum se întîmplă deseori printre oameni, moștenirea darului măsurii de la socru-său a luminat pe-o clipă mintea lui Mircea și s-a stins, lăsînd doar o amintire stînjenitoare. Și-l tot rodea amintirea ceea, îl tot chinuia, iar Ciutura, pe de altă parte, nu este nici ea proastă și la o beție cu coniac, cînd Mircea nu mai știa nici el însuși cu ce s-ar mai lăuda, cineva l-a sfătuit să-și mulțumească socrul, pentru că pe toate cîte le are le-a învățat nu atît de la tata, cît de la socru-său. Aceste cuvinte nevinovate au făcut să explodeze ceea ce a mocnit în sufletul lui Mircea.

— Da ce mare lucru m-o învățat el, ce mi-o adus în coșul cela de papură acolo pe dealul cel mic? Că o venit ghijlăul să mi se laude cît de bine o duce, ca să văd cît de rău am ajuns eu? Pentru asta se cuvine a mulțumi?!

— De ce nu?

— Ehei, d-apu las' că amu îi rîndul meu să-i arăt moșneagului cum se trăiește pe lume!

O fi ajuns, pe semne, vorbele lui Mircea la urechile bătrînului Onache, căci nu mai avură ochi să se vadă unul pe altul. De cîte ori s-a apucat Nuța să-i împace, să vadă ce-a fost, ce n-a fost acolo între dînșii, dacă degeaba. După care s-a apucat să-i împace Ciutura, iar Ciutura, cînd se apucă să împace pe cineva, cînd începe a tot căra la mărturii și dovezi, nu se oprește pînă nu-i face dușmani de moarte. Adică Onache nu prea avea ce împărți cu ginerele, dar Mircea nu mai putea uita odată binele ce i s-a făcut. O chestiune curat moldovenească — pentru a nu rămînea nimănui datori, ne supărăm pe cei ce ne-au făcut binele, și habar de grijă!

După naștere Nuța s-a gîndit că poate copilul venit pe lume chiar de sărbătorile Crăciunului îl va îmbuna cumva pe Mircea, dar cum Dumnezeu să-l îmbuneze, cînd, uite, nici măcar nu s-a trudit să se ducă pînă la casa socrului!

— Pot să mă duc să-l chem. Dacă zici tu.

Asta e: dacă zici tu. El unul nu zice nimic.

Și totuși, în adîncul inimii Mircea era om bun, era gata de împăcare, și Nuța s-a mulțumit măcar cu atît.

— Ce să te mai duci?... Las' c-a veni el și singur.

A spus-o liniștit, convinsă că o să vină. Mircea s-a uitat la nevastă lung, iscoditor, apoi a zîmbit oarecum

enigmatic și, mulțumit că a mai scăpat de-o grijă, a rupt-o din loc, căci se putea întîmpla să nu ajungă firul cela, și atunci ce e de făcut, tovarăși?!

Cum s-a închis ușa în urma lui, Nuței au și început să-i joace ochii în lacrimi. A luat copilul să-l alăpteze și se gîndea: ce-o fi fiind de tot boceşte întruna sufletul ei? Să se fi întîmplat ceva cu bătrînul și ei nu-i spun, pentru că e slabă încă după naștere? Ca să-și vie oleacă în fire, a chemat-o pe Paraschița, a început cu dînsa o vorbă lungă, povestindu-i cu de-amănuntul cum au venit ei la gară, se întreba cum s-o fi putut întîmpla să răcească ei amîndoi — și ea, și copilul? Paraschița o asculta clipind des, a înțelegere. După care s-a dus la bucătărie, a fiert romaniță cu floare de tei, i-a dat să bea zamă fierbinte. A acoperit-o cu cîteva plapume și, cînd pe fruntea Nuței au răsărit primele picături de sudoare, Paraschița a întrebat-o în șoaptă:

— S' mă duc să-l chem?

Genele Nuței au tresărit a mare mirare, apoi au clipit moale, dulce, recunoscător: du-te. Paraschița a aruncat pe umeri o zăbunică, și-a pus în picioare o pereche de galoși, pe care bărbatul i-i trimisese cîndva din Donbas, și ea îi păstra mai mult ca amintire, încălțîndu-i numai de zile mari. A pornit voinicește prin suluri, zgribulită și învinețită de frig. După un asemenea drum alta în locul ei ar fi răcit, ar fi căzut la pat, poate și moartea i s-ar fi tras din asta, dar Paraschița, iernînd toată viața fără prea multă îmbrăcăminte, fără prea bună încălțăminte, a ajuns a nu se mai teme de nimica.

Peste vreun ceas și ceva s-a întors. Nu putea scoate o vorbă, îi clănțăneau dinții în gură de atîta frig, dar ochii îi luceau a bucurie, a izbîndă.

Sufletul Nuței, după cîteva zile de zbucium, în sfîrșit, s-a potolit și femeia a adormit cu copilul alături.

Capitolul XVI

CUMĂTRIA

Primii au sosit muzicanții. Erau degerați, căci au fost aduși cu sania de departe. Și-au pus instrumentele la cald, au cinstit cîte un pahar de basamac, după care au

ieșit în ogradă și au ars un pui de sîrbă pipărată, ceea ce avea să însemne că renumita petrecere din casa lui Mircea Moraru începe.

Musafirii parcă atîta așteptau — îndată după sîrba ceea au și prins să sosească. Mircea îi întîmpina pe toți la poartă, îi petrecea în casă, îi ajuta să-și scuture încălțările de omăt, să-și scoată haina, îi așeza la masă, îi sperla pentru început cu un păhăruț de votcă. Se lăuda cu feciorul pe care îl are, făgăduia cumătrelor care vor ști cum să se poarte să-l dea pentru a fi ținut în brațe. Lăutarii între timp îi tot dădeau zor cu cîntecele, dar, firește, înțelegeau cu toții că musafirii cei scumpi, și cumătria cea frumoasă, și băuturile celea alese, — toate aveau să apară ceva mai încolo.

Vorbeau scurt, numai prin frînturi de vorbe, tot ciulindu-și urechea, pînă ce Mircea a prins vuiet moale de mașină. Pe pîrtia făcută de tractor coborau două mașini: una albastră — a președintelui din Ciutura, alta neagră, venită din raion anume pentru cumătria asta. S-au oprit amîndouă ceva mai sus de poartă, căci era zăpadă multă, nu se putea trece. Dar, vti, să vii la un ciuturean în musafirie și să-ți oprești mașina în drum, fără a trage frumos în ogradă, e o rușine de neînchipuit pentru cei ce primesc musafiri! Mircea a scos din casă cumătrii ce apucaseră a veni și i-a pus la lucru. Unii rîneau omătul, alții stricau poarta, restul împingeau din urmă și, iată-le, amîndouă mașinile, acolo unde li se cuvenea lor să fie.

Cumătria se mișcă din loc. Dar abia a început, că s-a și stins, s-a înecat într-un fel de stinghereală ce apare de fiecare dată cînd se adună oameni ce nu se cunosc bine între ei. Nuța, pe jumătate adormită, a surprins nodul cela de tăcere stînjenitoare și deodată s-a trezit. Inima i s-a făcut cît un purice — sfinte Dumnezeule, ce se fac ei dacă petrecerea se destramă și toată munca, toată cheltuiala va fi în zadar?! Apoi, colac peste pupăză, Mircea dispăruse. Îl purtau dracii pe undeva. Trebuia trimis fuguța după dînsul, el era singurul om care știa cum să facă să fie bine. Stai că s-au găsit, au trimis, l-au adus. De abia a intrat, iar împreună cu dînsul s-a-întors spuma gălăgioasă a petrecerii, voia bună a tuturora, și Nuța și-a făcut cruce: slavă Domnului, a trecut și asta.

Bătrînul Onache nu mai venea. I-a spus Paraschi-

ței că vine, zicea că, uite, mîntuie de făcut focul în sobă și vine, dar nu venea. Nuța îl grăbea în sinea sa, voia să-l vadă venit acum, cît musafirii îs încă treji, și sarmalele calde, și vinul neînceput. El însă nu venea și iată că nu-i ajungea bietei femei răbdare, cum nu-i ajungea atunci demult, în copilărie. Pe cînd stătea ea așa chinuită și nu mai știa ce să facă, a răsărit în prag Mircea.

— Măi femeie, cum vrei și cum poți, da trebuie să te arăți și tu cu copilul — măcar pe cinci minute!

Nuței încă nu-i trecuse fierbințeala, dar nu știa ce să facă pentru ca să treacă vremea mai repede. S-a ridicat, s-a dres puțin. A înfășat copilul, i l-a dat lui Mircea, iar ea a pornit în urma lui. Casa cea mare le-a ieșit în întîmpinare cu mese încărcate, cu multă lume, cu muzică și voie bună. Bietei mame i se clătina pămîntul sub picioare, avea amețeli, se ruga în sinea ei s-o ajute Domnul să se țină bine, să nu cadă, să nu strice cumătria, căci de atîta vreme umblă să facă și ei o petrecere frumoasă în casa lor.

— Să ne fii sănătoasă, cumătră!

— Și mata, și copchilul!

— Apu' să-i mai faceți, și să-i creșteți, că sînteți tineri ș-aveți de unde.

— Să-mi trăiți o sută de ani și eu să fiu acela care să vă duc crucea.

— Dă-te la o parte, măi! Că femeile vor să se pupe.

Plutea în jur o ceață deasă, și Nuța, zîmbind tuturor, căuta prin ceață cu paharul său paharele cumătrilor, paharele cumătrelor. Ciocnea cu ele, primea daruri, răspundea cu vorbe pregătite din vreme, frumoase, în rostul cărora nu mai credea nici ea, nu mai credeau nici musafirii. Apoi în zarva ceea mare s-a făcut o spărtură, un coridoraș și ea a început a fura cu spinarea înapoi, spre ușă. Paraschița, prinzînd mișcarea, a smuls din brațele unei cumătre tinere copilul, ocărînd-o că habar n-are cum se țin copiii, l-a dus în odăița mică de lîngă bucătărie — și iată-i pe amîndoi scăpați, cu datoria gata făcută.

Amețiți de primele pahare, mesenii nici n-au prea prins de veste cum au dispărut mama și copilul. Mulțumită că a scăpat atît de ieftin, Nuța a scăldat copilul, l-a lăsat puțin să gîngurească așa în voie, fără a-l înfășa.

Pe urmă l-a înfășat, i-a dat să sugă, și cum copilul a adormit cu sfîrcul sînului în gură, ea, pornită de-o curiozitate sfîntă, a început să-și poarte privirea peste chipul lui micuț, fraged, căutînd vreun semn, vreo semincioară, vreo aluzie măcar la viitoarea soartă a acestei micuțe făpturi.

Privirea luneca la vale, apoi urcă îndărăt, și iar venea să lunece, dar nu putea culege nimic, pentru că totul era prea micuț, prea fraged, prea „ca la toți copiii". Femeia însă nu voia să se împace cu nimic. Copilul era al ei, iar ea nu semăna cu toată lumea. Era numai una Nuța Moraru în toată Ciutura, în toată cîmpia, în toată țara, și copilul ei trebuia să fie unul singur. În Ciutura. În cîmpie. În țară. Îl zămislise din trupul său, îl purtase sub inima sa, îl plătise cu chinurile nașterii, trebuia numaidecît să-i semene ei în neasemănarea cu lumea întreagă.

Privirea urcă cu deșertul la deal, cu deșertul vine la vale. Deodată însă, cum stătea ea culcată, rezemată într-un cot, deasupra copilului, i s-a tăiat suflarea, i s-a oprit inima. A recunoscut și fruntea, și obrajii, și bărbia. Erau ale lui, ale copilului, dar mai semănau puțin cu ale cuiva. Le știa bine, trăise o viață lîngă ele. Nu putea acum, la repezeală, ghici de la cine să le fi moștenit, dar se bucura, căci fusese cu toate luate de la un om bun, scump inimii ei.

Sculați, sculați, boieri mari!

În sfîrșit, și-a dat sama. A oftat lung, senin, ajunsă într-o singură clipă fericită. Și fruntea, și obrăjorii, și bărbia — toate fuseseră luate de la Onache, numai că luate au fost nu de la moșneagul ce abia mai umblă azi pe drumuri, ci de la acel Onache tînăr, isteț, plin de viață, pe care ea abia de-l mai ține minte. Se născuse, de bună samă, un nepot de-al lui Onache. Aceeași frunte înaltă, curată și senină, aceiași obraji senini și zîmbăreți, aceeași bărbie îndărătnică și răbdătoare.

Nuța a tot stat aplecată asupra copilului, pînă i-a amorțit cotul, dar tot stătea, se temea să nu piardă acest început de asemănare. I se părea că copilul, cu fiece clipă, tot mai mult și mai mult seamănă cu Onache, și s-a gîndit: sfinte Dumnezeule, prin cîte a mai trecut, și cîte a îndurat, și cum se tot întoarce el iară la viață,

neamul cela al Cărăbușilor! Cu cîteva ceasuri în urmă ea bocea fruntea și obrajii, și bărbia acestui chip de om, pierdut pentru totdeauna, și cînd colo le găsește proaspete, fragede, trezite pentru o viață nouă.

S-a gîndit că totuși este undeva pe lume dreptate. Ajunge omul la dînsa pe niște căi, că nici prin cap să-ți dea; deseori trece pe lîngă dreptate fără s-o cunoască ori, cînd o cunoaște, o pierde tot așa de ușor cum a găsit-o, căci nu știe s-o prețuiască îndeajuns, nu știe s-o apere cînd ea e în primejdie, dar dreptatea, firește, este.

Fericită, și-a lipit fruntea de căpșorul micuț și fra ged al copilului, a ațipit, dar peste o scurtă vreme s-a trezit.

„Vine tata!"

Tremura sticla în ferestre de cîntarea lăutarilor, ge meau podelele în casa cea mare, o fierbere și un zgomot în jur cum nu se mai află, dar auzul ei stătea ca în copi lărie de veghe și, cum au răsărit în ogradă pașii bătrî nului, inima i-a și zvîcnit de bucurie, cum zvîcnea ea de fiecare dată atunci, demult, în casa părintească.

„Vine tata!"

Badea Onache mai întîi s-a dus să vadă dacă n au uitat stăpînii, luați cu petrecerile, să hrănească oile, să închidă găinile, și de abia după ce le-a rînduit pe toate, și-a scuturat pîslarii în prag, a deschis ușa. În tindă a zăbovit o vreme — erau trei uși și el nu știa pe care s o deschidă, ca să-și vadă nepotul. A găsit o pînă la urmă, a deschis-o — și iată-l în prag. Stătea cu cușma în mînă, mijindu-și privirea, căci lumina era potolită cu niște îm brobodeli, și el nu-și putea da sama: doarme mama cu copilul ori nu doarme? A șoptit încet, pentru că, dacă dorm, să nu-i trezească:

— Bună sara.

— Bună. Treci, tată, lasă-ți cojocul, așază-te, dacă îi găsi pe ce să te așezi... Au dus totul în casa cea mare.

Bătrînul a spus împăciuitor:

— Apoi că așa e la petreceri...

Și-a scos cușma, a dezbrăcat cojocul. Toate cuierele, toate țintele din pereți erau ocupate de hainele musa firilor, și bătrînul le-a așezat pe ale sale jos, pe podea, într-un ungheraș. Paraschița, tot trebăluind prin bucă tărie, l-o fi zărit. I-a adus un scăunaș josuț pe care îi

plăcea lui să șadă cînd venea la fiică, și Onache s-a așezat lîngă ușă, căci cămăruța era mică, alt loc nu prea aveau. Venise îmbrăcat în niște haine vechi, purtate. Crăciunul după stilul nou trecuse, după cel vechi încă n-a venit, și ziua ceea era pentru el o obișnuită zi de lucru.

Prin fereastră răzbătea albeața omătului din ogradă. Era cald, era noapte, și toate păreau în firea lucrurilor — un bătrîn venise să-și vadă fiica, pentru că demult nu s-au văzut. Venise să-și vadă nepotul, pe care nu-l văzuse încă niciodată.

— Ce mai fac oițele noastre, tată? Am auzit c-ai dat pe la ocol. O fi uitat Mircea celă al meu de dînsele...

Onache i-a luat apărarea ginerelui:

— Las' că o duc ele bine, oițele. Au de toate.

Delicat cum era, s-a simțit obligat să lămurească ce l-a făcut să treacă prin ocol.

— M-am dus să le samăn, să vă facă cîrlani buni, că amu are cine purta cușme.

Nuța uitase cu totul că de sfîntul Vasile, în prima zi a anului cel nou, des-de-dimineață, cînd porneau ei pe la case cu semănatul, stăpînii îi rugau să le semene și vitele prin ocoale, prin grajduri. Norocul la vite totdeauna i s-a părut Nuței dintre cele mai mari și acum s-a bucurat și a crezut în el așa, deodată, cum cred copiii.

— Da pe noi, cu băiatul, nu ne sameni?

Onache stătea la îndoială.

— Dacă o trecut, Nuță, Crăciunul.

— Ei și dacă o trecut. Că la oi, iaca, cum te-ai dus și le-ai semănat?...

— Apoi, m-am dus, că, de, ce știu ele, oile...

— Hai, samănă-ne, că nu știm nici noi mai multe...

Onache s-a ridicat de pe scăunaș, a scos din buzunar un pumn de grăunțe de păpușoi, l-a aruncat la întîmplare prin odaie. Boabele s-au risipit, sunînd moale, bătrînul a mai scos un pumn, înainte de a-l arunca a șoptit ceva, și Nuța deodată s-a văzut pe scenă, și-a auzit glasul cela de demult:

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Pășescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

„Sfinte Doamne, pare că o mie de ani să fi trecut de atunci!"

— Doarme? a întrebat în șoaptă bătrînul.

Nuța n-a auzit ce-a întrebat-o, dar, cum a venit el aproape, ea, cu suflarea oprită, îi cerceta fruntea, obrajii, bărbia.

— Ce mai faci, tată? Că demult n-ai mai fost pe la noi...

— Apoi că noi, bătrînii, ne pornim des, dacă ne mai întorc bătrînețile din drum înapoi...

Paraschița, tot alergînd cu farfuriile din bucătărie în casa cea mare, o fi găsit ea vreme să-i șoptească lui Mircea că i-a venit socrul. Mircea, cherchelit cum era, a sărit de la masă — ca să vezi, o venit totuși! Orișicum, Cărăbuș era omul cu care își trăise mai toată viața, și orice ar fi fost între ei, ar fi vrut să-l vadă azi în casa sa. Să-l aducă la masa cea mare, să închine cu el un pahar-două. Poate și Vasile Petrovici va găsi pentru el o clipă-două — șefilor, cînd iau un pahar-două, le place să stea de vorbă cu bătrînii despre amărîta viață din trecut și cea fericită din zilele noastre. N-ajungeau scaune, dar pentru socru a găsit el de pe undeva unul vechi. De abia l-a adus, că o muiere l-a și prins cu șezutul, și Mircea s-a gîndit: așa nu face el treabă. Mai întîi să-și aducă musafirul și pe urmă să-i caute scaun.

A intrat în odăița de lîngă bucătărie, și-a desfăcut brațele și după o modă nouă, de abia acum ajunsă în Ciutura, l-a îmbrățișat pe bătrîn, pupîndu-l de trei ori:

— *Papașa!!!*

Onache, cam stingherit de atîta pupăciune, a luat de alături o cănuță pe jumătate umplută cu zamă de romaniță, a ridicat-o sus, urîndu-le lui, și Nuței, și copilului noroc în viață.

— Cum, adică, tată?! Cuvintele iestea frumoase se cer duse dincolo, în casa cea mare, și spuse la un pahar de vin bun, da în cănuța asta e zamă de romaniță. Apoi *niujeli* crezi mata că am ajuns eu la așa viață ca să cinstesc lumea, cînd mi se naște un copil, cu zamă de romaniță?!

Bătrînul și-a scăpat privirea spre mîneca dreaptă — ca să vezi ce s-a învechit și ce s-a destrămat haina ceea a lui... Mîne-poimîne nu va avea cu ce ieși din casă. Iar băutura, într-adevăr, era o zamă pentru răceală.

— Ce să mai încurc și eu lumea, măi băiete! Am trecut, iaca, așa cum eram, fără a mă găti, iar acolo o fi fiind *nacealnici,* oameni de vază...

— Ce vorbești, tată! Toată casa e plină cu pîrliți de

aici, din mahală, de aici din sat, iar Vasile Petrovici îi un om ca o pîne caldă. Iaca, să mergi înadins cu mine — am să te aşez alături şi ai să vezi ce om de viaţă...

Onache l-a privit lung, sec, înstrăinat.

— Bătrînii n-au ce căuta printre cei tineri, proştii n-au ce se vîrî printre cei deştepţi, şi zilele de lucru nu trebuiesc încurcate cu zilele de sărbătoare.

Stătea pe scăunaşul lui — ţepos, bătrîn, îndărătnic. Mircea a rămas pe gînduri, iar Nuţa s-a ridicat încet, căci părea să se întrevadă o mică împletitură din sfada ceea străveche a lor. N-a urmat însă nimic. Mircea i-a spus:

— Mata, tată, ţi-ai trăit ce-a fost a matale, ţi-ai luat de la viaţă ce-a fost de luat... Amu să ne laşi să luăm şi noi ce-i al nostru.

Onache a ridicat amîndouă braţele în semn de cedare totală:

— Ferit-a sfîntul să mă amestec eu în treburile voastre! Am trecut, iaca, s-o văd pe fata asta, că n-am văzut-o demult. Îmi hodinesc oleacă picioarele şi mă întorc înapoi.

Mircea era numai mirare:

— Cum, mata n-ai venit la cumătrie?

— Doamne fereşte. Pentru că eu, măi băiete, în toată viaţa mea nu m-am aşezat la masa cuiva fără să fiu poftit şi fără să primesc cu tot sufletul, cu toată inima, cuvîntul celui ce mă poftеşte.

Treptat ginerele a început a se trezi din uşoara-i ameţeală ce-l furase. Pe obrajii rumeni au răsărit pete albe, iar privirea lui, scînteietoare şi veselă cu o clipă în urmă, a început a păli. Totuşi bătrînul ista intrase în viaţa lui atunci cînd a vrut el să intre, şi de plecat va pleca numai atunci cînd îi va veni lui a se duce.

Între timp în casa cea mare a prins a se potoli roata petrecerii, apoi s-a oprit cu totul. Mircea trebuia să se scoale, să se ducă, s-o urnească iar din loc. Şi nu-i era lui a se duce, cum nu i-i omului a mînca măsălari, dar în el de acum trăia brigadierul, şi brigadierul îl primea în sara ceea pe Vasile Petrovici în casa sa.

Onache şi-a plecat fruntea, iar Nuţa s-a întors în altă parte să nu vadă cum va porni el şi se va duce la datorie. Mircea a ieşit, dar peste cîteva clipe s-a întors. A pus un taburet în faţa bătrînului, apoi iar s-a dus, a adus o

farfurie cu sarmale, una cu răcituri, o garafă cu vin.

— Pahare n-avem, ni-i crede. Varsă zama ceea din ceșcuță.

Și iar s-a dus, apoi, peste o vreme, petrecerea a și început a se înfiripa. Onache, cu toate că nu părea să fi venit la cumătrie, a băut încet, cu pricepere, vinul, a mîncat cu poftă și răciturile, și sarmalele. Între timp i s-a trezit nepotul. Bătrînul a așteptat pînă mamă-sa i-a dat să sugă, apoi a cerut să-l țină în brațe.

— Iaca, bre Nuță, de cum v-am crescut, n-am mai ținut copii.

La pieptul bătrînului micuțul a adormit îndată. Nuța se frămînta. Mai întîi a vrut să-l ispitească pe bătrîn — să-l întrebe ce crede el: cu cine seamănă copilul, dar pe urmă s-a răzgîndit. Asemănarea copilului cu vița neamului său a devenit pentru ea singurul rost, singura bucurie mare în viață, și ea s-a speriat să nu piardă totul așa, deodată. Femeie ca toate femeile, ea și-a făcut din asta o taină. Avea încă mulți ani înainte să tot urmărească cum se vor schimba bărbia, fruntea și umerii obrajilor, pînă ce asemănarea se va împlini și se va ridica în fața întregului sat.

Onache, după ce a tot purtat prin odaie copilul adormit, a venit de la așezat frumușel lîngă Nuța. Și-a luat cușma, o tot sucea în fel și chip ca să plece, dar nici că de plecat nu-l lasă inima. Simțea el cît de greu i-o fi fiind fiicei în sara ceea, dar nu știa cum s-o ajute, pentru că, iaca, nu putea găsi un capăt bun de vorbă.

— Mai șezi oleacă, tată, că nopțile îs mari, pînă în ziuă mai este.

— Elei, că chiar bine zici: cît o mai rămas pînă în ziuă!!

Mulțumit că și fiică-sa pare să caute acest început de vorbă, s-a așezat iar pe scăunaș, și atunci Nuța l-a întrebat:

— Cum îți pare matale iarna asta? Că eu mai mult prin fereastră am văzut-o și nici nu-mi pot da sama: e spre bine sau spre rău că o picat atîta omăt ș-o fost așa de frig?

— Omătul, el mai totdeauna e spre bine, dacă chiar pre l-o cărat iarna asta! Și apoi, oricum, iarna abia începe!

— Crezi mata că viscolul poate s-o întoarcă?

— Dacă el, fată-hăi, nici nu mai știe pe unde se duce, pe unde o întoarce napoi... Parcă se potolise pe-o zidouă, da amu sara, cînd m-am pornit spre voi, iar o început a ninge. Se poate să fie un an bun pentru păpușoi, pentru că, mi-aduc aminte, ziceau bătrînii: ninsoarea de după viscol samănă nu atît omăt cît păpușoi.

— Dumnezeu cu dînșii, tată, că m-am săturat de păpușoii ceia ca de hrean.

— Bată-te cu palma peste gură, fată-hăi! Moldova — patria strugurilor! Moldova — patria merelor!! Toate bune și frumoase, dar, oricît am meliția noi ș-am tot striga că așa și pe dincolo, păpușoii au fost aceia care au venit de fiecare dată atunci cînd ne lovea soarta...

— Nu știu cum o fi fost acolo, dar așa mi s-o urît de dînșii, că n-am ochi să-i văd. Chiar i-am zis lui Mircea să ieie din colhoz cîteva căldări, să avem ce arunca iarna la găini și mai mult nici să n-aud de dînșii.

Trist și îngîndurat, Onache a rămas pe-o vreme nemișcat, de parcă ar fi fost cioplit din piatră, astfel încît Nuța a tresărit cînd el într-un tîrziu a făcut, dus pe gînduri:

— Hm!

Peste o altă lungă pauză a adăugat însă cu o mare părere de rău, de parcă cel ce nu mai avea ochi să vadă păpușoiul nu mai avea ochi să-l vadă nici pe dînsul.

— Iaca, să fi știut, aș fi luat niște grîu să vă samăn sau chiar orez, că am pe undeva pe acolo și oleacă de orez...

Nuța a zîmbit.

— Ce să ne sameni, tată, cu ceea ce știi bine că nu va crește aici la noi cît vacul...

— Dar cine atunci, fată-hăi, să vă între în voie?! Am venit, iaca, și eu cu păpușoi, cu ceea ce a crescut aici de cînd lumea, cu ceea ce te-am crescut și pe tine, că, țin minte, cît ai fost la mine în casă, nu te-am auzit o dată să fi ocărît păpușoiul. Ce ți-o venit amu?

— Nu mi-o venit nimica, tată, dar, drept să-ți spun, mă tem de sărăcie. Atîta am tot prășit păpușoii ceia, atîta am tot secerat, dezghiocat, măcinat, fiert și mîncat, încît, știi, cum văd ciocălău, cu sau fără grăunțe, cum aud numele lor mă cuprinde un fel de ceață, mi-i lînced, mi se face lehamite de toate.

— Apoi, femeilor după naștere chiar li se întîmplă să li se facă lehamite de toate. Unele ajung că

vorbesc în dodii, dar asta e în firea lucrurilor, pentru că, de, așa le e feleșagul... Eu, iaca, bărbat fiind și om cu mintea întreagă, cu soveste, și tot uneori se întîmplă să ocărăsc și eu păpușoiul. Mai ales cînd vine rîndul să scoți păpușoiul cela din buruieni. Te apleci, te tot apleci, și tot așa pînă ce te prinde un junghi în șale și, înciudat cum ești, zici și tu: mama lor de păpușoi și răzmamă! Să-mi tot așteptați voi în pod cînd vă voi mai sămăna eu vreodată...

— Lasă, tată, că mata cocolești păpușoiul ista de cînd te țin minte! Toată copilăria am tot îmblat la prășit păpușoi. Toată tinerețea am tot mîncat mămăligă cu mujdei. Pînă că și la școală o vreme mă porecleau „covașă", pentru că mama obișnuia să facă primăvara un fel de zamă acrișoară din făină de păpușoi...

— Las' că era bună covașa ceea. Uneori chiar mi se face dor de dînsa.

— Nu zic, bună o fi fost ea pe vremea ceea, dar, tată dragă, azi e altă lume! Treci mata o dată Ciutura asta a noastră dintr-un capăt în altul și uită-te bine ce pun oamenii prin ogrăzi: care vie, care livadă, care usturoi. Fac ce fac și scot în fiece an de pe peticul cela de pămînt din preajma casei cîte patru-cinci mii, și numai mata din an în an pui păpușoi.

— Dacă să nu crezi, rodesc bine.

— Mă rog, o fi rodind ei bine, dar cît strîngi mata acolo — trei-patru saci? Și cît poți scoate pe dînșii: trei-patru sute?

„Sfinte Dumnezeule, s-a gîndit Onache cu tristețe, iată că și fiică-mea a prins a le socoti pe toate în ruble. Dar, pe de altă parte, dacă stai așa să te gîndești, cît poate ținea piept o femeie în fața unei lumi și în fața bărbatului său?..."

— Dacă eu, măi Nuțișor, nici nu pun, nici nu prășesc păpușoi de vînzare. Îi pun așa, pentru mine, și de-ar fi să cadă ei cu totul în preț, de-ar fi să fie cîte-o capică pudul, eu și atunci aș pune păpușoi în jurul casei.

— La ce bun? Să aibă satul de ce rîde? Crezi mata că eu nu-i văd pe ciutureni cum rînjesc ei pe sub mustea-ță trecînd pe lîngă casa matale?

— Tu îi vezi pe cei ce trec rînjind, da eu le văd pe femeile ce vin și se roagă de-un pumn-doi de făină, că li s-o făcut dor de-o mămăliguță.

— Ai mata făină de păpuşoi?

— Cum să n-am?!

— Nu te-am văzut niciodată făcîndu-ţi mămăligă.

— Nu-mi fac, pentru că nu-mi prieşte de la o vreme, dar făină ţin în casă dintotdeauna... Şi zic, tu îi vezi pe cei ce rînjesc, iar eu îi văd pe cei ce vin şi mă roagă pentru un snop de hlujani, că n-au cu ce scoate văcuţa din iarnă.

— Şi dacă nici mămăliga nu-ţi mai prieşte, nici vacă pentru hlujanii ceia nu mai ai, la ce bun să pui an de an păpuşoi în jurul casei?!

— Îi pun de frumusaţă, că, atunci cînd ies în prag şi-i văd cum foşnesc ei în bătaia vîntului, parcă mi-ar fi mîngîiat cineva sufletul. Păpuşoii din ogradă sînt singurele mele neamuri care mi-au mai rămas. Şi atunci cînd îi samăn, şi atunci cînd îi prăşesc, şi atunci cînd îi secer, şi atunci cînd îi curăţ, cînd îi dezghioc, cînd îi macin,— eu sînt veşnic printre neamurile mele. Iaca, chiar mai dăunăzi, cînd m-am întors de la moară, am visat-o pe mătuşa ceea de pe malul Nistrului...

— Pe călugăriţa?

— Dacă nu mai era călugăriţă... Aşa îi zicea lumea, pentru că, de, lumea ca lumea...

— Lasă-mă, tată, şi cu neamul cela al nostru, că mă rîdeau fetele cînd se apropia hramul. La unii vin cu trăsuri bune, cai cu hamuri; alţii, mă rog, pe jos, dar oameni bine aşezaţi, bine îmbrăcaţi, aşa că şi la masă ai pe cine pofti, şi un pahar ai cu cine închina, iar la noi venea din cînd în cînd o babă bătrînă într-o căruţă hrentuită, trasă de-o gloabă de cal ca vai de dînsul...

— Apoi, că pe atunci, fată dragă, nu se obişnuia a îmbla cu maşina în musafirie; dar, drept să-ţi spun, uneori, văzîndu-i cum în zi de sărbătoare întră şiragul de maşini cu musafiri în sat ori cum iese, stau aşa şi mă gîndesc: oare cîţi dintr-înşii ar putea rupe bucata de la gură pentru un neam de-al lor aşa cum făcea mătuşa ceea a noastră, Dumnezeu s-o ierte? Cîţi dintr-înşii ar putea să-şi împartă ultima bucăţică cu aproapele lor? În anii cînd cu o căldare de păpuşoi puteai cumpăra un om cu casă, cu suflet cu tot, ea venea, descărca în bătătură tăbultocul, zicînd: „Să fie de sufletul neamurilor" — şi se ducea fără a aştepta să-i mulţumeşti, să-i săruţi mîna... Că, de n-ar fi fost ea cu darurile celea

ale ei, nu știu de mai eram noi pe lume — și eu, și tu, și copchilul ista al tău...

La un moment dat Nuței i s-a părut că vede aievea cum a trecut viața de la tata la ea, apoi de la ea la copilul ei. Pentru că s-a pomenit de copil, a întins brațul, l-a legănat puțin, cu toate că copilul dormea și fără legănat, dar, oricum, acest gest a luminat-o, a umplut-o de gingășie.

— Ferit-a sfîntul, tată, n-am vrut să spun nimic de rău despre mătușa ceea a noastră. Uneori o visez și eu, și chiar mi-e oarecum cînd mi se arată în vis, pentru că am văzut-o numai o singură dată, demult, în copilărie. După cîte știu, nici mata n-ai mai văzut-o după aceea...

Onache a rămas indignat de-o asemenea bănuială.

— No, că eu am văzut-o și după război, pe vremea toametei. De-amu cînd e a pe sfîrșite seceta cea mare, cînd iată că vine vremea semănatului, iar de semănat nu mai aveam ce, îmi trimite ea vorbă prin niște oameni de acolo din sat, care au fost la iarmaroc și au dat de niște oameni de-ai noștri, ca să mă duc s-o văd. Era, săraca, bolnavă, zăcea la pat, și nici să audă, nici să vadă. M-o rugat să mă așez lîngă dînsa, o trecut așa, cu palmele pe fața mea, de parcă vroia să mă cunoască cu vîrful degetelor. Mi-o spus că, iaca, acolo, sub laiță, o legăturică cu hanganași — așa le zicea ea păpușoilor celora mărunței. „E tot ce pot să-ți las ca moștenire. Îi duci acasă, zice, îi sameni, și vezi ca în fiece an să freamăte păpușoiul cu frunză lungă în fața casei tale."

— Omul, cînd îi vine ceasul, cîte spune...

— Mă tem, dragul tatei, că mi-o veni și mie rîndul să spun lucruri deochete. Că, iaca, am venit sara asta la voi cu păpușoi în buzunare nu atît ca să vă saman, cît ca să aduc un pumn de hanganași în casa ta, și să te rog frumos, din an în an, măcar o cît de mică bucățică de pămînt...

— Mai bine să mor, tată, decît să-mi crească păpușoi lîngă prag! Iară — cu mămăliga, iară — cu sărăcia!!

— Să nu-mi vorbești de rău vechea noastră sărăcie, pentru că ea, sărmana, sătulă nu a fost, frumoasă nu a fost, dar tihnă și pace sufletească ne-o adus din plin. Și venea tihna ceea, dacă vrei să știi, împreună cu fiertul mămăliguței, de cîte două ori pe zi, dimineața și sara... Iaca, parcă o vedeam cum întra pe ușă!

— Nu cumva vrei să spui că de cînd nu mai fac oamenii cîte două mămăliguțe pe zi...

— Tocmai asta vroiam să spun.

—Cum dar trăim noi fără tihnă și pace sufletească?!

— Mă mir și eu cum de trăiți... Că, iaca, să luăm Ciutura de la un capăt, casă cu casă, om cu om, soartă cu soartă. Ai văzut tu vreun ciuturean stînd la o răscruce pe gînduri? Ai văzut vreo femeie mergînd pe drum și rîzînd nici chiar ea nu mai știe de ce? Ai văzut tu vreo fetișcană alergînd asupra vîntului învăpăiată, gata fiind să strîngă la piept o lume întreagă?!

Vorbele lui, cum era de fiecare dată cînd cădea în harul povestitului, veneau ca un potop, apoi potopul se desfăcea în rîuri mari, rîurile - în pîrăiașe, și fiecare își avea albia sa, malurile sale, numele său. Pe urmă iar se adunau toate într-o apă clocotitoare, și tot venea apa ceea, semănînd în jur pace, tihnă și voie bună. Nuța se gîndea cam prin ce-ar putea ea să-i mulțumească bătrînului, ce întîmplare din viața ei ar fi bine să-i povestească, dar ropotul apelor a turat-o, a legănat-o și ea a adormit.

După perete, în casa cea mare, musafirii au început să cînte Au cîntat cîntece rusești, ucrainești. Cineva începuse „A ruginit frunza din vii", dar n-au știut cuvintele și s-au lăsat păgubași. Începea cîntecele nevasta președintelui de colhoz. Femeie arțăgoasă, avea nevasta ceea a președintelui un glas frumos ca un clopot și știa să tulbure, știa să atîțe glasul cela, așa încît la anumite întorsături de cîntec se cutremura casa lui Mircea cu temelie cu tot. Dar nici Nuța, nici copilul nu mai auzeau vuietul cela. Toate grijile și necazurile pe care le-au avut le-au lăsat bătrînului, și Onache a tot picurat vreo trei ceasuri pe scăunaș, păzind hodina lor De abia pe la zori s-a ridicat și încet, ca să nu-i trezească, a ieșit. S-a uitat prinprejur, ar fi vrut sa se mire, să laude ori sa înjure iarna, dar n-avea pe nimeni arături și a hotărît să pornească spre casă. A ocolit grijuliu, pe departe, cele două „Volgi", de parcă ar fi tost două bălțoace, și omul se temea să nu scape umezeală în pîsluri, dupa care a ieșit la drum, a pornit pe pîrtia tăcută de tractor

* * *

Peste sat domnea o liniște adîncă. Întroienită de zăpadă, zgribulită de frig, Ciutura dormea și nici o lumină prin ferestre, nici un fuior de fum deasupra caselor, nici un vîrf de cușmă prin ogrăzi. Și era de mirare, căci noaptea se cam trecuse. Fusese o noapte lungă cît un veac, și ciuturenii, de obicei cînd veneau nopțile lungi în miez de iarnă, se sculau mult pînă la ziuă; făceau focul prin sobe, dezmorțeau cumpenele fîntînilor, prinse de gheață, îngrijeau de vite, făceau cu lopata cărări prin ogradă. S-o fi întîmplat însă ceva la mijloc în noaptea ceea, pentru că Ciutura n-a vrut să se scoale desde-dimineață. I-a venit ei să mai odihnească o țîră pe la zori și, uite, hodinește.

„Îi hîtră, măi, Ciutura asta a noastră, și-a zis cu multă bunăvoință badea Onache. Îi hîtră ca o vulpe."

Apoi s-a gîndit că de hîtră Ciutura poate că nu-i ca chiar cine știe ce hîtră, dar toane are destule. Nu i-au plăcut lui badea Onache toanele nici înainte, nu-i plac ele nici acum. Omul cu toane e ca și un copil, nu știe azi ce-o să-l apuce mîine. Ciuturii, de altminteri, puțin îi păsa. Uneori, iaca, îi vine ei a petrece. O prinde pofta pe vremea semănatului ori pe vremea strînsului, cînd bietul ciuturean nu mai vede pe unde calcă de atîta grabă mare. Satului însă îi vine a petrece și, cu toată graba, într-o clipă lasă lucrul baltă, își suflecă mînecile și-i arde un guleai, de-i merge vestea prin toată cîmpia. Alteori vine o zi frumoasă și e sărbătoare, și nici de lucru nu prea este. Femeile s-au gătit — care a făcut răcituri, care plăcinte, și de băut se găsește mai în fiece casă. Muzicanții cîntă în vale, grijile — care s-a trecut, care s-a uitat, ș-a rămas numai să se așeze omul la masă, să toarne vin în pahare, dar trece așa un vînt peste sat, lumea se burzuluiește și nu mai vrea să petreacă. Nici să sărbătorească nu vrea. Stau și se ciondănesc bărbații cu nevestele, apoi se încaieră vecinele între ele, după care vine rîndul vecinilor. După ciorovăielile celea sforăitoare cei care aveau de gînd să se ducă undeva în musafirie acum — gata, nu se mai duc, iar cei care păreau că așteaptă ei înșiși musafiri acum — gata, nu mai așteaptă pe nimeni. Pe după-amiază, de ciudă ori de necaz, ciutureanul prinde cu mîna o coadă de sapă și scormo-

neşte într-un fund de grădină, mai mult pentru a dovedi tuturora că, uite, nu i-i lui azi a sărbători şi el nu sarbatoreşte.

Chiar din capul locului, cînd s-a pornit vorbă despre viitoarea petrecere din casa lui Mircea, Onache şi-a ciulit urechea — nu cumva Ciutura să le facă bucata! La început părea că toate merg de minune. Ciutura se avea de bine şi cu Mircea, şi cu Nuţa, Ciutura bîrfea cu mare bunăvoinţă viitoarea cumătrie. Pînă chiar şi în ziua cînd a fost adusă mama cu copilul, satul era vesel şi plin de voie bună. Tocmai încetase viscolul şi oamenii au pus mîna pe lopeţi, că nu-i ţăran căruia să nu-i placă a face cărare prin zăpadă. Ca să vezi, viscolul cela o fi crezut că — gata: s-a zis cu Ciutura. Dar, pe naiba! Îi fac ei din nou cărăruşe — una la fîntînă, alta la grajd, a treia la drum. Încă una pînă la vecin, iar mai apoi te pomeneşti că s-a iscat un suflet bun să facă drum şi pînă la tine.

Satul era numai vuiet, numai lopeţi, numai omăt aruncat în sus. În amurg însă, cum au intrat muzicanţii în sat, şi în ograda lui Mircea s-a înălţat sîrba ceea pipărată, Ciuturii într-o singură clipă i-a şi sărit ţandăra. Care muzică, ce fel de cumătrie?! Satul nu ştie şi nici nu vrea să ştie. Oamenii s-au închis prin case, s-au grăbit la culcare. Cînd badea Onache a pornit spre fiică, era încă devreme, dar prin sat au şi început a se stinge luminile.

„Amu să nu te apropii, că muşcă..."

Ciutura n-a vrut să vadă nici perechile ce se duceau la cumătrie, nici cele două maşini care au tras la Mircea în ogradă. Satul n-a vrut să audă nici cîntecele lăutarilor, nici pe cele ale cumătrilor, şi Onache îi dădea oarecum dreptate satului. N-avea Ciutura chef de petrecere în sara ceea şi cine ce putea să-i zică? Că, la urma urmei, poate un sat face măcar atîta lucru: cînd vrea — petrece, cînd nu vrea — se culcă.

N-avea chef de petrecere în sara ceea nici badea Onache. Nu văzuse nici el cele două maşini venind spre casa ginerelui, nici perechile de cumătri, nici cîntecele lăutarilor nu le auzise. Dacă însă vine vorba că de ce nu s-a culcat şi el odată cu satul, apoi, de, ce să-i faci? Îi era fiică, iar că cinstise un pahar de vin şi gustase nişte sarmale, apoi, de, trecuse Crăciunul nu

demult. Cumătria cu ale sale, el — cu ale lui. S-a dus să-și vadă fiica și nepotul. L-au primit frumos, ca pe-un tată, pentru că așa-i pînă ce se mai țin sărbătorile și oamenii au în casă de toate...

Toate bune și frumoase, și totuși, se întorcea Onache amărît cum n-a mai fost demult. Venea încet, înotînd prin zăpadă și se gîndea: oare ce-o fi însemnat că în anul acela copiii aproape deloc n-au mai umblat cu colinda? Se ducea obiceiul ista din viața Ciuturii O sărbătoare atît de frumoasă și s-a dus. Poate satul cu vremea își va face rost de alte sărbători, poate și mai frumoase, dar pînă nu găsești altele, de ce să le lași pe cele care le ai? Sărbătoarea îi o bucurie pentru om, iar omul, dacă rămîne fără bucurii, devine cînos la inimă, iar cu răutate nu s-a făcut încă nimic bun pe lumea asta.

Era o noapte frumoasă, cu iz de basm. Asemenea nopți fermecătoare vin rar în cîmpie, poate de trei-patru ori pe an, și țăranii simt prin somn frumusețea lor istovitoare. Se trezesc, ies afară. În noaptea ceea însă satul n-avea chef de nimic — nici de nopți frumoase măcar, și asta îl întrista cumplit pe bietul moșneag.

O lună mare, orbitoare se înălțase pe cerul senin și albastru. O lumină vie, scînteietoare se topea în jur, sărind de pe un sul de zăpadă pe altul, și toată cîmpia părea o mare albă, spumoasă, plină de pietre scumpe. Într-o clipă de zbucium marea a fost tăiată de frămîntarea ei, oprită, înțepenită locului. Acum ea își scalda podoabele în lumină, și numai umbra bătrînului, lungă și neagră ca cerneala, vine pe-o clipă, stinge jocul scînteietor al zăpezilor, dar numai pe-o clipă, căci bătrînul tot merge, umbra se prelinge supusă în urma lui, și jocul începe din nou.

Și cum venea el așa încet spre casă, deodată i s-a părut că zăpezile iernii cîntă. Aveau ele un cîntec molcom al lor, un cîntec alb, scînteietor, ce semăna puțin cu o colindă de-a noastră, și se gîndea Onache că de n-ar fi fost el așa bătrîn, poate ar fi încercat să învețe colinda zăpezilor, să i-o spună pe urmă Nuței.

A început să-l doară inima. Îl durea încet, prelung, cum te doare ea cînd îi a pierdere mare, și Onache se gîndea: oare ce să-l fi durînd ea? Poate o fi supărat-o cu frigul, poate din pricina vinului, poate pentru că se trecuse de acum noaptea și el nu hodinise deloc? Dar

tot umblînd cu presupuneri, știa el prea bine că de capătul durerilor n-o să mai dea. Pentru că de la o vreme inima începuse a trăi o viață a sa aparte — ba îl junghie așa, deodată, ba începe a se zbate, ba prinde să-l doară. A tot încercat în multe rînduri s-o mîngîie, s-o ia cu vorba, s-o împace, dar n-a izbutit și a lăsat-o în plata Domnului.

Acum venea încet spre casă și era atîta frumusețe în jur, și cîntau în cor zăpezile unei ierni întregi, cîntau de te-topeai de colindele lor, dar inima îl durea și pace. Casa îi era de acum aproape de tot, dar nu-i era lui a se întoarce în casa ceea, și el căuta vreun drumușor ca să mai înconjoare oleacă, să mai tragă aer curat, să mai asculte cîntarea iernii, să se mai mire de joaca valurilor celora scînteietoare. I s-a urît cu totul casa lui. În jumătatea ceea de ceas, cît venea de la fiică, i s-au urît și acoperișul, și pereții, și ușile, și ferestrele; i-a venit așa, deodată, să treacă pe lîngă casa lui fără a intra pe portiță, fără a se opri... Să se tot ducă înainte, în lume, să găsească oameni vrednici, să rămînă acolo cu ei, să facă laolaltă casă nouă, să le ia pe toate de la început. Era însă iarnă, era noapte tîrzie și era frig. Îi înghețaseră mînile pînă la coate, și urechile, și cu toate că sufletul se cerea dus departe în lume, picioarele îl grăbeau spre casa cea veche, spre sobă.

Era aproape ajuns. Trecuse de fîntînă, îi rămăseseră vreo sută de pași, cînd s-a oprit locului și un fior de groază i-a scuturat umerii. Peste o clipă și-a revenit, s-a uitat primprejur. A făcut o mișcare să se apere. Trebuia, cît nu era tîrziu, să puie mîna pe-un toiag, pe-o piatră măcar, dar împrejur n-avea nimic — numai suluri de zăpadă albă, frumoasă, scînteietoare...

„O fi venit să mă prade..."

Ușa casei stătea deschisă, era atît de larg deschisă, încît se vedeau pînă și umbrele tinzii. L-or fi pîndit cînd s-a mișcat din casă și au venit să-l fure. Adunau, pe semne, la repezeală, în saci, puțina lui avere. Și nu că i-ar fi fost lui de averea ceea, dar se temea să nu dea tîlharii peste dînsul. Iată-i, peste o clipă-două ies din casă, și parcă-i mare lucru să-i dai unui moșneag cu ciomagul în cap? Iar satul dormea, dormea buștean dintr-un capăt în celălalt și numai hăt peste vale se auzea cum urzește un cîntec nou soția președintelui.

Tîlharii nu se grăbeau să iasă. Vîntul scîrțiia încet, a jale, ușa tinzii și Onache s-a gîndit: da poate nu-s tîlhari, poate Tincuța cu cei doi băieți s-au repezit noaptea să-l vadă, și el tocmai nu era acasă?

„Ce Dumnezeu, parcă nici de băut n-am băut chiar atîta, da ia ce gogomănii îmi întră în cap!"

Și s-a supărat pe sine. A tușit de cîteva ori, a înjurat o dată, a pornit hotărît și a ajuns pînă la prag. Pragul tinzii nu-l putea trece. Picioarele nu vroiau să-l treacă. Tremurau.

„Se tem, tămîia mamei lor..."

Picioarele au fost dintotdeauna marea lui rușine.

— Care-i acolo, măi?

A repezit moale ușa tinzii, ca să nu prindă casa răceală, a cules de lîngă perete o lopată și a început a face cărărușe prin sulurile de zăpadă. Cîndva, în copilărie, cînd venea vremea de curățit omătul, lui nu-i dădeau lopata — erau alții mai mari, și el, toată viața, cînd vedea căzînd multă zăpadă, se frămînta în mintea lui: îi vor da ori nu-i vor mai da lopata?!

Slavă Domnului, acum o avea pe-a lui. Avea omăt destul, avea lopată. Prima cărărușă a făcut-o la fîntînă — fără apă omul nu poate. Cea de-a doua cărărușă, cotind puțin, s-a dus pînă la căpița cu fîn, apoi ceva mai la deal, unde era o girezuică cu bețe de răsărită pentru foc — nici vitele, nici soba din casă nu trebuiesc uitate. Încă o cărare a făcut-o pînă la oițe — cuminte și darnic animal la casa omului. O altă cărăruie s-a dus la poiata cu găini și, în sfîrșit, încă una, la nujnic. Cea din urmă n-a prea ieșit acătării, dar las' că o să-i șadă bine așa cum este.

Mai spre ziuă muzicanții din casa ginerelui au prins a o lăsa mai moale cu sîrbele — și petrecerea, tot coborînd încet la vale, a început a se stinge.

„Hei, măi, c-o fost o petrecere nemaipomenită!!" — și-a zis Onache, uimit de cele ce poate face un om în casa lui. Fericit că o asemenea cumătrie strașnică s-a tîmplat să fie în casa ginerelui, la botezul unui nepot de-al lui, Onache a prins a ciuli urechea spre satul din vale. Oricum, a fost o noapte nemaipomenită, hotărît că a fost o noapte nemaipomenită și să vedem deci ce are de zis satul din vale.

Satul tace. Satul nu zice nimic. Cîntă cucoșii, latră un cîne, scîrțiie o portiță. Bate mărunțel valul unei

fîntîni, măsurînd viteza cu care căldarea deșartă coboară în adîncuri pentru a se umplea cu mult blagoslovita vlagă, după care același val proslăvește cu alt glas ridicarea apei din adîncuri. Toate bune și frumoase, dar stai că au mai fost oameni, au mai săpat fîntîni ș-au scos apă. Ceva dădea de bănuit, aduce prin ceva a moft hărnicia asta a Ciuturii, și Onache, știindu-și bine satul, ia căldările și pornește repejor spre fîntînă. Des-de-dimineață viața satului se adună în jurul fîntînilor. Acolo-s noutățile, acolo se zămislește și politica cea mare a satului, și politica lui cea mică.

— 'neața, bade Onache! Bucuroși să te vedem voinic, sănătoșel! Iaca, ne-o fericit Dumnezeu, cît despre americani — cine știe cum se vor descurca ei pînă la urmă...

— Da ce-i cu americanii?

— Cum, chiar să nu fi auzit?! C-au transmis și la radio, și la televizor — o furtună s-o iscat pe mare și o venit peste America ceea ca o urgie. O furtună cu nume frumos ca de fumeie — ori că Diana, ori că Daiana îi zice, dar, cum îs ele, fumeile, nebune la supărare, Daiana ceea scotea, badei, copaci, rupea acoperișurile de pe case, de-a lăsat numai jale în urma sa...

Soarta Americii în dimineața ceea îl preocupa pe Onache ceva mai puțin decît pe vecinii săi, și el tot aștepta o clipă potrivită pentru a putea întoarce vorba spre nemaipomenita cumătrie din casa ginerelui, dar vecinii nu se mai puteau opri, tot jelindu-i pe americani. În cele din urmă, bietul Onache, amărît cum nu se mai poate, și-a luat căldările pline și a pornit cu ele spre casă. Așa-s vecinii de cînd lumea: se poartă omenește cu tine atîta vreme cît ești ceva mai jos decît dînșii, dar, pe măsură ce începi a te ridica, să vezi cum li se schimbă năravul!

„O să mă duc la cei de pe dealul mic, și-a zis Onache acasă. Acolo-i fruntea satului, demnitatea lui, acolo, lîngă izvoare, se adună ce-o mai rămas din Ciutura. Și chiar de scapă ei și cîte-o vorbă politicește greșită, cînd se adună la izvor vorbesc frumos, pe îndelete: îl lasă pe fiecare să-și spună păsul, nu se vîră prostește cu noutățile peste tine, luîndu-ți vorba din gură.. "

La izvoare era lume puțină — un băiețel și vreo două-trei babe, în schimb babele nu mai puteau de bucuroase ce erau.

— Amu, săraca Ciutură va mai răsufla și ea oleacă, pentru că, zău, nu mai era chip... S-au mai întors o dată cu fața spre noi.

— Cine s-a întors?

— Cum, chiar să nu fi auzit mata noutatea? Să ai ginere brigadier și să nu știi noutățile?

— Care noutăți, femeie?

— D-apu că, iaca, iar e vorba să ne întoarcă napoi grădinile. Or scăpa oleacă bieții oameni — care cu un copăcel, care cu o tufă de vie, că strîmtorați cum eram, nu mai era chip...

Înfierbîntate și uituce, babele tot torceau la vorbe goale, ba întrerupîndu-se una pe alta, ba completîndu-se, așa încît Onache a obosit să le tot urmărească și le-a lăsat în plata Domnului. Venea spre casă domol, îngîndurat. S-a întîmplat ceva cu Ciutura noaptea trecută, căci iară — a cîta oară! — nu-și mai cunoștea satul. Are el ce are cu ginerele, au fost sfădiți, mă rog, e treaba lor, dar, la urma urmei, a fost o frumusețe de cumătrie în sat, care a ținut de cu sară și pînă în ziua albă! O cumătrie cu muzicanți, cu mașini, cu musafiri veniți pînă și din raion. O cumătrie despre care se va vorbi un an în toată Cîmpia Sorocii! Și Ciutura, care era în stare să discute cu săptămînile o veselie prostească închegată într-o sară la bufet, acum se făcea că habar n-are de cele petrecute noaptea trecută. Se întîmplase însă un lucru mare la mijloc. Răsărise un nou vlăstar la încheietura dealului mare și-a dealului mic: venise pe lume un nepot de-al lui Onache Cărăbuș. Creștea, cu alte cuvinte, sămînța neamului care a știut ce-i munca, ce-i cuvîntul, ce-i cinstea. Ei, hai, vecinii, mă rog, ca vecinii, numai zavistie și venin — se știe de cînd lumea. Babele de la izvoare îs neamuri de-ale lui Haralambie cel Deștept, pe ele numai pămîntul, copacii, vița de vie, rublișoarele strînse la legătură — altceva nu le interesează. Dar stai că Ciutura, pe lîngă dealul cel mic și dealul cel mare, mai are și niște case colo sub pădure. Obosit așa cum este, se va duce în mahalaua de sub pădure. Acolo lumea nu e deloc fudulă, cine ce are de spus îți spune verde în față. Fără fasoane, fără mofturi...

— Hei, bade Onache, încotro ai apucat-o cu noaptea în cap?

—Mă repăd aici la unul, că am o treabă. Și mata încotro așa diminecioară?

— Păi, la fîntînă, că arde totul în mine.. Parastasul și grijania...

— Pe cine sudui tu așa de dimineață?

— Pe cei de la *selpo*, pe cine altul? Că s-au dus încă de cu sară după marfă și n-au venit pînă amu. Parastasul...

— Era vorba să se aducă ceva marfă bună?

— Ce marfă bună, bade Onache, că s-o dus după votcă, iar votca, de cînd e lumea, îi marfă numa și numa — calitatea întîi!... Că pe Moraru cela, parastasul și grijania, cu toate că ți-i ginere, iaca, nu-l mai satură Dumnezeu. Cînd face o cumătrie, vine la cumparativă și ridică totul — vin, șampanie, votcă — de-am rămas cu toții... triști și cu paharul gol... Ș-am trimis-o pe vînzătoare asupra nopții după marfă, dar ea, tîrfa dracului, că știu eu cu cine se linge pe bot acolo în gară...

Ajuns acasă, Onache s-a întins pe laviță, a stat o vreme cu privirea suptă de albul-cenușiu al tavanului și, pînă la urmă, s-a întrebat: da poate că nu a mai fost chiar cine știe ce mare petrecere în Ciutura noaptea trecută? Poate că satul avea dreptate? La urma urmei, de ce adică și-ar permite el să nu-și vadă cu ochi buni ginerele, iar satul nu și-ar permite același lucru?!

Și totuși, satul e una, iar el e cu totul alta. Ciutura își legase bunăstarea de numele lui Mircea Moraru, pe cînd Onache Cărăbuș sufletul și-l legase. Viața și-o legase. Era în firea lucrurilor ca atunci cînd se înrudesc două neamuri, unul să-l înghită pe celălalt. De cînd stătea Ciutura la încheietura celor două dealuri, Cărăbușii erau și mai gospodari, și mai isteți, și mai cumsecade decît Morarii. Măritîndu-și fata cu unul din Morari, Onache visa să-l treacă cu vremea în zodia neamului său, era firesc ca cel din vale să urce la cel din deal.

Onache l-a zărit pe băietanul cela încă de pe cînd păștea vaca. Era isteț, era îndemînatic și, cînd a ajuns a-i fi socru, și-a zis: „Am să-l ajut, am să-l cresc cu mîna me, la casa me" — pentru că-i era nu atît socru cît tată. O vreme ginerele căuta să nu-i iasă din cuvînt, și toate mergeau bine, dar, vai, nici în visele cele mai negre Onache n-a visat că s-ar putea întîmpla ca odată și odată ginerele s-o întoarcă înapoi la neamurile sale din vale și să-i care împreună cu dînsul și pe Nuța, și pe copiii ei, singurele nemușoare ale lui Onache pe această lume!

Necunoscute sînt căile tale, Doamne, și necunoscute sînt durerile prin care dat ne este să trecem. Un om moare, altul se naște. O viță se stinge, alta prinde viață, se înfiripă. Așa e de cînd lumea, pe semne, asta se și numește viață. Ne doare nespus cînd îi pierdem pe cei dragi și scumpi, plîngem și nu ne mai putem afla alinare, dar, vai, clipele cînd rămînem față în față cu făclia neamului, care, iată, se stinge sub ochii tăi și nu se mai poate de făcut nimic, clipele acelea sînt, poate, cele mai amare, cele mai negre.

Onache Cărăbuș stătea înțepenit, stătea împietrit pe laviță și în clipele ceie negre se ruga să moară, să piară, să-l înghită așa, deodată, pămîntul, pentru ca să nu mai fie.

Capitolul XVII

FLUTURI NEGRI

Din ziua ceea bătrînului Onache a început să i se pară că cine știe cum și de ce, dar nu-l mai cunoșteau consătenii. Parcă ar fi dat orbul găinilor peste dînșii — îi dădeau ca și mai înainte bună ziua, îi făceau drum atunci cînd era de făcut drum, dar după ce îi dădeau bună ziua și îi făceau drum, scurtau pașii, se opreau, priveau lung în urma lui, de parcă se întrebau: cine-o fi moșneagul ista?

Era lucru de mare mirare, pentru că ciuturenii, buni sau răi, săraci sau bogați, deștepți sau proști, o grijă au avut totdeuna: să nu semene unul cu altul și, Doamne-Dumnezeule, ce mai adunătură de oameni trecea duminicile pe ulițele satului! Nalți cît un stîlp de telegraf și josuți; firi vesele, firi triste, fețe rotunde, lungărețe. Era lume felurită, așa cum coborîse ea din străfundul vremurilor, și noroc, poate, n-avea ciutureanul, pîne, poate, n-avea totdeauna, dar felul lui de-a fi și-l avea fiecare.

Apoi că era și Onache Cărăbuș om în rînd cu lumea, avea și el felul lui de-a fi și se deosebea printre oameni, și-l cunoșteau ciuturenii hăt de departe. Îl cunoșteau după statură, după vorbă, după cătătură, dar mai ales după umblet îl cunoșteau. Avea un umblet rar, încetinel, puțin cam mîndru, puțin cam leneș. Ciuturenii, de obi-

cei, se mișcau după cum îi mînau grijile — azi e la fugu-ța, mîne o lasă mai moale, poimîne iar e cu sufletul la gură. Lui Onache însă nu i-a plăcut hărțuiala asta a împrejurărilor — ba te mînă nainte, ba te prind de mîne-că și te țin locului. Pe la cincisprezece-șaisprezece ani și-a ales o măsură de pas așa cum i s-a părut lui că va fi mai bine, și aceea a fost a lui.

Ciuturenii, cînd îl zăreau pe uliță, zîmbeau, căci nici-odată n-ai fi putut spune: are vreo treabă omul cela sau a ieșit așa ca să vadă ce se mai face pe lume?... Și sara, și dimineața, și pe vremea semănatului și seceri-șului pășea mîndru, încetinel, întorcînd capul la stînga ori la dreapta cu multă îngrijorare, de parcă ar fi purtat în fundul pălăriei un cuib de rîndunică și n-ar fi vrut s-o sperie. După fiecare sută de pași se oprea să răsufle puțin, căuta în urmă să vadă cît a mers și se mira cumplit, părîndu-i-se că a ajuns grozav de departe.

Ciutura a încercat de nenumărate ori să-și bată joc de umbletul lui, dar hoțul de Onache nu voia să se supere, rîzînd și el împreună cu alții. A avut vreo trei porecle și toate porneau de la felul lui de-a umbla, dar nu s-au prins poreclele. Sătenii însă îl păsteau, aveau ei ce aveau cu dînsul. Pînă la urmă, s-a găsit unul deștept, care, după ce l-a tot urmărit ani la rînd, într-o zi, cînd a avut destui martori în jur, l-a întrebat:

Bade Onache, și cam cît plătești mata lăutarilor ce-ți tot cîntă marșul?

Cărăbuș a zîmbit: ca să vezi, pînă la urmă l-au des-cusut!

- Le plătesc un pumn de bani, măi frate iepure! Nu știu, poate de-ar fi să caut, aș găsi alții să-mi cînte mai ieftin, dar mi-au căzut cioarele iestea pe plac și nu mă pot despărți de dînsele, măcar mori.

Vezi să n-o pățești odată și odată. Că țiganii îs cu harțag — cîntă ei cît cîntă, dar apoi îi înflă dracii așa, din nimic, se supără și te leapădă în mijlocul dru-mului.

Onache și-a împins a mare necaz cușma spre ceafă și a scuipat peste gardul cuiva, căci aduceau a mare prostie vorbele ajunse la urechile lui.

— Cum să mă lepede, bre, cînd ei o duc la mine ca-n sînul lui Dumnezeu?

— Nu zi, bade Onache, că tobosarii iștia cu o mînă bat toba, iar cu cealaltă numără banii..

— Hei, nu m-au lepădat ei atunci cînd era cu lei, să mă lepede amu, cînd e cu ruble?!...

— Dacă ei nici să se uite la ruble!

— La ce se uită?

— La aur, la aur de cea mai supra marcă!

O dres cum o dres, o făcut cum o făcut, dar o umblat Onache Cărăbuș pînă la adînci bătrîneți cu lăutarii în urma lui. Atîtea necazuri, atîta bucluc o avut, încît nici el însuși nu știe cum a izbutit s-o scoată la capăt. N-o umblat prin lume să-i ademenească de la veselia altuia, nu i-a plătit cu bani furați, dar au fost ani grei și necazurile veneau unul după altul. Ba se sfădea cu lumea din pricina lăutarilor, ba se sfădea cu lăutarii din pricina lumii, ba înșiși lăutarii se iau de piept cu Ciutura — și ceartă de fă pace între dînșii.

Cu anii însă le-a mai venit și lăutarilor mintea la cap, s-a mai potolit și badea Onache. Trăind de atîta amar de vreme sub o singură căciulă, sub un singur acoperiș, sub un singur cer, au început a se înțelege, a se prețui, a se ierta unul pe altul, și totuși, un singur trup și un singur suflet nu au fost și nici nu aveau de unde fi. Vesel și binevoitor cum era, Onache, firește, trăia într-un sat cu oameni, iar trăind printre oameni, ți se întîmplă multe. Și nedreptățit poți fi, și murdărit poți ajunge, și amestecat în niște afaceri în care mai bine să nu te fi amestecat.

Cum se pomenea la strîmtoare, cum începeau buclucurile în casa lui badea Onache. Oricît de vesel ar fi fost el din fire, sînt vremuri cînd omului îi prieste cîntecul, dar vin și zile cînd nu-i arde de nimic. Lăutarilor însă puțin le pasă. Cum văd că bietul Onache nu mai tresaltă la cîntarea lor — gata, încep a se și găti de ducă — cu trompete, cu fluiere, cu toată averea lor cu tot. Onache îi prinde, unul cîte unul, îi bagă înapoi în casă și le tot lămurește că sînt zile cînd casa omului rîde, dar sînt și zile cînd casa omului plînge. Lăutarilor nici să le pese — acolo unde se stinge voia bună, acolo nu mai e de dînșii. „Stați, măi proștilor, le zicea badea Onache, că o să îmblați ș-o să mă căutați cu lumînarea, pentru că sînt puțini dintre cei care știu a prețui un joc frumos, o cîntare frumoasă, iar meseria asta a voastră, ea atîta ține cît are cine o prețui..."

Apoi, colac peste pupăză, a apărut Mircea. Ginerele

nu le-a plăcut lăutarilor din capul locului. Mai întîi nu le-a plăcut firea lui încruntată, apoi nu le-a plăcut vorba, nu le-a plăcut numele de domnitor. Mircea, tînăr și fierbinte, fără a-și fi dat bine sama de cele ce se petrec în jur, făcea ce făcea și iar stîrnea lăutarii împotriva sa. Ba se întoarce din armata română caporal, ba vine din cea sovietică sergent, ba se duce la cursurile de tractoriști și vine, primul din sat, cu tractorul drept în ogradă. Vuietul tractorului a băgat în lăutari o groază de moarte — se poate să lași să-ți intre în urechi o asemenea urîțenie?

Onache ținea de fiecare dată partea ginerelui, îi strunea pe țigani, îi punea cu botul pe labe, dar mai trecea o vreme, Mircea mai făcea o gafă, și muzicanții iar porneau a cîrti împotriva lui. Atunci însă cînd Mircea a răsărit la suprafață s-a început a face politică, lăutarii lui badea Onache și-au ieșit din fire. L-au tot ros și l-au tot mîncat pe bietul bătrîn, că nu în zadar a ajuns el să-l doară inima așa, din nimic. Și-l tot ațîțau, și-l tot întărîtau; cînd pornea el spre casa ginerelui, îl întorceau din drum; cînd voia să trimită o vorbă fiicei, parcă l-ar fi ținut de limbă, și cînd le ura, la un pahar, sughiț bun, satanele se repezeau să-i verse vinul din pahar, nu alta.

Vestea despre petrecerea cea mai mare i-a pus pe jăratic. Nici să audă de dînsa — fie ea Crăciun, fie cumătrie. Onache între timp mai îmbătrînise și lăutarii îl dovedeau ușor. Omului nu-i ajungeau cuvinte, nu-i ajungea viclenie, nu-i ajungea ciudă ca să-i mai mustruluiască, și ei răsturnau casa cu susul în jos. Nu l-au lăsat să se ducă la raion să-și colinde fiica, nu l-au lăsat să se ducă să-și ajute ginerele a se găti de petrecere, nu l-au lăsat să se ducă să-și întîmpine fiica cînd a venit cu copilul acasă. Și chiar în noaptea cînd începuse cumătria, nu-l lăsau să se miște din casă.

După care a venit Paraschița. A intrat înghețată, vînătă de frig. S-a uitat lung la el, de parcă nu l-ar mai fi cunoscut. I-a spus încet, de parcă ar fi vrut să fie vorba între ei:

— O singură fată ai, bade Onache, un singur copil ți-o rămas...

Și s-a dus. Onache a făcut focul în sobă, apoi a mai stat o vreme, așteptînd să ardă totul ca să astupe cahla. Căuta să și-o amintească pe Paraschița fată mare. Erau

cam de-o samă, umblase cîndva și la dînsa, dar acum stătea și nu și-o putea aminti fată mare. Și, cum stătea el frămîntat, chinuindu-se cu amintirile, țiganii au spus un cuvințel de rău despre Paraschița. Au spus mai mult în șagă, cum spun bărbații cînd rămîn ei înde ei, dar pe asta Onache nu le-a mai putut-o răbda.

— Rușine la obraz să vă fie! a zis.

După care s-a ridicat, s-a îmbrăcat, a deschis ușa și s-a dus.

Cînd s-a întors, a găsit ușile deschise, iar lăutarii — tufă. Unii s-or fi dus spre răsărit, căci de acolo se lăudau că veniseră, alții or fi luat-o spre apus, căci acolo le-au dat mamele țîță, și a rămas numai un țigănaș cu toba. S-ar fi dus și acela, da, pe semne, numai bine ce adormise și n-a vrut să se coboare de pe cuptor, de la cald.

— Taci că mi-au făcut-o...

Mai pe urmă însă s-a gîndit că toate sînt spre bine. Orișicum, odată și odată aveau ei să se ducă, iar cu un tobaș nu-i chiar așa de rău, dacă nu ești nici prea lacom, nici prea mîndru. Ș-ar fi fost ele toate bune, numai că după cumătria ceea, cum ieșea în sat și lăutarii nu mai veneau în urma sa, Ciutura a început a nu-l mai recunoaște. Oamenii se opresc, se uită lung în urma lui și fiecare parcă ar fi vrut să zică: „Ce-i, moșnege, ai pățit-o? Așa-i că nu mai este ceea ce-a fost? Apoi nu ți-a spus atunci omul cela că ai s-o pățești?" — „Lasă, bre, că mi-o mai rămas unul. De sămînță." — „Unde? Care? Dă să-l vedem și noi."

Apoi, culmea culmilor, țigănașul cela parcă ar fi înțeles despre ce era vorba. Se rușina a veni în urma omului de unul singur. Se tot oprea căscînd gura, ba la o răscruce, ba la alta, tot șușotea ba cu un om, ba cu o femeie. Era mic și prostuț, iar Ciutura — sat mare și viclean, cînd era vorba de amăgit pe cineva. Și a oftat bietul Onache — ca să vezi ce lume anapoda! Îți ia ultima suflare. N-are ce face cu dînsa, dar o să ți-o ia, pentru că e mai tînără, mai voinică și știe că nimeni n-o să-i ceară socoteală pentru fărădelegea sa.

Trece iarna, vine primăvara, vine vara, iar pace nu-i nici în lume, nici în Ciutura, nici în sufletul lui Onache Cărăbuș. Amărît cum era, căuta să nu prea iasă din casă, să nu prea dea ochii cu lumea. Ocolea maidanele unde

se adunau serile bătrînii să mai stea la sfat, ocolea vorba bună a rudelor, ocolea zilele cu petreceri, iar dacă se și oprea la cîte-o portiță, căuta mai mult să asculte, să tacă. Degeaba însă erau toate. Acum oamenii nici ziua în amiaza mare, nici la doi pași nu-l mai cunoșteau.

Prin mijlocul verii, tocmai cînd bătrînului Onache i se făcuse lehamite de toate, s-a zvonit prin sat că conducerea colhozului caută un paznic pentru niște mașini stricate, adunate în cîmp și rămase acolo. Se făgăduia cîte-o jumătate de trudozi și cărbuni pentru de foc la iarnă. Bordei însă pentru paznic colhozul nu vroia să facă. Lemn — poftim, scînduri — poftim, o ferestruică acolo ceva sau măcar o bucată de sticlă — poftim, iar încolo — las' să sape paznicul, ca să-i mai treacă de urît pe dealurile celea. Doritori de-a cîștiga trudozile pentru nimic erau mulți, dar nu vroiau să sape. Ziceau: las' mai întîi să ne facă cîrmuirea bordei și pe urmă vom zice și noi: poftim.

Pe Cărăbuș de la o vreme începuse a-l supăra vătămătura ș-o zis că — gata, nu se mai atinge de pămînt: destul a tot săpat în viața lui, dar iată că într-o noapte a avut un vis cît se poate de straniu. Se pomenește el așa, nitam-nisam, într-o noapte frumoasă, caldă, cu lună plină, într-un cîmp cu păpușoi răscopt, înțepenit de nu se clătina o frunză, de parcă și păpușoii, și noaptea, și Onache însuși așteptau să se întîmple ceva vajnic, ceva nemaipomenit, căci se zvonise peste tot că, iată, o să se întîmple ceva vajnic, nemaipomenit.

Apoi, deodată, aude de departe un sfîșietor urlet de cîne... L-a răzbit pînă în rărunchi urletul cela, care vuia, clocotea și nu mai sfîrșea odată. „M-o fi chemînd Molda la dînsa" — și-a zis Onache prin somn și a pornit cînd la pas, cînd fuga, cînd înotînd spre urletul cela. Oricît ar părea de ciudat, dar înota, înota prin cîmpul cela de păpușoi cum ai fi înotat pe-o apă nesfîrșită și tot striga cît îl țineau băierile:

„—...o-o-o-olda-a-a...".

Trezit de propriul său strigăt în puterea nopții, Onache a sărit iute afară și s-a mirat cumplit, căci noaptea visată semăna ca două picături de apă cu noaptea așternută peste sat. Și luna era plină, și cerul era senin, și nu se mișca o simplă frunză, și de peste deal, de acolo din lanurile celea de păpușoi, parcă-parcă se auzea un urlet tulburător de cîne.

Fără a sta mult pe gînduri, Onache a primit slujba de paznic, cu bordeiul așa nefăcut cum era. Las', și-l sapă el încetișor. Atîta amar de pămînt a săpat, mare lucru dacă mai sapă o săptămînă! Și-a luat deci hîrletul, pufoaica, ceaunașul, un scăunaș cu trei picioruțe și a ieșit din sat cu țigănașul în urma lui.

* * *

Cu timpul a venit și toamna, iar odată cu toamna în Cîmpia Sorocii vin mirii și miresele, vine vremea nunților și petrecerilor. Onache Cărăbuș, de cînd se ține minte, a tot umblat pe la nunți. Cît era mic, se ducea prins de fusta bunicii sale și se întorcea cu cîte-un covrig, cu cîte-o nucă. Ceva mai tîrziu se ducea cu tovarășii săi de joacă. Rămînea ore întregi în fața muzicantului cu trompeta lucitoare și tot stătea nemișcat pînă se învinețea de atîta frig, pînă surzea de atîta cîntare. Cum o crescut măricel, ieșea cu căldarea plină la o răscruce, pîndea întoarcerea tinerilor de la cununie ca să arunce sub copitele cailor un fuior de apă rece și să prindă în căldarea deșartă cei cîțiva lei aruncați drept mulțumire.

De pe la cincisprezece ani a început a fi luat vornicel. Mai ales miresele îl pofteau. Îi legau la mînecă o băsmăluță, îi puneau o floare la piept și toată ziua, cît ținea nunta, el, de fericit ce era, nu mai vedea nimic în jur. Apoi, cînd i-a venit vremea, a ieșit și el mire în fața satului, pe urmă a tot stărostit și cununat, a tot împăcat lume în satul lui cît a putut. Visa la trei nunți frumoase, dar feciorii nu i s-au întors, și a făcut numai una.

Nunțile însă au rămas pentru toată viața cea mai mare patimă a lui, și cum răsărea în valea satului o melodie, o rămurică din copacul cela furtunos și vesel căruia i se zicea nuntă, Onache lăsa totul baltă și se ducea repejor să vadă cum va fi jucată mireasa. Mai ales îl fermeca Iertarea, capitolul cela zguduitor al nunții cînd mireasa își lua rămas bun de la părinți. Ieșea în prag în rochie albă mireasa, veneau în urma ei părinții, ținînd o pernă frumoasă și moale... Mireasa se întorcea cu fața spre ei, se lăsa în genunchi, își lipea obrazul de fața pernei, de parcă ar fi vrut aici, într-o

clipă, să mai guste o dată din acea nesfîrșită minune căreia i se zice dragoste părintească, dar nu avea, sărmana, vreme. O grăbea mirele, o grăbea nunta și, strîmtorată, îndemnată din toate părțile, ea mulțumea părinților pentru că au crescut-o, voia ceva să mai spună, dar o înecau lacrimile și ceea ce nu putea ea spune, spuneau muzicanții într-o melodie sfîșietoare, căreia așa i se și zicea: „Iertarea". Plîngea mama miresei, lăcrăma tatăl ei, plîngeau femeile venite la nuntă, și cu toate că ți se oprea un nod în gît de atîta durere, maică sfîntă, cît de frumoasă era durerea ceea!

Nunțile dintotdeauna au fost marea patimă a lui Onache Cărăbuș. Acum mai venise o toamnă cu miri și cu mirese, dar toamnei acesteia scris i-a fost s-o petreacă departe de Ciutura, de nunțile ei. Ce să-i faci, l-a înzestrat Dumnezeu cu duhul împotrivirii celor streine firii omenești și el a căutat să fie demn de aceste înalte daruri cerești. Atunci cînd duhul lui a născut un cuvînt tăios, hazliu, ușor sau greu, Onache l-a dus lumii cinstit, fără a șovăi, fără a căuta să facă negustorie cu dînsul, iar pentru o asemenea volnicie odată și odată trebuia să plătească.

Voi trăi așa cum va binevoi Domnul, și-a zis Onache cîndva demult. Bun sau rău, bogat sau sărac, deștept sau prost, mă voi arăta în fața lumii așa cum sînt și voi părăsi această lume așa cum am fost, dar ca să vezi... Nu se poate așa ceva. Orice frunză în codru își trăiește veacul așa cum i-a fost dat ei să fie și nimeni nu-i cere să semene neapărat cu alte frunze; orice bulgăr de pe marginea drumului, orice nouraș din largul cerului rămîne așa cum l-a blagoslovit Domnul, și numai omului această taină a ființei sale, această zodie de-a nu fi semănat cu nimeni, îi este pusă în sarcină și-i pedepsit crunt atunci cînd nu primește să se lase de ceea se i-au dat cerul și pămîntul.

Onache nu a primit pustiirea sufletească drept mare minune a vieții și iată că a ajuns singur-cuc. Stă zile întregi singurel, că au început să-l doară mușchii fălcilor. N-are cui spune o vorbă, stă cu gura închisă și, pe semne, de asta îl și dor. Unica bucurie ce i-a mai rămas erau dumunicile. Cum venea o duminică, i se părea că aude printre dealuri, undeva hăt departe, vornicei chiuind, aude frînturi de sîrbe, vede lume de pe

lume adunată într-o ogradă. Și-i venea și lui atunci să se strecoare nevăzut prin mulțime, să se bucure tăcut, împreună cu alții, de toate cele cîte văd ochii.

„Hai la nuntă, cumătre Onache!" — se îmbia el pe sine și începea a se găti de petrecere. Își tundea mustecioara scurt, după placul unei vădane, care, de altfel, s-a dovedit pînă la urmă a fi o proastă și o mincinoasă cum nu se mai află. Își lustruia, pe cît se putea, cu o mănușă veche bocancii, făcea cușma numai val, și-o punea puțin pe-o parte, așa cum credea că i-ar sta mai bine. După care ieșea din bordei cu un scăunaș josuț cu trei picioare, îl potrivea în mijlocul bătăturii, se așeza. Își ștergea cu mîneca ochii, ca să-și închipuie mai bine cele ce urmau să se întîmple, ducea un pumn slăbit, făcut pîlnie, la ureche și petrecerea începea. Sate împrejur avea destule — fiecare se lăuda cu muzicanții săi, și duminicile, din zori și pînă în noapte, tot umblau prin cîmpie frînturi de veselie cumplită.

Stînd așa pe scăunașul lui josuț, în mijlocul unui cîmp sterp, înțepenit în așteptarea iernii, Onache se gîndea că o nuntă adevărată, o nuntă în felul cum o înțeleg plugarii din Cîmpia Sorocii înseamnă mai întîi de toate muzicanți. Încolo — puțin le pasă. Că o să fie rochia miresei cusută la un croitor vestit ori cumpărată gata într-un magazin, că au chiuit vorniceii de bucurie ori pentru că așa se obișnuiește pe la nunți, că socrii cei mari au așezat la masă musafirii la rînd ori numai neamurile lor — pentru toate nimicurile iestea nimeni n-o să-ți ceară socoteală, dar muzică să le aduci. Să le aduci muzicanți vestiți, ca să poată ei pe urmă spune că așa o petrecere încă n-a fost. Altfel n-au să ți-o ierte. Au să se uite chiorîș la tine o viață întreagă și chiar atunci cînd ai să fii pe patul de moarte, cînd ai să-i rogi de iertare, ei au să se uite dojenitor la tine, de parcă ar fi zis: mă rog, dacă a venit vorba, Dumnezeu să te ierte, dar totuși, cum ai putut tu, bre, să mă pofteștI la nuntă tocmind niște calici să-mi cînte marșul?!

— Dacă știu să cînte frumos, păgînii, îi șoptește badea Onache vecinului din dreapta, care nu se știe de ce, nu prea era la locul lui. Iaca, pe unde cu plinul, pe unde mai cu deșertul, ciuturenii țin la guleaiuri și, așa păcătoși cum sînt, dacă știu a-și trăi traiul.

După ce și-a lăudat în felul ista satul de baștină,

Onache s-a întors spre vecinul din stînga, care nici acela nu prea ședea la locul lui, și i-a propus:

— Să-i auzim acum pe cei din Nuieluși. Lumea îmblă și-i laudă, dacă eu unul nu prea cred în laudele celea.

Badea Onache ascultă frînturile de cîntece ce răzbat pînă la dînsul, le alege, le culege, se tot miră în sinea lui și apoi că-s una din marile minuni ale acestui pămînt — lăutarii din Cîmpia Sorocii. Vreo zece omuleni, pe cît de triști, pe atît de osteniți, stau grămăjoară într-un colț de ogradă și se tot ciondănesc cu privirile, se tot îndeamnă unul pe altul cu coatele. Pare că nu știu nici ei înșiși ce să cînte, și cîntecele lor ba-s scurte, că nu-ți ajunge vreme să scoți o fată rușinoasă la joc, ba se lungesc, încît pare că o să se înece nunta în colbul ridicat de roata perechilor.

Cei zece muzicanți se lasă mult rugați cînd sînt poftiți să ia masa. Cinstesc și ospătează cît li se pune dinainte, dar, cînd ies iar afară, nu mai au chef să cînte. Cu obrazul aburit de-un pahar de băutură, cu sprînceana încruntată amarnic, ei deapănă o nimica toată, necăjiți și plictisiți de viața lor. Dar deodată tresaltă. Parcă un vînt ar fi dat peste dînșii, parcă li s-a năzărit ceva, parcă o lumină de sus s-ar fi revărsat peste ei și cîntece vechi, cîntate de sute de ani pînă la dînșii, par a se naște acum, pentru prima oară. Și te tulbură, și te farmecă, și spun lumii atîtea lucruri tainice despre tine, despre viața ta, încît rămîi trăsnit: cum, cînd, de unde putuseră ei să afle? Toată nunta se adună în jurul lor, lumea stă cutremurată, lumea stă fermecată, dar, între timp, mai vine o boare de vînt, mai face să li se năzară ceva și se stinge, și nu mai e de nimic cîntarea lor. Zece mutre aburite de vin, zece perechi de sprîncene încruntate, iar încolo — nimic.

Onache zîmbește:

— Nu-i vorbă — și-s bogați, și au cu ce petrece aiștia din Nuieluși, dacă muzicanți ca lumea nu știu a tocmi.

Nunțile din Cîmpia Sorocii nu-și au un canon hotărît al lor. Într-un sat ele se rînduiesc într-un fel, în alt sat — altfel. Totul depinde de roada anului, de avutul socrilor, de voia bună a mesenilor. Se întîmplă nunți ce țin cîte patru-cinci zile la rînd, dar se întîmplă și nunți de-o singură zi — duminică diminecioară se încep și cam pe după miezul nopții nuntașii se împrăștie pe la case.

După socotelile lui badea Onache, în toamna ceea colhoznicii nu prea aveau ce se lua cu petrecerile. Nunți se făceau puține. Multe fete de măritat s-au dus prin școli, băieții de sama lor au fost luați la armată. Colhozurile pînă una-alta nu dăduseră mai nimica. Păpușoii și sfecla mai stăteau în cîmp.

Așa se gîndea Onache Cărăbuș, dar, firește, satele își aveau mintea lor. „O viață are omul!..." — o fi strigat un prost într-o sară și strigătul lui a fost furat de văi, de păduri, de sate. „O viață are omul!..." — a urlat întreaga cîmpie și s-a dat într-un șir de petreceri cum nu se mai pomeniseră. Curgea vinul ca apa în pîrău, puteau a basamac toate gardurile. Oamenii petreceau la nunți, la cumătrii, la bufete; petreceau în zece, în șase, în doi și de unul singur; petreceau la sfîrșitul săptămînii, la începutul, la mijlocul ei. „O viață are omul!..." — și cînd vîntul sufla de la asfințit, și cînd bătea el de la răsărit, și chiar cînd nu bătea deloc, la bordeiul lui badea Onache ajungeau chiuituri și vorbe urîte de oameni cherchelițti.

Lui badea Onache îi plăceau petrecerile atunci cînd aveau ele un miez, un har al lor. Îi plăcea să cinstească la o nuntă, la o cumătrie, dar să se așeze așa și să bea numai pentru că are o singură viață, asta nu i-a plăcut niciodată. Toate erau bune la vremea lor, altminteri el nu le primea. Ființa lui răsărise din socoteala zilelor de muncă și hodină rînduite cu sute de ani în urmă: după șase zile de muncă — una de hodină, și iar șase du muncă, și iar una de hodină. Altfel viața nu avea rost. Acum toamna abia venise, în cîmp mai rămînea încă roadă, iar satele se dedau la beții. Stăteau mașinile în cîmp, se tulburau prin ferme vitele neîngrijite, prindea a păli frunza răscoaptă a păpușoiului, iar cîmpia zăcea beată turtă.

Onache umblă în jurul bordeiului, trage cu coada ochiului pentru ca cineva de atîta beție să nu umfle vreo roată din mașinile celea stricate, s-o ducă pe basamac, și se gîndește în sinea lui: ce-o fi dat peste neamul ista al țărănimii? Că doar toamnele vin nu numai cu nunți și tulburel. Odată cu toamnele în Cîmpia Sorocii vine vremea număratului bobocilor, vremea cugetului și frămîntărilor. Toamna e hotarul unui an întreg de muncă, de dragoste, de vise. A rodit ceea ce avea să rodească, s-a copt ceea ce avea a se coace. Acum pămîntul gol prinde a se răcori, se lasă furat de gînduri, de parcă ar

fi vrut să adune toată vara, de la prima zi caldă pînă la ultima brumă, să vadă ce-a fost bine, ce-a fost rău. Și-i frumos pămîntul istovit de propria sa roadă, rămas acum sterp și îngîndurat. Urmărindu-i frămîntările, țăranul cearcă și el toamna să prindă un rost din viața lui. Stau amîndoi de se frămîntă — omul și pămîntul muncit de el — și nici unul, nici altul nu se pot dumeri, căci au fost atîtea zile bune, atîtea zile grele, atîtea zile netrăite au licărit și s-au tot dus!

Ce e bine și ce e rău în viață — pînă la urmă asta e pînea cea de toate zilele a sufletului, a minții, iar toamnele cu nopți lungi, răcoroase, cu cer senin și nalt, sînt cum nu se poate mai bune, pentru ca omul să-și poată frămînta mintea și a mia, și a suta mia oară să se întrebe pentru ce trăiește el pe această lume? Nopțile veneau senine și frumoase, veneau gînditoare, alese pe sprînceană, dar veneau zadarnic, căci cîmpia bea basamac și petrecea.

Se trece toamna, iar după toamnă, firește, vine iarna...

„Oare chiar să se prăpădească așa mîndrețe de păpușoi?"

Nu departe de bordeiul lui badea Onache, dincolo, peste vale, fugea pînă hăt spre zare un lan nesfîrșit de păpușoi. Ușa bordeiului era așezată în așa fel, că, de cîte ori ar fi ieșit badea Onache afară, dădea cu ochii de păpușoi. Și îl durea de fiecare dată cînd pășea pragul, pentru că păpușoii erau mulți și rodiseră bine. Cîteva lanuri se vărsau unul în altul și cît apuca privirea omului — ce ți-i deal, ce ți-i vale — numai păpușoi. Frunze lungi cît sabia spînzură frînte în două, se țin ca prin minune legate de-o singură aţișoară, dar se țin, și cum vine o boare de vînt, pornește un foșnet nemaipomenit în întreaga cîmpie. Pare că sute de mii de țărani, șiragul nesfîrșit de generații ce-au stropit cu sudoarea și sîngele lor aceste ogoare se cainã și se frăsuie că roada s-a copt, iar secerătorii nu mai vin odată.

„— o-o-o-olda-a-a..."

Onache umblă, se zbuciumă și nu-și mai poate afla loc. De cînd e lumea ei au mers împreună — poporul și pămîntul lui. Și cum s-a putut întîmpla, cum s-a putut face că unul a pornit-o pe-un drum, celălalt — pe alt drum? Și cam unde ar putea ei să ajungă, fiecare mergînd de capul lui, odată ce-au fost făcuți unul pentru

atlul, deoarece pămîntul este vatra și soarta unui popor. Ale lui sînt aceste văi și aceste dealuri, fir cu fir și bulgăre cu bulgăre, ale lui sînt și depărtările, și cerul, și primele ploi de primăvară, și vuietul tractoarelor, și cîntecele fetelor ieșite la prășit. Și toate cîte rodiseră vreodată pe acest pămînt, și cele ce urmau să rodească, toate erau ale acestui neam. Iar neamului nu-i mai păsa de nimica, neamul era beat turtă, și asta îl durea cumplit pe bătrînul paznic.

În fiecare sară badea Onache lăsa bordeiul și se repezea să vadă cam cît mai pot sta păpușoii în picioare. Vara fusese ploioasă, păpușoii au crescut nalți și, ca să-i poată încinge cu o singură privire, intra în mijlocul lanului, urca pe-o movilă naltă, zisă de ciutureni Movila lui Vodă. Se mai spunea că sub movila ceea o fi zăcînd mari comori. Onache nu credea în comori, dar movila îi plăcea, pentru că era veche, naltă, trainică.

Toamna era pe sfîrșite. Cerul și pămîntul începeau a sufla frig de iarnă, frunzele de păpușoi au căzut, s-au rărit cu totul, de-au rămas numai cocenii cu știuleții spînzurați pe ei, iar secerătorii nu mai vin. Cîmpia petrece, toamna se duce. Zile întregi cerul își tot schimbă fața — ba se încruntă, ba pare a se lumina, și împreună cu el pădurile din depărtare — pădurile de argint, ba se desprind din ceață, ba se lasă înfășurate din nou.

Acest joc ciudat al depărtărilor a început, nu se știe de ce, să se lase mîncat de ceață. Se prăbușește o zare, și încă una, și mai una, iar într-o sară, cum stătea Onache sus pe Movila lui Vodă, l-a străpuns un fior de mare durere. I s-a părut, așa, pentru o clipă, că a nimerit într-o altă lume, o lume în care te miri de-a mai găsi vreun suflet să fie de același neam cu dînsul. Toate i se păreau aici străine, pînă și cîmpia din jur părea a nu mai fi cîmpia pe care o știuse din copilărie. Semăna ea, nu-i vorbă, cu cîmpia de altădată, numai că acum ea părea a fi mult mai strîmtă, mai suptă, mai josuță. Cu o asemenea cîmpie te miri de-ar fi crescut el trei copii la casă, te miri de i-ar fi ajuns putere să le îndure pe toate celea cîte le-a îndurat.

„— o-o-o-olda-a-a..."

Pace, tihnă, pustiu pe deal, pustiu pe vale, pustiu în sus, pustiu în jos, și de atîta tihnă și pustietate a început să i se pară bietului Onache că nici el nu mai este

omul ce fusese. Iar dacă nici el nu mai este cel care a fost, ce să te mire că nici cîmpia din jurul lui nu mai este cîmpia de altădată. Fără cîmpie însă nu se poate — cîmpia e vatra sufletului, și Onache prinde a o mai cerceta o dată. O cerceta palmă cu palmă, și-l durea amarnic, căci era aceeași cîmpie. Atîta doar că începuse a se potoli. Îmbătrînise și ea cu șaptezeci de ani și nu era lucru de mirare că se potolește. O fi avînd ea, în străfunduri, o vîrstă de mii de ani, dar oamenilor nu le pasă de veacuri multe. Ei o primeau atît cît o puteau vedea, cît o puteau folosi, cît o puteau înțelege, și în felul ista cîmpia trăia și ea o vîrstă de plugar. Se năștea de fiecare dată cînd se năștea omul, alerga desculță împreună cu el, se înălța istovită de primul fior al dragostei. Apoi intra în muncă, în griji, după care, mai spre bătrînețe, începea a se potoli, a se aduna grămadă, a se stinge.

Și acum a prins a se stinge cîmpia lui Onache Cărăbuș. Odată, cum stătea el sus pe movilă și căuta mirat în jur, și-a adus aminte că și tatăl lui, și mulți bătrîni pe care îi apucase, cînd le venea sfîrșitul, își tot frecau ochii, căutau mirați în zare, de parcă așteptau pe cineva, ori căutau ceva și nu puteau găsi. Acum îi venise și lui rîndul să caute și să nu găsească. Și el căuta harnic — întruna căuta — și nu găsea, pentru că acolo unde domneau altădată zări albastre, acum mocneau valuri de umbre, și cu cît mai mult iscodea zarea, cu atît mai aproape veneau umbrele.

O, scurta noastră, o, nesfîrșita noastră viață de om! Iată, zac pe sub lanurile de păpușoi drumurile vechi ale cîmpiei; picioarele lui Onache mai sînt, dar drumurile umblate de el nu mai sînt. Ochii îi mai sînt, dar cerul de altădată nu mai este, căci, după atîta zbucium și frămîntare, din străfunduri a coborît un cer nou deasupra cîmpiei. Printre văi, printre dealuri se zbat noaptea în lumini sate făcute aproape de iznoavă, sate cu lume nouă, iar badea Onache, cu lumea lui, era de acum pe ducă.

— Atunci dar, vă mîngînăm și pentru atîta.

A coborît de pe movilă și a pornit spre bordei înviorat de acel pas neobișnuit pe care urma să-l facă. De murit nu i s-a întîmplat încă niciodată să moară și era curios să afle: oare cum o fi fiind? A intrat în bordei,

s-a așezat cuminte pe scăunaș, de parcă s-ar fi pregătit să-l tundă cineva și, întrucît bătrîna cu coasa nu se mai arăta, Onache a ațipit.

Picurase puțin, dar în fărîma ceea de vreme a visat un rîu mare, revărsat în prag de primăvară. O noapte caldă, blîndă, cu lună pe cer, cu brazde moi, și dangătul celor treizeci de clopotnițe ce tulburau întreaga cîmpie. Apoi s-a trezit, visul s-a dus pe calea viselor, și numai vuietul celor treizeci de clopotnițe a rămas cu el, tot mutîndu-se dintr-o ureche în alta.

Acest dangăt l-a necăjit pînă în sară, și toată noaptea, și a doua zi. Era ca un blestem: iese el din bordei — ies și clopotnițele cu dînsul; urcă pe Movila lui Vodă — urcă și clopotnițele; se întoarce în bordei — vin și ele în urma lui. Nici cu binele, nici cu răul nu putea scăpa de ele, și nici șipul de basamac, pe care îl ținea pentru zile negre, nu l-a ajutat.

— Măi, că am să mă înciud, ș-am să mă culc, ș-am să mă ieu de piept cu clopotarii!

Spre bătrînețe Cărăbuș dormea puțin, dar dormea bine și, ceea ce era mai însemnat, putea adormi de fiecare dată cînd voia el să adoarmă. O făcea simplu cum nu se mai poate: se culca și, culcat cum era, începea a le vîntura pe cele multe cîte au fost în viața lui. Apoi pornea a se înciuda. Își amintea de cîte ori a fost el nedreptățit, și-i amintea pe toți cei care i-au scuipat în suflet, fără să fi fost măcar cu ceva răsplătiți din partea lui. Amintindu-și-i, îi tot aduna, îi tot așeza unul lîngă altul, pînă umplea bordeiul. Lume de pe lume se aduna — copiii cu care păscuse cîndva vacile, băieți cu care umblase pe la șezători, feldwebeli în armata țarului, caporali din Oltenia, șefi din satul lui și șefi mari din raion. Cum îi vedea pe toți grămadă, Onache închidea bine ușa bordeiului, alegea o despicătură grea și pornea spre dînșii:

— Voi ce-ați crezut, grijania mamei voastre?!

Începea a lovi în stînga și-n dreapta și, maică sfîntă, ce mai uciganie era în bordei! Cărăbuș sufla adînc, din plin, picături grele de sudoare călătoreau pe fruntea-i încrestată de zbîrcituri. Cînd ostenea de nu-și simțea mînile pînă la coate, le făcea tuturor semn cu sprînceana spre ușă, mătura toată adunătura ceea afară, după

care, cu cinstea curată, cu sufletul răzbunat, se întindea sub învelitoare și adormea.

Ca să scape de clopotnițe, badea Onache s-a mai apucat într-o sară să se răfuiască cu cele multe lepădături pe care le-a cunoscut de-a lungul vieții, dar, ce s-o fi întîmplat la mijloc, că de data asta nu i-a mers. Oricum s-ar fi chinuit, dacă nu putea scoate nici o secătură din ceața îndepărtată, ca s-o bage în bordei. Apoi, cum stătea întins pe scînduri și se gîndea ce-ar mai putea face el ca să-și adune dușmanii grămadă, deodată aude cum scîrțîie ușa bordeiului, și nu atît îl vede, cît îl simte pe cel de intră. O viață de om a trecut de atunci, dar îi mai ține minte pașii. Știa cum o să deschidă ușa, cum o să fosăie, pășind pragul, unde o să se așeze, ce-o să zică...

— Iaca, bre Onache, am mai venit pe la tine...

Haralambie, fiind mai năzbîtios și mai iute la picior, nu avea răbdare pînă va fi ieșit Onache din casă, și venea mai totdeauna după dînsul. Venea să-l îmbie la scăldat, la păscut caii, la furat mere. Venea să-l ia la fete. Acum o fi venit, păgînul, să-l ia pe lumea cealaltă... I s-o fi urît acolo de unul singur. Atît de drag i-a fost cîndva Haralambie acela, atît de mișelește l-a trădat, atîta sînge rău i-a făcut mai pe urmă, că printre toți dușmanii pe care i-a avut Onache în viața lui, Haralambie se ridica de printre toți ca un munte.

Firește, acela fusese unicul și marele lui dușman cu care urma să lupte pe viață și pe moarte. Vrajba era atît de mare și de grea, încît de la părinți a început a trece la copii, pentru ca mai apoi să treacă la nepoți, poate la strănepoți și — cine știe? — pînă unde ar mai fi ajuns, dacă într-o noapte caldă de primăvară nu ar fi oprit o mașină acolo, pe dealul cel mic, lîngă casa lui Haralambie.

Ani mulți au trecut de atunci. O parte din cei duși s-au întors, ceilalți s-au pierdut prin lume, dar, oricum, despre fiecare cîte ceva s-a auzit prin Ciutura. Numai despre Haralambie nu a mai venit nici o veste, de parcă nu a urcat în mașină, ci s-a lăsat la un fund de mare, și marea ceea îl cutremura pe Onache de fiecare dată cînd și-l amintea pe unicul și neînduplecatul său dușman. A se gîndi de el rău nu-i mai permitea bunul simț, a se gîndi de bine nu avea pentru ce, și l-a lăsat să i se

piardă prin amintiri. Credea că — gata, s-a stins, dar iată că mai scîrțîie o dată ușa bordeiului și el îl simte după umblet, după felul cum deschide, cum intră...

— Iaca, bre Onache, am mai venit la tine...

— Apoi, măi Haralambie, la vîrsta noastră oamenii vin mai mult pentru a-și lua iertăciune, și de-ai venit și tu să ne iertăm, eu unul îți zic: Dumnezeu să te ierte, că, de cînd cu noaptea ceea, eu te-am avut mai mult de bine... Și dacă-i fi avînd și tu ceva contra me, rogumă de mă iartă. Nu de alta, da ne-am luat cîndva frați de cruce, și nu se cuvine ca frații de cruce să se urască atît de mult și atît de crunt. Sîntem un neam prea mic pentru o ură atît de mare.

Cele treizeci de clopotnițe au blagoslovit cu glasul lor de aramă bunătatea lui Onache Cărăbuș, după care au tot sunat și sunat pînă ce omul s-a obișnuit cu ele. Ba chiar a început să-i placă. Se gîndea: îmi sună pentru că sînt creștin, și-i părea grozav de bine că odată, demult, doi țărani săraci au înfășurat în miezul iernii, colo în ce-au putut, un copil sugaci și l-au dus la bisericuța din sat să-l boteze. O fi tras, pe semne, clopotul în ziua ceea, și clopotul cela l-a ținut minte, i-a tot urmărit soarta șaptezeci și ceva de ani și acum, cînd a fost să-i vină ceasul, el, clopotarul, îndurerat, împreună cu clopotele din satele vecine, prevestește cu jale apropierea sfîrșitului.

Onache șede pe scăunaș în bordei și zîmbește aproape fericit, dar într-un tîrziu i s-a părut că cineva scîncește la ușă. Se tot întreba în sinea lui cine o fi scîncind acolo la ușă, pentru că plînsetul cela începu să acopere bătaia clopotelor, iar biata inimă a lui Onache o viață întreagă tresălta cînd auzea un necaz de copil.

— Care-i acolo, bre? De ce nu întri?

Scîncetul a amuțit. Ușa era întredeschisă — o împingi cu piciorul și intri, dar, ca să vezi, nu intră. Ploua întruna și atunci badea Onache s-a ridicat de pe scăunaș, a deschis larg ușa.

— Tu ești, măi ciocîrlane?! Ca să vezi cum am uitat eu de tine...

Era el, copilul de țigan, cu o tobă mare, răzmuiată de ploaie. Nu l-a părăsit, i-a rămas credincios pînă la urmă, dar acum o fi simțit că a venit sfîrșitul stăpînului și-și deplîngea soarta sa amară, căci ce se fa-

ce el în pragul iernii, în singurătatea cîmpurilor?!

— Tu, măi ţică, nu lăsa amarul să-ţi între tocmai la inimă, da încolo le descurcăm noi pe toate...

A aprins în cuptoraş nişte vreascuri, şi-a uscat ţigănaşul, i-a uscat şi toba, şi beţişoarele cu care bătea în ea. Pe la zori ploaia a contenit, dar drumurile mai erau încă răzmuiate şi au mai stat o bucată de zi în bordei. Au făcut o mămăliguţă cu brînză, au găsit şi o fărîmă de şoric pentru jumere, au ospătat în doi.

— Ştiusem eu, măi băiete, un sat frumos şi vrednic pe aici prin părţile iestea. Amu nici pomeneală de dînsul, dar am să te duc ş-am să te las pe locul cela, pentru că, cred eu, dacă va mai răsări cîndva ceva acătării, tot pe locul cela o să răsară.

Pe la chindii, luîndu-şi pufoaica, ceaunaşul şi scăunaşul cu trei picioare, badea Onache a pornit prin cîmpurile goale, răzmuiate de ploaie. Venea încet, domol şi istovit, de parcă ar fi făcut o arătură grea de ani de zile. Pămîntul era uscat şi tare ca piatra, caii erau slabi şi necăjiţi, plugul vechi şi ruginit. În atîţia ani de arătură erau vremuri cînd i se ura totul pe lume şi-i venea să-şi lepede brazda, să se ducă unde l-or duce ochii, dar nu s-a lăsat înfrînt. „Ară şi seamănă şi vei avea dreptate" — i-a spus destinul în ziua naşterii sale, şi el o lungă viaţă de om a tot arat pămîntul, palmă cu palmă, a semănat cît a putut, dar dreptatea, mă rog, ca dreptatea. Acum sosise rîndul altora să are, să semene şi să-şi aştepte dreptatea.

Venea încet, depănîndu-şi osteneala, îşi lua rămas bun de la arături, de la semănături, de la cîmpurile în aşteptare, şi se gîndea în sinea lui: e mare lucru cînd omul nu poate ajunge cu mintea lui chiar la toate. Uite, trece prin cîmpul gol un moşneag cu un ţigănaş în urmă, ba urcă un deluşor, ba coboară o vălcică, dar ia cearcă şi află de unde vin şi încotro se duc!

Amurgul fură cîmpia umedă, o tot învelește în umbrele sale şi rămîn numai zece paşi în urmă, zece paşi în faţă, iar restul e topit de tainele nopţii. Şi-s mari, şi-s grele nopţile de toamnă în cîmpie. Ai cer destul deasupra ta, pămînt însă deloc — numai o singură fărîmă cît să pui piciorul, şi piciorul şovăie, nu crede. E liniște în jur, glodul suge paşii trecătorului şi clefăitul mersu-

lui sună singuratic în fundul văilor. Apoi se deșteaptă fabricile de zahăr în cîmpie. Se aprind și sună toate laolaltă, de parcă s-ar fi înțeles din vreme, de parcă ar fi zăcut de-o singură boală. Pe urmă vuietul lor se stinge și iar e liniște în cîmpie, numai vîntul fluieră în firele de telegraf și se aud pașii unui trecător întîrziat la drum.

Și e frumos totuși cînd trece un om prin cîmpul gol, întorcîndu-se în pragul iernii la casa lui. Onache ba vine în lungul pămînturilor, ba o cîrnește și începe a le reteza de-a curmezișul — și tot vine, și îi place grozav cum pășește el, încet, fără grabă, dar simte sporul mersului. Ș-ar fi tot mers el așa, mulțumit de sine, multă vreme, dar s-a pomenit deodată că mîna dreaptă caută prin buzunare cheița de la lăcată.

Asta însemna că Ciutura e pe aproape. Nu s-a oprit locului să se uite în jur, să vadă ce și cum — las' că mîna dreaptă știe ea mai bine, și dacă a pornit după cheiță, înseamnă că-i aproape casa.

Vîntul a început a aduce de peste deal fum din fumul cinei unui sat. Se auzeau bătînd cînii, se auzeau vorbind oameni, iar Onache tot venea cu capul plecat, furat de gîndurile lui. De abia cînd de după o muchie de deal au răsărit, oarecum pe neașteptate, casele de la marginea satului, de abia atunci Onache s-a oprit să răsufle. Înfierbîntat de drum, s-a zgribulit puțin, căci îl fura frigul, dar, amintindu-și de despicăturile uscate ce le avea în tindă și de minunea de cuptor ce-l aștepta de atîta vreme, a făcut deodată: uuuhhh! — cum fac, de obicei, oamenii degerați, intrînd la cald și așezîndu-se la vetrele lor.

Primul chibrit, ca să vezi, nu se aprinde. Îi sare o jumătate de gămălie, cealaltă abia se rumenește, și Cărăbuș se gîndește că, pe semne, iar o să pornească ploile — cum o întoarce în ploi, chibritele și sarea prind jilăveală. Al doilea chibrit s-a stins, pare-se, înainte de-a fi ajuns bine la cutie, în schimb al treilea, după cum i se și cuvine celui de-al treilea, a fost bun.

Bobul flăcării aprinde o aschie subțire de la marginea cuptorului. O limbuță de lumină, abia răsărită, prinde a linge o despicătură de mii de ori mai mare. O tot suge, o tot miroase, o tot încearcă, dacă — degeaba. Cărăbuș

începe a alege din cutie un alt chibrit, dar în ultima clipă picătura de flacără, văzînd raua, lasă despicătura în pace, culege două-trei aşchii, mai creşte puţin şi, voinicuţă, iar se întoarce la despicătură.

— E mică, dar e hîtră...

Focul, orişicum, e zămislit. Cuptorul e numai umbre şi în casă frigul mai e stăpîn, dar un şirag de mărgele fierbinţi s-au risipit pe sub vreascuri şi tot scurmă, robotesc. Aici cearcă, dar nu le merge, colo le merge, cu toate că nici n-au încercat. Şi se tot înghesuie, şi se hîrjonesc, dar cînd joaca ajunge la sfadă, au destulă minte — fiecare lasă de la dînsul, numai să fie bine.

De undeva de departe se aude urnindu-se greoi focul cel mare şi picăturile fierbinţi nu-şi mai pot afla loc în cuptor. Tot ce au ele,— pînă şi hîrjoneala ceea a lor,— totul e moştenit de la focurile vechi ce-au vuit cîndva pe vatra asta, dar ia cearcă să le-o spui! Nici că vor să audă... Noi încoace, noi încolo; noi şi numai noi. Pe toate le fac uşor, în glumă, şi tot cresc, se înfiripă, dar minte n-au deloc — numai joacă, numai nebuniile îs de capul lor. Urmărindu-le, Onache începe a-şi aminti propria sa copilărie. Cîte taine, cîte frumuseţi, cîte farmece văd ochii copilului, cu cîtă dibăcie viaţa prinde acest început de mirare şi-l tot amăgeşte, şi-l tot duce înainte; pe semne, fără aceste sfinte minciuni, fără joacă, nici viaţa nu se leagă, nici focul în cuptor nu se poate face.

În urma copilăriei umblă tinereţea să-i fure locul, căci, zicea ea, cine ştie ce-o fi mai încolo? Vin vîrstele mari, dau buzna peste tine şi atunci cu ce rămîne ea, tinereţea? Copilăria se duce ruşinoasă, iar tinereţea se zbuciumă de la bun început, căci tinereţea e sfînta vîrstă a nedumeririlor. Ar părea că totul e simplu: ici e cuptorul cu lemne, colo vine cahla, pe unde iese fumul afară, căci mare lucru nu e la mijloc, dar focul vrea să le afle singur pe toate. Ba se lasă pe spate şi se uită în întunericul nopţii, ba miroase vînt venit de afară, ba se ridică în vîrful labelor, se chiorăşte sus prin cahlă şi, înfricoşat de cele văzute, se întoarce înapoi. Îşi vede cumincior de treburi, dar nu poate uita că a fost undeva şi a văzut ceva. Se tot apropie de cahlă, se tot porăie pe acolo, apoi deodată — hup! — şi nu mai arde focul. A fugit afară. Onache pipăie chibritele în buzunar, dar nu se grăbeşte — ştie el jocul ista.

Cîteva despicături, tivite cu scîntei pe la margini, luminează prin întuneric ca flacăra să-și poată găsi cuibarul la întoarcere. Și, într-adevăr, încă o dată — hup! — și iar e lumină în casă, iar arde focul. De data asta însă flacăra, simțindu-se vinovată de fuga sa, devine harnică nevoie mare și tot adună, tot leagă despicăturile una de alta. E o muncă grea, istovitoare pentru o făptură atît de fragedă, dar ea muncește din răsputeri, muncește pentru că i-i drag să muncească, și în truda cea mare nici nu prinzi de veste cînd s-a dus tinerețea.

Acum cuptorul e numai pară, numai vuiet, numai spuză fierbinte și scîntei. Despicăturile stau întregi, dar focul se zbate ca o mare, le cuprinde și începe a le topi. Nemărginita lui putere se desface din băierile sale și cuptorul urlă, geme, e numai dragoste, numai ură în mărunțaiele lui, iar el se plînge că nu-i ajunge nici dragoste ca să-l mistuiască, nici ură ca să piară.

Onache Cărăbuș stă la pîndă. Cu ochii larg deschiși, cu sufletul oprit a mare mirare, urmărește cuptorul țintă. Vrea să vadă ce se va alege pînă la urmă. A vrut totdeauna să afle cînd, și cum, și încotro se duce puterea; era, poate, una din cele mai mari taine ce nu se lăsau prinse de mintea lui. Se întreba de fiecare dată: o să rămînă în picioare puterea asta ori o să piară, se va altoi ceva din dragostea și ura ceea, ori se va duce totul pe cahlă?

Slavă Domnului, focul arde. S-a dus flacăra, s-au dus împreună cu ea lemnele. Abia mai fumegau pe la margini cîteva cioturi, dar cuptorul e numai jăratic. Nu arde nimic, ca să zici că arde, dar frige amarnic. Acum focul s-a făcut mare, s-a copt, a dat de fund. Pretutindeni e o fierbințeală nemaipomenită. S-au trecut furtunile lumii, zguduirile veacului. O cunună de cărbuni călîți zace pe vatră — ba se întunecă, ba iar se ațință, dar iată că, printr-un joc ciudat al luminii și umbrelor, din cununa ceea de cărbuni fierbinți se desprinde chipul drag, chipul credincios al vrednicului tovarăș de altădată...

— Măi, măi, măi!

Molda șade cuminte, șade frumos încolăcită pe vatra pe care a tot copt Tincuța pîne de și-a ținut casa; Molda șade așa cum a șezut ea cîndva în pragul casei. Cu coada uitată la întîmplare, cu botul pe labe, cu ochii triști, cu fruntea îngîndurată. Atîta credință ș-atîta tristețe a

zămislit Domnul într-însa, că ți se topește inima de dragoste, și mîna bătrînului Cărăbuș se ridică de pe genunchi, pornește spre Molda cu o ultimă mîngîiere, dar nu se poate, vai, nu se poate, că acolo unde-i ea, e numai foc și pară...

— Hai, vin' la tata...

Onache suspină adînc, fericit de această întîlnire. Iaca, scris i-a fost s-o mai vadă o dată. Curg șiroaie de lacrimi pe obrazul zbîrcit, nebărbierit, pentru că drumul a fost lung și viața a fost mare. Două războaie mondiale, o revoluție, un Nistru revărsat de primăvară, un cîmp trudit din primăvară și pînă toamna tîrziu, an de an, o vrednică și cuminte femeie, trei copii,— și toate acestea în numai o singură viață de om!

Iată însă că în toiul cugetărilor, în ultima clipă răsare — nici că mai știi de pe unde! — un fluturaș negru. Se repede așa, din zbor, prin gura cuptorului și, de fierbințeala cea mare, prinde a se zbate. Ba se lasă pe-o ureche, ba pe coada mult pătimitei Molde. Cînele își tremură blana, scutură fluturele, dar parșivul zboară cît ce zboară și iar se lasă pe dînsa. Îngrijorat, Cărăbuș se gîndește cum ar face ca să-l scoată de acolo, dar, pînă se chitește cum să apuce mai bine vătrarul, mai apare un fluture. Se întîlnesc, se miroase, se împerechează pe-o margine de cărbune fierbinte. Într-o clipă fată, își cresc pui, iar cînd te uiți mai bine, cuptorul e numai fluturi negri. Au împresurat cu aripioarele lor și botul, și grumajii, și coada Moldei, acum ea nu-i mai poate scutura. Au îngropat-o, sărmana, de vie. Onache se repede cu vătrarul în ajutorul ei, dar focul încet, treptat-treptat, se stinge. Se face liniște, și întuneric, și pustiu în casă.

— Ia te uită, bre!

Era o poveste veche de cînd lumea: toate vin și toate trec, dar lui Onache i s-a părut că n-a înțeles ce s-a întîmplat. Ce-i cu fluturașii ceia? De unde s-or fi luat, cine-s ei la urma urmei? Prietenii sau dușmanii noștri?! Nedumerit, iese în tindă, mai aduce un braț de despicături, și totul începe din nou. Zburdă fericit un pui de flacără, pe urmă vine tinerețea, apoi în cuptor e numai muncă grea, și cînd focul ajunge la dezlegare, cînd pare că nimic nu se mai poate asemăna cu dînsul, vin niște fluturi și totul sfîrșește. Munți să-i fi cărat

acelui foc, că i-ar fi aprins, mări să-i fi adus, că le-ar fi înghițit, dar vine o batjocură de fluture și îl acoperă, și îl înăbușă, și totul sfîrșește de parcă nici nu ar fi fost.

Asta de acum i s-a părut ciutureanului prea din cale afară. Pe semne că n-o fi prins cu ochiul vreo mișcare, și bătrînul iese în tindă, bîjbîie prin întuneric, dar lemnele pe care le-a avut pregătite din vreme s-au sfîrșit. Nu se mai putea însă opri, și mai toată noaptea a făcut focul. A cărat în cuptor gărduceanul dinspre drum, poarta cea mare, portița și cele cîteva laițe pe care le avea în casă. Despicături uscate, bune pentru foc, ori măcar vreascuri, ori măcar bețe de răsărită — asta a fost ultima lui rugăciune către cer, dar cerul de foc nu i-a dat. De-ar mai fi găsit două-trei scînduri, el, te pomenești, ar fi răzbătut prin noaptea ceea umedă și rece, dar nu le-a avut și focul s-a stins.

Cam pe după miezul nopții s-a stins focul, iar pe la aprinsul zorilor s-a stins și Onache. A murit pe același scăunaș josuț, cu vătrarul în mînă, cu fața spre cuptor. Și chiar mort fiind, el mai rămînea să stea pe scăunaș și numai fruntea îi scăpătase jos pe piept, de parcă bătrînul făcea ultima încercare de a pătrunde în miezul acestei minuni — te aprinzi dintr-o nimica toată, topești o lume cu flacăra sufletului tău, dar vine un fluture negru și te stinge, și te îngroapă, și te duci și nu mai ești.

* * *

Cîmpia Sorocii...

O fi fost cîndva pe aici, cu mii și mii de aniîn urmă, o mare limpede și blîndă. O fi secat încetul cu încetul, s-o fi călătorit prin alte părți, dar s-a tot dus, lăsînd cîmpiei moștenire chipul larg cît o suflare de cer, cu valuri abia-abia însemnate.

Or fi crescut pe aici, odată demult, păduri adînci și dese. Le-o fi ars vreun pojar, le-o fi pustiit vreo furtună, dar s-au dus, și numai largul cîmpiei mai mustește un dor străbun după ele, cercînd în fiecare primăvară să lege un freamăt verde peste trupul său pîrjolit.

S-or fi înălțat pe aici, cîndva demult, un cîrd de munți cu crestele cărunte, răcorite sus în albăstrimea cerului. Vremea i-o fi măcinat, cutremure mari de pămînt

le-or fi crăpat temeliile, dar s-au dus munții, și numai păsările cîmpiei rătăcesc zile întregi undeva sus printre nouri, căutînd piscurile mîndre de altădată.

Cîmpia Sorocii...

O zare rotundă de horboțică albastră, întinsuri largi, fermecătoare, o soartă grea și încurcată, un suflet blînd, împovărat de propria sa bunătate — atîta primește cîmpeanul în ziua nașterii sale, atîta poate porunci pe patul de moarte, căci — vede sfîntul Dumnezeu — nici mai mult n-a avut, nici mai puțin n-a vrut să aibă.

1961 1967; 1984 Chișinău Moscova

ÎNTOARCEREA ȚĂRÎNEI ÎN PĂMÎNT

Așadar, început de secol într-o fundătură din Rusia. Prin pîcla umedă a unei nopți de toamnă rătăcește un cerșetor cu traista la șold. Vine în lungul, vine în largul cîmpurilor, fluieră ca să-și țină de urît și nu pare să-l fi tocit cine știe ce griji. Ușor la umblet, greu la cătătură, zdrențuros, dar plin de vlagă. Pe toate le cunoaște, toate sînt ale lui — și noaptea cu pădurile pe jumătate desfrunzite, și vuietele tainice ale depărtărilor, aduse de vînt cine știe de unde.

Nu departe de Tula, pe o ușoară nălțătură de loc, zărește pe marginea drumului două turnuri albe de piatră, ce ar fi trebuit să însemne stîlpii unei porți, de-ar fi fost să fie poartă acolo. Cerșetorul trece printre cele două turnuri și se pomenește într-o veche curte boierească. O livadă cu meri, un lac cu sălcii pletoase, cîteva clădiri pentru slujitorii moșiei și, în sfîrșit, casa boierească — vechișoară, demodată, dar, în schimb, trainică, cu etaj.

La intrare, lîngă scări, renumitul Copac al sărmanilor, un cogemite frasin ridicat mult peste acoperișul casei. Un clopot spînzurat de-o cracă în așa fel ca fiece sărman ce ar fi venit să poată suna, poftindu-l pe boier să iasă pentru a-i spune păsul. Și pentru că lumea a fost totdeauna plină de sărmani, sub copac — un scăunaș mărișor — să aibă unde-și odihni picioarele cei săraci și oropsiți.

O fi avut, pe semne, și cerșetorul răsărit din întunericul nopții o durere în sufletul lui, căci, ajuns la Copacul sărmanilor, s-a așezat pe scaun, a ridicat un braț, căutînd sfoara clopotului, a prins-o din vînt, a smuncit-o de cîteva ori, dar clopotul tace. Abia-abia de s-au auzit două fiare lovite între ele.

— Ia te uită, domnule...

De la o vreme, cînd boierul nu se simțea tocmai bine, argații legau peste noapte clopotul cu niște zdrențe de sac, astupîndu-i astfel gura. Cerșetorul a chibzuit cît a chibzuit în mintea lui, după care și-a scos traista de la șold, a pus-o în lungul scaunului, cercînd a închipui dintr-însa un fel de așternut. Într-un tîrziu a rostit, greoi și veninos, de parcă stăpînul ar fi fost aici alături și ar fi urmărit cum se căznește el să se culce pe niște scînduri:

— Amu, cu învoirea matale, Lev Nikolaevici, am să trag un pui de somn aici pe scaunul ista, odată ce oamenii, cum spui mata, sînt ca niște frați între ei...

Casa boierească picură, scufundată în noapte. Ferestrele — oarbe, prin odăi mustește liniștea amestecată cu umbre, și numai la încheietura celor două scări ce urcă la etaj face de strajă un sfeșnic cu cîteva lumînări. Dintr-un dulăpior de stejar, așezat de-a dreptul pe podea, un ceasornic englez a semnalizat cu bătăi curate de argint ora patru. Și în aceeași clipă, de parcă ar fi fost declanșată de bătaia ceasornicului, s-a auzit dintr-o odăiță de la etaj nesfîrșita, chinuitoarea tuse a bătrîneților. Omul tușea năbușit, în pernă, ca să nu supere odihna semenilor săi. Și iarăși s-a lăsat liniște. Se simțea însă că bătrînul nu doarme. Odaia în care zăcea pe un divan tapisat cu piele era mică, incomodă, și bătrînul se tot frămînta ore în șir în așternutul său. Dar las' că e trecut de patru și pînă la ziuă n-a rămas mult. Îl necăjesc niște suferințe mai vechi, îl chinuie tusea, dar mintea și sufletul îi sînt pururea limpezi, pururea gata de-a porni la drum, și acum, în puterea nopții, bătrînul cugetă în sinea lui:

„Iată că mai trece o noapte, iar odihna nu-mi mai vine, mă dor mîinile, și grumazul mă doare. Mare lucru de n-aș mai fi avut o criză... O simțeam de cu sară cum se apropie și mă învăluie, dar n-am chemat pe nimeni, de teamă să nu afle Sonea. Cum află, iar o pornește cu isteriile. Iar ceea ce mă scoate cu totul din sărite este împăcarea ce urmează după cele isterii. Mai ales mă chinuie pupăciunile ei nesfîrșite, cînd se lasă în genunchi și-mi prinde mîinile. O, Dumnezeule, în clipele celea îmi vine să-mi iau lumea în cap!"

Clopoțelul de argint a mai sunat un sfert de oră. Nu

se poate aciua nici stăpîna casei, culcată în odaia vecină. După ce s-a tot vîrcolit în aşternut, Sofia Andreevna găseşte prin întuneric la căpătîiul patului un flaconaş, lasă să picure cîteva picături într-un pahar cu apă pregătit de cu sară şi, după ce-şi umezeşte cerul gurii, se întoarce — cine ştie a cîta oară? — la sumbrele sale bănuieli:

„Hotărît că nu mă mai iubeşte. Şi, odată rămasă singură, nici nu ştiu de ce aş mai suferi atîta, zău. Se zice că la bătrîneţe sufletul începe a se ramoli laolaltă cu trupul. Hai, mă rog, fie, dar atunci să-mi spuneţi: ce-l leagă de Certkov acela, de ce i se tot scurg ochii în urma lui şi pentru ce se bucură ca un copil cînd îl vede prin fereastră venind la noi? Bine, hai, ucenicul şi urmaşul lui, aceeaşi cale şi acelaşi toiag, dar să ajungi a nu mai avea ochi să-ţi vezi copiii, să-ţi înstrăinezi toate neamurile pentru unul pe care nici să-l fi văzut, nici să fi auzit de dînsul pînă mai nu demult?"

În odaia vecină se aude Lev Nikolaevici tuşind înfundat, şi Sofia Andreevna îşi curmă firul gîndurilor. Nu se poate aciua nici cerşetorul întins pe scaunul de sub frasin. Înţepat şi ghemuit de frigul nopţii, se gîndeşte în sinea lui:

„Îi mare lucru cînd în casă e cald şi ai pernuţe pe sub coaste. Cînd eşti sătul, şi e cald, şi e bine în casa ta, atunci poţi oferi şi obrazul stîng celui ce te-a lovit în dreptul. Eu unul, de-ar fi să răzbat la atîta bine, şi capul l-aş pune la bătaie."

Întins pe spate, cu faţa crispată de durere, Lev Nikolaevici a zîmbit în întunericul nopţii:

„Ce soartă ciudată, din cîte destine nemaipomenite avea să fie împletită viaţa asta a mea! Nu ştiu dacă în toată lumea s-ar putea găsi un biet sărman, ajuns în pragul disperării, care ar simţi măcar a suta parte din ceea ce simt eu văzînd crunta nedreptate a celor mulţi şi obidiţi. Această veşnică durere pentru omul sărman s-a strecurat în inima mea demult, şi a tot sporit an cu an, ajungînd azi să nu-mi mai pot vedea soarta mea despărţită de soarta lor. Dar văzînd sărăcia şi umilinţa prin care trece marea majoritate a omenirii, eu totuşi rămîn printre cei bogaţi şi sătui, pentru că nu pot, iată, nu-mi ajung puteri să rup într-o zi cu lumea asta ghif-

tuită, să-mi iau toiagul și să plec către cei pentru care suferă inima mea."

Sofia Andreevna mai ia niște picături, pentru că noaptea e lungă și durerea ce-o frămîntă e mare. Mai ales bănuielile o macină, o, acele grele bănuieli, într-un suflet de soție, într-un suflet de mamă.

„Liovocika, să fie oare întemeiate zvonurile că ai semnat în taină un testament prin care tot avutul nostru trece sărmanilor, iar copiii și nepoții ne vor rămînea pe drumuri? Liovocika, marele și scumpul meu om drag din tot lungul vieții mele! Oricît de nestrămutate ar fi convingerile tale, oricît de sfîntă ar fi temelia credinței tale, eu nu pot lăsa copiii să ne rămînă fără căpătîi. Seara trecută ai tot stat și stat la masa de scris... Am auzit scîrțîind penița, am auzit foșnind foile din jurnalul în care îți faci notițele zilnice, dar nu știu ce ai notat acolo și pentru asta nu pot dormi. Am așteptat să vii să-mi spui noapte bună, dar n-ai venit. Liovocika, de ce te lași înstrăinat de mine, de ce cauți taine și înstrăinezi femeia ce ți-a născut o casă de copii și ți-a purtat credință, și te-a ajutat în marea ta trudă, transcriind pe curat mii și mii de pagini?! Acum, în acest miez de noapte, eu mă încumet a spune sus și tare că îți sînt cel mai apropiat, cel mai credincios prieten și n-am să pot adormi pînă nu am să văd cu ochii ce ai scris tu în jurnal seara trecută. Mi-e teamă că ai scris ceva despre mine și, furat de vreun gînd rău, vei fi scris o nedreptate, rănind dragostea mea pentru tine..."

Cînd clopoțelul de argint a sunat patru și jumătate, Sofia Andreevna s-a dat jos din pat, și-a aruncat halatul de noapte pe umeri. S-a furișat tiptil în cabinetul lui Lev Nikolaevici, a aprins o lumînare și a prins a cotrobăi pe masa de scris. Din așternutul său Lev Nikolaevici vede strecurîndu-se lumină pe sub ușa cabinetului, aude hîrtiile foșnind și se gîndește:

„Sonea, draga mea Sonea! Așa cum scumpă mi-ai fost în anii tinereții, cu același foc, cu aceeași credință, trecînd peste toate neînțelegerile noastre, te-am iubit în toți cei patruzeci și opt de ani ai căsniciei pe care o ducem. Nu ți-am cerut socoteală pentru nimic, chiar nici azi nu-ți pot afla vreo vină pentru că n-ai venit după mine atunci cînd eu am pornit în căutarea adevărului și purității sufletești. Viața spirituală este poate cea

mai mare taină a omului și ceea ce se petrece în sufletul lui așijderea taină rămîne. A cere socoteală pentru cele ce se petrec în taină nu se poate, pentru că altminteri tainele vor înceta de-a mai fi taine. Dar, Sonișor, vezi bine, azi eu nu mai sînt cel ce am fost odată. Ceea ce mintea mea a dobîndit în lungile nopți de chin și frămîntare rămîn a fi convingerile mele, și nu-mi cere să cedez nici măcar un fir din ce a rodit sufletul meu. Gîndurile și cuvintele în care îmi îmbrac aceste gînduri sînt lumina libertății mele, și atunci cînd mă voi vedea în pericol de a-mi pierde libertatea, mă voi ridica și o voi apăra în fața oricui. Sonea, scumpa mea Sonea, te rog nu mai frunzări nopțile paginile scrise de mine, iar dacă vei trece peste această rugăminte a mea, dacă îmi vei strîmtora libertatea, să știi că mă voi ridica într-o bună zi și voi pleca din Iasnaia Poliana..."

La ultimele cuvinte ale bărbatului Sofia Andreevna a înțepenit. A stins în grabă lumînarea, a ieșit tiptil din cabinet. Întoarsă în cameră, s-a strecurat în așternut și crunta tuse stăpînită de atîta vreme în adîncul plămînilor a explodat. Venea cum vine un torent de apă și piatră din munți. Lev Nikolaevici s-a ridicat din pat, s-a apropiat de fereastră, a deschis-o, rămînînd o vreme cu noaptea față în față.

Liniștea care a urmat l-a trezit în camera lui pe Dușan Petrovici, medicul de casă al scriitorului. Bătrînul slovac și-a pus o haină pe umeri, și-a potrivit ochelarii prin întuneric și a pornit în lungul scărilor ce duceau la etaj. S-a mirat zărind silueta lui Tolstoi lîngă fereastra deschisă.

— S-a întîmplat ceva, Lev Nikolaevici?

După o mică pauză, Tolstoi a răspuns fără a-și scoate fața din întunericul nopții:

— Ce i se mai poate întîmpla unui moșneag de optzeci și doi de ani?... Aceleași necazuri, aceleași suferințe. Dar, pe de altă parte, ce rost ar mai avea viața dacă ar fi lipsită de suferințe. Kant zice undeva că suferințele îl fac pe om să se miște și numai mișcîndu-se, omul simte viața...

Makovițki, om foarte inteligent și sensibil, martor al tuturor neînțelegerilor din casa scriitorului, a venit aproape de tot pentru a întreba în șoaptă:

— Nu cumva ați hotărît să părăsiți Iasnaia Poliana?

Tolstoi a evitat să răspundă. Era una din cele mai chinuitoare probleme din tot lungul vieții lui.

— Hotărîrea definitivă încă n-am luat-o, dar se poate isca din clipă în clipă...

Makovițki și-a mîngîiat în tăcere bărbuța-i căruntă, tunsă scurt.

— Lev Nikolaevici! Nu vă fie cu supărare, dar aș fi vrut să vă întovărășesc atunci cînd va veni clipa...

Tolstoi a părăsit întunericul nopții și s-a întors spre doctor, privindu-l lung, iscoditor:

— Să fi ajuns eu atît de ramolit, încît nu mai sînt în stare nici măcar să părăsesc propria mea casă?

Makovițki, stînjenit de-o asemenea bănuială, a ridicat palmele sus, de parcă ar fi vrut să oprească cu mînile sale aceste vorbe grele.

— Ferit-a sfîntul, eu altceva avusem în vedere! Mi-am permis uneori să cred că am rămas sub acest acoperiș nu numai pentru a fi medic, ci și un ucenic credincios, gata să-mi urmez învățătorul oriunde și oricînd...

Prins așa, pe neașteptate, de un sentiment de adîncă tulburare, Lev Nikolaevici a lăcrămat, după care s-a apropiat și l-a cuprins stîngaci, cu un singur braț.

— Ce noroc am avut întîlnindu-vă în viață, și iară zic: ce noroc că acum, în aceste zile negre, nu voi fi singur...

Makovițki, care nu stăpînea tocmai bine limba rusă, a tot tradus și potrivit în cele patru limbi pe care le cunoștea un răspuns demn de-o asemenea clipă.

— Eu nu pot decît să-mi plec fruntea la cele spuse de domnia voastră.

Ceasornicul a bătut trei sferturi de oră și, cu toate că Lev Nikolaevici, stînd la fereastră, părea a se simți mai bine, medicul își avea grijile lui:

— E prea tîrziu, Lev Nikolaevici. Trebuie să vă hodiniți, să adunați putere picătură cu picătură — călătoria poate fi lungă și grea...

Cu fața pierdută în noapte, Tolstoi i-a șoptit:

— Mă culc numaidecît. Mai stau un pic să-mi astîmpăr tusea și mă duc la culcare...

O boare de vînt, un freamăt din revărsatul zorilor leagănă ușor livada cu meri. Paznicul curții bate toaca într-o scîndură de gard. Undeva departe, peste deal, în unul din cătunele moșiei, a lătrat o javră și iară se

lasă liniştea peste toate întinsurile ţinutului. Tolstoi a tot stat mult şi nemişcat la fereastra deschisă. Se temea să nu i se întoarcă tusea, şi Makoviţki, văzînd că nu se mai culcă odată, a zis îngrijorat:

— Vă supără ceva, Lev Nikolaevici?

Fără a se întoarce, Tolstoi a şoptit încet, în aşa fel ca să nu audă medicul, dar să audă prietenul:

— Sătul fiind de toate, aş fi vrut să rămîn singur.

— Cum adică?

— Uite aşa. Mi s-a făcut dor de-o cruntă singurătate şi, o, Dumnezeule, cum aş vrea să ajung odată să bat la poarta ei, să intru şi să nu mai ies din acea nesfîrşită, amară şi dulce singurătate...

În cele din urmă cerşetorul porneşte a sforăi pe scaunul de sub frasin. Odihneşte şi Sofia Andreevna, străjuită de-o sumedenie de flaconaşe şi medicamente. A aţipit în odaia sa blîndul doctor din Slovacia, doarme totul, scufundat în noapte, şi numai un bogat boier pe nume Lev Tolstoi nu-şi poate afla odihna.

* * *

Rusia însă e o ţară mare, o ţară de neînchipuit şi, iată, vine în Rusia timpul cînd şi împăraţii încep a se trezi cu noaptea în cap. De la o vreme Nicolae II a început a se trezi în zori. Milităros şi desciplinat, odată trezit, se dădea jos din pat, îşi punea hainele la repezeală, arunca pe umeri mantaua şi pornea a rătăci prin galeriile Palatului de Iarnă. Înfrîngerea suferită în războiul cu Japonia, nesfîrşitele fierberi sociale, boala micuţului prinţ moştenitor,— toate adunate grămadă l-au făcut, pur şi simplu, să nu fie în apele sale şi acum împăratul nu-şi mai putea afla loc.

Tăcut din fire, cu o mare slăbiciune pentru problemele ce nu pot fi în nici un fel rezolvate, colonelul de infanterie Nicolae II străbătea împreună cu zorile nesfîrşitele galerii ale palatului şi pecetea stingerii, pecetea decăderii plutea ca o umbră deasupra coroanei acestei mari împărăţii.

„Ce e de făcut? se întreba în lungul acestor plimbări împăratul. Bine, hai, mă rog, dar ce e de făcut?!"

Obosit de uniformitatea galeriilor şi de simplitatea acestei chinuitoare întrebări, se retrăgea pentru a se

odihni puțin în cabinetul răposatului său părinte, împăratul Alexandru. Aceste vremuri tulburi, ce călcau totul în picioare, au reușit pînă la urmă să umbrească întrucîtva și memoria părintelui în inima unui devotat fiu. Pentru a se reabilita în fața răposatului său părinte, împăratul a depus multe eforturi și a cheltuit o mulțime de bani ridicînd un frumos monument în una din piețele Petersburgului.

Acum împăratul Alexandru III, turnat în bronz, se înalța puternic și maiestuos, dominînd peste piața Znamenskaia, iar poliția secretă comunica, între altele, cum că petersburgezii rîd pe înfundate cînd trec prin piață, lăsînd printre vorbe să se înțeleagă că sculptorul Trubețkoi și-a bătut joc de fostul împărat.

Capitala țării era numai zvonuri și chicoteală. Împăratul Nicolae apăra din răsputeri monumentul din piața Znamenskaia, care, de altfel, îl costase un milion de ruble, dar iată că mai dăunăzi i-a făcut o vizită unchiul Vladimir Aleksandrovici. Pentru că Petersburgul discuta în fel și chip monumentul, a venit, firește, vorba de el și pe terasa ceea deschisă a principelui, unde se servea ceaiul. Tînărul împărat iară începuse a apăra monumentul, dar s-a pomenit deodată că unchiul l-a oprit brusc, declarînd că ceea ce se înalță în piața Znamenskaia nu este decît o bătaie de joc la adresa fratelui său.

— Fratele dumitale este în același timp și tatăl meu, a zis oarecum supărat împăratul Nicolae.

— Vă este, firește, dar asta nu înseamnă că el încetează de a-mi fi frate!

* * *

Frumosul rîu al capitalei e numai val; noaptea ropotul apelor pătrunde în galeriile palatului. Împăratul șade în jilțul răposatului său părinte și se întreabă ce e de făcut cu aceste nesfîrșite probleme. Deodată însă, cum stătea el trist și îngîndurat, frumoasele draperii de mătase, ce coborau elegant de la tavan pînă la podea, îl fură încetul cu încetul. Cineva dintre contemporani scria mult mai tîrziu că împăratul, pe semne, fusese zămislit domnișoară, dar printr-un joc ciudat al hazardului, s-a hotărît în ultima clipă să i se atribuie aparențele genului masculin, lăsat în celelalte să rămînă credincios se-

xului frumos. Şi, culmea culmilor, cu suflet gingaş de doamnă, destinul a vrut să-l pună pe tronul uneia din cele mai mari împărăţii, în una din cele mai furtunoase epoci!

* * *

În lungul galeriilor se aud răsunînd dintr-un capăt în altul paşii ofiţerului de serviciu.

— Maiestatea voastră, principele Nicolae roagă să fie primit în audienţă.

Se făcuse ziuă de-a binelea, dar împăratul, furat de eleganţa draperiilor, mai avea încă senzaţia unei dimineţi devremi.

— Ce l-a făcut să vină atît de devreme?

— E aproape zece.

Numeroasa familie împărătească trecea şi ea prin clipe de grea încercare. Împăratul nu prea avea ochi buni să-şi vadă rudele, mai ales după acele groaznice zile cînd a fost încoronat. În zilele celea numeroase rude ale Romanovilor, fără a se sfii cîtuşi de puţin, îl intimidau pe tînărul împărat şi, rămînînd cu el între patru ochi, băteau cu pumnul în masă de zîngăneau geamurile.

Acum vremurile celea trecuseră, dar, oricum, nu-i mai aduceau nici o bucurie vizitele lor.

- Să intre.

Marele duce a intrat bine dispus, dar fără prea multă stimă. Liberalismul exagerat străbătea fiece mişcare a musafirului şi aceasta îl enerva pe împărat.

— Sănătos, voinic, Maiestate?

Bucuros să te văd. De ce treci atît de rar?

— Nu-mi permite timpul, Excelenţă. Unde mai pui că, zice lumea, pe la împăraţi se cuvine a trece cît mai rar, să nu scîrţîie uşa atunci cînd vei veni cu o chestiune de mare importanţă...

Marele duce, om fin şi inteligent, mai avea şi umor. Deseori împăratului chiar îi făcea plăcere să se întreţină cu el, dar acum nu era deloc dispus. Atmosfera sumbră a zilei, a rîului Neva, a vieţii casnice îl apăsa oarecum.

— Am intrat să te felicit, Maiestate, cu prilejul însănătoşirii moştenitorului. Copilul, se zice, şi-a revenit?

Moştenitorul Rusiei suferea de mai multă vreme de-o

boală grea, cauzată de componența chimică a sîngelui, și asta îl chinuia cumplit pe împărat.

— Copilul și-a revenit, a zis el sec într-un tîrziu. Aproape că și-a revenit.

După care marele duce a pornit să-și strecoare mîna după reverul hainei sale cafenii.

— Îmi permiteți, Maiestate, să vă transmit, în mod confidențial...

— Vreo plîngere ceva?

— A, nu, o simplă scrisoare.

Împăratul a ridicat din sprînceană — nu-i plăceau deloc scrisorile astea confidențiale. Orice hîrtie care ajungea la el ocolind cancelaria aducea ceva neplăcut.

— E o scrisoare care nu putea fi trimisă în mod obișnuit?

— Desigur că nu, Maiestate. E o scrisoare din partea contelui Lev Nikolaevici Tolstoi.

La zece fără cîteva minute împăratul s-a ridicat din jilț și a venit lîngă geam pentru a urmări ceremonia schimbului de santinele la palat. Acest conte înfundat undeva în regiunea Tula îl înfrigura de fiecare dată cînd îi auzea numele. Nu-și putea da sama ce-o fi vrut acest conte de la lume, ce-o fi vrut lumea de la el. Ideea de a lua cunoștință de opera lui nu-l atrăgea pe împărat cîtuși de puțin pentru simplul motiv că monarhului Rusiei nu-i plăcea beletristica. Se întîmpla să frunzărească arareori volumașe cu nuvele umoristice de Leikin sau Avercenko, dar îl amuzau în primul rînd ilustrațiile, nu textul.

— Conține scrisoarea ceva jignitor la adresa tronului?

— Tot ce-i posibil, Maiestate.

— Vrei cumva să zici că nu cunoști conținutul scrisorii?

— Nu-l cunosc, Maiestate.

Ca să vezi pînă unde-l pot aduce ideile liberale pe unul din membrii familiei domnitoare! Mă rog, dacă este înclinat pentru aventuri de acest gen, să le facă cel puțin pînă la capăt.

— Atunci dar desfă plicul și citește. Aflarea conținutului, sper, îți va fi recompensă pentru truda de a fi adus scrisoarea la palat.

Marele duce s-a așezat la o măsuță în colț și peste un scurt timp a prins a citi:

„Fratele meu drag...

Pe semne, numeroşii sfetnici şi curteni ce vă înconjură v-or fi minţit în privinţa dragostei poporului pentru părintele acestui popor, adică pentru ţar. Să nu credeţi în una ca asta nici atunci cînd, intrînd în Moscova ori în vreun alt oraş, o să vedeţi mulţime alergînd în urma alaiului împărătesc şi strigînd urale. Nu dea Domnul să luaţi aceste urale drept expresia unui mare devotament pentru coroana împărătească. Mulţimea ce vine în urma caretei Maiestăţii voastre nu e decît o adunătură de haimanale şi gură-cască, secături ce sînt gata să alerge cu acelaşi vuiet şi în urma unei şarabane cu scamatori. Deseori se întîmplă că aceşti oameni, pe care Maiestatea voastră îi ia drept reprezentanţi ai poporului, să fie un regiment de poliţişti îmbrăcaţi în civil, cum i s-a întîmplat bunelului dumneavoastră la Harkov, cînd catedrala gemea de lume venită să se închine împăratului, iar pînă la urmă toată „lumea" aceasta s-a dovedit a fi nişte agenţi ai poliţiei secrete."

Stînd la geam, împăratul a urmărit vreme îndelungată un stol de ciori, care s-a tot rotit multă vreme peste cupola umedă a catedralei.

— Cunoaşteţi cumva motivele care l-au determinat pe conte să-mi trimită o atît de ciudată scrisoare?

— Nici pe departe, Maiestate. Sper totuşi că această minte luminoasă care caută să surprindă totul din rădăcină...

— Ba de unde! La mijloc nu e decît o boală ciudată a intelectualilor ruşi, care se cred în drept de a se preocupa de absolut toate problemele, fără a-şi asuma cît de cît responsabilitatea pe care o impune preocuparea pentru astfel de probleme. Poate contele a ţinut să-mi transmită ceva şi în afara celor scrise?

— Da, Maiestate, contele Tolstoi părea foarte preocupat de nu cumva scrisoarea sa să nimerească în mîini străine, pentru a fi mai apoi folosită de duşmanii Dumneavoastră.

— Bine. O lăsaţi pe masă.

— Şi... Atît?

— Atît. Că doar contele nu-mi cere nimic. Cît despre dragostea poporului pentru ţar, e o chestie care ne priveşte în primul rînd pe noi doi — adică pe mine şi pe poporul meu.

* * *

După plecarea marelui duce împăratul a venit în aripa stîngă a palatului şi l-a convocat pe Stolîpin. Pobedonoştev, mentorul şi sfetnicul său de pe vremuri, îl obişnuise pe împărat să **caute**, înainte de a fi luat decizii, un prieten căruia să-i **poată** împărtăşi toate îndoielile sale. După moartea lui Pobedonoştev el nu a mai avut un prieten atît de apropiat şi, dat fiind că Stolîpin, conducînd guvernul, era într-un fel sau altul cel mai apropiat de împărat, Nicolae trimitea după dînsul ori de cîte ori se pomenea ajuns la strîmtoare. Dar nenutrind nici un fel de sentimente prietenești față de dînsul, sentimente care i-ar fi permis să-i ceară sfaturi, cînd apărea Stolîpin, împăratul se pomenea dîndu-i dispoziții:

— Îmi pregătiți în cel mai scurt termen un raport cît se poate de amplu asupra situației din regiunea Tula.

„Amplu" însemna în primul rînd că raportul să fie chiar amplu, și Stolîpin, întors la reședința sa, situată în aripa dreaptă a palatului, i-a convocat de urgență pe șeful poliției secrete și pe responsabilii de la Ministerul de Interne.

Noaptea tîrziu, prin nesfîrşitele păduri ale nordului se strecoară o umbră de lup. Mai e încă hapsîn, mai fură cu ochiul în lături, dar se vede treaba că nu mai este el lupul de altădată. Şi tînăr a fost, şi haită în urma lui a purtat, şi lupoaicele i-au dus dorul. A fost şi hoţ de codru, a prădat şi a jefuit cît a putut, după care şi gonit a fost, şi s-a tras cu puştile asupra lui, mulţime de răni şi-a tot lins, tămăduindu-le în tăcerea pădurilor. S-au dus însă toate şi acum iată-l rătăcind de unul singur, străbătînd pustiul nopţii. Nu mai adulmecă cu botul în vînt, nu-şi mai ciuleşte urechile la fiece foşnet. A îmbătrînit şi, ca orice lup la bătrîneţe, şi-a înjghebat un culcuş bun pentru iernat; aţipise chiar în noaptea ceea, dar l-a strigat un glas în puterea nopţii. L-o fi strigat Zodia în care s-a născut, l-o fi chemat, poate, Destinul. Şi pentru că strigat a fost, pentru că îi sosise ceasul, s-a ridicat din culcuş, a urlat spre cer de atîta amar şi durere, după care a pornit spre nord calea cea lungă, cea grea — calea cea de pe urmă...

Pădurile din ținuturile boierești își scutură umbrele nopții încet, anevoie, și întunericul se dezghioacă împreună cu frunzele umede din copac. Păsările își încep ziua sporovăind prin cuiburile lor, iar cînd zorii au slobozit sămînță de lumină printre tulpinile copacilor, într-un luminiș a răsărit un călăreț cu arma la umăr. Calul, un armăsar bine ținut, o tot rupea să treacă la trap, dar îl strunea bine în frîu călărețul, un omulean mahmur, cu obrazul smolit, oriental.

Odată cu răsăritul soarelui armăsarul, ieșind de sub o poală de pădure, a intrat în curtea boierească. Sub Copacul sărmanilor se adunase de acum lume destulă — țărani veniți cu nevoi de-ale lor, vagabonzi, pelerini, călugări porniți prin lume în căutarea adevărului și, printre ei, furios că nu și-a împlinit somnul, cerșetorul ce picase în puterea nopții. Stau cu toții cuminți și răbdători, deasupra lor vîntul leagănă frînghia clopotului și, cu toate că nimeni nu smulge de ea, un dangăt subțire de aramă umple toată curtea.

În casă fiica scriitorului stă de vorbă cu doi tolstoieni bărboși, veniți cine mai știe de pe unde. Ostenită și oarecum îngrijorată pentru că a aflat de abia acum dimineața că în cursul nopții Lev Nikolaevici a mai avut o criză, Aleksandra Lvovna prinde cu greu încîlcitele păsuri ale celor doi bărbați, gîndindu-se în același timp ce s-ar putea întreprinde ca să nu mai sune clopotul. Prea era nelalocul ei bătaia ceea de clopot. Tolstoienii, văzînd că nu prea sînt ascultați, au început a insista să fie primiți de către părintele lor, și Aleksandra Lvovna, cu toate necazurile sale, a găsit cîteva cuvinte calde:

— Din păcate, Lev Nikolaevici se simte rău și nu vă poate primi. Cu atît mai mult cu cît săptămîna trecută, citind scrisorile dumneavoastră, v-a răspuns în modul cel mai amănunțit.

Cele două bărbi roșcate au stat o vreme chibzuind, după care barba cea roșcată pornită oarecum a încărunți a zis:

— Apoi da, numai că... Scrisoarea am primit-o, și mult ne-am bucurat și nici că am fi cutezat să-i mai facem vreo supărare, de nu s-ar fi abătut năpasta ceea peste noi...

Aleksandra Lvovna, încurcată definitiv, a dus mîna la tîmplă:

— Cer iertare, dar, zău, nu înțeleg despre ce-i vorba...

Cel cu barba roșcată, dar fără fire cărunte, le-a luat pe toate de la început:

— Să vezi 'neata, coniță... Se destramă și e pe cale de a pieri cuibul nostru de tolstoieni. Apoi că toate frămîntările au pornit de la gazeta ceea în care se zice că contelui i s-a propus un milion de ruble pentru editarea cărților scrise de mîna lui. Se zice că și contractul a fost iscălit, și banii au fost vărsați la bancă. Și s-au adunat atunci frații noștri întru credință și au zis: cum se poate una ca asta?! Ce, îl căutăm pe Dumnezeul adevărat sau facem gheșefturi?! Că, iaca, noi nu spurcăm trupul cu carne, nu purtăm bani cu noi, trăim numai din munca noastră, trăim numai pentru bucuriile sufletului și, cînd colo, marele nostru părinte și îndrumător...

Aleksandra Lvovna a furat puțin cu spinarea napoi, pentru că cei doi bărbați duhneau a tutun, a dohot, a păduri nesfîrșite. E de mirare cum de ajung ziarele pînă pe acolo. În cele din urmă, pentru a sfîrși vorba, a zîmbit oarecum în silă:

— După cîte știu, nici contractul nu a fost semnat, nici banii nu au fost vărsați la bancă, dar dacă societatea dumneavoastră începe a se frămînta după fiece articolaș publicat în gazetă, eu cred că ar fi mult mai bine să vă deziceți de toate din capul locului...

Barba tînără a rostit arțăgoasă:

— Ba să avem iertare, că dacă gazeta a mințit, noi mai rezistăm pînă una-alta...

Cel cu barba căruntă, oarecum necăjit că tînărul prea i-a luat-o înainte, l-a tras de-o poală napoi, ca să apară el în fața domnișoarei:

— Amu ia ce bucurie ne-ai face dacă ai spune că și armăsarul cela e un simplu zvon...

Aleksandra Lvovna a făcut ochi mari:

— Care armăsar?

— Apoi că tot în articolul cela se spunea. Cică boierul pleacă în fiece dimineață la plimbare călare pe un armăsar ținut anume pentru călărie. Am uitat cum îl cheamă, că la gazetă era scris și cum îl cheamă pe armăsar.

— Delir.

— Da, ca să vezi, îmi venea pe limbă: Delir și la

gazetă scria. Amu, după ce au citit oamenii noştri una ca asta, au prins a se frămînta şi a se întreba: poate fi aşa ceva?

Adică ce anume?

Cum barba căruntă s-a încurcat, neştiind ce să spună, în locul ei a răsărit cea tînără.

— Ca să vezi mata, coniţă.. Nu se prea leagă una cu alta.

— Adică ce şi cu ce nu se leagă?

— Eu aş zice: credinţa noastră nu se leagă cu un armăsar ţinut anume pentru călărie...

Aleksandra Lvovna a început a-şi potrivi gulerăşul hainei — de fiecare dată cînd se tulbura începea a-şi potrivi gulerăşul, şi acele mici mişcări ale degetelor în jurul gîtului o ajutau să-şi revină. După care, calmă, liniştită, a pus mîna pe mînerul uşii, dîndu-le a înţelege că discuţia a sfîrşit. Totuşi, fiind bine crescută, la despărţire le-a spus:

— Cît despre Delir, aici nu vă pot linişti cu nimic. Lev Nikolaevici, într-adevăr, uneori pleacă dimineaţa călare la plimbare. Sănătate.

Bătrînul s-a lăsat în genunchi şi ochii îi jucau în lacrimi.

— Domnişoară, te rog frumos, nu ne părăsi. Încă două, trei cuvinte, dacă se poate, pentru că am făcut drum lung şi ne aşteaptă lume la întoarcere...

De acum după ce uşa a fost deschisă, Aleksandra Lvovna a zis, privind undeva în curte, peste capetele lor:

— Ce aş putea să mai adaug?... Puteţi spune fraţilor voştri că Lev Nikolaevici e un moşneag bătrîn, urcat la optzeci şi doi de ani, că deseori noaptea are crize, i se formează trombusuri şi nu circulă sîngele normal prin picioare, pentru că, zic doctorii, a umblat prea mult pe jos. Rar ţăran să fi umblat atîta. A fost de cîteva ori pe jos de la Iasnaia Poliana la Moscova şi înapoi, vreo şase-şapte sute de verste luate la un loc. Puteţi să le spuneţi că părintele meu e slăbit cumplit de cînd nu mai mănîncă de frupt, să le spuneţi că primim scrisori cu sacii. Lev Nikolaevici e un om bun, care primeşte în inima lui toate durerile şi necazurile lumii, dar dacă nişte lipoveni obraznici vor să-l vadă numai-decît pe tatăl meu stînd cu dînşii la taifas şi meste-

cînd o coajă de pîine uscată undeva într-o fundătură, mă tem că Lev Nikolaevici nu va pleca pentru atîta treabă. Ei, și acum vă zic la revedere.

* * *

Dintr-o cameră de la etaj se aude țăcănind mașina de scris — o mare noutate pe vremea ceea. Însăși camera era numită „remingtonnaia", după marca mașinii de dactilografiat instalată acolo pe o măsuță. Samuil Belenki, dactilograful marelui scriitor, abia atingea clapele, căutînd să facă cît mai puțin zgomot, pentru a nu-l deranja pe Tolstoi, despre care se zvonise în toată casa că a avut o noapte grea. Alături de dactilograf stătea Bulgakov, secretarul lui Lev Nikolaevici, căutînd în fel și chip să convingă dactilograful pentru a reveni la o chestiune refuzată:

— E foarte puțin, o singură jumătate de pagină...

Dactilograful nu ceda.

— Sînt ocupat, nu vezi ce de-a teancuri mă așteaptă? Și apoi stabilit a fost că scrisorile se vor scrie cu mîna.

— În general așa e, numai că eu cu Aleksandra Lvovna am fi vrut să păstrăm cîteva copii. Lev Nikolaevici, în sfîrșit, i-a răspuns lui Munteanu, revoluționarului celuia de lîngă Kiev, care cerea să fie nimicită clasa celor avuți, să fie zătriți pînă și copiii sugaci.

Dactilograful a scos paginile din mașină, înlocuindule cu foi curate.

— Poftim.

Bulgakov dicta încet, frumos, legănat:

— „Am cugetat multă vreme înainte de a mă fi așezat la masa de scris ca să vă răspund. După adînca mea convingere, nici dumneata, nici eu, nici guvernul, nici revoluționarii — nimeni nu-și poate asuma dreptul de-a aranja viața oamenilor așa cum li s-ar părea lor că ar fi mai bine și a-i pedepsi pe cei care, după părerea lor, nu fac bine ceea ce fac. Există o singură soluție posibilă și obligatorie pentru fiece om: să-ți trăiești viața demn și cinstit. Atît și numai atît".

Pe scara de lemn urcă la etaj Tatiana Lvovna, fiica mai mare a scriitorului, măritată cu boierul Suhotin la moșia Kocetî și venită în musafirie la părinți. A zăbovit

o clipă, oarecum îngrijorată, lîngă ușa mamei sale, apoi a bătut și a intrat. Sofia Andreevna tocmai își termina-se rugăciunea de dimineață.

— Vai, mamă, un turcoi, că ți se face părul măciucă, stă la intrare și zice că te așteaptă...

Sofia Andreevna a venit la fereastra de unde se vedea tot ce se petrece la intrarea în casa boierească.

— Dumnezeu cu tine, Taniușa! Mai întîi că nu e turc — e un cerchez din munții Caucaz. Apoi că e argatul nostru, tocmit mai săptămîna trecută să ne fie paznic la moșie. Vii rar pe la noi și te miri, văzîndu-l pentru prima oară, pe cînd noi, zău, ne-am și obișnuit cu dînsul.

Tatiana Lvovna stătea oarecum pe gînduri:

— Nici nu-mi vine a crede așa ceva. O viață întreagă noi, copiii de la Iasnaia Poliana, nu mai încetam a ne mira cu cîtă dibăcie și înțelepciune ați știut, mata cu papa, să alegeți oameni pentru a ne conduce gospodăria. Cu vremea toți acești servitori ajungeau a ne fi dragi și scumpi, de parcă ar fi fost membri ai familiei noastre, și nu-mi vine a crede că de azi înainte printre cele suflete bune și înțelegătoare se va număra și tătarul ăsta. Uite mata bine la cătătura lui: cînd se întoarce cu fața spre om, lasă impresia că vrea să muște. Ori nu se poate găsi mai pe-aproape un om cuminte și de treabă?!...

Sofia Andreevna, enervată, pufăia ca un samovar plin cu aburi:

— Vezi tu, draga mea... Pe cei cuminți și de treabă îi înșeală oricine. M-am tot săturat a vedea în jurul meu fețe blînde, pline de omenie, pe care le poți vinde și cumpăra pentru o nimica toată. Acum, cînd muncitori mea se revoltă, cînd țăranii cu chibriturile în buzunar dau noaptea tîrcoale curților boierești, eu am poruncit să mi se caute un om de fier, care nu ar lăsa averea noastră să se strecoare prin buzunarele altora. A păzi însă integritatea unei averi se pricep numai oameni de teapa lui Ahmet.

Tatiana Lvovna mai rămînea să fie tristă.

— Aș vrea să cred că pentru început i-ai dat un anumit termen, ca să vezi dacă este bun de ceva...

— Da, firește, i s-au dat două săptămîni și dacă a venit azi cu noaptea în cap, e pentru că s-au încheiat cele două săptămîni. Am să cobor ceva mai tîrziu, deocamdată las' să aștepte — e mai bine și pentru el, și pentru noi...

Cam pe la zece Sofia Andreevna a coborît și l-a chemat pe Ahmet în odaia argaților. Cînd l-a văzut intrînd, l-a lăsat mai întîi să facă plecăciunile cuvenite, apoi l-a întrebat aspru și rece, cum se obișnuia printre cucoanele din Rusia:

— Te simți în putere pentru slujba la care ai fost tocmit?

— Eu știu păzește averea dumneavoastră.

— Ești cărturar?

— Puțin. Știe citit litera de tipar.

— Ți s-o fi întîmplat să citești cîte ceva și din scrierile soțului meu?

— Dacă spune mata ca eu să citește...

— Nu, așa ceva n-am să-ți cer... Arma e bună?

— Bun, dar, vai-vai, praf puțin. Servicele mele cere mult praf și multe cartușe.

— Am să spun să ți se cumpere praf și cartușe. Mai e ceva?

— Nu. Prat, cartușe și, dacă se poate, încă un porții de ovăs pentru cal.

— Bine.

Cînd s-a întors în odaie, fiica stătea pe același loc, tot atît de tristă cum o lăsase cînd a plecat.

— Ai vreo neplăcere ceva, Taniușa?

— Papa l-a văzut pe Ahmet acesta?

— Iată, nu-ți pot spune. Dar pentru ce te preocupă atît de mult tipul?

— Mă preocupă pentru că țin bine minte ce furtună s-a ridicat atunci cînd un țăran a fost bătut pentru că prindea pește în lacurile noastre. Acum ce se va întîmpla dacă acest Ahmet va începe a ciomăgi oamenii de prin satele vecine? Ce va zice papa, ce vor zice musafirii noștri, pentru că zi de zi vin cu sutele cei care se consideră discipoli ori tolstoieni, cum li se zice acuma...

Sofia Andreevna iară și-a ieșit din pepeni:

— Ia să mă lași în pace cu tolstoienii... Niște haimanale trîndave, veșnic atîțate la cîte-o luptă pe care nici nu o văd, nici nu o înțeleg ca lumea. Umblă de la o casă la alta, de preferință pe la casele mai bogate, unde este de haleală, înfulecă de le plesnesc fălcile, după care se șterg pe bot, rîgîie și încep a se plînge de cumplitele suferințe ale sufletului. Așa m-am săturat de jerpelitii ăștia, că mi se face negru înaintea ochilor

și, cînd îi văd, îmi vine uneori să trag cu pistolul ori să arunc o sticlă cu vitriol într-înșii!

* * *

Soarele urcă încet, dar urcă întruna printre norii zgrunțuroși de toamnă tîrzie. E aproape de unsprezece, iar Lev Nikolaevici nu mai iese odată din camera lui. În tinerețe, dacă i se și întîmpla vreo criză, o suporta ușor; cu anii însă tot mai greu și mai greu își revenea în apele sale. Acum sta întins pe spate. Mîinile mari și noduroase, scoase de sub plapumă, zac pornite una spre alta, în dreptul brîului, de parcă bătrînul s-ar ține de cingătoare, cum obișnuia el a se ține de curelușa cu care își încingea haina lungă și largă, pe care o numea caftan și pe care a purtat-o toată viața, zicînd că primul lucru ce i se cere unei haine e să te simți slobod într-însa. Acum zăcea în neștire. După un răstimp însă mîna lui dreaptă, mai bine zis, cele trei degete de la mîna dreaptă, care purtau condeiul, au început ușor a tremura, de parcă bătrînul ar fi notat ceva în grabă. Ochii doctorului Makovițki urmăreau atent mîna dreaptă. Cum vedea că se oprește din tremuriciul ei, lua de pe masă o foaie curată, o strecura ușor pe sub muchia palmei. Cele trei degete se înviorau, simțind răcoarea proaspătă a foii, și iară porneau de la început, literă cu literă, rînd după rînd.

Stînd așa pe scaun lîngă căpătîiul bolnavului și așteptînd pînă va trece criza, Makovițki se gîndește în sinea lui:

„E ceva nemaipomenit dreapta asta a lui Tolstoi... De obicei, instinctele vitale ale omului sînt lumina, oxigenul, un strop de apă sub cerul gurii, dar cu Tolstoi lucrurile stau altfel. Adică toate aceste reflexe le are și el, dar au devenit oarecum secundare, pe cînd cea mai vitală reacție a lui sînt cele trei degete de la mîna dreaptă. Apoi, ciudat lucru — scrisul îl ușurează atunci cînd muncește la masa de scris, și tot aceste trei degete tremurînde îl readuc la viață și-l scot din ghearele celor mai cumplite crize..."

— E tîrziu? a întrebat deodată Lev Nikolaevici fără a deschide ochii.

Doctorul nu a dovedit să răspundă, pentru că tocmai

ceasornicul a început a suna moale, şi clopoţelul de argint a bătut de unsprezece ori. Bătrînul îi număra loviturile, iar asta însemna că criza a şi fost depăşită.

* * *

Între timp generalul Kurlov, şeful corpului de jandarmi, a expediat din Petersburg spre oraşul Tula un ordin cu următorul conţinut: 63293 12819 51302 55847... şi tot aşa înainte pe două pagini încheiate. Mai zac încă şi azi nedescifrate o bună parte din depeşele serviciului de securitate al Rusiei, pentru că, se zice, sînt absolut indescifrabile. E ceva de neînchipuit: plăci de lut ars cu hieroglifele popoarelor dispărute cu mii şi mii de ani în urmă au fost descifrate, tainele pămîntului au fost descoperite de la mari înălţimi de către cosmonauţi, munţii şi oceanele nu mai au ce ascunde, iar limbajul ordinelor secrete ale Imperiului Ţarist mai zace şi azi în înfricoşătoarele haine de cifre...

Adică, nu-i vorbă, tainice au devenit ele acum, iar atunci, la începutul secolului, subalternii din Tula ştiau destul de bine cifrul generalului din Petersburg şi nu a dovedit să se usuce bine telegrama primită, cum, în aceeaşi clipă, a ieşit din oraş un pluton de soldaţi în coloană de marş. Arma la umăr, cartuşele şi baioneta — la cingătoare. În fruntea coloanei vine subofiţerul, la încheierea plutonului — un ofiţeraş călare.

De cîteva zile tot bureza încet, a toamnă lungă, şi drumul era greu, anevoios. Abia mijeşte în întuneric albia drumului şi nu atît drumul, cît băltoacele cu care era tivit drumul licăreau prin întuneric. De sus tot picură, în jur numai păduri umede şi întunecate, iar plutonul se tot înfige în ploaie, în toamnă, în noapte. Muştruluiţi cît a încăput într-înşii, soldaţii vin tăcuţi, pas cu pas, cot la cot, de parcă n-ar mai fi ei un grup de băieţi adunaţi de pretutindeni, fiecare cu soarta şi cu grijile sale. Plutonul părea acum, în puterea nopţii, o maşină mută, perfectă, categorică.

O noapte întreagă plutonul a tot venit spre nord-vest prin nesfîrşitele păduri ale Rusiei Centrale, şi — nici o şoaptă, nici un oftat; nici o abatere de cuget, nici un gînd neprevăzut de regulamentul militar. Numai

cușmele umede și țevile armelor ba scapătă la vale, ba iar se înalță, urmînd coborîșurile și urcușurile drumului pe care treceau.

Cine le-a sunat alarma și pentru ce a fost toată vîlva ceea? Cum putem ști noi azi?! Militarii sînt oameni tăcuți, dîrji, misterioși, încît pînă chiar și astăzi, la o jumătate de secol după expediția plutonului, misiunea lui mai sună încă tainic: 63293 12819 51302 55847...

* * *

În aceeași toamnă, la un ceai oferit de contesa Witte cu ocazia întoarcerii familiei din străinătate, contesa Certkova, o doamnă de viță veche, l-a prins de braț pe generalul Richter, șeful cancelariei imperiale, l-a condus într-un colț al sufrageriei și i-a șoptit cu glas stins, înfrigurat:

— Iarăși vin să vă deranjez, Otton Borisovici, cu o rugăminte...

Generalul a rămas impresionat nu atît de cuvintele, cît de tonul contesei. Retrasă și cuviincioasă, contesa Certkova rar cînd ieșea din casă, și mai rare erau cazurile cînd ea, deținătoarea uneia din cele mai mari averi din Rusia, i s-ar fi adresat cuiva cu vreo rugăminte. Era însă prea multă lume în jur și generalul, schimbînd vorba, a condus-o înapoi la jilțul în care șezuse, iar sara tîrziu, la plecare, a invitat-o să ia loc în caleașca lui. Trăsura a oprit la poarta vilei ocupate de contesă. Generalul a condus-o pînă la etaj, a primit invitația de a lua un ceai cu stăpîna casei și de abia după ce s-au așezat în fața căminului cu ceșcuțele de ceai fierbinte, generalul a rostit replica de răspuns:

— Sînt la dispoziția dumitale, Elizaveta Ivanovna.

Contesa și-a așezat jilțul în așa fel ca să nu-și știrbească nici cîtuși de puțin din demnitatea neamului pe care-l reprezenta, dar s-a așezat demonstrînd o anumită stimă pentru funcțiile pe care le deținea generalul Richter.

— În fond, a zis ea după o lungă pauză, dumneata le vei fi știind pe toate și fără mine. Vorba e că fiul meu, Vladimir Grigorievici, a fost deportat din regiunea Tula, unde se mutase cu familia.

Generalul cugeta îndelung și capu-i cărunt, lunguieț,

părea pus într-o mare încurcătură.

— A fost deportat numai el sau și familia lui?

— Tocmai asta mă și doare. Părintele a fost rupt din sînul familiei. Nepoțelul a rămas fără tată.

Contesa a lăcrămat puțin, apoi, pentru a se liniști, a sorbit din ceșcuța pe care o avea alături.

— Cunoașteți cumva motivul pentru care a fost deportat?

— Habar n-am, dar, la urma urmei, ce poate fi nou acolo? Iarăși Tolstoi, iarăși propagarea ideilor străine intereselor de stat.

După o lungă tăcere generalul a zis îngîndurat:

— Aveți un fecior foarte ciudat, Elizaveta Ivanovna.

Mîndra contesă a tresărit de mirare, pentru că în prezența ei nimeni nu-și permitea să-i facă vreo observație.

— Mi-i teamă că nu m-ați înțeles tocmai corect, Otton Borisovici. Eu nu obișnuiesc a mă plînge altora de creșterea copilului meu.

Richter a zîmbit:

— Dacă nici dumneavoastră nu mi-ați ghicit întru totul gîndul. Eu nu-l condamn — dimpotrivă, vroiam să spun o vorbă bună despre el. La noi în Rusia cine se lasă furat pe multă vreme de-o singură patimă, mai ales cînd la temelia acelei patimi stau niște idei ciudate cum ar fi cele ale contelui Tolstoi? Și totuși, anii se scurg, iar fiul dumitale, trecut de cincizeci, aproape toată viața și-a închinat-o slăvirii unor idei despre care eu, dacă aș fi luat așa, în grabă, mai că n-aș ști ce să spun...

— De lăudat el cu atît mai mult nu merită laude, a zis contesa sec. Și de-ar fi fost să am doi copii, credemă pe cuvînt, nu aș fi recurs la serviciile dumitale. Din păcate, un singur fecior am.

Generalul a pus ceșcuța pe măsuța de alături.

— Și, mă rog, cu ce v-aș putea ajuta?

Contesa s-a ridicat, a ieșit pentru o clipă, după care s-a întors cu un plic sigilat.

— Otton Borisovici, faceți-mi un bine. Alegeți o zi cînd Maiestatea sa va fi bine dispus, cînd cele mai încurcate afaceri par a avea o șansă, și puneți pe masa împăratului acest plic.

Nu i l-a înmînat, ci l-a pus pe măsuță lîngă ceșcuța

din care generalul își luase ceaiul, dîndu-i astfel posibilitatea de a refuza, dacă ar fi vrut cumva s-o refuze. Mîna generalului a pornit în lungul mesei după plic, dar s-a oprit imediat ce degetele s-au atins de marginea scrisorii.

— Elizaveta Ivanovna... Data trecută, cînd l-ați rugat pe împărat să-i permită lui Vladimir Grigorievici să vină din Anglia pentru a-și lua rămas bun de la Tolstoi, cînd contele trăgea să moară în Crimeea...

— Atunci am fost refuzată, țin bine minte, a zis sec contesa.

— Nu e vorba de refuz... Eu am uitat să vă comunic că însăși exprimarea acelei rugăminți a dezlănțuit o adevărată furtună din partea Maiestății sale...

Contesa a venit lîngă general, i-a pus o mînă pe umăr, l-a privit de aproape cu doi ochi ce fuseseră odată frumoși și l-a întrebat cu o voce oarecum intimă:

— Spune, Ott, ți-i teamă chiar atît de mult de furiile Maiestății sale?!

Generalul s-a ridicat din jilț.

— Mă tem întocmai atît cît consider că este necesar pentru ca în țară să domnească liniștea și ordinea.

A luat plicul, a sărutat mîna contesei și a plecat.

* * *

Dimineața aceleiași zile posomorîte de toamnă. Fadei, nerușinatul cerșetor cunoscut în întreaga gubernie prin obrăzniciile sale, șade sub Copacul sărmanilor, cască în urma somnului neîmplinit și, din vreme în vreme, prinzînd cu mîna un capăt de funie deasupra capului, umple ograda cu dangăte subțiri de aramă. Unul din slujitori, trecînd pe alături, s-a indignat:

— Ce tot tulburi lumea, Fadei?

— Am ceva de vorbit cu boierul.

— Parcă mai dăunăzi ați stat la sfat!

— Dacă nu, că n-am dovedit atunci să-i spun ce am pe suflet.

— Și ce ai tu pe suflet?

— Nu e nici de urechile, nici de mintea ta.

— Halal de așa necaz!

Bătăile de clopot pînă la urmă l-au trezit pe Tolstoi. S-a spălat, și-a îngrijit barba, hainele, apoi, intrînd în

sufragerie, s-a apropiat de fereastra prin care se vedea Copacul sărmanilor. Aceeași ceafă agresivă, aceiași umeri vînjoși, acoperiți cu zdrențe. L-a întrebat pe secretarul care de acum aștepta cu niște corecturi de urgență:

— Valentin Fiodorovici, puiule, fă-mi un bine și împrumută-mi ceva mărunțiș.

— Vai de mine, cu dragă inimă... Da ce să faceți cu banii așa de dimineață?

— Dar nu auzi clopotul? De-o oră și mai bine sună.

— A! Fadei, calicul cela din Nemenka, e un porcos cum rar se află. Mai în fiece zi vine de ne scoală cu noaptea în cap. Și după asta să-i mai și dați de pomană?

Lev Nikolaevici a furat cu ochiul în lături de nu cumva le aude cineva vorba și a continuat, coborîndu-și puțin glasul:

— E un tip foarte răutăcios și, dacă nu-i scoți nimic, umple lumea povestind despre mine niște murdării care nu se mai află...

— Ei și n-are decît!

Tolstoi s-a frămîntat o vreme.

— Totuși n-am să mă simt bine dacă am să știu că un cineva umblă prin lume povestind cine știe ce bazaconii despre mine.

Mărunțișul luat cu împrumut de la secretar a fost împărțit prin buzunare cu o anumită socoteală. O monedă trimisă afară printr-o slujnică a făcut, în sfîrșit, clopotul să tacă, după care Lev Nikolaevici s-a așezat să-și ia micul dejun. Nu prea îi era foame și se tot uita în jur, îl deranja ceva în sufragerie. Bulgakov, care, tînăr fiind, nu prea credea că bătrînii pot avea noaptea crize, a rostit oarecum pus pe gînduri:

— N-aș zice că arătați chiar atît de bine în dimineața asta...

— Dar de unde să mai arăți bine la vîrsta mea! Eu am și ajuns la starea de răblăgeală după care, dacă îți taie fruntea o încrețitură noaptea prin somn, apoi a doua zi pînă la amiază ai să tot umbli cu vîrcă roșie pe locul cela.

Și se tot uită în jur — nu-l aranja ceva, îl enerva ceva în sufrageria cunoscută încă de pe cînd era copil. A fost smintită prin ceva ordinea stabilită de ani de zile. În sfîrșit, a descoperit lîngă fereastră un gramofon cu o pîlnie enormă, colorată, semănînd oarecum cu o coadă de păun.

— E cumva o cumpărătură nouă?

Pentru moment Bulgakov s-a mirat cumplit, apoi, curmîndu-și mirarea, a prins a povesti, fiind foarte bucuros că poate veni cu lămuriri:

— A fost ieri o forfotă nemaipomenită în jurul muzicuței ăsteia. Cum a fost instalat gramofonul, s-a umplut casa de lume și a ascultat pînă noaptea tîrziu predicile dumitale înregistrate pe cîteva discuri.

Lev Nikolaevici își tot reamintea îndelung și chinuitor peripețiile zilei trecute și, pentru că secretarul dădea semne de îngrijorare, bătrînul conte a spus:

— Să nu vă mire, eu deseori pierd firul celor întîmplate. E ca și cum o prăpastie le-ar curma, și nu-mi pot restabili memoria pînă nu găsesc cum să ocolesc prăpastia...

Apoi, peste o clipă, a întrebat:

— Da în afară de hodorogeală bătrînească, gramofonul nu mai scotea nimic prin pîlnia asta colorată?

— Ba da, a fost și un disc cu romanțe țigănești.

Chipul lui Tolstoi s-a luminat într-o clipă:

— Ah, da, cum se putea să uit! Îmi venise chiar și un gînd frumos despre cîntecele țiganilor — nu mai țin minte; sau că l-am și scris pe undeva, sau că vroiam de abia să-l scriu...

O tînără slujitoare a intrat și a pus în fața contelui serviciul pentru micul dejun. Tolstoi a întrebat-o:

— Dar pentru dumnealui nu pui nimic?

Bulgakov s-a mutat pe un scaun ceva mai la o parte.

— Vă mulțumesc, Lev Nikolaevici, dar cafeluța cu care sînt obișnuit diminețile mi-am și luat-o.

Cîteva gînduri, care nu aveau nimic comun cu firul vorbei, au fluturat pe fruntea bătrînului, după care Tolstoi a zis oarecum întristat:

— Iată că nici dumneata nu vrei să iei masa împreună cu mine... Toată viața caut un tovarăș ca să am cu cine lua dimineața masa, dacă fiertura asta de ovăz nu-i surîde nimănui. Ca să fiu sincer, cașa de ovăz nu e bună deloc, mă mir de ce-o fi îndrăgit-o englezii. Eu unul nici nu mai am ochi **s-o văd** diminețile, dar ce să-i faci? Sînt la vîrsta cînd **oamenii nu**-și pot permite luxul de a-și schimba obiceiurile...

Și-a strecurat colțul unui șervețel sub gulerul caftanului, a luat într-o mînă cuțitul, în alta o felie de

pîne pe care a prins a o acoperi cu unt. Opera cu atîta îndemînare și finețe, încît pentru o clipă a apărut la masă un conte de viță veche, dar numai pentru o clipă. Mai încolo — iară un moșneag plin de griji gusta încet și fără poftă din fiertura de ovăs. A zîmbit:

— Valentin Fiodorovici! Dacă vă deranjez cumva, vă puteți așeza cu cîteva scaune mai în fund. Îmi aduc bine aminte ce scîrbă mă apuca pe vremuri, cînd bătrînii clefăiau la aceeași masă cu mine. Acum iată că m-a pedepsit Dumnezeu și pe mine, lăsîndu-mă fără dinți, spre oroarea celor tineri...

Bulgakov a avut un rîs sincer, răsunător...

— Care bătrîni, Lev Nikolaevici! Că pînă la moșnegii despre care a venit vorba mai aveți încă mult...

Tolstoi a rămas adînc mișcat de delicatețea secretarului.

A intrat Sofia Andreevna. S-a apropiat, i-a sărutat tîmpla.

— Bună dimineața, Liovocika.

— Bună, Sonișor.

— Te văd posomorît și îngîndurat... Te-o fi supărînd ceva?

— Ba n-aș zice. Mă simt bine.

— Ochii ți-s cam tulburi. Să fi avut criză noaptea trecută?

Bătrînul cam șovăia:

— Drept să-ți spun, nici nu prea țin minte ce a fost noaptea trecută...

Sofia Andreevna nu mai putea de atîta necaz:

— Dumnezeule, de ce nu m-ai trezit, de ce nu ai pus toată casa în picioare?! Atunci cînd nu te simți bine, datoria ta e să ne chemi în ajutor, pentru că, mai ales după acele crize, știu bine cît de greu îți revii dacă nu sînt și eu alături. Ori poate te-ai plictisit, ți s-a urît a mă tot vedea lîngă tine?

Tolstoi culege cu linguriță rămășițele din farfurie și cugetă în sinea lui:

„Un pic de rușine nu strică, atunci cînd rușinea e firească, moștenită din bătrîni. Și e foarte înțeleaptă obișnuința omului de-a acoperi cu haina și a ascunde de fața lumii tot ceea ce nu trebuie de arătat, lăsînd descoperită numai fața, adică singura parte a corpului ce poartă pecetea sufletului omenesc. Personal am avut

totdeauna un fel de repulsie pentru goliciunea trupului. Pînă şi sînii unei femei tinere mi-au stîrnit numai scîrbă. Nu-i vorbă, în anii tinereţii sînii ceia îmi mai trezeau ei şi alte emoţii, dar, orişicum, nu mă simţeam bine în faţa goliciunii lor!..."

Sofia Andreevna stătea alături nemişcată. Era rîndul lui să răspundă la înţepătură, dar iată că pare a fugi cu gîndul în cu totul altă parte.

— Sonecika, hai să facem o zi de pace în casa noastră.

Sofia Andreevna, după o jumătate de veac de căsnicie, ghicea cînd bărbatul ei se gîndea la una şi vorbea despre alta. O supărau totdeauna aceste dedublări.

— Mă rog, facem pace, dacă zici... Te supără cumva prezenţa mea, să plec din sufragerie?

— Se poate s-o întorci chiar aşa! Dimpotrivă, sînt foarte bucuros să te revăd. Eri seara venise o telegramă pentru tine, ai văzut-o?

— Da, e de la văduva editorului Marx. Anunţă reluarea editării operelor complete chiar în decursul acestui an.

Lev Nikolaevici şi-a tot împăturit frumuşel şervetelul de care se servise la masă, pentru că avea ceva de discutat cu soţia şi nu ştia cum ar începe-o mai bine.

— Sonecika, dacă ţii minte, te-am rugat de mai multe ori să găseşti cumva vreo posibilitate de-a coborî preţul operelor complete. Orişicum, dar cărţile sînt prea scumpe şi pe un om simplu poate să nu-l ţină cureaua cînd va vrea să le cumpere...

Sofia Andreevna a schiţat un zîmbet sarcastic:

— Nu te mai lasă odată ispita de-a fi aruncat în vînt toată averea noastră, lăsîndu-ne săraci lipiţi pămîntului...

— Sonecika, se poate să nu se înţeleagă oamenii chiar în aşa măsură? Eu scot la editura lui Sîtin seria „Biblioteca pentru toţi" cu un preţ atît de scăzut, încît cărţile au început a fi vîndute la pud ori cu suta de exemplare. Sperăm să ajungem cu vremea a edita cărţi care în genere nu vor costa nimic — stă cartea pe tejghea şi o ia cine doreşte. Acum, în timp ce eu cu Sîtin luptăm pentru ieftinirea cărţilor, alte edituri scot operele mele complete cu preţul cel mai ridicat. Or, numele meu nu poate figura şi pe cele mai scumpe, şi pe cele mai ieftine cărţi din Rusia. Una din două.

Sofia Andreevna, necăjită și nervoasă, de abia își mai reținea furia.

— Mă rog, pot aduce și pune în fața ta condicile de venituri și cheltuieli ale familiei; îl voi lua de martor pe Dumnezeu că nu pot ieftini cu nici un ban operele editate de mine. Nu mai zic că printr-o înțelegere mai veche tot ce-a fost scris pînă în anul '80 a fost lăsat de tine pentru întreținerea familiei — ori poate a intervenit, s-a schimbat ceva între timp? Dacă ții numaidecît să le luăm pe toate din capul locului, pentru că, într-adevăr, prea multe s-au adunat..

Nu ma așteptam, zău, la o asemenea explozie... În sfîrșit, lăsăm pe altă dată...

Era însă tîrziu, pentru că în vreme ce discutau ei înde ei, în cadrul ușii a apărut silueta unuia dintre feciorii mai mici ai scriitorului. Andrei Lvovici stătea nervos, cu mînile încrucișate la piept, și pîndea o pauză pentru a interveni. Tocmai era momentul.

— Bună dimineața.

Lev Nikolaevici, care nu-i prea suferea pe mezini pentru nesfîrșitele lor călătorii și petreceri în străinătate, de abia i-a făcut cu capul în semn de răspuns, pe cînd Sofia Andreevna s-a ridicat și a venit de l-a sărutat pe frunte. De altminteri, băiatului puțin îi păsa care dintre părinți și în ce fel îi răspunde la binețe.

— Papa, aș vrea să aflu dacă ultimele tale cuvinte pot fi tălmăcite în sensul că testamentul despre care se vorbește azi în toată țara nu a fost încă semnat și nu va fi semnat în viitorul apropiat

— Nu doresc să răspund la întrebarea dumitale.

Tatiana Lvovna avea marele dar de-a interveni în momentele cele mai critice ale familiei. Acum a venit, s-a așezat lîngă părinte, i-a sărutat mîhnitul său obraz. Sofia Andreevna, văzînd că nu se va alege nimic din discuția pe care ar fi vrut s-o înceapă, a bătut în retragere

— Hai să nu ne facem atîta supărare unul altuia. Iritarea niciodată nu a fost printre sfetnicii cei buni. Ce să-i faci, fiecare are dreptate în felul său. Avem o casă plină de copii și de nepoți. Și eu, ca stăpînă, pe lîngă multe altele, trebuie să mă îngrijesc și de Lev Nikolaevici. Scriitorul trebuie să aibă timp liber pentru a cugeta, iar timpul liber pînă la urmă, e același lux

plătit cu bani grei. Altminteri vorbind, scriitorul trebuie să fie bogat pentru a-şi putea îndeplini sarcina.

— Nu este neapărat...

— Cum, adică, nu este neapărat?... Dacă scriitorul, fiind nevoiaş, va sta ziua întreagă prin slujbe să-şi asigure bucata de pîine, atunci cînd Dumnezeu să mai scrie el, nopţile?...

Lev Nikolaevici nu vroia să cedeze.

— Da ce crezi?! Adevăratul scriitor poate petrece o zi întreagă la slujbă, apoi, furat de ale sale, va mai sta o noapte întreagă la masa lui de scris. Nu e deloc justă afirmaţia că sărăcia e o mlaştină în care se îneacă talentele. Cînd omul are ce spune, el pînă la urmă răzbate, fie chiar şi muncind nopţile...

Sofia Andreevna a avut un zîmbet plin de ironie.

— Şi, mă rog, cît poate rezista un om muncind în felul ăsta — ziua într-un loc, noaptea în alt loc?

Lev Nikolaevici se tot necăjea cu speteaza scaunului pe care se aşezase — hotărît că nu se simţea bine în propria casă. Îl supăra ceva şi el, luîndu-se cu vorba, pe-o vreme uita, apoi îşi amintea iarăşi că îl irită ceva.

— Gramofonul cela o să mă doboare. Şi chiar nu poate fi scos şi dus undeva ca să nu-l mai văd?

Sofia Andreevna a zis plină de nedumerire:

— L-am pus la un loc mai de cinste, pentru că, oricum, e cadoul fabricii de gramofoane. Unde mai pui că o săptămînă întreagă s-au chinuit oamenii ceia înregistrînd tălmăcirile tale din sfînta evanghelie.

Lev Nikolaevici a dat din mînă a lehamite.

— A, toate astea-s prostii. Invenţiile tehnice ne amuză doar pentru un moment, iar mai apoi ochiul se obişnuieşte şi trece peste ele fără a le mai observa. Numai ce e viu, ceea ce naşte din mamă, avîndu-şi chipul şi asemănarea sa, prezintă un interes statornic şi ne face să participăm cu sufletul la ceea ce vedem. Interesul pentru cai nu a scăzut cu nimic în urma inventării bicicletei, cu toate că se poate întîmpla că odată şi odată bicicletele vor ocupa toate drumurile făcute de cai. Dar asta nu va însemna că tehnica a învins ceea ce a fost viu şi sănătos în sînul naturii.

Tatiana Lvovna a zîmbit.

— Slavă Domnului... Atunci cînd papa începe a aduce vorba de cai, aproape de fiecare dată înseamnă începutul

însănătoşirii. Să trimitem la grajd ca să se pună şaua pe Delir? De vreo două săptămîni, zice grăjdarul, nu-şi mai poate afla loc şi bate cu copita.

Pe Tolstoi iară a început a-l deranja dezordinea din sufragerie.

— Hotărît că nu putem convieţui amîndoi în aceeaşi odaie — cu şi gramofonul.

Bulgakov a prins a-l demonta, dar, după ce i-a scos pîlnia colorată, s-a oprit pe-o clipă ca să întrebe.

— Lev Nikolaevici! Nu ştiu de ce mi s-a părut aseară că gramofonul vă face plăcere. Eraţi vesel, plin de voie bună...

— Arătam vesel, pentru că au stat aici toată seara muncitorii de la fabrică. Trebuia să mă bucur, cum altfel! Oamenii vin şi-mi dăruiesc un gramofon, care, cred, o fi costînd destul de mult. Iar că arătam puţin agitat, asta nu are nimic comun cu gramofonul. M-a înviorat nespus romanţa cîntată de vocea ţiganului celuia bătrîn. Au o taină vocile ţiganilor, şi romanţele lor au un farmec, că trezesc în sufletul omului dureri şi vise la care nimeni, în afară de ţigani, nu poate ajunge. Arta vocală a ţiganilor, în genere, este uitată şi nepreţuită. Numai atunci cînd ne doare, ne amintim de dînşii, pentru ca pe urmă, după ce ne vom fi limpezit sufletele, iară să-i uităm. Este pe undeva o fărîmă de hîrtie? Gîndurile acestea fugitive, de obicei, sînt pline de miez, dar au un capriciu: cum vin în goană mare, aşa se şi duc, şi dacă nu le notezi — gata, parcă nici nu au fost...

Bulgakov a scos din servietă o foaie curată, a pus-o în faţa scriitorului, la care Lev Nikolaevici a protestat:

— Cum se poate să stric aşa bunătate de hîrtie?! Pe-o asemenea foaie s-ar putea începe un roman de-o mie de pagini, pe cînd mie-mi trebuie o zdreanţă obişnuită, pe care s-ar putea înşira cîteva gînduri încîlcite ale unui moşneag de optzeci şi doi de ani.

A cules din sertar o scrisoare a cuiva, a îndoit sfîrşitul paginii, rămas nescris, a rupt frumos fîşia de hîrtie curată, apoi s-a lăsat şi a prins a aşterne pe dînsa rînduri măşcate, puţin întortocheate la capăt, de parcă ar fi cosit iarbă. S-a aşezat o linişte adîncă, şi în vreme ce Tolstoi scria, au demontat gramofonul, l-au scos din casă, iară bătrînul, furat de harul cugetului, aşterne rînd după rînd. O vreme toţi cei din sufragerie stăteau

și urmăreau vrajiți cum se mișcă creionul pe hîrtie. Tolstoi, scriind, cugeta în același timp:

„Un mare chin pentru mine e că foile scrise de mîna mea stîrnesc la cei din jurul meu sentimentul proprietății și începe o goană nebună pentru a acapara foaia scrisă. Eu muncesc din răsputeri, stau zile și nopți la masa de scris, de parcă aș fi legat în lanțuri de masa ceea, iar ei nu caută să pătrundă cu gîndul la ce voi fi scris eu acolo, ci se gîndesc numai cum ar face ca să pună mîna primii pe foaie...".

Și în vreme ce scria, în vreme ce i se depănau aceste gînduri, cei ai casei, oarecum stingheriți de tăcerea îndelungată, au prins a se ridica unul cîte unul și părăseau sufrageria în așa fel că, atunci cînd creionul s-a culcat obosit pe foaie, în sufragerie nu mai rămăsese decît Bulgakov. Și de parcă ar fi ghicit ce-a trecut prin mintea bătrînului, secretarul l-a dojenit:

— Cine altul vă e de vină, dacă scrieți atît de mult?!

Tolstoi s-a luminat cum se lumina totdeauna cînd vedea alături un suflet sensibil și înțelegător:

— Ah, da, e vina mea, firește... După cum tot e vina mea că am făcut o casă de copii, iar ei sînt de nimica, îmi aduc numai necazuri și amărăciuni. Cu alte cuvinte — sus fruntea, Lev Nikolaevici! Și o țin sus, ce să-i faci...

Sub Copacul sărmanilor stăteau vreo șase-șapte *străinici*, așteptînd să iasă boierul. Această adunătură, acești „oameni ai lui Dumnezeu", cum li se zicea deseori, urmăreau, de parcă ar fi fost la teatru, cu privirile lor grele cum a scos grăjdarul mîndrețe de armăsar și a prins a-l înșeua.

Pe la vreo unsprezece a ieșit Lev Nikolaevici. A coborît cele cîteva scăricele și a rămas înmărmurit, pentru că nu prea vroiau ochii să-i vadă împreună — o adunătura de vagabonzi și, ceva mai în fund, Delir, frumosul și mîndrul lui prieten. O jumătate de inimă vroia să plîngă, cealaltă vroia să se bucure. A biruit jumătatea de inimă înclinată spre durere și s-a apropiat de lumea ce-l aștepta. A căutat să intre în vorbă cu fiecare, a ascultat spovedania multor destine încurcate, după care, fără prea multă tragere de inimă, a scotocit prin buzunare, le-a făcut parte din mărunțișul pe care îl avea. Dar, hei, lasă că rus era nu numai Tolstoi, ruși erau

și cei de sub Copacul sărmanilor. Primind de la stăpînul casei blagoslovirea, prietenia și bănuțul dăruit, cerșetorii nici gînd să plece. Vroiau să vadă cu ochii lor cum un bătrîn de optzeci și doi de ani va încăleca o asemenea frumusețe de armăsar.

Lev Nikolaevici a venit să vadă de e bine pusă șaua și, în același timp, se gîndea în sinea lui:

„De fiecare dată cînd mă pregătesc să fac o plimbare călare, o sumedenie de cerșetori se adună să mă petreacă. S-or fi gîndind în capul lor: ia moșneag al naibii — spune una și face alta! Și cu ce urale mă mai petrec ei la drum, dragă Sonișor, lasă-mă s-o știu eu mai bine decît tine...".

Tolstoi a mîngîiat cu podul palmei botul calului. Delir i-a prins cu vîrful buzelor marginea mînecii, de care, pe semne, i se făcuse dor...

— Ei, uite, vezi că nu ești cuminte...

I-a cercetat dinții, copitele, apoi l-a chemat pe grăjdar și i-a spus:

— Îl duci la fierar să-i scoată potcoavele și-l mîi apoi la hergelie...

Grăjdarul a rămas cu gura căscată:

— Și' după ce-l mîn într-acolo?

— Atît. Îl lași acolo, în herghelie.

După care bătrînul a trecut cu palma peste coama calului, luîndu-și rămas bun de la vechiul său prieten și, cu ochii plini de lacrimi, căci îl umpluse așa, deodată, jalea, a pornit încet cu pași moi și obosiți spre pădure.

*

Iar la Petersburg, în zilele celea posomorîte de toamnă, își făcea drum spre putere Grigori Rasputin ori, cum i se zicea în popor — „Grișka", una din cele mai misterioase figuri din istoria Rusiei. Escroc și aventurier, după spusele unora, apostol și părinte al poporului, după convingerea altora, acest călugăr răspopit cutreiera țara, zguduind-o dintr-un capăt în altul. Mintos și categoric în atitudini, orator de forță, cu o voce tunătoare în stare să spargă un iarmaroc de mii și mii de oameni, Rasputin mai avea și o influență diabolică asupra tuturor sufletelor zbuciumate.

Sîmburele filozofiei lui Rasputin, dacă, firește, încurcatele lui predici de prin iarmaroace pot fi luate drept o anumită filozofie, consta în convingerea că sufletele păcătoșilor se pot curăți numai printr-o nouă și conștientă păcătuire. Mai ales îi plăcea lui Grișa să convingă femeile pentru o nouă și conștientă păcătuire și zice-se că aceste gîsculițe abia ieșite din patul lui Rasputin i-au făcut faima cea mare, șoptind pe la toate colțurile de stradă marea izbăvire de care au avut parte.

Ajuns la culmea popularității, Rasputin s-a gîndit că ar fi mai cu cale să lase cele drumuri și să vină mai aproape de locul unde se exercită puterea. După care își face apariția la Petersburg și se ține mai aproape de oamenii ce aveau acces la Palatul de Iarnă, convins că familia suverană, înclinată spre misticism, odată și odată va recurge la serviciile lui. Boala de a nu putea lua decizii răzbătu demult în Palatul de Iarnă. Pînă la urmă, după ani și ani de așteptare, întreaga Rusie a ajuns încredințată că decizii lucide poate lua numai Rasputin. Astfel nu a fost deloc întîmplător faptul că într-o noapte porțile palatului s-au deschis și ofițerul de gardă l-a lăsat să treacă în interior pe acest călugăr nebunatic.

A mai avut, firește, și un pic de noroc. Moștenitorul tronului suferea de hemofilie — o boală grea legată de componența sîngelui. Cea mai mică zgîrietură sîngera cu lunile, pentru că sîngele își pierduse facultatea de a se coagula. Au fost invitați cei mai mari specialiști, au fost încercate cele mai rare medicamente. Cînd toate s-au dovedit a fi în zadar, s-a trecut la babe, iar cînd nici ele nu au mai putut fi de folos, a venit rîndul lui Rasputin.

Se zice că la început împăratul era împotriva acestei haimanale și însăși împărăteasa i-ar fi dat drumul într-un miez de noapte. Cum s-a pomenit în dormitorul copilului, Rasputin, voinic și zdravăn cît un munte, s-a apropiat de patul moștenitorului, i-a pus pe creștet o labă grea și păroasă, după care a detunat cu vocea-i răgușită:

— Deșteaptă-te, copile, și rîzi, că a venit ceasul tămăduirii tale!

Și pentru că împărăteasa stătea în prag împietrită de cele ce-i vedeau ochii, Rasputin s-a întors spre dînsa și i-a zis:

— Vină, femeie, și bucură-te de zîmbetul copilului tău...

Moștenitorul, într-adevăr, după multe luni de suferință zîmbise pentru prima oară. Apoi a adormit și după un somn bun a prins a se înzdrăveni. Pînă și sîngele a început a se coagula și asta a avut repercusiuni incalculabile asupra întregului imperiu. De la o vreme treburile mari ale statului nu se rezolvau de către Consiliul de Stat ori de către Dumă, ori chiar de împărat. Adică toate aceste instituții funcționau din plin, împăratul Nicolae semna decretele cu duiumul, dar în toate se simțea mîna lui Rasputin.

Hîtru și viclean ca un șarpe, de cum a căpătat permisiunea de a intra la palat oricînd ar fi dorit, acum venea rar de tot, lăsînd perechea imperială să-i ducă dorul întruna. Dacă era prezent cînd se discutau problemele mari ale țării, nu obișnuia a se băga cu părerile sale. Ședea lîngă căminul de teracotă albastră, o cogemite namilă cu obrajii înfundați în palme, și din vreme în vreme arunca o vorbă-două de duh, lăsînd familia împărătească să se zbată nopți întregi pentru a ghici ce-o fi vrînd să zică Rasputin, aruncînd cutare sau cutare vorbă.

Într-o sară, cînd în cabinetul împăratului se discuta greva muncitorilor din industria textilă din Ivanovo, Rasputin, care stătuse cîteva ore nemișcat, deodată s-a trezit din moțăială și a zis:

— Maiestatea sa n-a avut noroc nici măcar cu nobilimea. Witte e voinic, dacă prea iese din brazdă; Tolstoi e credincios, numai că se închină altui Dumnezeu...

Aforismul a avut un mare succes și a doua zi împăratul l-a convocat la palat pe primul-ministru Stolîpin. Nori mari și grei acoperiseră cerul Rusiei, țara era în plină fierbere. Stolîpin, un vulpoi bătrîn, a venit cu două mape — în una era situația reală, în alta era o situație așa cum ar fi vrut s-o vadă împăratul — totul depindea de felul în care va decurge audiența. N-a reușit el să intre ca lumea în cabinetul suveranului, că împăratul l-a și întrebat:

— Piotr Arkadievici, ce noutăți de la Tula?

Stolîpin a răsfoit încet conținutul primului dosar, încercînd a ghici cam ce ar putea ascunde o astfel de întrebare. În stînga împăratului stătea generalul Trepov,

o rablă bătrînă cu care Stolîpin nu se prea avea de bine, iar în fundul cabinetului, lîngă rafturile cu cărți, — generalul Richter, șeful cancelariei. Împăratul își cerceta distrat unghiile, așteptînd răspunsul primului-ministru, și Stolîpin, precaut ca totdeauna, a luat-o pe departe:

— Situația din guberniile centrale ale țării...

— Dar eu nici măcar nu pomenisem de guberniile centrale! Te-am întrebat doar de Tula.

Stolîpin mai șovăie...

— Cît despre Tula concret, apoi, potrivit comunicatului telegrafic de astă-noapte, situația, după stingerea revoltelor țărănești, începe a reveni la normal. S-ar putea chiar afirma...

— Atunci, dacă situația se stabilizează, pentru ce a fost necesară deportarea lui Certkov?

Stolîpin a oftat oarecum ușurat: asta-i, carevasăzică! Nu-i plăceau întrebările cețoase, mai ales cînd aceste întrebări veneau din partea împăratului.

— Maiestate, am fost nevoiți să recurgem la măsuri drastice, pentru că tolstoismul, dintr-o mișcare estetico-teologică, precum părea la început, a început a se transforma într-un curent de politică pură. Revista „Svobodnoe slovo", fondată de același Certkov și care apare acum la Londra, publică frecvent informații în care este descrisă în culori sumbre situația din închisori și din batalioanele disciplinare.

Împăratului nu i-a plăcut deloc că discuția o ia oarecum razna, și, pentru că generalul Trepov începuse a picura bătrînește, l-a întrebat:

— Dmitri Fiodorovici, cunoașteți problema?

— O cunosc, Maiestate.

— Ce puteți obiecta?

După o mică ezitare Trepov a declarat sus și tare:

— Închisorile și batalioanele disciplinare, Maiestatea voastră, nu se fac pentru a se scrie mai apoi despre ele în ziare.

— Firește, a spus împăratul. Și ca să revenim iarăși la subiect, vreau să zic că personal nu am nimic împotriva deportării lui Certkov. Vroiam numai să aflu care a fost atitudinea contelui Tolstoi față de această măsură administrativă.

— A urmat o adevărată furtună, Maiestatea voastră.

Contele i-a scris chiar ministrului justiției, rugînd să fie el însuși luat și dus la închisoare, în schimbul eliberării tolstoienilor, dat fiind că el este acel care a venit primul cu ideile...

Împăratil a avut un surîs scurt și răutăcios.

— Cununa de spini el nu o va primi din mîinile noastre — lasă mai bine să-și poarte pălăria cu borurile largi cu care, zice lumea, îi stă atît de bine...

Șeful cancelariei, generalul Richter, știa să fie absent atunci cînd era nevoie să dispară, dar știa să apară numaidecît atunci cînd era cazul.

— E o soluție cît se poate de înțeleaptă, Maiestate, și singurul lucru care mă pune oarecum pe gînduri e contesa Certkova. Pentru vîrsta ei înaintată deportarea singurului său fiu e o amărăciune care ar putea fi și ultima. Personal am crezut că, ținînd seama de meritele soțului ei, un onorabil bărbat de stat, general în slujbă, care a servit cu onoare trei împărați...

Stolîpin respira adînc, plin de furie — în sfîrșit, iată axa invizibilă a discuției. Carevasăzică, unii își pun capul pentru binele patriei, iar alții umblă cu binefaceri...

— Pe noi ar trebui să ne preocupe în primul rînd, a zis el oarecum înțepător, destinele Rusiei și abia mai apoi dispoziția unei bătrîne contese. Avînd o stimă deosebită pentru contesă și pentru răposatul ei bărbat, noi sîntem totuși datori a vedea mai întîi marele pericol în care ne-a băgat feciorul ei, propovăduind idei tolstoiene. E un pericol atît de mare, încît eu, la drept vorbind, consider deportarea lui Certkov doar un modest început, pentru că măsurile care au fost luate pînă acum nici pe departe nu sînt suficiente...

— Atunci ce vă împiedică să luați măsuri suficiente? a întrebat împăratul, scăpărînd cu ochii săi spălăciți. Rusia nu poate avea două capitale: una la Petersburg, iar alta la Iasnaia Poliana. Sper că n-o să intrați cu mine în discuție pe o asemenea temă?

Stolîpin, care, după frica trasă, s-a ales cu un cîștig frumos, a tăiat scurt:

— Nu, Maiestatea voastră.

Trepov a sunat din călcîie, ceea ce ținea loc de răspuns, și numai Richter părea că nu a reacționat deloc — de abia și-a plecat fruntea în semn de supușenie și lucrul acesta n-a trecut neobservat. Întorcînd șefului can-

celariei dosarul cu hîrtiile prezentate pentru raport, împăratul, pentru a liniști oarecum spiritele, a zis:

— Cît despre bătrîna contesă, puteți să-i transmiteți că, anume datorită meritelor bărbatului ei, noi binevoim a ridica ordinul de deportare a feciorului său doar pentru perioada în care contesa va locui personal, împreună cu feciorul ei, acolo, lîngă Tula. Imediat după plecarea ei ordinul de deportare va intra în vigoare.

Trepov, care pregătise în taină împreună cu Stolîpin deportarea lui Certkov, a rămas oarecum mirat:

— Fără a încerca să pună la îndoială hotărîrile Maiestății tale...

— Las' să se mai vînture băbuța, să ia puțin aer curat, a zis împăratul. O să-i facă bine. Unde mai pui că, după cîte mi s-a spus, nici ea nu-l prea înghite pe Tolstoi, așa că, te pomenești, ne va da și o mînă de ajutor...

Stolîpin, fire vicleană, mirosind că împăratul a intrat în zodia în care sînt posibile hotărîri dintre cele mai neașteptate, a făcut o încercare de a lansa un plan al lui mai vechi:

— Maiestate! Ceea ce ne pune adesea în dificultate este popularitatea nemaipomenită a lui Tolstoi, o popularitate la care contribuim pînă și noi înșine, fără a ne da seama. Pe străzile orașelor de dimineață pînă seara se discută despre Tolstoi și despre revoluție. Paginile publicațiilor sînt inundate de două teme: Tolstoi și țărănimea. Saloanele nobilimii sînt preocupate de problema Tolstoi și biserica. În cele din urmă, începi să te gîndești: au chiar să fi secătuit pînă într-atîta Rusia, să fi ajuns un imperiu să trăiască cu noutățile ce vin dintr-o curte boierească de lîngă Tula? Și dacă așa stau lucrurile, oare nu este de datoria noastră să scoatem țara dintr-o astfel de împietrire și amorțire?

— Ce propune guvernul?

— Pentru moment nu avem mari planuri, dar, pentru că totuna e toamnă, ne-am gîndit că vînătorile împărătești de pe vremuri aveau un rost cu mult mai mare decît se credea, și o astfel de vinătoare ar fi, din punctul nostru de vedere, cît se poate de binevenită...

— Grijile țării, a zis împăratul, nu ne vor permite să fugărim două zile un pui de iepure.

— Care iepuri, Maiestate! Acum e sezonul lupilor.

Împăratul, gata să tragă de mînerul de bronz al uşii, s-a oprit pe o clipă în prag.

— O vînătoare de lupi — asta e de acum cu totul altă poveste... Dmitri Fiodorovici, aranjaţi o vînătoare de lupi săptămîna viitoare.

Între timp bătrînul lup se strecura prin mlaştini, prin rarişti de pădure, spre nord. La început ocolea căile mai umblate, dar a început a slăbi de atîta ocolit şi s-a gîndit: las' că tot e un drac. După care n-a mai făcut nici un ocol. Venea pe de-a dreptul.

Pădurile umede şi reci îşi scuturau frunza şi toate îi spuneau că nu e a bine. Bătrînii lupi ştiau că odată cu zilele ploioase de toamnă, odată cu scuturatul frunzelor în păduri, încep şi marile vînători de lupi. Acum el visa să ajungă într-acolo unde pornise nainte de-a fi început goana cea mare, dar vezi bine că frunzele tot cad, iar frigul creşte. Şi plîngea în sinea lui bătrînul lup, plîngea, căci acesta e marele necaz al bătrîneţilor — de ştiut le ştii pe toate, dar de putut nu mai poţi nimic.

Pe cîmpurile reci şi dezvelite de toamnă merge un bătrîn puţin adus din spate cu un baston subţioară. La optzeci şi doi de ani o plimbare pe jos nu e lucru tocmai simplu şi bătrînul vine suflînd din greu. I se năzar, trecînd prin zare, herghelii de cai frumoşi, şi în fruntea fiecărei herghelii zboară Delir, cumintele, harnicul, deşteptul lui Delir, şi Lev Nikolaevici cugetă în sinea sa:

„Niciodată n-am crezut că o să-mi fie atît de greu să mă las de călărie. Cu fumatul am avut mult de furcă, dar pînă la urmă l-am lepădat. De femei mi-a fost greu să mă las, dar m-au ajutat bătrîneţile şi acum, chiar de mă şi învăluie cîte-o ispită, nu mai este ea chiar cine ştie ce. După carne am tînjit multă vreme, dar m-am obişnuit pînă la urmă a mînca numai de sec, dar de călătorie, iată, nu mă pot lipsi şi o şa bună de piele, o coamă de cal ridicată în vînt, un armăsar în plină goană mă smulg noaptea din somn cu vis cu tot."

Cînd, în lungul drumului, de după un deluşor au răsărit acoperişurile zdrenţuite ale unui cătun, Lev Nikolaevici s-a oprit. Era un loc deschis, frumos, unde obişnuia să se odihnească. A şezut o vreme sub un copac ce creştea singuratic pe-o margine de drum, a cer-

cetat să vadă ce are prin buzunare, și-a îngrijit puțin barba, mustețile, și abia după asta a pornit spre amărîtul cela de sătuc. Cînd a apărut în vatra satului, femeile stăteau de acum pe la portițe, închinîndu-i-se, tăcute și cuviincioase.

Lev Nikolaevici răspundea zgîrcit, demn, la plecăciunile lor și în același timp se gîndea:

„Mult aș fi vrut să mor și eu cum mor, de obicei, țăranii. Tăcuți, îngîndurați, modești, se întind pe cîte-o vatră caldă, își acopăr trupul cu un țol ceva, și pînă să se răspîndească vestea despre suferințele lor, pînă să se adune măcar vecinii, ei se sting, se fac pămînt, de parcă pămînt au fost totdeauna..."

La cea de-a treia casă îl oprește umbra unei bătrîne care îi toarnă plecăciuni cu nemiluita.

— Spune-mi, te rog, unde-o fi trăind pe aici una Kurnosenkova?

— D-apoi că chiar asta mi-e casa.

— Ești tu femeia pe care o ajută fiică-mea Aleksandra?

— Ne ajută, cucoane, da-i-ar Domnul sănătate...

Lev Nikolaevici a scos dintr-un buzunar niște anumiți bani pe care i-a pregătit mai din vreme.

— E ocupată Aleksandra Lvovna, n-a putut veni și m-a rugat să-ți transmit rublele acestea.

Femeia a prins bancnota cu vîrful degetelor, de parcă o pasăre ar fi prins banii în cioc, și așa și stătea cu dînșii, frămîntîndu-se în mintea ei: să-i ia, să nu-i ia?

— Ce-ți face bărbatul? Tot cu boala?

— Zace, sărmanul de el.

— Ia seama, colo sînt trei ruble și, vezi, nu te grăbi să cheltuiești banii pe nimica. Mai întîi stai de cîntărește bine nevoile casei, vezi care din ele mai pot răbda, iar care nu pot răbda în nici un chip, și tocmai atunci cînd vei ajunge la cea mai mare nevoie a casei...

— Deie-vă Domnul sănătate, cucoane...

Mulțumit de binele pe care l-a făcut, Lev Nikolaevici merge mai departe, dar la portița vecină o altă femeie i se închină cu atîta sîrguință, încît părea că, uite, o să amețească băbuța și o să cadă cu plecăciuni cu tot.

— Cum te cheamă?

— Kurnosenkova mi se spune, înălțimea voastră.

— Cum, adică, Kurnosenkova? Păi, eu chiar acum i-am transmis o mică ajutorare uneia pe care o chema Kurnosenkova?

— Dacă nu, cucoane, că pe aceea nu Kurnosenkova, pe aceea Kleacikina o cheamă.

Oarecum nedumerit, Lev Nikolaevici se întoarce la poarta la care abia ce făcuse pomana. Mîna femeii tot mai stătea cu bancnota prinsă în cioc.

— Se poate să nu-mi spui adevărul?

— Dacă nu v-am mințit, cucoane, pe legea mea că nu v-am mințit! M-ați întrebat: ce-ți face bărbatu!, tot cu boala? Și eu am zis: „Zace, sărmanul de el", și chiar așa și este, puteți să întrați în casă să-l vedeți...

— Și totuși, ție nu ți se spune Kurnosenkova?

— Aici am cam tăinuit adevărul, dar vă rog să mă iertați, cucoane, că sînt și eu o biată amărîtă cu o casă plină de copii...

— Ei, dacă într-adevăr îți zace bărbatul și zici că ai mulți copii, atunci uite cum facem... Eu îți iert păcatul de a nu fi spus adevărul, dar rublele totuși mi le întorci.

După ce i s-au întors banii, Lev Nikolaevici a venit de i-a dat celei care cu adevărat era Kurnosenkova. Mătușa, cu banii și cu dreptatea în mînă, iar a pornit-o cu plecăciunile, dar Lev Nikolaevici, oarecum strîmtorat de atîtea semne de recunoștință, a căutat să-și vadă de drum. Spre cumplita sa mirare, și la cea de-a treia casă stătea o babă în poartă, semănînd cumplit cu primele două, și îi tot dădea zor cu închinăciunile. Lev Nikolaevici s-a oprit, s-a uitat lung de sub streașina palmei.

— Nu cumva ești Malania, cea care tot umbla tinerică și frumușică în pădure după fragi?!

Mătușa s-a luminat la față, fericită c-o mai ține minte boierul, apoi s-a stingherit puțin, cum îi șade bine unei femei ce a păcătuit pe vremuri, după care a răspuns cu glas scăzut, ca să nu i se ducă vorbele prea departe:

— Eu îs, cucoane. Chiar vă mulțumesc că atunci, demult, nu m-ați lăsat în pagubă — și de măritat ați avut grijă să mă măritați, și la făcut casă ne-ați ajutorat...

— Apoi că eu pe atunci cam pîndeam fetele în pădure și, țin minte, pe multe le-am măritat și le-am ajutorat să-și ridice case... Pe tine cine te-o luat atunci? Cum îi zice bărbatului tău?

— Kurnosenkov, cucoane.

— Și el Kurnosenkov? Și el zace pe cuptor?

— Dacă nu, că-s vreo cinci ani de cînd m-o lăsat vădană.

Lev Nikolaevici a tot scotocit în fundul buzunarului pînă a pescuit un mărunțiș.

— Ține bănuțul ăsta pentru zile negre, numai ia seama să nu-l cheltui pentru o nimica toată. Mai întîi leagă-l nod și lasă-l să zacă legat vreo săptămînă, două, iar în vremea asta grijile pe care le ai se vor măsura ele înde ele și de abia cînd va răsări grija cea mare...

— Mulțumim, cucoane, că ne mai ții minte, cît despre noi, apoi noi veșnic ne vom ruga Domnului pentru iertarea celor păcate grele...

— Ei, las', ce să ne tot întoarcem la cele trecute demult.

I s-a urît a sta cu babele de vorbă și, cum a dat de-un drumeag ce făgăduia să-l scoată napoi în largul cîmpului, a pornit pe el. După ce-a ieșit din sat, a mai tăiat un nesfîrșit cîmp de lucernă și, în cele din urmă, a ieșit la drumul cel mare. Era un drum bătut bine după primele ploi ale toamnei și, acoperit de-o pieliță subțire și lucioasă, amintea oarecum de pielea unui corp viu. Vremea se îmbuna, soarele din cînd în cînd își scotea fruntea de după nori și bătrînul a tot urcat și coborît pe drumul cela lung și mare pînă ce lîngă un podeț i-a ajuns din urmă pe vagabonzii care se adunaseră azi dimineață să vadă cum va urca el călare. Acum acești prieteni tolstoieni odihneau lîngă un izvoraș și, scotocind prin traistele cu pomeni bucăți de pîne uscată, le jilăveau sub așchia subțire de apă și mestecau abătuți.

Lev Nikolaevici, fără prea mult chef, a mai cîrnit-o o dată din drum, să stea de vorbă cu dînșii. Pelerinii au găsit și pentru el un cîrmoj ceva mai curățel, și Tolstoi, rămas fără dinți, îl tot muia sub apa izvorului și se căznea cumplit, căci nu se hotăra să-i refuze. Apoi, cum masa a sfîrșit, s-au ridicat cu toții, au mers o bună bucată de drum, vorbind mai de una, mai de alta, după care Tolstoi și-a mai luat o dată rămas bun de la dînșii și a cotit-o spre pădure, venind iară de unul singur.

De la o vreme plimbarea a început să i se pară mult prea obositoare pentru vîrsta lui. Îl apăsa pe umeri

haina umezită de sudoare, bănuia că a şi rătăcit tot cîrnind-o de pe un drum pe altul, dar nu avea obiceiul de-a se întoarce. Fire fermă şi categorică, de fiecare dată pornind la plimbare, el îşi schiţa în cap un anumit plan, zicîndu-şi că, uite, pe drumul cutare şi cutare dacă se duce o să-şi scurteze mult din cale, ieşind acolo şi acolo, dar, în cele din urmă, aceste scurtări se dovedeau a fi ocoluri şi în loc de a se apropia de Iasnaia Poliana, Tolstoi se tot depărta, astfel încît pînă la urmă era nevoit să întrebe de trecători cum poate ajunge acasă.

De altminteri, umbletul pe jos îi făcea numai bine, pentru că, se înţelege, cu cît gîndurile îţi sînt mai grele, cu atît drumul trebuie să-ţi fie mai lung. Acum, la bătrîneţe, strîmtorat din toate părţile de probleme care la început păreau a fi problemele familiei, iar mai apoi deveneau problemele secolului, marele scriitor era pururea în căutarea unui drum nespus de lung şi acum a tot mers şi mers pe drumul cela mare pînă s-a pomenit cu un tropot de cai, ce năvălea crescînd din faţă. Pe cele două cărăruşe ale drumului veneau în plină goană doi călăraşi. Veneau cu frîul slobod asupra bătrînului, pentru că de cînd lumea cel ce vine pe jos trebuie să facă drum celuia de vine călare. Aşa e, numai că de data asta pe jos mergea Lev Tolstoi, iar călăraşii erau nişte boierinaşi tineri şi răsfăţaţi. Marelui scriitor nu i s-a părut tocmai potrivit pentru bătrîneţea şi demnitatea lui să le mai facă şi drum. A tot mers, gîrbovit, cu fruntea plecată, gîndindu-se la ale sale, iar tropotul cailor a tot crescut, pînă ce la doi paşi de bătrîn caii s-au repezit singuri în lături, de erau să-şi semene prin cîmp călăraşii.

„Ca să vezi pînă unde poate ajunge prostia unui boier rus. De acu şi o vită înţelege că trebuie să-i faci drum lui Lev Tolstoi, iar ei nu pot prinde atîta lucru..."

Peste un timp l-a ajuns din urmă o căruţă şi ţăranul l-a îmbiat să ia loc, să-şi odihnească puţin picioarele. În trăsură, afară de omul care mîna caii, mai era şi un sotnic — şedea, zdravăn şi mare, cu picioarele spînzurate, cu arma în braţe. Lev Nikolaevici, veşnic setos de impresii noi, s-a dat mai lîngă sotnic ca să intre în vorbă cu el.

— Greu cu slujba, voinice, greu?

— Greu, boierule, dar ce să-i faci?...

— Cum, adică, ce să-i faci?! Parcă nu mai sînt în ţara

asta locuri unde un om cinstit și-ar putea cîștiga o bucată de pîine?

— Care, boierule? Cine, în afară de stat, o să-mi plătească mie opt ruble pe lună?!

O vreme se hurducau tăcuți în trăsură, și Tolstoi se gîndea în sinea lui:

„De altminteri, acesta e mecanismul tuturor statelor. Îi plătești opt ruble pe lună celui care nu merită nici două și — habar de grijă!"

Acolo unde drumul o cîrnea în cu totul altă parte, Tolstoi s-a dat jos din trăsură, a mulțumit țăranului și iată-l iară depănînd în lungul drumului. Vine încet, cu mîinile prinse bătrînește la spate, și tot vine și vine pînă-l trezesc din gînduri niște vuiete surde ce par a fi răbufnit din fundul pămîntului. Pe o coamă lungă de deal se făcea șosea. O mulțime de muncitori îmbrăcați în zdrențe lucrau lîngă niște lespezi mari de piatră, fărîmițîndu-le cu ciocanele; alții cărau piatra fărîmițată spre cei care așterneau terasamentul, și în urma tuturora vreo zece oameni gemeau din măruntaie, ridicînd și lăsînd să cadă peste pietrișul șoselei bătătoare mari de lemn.

Tolstoi a stat de i-a urmărit o vreme cum lucrează.

„Priveliștea asta îmi amintește prin ceva epoca faraonilor egipteni, iar muncitorii seamănă leit cu acei robi mulți, ce cărau pe umerii lor enormele stînci din care mai apoi se ridicau piramidele."

Drumul pe care venea Tolstoi luneca în lături, ocolind pe departe porțiunea de șosea ce se afla în lucru, dar Tolstoi, acea inimă mare a Rusiei, nu putea trece pe lîngă oamenii trudiți fără a veni să vadă cum își cîștigă ei pînea cea de toate zilele. A fi realist pentru Lev Nikolaevici însemna nu numai a scrie ceva în stil realist. A fi realist pentru el însemna a te întîlni zi de zi cu viața față în față, cu viața așa cum este ea, nu cum ai vrut tu să fie, și, întîlnind-o, s-o privești sincer și bărbătește drept în lumina ochilor.

Tolstoi pășea încet pe drumul rîmat, împroșcat pe ici-colo cu nisip și fărîmături de piatră. Muncitorii, zărindu-l, se opreau pentru puțin din munca lor, își scoteau cușmele, i se închinau, dar Lev Nikolaevici vedea numai zdrențele cu care erau ei îmbrăcați, mîinile năsădite, legate cu cîrpe pe care s-a închegat și s-a uscat

sîngele de nenumărate ori. La un moment dat chiar s-a oprit — i s-a părut că în jur se petrece renumita execuție din armata țaristă și el însuși e ostașul condamnat pentru a trece prin fața frontului și a primi ploaia de lovituri ale tovarășilor săi. Văzuse de multe ori cum cădeau cei osîndiți înainte de-a fi ajuns la capătul frontului,— a și scris undeva despre asta,— dar nu credea că îi va fi și lui sortit așa ceva. Acum venea zdrobit, venea prin fața lumii întregi și nu mai sfîrșeau odată aceste pietre, aceste zdrențe, aceste lovituri cumplite.

Deodată a prins cu coada ochiului un muncitor care nu-i acorda nici o atenție. Ședea jos, pe marginea drumului, întors oarecum cu spatele spre el, și își împrospăta obielele, descălțîndu-se și încălțîndu-se din nou. Și nu că l-ar fi supărat grozav încălțămintea — pur și simplu, nu vroia să-l vadă pe Lev Tolstoi. Atît.

„Înainte vreme țăranii, cînd mă întîlneau, se grăbeau de departe să-mi dea binețe, iar acum eu le dau primul bună ziua, iar ei, chiar de duc mîna la cap, rar cînd saltă șapca de pe căpățînă."

S-a apropiat de muncitorul care și-a găsit de lucru cu încălțatul, s-a așezat pe-o piatră în fața lui și a prins a-l cerceta îndelung.

— Nu cumva îi fi fiind Fedotka cela din Kureniovka, ce a învățat cîndva la Iasnaia Poliana?

Oarecum mișcat de faptul că boierul îl mai ține minte, Fedotka, deși era cu un picior încălțat, iar cu unul desculț, s-a ridicat pentru a se închina.

— Așa e, cucoane. Eu îs.

— Dar ce e cu această nesfîrșită stingherală, măi Fedotka? În copilărie, țin minte, stăteai lîngă tablă și nu puteai scoate o vorbă din tine, acum, slavă Domnului, om în toată firea și tot parcă te-ai fi rușinat...

Fedotka a zîmbit și s-a așezat înapoi pe locul unde șezuse, ca să-i fie boierului mai îndemînă a sta de vorbă cu dînsul.

— Dacă nu e chiar așa, cucoane... Că, înainte de a fi ajuns iară rușinos, am fost o vreme și isteț, numai că viața îi prinde pe cei isteți și-i bagă napoi la fund...

„Asta ar trebui să mi-o însemnez undeva. Viața îi prinde pe cei isteți de-i bagă napoi la fund... Scurt, simplu, miezos, plastic."

— Cele învățate le mai ții minte? Scrisul, cititul?

— Citesc din cînd în cînd psaltirea, da de scris n-am mai cercat demult să văd dacă pot.

— De ce adică?

— Dacă nici nu am cu ce, nici nu am pe ce, și nici nu mi-i mie a scrie...

Aduceau a mare tristețe aceste vorbe ale fostului său elev. Lev Nikolaevici s-a așezat gospodărește pe pietroiul pe care ședea, căci vroia să afle unde o fi rădăcina acestor amărăciuni.

— Îți mai aduci aminte de școala din Iasnaia?

Fedotka a făcut o gură pînă la urechi.

— Hei, grozav am mai dus-o noi iarna ceea! Oleacă de carte — și hai la săniuș; și iară o boaghe de carte și de acum înfulecam la blinii. Bună școală am făcut noi atunci.

— Pe semne, n-a fost ea chiar așa de bună, odată ce au rămas în cap numai săniușul și bliniile.

Fedotka nu putea fi de acord cu o asemenea tălmăcire a vorbelor sale.

— Las' că școala a fost bună. E altceva că ceea ce a venit mai pe urmă a fost preă din calc afară — de asta, cred, săniușul și bliniile se țin minte atîta vreme...

Oarecum stingherit de prezența boierului, a pornit totuși să-și potrivească obiala din jurul piciorului, pentru că, la urma urmei, cît poate sta omul cu un picior încălțat și cu altul desculț?

— Te gătești de plecare?

— E cam vremea de dus...

— Ce te grăbești?... Că văd, tovarășii tăi mai muncesc încă...

— Dacă lor li-i aici aproape, pe cînd eu, ehe, cît mai am de întins pînă acasă!

— Da de unde! Că nu e doar Kureniovka aici după pădure?

Fedotka și-a scărpinat ceafa a mare încurcătură.

— O fi fiind ea aici unde zici mata, numai că de dus trebuie hăt pe după calea ferată, pentru că prin pădure nu mai avem voie să trecem...

— Cine nu vă lasă să treceți?

— D-apoi Ahmet, pazniçul curții dumitale.

— Ce zice?

— Ce să zică? Nu zice nimic, pentru că el nici nu prea știe limba noastră — pune mîna pe bici și dă-i bătaie.

Oarecum năucit, Tolstoi a întrebat cu vocea tremurîndă de emoții:

— Și lovește crunt păgînul?

— Apoi asta de acum care și ce noroc are. Eu am îmblat cu umărul vînat vreo săptămînă și mi-o trecut pe urmă, da, iaca, vecinul meu Ermolai zace și amu pe cuptor...

Capul bătrînului conte a prins a tremura ritmic, nervos, ochii plini de lacrimi priveau undeva departe, în cîmp, iar Fedotka, rămas de unul singur, a avut grijă s-o sfîrșească odată cu încălțatul. După care Lev Nikolaevici, ridicîndu-se, i-a spus:

— Uite cum facem noi, Fedotka. Mai ocolește o dată pădurea, iar eu am s-o rog pe Sofia Andreevna să vi se dea voie a trece prin pădure...

În sala cea mare a curții de la Iasnaia Poliana se pregătea prînzul — lume se adunase destulă, iar musafirii, după cum se știe, nu se prea lasă mult rugați cînd vine vremea mesei. Sunet de tacîmuri, rîset și voie bună, cineva culege o melodie la pian, astfel încît atunci cînd în prag a apărut Lev Nikolaevici, mai că nimeni nici nu l-a observat. Chipul lui învăpăiat de drum, cutremurat de-o indignare sfîntă, a căzut ca o ploaie rece peste spuma veselă a curții. La un moment dat musafirii au început rînd pe rînd a amuți și, în cele din urmă, numai Sofia Andreevna, tăcută și liniștită, rînduia tacîmurile pe masă de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Cu glas subțiat de bătrînețe și frînt de durere, Tolstoi a întrebat-o:

— Sonea, cum se face că în pădurile noastre sînt bătuți țăranii pe care i-am învățat cîndva o brumă de carte, pentru a le ușura viața?...

Sofia Andreevna l-a zărit încă pe fereastră cum se întorcea el cu o falcă în cer și cu alta în pămînt. După o căsnicie dusă aproape o jumătate de secol ea știa că acum cel mai grav lucru ar fi dacă ar intra cu el în discuție. Nimeni nu s-ar mai așeza la masă. Le-ar pieri tuturora pofta de mîncare, și ar fi păcat, pentru că se adunase atîta lume bună, și musafiri, și rude așteptate demult... Pentru a preveni totuși posibila dezlănțuire

a furtunii, Sofia Andreevna a zis de parcă i s-ar fi plîns cuiva:

— Ca să vezi cîte buclucuri și bătaie de cap cu un singur cerchez! Ahmet acela o să mă vîre cu zile în pămînt, zău așa...

Lev Nikolaevici nu era înclinat să primească aceste cuvinte răsuflate pentru o durere atît de grea. Rămînea să stea în prag ferm și categoric, cu ochii mici, înfipți în sufletul lumii adunate — stătea de parcă ar fi fost cioplit din piatră, și numai capul lui, tremurînd ușor, trăda această piatră, zicînd că nu e piatră, ci e lut, un lut obișnuit din care am fost plămădiți cu toții.

— Sonea, nu m-ai înțeles. Nu de necazurile tale era vorba; eu te-am întrebat pentru ce în pădurile noastre sînt bătuți oamenii care au învățat scrisul și cititul aici la curte? Iar dacă de vină este numai Ahmet, să-l văd adus aici în fața mea!

— Pe Ahmet l-am tocmit eu însăși anul trecut, cînd au început revoltele printre țărani. L-am tocmit să nu ni se taie pădurile, să nu ni se dea foc...

Hotărît că nu vrea să înțeleagă ceea ce e întrebată. Lev Nikolaevici s-a întors din prag și a prins a coborî scările. Peste o vreme a apărut cu obrazul spălat, cu haina schimbată. S-a așezat la locul lui, în capul mesei, dar înainte de a fi luat prima îmbucătură, a rostit trist și îngîndurat:

— Aș prefera să mi se taie pădurea, aș prefera să mi se dea foc, aș prefera să ard de viu aici, între acești pereți, decît să ridic mîna împotriva foștilor mei elevi...

Asta a scos-o din sărite pe Sofia Andreevna:

— Ba să mă lași în pace cu poveștile tale! Că țăranii, cînd rămîn ei înde ei, se bat pînă-și crapă capetele unul altuia și nici gînd să se ducă să se plîngă, iar acum, ca să vezi ce nedreptate... I-au lovit cu biciul...

După care a zîmbit și a continuat cu un ton ceva mai glumeț:

— Ceea ce însă mi-a plăcut e că toată povestea asta te-a înfocat, ți-a frămîntat din plin sîngele și acum parcă ai fi alt om — obraji rumeni, ochi aprinși... Cîtă supă să-ți pun — un polonic, două?

Lev Nikolaevici și-a plecat fruntea, a închis ochii și s-a rugat în sinea sa:

„Acum, Doamne, vin să cad asupra urmei pașilor Tăi,

rugîndu-te să-mi dai cea mai mare răbdare pe care o poți Tu slobozi pentru un păcătos rob al Tău...".

Pădurile de stejar au prins a se rări, vărsîndu-se, încetul cu încetul, într-o frumoasă pădure de pini. Suliițe de lumină străbat adînc printre tulpinile goale ale copacilor, iar pinii, visîndu-se catarge de corăbii, stau voinici și neclintiți, cu o căciuliță mică și verde pe ceafă. Pădurea de pini e o mare sărbătoare pentru călător — se vede și se aude multe verste în jur, iar lupul vine mahmur și încruntat de parcă nu s-ar fi schimbat nimic în jurul lui. Merge noaptea, dacă e noapte; merge ziua, dacă e zi, iar dacă i se nimerește în cale vreo cărăruie, el se lasă furat și de dînsa. Acele instincte vechi, care îl ocroteau cîndva, acum muriseră, căci, oricum, ce folos din paza lor, odată ce sfîrșitul se ține ca umbra de tine!

Drept care, un lup bătrîn și înțelept venea molcom pe calea destinelor sale. Mai avea încă puțină vlagă și demnitatea vieții ce-o trăise îl îndemna mai întîi să-și irosească puterea, pentru a-și primi liniștit sfîrșitul. Putere îi rămăsese, după cum i se părea lui, puțină de tot, și el venea ziua, venea noaptea, venea prin ascunzișuri, prin luminișuri, dar picătura ceea de vlagă mai stătea pe undeva. Pe semne, bătrîna lupoaică, atunci cînd l-a alăptat, împreună cu laptele i-a slobozit această picătură de vlagă s-o aibă atunci cînd o să-i fie greu, și iată că greul cel mare l-a împotmolit, încît abia îl mai poartă picioarele, iară picătura de putere moștenită de la mama se mai ține, nu cedează...

Prînzul, cu poftele și bunurile sale, a întors întrucîtva veselia și voia bună. Musafirii au tot pus mînă de la mînă și supărarea casei a fost depășită. După prînz a urmat ceaiul, după ceai a venit cina. În sala de la etaj se făceau glume, se cînta la pian, se citeau reviste. Era ceva neobișnuit, părea că această spumă veselă a venit anume pentru a răsturna liniștea și ordinea înrădăcinate aici ani de zile. Se bucurau cu toții de această vîlvă, pînă și argații se luminaseră la față. După lungi săptămîni de supărare, după nopți nedormite și scene de isterie, această zi veselă a venit ca o bură de ploaie după o secetă îndelungată.

Numai Lev Nikolaevici nu participa la această sărbătoare. După prînz a urmat obișnuita oră de odihnă, a dormit puțin, dar somnul, în loc să-i facă bine, cum se întîmplă deseori la bătrînețe, i-a făcut rău.

Oarecum indispus, Tolstoi l-a rugat pe doctorul Makovițki să transmită musafirilor scuzele lui și a rămas în cabinet. S-a gîndit că ar fi bine să lucreze puțin. S-a așezat în jilț, și-a învelit picioarele cu o pătură caldă de lînă, și-a lăsat capul pe spate, rezemîndu-și ceafa de marginea moale a spetezei jilțului, și, cu ochii închiși, a rămas nemișcat pentru multă vreme.

Pe masă ard, într-un sfeșnic de aramă, două lumînări de ceară. Lumina lor se scaldă, topindu-se în albul nesfîrșit al unei foi curate. Alături stau de-a gata tocul, călimara, dar harul scrisului nu a sosit încă. Bătrînul — parcă ar fi stat la pîndă — abia suflă, așteptînd cînd se va naște acea primă frază, acea tonalitate muzicală, acel șuvoi de vorbe pline, care va face pîrtie ca să treacă întreaga armată de slove și chipuri, dar în jur e liniște desăvîrșită, și în suflet, și în inimă — aceeași liniște mormîntală, și nici un cuvînt, nici un sunet măcar. Cu anii acea primă frază venea tot mai greu și mai greu, uneori se întîmpla să aștepte zadarnic cîte-o zi întreagă și acum, stînd nemișcat în jilț, Lev Nikolaevici s-a gîndit: te pomenești că totul va fi zadarnic și de data asta. Totuși aștepta, și această lungă așteptare a fost pînă la urmă străpunsă de un potop de cuvinte. Vorbele erau rostite de vocea lui și nu de vocea de acum, subțiată și unduită de bătrînețe, ci de glasul cela sunător și plin de viață de pe cînd lucra la „Război și pace".

„Anul una mie nouă sute zece, eu, subsemnatul Tolstoi Lev Nikolaevici, avînd în vedere posibilul meu sfîrșit pămîntesc, vin pentru a hotărî următoarele: toate lucrările mele literare scrise pînă azi și care vor mai fi scrise de acum încolo, lucrări publicate, precum și nepublicate, pagini cu subiect artistic și de orice altă natură, opere abia concepute, duse pînă la un anumit punct ori chiar sfîrșite, scrieri teatrale și de orice altă natură, schițe, traduceri, adaptări, note de jurnal, scrisori către persoane particulare, gînduri răzlețe și fraze risipite pe ici-colo de-a lungul întregii vieți — cu alte cuvinte, tot ce a fost scris de mine și va fi scris pînă în ultima mea zi, oriunde și la oricine s-ar fi aflat,

publicat sau nepublicat,— zic, toată această muncă a mea să nu fie proprietatea privată a nimănui, ci să devină un bun obștesc, care ar putea fi publicat și editat de oricine..."

Picături fierbinți de ceară se preling pe trupul zgrunțuros al sfeșnicului, apoi, lățindu-se pe masă, calcă nesfîrșitul alb al foii și, cu toate că nu a luat încă tocul în mînă, obrajii lui Tolstoi se aburesc, devin plini de viață, ca și în clipele cele mai rodnice petrecute la masa de scris. Nu se grăbește să așternă pe hîrtie frazele ce i se nasc din măduva cugetului, dar le ascultă, le soarbe, le gustă din plin. Zbuciumul care l-a măcinat peste zece ani s-a potolit pentru prima oară, lăsînd să se nască ceasul Hotărîrii, și cuvintele vin cuminți rînd pe rînd, iar împreună cu ele o nesfîrșită seninătate, o nespusă liniște și pace s-a revărsat peste bătrînețile celebrului scriitor.

În sala cea mare veselia mai continuă, Sofia Andreevna șade la pian cu una din fiicele sale. Nu mai culesese demult o melodie și nici că-i ardea de așa ceva, dar îi plăcea să stea cu fiica alături, urmărind degetele celor patru mîni cum aleargă în lungul claviaturii. Sufletul și gîndurile îi erau însă în altă parte și, cîntînd la pian, era cu cugetul în cabinetul bărbatului, căutînd să afle ce s-o fi petrecînd acolo. Deodată i s-o fi năzărit ceva, că s-a ridicat de la pian, a trecut prin cîteva odăi și a intrat în cabinetul bărbatului. Lev Nikolaevici stătea nemișcat, așa cum se instalase acum cîteva ore — picioarele învelite cu pătura, capul lăsat pe spate, ochii închiși. Stătea cu spatele spre ușă, și Sofia Andreevna, pentru a-i vedea fața, a venit lîngă fereastră și a ridicat sfeșnicul ca să i se vadă mai bine. Și a înlemnit.

Lucra, era cert că lucra, iar acea expresie categorică, întărîtată, aproape sălbatică, o zguduia de fiecare dată. Apoi a pus sfeșnicul la loc, s-a lăsat în genunchi lîngă el, a oftat, a șoptit încet de tot:

— Liovocika, oare să-ți fi întunecat Dumnezeu mințile, să-ți fi înrăit Certkov inima în așa măsură încît ai ajuns a-ți dușmăni soția și copiii?! Dragul meu bărbat, să nu cumva să faci una ca asta... Am să aduc medici din capitală, am să adun documente, am să chem martori și voi dovedi că un moșneag de optzeci și doi de ani nu este în drept de a lua hotărîri atît de mari privitor la el și la tot neamul lui...

Lev Nikolaevici nu a răspuns. Șiragul de cuvinte continua să vină și în vreme ce nevasta-i stătea alături și-i vorbea. El nu o auzea, pentru că asculta cuvintele ce îi veneau ca o mană cerească, și nici suflarea, nici chipul, nici întreaga lui făptură nu au semnalat că a simțit intrarea unui alt om în odaie. Era culmea! Ea ca și cum nu ar mai fi existat pe lume!! Sofia Andreevna s-a ridicat, a ieșit tiptil din odaie, le-a dorit copiilor noapte bună și, întristată, îngrijorată, s-a izolat în camera sa.

Retragerea stăpînei a pus oarecum capăt acelei zile vesele. Și membrii familiei, și musafirii au început a se risipi prin camerele pregătite, luminile au prins a se stinge, și cînd, în cele din urmă, cerșetorul Fadei a ajuns la Iasnaia Poliana și s-a așezat sub Copacul sărmanilor, și a înșfăcat frînghia, smuncind-o, clopotul era de acum înfășurat într-o vechitură de sac.

— Ia, măi, cum nu mi-a mers! Tocmai vroiam să-l întreb ceva despre sufletul omului...

Și-a așternut traista goală pe scaun, pregătindu-se de culcare. Sofia Andreevna a luat cîteva somnifere. Ferestrele caselor se sting, din întuneric răsare luciul sticlei poleit de umbrele nopții și numai în sfeșnicul de aramă mai sfîrîie două capete de lumînare, și glasul — tînărul glas de altădată — mai fierbe, adunînd silabă la silabă:

„Și încă rog pe toți prietenii, pe toți cititorii îi rog să nu mă laude după moarte. Cu toate că, bănuiesc, o vor face, după cum au făcut-o și în timpul vieții mele, în modul cel mai nerușinat. Nu e nevoie de laude, iar dacă cineva va dori să se ocupe de scrierile mele, atunci lasă mai bine să pătrundă miezul acelor slove prin care a vorbit nu atît glasul, cît cugetul meu. Deseori, furat de păcătoșeniile vieții, eu ajungeam atît de departe în rătăcirile mele, încît mi se întuneca cu totul lumina adevărului, și totuși, harul ceresc nu mă părăsea. Harul își făcea drum, răzbătea prin cugetul meu, mie rămînîndu-mi doar să caut cuvintele potrivite, și aceste clipe de înfăptuire a adevărului au fost cele mai fericite clipe din viața mea...".

* * *

În cabinetul ministrului de interne se discutau amănuntele viitoarei vînători. Generalul de infanterie Zabeghin, responsabilul de acest sector al curții imperiale, a prins în cui harta nordului și, sprinten, tînăr, aprindea privirile celor din jur cu fermitatea și viclenia planurilor sale.

— Partea de nord să nu vă preocupe cîtuși de puțin. Pădurile din această regiune sînt legate de o enormă prăpastie în formă de potcoavă. La fundul rîpelor mai curge și un pîrîu peste care te miri de-or îndrăzni lupii să treacă. Loc ideal pentru o capcană de mari proporții. Hăitașii gonesc lupii în această enormă potcoavă, o închid la rădăcină, iar sus, pe crestele prăpăstiilor, vînătorii stau de-și așteaptă prada.

— Urme?

— Urme nespus de multe, Maiestatea voastră, și toate urcă spre nord, ceea ce ne-a și determinat alegerea locului.

Pe neașteptate a ținut să intervină adjunctul de la interne — generalul Kurlov:

— Să precizăm regimentele care vor escorta curtea la vînătoare și o vor întîmpina cînd se va întoarce.

— Regimentele ați zis?!

— Da, regimentele am zis.

— Dar, Maiestate, să nu întrecem măsura, să nu ne facem de rîs, să nu uităm că vînătoarea nu este decît o vînătoare!

La care a intervenit Stolîpin:

— Eu aș zice că nu numai regimentele, ci și uniforma lor trebuie stabilită din timp. Trăim vremuri cînd nimic nu trebuie lăsat la voia întîmplării.

— Domnilor, a exclamat Zabeghin, să nu ne pierdem calmul, să nu uităm că vînătoarea nu este decît o formă de odihnă preferată de împărat și de către curtea sa. Cu alte cuvinte, să nu uităm că o vînătoare nu este decît o vînătoare.

— Și totuși, a zis într-un tîrziu generalul de la interne, mai întîi să stabilim regimentele care ne vor escorta și marșurile ce vor fi executate pînă la ieșirea noastră din capitală, și de abia după asta să zicem: „vînătoarea este vînătoare".

— Mi-aș permite chiar să continuu adîncirea problemei... Nu numai regimentele, nu numai marșurile, ci și străzile pe care se va trece, și ora cînd se va trece...

„N-ar trebui să mă amestec în toată hărmălaia asta, își zicea, stînd în capul mesei, împăratul. Dar, pe de altă parte, cine-ar fi crezut că această frumoasă, această năstrușnică idee se va transforma în cele din urmă într-o confruntare politică? De unde vin aceste vremuri ciudate cînd totul se transformă în politică? Acum, ce e de făcut?"

După o lungă și furtunoasă controversă s-au format, după cum era și de așteptat, două partide. Conservatorii țineau morțiș ca împăratul și întreaga sa curte să plece la vînătoare neapărat prin centrul capitalei, pe bulevardul Nevski, dar fără prea multă zarvă și pompă. Radicalii admiteau că se poate merge și pe străzile lăturalnice, dar negreșit escortați de două regimente de gardă în ținută de gală, așa încît dușmanii imperiului să știe că nimănui și nicicînd nu-i va fi permis...

— Parcă văd în „Russkoe slovo", pe prima pagină, un articol intitulat „Pe străzi întunecoase — la vînătoare".

— Credeți că va fi mai bine dacă articolul se va numi „Pe bulevardul Nevski — după blana unui lup"?!

Cum începea a se vorbi despre opinia publică, împăratul prindea a picura. Era ceva de neconceput pentru el. „Cum se poate, se tot întreba, ca aceste foi de hîrtie murdărite cu vopsea tipografică și vîndute de strengari la fiece colț de stradă să fie luate în serios?!"

„Ședința trebuie condusă în așa fel, își zicea el picurînd, ca pînă la urmă nici unul din partide să nu poată susține că el a fost acela care a învins."

— Iată deci cum facem...

S-a hotărît că vor pleca la vînătoare pe bulevardul Nevski, dar escorta va fi redusă la două batalioane de gardă. Aceste jumătăți de măsură nu-i aranjau nici pe conservatori, nici pe radicali, dar a-l readuce pe împărat la discuția subiectului nu mai era chip, și s-au despărțit cu toții iritați, nervoși, agresivi.

„Dragă Doamne ne-am adunat să mai glumim, să ne mai refacem, să punem la cale o năstrușnică plimbare în afara orașului și, cînd colo — iată unde s-a ajuns..."

Iar spărgătorul acestei liniști, un lup bătrîn cu blana umedă, ședea nu departe într-o văgăună și, întins la pămînt, rodea o hrincă de stejar. Cine știe ce i-o fi venit? Ori că l-a prins foamea, iar de vînat nu mai putea, ori de scîrbă, de durere, a început a roade. Da poate își ascuțea colții, pentru că fiece făptură vie nu vrea să cedeze, iar lupul, cu ce alta poate lupta în afară de colți?

Se prea poate însă întîmpla că demult, în copilărie, mai rosese dintr-o coajă de stejar și mirozna, gustul celui stejar, după ce a dormitat o viață întreagă, acum s-a răsculat și nu-l lăsa să facă acest ultim drum. Furios față de acea amintire, lupul a mai găsit o surcică asemănătoare, s-a așezat lîngă ea și cu botul întins la pămînt a tot ros din răsputeri pînă a făcut-o zdrențe. După care s-a ridicat și, ușurat, a plecat în drumul lui. Acum nu-l mai urmăreau nici presimțirile, nici amintirile. Trecutul, la fel ca și viitorul, nu era decît un chin prelung, pustiu, fără de capăt.

A doua zi, făcîndu-se a pleca la plimbare, Tolstoi a semnat într-o poiană de pădure renumitul său Testament. Sofia Andreevna era ocupată în ziua ceea cu gospodăria, dar bănuielile că se întîmplă ceva neobișnuit și important n-o lăsau în pace.

După prînz Lev Nikolaevici a ieșit cu secretarul Bulgakov pe verandă pentru a frunzări scrisorile recent primite. Doctorul Makovițki, care tocmai primise gazetele din depărtata sa patrie, din Slovacia, a pornit și el în urma lor. Era o tovărășie simplă, nemărturisită, și le plăcea să rămînă în trei — bărbații între ei. Începuse destul de frumos și șezătoarea acelei zile — atîta doar că-i deranja bătaia clopotului de la intrare și Lev Nikolaevici, pentru că ținea foarte mult la șezătorile în trei, l-a rugat pe doctorul casei:

— Dușan Petrovici, te rog frumos de mă împrumută cu ceva mărunțiș. De mulți ani nu mai port bani cu mine, dar am să spun azi să fie achitate toate datoriile mele.

— Vai de mine, Lev Nikolaevici, atîta vorbă pentru un lucru de nimic! Mi-e însă de Fadei acela — o să căpieze tot cărînd zi de zi gologanii dumitale pe la crîșme.

Lev Nikolaevici a zîmbit oarecum jenat.

— E o fire care mă tulbură de fiecare dată cînd dă pe aici. Are el un fel al lui de-a smuci frînghiuța clopotului și, cînd îl aud sunînd, așa mi se face de parcă cineva ar smuci sufletul din mine.

A ieșit pentru o clipă cu banii împrumutați, după care iară s-a lăsat mult rîvnita liniște și pace peste curtea boierească, peste pămînturile și pădurile din împrejurimi. Lev Nikolaevici, avînd o dispoziție bună în acea zi, a luat cîteva scrisori mai importante pregătite de secretar și, așezîndu-se într-un jilț împletit din nuiele, a prins a le frunzări. Bulgakov notează, Makovițki răsfoiește paginile ziarelor. Muncesc toți trei, adînciți în lumea literelor scrise, fiecare căutînd ca nu cumva să-și supere prin ceva tovarășii cu care petrece atît de bine. Uneori, prin frunzișul rărit al livezii, răsare cîte-o suliță de soare, și Lev Nikolaevici, oarecum rușinat, se tot mută cu jilțul pentru a prinde în creștet puțina căldură a unui soare zgîrcit de toamnă.

— Sîtin mai vine o dată să ne grăbească, zice într-un tîrziu Bulgakov, notînd ceva pe marginea unui plic.

— Ce scrie?

— Cere de urgență corecturile.

— Nu e cu putință, rostește după o scurtă frămîntare Lev Nikolaevici. Eu și așa muncesc destul pentru vîrsta la care am ajuns. Mai mult poate că aș fi putut face, dar mai bine — hotărît că nu. Iar meseria scriitorului pornește nu atît de la **mult,** cît de la **bine.**

I-a licărit un gînd frumos și, ca să nu-l piardă, a luat scrisoarea lui Sîtin, pentru a o parcurge, iar între timp poate că și gîndul i se va clarifica. A, da, de grabă era vorba... A, da, firește...

— Se zice că trîndăveala este un mediu în care dospesc mai toate viciile și adevărat e, dar tot atît de adevărat este că și graba, atunci cînd e prea multă, poate dărîma omul. Cîndva, pe vremuri, mă apucasem să scriu un roman despre Petru cel Mare. Singurul lucru care mi-a ieșit atunci bine în începuturile celea era nespusa grabă a împăratului, o grabă care lămurea de minune multe din fărădelegile lui. Unde Dumnezeu — aici primești în audiență ambasadori, dincolo te repezi la șantierele navale, apoi un pui de beție cu amantele în brațe, apoi un raid prin turnătorii, unde se fac tunuri, o in-

specțic la regimentul de gardă și, în sfîrșit, cusutul ciubotelor, pentru că i s-o fi părut că avea prea puține pe cap — s-a apucat să-și mai coase și ciubote...

Doctorul Makoviţki, care la început își citea liniștit gazeta, acum nota din fugă cele spuse de Lev Nikolaevici. Tolstoi nu se simțea bine cînd vedea că cineva scrie vorbele rostite de el și acum, deși a spus cam tot ce avea de spus în această privință, a căutat să-și mai dezvolte puțin gîndul, pentru ca însemnările doctorului să nu fie chiar cu totul lipsite de sens.

— Orice om în toată firea își cunoaște posibilitățile. Știe ce-i pe măsura lui, ce nu e de el, și pe un astfel de om nu are nici un rost să-l grăbești, pentru că el, grăbindu-se, nu va face nici atît cît făcea atunci cînd nu se grăbea.

Bulgakov, tînăr și puțin cam naiv, a întrebat:

— Toate astea să i le scriu lui Sîtin?

— Da de unde, lasă-l pe Sîtin să ne grăbească! Omul are întreprindere, întreprinderea are interesele ei — e altceva că noi nu ne vom lăsa convinși de scrisorile lui, nu vom forța măsura muncii noastre, dar asta ne privește numai pe noi.

Makoviţki își tot muta jilțul, cioplind îndelung o întrebare și Lev Nikolaevici aștepta să vadă ce vrea medicul.

— Vă rog să-mi iertați curiozitatea, Lev Nikolaevici, dar aș fi vrut să aflu ce v-a făcut pînă la urmă să renunțați la romanul despre Petru cel Mare?

Tolstoi și-a trecut printre degete micul fuior cărunt — tot ce-a mai rămas din renumita barbă de altădată.

— Nu-mi ieșea mie ceva acolo... Trecuse prea multă vreme după epoca lui Petru, prea multe și prea mult s-au schimbat. Pînă și limba rusă a trecut printr-un șir de perfecționări, iară eu, din nefericire, aparțin scriitorilor care mai întîi trebuie să pipăie cu mîna lor ceea ce mai apoi vor descrie...

Și mai vine un val de liniște și pace. Bulgakov frunzărește prin scrisori, doctorul își reia lectura ziarului. Tolstoi mai prinde cu fruntea o zdreanță din lumina soarelui și le e bine, le e dulce stînd așa în trei.

* * *

Atunci cînd cei trei bărbați își petreceau vremea pe verandă, Sofia Andreevna s-a apucat de croitorie. Dintr-o stofă de atlaz, cumpărată de ea la Moscova, a mai croit un caftan asemănător cu cele multe pe care Tolstoi le-a tot purtat de-a lungul vieții, prinzîndu-le cu cingătoarea. Peste cîteva zile urma să fie sărbătoarea nunții lor și ce alt cadou mai putea să-i facă Sofia Andreevna celebrului său bărbat?

După ce stofa a fost croită, Sofia Andreevna a prins a o însăila, apoi s-a așezat cu bucățile pregătite la mașina de cusut, la vechea și mult încercata mașină Singer. Apoi, în vreme ce punea ață în mașină, s-au trezit deodată miile de obiecte ce-au trecut prin mînile ei și prin acul acestei mașini. Albituri, rochii, fuste, bluzițe, haine pentru copii, pentru nepoți, pentru cine mai știe cine. Apoi gîndul i s-a dus la miile, la sutele de mii de foi, la stocurile de manuscrise trecute pe curat de mîna ei. Atîția conți și atîtea contese, atîtea bătălii și nopți de dragoste, atîtea vorbe mari și gînduri frumoase... Acum, stînd la mașina de cusut, s-a simțit pentru o clipă zăpăcită, căci, gîndindu-se la trecutul său, i-ar fi fost greu să spună ce-a fost ea în lunga sa viață — o bogată moșiereasă, o croitoreasă oarecare ori o biată contopistă aplecată zile și nopți asupra manuscriselor? ... De-ar fi știut, ah, de-ar fi știut ea atunci, în lungile nopți de iarnă, cînd scîrțîia moale penița ori țăcănea ritmic mașina de cusut, de-ar fi știut că va veni o zi cînd nu va mai fi nevoie nici de tocul ei, nici de caftanele ei, nici de dragostea ei de cîne credincios, o, de-ar fi știut că vor veni vremuri cînd la orice cuvînt rostit de dînsa el îi va răspunde cu o lungă și istovitoare tăcere, după care urmează un categoric „nu" la orice i-ar spune ea, o, sfinte Dumnezeule, de le-ar fi știut ca pe toate încă de pe atunci...

Picături mari și grele au încolțit în cîteva locuri stofa de atlaz, apoi lacrimile au rupt zidul, au pornit șuvoi, și bătrîna cucoană a strîns vălătuc stofa, căci caftanul mai trebuia cusut și apoi dăruit... Cu fruntea rezemată de manivela mașinii, a plîns mult și amar, apoi prin pînza plînsului a auzit glasul semeț, puțin răgușit. O chema, o, Dumnezeule, o chema să vină la el,

și atunci bătrîna, ca un soldat ce a făcut douăzeci și cinci de ani de armată la țar, ca o slugă vrednică și credincioasă, și-a șters în grabă obrajii, și-a îngrijit părul, haina, după care a prins a coborî încet scările.

— M-ai chemat, Liovocika?

Tolstoi și-a plecat fruntea, căci era într-o situație cît se poate de grea. Blîndețea cuvintelor îi înmuia inima de fiecare dată, dar acum nu se mai putea una ca asta, acum trebuia să rămînă de piatră, de fier. Iscălise în dimineața acelei zile Testamentul; a fost un act ce venea să pună capăt frămîntărilor de peste zece ani și acum el nu avea dreptul să risipească cu o mișcare ceea ce a agonisit de-a lungul atîtor ani. I-a răspuns moale, dar hotărît:

— Nu.

Mai erau și sfădiți pe lîngă toate, și sfada ceea îi dădea dreptul la un asemenea răspuns. Dar, vai, biata Sofia Andreevna, ea era femeie, ea umbla să se împace. În clipele celea de bocet, cînd i s-a năzărit glasul bărbatului, a crezut că o cheamă ca să pună capăt acelei vechi supărări și, cînd colo, acest groaznic și scurt cuvînt dintr-o singură silabă... Adînc jignită, Sofia Andreevna s-a retras, a plecat repezind ușa în urma ei și acest sunet sec, această mișcare nervoasă a rămas să apese liniștea celor trei.

Pentru a pune oarecum capăt acelei nervozități, Bulgakov l-a întrebat pe doctor:

— Dușan Petrovici, ce mai e nou prin ziarele din străinătate?

De astă dată Makovițki părea iritat de publicația la care se abonase.

— A, dragul meu, ce noutăți în vremea noastră... Scorniri și intrigi peste tot. Vecinii noștri, ca și mai înainte, vorbind despre pace, rîvnesc la război...

Bulgakov și-a amintit:

— A propos de „Război și pace". Un elev roagă să i se răspundă cum se pronunță corect: Róstov ori Rostóv.

— Rostóv. Și te rog să-i răspunzi neapărat. Eu țin la oamenii care știu a formula o întrebare corect — e prima dovadă că poate fi ceva de capul lor...

A intrat tiptil, cu un teanc de corecturi, Aleksandra Lvovna.

— Vă răpesc un singur minut, dacă se poate...

Bătrînul, care ținea mult la fiicele sale, s-a luminat la față.

— Sașa, draga mea, ar îndrăzni cineva să zică „nu"?

— Nu cumva să mă lăudați, că noi, femeile, nu prea rezistăm în fața laudelor... Vroiam să aflu cum a rămas pînă la urmă cu articolul antimilitarist „Dați-vă seama". Vladimir Grigorievici era de părerea că repartizarea materialului în capitolașe e foarte binevenită, dar nu crede că e bine să punem în fruntea fiecărui capitolaș cîte un motto. Pe de altă parte, toate aceste maxime i-au plăcut și el ne recomandă să le adunăm la un loc, să le punem în capul articolului, după care să urmeze textul propriu-zis.

Lev Nikolaevici a luat corectura din mînile ei, a frunzărit-o domol.

— Nu, rămîn așa cum este. Eu unul, de-o vorbă, cînd dau peste cîte-un epigraf, sar peste dînsul și încep lucrarea ca atare. Acum, mă gîndesc, dacă adunăm epigrafele împreună, îi ușurăm oarecum viața cititorului, dîndu-i posibilitatea să scape de ele printr-o singură săritură, pe cînd, lăsîndu-le separate, o să-i fie mai greu a le ocoli; te pomenești că se mai și împiedică de cîte unul.

Au zîmbit cu toții și Aleksandra Lvovna, luînd corectura, s-a mirat:

— Ca să vezi, o viață întreagă trăim într-o casă și habar n-aveam că tu obișnuiești a sări peste epigrafe...

A plecat, dar după plecarea ei ușa a venit moale, cuviincioasă la loc, și iar e liniște, și pace, și voie bună în verandă. Pentru o vreme numai, căci mașina Singer nu mai poate începe odată — se înecă cu stofa cea nouă, se înecă cu lacrimile croitoresei. Și, prin acel plînset amar, stăpînei iară i se năzare că o cheamă soțul și iară vine coborînd cu grijă scările.

— Poate vei zice că nici acuma?...

Și iară acel rece, ucigător...

— Ca să vezi, nici acuma...

— Ciudat. Se întîmplă ceva foarte ciudat... A doua oară aud cu urechile mele cum mă chemi, și tu a doua oară tăgăduiești...

— Ți s-o fi năzărit, Sonișor... Uite, am martori care pot dovedi că nu te-am chemat. Nu-ți face inimă rea, lasă, se întîmplă.

— Știu eu...

A plecat, dar după plecarea ei în locul clipelor senine marele ceasornic al Timpului măsoară de acum clipe grele, mahmure, posomorîte și după o lungă, chinuitoare pauză, tînărul Bulgakov încearcă să-i redea bătrînului buna dispoziție:

— O scrisoare cît se poate de curioasă, Lev Nikolaevici! Vi se solicită ajutor pentru deschiderea unei școli ce ar funcționa cu aceeași programă pe care a avut-o cîndva școala de la Iasnaia Poliana.

— Cine scrie? Femeie, bărbat?

— După numele de familie nu e clar, dar după scris pare a fi femeie.

— Atunci îi răspundeți că nu avem posibilități. Scurt și cuprinzător: fără zorzoane, fără înfloriturl...

După o mică pauză, s-a plîns cuiva:

— Nu mai pot de aceste doamne profesoare...

Makovițki, bănuind cam ce-o fi fost la mijloc, l-a întrebat, ascunzînd zîmbetul în barbă:

— Tinerica ce vă căutase ieri era și ea profesoară?

— A, nu-mi pomeni de dînsa, că mi se face rău.

Convins fiind că iritarea bătrînului ascunde o frumoasă pățăranie, doctorul și-a împăturit definitiv gazeta:

— Da ce era de capul ei, Lev Nikolaevici? Poate ne povestiți și nouă. Oricum, sîntem și noi bărbați, iar bărbații sînt pururea curioși...

Tolstoi s-a codit o vreme, apoi, furînd cu ochiul în lături, a cedat:

— O scenă de toată frumusețea... Intră ea în cabinet — tinerică, veselă, îmbrăcată cu gust. Un lănțișor subțire de aur în jurul gîtului, alt lănțișor în loc de brățară — o fi costat scump, cred, lănțișoarele celea. Îmi declară că ar fi vrut să deschidă o școală de tip nou, dar pentru a-și realiza acest vis, nu-i ajung două lucruri: bani și studii. De altfel, nu arăta nici pe departe disperată — studiile avea de gînd să și le completeze, luînd lecții în particular, iar bani așteaptă să primească de la mine. O întreb: și ce programă va avea viitoarea dumneavoastră școală? Ea își desface poșeta, scoate de acolo niște caiete, din caiete îi cad pe jos niște foițe; se apleacă, începe a le aduna... În sfîrșit, se așază și prinde a-mi citi: religia, aritmetica, geografia, istoria... Zic: și ce e nou în programa asta? Se miră: cum, zice, păi, totul

e nou! La care eu îi zic: uite ce e, domnișoară! Nu am posibilitatea să vă ajut. Ea, de colo, nimic. Ascunde caietele înapoi în poșetă și zice: atunci poate îmi dați un fir de păr? Zic: cum vine asta — un fir de păr? Păi, zice ea, un fir de păr ca amintire. Zic: preferați din barbă ori, poate, să vi-l smulg din tîmplă? Ah, zice ea, indiferent de unde, numai un fir de păr să fie. Ei bine, zic, aflați că tocmai un fir de păr nu pot să vă dau. Se miră cumplit: pentru ce, zice, nu puteți să-mi dați un fir de păr?! Zic, pentru că nu doresc.

Makoviţki a rîs cu lacrimi:

— A mai urmat ceva?

— Las' că a fost de ajuns...

După o altă pauză Bulgakov, care tocmai deschisese o scrisoare, a venit să-l bucure pe bătrîn:

— Ceva asemănător, Lev Nikolaevici... O femeie care își înșeală bărbatul, trăind pe ascuns cu altul, pare să aibă remușcări și întreabă ce e de făcut mai departe...

Tolstoi s-a înviorat.

— Ia dă-o încoace... Scrisorile de un interes deosebit le citesc cu ochii mei...

Și-a pus ochelarii, a citit îndelung spovedania femeii, a înțeles-o într-un fel, a iertat-o, poate, pentru o clipă. A mîngîiat foaia, de parcă rîndurile și buchiile ar fi fost făpturi vii, și a rostit moale, blajin, ca și cum femeia ar fi stat alături:

— Draga mea, dar cine poate jura că după cel de-al doilea bărbat, în viața dumitale nu va urma al treilea? Pare-se, La Rochefoucauld scria undeva că se pot întîlni femei care nu au avut deloc amanți, dar este cu neputință a găsi o femeie care a avut numai un singur amant...

Și iară s-a smuncit ușa și în prag a apărut, furioasă și zdrobită de durere, Sofia Andreevna. Obrajii umezi, buzele înălbite tremurau așa încît cu greu a mai putut rosti cele cîteva cuvinte:

— Dacă îmi spui că nici de data asta...

Lev Nikolaevici nu a răspuns nimic și ea a venit de s-a așezat jos, pe podea, lîngă picioarele lui, s-a făcut ghem, căzînd cu fruntea peste propriile brațe și, căinîndu-se, a prins a boci. Apoi, tot bocind, întreba întruna:

— Liovocika, de ce atîta supărare din partea ta, cît va mai rămînea supărarea asta în casa noastră, că doar nu poate ține ea, Liovocika, o viață de om?!

Mai întîi s-a ridicat Bulgakov. Și-a adunat dosarul cu scrisori, după care a părăsit tiptil veranda. Makoviţki, pentru că nu prea avea ochi buni s-o vadă pe stăpîna casei, s-a codit ceva mai mult, dar a plecat și el. Sofia Andreevna se tot bocea, pe cînd Lev Nikolaevici, cum împietrise în jilțul din nuiele, așa stătea, fără să fi făcut măcar o mișcare.

După ce i s-a mai potolit durerea, Sofia Andreevna a rostit sec, istovitor:

— O zi mai grea nu știu să fi avut în viața mea... Mi se tot pare că o mare nenorocire s-a abătut peste casa noastră, un necaz de care eu încă n-am aflat, dar pe care îl voi afla din clipă în clipă. Și mă apucă groaza că nu voi putea rezista la această cumpănă, și-l tot rog pe Dumnezeu să depărteze de la mine acest pahar... Acum vin de te rog și pe tine: nu mă părăsi, Liovocika, în halul ăsta, ci dă-mi o mînă de ajutor...

— Cu ce te-aș putea ajuta?

— Fă cumva de mă potolește. Ori, dacă nu vrei, să stăm puțin în doi și poate voi izbuti a mă liniști singură...

— Să stăm în doi.

Șed tăcuți — el în jilț, ea jos, lîngă picioarele lui, și Tolstoi se gîndește:

„Ceea ce m-a zguduit de fiecare dată la această femeie a fost intuiția ei. O intuiție nemaipomenită, supraomenească. De zece ani se tot discută semnarea Testamentului, zece ani ea se tot îngrijora și nu prea. Iată însă că azi, în sfîrșit, Testamentul a fost semnat. Nu a trecut nici măcar o zi de la semnarea lui, ea nu putea să afle, pentru că nu avea de la cine, și totuși, uite cum se vaietă și nu-și poate afla loc...".

— Să vorbim puțin, Liovocika. Mă cuprinde tristețea cînd tu, șezînd alături, te gîndești la altceva.

— Și despre ce-am putea vorbi noi?

— Să vorbim despre Vanecika.

— Mă rog, vorbim despre Vanecika.

— Știi, uneori mi se pare că el s-a născut așa de frumușel și cuminte tocmai pentru că Dumnezeu ni l-a dăruit la bătrînețe, cînd noi înșine oarecum ne-am potolit, sufletele noastre au devenit mai blînde și mai senine...

— Poate.

Chipul bătrînei s-a luminat — pe nici unul din nume-

roșii săi copii nu l-a iubit cum îl iubise pe acest ultim vlăstar al casei.

— Apoi mi-a mai venit în minte că nu în zadar în poveștile populare acești mezini par cam prostănaci la început, iar mai apoi se dovedesc a fi cei mai înțelepți. Viața lor pare a fi o continuare a destinelor aproape încheiate ale părinților și multe din pățaniile fraților și surorilor mai mari le rămîn drept povață. Într-un anumit fel mezinii sînt mintea de pe urmă a familiei.

— Un gînd interesant și cît se poate de frumos.

— Și m-am mai gîndit eu, Liovocika, că dacă ar fi putut el atunci scăpa de boală, altele ne-ar fi fost bătrînețile, și însăși viața din Iasnaia Poliana ar fi fost acuma cu totul alta...

— Probabil.

— Apoi nu știu ce m-a făcut să cred că moștenise și el darul de-a potrivi cuvintele. Peste o vreme ar fi devenit și el scriitor cu renume mondial. Poate că prima lui carte, ca și prima carte a ta, tot așa s-ar fi numit: „Copilăria". Ar fi fost o carte despre Iasnaia Poliana, o carte despre copilăria lui, despre bătrînețile noastre. Acum nimeni n-o să ne mai vadă cu ochi tineri, n-o să ne mai iubească cu suflet de copil și poate asta ne și doare, poate de asta ne și frămîntăm noi atîta...

Deodată Lev Nikolaevici s-a ridicat din jilț, a venit de-a deschis larg ușa verandei. A rămas în prag să urmărească cum cad frunzele din copac. Era o stare de vrajă, de amorțeală, dulce, de parcă nu frunzele ar fi căzut din copaci, ci clipele eterne ale Timpului s-ar fi cernut de pe ramuri și ar fi venit să se îngroape singure, așezîndu-se straturi...

— Liovocika, de ce taci, de ce nu-mi spui nimic?

— M-a apucat un fel de tristețe și mi-am amintit niște versuri de-ale lui Fet despre toamnă:

Somnul vine de cu sară,
Noapte lungă cît un an.
Nori-s grei și frunza-i rară,
Vîntul geme, se-nfioară,
Bocănind la geam.

Iar la Petersburg, în una din acele zile triste de toamnă, curtea împărătească pleca, cu mare alai, la vînătoare. În capul coloanei merge regimentul de gardă al

Maiestății sale, apoi urmează escadroanele de cavalerie imperială, după care vine în caleașcă însuși suveranul. Sună scînteind potcoavele pe străzile pietruie ale capitalei, se leagănă în umbletul cailor oțelul mohorît al armelor de vînătoare, din vreme în vreme lucesc, prinzînd cîte-o boare din soarele zgîrcit al toamnei, cartușierele.

Amorțită și răgușită de primele friguri ale toamnei, capitala marelui imperiu s-a înviorat. Alaiul împărătesc a scos mii și mii de orășeni în stradă. Stau în lungul bulevardului Nevski, pe unde urmează să treacă împăratul, apoi, cînd zăresc caleașca, fac plecăciuni și strigă urale, cătînd cu jind în urma vînătorilor. Ce să-i faci, fiecare poartă în sine, moștenită din străbuni, patima vînatului. Fiecare, undeva în adîncul sufletului, visează să puie o fiară pe fugă, s-o ajungă și s-o doboare cu mîna lui — altminteri pentru ce-o mai fi trăind omul pe pămînt?

Și lupul, vai, bătrînul lup, istovit de atîta cale lungă, s-a aplecat peste un izvoraș și lipăie cu vîrful limbii din mustul rece al luturilor. Nu-i era a bea, dar sosise ceasul cînd îl ajungea setea cea mare și obișnuința de ani de zile l-a făcut să cîrnească din drum, să caute un izvor și să se aplece asupra lui. Abia îl mai țineau picioarele, dar nu se putea lăsa la pămînt, pentru că goana de acum pornise. Se auzeau pe undeva foind hăitașii, de printre tulpinile copacilor, de prin fundături răzbătea schelălăitul ogarilor, dar pentru că dat i-a fost să fie lup și, deci, să știe a face față împrejurărilor, el rămînea înmărmurit deasupra izvorului, așteptînd să vadă ce îi va spune cugetul.

Știa că n-a rămas chiar atîta — în clipa cînd va părăsi izvorul, va începe goana, poate ultima goană în viața lui. Și, culmea culmilor, dorul de viață nu-l mai slăbea. Mai uroia să treacă o dată prin toate. Să mai adune o haită și s-o poarte ani de zile în urma lui, să mai iubească lupoaice tinere, să mai crească pui, să mai dea prin ocoale, să mai treacă pe sub fluieratul gloanțelor viu și nevătămat, dar, o, Dumnezeule, picăturile de apă îi cad înapoi de sub cerul gurii, pentru că era bătrîn, era flămînd, era înconjurat de primejdii. Venise apusul cel mare, și nu-i rămîneau decît apa de izvor, copacii dezbrăcați de frunze și pămîntul hleios, amorțit în pragul iernii...

Pe la o amiază a sosit la Iasnaia Poliana, chemat de familie, profesorul Rossolimo. În timp ce servitoarele puneau masa în salon, Sofia Andreevna s-a plimbat cu oaspetele prin livadă, după care musafirul a fost prezentat membrilor familiei. Tolstoi, adîncit în cizelarea nesfîrșitelor sale corecturi, a cam întîrziat. În cele din urmă a apărut și el. Mahmur și nervos cum era totdeauna atunci cînd lucra, Lev Nikolaevici a făcut o singură plecăciune pentru toată lumea, după care a trecut de s-a așezat la locul său obișnuit în capul mesei. Sofia Andreevna a venit lîngă el și i-a comunicat poate ceva mai vesel decît era cazul:

— Liovocika, vreau să ți-l prezint pe Grigori Ivanovici Rossolimo. Cunoscutul medic a fost atît de înțelegător față de necazurile noastre, încît a găsit cu putință să facă anevoiosul drum de la Petersburg pînă la Iasnaia Poliana.

Lev Nikolaevici s-a săltat puțin din jilț, prezentîndu-i o plecăciune aparte.

— Sper că această lungă călătorie nu v-a istovit cu totul?

— Dimpotrivă, călătoria e odihna mea preferată.

Membrii familiei se așază, rînd pe rînd, la masă. Sofia Andreevna e la locul său obișnuit, în stînga bărbatului, pe cînd musafirul a fost așezat în dreapta lui. După o mică pauză Lev Nikolaevici se interesează:

— Dumneavoastră, dacă nu vă e cu supărare, ce specialitate medicală practicați?

Profesorul, după ce și-a prins șervețelul sub bărbie, a răspuns oarecum jenat:

— Disciplinei medicale cu care mă ocup i se zice, oarecum convențional, firește, psihoneuropatologie.

Tolstoi își prinde și el șervețelul sub bărbie, cugetînd mahmur la cele auzite.

— Pe semne, e domeniul în drept să stabilească pînă cînd omul e în mințile sale și cînd începe a o lua razna?

Profesorul a zîmbit:

— Nu mă încumet să intru cu dumneavoastră într-o astfel de discuție.

Acest început, sincer și franc, a cam pus-o pe gînduri pe stăpîna casei. Cu prima ocazie Sofia Andreevna a căutat să schimbe vorba:

— Oricît ar fi lăudată viața de la țară, eu una mă consider orășeancă și voi muri cu gîndul la oraș. Am trăit o viață de om aici, la Iasnaia, pare că ar fi timpul să mă obișnuiesc odată și odată, dacă — nu: tînjesc întruna după Moscova. Viața de la oraș e mult mai bine orînduită. Aici, în mijlocul acestor păduri și deșerturi, s-au pripășit atîția hoți, cerșetori, vagabonzi, secături fel de fel, încît uneori mi-e frică să ies din casă. Mai deunăzi mă întorc de pe undeva și văd sub Copacul sărmanilor un copil cu o față că mă cuprinse groaza.

Lev Nikolaevici a zîmbit:

— O față mai pocită decît fețele noastre?

Au rîs cu toții. A rîs și Sofia Andreevna.

— Să știi că era mai pocită.

Sună în tăcere lingurile, cuțitele, furculițele. Tolstoi mestecă încet, chibzuit, cu o oarecare sfințenie, și se gîndește în sinea sa: „Avem și azi blinii. Copiii cam fac mofturi, o fi crezînd că bliniile se mănîncă în orice casă, zi de zi, și nici să le treacă prin cap cîtă lume rîvnește cu jind și înghite în sec cînd aude de blinii...".

Pentru că pauza devenise mult prea mare, Tatiana Lvovna l-a întrebat pe musafir:

— Ce mai e nou prin lume?

Profesorul, care s-a dovedit a fi un mare amator de blinii, mai întîi a sfîrșit ceea ce avea prins în furculiță, după care și-a șters cu grijă bărbia.

— Noutăți nu prea. Ori poate sînt, dar n-au ajuns încă pînă la mine. Singura noutate mai importantă e revoluția din Portugalia, dar, pe semne, ați și aflat de acum...

Lev Nikolaevici a dat afirmativ din cap:

— Mi s-a comunicat aseară tîrziu și m-am bucurat nespus.

— Nu înțeleg ce mare bucurie poate fi și asta?

— Orișicum, dar se întîmplă ceva pe acest mult blestemat pămînt și, vrasăzică, viața continuă. Revoluțiile bat la porțile regatelor, imperiilor și acești mari suverani — țineți minte ce vă spun! — vor sta la răcoare mult și bine...

Aici Sofia Andreevna nu a putut ceda:

— Nu se știe. Iată Dostoievski, de-o pildă, în romanul său „Frații Karamazov"...

Tolstoi s-a înviorat:

— Știu ce vrei să-mi spui, dacă Dostoievski nu are

deloc dreptate. El îi critică pe revoluționari, pentru că nu-i plac șepcile în care umblă aceștia, îi critică pornind de la felul cum arată, fără a încerca să pătrundă adînc firea acelor oameni...

Andrei Lvovici, unul din feciorii mezini ai lui Tolstoi, a găsit de cuviință să vină și el cu o părere:

— Deseori felul cum arăți cuprinde mai mult din firea omului decît firea propriu-zisă...

— În ceea ce te privește pe dumneata, e tocmai precum zici.

Sofia Andreevna iară nu-și poate găsi loc — discuția o ia razna.

— Liovocika, de ce ești atît de veninos? Dupa plimbările pe care le faci pe jos te întorci maliții os cum nu se mai poate, pe cînd Delir nechează de urît ce-i este în herghelie și te caută cu coama în vînt pe toate drumurile.

Tolstoi nu răspunde, pentru că s-a luat și el cu bliniile. Două slujnice umblă în jurul mesei, servind smîntînă, unt topit, blinii rumene scoase din tigaie. Tolstoi mănîncă, gîndindu-se în același timp: „Nu trece o săptămînă fără blinii. Sîmbăta trecută a fost o curată nebunie. Două servitoare munceau în fum la bucătărie, altele două cărau farfuriile pline cu vîrf, iar aici la masă vreo cincisprezece mîncăcioși s-au pus pe îndopat și, uitîndute la obrajii lor unsuroși, la ochii îmblînziți de plăcerile stomacului, ți se făcea oarecum rușine...".

Cînd prînzul a sfîrșit și Tolstoi era gata să se ridice de la masă, Bulgakov, de frică să nu-l piardă iar pe o jumătate de zi, s-a apropiat cu un teanc de scrisori:

— Lev Nikolaevici, de vreo trei zile nu mai frunzăriți poșta.

— Sînt ocupat, puiule, foarte ocupat. E ceva urgent, neobișnuit?

— Avem de toate. Azi, de-o pildă, a sosit o telegramă de la Petersburg. Un biet student roagă să i se trimită cîteva ruble, pentru că, zice, n-are o para chioară în buzunar...

Lev Nikolaevici a cerut să i se dea telegrama. A citit-o și a zîmbit larg, cu bunătate:

— Frumos, nimic de zis. De obicei, ajutoarele bănești erau solicitate în scrisori. Telegraful a fost folosit pentru prima oară. Mai e ceva?

— Peste o sută de scrisori privind problema sufle-

tului, conștiinței și religiei în genere — scrisori din țară, din străinătate.

— Ne ocupăm mîine de ele. Da teancul cela legat cu sfoară ce-o mai fi?

— Versuri. Ultima săptămînă a fost foarte rodnică în ale poeziei.

Lev Nikolaevici a prins a da din mîni a lehamite:

— Valentin Fiodorovici, drăguțule, vîră la șapirograf cîteva sute de cărți poștale pentru a fi tipărite pe ele următorul conținut: „Lev Nikolaevici a citit versurile dumneavoastră și a ajuns la concluzia că sînt foarte proaste. În genere, el nu vă recomandă să pierdeți timpul cu asemenea nimicuri". Și cum vine prin poștă un plic cu versuri, dumneata imediat, fără a le mai citi, îi trimiți autorului o carte poștală.

Și musafirul, și toți ai casei s-au înveselit de-o asemenea propunere, dar secretarul nu părea să guste din acest umor:

— Nu cred că va fi bine, Lev Nikolaevici. Dacă se întîmplă într-un plic versuri bune, ce ne facem?

— Dar de unde se pot lua ele, acele versuri bune? Nu vezi ce mocirlă, ce nebunie e literatura noastră de azi?

— Și totuși... Uite, într-o zi sosește un plic, îl desfacem și scoatem de acolo versuri nemaipomenite...

Insistența secretarului nu a mai plăcut stăpînului casei. A tăcut o vreme, după care a zis sec:

— Nemaipomenite ele nu au de unde fi, pentru că mie în general nu-mi plac versurile. M-au mișcat cîteva strofe din Pușkin, dar mi-au plăcut, cred, mai mult pentru faptul că Pușkin mai scria și o proză excepțională...

Andrei Lvovici, pe care îl enervau aceste nesfîrșite abateri de la ceea ce el considera a fi problema principală a zilei, a cercat să intervină direct:

— Papa, domnul profesor ar fi dorit să se întoarcă la Petersburg cît mai curînd...

Oarecum jenat de această avocatură, profesorul a căutat să explice:

— Din păcate, cursul pe care îl țin la universitate...

Tolstoi și-a ridicat încet, cu greu, sus de tot, osul frunții. Ochii spălăciți de bătrînețe au prins a cerceta chipurile celor din jur și, în vreme ce privirea lui mioapă trecea de la om la om, cugetul lui se ruga: „Acum, Doamne, slobozește-mi răbdarea de care au avut parte numai

sfinții tăi mucenici". Și Dumnezeu i-a ascultat ruga. Bătrînul și-a plecat capul, a scos o basma mare, și-a șters fruntea, ochii, gura și, oarecum ușurat, curățit de această mișcare, a întrebat simplu, binevoitor:

— Cu ce l-aș putea servi pe domnul profesor?

Numai Sofia Andreevna ar fi putut îmbrăca în cuvinte ceea ce era subînțeles de toți și, după o lungă tăcere, ea a făcut o primă încercare:

— Liovocika! După ce Grigori Ivanovici m-a examinat și mi-a prescris un șir de medicamente noi, am fi vrut să ne folosim de ocazie pentru a controla și sănătatea ta.

Tolstoi tăcea. Și în vreme ce stătea el tăcînd ori cugetînd, de sub Copacul sărmanilor iar a început a crește un glas subțire de aramă, care-l înduioșa și-l îndurera de fiecare dată. Pe sticla ferestrei se preling picături. Bureza, și cerșetorilor, pe semne, le-o fi fost frig să tot stea așteptînd. Tolstoi a venit lîngă fereastră, s-a uitat să vadă cine sună acolo sub copac.

— După cum am mai spus, sînt ocupat cu scrisul. În afară de asta, crezusem că însăși conversația la masă cu domnul profesor l-ar fi putut servi pe dumnealui în disciplina ceea medicală...

Profesorul s-a apropiat plin de emoții:

— O, cît privește specialitatea mea, nici o grijă! Sînt pe deplin lămurit. Aș fi vrut doar să vă rog ceva ce nu e legat deloc cu medicina. Firește, dacă nu vă supără.

— La dispoziția dumitale.

— Am auzit că jucați bine șah. Personal, în puținele clipe de odihnă pe care le am, obișnuiesc și eu...

Tolstoi a zîmbit larg, din toată inima.

— Că sînt un bun jucător, asta o fi scornit-o dușmanii mei. Din zece partide eu pierd aproape jumătate, dar dacă o să vă facă plăcere, putem petrece o seară aici la măsuța de șah.

— Vă mulțumesc foarte mult.

Corecturile rămase pe masa de scris îl preocupau întruna, îi rupeau firul gîndului și, în cele din urmă, Tolstoi a pornit spre ușă. În prag însă s-a oprit. S-a întors, s-a uitat la cei ce-l petreceau și a rostit trist de parcă i s-ar fi plîns cuiva:

— Greu pe lumea asta...

Sofia Andreevna s-a simțit oarecum înțepată:

— Și tocmai tu să te plîngi, cînd mișună în jur atîta lume îndrăgostită de tine?

— De ce adică nu m-aș plînge? Pentru că o dată pe săptămînă se mănîncă blinii în casa noastră?

— Nu, ziceam de altceva. Ziceam că toți umblă cu numele tău pe buze.

— Lasă-mă cu prostiile astea... Uite ce de-a lume stă colo sub Copacul sărmanilor! În fiecare dimineață se adună cine știe de pe unde — din pricina lor, iată, a trebuit să renunț și la călărie.

Sofia Andreevna nu mai putea de atîta necaz:

— Ce-ți pasă ție de secăturile celea! Numele tău e rostit cu sfințenie în întreaga Rusie, gazetele din toată lumea vin să-ți facă plocoane, poștașul aduce scrisori cu sacul. Chiar în vreme ce stăteam la masă, mi s-a adus o telegramă. Redacția ziarului „Times" roagă să-i comunicăm cum te simți. Răspuns fulger plătit. Nici nu știu, zău, ce să le răspund.

Tolstoi și-a mîngîiat încet și lin barba, de parcă se întreba pe sine însuși cum se simte:

— Trebuie să scrii adevărul. Spune-le că a murit, că a fost înmormîntat și că de la praznicul lui Rusia se întorcea umblînd pe două cărări...

Andrei Lvovici i-a ripostat arțăgos:

— Rusia umblă pe două cărări din cu totul alte motive.

Tolstoi l-a privit cu tristețe.

— Vă mulțumesc pentru explicațiile fără de care, slavă Domnului, trăiesc o viață atît de lungă...

Și a plecat.

Peste nesfîrșitele păduri ale nordului trec stoluri de ciori. O pînză nesfîrșită, țesută din aripi negre, se rotește moale pe sub nori. „Car-car-car!" — se tot cerne de sus, și această croncănire îl tot mînă de ici, de colo pe bătrînul lup; el tot umblă amețit de oboseală și așteaptă cînd va ajunge la capăt această pînză neagră, iar ciorile tot vin și vin.

Păduri albe de mesteceni, păduri verzi de brad stau înțepenite în așteptarea primilor fulgi de zăpadă, dar această mare înțepenire ascunde și un început al stingerii. Stolurile de ciori, firește o fi văzînd ele de acolo, de sus, rînduri nesfîrșite de ostași cu arma la șold, vînători puși la pîndă, jivine gonite, înfiorate, și, văzîndu-le pe toate astea, ciorile visează hoituri, rotesc

deasupra pădurilor croncănind întruna...

Între timp lupul a dat de un ciolan și nu atît s-a așezat, cît a căzut peste dînsul. În alte vremuri s-ar fi bucurat grozav de acest noroc, ar fi încins o mare sfadă și ar fi petrecut o noapte, rotunjind în măsele muchiile prăzii, dar acum nu-i mai ardea de nimica. Era sleit de puteri, așa încît nici că de jos nu se mai putea ridica să plece.

Stătea întins la pămînt în așa fel ca să vadă cum albeș te de printre frunzele uscate ciolanul, să prindă în vîr ful botului mirozna lui, pentru că lupii, după cum se știe, adună putere nu numai din prada pe care o au, ci și din prada pe care o adulmecă. Stătea nemișcat și aștepta să-și revină pentru a sfîrși destoinic lunga, încurcata și frumoasa sa viață.

Pe la șase, după ce a fost servit ceaiul, Lev Nikolaevici s-a așezat împreună cu profesorul Rossolimo la măsuța de șah. Nu era deloc predispus pentru bătălii și, prin urmare, nu se putea aștepta la nimic bun. Oarecum enervat că nu are dispoziție pentru joc, Lev Nikolaevici, după fiecare mutare tot fura cu ochiul în lături să vadă ce impresie a lăsat mutarea făcută de el, dar nu-i mergea în ziua ceea. Apoi, ca din păcate, toți ai casei și-au găsit o distracție bună, așezîndu-se în jurul mesei la care se juca șah, și asta îl enerva cumplit.

Demnitatea era unul din punctele cele mai sensibile și cele mai esențiale ale naturii tolstoiene. După un scurt schimb de figuri, deodată și-a dat sama că această partidă este oarecum înjositoare pentru dînsul, fiindcă jocul, pe lîngă interesul său pur sportiv, mai purta și un substrat de altă natură. Așa e cînd ai optzeci și doi de ani și te așezi să joci șah cu un profesor tînăr, specialist în psihoneuropatologie; așa e cînd ești un moșier bogat și ai familie mare, și mai cauți și adevărul...

Lev Nikolaevici mai mută o figură, mai fură o dată cu ochiul în lături — poate găsește un suflet care să-l înțeleagă, dar toate privirile urmăresc încăierarea figurilor de fildeș și cele patru mîni ale jucătorilor: două mîni vestezite de bătrînețe și altele două — frumoase si pline de viață.

Era singur și amărît ca niciodată. Juca prost, pierdea figurile una după alta și, tot cătînd în jur, a cuprins

deodată cu privirea chipul blînd și înțelept al lui Goldenweiser. Celebrul pianist urmărea și el jocul, dar era limpede că în afară de încăierarea figurilor de fildeș mai mult nu căuta să afle nimic și, oarecum mișcat, Lev Nikolaevici i-a zîmbit prietenește.

Drept răspuns Aleksandr Borisovici și-a repezit fruntea sus, încurajîndu-l prin această străveche și umană mișcare a capului ridicat, dar Tolstoi a răspuns prin cunoscuta mișcare neputincioasă a umerilor, și-a îndreptat privirea spre martorii acestei bătălii. Goldenweiser, încetul cu încetul, a prins a roși, dîndu-și de abia acum sama cît de grea și umilitoare era pentru Lev Nikolaevici această partidă.

S-a ridicat de pe scaun, a ieșit tiptil în odaia vecină, s-a așezat la pian și nu zăbavă prin ușa întredeschisă au început să răzbată primele acorduri dintr-un preludiu al lui Chopin. Era compozitorul preferat al lui Tolstoi. Orice sunet, orice fragment din ceea ce a scris Chopin îl făcea să vibreze, să mediteze, să lăcrămeze, îl făcea, cu alte cuvinte, fericit, și acum, intrat într-o nouă dispoziție, a executat cîteva mutări, care l-au pus în mare încurcătură pe profesorul Rossolimo.

— Intenționați să atacați?

— De cu nu?

— Cer iertare, dar în situația în care vă aflați...

— Dragă, în situația mea nu mai e nimic de făcut. Și dacă e să pierd, mai bine să pierd lovind întruna decît să pierd apărîndu-mă...

— Din punct de vedere filozofic s-ar putea întîmpla să fie așa, dar în cazul de față...

Zîmbindu-i prietenește, Tolstoi a pus mîna pe tînăra și frumoasa mînă a profesorului:

— Dacă se poate, facem o mică pauză, de dragul lui Chopin...

— O, cu plăcere.

Figurile de fildeș rămîn nemișcate pentru multă vreme și Tolstoi se gîndește în sinea lui: „E un om de aur acest Aleksandr Borisovici... O fi bănuit, pe semne, cu cîtă tristețe îl voi petrece mîne la drum, ce greu o să-mi fie fără prietenia, fără degetele lui alergînde în lungul claviaturii; și înțelegînd cu inima toate acestea, s-a așezat la pian pentru a ne dărui puțină lumină din lumina marelui Chopin...".

Cum ultimele sunete s-au stins în depărtare, iar figu-

rile de fildeș rămîneau nemișcate, Sofia Andreevna a venit să întrebe:

— Ați avut o plimbare frumoasă?

Lev Nikolaevici, care nu dovedise încă a se întoarce din împărăția lui Chopin, a rostit oarecum furat de gînduri:

— Nu atît frumoasă cît folositoare a fost.

— V-ați dus pînă departe?

— Vreo cincisprezece verste să fi fost.

— Ce v-a făcut să cutreierați atîta?

Nu vroia să-l lase cu nici un preț în frumoasa împărăție a muzicii, dat fiind că aveau musafiri, și tot răspunzîndu-i ba una, ba alta, Tolstoi, în cele din urmă, s-a pomenit intrat în vorbă de-a binelea:

— Ne-am repezit pînă la Kuzminki. Se zvonise cum că unui țăran de acolo, pe nume Mitri Sudarikov, i-a pierit calul, ș-a trebuit să ne ducem. Oricum, omul avea o mare nenorocire în casă.

Sofia Andreevna nu mai putea de necaz:

— Și pentru că a pierit undeva o gloabă, să vă duceți cine știe unde?!

Lev Nikolaevici a oftat, coborîndu-și fruntea cu amărăciune.

— Durerea unui om, atunci cînd este ea o durere mare, face nu cincisprezece verste într-o brișcă boierească, ci cincisprezece mii de verste, pe jos, desculț, ori în sandale din curelușe, cum purtau pe vremuri apostolii...

Andrei Lvovici, oarecum enervat că figurile de fildeș au înțepenit pe tablă, a aruncat calm și rece:

— Din punct de vedere economic, marea durere a lui Sudarikov nu face decît trei ruble, și ce rost să te duci pe jos cincisprezece kilometri, în loc de-ai trimite omului trei ruble să-și poată cumpăra o altă vită la casă.

Aceste discuții cu mezinii, cu Andrei și Ilia, îl amărau cumplit pe Lev Nikolaevici. Era o generație pe care n-o înțelegea, n-o accepta. A revenit la partida de șah, a mutat o figură, pentru că tocmai era rîndul lui, după care a zis, privind prin geam undeva departe în miezul nopții:

— Încă de pe vremea părintelui Avakum se știe că în Rusia treabă multă cu rublele nu faci. Și pentru că a venit vorba, lui Mitri nu atît trei ruble îi trebuiau cît un om care încă nu ar fi știut despre amărăciunile lui

și în fața căruia el, Mitri Sudarikov, ar fi putut să-și descarce sufletul. Pentru asta ne-am și dus. Omul ne-a povestit totul de-a mărunțelul, noi am luat pe umerii noștri o parte din necazurile lui și trebuie să-ți spun că astea sînt lucruri care nu pot fi prețuite în bani.

Sofia Andreevna a venit cu o ramură de măslin să facă pace între tată și fecior:

— Atunci poate ne povestiți și voi nouă cîte ceva din durerile acelui Mitri, ca să vă ușurăm și noi puțin de povara pe care ați scos-o din satul cela.

Lev Nikolaevici s-a uitat la ea lung, iscoditor. Osteniță, nervoasă, măcinată de nenumăratele sale bănuieli, unde să se mai bage ea în viața lui Mitri Sudarikov? Dar, pe de altă parte, odată ce insistă față de atîta lume...

— Mă rog, dacă ții numaidecît... Cum am mai spus, pe țăranul cela îl chema Mitri Sudarikov. Îi pierise calul încă mai alaltăieri, așa cam înspre seară, iar cînd am ajuns noi la casa lui, el ședea pe prispă năucit de atîta necaz, așa încît ne-a fost greu pînă l-am urnit din loc. Vrăsăzică, a pierit calul așa cam înspre seară și, oricum, ziua era deja trecută. A doua zi s-a sculat cu noaptea în cap și pînă în seară a tot trebăluit în jurul hoitului. Mai întîi s-a repezit în Andreevka la un moșneag care cîștiga cu jupitul și pînă l-a găsit, pînă s-au ajuns cu prețurile... Și apoi — hai că alt bucluc îi vine pe cap: cum să scoți stîrvul din ogradă, pentru că nu se poate să jupești o vită pieritâ și s-o îngropi în hotarele satului. S-a dus la un vecin să-l roage să-i dea trăsura, și vecinului, unul Stepan, i s-a făcut milă de el. I-a dat trăsura, dar cu trăsura vecinului stă Mitri al meu și se chitește cum să facă și să dreagă, căci a sui un hoit într-o căruță nu e lucru de șagă! A smuls cu cleștele potcoavele de la calul pierit — una era de nimica, crăpase în două, pe cînd celelalte erau potcoave bune, ni le-a și arătat chiar...

Sofia Andreevna nu mai putea de atîtea amănunte oribile.

— Liovocika, te rog să mă lași în pace! Țăranii noștri nu sînt decît niște trîndavi și bețivani...

Andrei Lvovici a adăugat filozofic:

— Țăranul e fricos și laș. Am văzut cu ochii mei cum cinci dragoni au zvîntat în bătaie un sat întreg. Scoteau din fiecare a patra casă pe stăpîn și-l băteau cu cravașa

în fața lumii, iar țăranii ce credeți că făceau? Nimic. Stăteau răbdători ca niște vite, încît m-am gîndit atunci că cinci dragoni e prea mult, ar fi fost de ajuns trei sau chiar doi.

Profesorul Rossolimo, om subțire, bine crescut, bănuia că în sînul acestei familii se petrec niște drame în care străinii nu pot interveni cu nimic. Totuși nu a putut să nu vină și el cu o replică în problema discutată:

— Adevărul este că se temeau țăranii nu de cei cîțiva călărași, ci de regimentele adunate prin cazărmi, gata de a năvăli la primul semnal...

Tolstoi i-a zîmbit plin de recunoștință.

— Vă mulțumesc, domnule profesor. De mic copil caut să-i bag în cap acest adevăr, dar n-am avut un Doamne-ajută.

Goldenweiser s-a întors la Chopin, dar Lev Nikolaevici nu-și putea găsi loc. Îl necăjea ceva și, în cele din urmă, călcînd peste începutul unui fragment muzical, a zis:

— Te rog să mă ierți, Sonișor, dar mă simt obligat să continui. Altminteri o să-mi fie lehamite de mine însumi: începînd a depăna durerea unui alt om, m-am lăsat intimidat și n-am putut-o duce pînă la capăt. Da... Și, vasăzică, au urcat ei doi și cu moșneagul din Andreevka hoitul cela în căruță, dar nu l-au așezat bine — venea cu coada nainte și, mai fiind calul cela și mare, capul nu-i intra în trăsură — spînzura jos. Și pentru că nu mai avea cine să-i ajute, așa au mers cu el de-a lungul satului — hoitul în trăsură, cu capul tîrîndu-i-se prin colbul drumului.

Albă ca varul, Sofia Andreevna s-a ridicat de pe scaun.

— Dacă nu încetezi, voi fi nevoită să mă retrag în camera mea.

Andrei Lvovici a zis oarecum iritat:

— Contează esența, nu amănuntele.

Lev Nikolaevici i-a răspuns calm, părintește:

— Te înșeli amarnic, dragul meu. Esența, fără amănunte, nu face nici doi bani. Sfînta scriptură a devenit nemuritoare nu atît prin esență, cît prin amănuntele sale. Citește suferințele lui Iov și vei vedea cît este acolo din esență și cît rămîne pe seama amănuntelor...

Tatiana Lvovna, care șezuse mai toată sara cumincioară într-un ungheraș, a venit cu o părere a ei:

— Papa, nu aș fi vrut să intru în discuție, dar se știe că multe depind și de societate, și în povestea lui Iov există nu numai Iov și suferințele lui, ci mai există și lumea care a simțit și s-a cutremurat de durerea lui. Nu demult am citit undeva la Leskov că dacă în vremea noastră ar fi apărut Cristos pe drumurile Rusiei, știți ce s-ar fi întîmplat? Cel mult doi școlari l-ar fi oprit ca să-i ceară un autograf — atît și nimic mai mult.

Cu o agerime greu de presupus la un asemenea bătrîn, Lev Nikolaevici s-a ridicat de la măsuța de șah și a ieșit din salon. Profesorul a întrebat îngrijorat:

— S-a întîmplat ceva grav?

Tatiana Lvovna, pornită în urma părintelui, s-a întors zîmbind:

— Bănuiam eu cu ce se va termina toată discuția asta... Are ochi de femeie, ochi veșnic gata de bocet — pînă că și în copilărie fusese poreclit „Liovușka riovușka"...

Peste cîteva minute Lev Nikolaevici s-a întors, s-a așezat la masa de șah, a mutat o figură, apoi a rostit cu o nespusă amărăciune în glas:

— E la mijloc un adevăr cît se poate de trist, pentru că Rusia ca niciodată are nevoie de Dumnezeu. Fără Dumnezeu, Rusia va rămîne pentru sute de ani înainte țara beților, banilor și curviilor. Am spus-o mai demult și am s-o tot spun pînă mi se vor umplea ochii cu nisip și gura cu luturi crude.

A urmat o lungă tăcere. Tolstoi, mai mult mecanic, a mutat o figură pe tabla de șah. Profesorul Rossolimo, răspunzînd la mutare, a întrebat cu multă delicatețe:

— Dacă nu vă supărați, aș fi vrut să aflu ce înțelegeți dumneavoastră prin religie?

Tolstoi s-a ridicat de la măsuță, s-a plimbat o vreme prin salon, muncind din greu, muncind cinstit, pentru a formula un răspuns demn de el, demn de această mare problemă.

— Religia este, cred, stabilirea unui anumit raport față de infinit, raport care îl va ajuta pe om în definirea scopului vieții sale.

— De unde reiese că dumneavoastră luați ca elemente de bază două noțiuni: infinitul și individul.

— Da. Numai că în ordine inversă — individul și apoi infinitul.

Partida de șah abia mai suflă, discuțiile au ajuns cine știe pînă unde, și cînd toți ai casei au început a se întreba cînd se va sfîrși această lungă sară de toamnă, prin ușa întredeschisă iară a răzbătut fermecătorul Chopin. Sufletul lui trist și gingaș, cu descărcări de tunet, cu învăluiri de flacără, cu un dor țesut din fire amare, iară a pus stăpînire pe casa de la Iasnaia Poliana, și cînd tot acest iureș a trecut val-vîrtej și s-a stins în depărtare, Tatiana Lvovna a spus oarecum jucăuș:

— Gelozia l-a făcut pe Chopin geniu. Se zice că această furtună a fost scrisă tocmai în noaptea cînd l-a părăsit George Sand.

Sofia Andreevna a rămas foarte mirată:

— A plecat noaptea de la el?!

— Păi, de zeci de ori a fost descrisă această despărțire a lor: cinaseră, toate bune și frumoase, stăteau discutînd, ca de obicei, înainte de culcare, iar în vremea asta una din servitoare îi făcea doamnei Sand bagajele. El se ridică să-i spună noapte bună și nici cu spatele să știe că la poartă așteaptă careta unui nou amant. O, cum l-a mai durut, sărmanul! Se zice că atunci cînd urca ea în caretă, el stătea la geam, a plîns ca un copil. Apoi, tot în noaptea ceea, s-a așezat la pian și într-o jumătate de oră a scris minunea asta...

Lev Nikolaevici a rămas adînc indignat de o asemenea interpretare.

— Tanecika, la ce bun scuturi toată rufăria asta! Creația este în primul rînd un act de respirație pur sufletească, o minune a cerului, pe cînd poftele sexuale nu sînt decît niște instincte animalice. Ce are una cu alta și, mai ales, cum se poate explica una prin cealaltă?

Între timp Goldenweiser a mai cules de pe undeva cîteva semințe chopiniene care nu-i dădeau pace, și Tolstoi, cu urechea spre ușa întredeschisă, se gîndește în sinea lui: „Dar se poate întîmpla să și nu am dreptate. Aceste porniri animalice zac adînc zidite în noi — pînă și eu, la vîrsta mea, mă înviorez cînd văd o femeie tînără și nu pot ca să nu umblu cel puțin cu gîndul pe la ea...".

Andrei Lvovici, pe care-l preocupa în mod deosebit partida de șah, i-a declarat profesorului Rossolimo, pentru a-l întărîta:

— Mi se pare că dispuneți de-o poziție ceva mai avantajoasă.

Profesorul a privit critic tabla.

— N-aș zice. Șansele sînt aproape egale și dacă contele ar cădea de acord, eu mai-mai aș fi gata...

Stăpînul era aproape fericit:

— Carevasăzică, remiză?

— Nu e tocmai așa. Poți zice c-ai cîștigat în fața lui Tolstoi o partidă de șah, poți zice că ai pierdut, poți face remiză, dar să zici că ai cu el o partidă amînată și că, uite, trebuie să mai treci o dată pe la Iasnaia Poliana ca s-o duci pînă la capăt — asta ar fi pentru mine o adevărată fericire...

Tolstoi s-a ridicat și i-a strîns mîna:

— Vă mulțumesc pentru bunătatea pe care mi-ați dovedit-o.

Nu era însă deloc mulțumit Andrei Lvovici.

— Dar, domnule profesor, condițiile cu care ați fost invitat...

Profesorul s-a întors spre el și, prin mișcarea asta a corpului, în locul omului blînd de adineaori a apărut un profesionist calm și rece, care arunca vorbele de parcă ar fi bătut cuie în perete.

— Eu nu-mi pot asuma dreptul de a face niște aprecieri bizare despre o personalitate în fața căreia se închină întreaga omenire. Tocmai din aceste motive am renunțat și la onorariu, și la restituirea cheltuielilor de drum, rămînîndu-vă în continuare recunoscător pentru o cunoștință foarte onorabilă pentru mine...

— Dar, domnule profesor...

Goldenweiser însă nu l-a lăsat să spună ceea ce avea de spus. O melodie ca o binecuvîntată ploaie de vară s-a lăsat peste ei, apoi alte ploițe veneau încet, revărsîndu-se moale peste creștetul, peste mîinile, peste sufletul bătrînului scriitor. Lev Nikolaevici, stînd nemișcat, cu ochii închiși, se gîndea în sinea lui:

„Socrate a avut un sfîrșit cît se poate de mișcător. Și-a adunat discipolii, ca să fie de față cînd i-a fi dat să moară, și-a spălat singur trupul, îngrijindu-l, pentru a nu face altcuiva supărare după moarte. Nu știu cum se face, dar azi mă gîndesc și eu întruna la propria mea înmormîntare. Aș fi vrut să părăsesc și eu această lume modest și destoinic, pentru a mă întoarce cum se întoarce țărîna în pămînt, lăsînd să plece către ceruri, spre judecata de apoi, ceea ce a Domnului era...".

Spuma melodiilor s-a frînt în plină fierbere. Liniștea a căzut ca niște stînci de piatră de pe o muchie de munte, și împreună cu acele stînci a intrat în salon, ostenit și luminat la față, pianistul.

— Cum a sfîrșit partida, Lev Nikolaevici?

Tolstoi s-a ridicat, a venit de l-a îmbrățișat și Aleksandr Borisovici, oarecum rușinat de răbufnirea acestor semne de dragoste, i-a sărutat tîmpla.

— Parcă atunci cînd domnește peste tot Chopin, te mai poți gîndi la ceva!

— Dacă știam că sînt ascultat în continuare, aș fi căutat să fiu mai inspirat, pe cînd, neștiind, cîntam mai mult pentru mine...

Tolstoi și-a ridicat brațele în semn de protest:

— Dragul meu, niciodată nu căuta intenționat inspirația, ci cîntă așa ca și cum ai fi fost singur și faci totul numai pentru tine. Simplitatea — iată forma supremă a artei!...

S-a plimbat, agitat, prin salon, frămîntînd un gînd mai vechi.

— Deseori mă trezesc noaptea și mă gîndesc: ce-o fi așteptînd-o pe sărmana omenire în acest frămîntat și tulbure secol? Uneori mi se pare că totul se va duce de rîpă, alteori parcă s-ar isca o zare de lumină. În sfîrșit, dacă sortit îi va fi acestei civilizații să se scufunde în beznă, ducă-se, și numai pentru un singur lucru veșnic o să mă doară inima.

— Muzica?!

— Muzica.

Și iară s-a mai plimbat prin salon, iară a venit în fața pianistului, în fața prietenului, și l-a întrebat, privindu-l drept în lumina ochilor:

— Aleksandr Borisovici, dragul meu, cum crezi: poate un muncitor de rînd gusta din plăcerea pe care ne-o provoacă nouă muzica lui Chopin? Poate ori nu poate?

Goldenweiser a rămas oarecum pe gînduri.

— E un lucru la care nu poți răspunde într-un cuvînt...

Tolstoi a suspinat din adîncuri:

— Am întrebat atît de insistent, pentru că mult aș fi vrut să primesc un răspuns afirmativ. De acest răspuns va depinde în curînd viitorul întregii omeniri...

S-a culcat noaptea tîrziu, dar și după ce s-a culcat

i se părea că mai aude — aievea aude — melodiile chopiniene. Se frămînta în așternut, i se părea o adevărată sălbătăcie să stai în pat cînd plutesc deasupra ta aceste melodii dumnezeiești, și din pricina nesfîrșitelor sale remușcări, nu putea adormi.

Făcînd o cale lungă și istovitoare, lupul, în cele din urmă, a ajuns la zimțurile de piatră după care cernea prăpastia. Aicea sfîrșea totul. În față îl aștepta moartea și ceea ce venea din urmă tot moarte era. Îl dobora însă osteneala și, cum a zărit un petic de mușchi împănat între două stînci, a căzut pe el și nu a mai vrut să știe nimic. Obosise ca un cîne ori poate și mai mult decît ar fi putut obosi un cîne, și acum zăcea în culcușu-i moale de mușchi, mulțumind cerului pentru această osteneală adîncă, fără de care nimic din ceea ce e viu nu poate părăsi lumea celor vii

Într-o dimineață devreme, pe cînd stăpînii mai hodineau încă, cineva a bătut în ușa casei de la Iasnaia. A bătut puternic, îndelung. De obicei, nu se obișnuia a se bate în ușa casei de la Iasnaia, iar dacă se și întîmpla ca uneori, în puterea nopții, să ciocănească cineva, stăpînii încercau să ghicească după ciocănitură despre ce o fi fiind vorba. Ori trenul de noapte a adus pe cineva din numeroasele rubedenii ori sosise o telegramă urgentă, ori slujitorii veneau cu treburi ce nu puteau fi amînate pînă se va face ziuă.

Cînd se isca ceva asemănător, una din slujnicele casei, care își avea cămăruța alături de odaia stăpînei, ieșea să vadă ce e, și dacă era ceva important, o trezea pe Sofia Andreevna. Acum însă ușa de la intrare gemea de lovituri, iar slujnica nu se mai auzea coborînd scările. Sofia Andreevna s-a sculat să vadă ce se întîmplă. A intrat în odăița slujnicei și a găsit-o cu nasul înfipt în sticla ferestrei.

— Dar nu auzi tu, fato, că bate cineva la ușă?

— Dacă mă tem să ies, coniță...

— De ce te temi?

— D-apoi nu vezi mata ce se face afară?

Sofia Andreevna a venit alături, s-a uitat prin geam. Lîngă ușa de intrare stăteau ispravnicul, ofițerul de poliție cu încă cinci zdrahoni nedormiți, cu arma la umăr. „Să nu-i simtă cumva Lev Nikolaevici, că Dumnezeu știe ce s-ar mai putea întîmpla...“ Sofia Andreevna s-a

întors repejor în odaie, și-a aruncat pe umeri un halat de noapte, apoi a pornit să coboare scările. Zăvorul nu vroia să cedeze — a venit slujnica să deschidă, și cum ușa a fost deschisă, stăpîna a ieșit în prag și a întrebat încet, pentru a nu-i trezi pe ai casei, dar totodată destul de tăios, pentru ca nu cumva să uite ispravnicul în ușa cărei case s-a încumetat să bată.

— Ce doriți, domnilor?

Ispravnicul a raportat plin de înfumurare:

— Un oarecare Nikolai Nikolaevici Gusev, care și-a găsit adăpost sub acest acoperiș...

Sofia Andreevna nu a dorit să-l asculte în continuare.

— În primul rînd, domnilor, Nikolai Nikolaevici Gusev nu este un oarecare Nikolai Nikolaevici, ci prietenul, ucenicul și secretarul soțului meu. În rîndul doi, azil își caută numai oamenii urmăriți... Drept care vă declar...

De data asta ispravnicul nu a dorit s-o asculte pînă la capăt:

— Binevoiți, doamnă, a-i comunica despre sosirea noastră.

Stînd în prag, Sofia Andreevna și-a amintit că acum cîteva săptămîni, pe cînd Gusev mai locuia încă într-un sat vecin — Teleatniki,— a avut noaptea o percheziție în casa în care locuia. Au fost, pare-se, găsite chiar niște hîrtii care ar fi putut oarecum să-l compromită, și în urma acelei percheziții Lev Nikolaevici a și insistat ca Gusev să se mute în casa lor, dar iată că acum nici casa contelui Tolstoi nu mai poate servi de adăpost pentru un suflet demn și cinstit. Sofia Andreevna s-a întors, s-a apropiat de odaia în care locuia Gusev, a ridicat mîna să bată, dar ușa s-a dat moale în lături și bătrînul secretar, punîndu-și hainele la repezeală, i-a zis stăpînei cu un ton oarecum vinovat:

— Nu e nimic, Sofia Andreevna, nu vă faceți griji...

Au ieșit de data asta amîndoi să vadă despre ce e vorba. Ispravnicul a scos din buzunarul interior al mantalei mandatul de arestare, pe care a început a-l citi grav, puțin tragic:

— „În numele Maiestății sale împăratul Nicolae al doilea...".

Gusev, cum a văzut mandatul, a și ridicat amîndouă

mînile în semn de capitulare, dar ispravnicul nu se mai putea opri.

— Cît timp mi se acordă pentru facerea bagajelor?

— Juma de oră.

Gusev s-a întors în grabă să-şi adune catrafusele, iar Sofia Andreevna, foarte îngrijorată, s-a dus de l-a trezit pe conte. Era un caz excepţional şi nu putea să nu-l trezească. Mohorît şi supărat, căci iară avusese un somn greu, Lev Nikolaevici a ieşit în renumitul său caftan, încins cu o cureluşă.

— Ce se întîmplă, domnilor?

Ispravnicul nu a îndrăznit să dea explicaţii de fabricaţie proprie, ci a scos acelaşi mandat, pe care l-a citit domol de la început pînă la capăt.

Tolstoi nu a întrerupt cititul — dimpotrivă, căuta foarte atent să pătrundă în esenţa acelui document.

— Dacă se poate, încă o dată sentinţa.

„...pentru care sus-numitul Gusev N. N. să fie arestat şi escortat la închisoarea din Cerdînsk, gubernia Perm, pentru un termen de trei ani."

— Stai, domnule, dar de ce anume în gubernia Perm, parcă nu se putea găsi vreo închisoare pe aici mai pe aproape? Şi de ce anume pentru trei ani?

— Aşa indică ordinul.

— Ordinul cui?

— Ordinul ministrului de interne Stolîpin.

Ura şi dispreţul s-au transformat într-un lanţ de friguri şi acele friguri îl scuturau pe bătrîn de-a-n picioarelea.

— Uite ce e, domnilor... Părăsiţi imediat curtea şi pămînturile moşiilor mele. Cît despre ordinul care v-a adus încoace, puteţi să-i comunicaţi lui Stolîpin — adică de ce lui Stolîpin? — împăratului să-i comunicaţi...

Cei cinci zdrahoni cu ofiţerul în frunte stăteau ţepeni, privind undeva pe lîngă conte, pe lîngă vorbele, pe lîngă indignarea lui, de parcă nici nu ar fi fost de faţă, şi atunci Lev Nikolaevici, întrerupîndu-şi vorba, a întrebat:

— Doriţi să mai adăugaţi ceva la cele spuse?

— Nu. Aşteptăm persoana arestată.

— Cînd, cine l-a arestat?!

Între timp a apărut Gusev cu o legăturică, gata de drum.

— Lev Nikolaevici, a zis el încet, plecîndu-şi smerit

fruntea și lipind-o de umărul scriitorului. Vă rog să-mi permiteți să îndur pentru acele idei măreț...

— Nu! Mai întîi să mi se spună cum e posibil în epoca noastră să se întîmple...

— Vă rog, Lev Nikolaevici, nu întunecați cu nimic despărțirea noastră. Cine altul dacă nu tot dumneavoastră mi-ați repetat de nenumărate ori că Adevărul, atunci cînd își capătă o expresie proprie, devine o putere de nebiruit? De ce nu vreți să credem împreună că venirea acestor oameni la ușa acestor case are loc tocmai pentru că aici Adevărul și-a căpătat propria sa expresie...

— Termină, a zis ispravnicul.

Lev Nikolaevici și-a îmbrățișat discipolul, a mers de l-a petrecut pînă la poartă. Acolo, lîngă cei doi stîlpi de piatră, unde aștepta trăsura poliției, Tolstoi l-a mai îmbrățișat o dată și, cum trăsura a pornit din loc, s-a dus și el pe jos în urma ei și a tot venit trist și amărît, pe întuneric, în lungul drumului, multe verste. De acum nici nu se vedea, nici nu se auzea trăsura cu care plecase Gusev, iar el tot continua să meargă, petrecîndu-și prietenul și atîta amar, atîta durere s-a revărsat peste sufletul, peste bătrînețile lui, încît l-au zdrobit cu totul. Cînd nu a mai putut merge, a cîrnit-o din drum, s-a așezat pe un mănunchi de paie putrede și a rămas să stea acolo ore în șir.

O jumătate de zi l-au tot căutat oamenii curții și de abia pe la amiază Makovițki cu Bulgakov l-au găsit acolo, pe marginea ceea de drum. Cu greu, ajutat de cei doi, bătrînul s-a ridicat de jos, dar de mers nu putea merge — i s-au luat picioarele de atîta durere, și atunci Makovițki a oprit o trăsură care tocmai trecea pe drum și l-au dus cu trăsura pînă la curte.

* * *

Noaptea următoare bătrînul a mai avut o criză. L-a slăbit la inimă, i s-au învinețit picioarele. Aceste crize îi veneau prin somn, și acum iată că e noapte tîrzie afară, stropi de ploaie bat la geam, iar bătrînul zace pe spate cu obrajii supți, cu ochii fugiți în fundul capului. Lîngă patul bolnavului stau doctorul Makovițki, Sofia Andreevna și fiica Aleksandra. Bătrînul arată cu mîna spre picioare în sens că îl dor. Trupul e numai

suferințe, convulsiile nervoase îl scutură întruna, dar sufletul i s-a aciuat, conștiința s-a limpezit, și Tolstoi cugetă în sinea lui: „Filozofia lui Gandhi e de-o frumusețe rară și singurul lucru care o slutește este patriotismul exagerat. Un gînd măreț nu poate fi legat de gard, gîndul nu este mînz, ca să alerge tot timpul în urma iepei care l-a fătat. Cu cît e mai măreață și mai înțeleaptă gîndirea, cu atît mai largi sînt hotarele patriei ce i-a dat viață".

Makovițki s-a rugat:

— Lev Nikolaevici, lăsați literatura în pace.

— Cum poți ști dumneata la ce mă gîndesc eu?

— Bătăile de inimă indică.

— Da nu, că m-am gîndit așa din fugă. Ceva despre Gandhi.

— Gîndirea fugitivă e și mai costisitoare, pentru că ea cere funcționarea maximă a întregului creier.

— Atunci ce e de făcut dacă, pe măsură ce seacă puterile, crește necesitatea de a crea?

— Notați ori ne dictați și noi vom nota. Orice gînd, înainte de-a fi frămîntat și dezvoltat, poate fi notat pe-o margine de hîrtie și cum vă faceți bine, reveniți la problemă.

— S-o încercăm și pe asta.

A stat o vreme cu ochii închiși, calmîndu-se. Părea că ațipește, și Aleksandra Lvovna a pornit tiptil din odaie, dar cum a simțit ușa, bătrînul a și deschis ochii. Sofia Andreevna s-a așezat aproape de tot și l-a întrebat oarecum rugător:

— Te simți mai bine, nu-i așa?

— Puțin mai bine. Dar te îngrijorează atît de mult sănătatea mea?

— Aș fi vrut să te faci bine pînă mîine.

— Dar ce avem pe mîine?

— Cum, să-ți fi scăpat cu totul? Păi, mîine sînt patruzeci și opt de ani de la nunta noastră...

— Mi-e teamă, Sonișor, că de data asta n-am să pot...

— Liovocika, te rog frumos... Ai fost lîngă mine în ziua aceasta toți cei patruzeci și șapte de ani. Și cum se poate ca mîine să nu fim împreună?

A doua zi s-a întîmplat să fie duminică, și a venit o duminică atît de frumoasă cum rar se întîmplă în acea vreme a anului. A fost ultima zi frumoasă din viața lui. Solzi albi de nori picurau, conturînd poalele cerului,

dar însuși cerul era curat și senin ca în miez de primăvară. Soarele, potolit de toamnă, trecea domol prin zare, dar era cald, era totuși zi cu soare. În livezi argații au adunat frunzele uscate, le-au dat foc și o coamă de fum subțire plutea încet spre pădure. Mirosea a mere tîrzii, a brumă, a răcoare...

Era una din zilele cînd se aude și se vede hăt pînă departe, așa încît pe la amiază se auzea cum bat clopotele în bisericile din oraș. Cum s-a trecut vremea slujbei, au și început a răsări în lungul drumului bricști și faetoane cu musafiri.

Familia contelui, adunată în salon, se odihnea după obișnuita plimbare de duminică. Sofia Andreevna îndruma slujnicele, care au început a pregăti masa. Tatiana Lvovna frunzărea un volum din operele lui Lev Nikolaevici recent apărut, în timp ce Tolstoi, întrucît nu fusese la plimbare, căci nu-și revenise după criză, ședea într-un ungheraș cu un album de fotografii pe genunchi.

Tot alegînd din volumul care cuprindea și un ciclu din scrisorile lui Lev Nikolaevici, Tatiana Lvovna a exclamat deodată:

— Să vedeți ce podoabe de scrisori îi trimitea el bunicii! „Vă scriu de la țară și, scriind, aud glasul tinerei mele soții. O aud stînd de vorbă cu fratele meu și mă învăluie dragostea. Să ajungi pînă la 34 de ani și să nu fi știut că se poate iubi în așa măsură și în așa măsură poate fi omul fericit! Cînd mă voi potoli, am să caut să vă scriu ceva mai amănunțit, acum însă mă macină îngrijorarea, de parcă aș fi furat o fericire ce nu-mi aparține. O aud coborînd scările, îi aud glasul și dragă-mi e lumea întreagă."

La început părea că Sofia Andreevna se cam jenează în urma acestor destăinuiri, dar mai apoi a făcut-o pe supărata.

— Multe sînt de spus și puține de ascultat!

Lev Nikolaevici frunzărește albumul cu fotografii, căutînd să nu ajungă la urechile lui nimic din cele ce se vorbesc în jur, și asta începe a o enerva pe Sofia Andreevna.

— Odată am descoperit în jurnalele lui din tinerețe că în vremea cînd se punea la cale căsătoria noastră, Lev Nikolaevici hotărîse să se sinucidă dacă cumva l-aș fi refuzat.

— Doamne sfinte! Și crezi mata că așa ceva...

— Ba nu cred nici pe departe, a zis Sofia Andreevna rece. Iar în caz că nunta noastră nu ar fi avut loc, el ar fi petrecut de minune cu oricare alta în locul meu.

Lev Nikolaevici stă nemișcat, pentru că nu și-a revenit încă după boală, pentru că îl enervează discuția și, ca să schimbe puțin vorba, Tatiana Lvovna vine cu un început de glumă:

— Era, cel puțin, frumos pe-atunci?

— Da de unde? Dimpotrivă, mi se pare că acum e cu mult mai simpatic decît era atunci. În tinerețe avea un nas cît un cartof, acum cartoful s-a mai înmuiat, s-a mai rotunjit. Fața îi era pătimașă, blîndă, înțelegătoare. Niciodată nu m-a iubit atîta cît l-am iubit eu.

Lev Nikolaevici frunzărește albumul și se gîndește în sinea sa: „E foarte interesant să revii din cînd în cînd la fotografiile vechi. Descoperi multe adevăruri de care habar n-aveai. Iată Urusov, de-o pildă. Mulți oameni de frunte spuneau pe vremuri că Urusov e un prost cum nu se mai află, pe cînd el a fost mai deștept decît mulți dintre oamenii ceia de frunte...".

Sofia Andreevna, bănuind că soțul se gîndește la nimicuri numai pentru a nu participa în nici un fel la sărbătorirea acelei zile, a rugat-o pe fiică:

— Mai alege ceva de prin scrisorile lui Lev Nikolaevici.

Tatiana Lvovna a tot trecut de la o pagină la alta, pînă a prins rădăcini la un sfîrșit de scrisoare lungă:

„În copilărie eram numai mătănii și rugăciuni, cum poate fi un copil sentimental și nechibzuit, dar mai apoi, pe la vreo paisprezece ani, am început a mă deda la cugetări generale despre viață și pentru că religia nu se potrivea cu cugetările mele, am găsit cu cale s-o fac praf. Vreo zece ani am dus-o de minune — toate se petreceau simplu, logic și, deci, care religie, care Dumnezeu!! Apoi a venit o perioadă cînd toate cîte le are viața au fost cunoscute, gustate, nu mai rămăsese nici o taină, dar viața, în schimb, a început a-și pierde din farmecele sale. În acei ani grei, trăind în munții Caucaz, eram singurel și nenorocit ca niciodată. Și au prins a mă năvăli gîndurile și mă frămîntam în mintea mea zi și noapte, mă frămîntam cum numai o dată în viață omul are putere a se frămînta. Au fost vremuri grele, dar au fost vremuri mari. Nici pînă atunci, nici după aceea gînduri-

le mele nu s-au înălțat atît de sus, nu au căutat să străbată atît de departe, pe unde nu pot trece muritorii de rînd. Vreo doi ani să fi tot ținut frigurile celea și tot ceea ce a fost găsit de mine atunci a rămas a fi temelia convingerilor mele. Să nu credeți că este simplu a înțelege din cele înșirate aici ce se petrecea pe atunci cu mine. E una din tainele pecetluite ale sufletului, care nici nu pot și nici nu vor să îmbrace haina slovelor — pot însă afirma că rar mi-a fost dat să întîlnesc printre oameni atîta sete de adevăr cît am purtat eu atunci în mine...".

Lev Nikolaevici, frunzărind albumul, se gîndește:

„Ar trebui cumva să menționez în testament ca din jurnalele tinereții să fie alese numai cele ce pot prezenta interes, restul fiind lăsat la o parte. Dar, în definitiv, rămînă așa cum a fost scris. Cel puțin din încîlcelile celea se poate deduce că, oricît de ușuratică și destrăbălată mi-a fost tinerețea, eu totuși nu am fost părăsit de grija Domnului, și cu toate că mult prea tîrziu, dar totuși am fost luminat de dragostea și înțelepciunea lui".

Dușan Petrovici, stînd alături de Tatiana Lvovna, a zis:

— Mai era, pare-se, o scrisoare către bunica, scrisoare care vă făcea cîndva mare plăcere.

Tatiana Lvovna a găsit-o imediat:

— „Dragă bunică, la ce bun vă mai trebuiesc și scrisorile mele? Voi acolo, la Petersburg, aveți cu ce vă lua, pe cînd e cu totul altceva pustiul care mă înconjură aici pe mine. Cu ce mă pot lua eu? La o plimbare prin satele moșiei, spre a le tălmăci țăranilor că a sparge capul unul altuia nu numai că nu e de folos, ci chiar în genere nu e bine să ațîți o bătaie. După care trec pe la vecini și răstălmăcesc boierilor de viță veche că în vremea noastră nu se mai obișnuiește a mărita domnișoarele cu de-a sila".

Sofia Andreevna a zis puțin cam înțepător:

— Face fasoane, dezvelind latura cea mai fermecătoare a firii sale, harul artistic...

Tatiana Lvovna a lăsat să treacă observația neluată în samă și a continuat:

— „De altminteri, am și eu pe aici cîteva bucurii, și una din marile mele bucurii e școala înființată aici la Iasnaia pentru copiii țăranilor. Nici nu vă pot povesti ce firi interesante sînt copiii de țărani... Printre vlăsta-

rele din lumea aleasă nu mi-a fost dat să întîlnesc așa ceva. În doi ani de zile nici o pedeapsă. Nici trîndăveală, nici o vorbă nechibzuită, nici un fel de necuviință. Căsuța în care e făcută școala a fost nu demult reparată, văruită și cum îi pășesc pragul..."

În cele din urmă, Lev Nikolaevici a cedat. A lăsat la o parte albumul cu fotografii și ascultă. Ascultă atent, cu fruntea ridicată, cu obrajii rumeniți. S-o fi văzut pe sine tînăr, o fi auzit zarvă de copii în jur, dar deodată toată sărbătoarea sfîrșește. Ușa salonului se deschide, intră o namilă naltă și uscățivă, o caută cu privirea pe Sofia Andreevna, îi prezintă o plecăciune stîngace și zice răgușit:

— Madam, cer scuze pentru deranj, dar soarele pălește și, dacă pregătirea mai tărăgănează, mă tem că nu voi mai fi în stare să garantez acea calitate superioară pe care eu...

Lev Nikolaevici a rămas înțepenit de o asemenea obrăznicie.

— Cine-i omul și ce dorește?

Fotograful a hotărît că e cazul să se prezinte el însuși. După un alt șir de plecăciuni stîngace trimise în ungherul unde ședea Lev Nikolaevici, a rostit plin de demnitate:

— Cu îngăduința dumneavoastră, mă numesc Șapiro, sînt cunoscutul fotograf din Petersburg. Cei mai de seamă scriitori ai Rusiei,— bineînțeles, cei care i-am apucat în viață,— au fost înveșniciți de aparatul meu și pe baza acelor fotografii intenționez a edita un album care ar urma să fie, ca să zic așa...

Sofia Andreevna a venit lîngă Lev Nikolaevici, s-a oprit așa ca să nu se mai vadă ciudatul fotograf al capitalei.

— Liovocika, se poate să-ți faci atîta sînge rău pentru o nimica toată?! L-am invitat pe acest om să facă niște fotografii de la sărbătoarea noastră, convinsă fiind că și tu, din partea ta...

Din păcate, Șapiro s-a dovedit a mai fi și vorbăreț:

— Madam, dacă nu e cu supărare, eu aș fi curios să aflu cu cîți ani în urmă dumneata și cu domnul?...

Acum și-a ieșit din sărite Sofia Andreevna — ca să vezi ce tip anapoda:

— Parcă ne-am înțeles că mai întîi dumneata insta-

lezi aparatul şi abia pe urmă vii să ne anunţi!

Şapiro a dispărut, iar Lev Nikolaevici, după plecarea lui, a declarat:

— Nici gînd să apar în faţa aparatului! Fotografiatul mă enervează.

— Liovocika, dar cît durează?! Un minut, nicidecum mai mult!

— Nu e vorba cît durează. Vorba e că nu sînt dispus. Şi aşa casa ni-i plină de pozele unui moşneag bărbos — ce mare lucru se poate întîmpla dacă mai apare una?

Andrei Lvovici a zis cu un aer de mare politician:

— S-ar putea schimba multe.

— De pildă?

— De pildă, presa vorbeşte demult despre neplăcerile ce au loc în familia noastră, şi publicarea unei poze de la sărbătorirea zilei căsătoriei...

— Asta ne mai lipsea! Să mai organizăm la Iasnaia sărbători şi serate menite să calmeze spiritele cititorilor de ziare!

Sofia Andreevna stă mută şi-i joacă ochii în lacrimi:

— Liovocika, te rog frumos să nu refuzi... Dacă nu vrei s-o faci pentru mine, fă-o măcar în memoria acelui înger de copil la care am ţinut amîndoi atît de mult. Dacă Domnul nu ni l-ar fi luat, ar fi mers şi el acum cu noi şi ar fi fost o fotografie în trei...

Tolstoi s-a ridicat de pe scaun, s-a întors cu faţa spre ungher, de parcă şi-ar fi făcut rugăciune, şi tot şoptea ceva, poate rugîndu-se într-adevăr, poate descîntîndu-şi nervii, după care a dat afirmativ din cap.

— Mulţumesc.

Pornind spre uşă, Sofia Andreevna l-a rugat pe fiu:

— Hai să ieşim. Tu vei ţinea locul lui Lev Nikolaevici, în vreme ce fotograful îşi va instala aparatul, şi cînd totul va fi gata, Lev Nikolaevici va veni şi se va aşeza în locul tău...

Au ieşit cu toţii să vadă cum se face atunci cînd fotograful îşi instalează aparatul. În salon au rămas numai Lev Nikolaevici şi Bulgakov. În cele din urmă, Tolstoi a întrebat:

— Valentin Fiodorovici, cum suporţi dumneata aceste clipe cînd trebuie să stai nemişcat în faţa aparatului? Mie, de-o vorbă, îmi vine să fac vreo şotie — să scot limba, să ridic piciorul.

Bulgakov a rîs.

— După mine, e ispita tuturora cînd se văd în faţa aparatului.

— Crezi dumneata? Eşti sigur că şi Sofia Andreevna...

— Pentru Sofia Andreevna, firește, nu pot pune mîna în foc...

Între timp a apărut Şapiro.

— Totul e gata...

— Dar slăbeşte-mă odată cu plecăciunile, că aşa ceva ştiu şi eu a face...

— Cer scuze.

— Ba dimpotrivă, eu ar trebui să vă cer scuze, mai adineaori am fost cam veninos. Rog frumos să mă iertaţi. Ceea ce s-a spus aici nu avea nimic de-a face nici cu dumneata, nici cu profesiunea dumitale. A fost altceva la mijloc...

Şapiro părea dispus a primi scuzele contelui.

— Nu vă faceţi griji. Noi, fotografii, la fel ca şi medicii, ştim a păstra secretele familiei. Obligaţie profesională.

Tolstoi a rămas mirat de-o asemenea declaraţie.

— Chiar aşa?! Mai sînteţi şi un fotograf bun pe lîngă toate?

— Mi-i incomod să mă prezint eu însumi... Atîta doar pot spune, fără a exagera cîtuşi de puţin, că portretele mele înfrumuseţează cele mai alese saloane din capitală.

Tolstoi avea ceva de lămurit în legătură cu profesiunea domnului Şapiro, dar pentru moment uitase despre ce era vorba. S-a ridicat, şi-a potrivit sub curea caftanul nou, făcut cadou, a pornit spre uşă şi în prag şi-a amintit:

— Spuneţi, vă rog, ce perspectivă pot avea fotografiile în culori? Este oare posibil să se obţină asemenea fotografii în care să se fi păstrat culoarea părului, culoarea ochilor şi, în genere, culorile mediului în care e făcută fotografia?

Bătrînul Şapiro, în sfîrşit, a făcut o simplă şi frumoasă plecăciune:

— Sper să ajungem amîndoi cu bine la acele vremuri şi aveţi cuvîntul meu că prima poză în culori ce va fi făcută în Rusia...

Tolstoi a deschis uşa, dar înainte de-a fi păşit pragul, a spus:

— Nu, nu e nevoie. Eu personal nu cred să ajung pînă atunci, şi la drept vorbind, nici nu cred în posibilitatea fotografiilor în culori. Certkov mi-a tălmăcit o zi întreagă cam cum vine asta, dar eu nu cred în aşa ceva. Imposibil.

Au ieşit toţi trei. În faţa casei se adunase de acum mulţime de lume: rude, musafiri, pelerini, servitori de-ai casei. Sofia Andreevna, bine dispusă, răspundea la plecăciuni, mimînd atmosfera unei totale înţelegeri în familie, şi acest neadevăr iar a început a-l enerva pe bătrîn. A venit mahmur şi greoi, s-a oprit alături de soţie. Sofia Andreevna l-a luat de braţ, blîndă şi binevoitoare, iar el stătea ursuz, supărat pe toată lumea. În acest fel marele fotograf Şapiro a înveşnicit această pereche la cea de-a 48-a aniversare a nunţii sale, şi sortit i-a fost acestei poze să rămînă ultima fotografie din viaţa lui Tolstoi.

Lupul a zăcut, nemişcat, o zi întreagă pe muşchiul de pe creasta stîncilor. Blana lui veche şi murdară s-a revărsat în culoarea frunzelor, în culoarea stîncilor şi nu mai avea nici labe, nici coadă, nici urechi — era un simplu petic cenuşiu, semănat printre pietre, dar mai sufla încă. Sufla pentru că, pe semne, îi mai rămînea ceva în viaţă. Aştepta măcar o fărîmă de noroc, măcar o umbră de minune, pentru că nu putea trece o viaţă fără să fi avut parte măcar de-un pic de noroc, măcar de-o singură minune, dar, pe semne, aşa e viaţa lupilor; cîtă vreme te ţin bine picioarele, se întîmplă şi minuni, şi norocul nu te lasă, dar cum se duce viaţa, se duc şi celelalte...

În amurg a deschis ochii, a văzut hăt în fund o prăpastie fără margini şi a ţinut ochii deschişi mult, mult de tot, lăsînd acea prăpastie să se strecoare în suflet, în inimă, şi această priveliştе înfricoşătoare a rămas a-i fi ultima amintire.

Noaptea tîrziu, cam pe la trei, pe cînd toţi ai casei dormeau, Lev Nikolaevici s-a ridicat din pat, a ieşit în odaia vecină, s-a aşezat la masa de scris şi la lumina unui capăt de lumînare a făcut următoarea notă în jurnalul său intim:

„Acum nu mi-a rămas decît o singură soluţie — bunătatea. Am să încerc să răspund prin bunătate la tot

ce va mai întreprinde ea. Este singura posibilitate de-a mai rămînea în această casă, dacă, firește, acest lucru este posibil în general..."

Îi mai trebuia o frază pentru a încheia oarecum cele scrise. O avea de acum gata, dar pe cînd ținea tocul spre călimară, a simțit la spatele său un ușor foșnet de fustă și a tresăltat, prins fiind așa, pe neașteptate. Sofia Andreevna a venit aproape de tot și i-a șoptit înfrigurată:

— Liovocika, vreau să citesc ce-ai scris tu acolo.

Lev Nikolaevici a întins mașinal palma, acoperindu-și rîndurile.

— Nu se poate.

— Scrisul însă mă privește.

— Da, e ceva și despre tine.

— Liovocika, îți jur că nu am să pot ațipi pînă nu voi afla ce-ai scris tu acolo. Vreau să știu zi de zi ce gîndești despre mine. Sînt nevasta ta și în fața lumii, și în fața Domnului.

Lev Nikolaevici și-a încleștat palmele în brațele jilțului, căci furia iară a început să-l scuture.

— Cuvintele și gîndurile mele sînt sămînța libertății mele și nu le voi ceda nimănui, mă voi ridica să le apăr în fața oricui!

Sofia Andreevna s-a retras tot așa, pe nesimțite, precum a și intrat. Lev Nikolaevici a stins lumînarea, s-a întors în odaie și s-a culcat. Nu dormea însă. Stătea întins sub plapumă, culegea rarele zgomote ale nopții semănate la întîmplare. Pînă chiar și cugetul, harnicul și vrednicul său tovarăș de drum, care nu vroia să știe ce-i aceea odihna, s-a aciuat, a amuțit. Într-un răstimp l-a învăluit toropeala, dar pe la patru iară a tresărit. L-a trezit un ușor foșnet de hîrtii în odaia vecină. A zărit o dîră de lumină strecurîndu-se pe sub crăpătura ușii ce dădea în cabinet. Vrasăzică, au călcat peste voința lui. Stătea nemișcat în pat, dar cugetul a prins deodată viață, rostind clar și răspicat cum nu-și mai auzise el vorba demult:

„Am hotărît. Voi părăsi curtea chiar noaptea asta, voi pleca imediat cum se va putea. Mă cam doare inima și asta nu e bine. Inima mă vlăguiește, iar pentru a părăsi casa e nevoie de multă putere. Deci, să-mi liniștesc inima. Nu mă mai gîndesc la nimic. Importantă

este numai liniștea. Și deci să prindem pulsul, să vedem cum stăm cu bătăile de inimă. Una, două, trei, patru... Unsprezece, doisprezece, treisprezece, paisprezece...".

Abia începu numărătoarea, că Sofia Andreevna a suflat în lumînare și a ieșit tiptil din cabinet, apoi s-a auzit intrînd înapoi în camera sa și iară se face liniște în toată casa. Ceasornicul din coridor sună ora patru și jumătate. Lev Nikolaevici zace nemișcat în așternutul său și, așteptînd liniștea cea mare, liniștea plecării sale, numără bătăile de inimă: șaptezeci și șapte, șaptezeci și opt, șaptezeci și nouă...

Lupul, în cele din urmă, s-a hotărît. Disperarea pentru că nimic din cele ce au fost nu mai aveau a se repeta vreodată, teama că îl vor găsi mort aici, pe peticul ista de mușchi, și el va deveni țărînă fără să-și fi arătat, pentru ultima oară, voința, deznădejdea cea fără de margini care se cheamă pe limba lupilor capcană, cunoașterea în amănunte a acelei epopei care se cheamă goană, singurătatea, nesfîrșita singurătate a bătrîneților și, în fine, această adîncă prăpastie cu adîncuri umede și colțuroase,— toate s-au adunat într-o singură suflare, într-o singură încordare de mușchi. Lupul s-a tupilat, și-a făcut vînt și a sărit în căscătura neagră a prăpastiei.

Apoi peste tot întinsul nordului s-au lăsat liniștea și pacea, după care liniște și pace nu a mai urmat nimic.

În faptul zorilor unul din grăjdari a scos pe nesimțite o pereche de cai, i-a înhămat, a scos încet, pe după grajduri, trăsura lîngă cele două turnuri de piatră. Lev Nikolaevici, îmbrăcat de acum, gata fiind de plecare, a mai intrat o dată în cabinetul în care au fost scrise o sută de volume, s-a mai lăsat o dată în jilț, a luat tocul.

„Dragă Sonea! Țin să-ți mulțumesc pentru cei patruzeci și opt de ani trăiți cinstit lîngă mine și te rog de mă iartă pentru cele greșite față de tine, precum și eu te iert pentru toate păcatele tale cele cu voie sau fără de voie..."

În afară de grăjdar numai două suflete știau despre plecarea stăpînului: Aleksandra Lvovna și doctorul Makoviţki. Ferestrele din odaia stăpînei rămîneau întunecate, Sofia Andreevna nu părea să se fi trezit, dar

plecarea trebuia grăbită. Bătrîna obișnuia să se scoale în zori și dacă s-ar fi trezit, plecarea ar fi fost amînată cum a mai fost amînată de cîteva ori.

Aleksandra Lvovna a luat tot greul pe umerii săi — pe de o parte, îl petrecea pe părinte, pe de altă parte, rugată de Lev Nikolaevici, rămînea să potolească furtuna ce s-ar fi putut dezlănțui la Iasnaia în legătură cu plecarea lui. Calmă și voinică, a scos din casă o legătură cu haine ce i-ar fi prins bătrînului bine pentru drum în acest sfîrșit de toamnă, și-au luat rămas bun, după care doctorul Makoviţki, cu felinarul aprins, l-a ajutat pe Lev Nikolaevici să urce în trăsură.

— Totu-i gata?

— Parcă totul.

— Atunci, dar, Domnul să vă aibă în pază...

— Iar vouă — drum bun...

Caii mișcă încet, roțile de lemn ale trăsurii saltă prin bulgări, apoi, ieșind la drumul mare, prind a toca tot mai des, tot mai iute, după care încep a se topi în umbrele depărtării — și caii, și trăsura, și drumeții, și toaca roților de lemn...

În acea noapte rece din toamna lui 1910 orașele lumii dormeau ostenite de intrigi, de campanii electorale, de veșnica goană după avere. Dormeau convinse că somnul o să le ajute să-și revină și toate într-adevăr se vor schimba în mai bine, dar iată că o trăsură trasă de doi cai vine încet pe drum de țară, și plecarea ei în zori de zi este egală cu o revoluție. Peste cîteva ore nu măturătorii de stradă, nici lăptăresele, ci zumzetul subțire al noului, pentru acea vreme, aparat de telegraf, va trezi din somn întreaga omenire:

„Tolstoi a părăsit Iasnaia Poliana, plecînd din casa în care a trăit o viață lungă de om. A plecat la 27 octombrie, ora cinci dimineața, lăsînd pe masa de scris o scrisoare prin care, cu fraze dintre cele mai mișcătoare, își ia rămas bun de la ai săi, motivînd că nu mai poate trăi în mijlocul celor sătui și bogați, ci, ca un bun creștin, pleacă să-și caute sfîrșitul în singurătate".

Ziarul londonez „Times" scria: „Lumea s-a obișnuit să aibă un punct de reper undeva în fundul Rusiei, nu departe de orașul Tula. Atîta vreme cît acest bătrînel ducea o viață pămîntească la Iasnaia Poliana, omenirea

știa că nimic neprevăzut nu se poate întîmpla, dar iată că acest măreț apostol și-a părăsit cuibul și lumea a înțepenit în așteptare, pentru că nimeni nu știe ce ne va aduce ziua de mîine".

În dimineața cînd vînzătorii de ziare îi strigau numele pe străzile tuturor orașelor lumii, bătrînul, ghemuit pe-o bancă într-un vagon supraaglomerat de clasa a treia, căuta să se convingă pe sine că toate-s bune și frumoase. Nu suporta, din păcate, fumul de tutun, iar vagonul era numai fum, numai îmbulzeală și — culmea la toate — un mic funcționăraș, cunoscîndu-l după fotografiile publicate prin ziare, s-a așezat alături pentru a-i explica ce crede el, funcționarul, despre starea spiritelor în lumea modernă.

La gara Kozelsk Tolstoi împreună cu doctorul Makoviţki, care îl însoțea, s-au dat jos, au tocmit o trăsură și au pornit spre Optina Pustîn, o mănăstire foarte cunoscută pe atunci în Rusia. Și starețul, și călugărimea au fost cuprinși de-o adîncă tulburare, crezînd că renumitul scriitor a făcut acest pas pentru a-și ispăși păcatele față de biserica creștină, hulită de el pe vremuri, dar Lev Nikolaevici, după ce a rămas peste noapte în micuțul hotel al mănăstirii, a pornit a doua zi pe la zori cu o altă trăsură spre mănăstirea de maici din Șamardino, o mănăstire unde îl aștepta una din ultimele sale mîngîieri.

La Șamardino trăia de mai mulți ani, călugăriță, una din surorile mai mici ale lui Lev Nikolaevici, pe nume Maria Nikolaevna. Fire blîndă și evlavioasă, ea fusese măritată, avusese chiar și doi copii, dar după ce i-a așezat în lume, s-a retras la mănăstire, pentru a-și griji de suflet. Era lucru obișnuit pe vremea ceea, și totuși Lev Nikolaevici a avut o atitudine negativă față de călugărirea surorii sale. După ce a dojenit-o în fel și chip, în una din scrisori a făcut-o chiar și proastă. Maria Nikolaevna le-a înghițit molcum pe toate, apoi i-a cusut drept amintire o frumoasă pernuță, pe marginea căreia se poate citi și azi la muzeul din Iasnaia Poliana: „Iubitului meu frate Lev Nikolaevici de la una din cele patru sute de proaste din Șamardino".

Izgonirea de către Sinod a lui Lev Nikolaevici din sînul drept credincioșilor o fi rănit-o pe biata Maria Niko-

laevna. Nu şi-a arătat prin nimic necazul, nu a scos un suspin în privinţa lui. Venea ca şi mai înainte vara în musafirie, stătea cîte-o săptămînă-două în casa de la Iasnaia Poliana, spre marea bucurie a tuturor rudelor, dar după aceste furtuni ale Sinodului a îmbătrînit aşa, deodată, s-a gîrbovit, încît abia o mai cunoşteau maicile din mănăstire.

Cît de departe ajung rădăcinile neamului, cît de mult stăruie ele în sufletele celor legaţi prin sînge şi părinţi! Erau de acum amîndoi bătrîni, dar printre miile de frămîntări pe care le-a avut, Lev Nikolaevici a ţinut minte şi durerea nemărturisită rămasă în inima surorii sale, pentru că doar nu întîmplător, părăsind Iasnaia Poliana, plecînd din lumea ce i-a fost scumpă şi dragă, el a coborît la Kozelsk pentru a face un drum lung pînă la Şamardino.

Din păcate, ploua în dimineaţa cînd a plecat din Optina Pustîn spre Şamardino. Cădea o aşa-zisă ploaie ciobănească, o ploaie rece şi nesfîrşită de toamnă. La o bucată de drum doctorul Makoviţki a propus să se întoarcă, să aştepte pînă va trece ploaia, dar pentru Lev Nikolaevici, abia plecat din Iasnaia, cuvîntul întoarcere nu era accesibil în nici un fel. Au mers dar prin ploaie o bună jumătate de zi şi Tolstoi a răcit. I s-a părut că e o răceală uşoară, dar nu a fost ea uşoară deloc.

Sărmana Maria Nikolaevna! A îmbătrînit cînd l-a văzut în pragul chiliei sale, ud leoarcă, vînăt de frig, cu obrajii supţi de durere.

— Liovocika, dragul meu, îmi pare bine să te văd, dar mi-e teamă că s-a întîmplat ceva acasă...

— Nimic deosebit, în afară de faptul că mi-am părăsit casa. Am plecat din Iasnaia Poliana pentru totdeauna, a zis Lev Nikolaevici şi fiindcă a rostit pentru prima oară în gura mare această durere a sa, l-au umplut deodată lacrimile. A scos din buzunar o basma umedă, şi-a şters obrajii, fruntea, ochii şi, revenindu-şi oarecum, a continuat: Sonea, cum a aflat dimineaţa de plecarea mea, s-a aruncat în lac, a vrut să se înece — cu mare ce au scos-o. În sfîrşit, ce mai vorbă lungă...

Călugăriţele i-au uscat hainele, i-au făcut un ceai fierbinte, i-au pregătit o fiertură de ovăs, cum obişnuia el să ospăteze dimineaţa, dar Tolstoi rămînea nemişcat într-un colţ al chiliei. Bătrîn şi nenorocit, ajuns

acum pe drumuri, celebrul scriitor se gîndea la un ungher al său. Bine ar fi fost să cumpere o simplă casă de țăran pe undeva prin apropierea mănăstirii, rămînînd la cinstita pîne a plugarului, fără a mai adăuga ceva la ceea ce ar fi cîștigat cu brațele sale. N-a reușit însă nici măcar să aducă vorba despre asta, că a și sosit o telegramă în care se comunica din Iasnaia că cei doi feciori mezini au și pornit în căutarea lui, cu gînd să-l aducă cu forța înapoi acasă. De întoarcere, firește, nici vorbă nu putea fi.

La Șamardino au tras la un han unde se opreau cei veniți la mănăstire să se închine, și sara tîrziu, cînd Lev Nikolaevici s-a întors la han, a găsit-o pe fiica Aleksandra venită pentru a-i însoți la drum. Acum ea ședea împreună cu doctorul Makovițki, buchisind o hartă la lumina lumînării.

— Ce v-a venit cu harta asta?

Makovițki, un slovac cu mintea trează și disciplinată, a răspuns gospodărește:

— Dacă e să plecăm, cel puțin să știm încotro ne ducem.

— Să văd și eu harta...

S-a așezat lîngă ei oarecum sceptic, căci a fost toată viața dușmanul planurilor. Realist pînă în măduva oaselor, el știa că toate calculele din timp sînt pînă la urmă convenționale. Singurul lucru pe care și-l permitea să-l programeze erau planurile pentru a doua zi, dar, notînd sara ce are de făcut pentru a doua zi, el nu uita să adauge jos trei litere: „*e. b. j.*", adică „*esli budu jiv*", ceea ce în moldovenește ar însemna: dacă va da Domnul și voi ajunge cu bine...

După o lungă discuție, s-au conturat trei puncte: Crimeea, Basarabia și Bulgaria. În Crimeea îi era cam frică, pentru că zăcuse grav acum șapte-opt ani acolo, chiar era să moară. În Basarabia un muncitor cu convingeri tolstoiene îl invita să vină să trăiască în casa lui, dar invitația era cam veche, acum trebuia urgent reînnoită. Pentru Bulgaria avea nevoie de pașaport, iar eliberarea pașaportului cerea vreme. Pînă la urmă Tolstoi s-a ridicat de la măsuță:

— Hai la culcare. Vedem mîine ce facem.

S-au culcat, și toate au fost bune, dar ce i s-o fi năzărit bătrînului, că la o bucată de noapte i-a sculat în

mare grabă pe fiică și pe doctor.

— Să plecăm, să plecăm imediat...

Au trezit un grăjdar de la mănăstire și au plecat atît de grăbiți, încît Lev Nikolaevici nici nu a dovedit să-și ia rămas bun de la Maria Nikolaevna — doar cîteva cuvinte într-un bilețel au venit să-i comunice plecarea subită a fratelui. Cum au ajuns la gară, au urcat în primul tren ce pleca spre Rostov. De data asta au fost luate bilete pentru un vagon de clasa a doua, căci răceala l-a răzbit pe bătrîn și acum Tolstoi, ghemuit într-un cupeu, repeta într-o aiureală continuă:

— Să fugim, să fugim cît nu-i tîrziu, că ne vor ajunge din urmă...

Situația era mult mai gravă și s-a hotărît să coboare la prima gară. S-a întîmplat să fie o gară mică și prăpădită, una Astapovo, cum erau ele mii și mii de gări, semănate pe nesfîrșitele întinsuri ale Rusiei. Clădirea gării, cîteva hambare, cîteva căsuțe în jur, restul satului fiind cam depărtișor de gară. S-au dat jos, l-au condus pe bătrîn în sala de așteptare. Medicul gării Astapovo tocmai citea o carte de Lev Nikolaevici și cînd i s-a spus că Tolstoi, bolnav, îl așteaptă în sala gării, el a crezut că-și bat joc de dînsul. E nevoie de-o cameră pentru bolnav, dar unde să găsești o cameră în gara Astapovo, unde, în genere, nu sînt case, și atunci șeful gării le-a propus propria sa casă.

Din localul gării și pînă la căsuța unde li s-a dat adăpost era puțin, dar au mers cu greu, pentru că pe Tolstoi abia îl mai duceau picioarele. Cum a pășit pragul, a căzut la pat, s-a pierdut într-o arsură cumplită și vreme de-o săptămînă lumea întreagă, cu suflarea tăiată, trăia numai cu telegramele ce veneau din acel fund al Rusiei.

Încet, greoi și categoric a prins a intra în acțiune marea, enorma împărăție. Renumitul echilibru format din două puteri diametral opuse, din două state rivale, după o convietuire pașnică de peste jumătate de secol, a intrat în stare de război. Unul din aceste state, pe nume Lev Tolstoi, a călcat hotarul împărăției vecine. Nesfîrșitele frămîntări ale nobilului suflet osîndit să caute sămînța adevărului, măruntele neplăceri ale vieții, bătrînețea și setea de frumuseți umane pe care le condamnat

să le caute și să le tot înmulțească fiecare mare scriitor, toate acestea s-au adunat de l-au făcut să calce pe teritoriu străin.

Sofia Andreevna mai hodinea încă în dimineața plecării, noutatea nu ajunsese a se răspîndi bine nici printre argații curții, iar pe masa primului-ministru Stolîpin de acum zăcea telegrama anunțînd plecarea lui Tolstoi din Iasnaia Poliana. Petersburgul a reacționat automat, ca o mașină — în aceeași dimineață au urmat ordinele de punere în stare de alarmă a regimentelor de jandarmi din guberniile centrale, a fost mobilizată toată poliția secretă.

Trei guvernatori generali în ținutul cărora a avut loc ultimul act al dramei din Iasnaia Poliana a luat legătura telegrafică și o săptămînă întreagă nu mai amuțeau aparatele. Cîte nu au fost transmise în săptămîna ceea prin telegraf! De-o pildă, cum urmează a se proceda cu tristul fapt că bătrînul Tolstoi, plecînd în mare grabă, a uitat să-și ia pașaportul cu el? Călătorind fără pașaport, Tolstoi încălca un anumit regulament stabilit pentru transportul în comun și deci încălca o anumită lege de stat. Erau puse în discuție două soluții: una — de a-l întoarce pe bătrîn cu forța la domiciliu, și alta — de a-i permite în mod excepțional, dat fiind starea în care se află, călătoria fără pașaport. Această rușine mai poate fi citită și azi — permisiunea autorităților din Reazan prin care contele Tolstoi putea să rămînă în acea gubernie fără a fi avut pașaportul cu el.

După care vine altă problemă: cine i-a dat dreptul? Generalul Lvov îl cheamă la aparatul de telegraf pe ofițerul de poliție Savițki, responsabil de gara Astapovo, pentru a-l întreba cine i-a permis lui Tolstoi aflarea în localul gării repartizat pentru familia șefului acelei gări și nicidecum prevăzut pentru tratamente medicale? Răspuns imediat generalul așteaptă la aparat. Telegrama bietului Savițki e o minune de bîlbîială: „dar nu se putea altminteri, febră, temperatură patruzeci și ceva, mare agitație printre pasageri cînd s-a aflat cine este bătrînul, și în jur nici o casă potrivită pentru un suferind...".

În zilele cînd clănțăneau întruna aparatele de telegraf, Lev Nikolaevici se zbătea în gura morții. Temperatura ba urcă la maxim, ba scade pe o jumătate de oră și iară urcă peste patruzeci. Medicii au stabilit o pneumonie acută, dublă. Principalul însă era inima — inima ceda zi

cu zi. După primele trei zile de așteptare guvernatorii au început a-și cifra telegramele. Guvernatorul din Kaluga transmite guvernatorului din Reazan: 252 4325 8301, 310 427 6475 63852. După revoluție, descifrată fiind, telegrama a căpătat următorul conținut: în caz de necesitate, vă putem pune la dispoziție cîteva plutoane. Răspunsul a fost atît de prompt, încît nu mai rămînea timp pentru cifrare: *așteptăm plutoane echipament complet arme cartușe baionete.*

La început plutoane și companii, iar mai apoi regimente și chiar divizii au fost puse în stare de alarmă și stabilite prin satele din apropierea gării Astapovo, pentru a interveni în caz că se va stinge viața marelui scriitor și, zguduită de durere, Rusia va porni să-și ia rămas bun de la cel căruia i-a fost dat să fie mîndria neamului.

Bătrînul, între timp, se stingea pe-un mic pătuc de fier, devenit acum cuminte și ascultător ca un copil. Își nota singur temperatura, ținea cont de medicamentele administrate. Această bunătate a lui oarecum îi enerva pe doctori, contravenind deseori calculului rece, profesional, de care era nevoie. Într-o dimineață, văzînd-o la căpătîi pe fiică-sa, necăjită, cu ochii plînși, a întrebat-o:

— Ce mai faci tu, Sașă dragă?

— Ce să fac, cînd vezi că nu e bine...

— Las', nu-ți strica inima... Pe lume sînt mulți oameni cumsecade, pe cînd voi, cum ați pornit-o cu Lev al vostru, o tot țineți una și bună...

A urmat un șir de crize cardiace. Marele deznodămînt bătea la ușa căsuței din Astapovo. S-au adunat membrii familiei, a venit discipolul și prietenul cel mai apropiat al lui Tolstoi — Vladimir Grigorievici Certkov. Corespondenții tuturor ziarelor din Rusia stăteau zile și nopți în sala de așteptare a gării, apoi, oră cu oră, s-a adunat atîta lume, încît guvernul din Petersburg a ordonat stabilirea la gara Astapovo a cîtorva trenuri pentru adăpostirea lumii adunate.

Bătrînul suferea crîncen. Nu se simțea bine într-o casă străină, într-un așternut străin, i se părea mică și incomodă pernuța de sub cap și Aleksandra a telefonat la Iasnaia să i se aducă perna pe care era obișnuit să doarmă. Trezindu-se dintr-un leșin, a zărit sub cap perna lui din Iasnaia și a întrebat în ce fel a ajuns ca la Astapovo. Nu i se spunea că s-a adunat toată familia, pentru

a nu-i slăbi inima, dar, prinși cu perna, au recunoscut că a venit Tatiana Lvovna. Tolstoi s-a luminat la față și a zis că vrea s-o vadă.

— Arăți bine, Tanecika. Ești frumoasă, senină.

Rezistența organismului scădea oră cu oră. A fost chemat doctorul Nikitin, care se îngrijise cîndva de sănătatea lui Lev Nikolaevici, apoi înșiși medicii au chemat pentru consiliu doi profesori cu renume — pe Șciurovski și Usov. Trenurile treceau de cîte trei-patru ori pe zi și pentru că fluieratul locomotivelor îl făcea pe bătrîn să tresară, s-a cerut printr-o hotărîre a Direcției căilor ferate ca locomotivele să nu mai semnalizeze trecînd prin gara Astapovo. Locomotivele au amuțit, dar trenurile circulau întruna și venea lume de pe lume. Au început a se aduna corespondenții ziarelor din străinătate, și pentru că obișnuita poștă a gării nu mai izbutea cu expedierea telegramelor, printr-o decizie a guvernului s-a creat un nou centru telegrafic la gara Astapovo. Trei telegrafiști lucrau cu schimbul, zi și noapte. Cîte șapte-opt sute de telegrame se expediau zilnic și toate cu un singur text: *Tolstoi e în viață, Tolstoi luptă, Tolstoi rezistă.* Semnează medicii Makovițki, Nikitin, Șciurovski, Usov. Lumea întreagă se zbate în așteptare, lumea stă amorțită. Aparatele telegrafice de la Astapovo tac o vreme, adulmecînd noile comunicări, și iară încep a transmite: *Tolstoi e în viață, Tolstoi rezistă.* Mai rezistă încă. Temperatura, pulsul, respirația. Semnează aceiași patru medici. Pentru o clipă lumea rămîne ușurată, apoi iară piatra grea a presimțirilor se lasă pe inimă și iară vine îndelungata așteptare, iar aparatele de la Astapovo tac...

O noapte ploioasă și rece, ultima noapte din viața lui. Prin focul și zbuciumul fierbințelii i s-o fi arătat Delir, frumosul și mîndrul lui tovarăș de drum. Bătrînul aude tropotul copitelor cum vine crescînd, prinde calul de frîu, vrea să-l încalece, dar bunul și cumintele Delir se ridică în două picioare, nechează prelung, înfiorător. Bătrînul se zbuciumă și geme. Odaia e pustie, numai într-un ungher, lîngă fereastră, picură istovită de oboseală Aleksandra Lvovna. Deodată Lev Nikolaevici își revine. Se uită în jur, căutînd a ghici cînd și cum a ajuns el în căsuța asta. Nu-și poate aminti, dar încordarea memoriei îl obosește și Aleksandrei i se pare că părin-

tele a adormit. Își permite dar și ea să-și rezeme pe-o clipă capul de perete, dar în clipa următoare se trezește înfiorată, pentru că Lev Nikolaevici s-a dat jos din pat și, ridicat în picioare, tințește a porni spre ușă.

— Să plecăm. Să plecăm numaidecît...

— Vai, dar cum așa, nu se poate, doctorii au interzis, regim strict, care plecare?..

— O să plecăm numaidecît.

Fiica îl cuprinde și, cuprinzîndu-l, vrea să-l puie înapoi în pat, dar îndărătnicul bătrîn, văzînd cum vine vorba, se înfurie:

— Să nu cumva să îndrăznești să mă pui în pat cu sila...

Disperată, Aleksandra Lvovna strigă:

— Ajutor!!

Au sărit din odaia vecină Certkov, Tatiana Lvovna, apoi doctorii Nikitin și Makovițki. L-au culcat în pat, i-au făcut o injecție. Tolstoi s-a aciuat, părea chiar că ațipește. Cei adunați au început a părăsi odaia, lăsîndu-l să hodinească și cînd rămăseseră numai Certkov și fiica Aleksandra, Tolstoi a ridicat un braț, chemîndu-l pe Certkov.

— De cîteva zile nu mai lucrez și s-o fi adunat colo destule. Poate îmi citiți, să mai cioplesc ceva din texte...

Certkov i-a șoptit Alexandrei:

— Despre ce texte e vorba?

Tolstoi a stat un pic să răsufle, apoi a continuat cu același glas stins pe jumătate:

— Citește-mi la întîmplare, că texte sînt destule. Ultimele zile am tot dictat fără întrerupere...

Biata Sașă, disperată, a ridicat brațele sus, arătîndu-i lui Certkov că nu e nici un manuscris. Și pentru că Certkov părea mirat, i-a șoptit:

— Jurnalul cel mic e sub pernă, iar restul nu a fost scris, pentru că se dicta prin fierbințeli, aiureá, cu alte cuvinte.

Bătrînul îi grăbea, bătrînul nu mai avea vreme:

— Dar veniți odată cu paginile celea!

Și pentru că Certkov șovăia, Lev Nikolaevici i s-a plîns cuiva:

— Ca să vezi ce om cumsecade, și nu vrea să-mi citească...

Certkov umbla nebun prin odaie, în căutarea vreunui

să le caute și să le tot înmulțească fiecare mare scriitor, toate acestea s-au adunat de l-au făcut să calce pe teritoriu străin.

Sofia Andreevna mai hodinea încă în dimineața plecării, noutatea nu ajunsese a se răspîndi bine nici printre argații curții, iar pe masa primului-ministru Stolîpin de acum zăcea telegrama anunțînd plecarea lui Tolstoi din Iasnaia Poliana. Petersburgul a reacționat automat, ca o mașină — în aceeași dimineață au urmat ordinele de punere în stare de alarmă a regimentelor de jandarmi din guberniile centrale, a fost mobilizată toată poliția secretă.

Trei guvernatori generali în ținutul cărora a avut loc ultimul act al dramei din Iasnaia Poliana a luat legătura telegrafică și o săptămînă întreagă nu mai amuțeau aparatele. Cîte nu au fost transmise în săptămîna ceea prin telegraf! De-o pildă, cum urmează a se proceda cu tristul fapt că bătrînul Tolstoi, plecînd în mare grabă, a uitat să-și ia pașaportul cu el? Călătorind fără pașaport, Tolstoi încălca un anumit regulament stabilit pentru transportul în comun și deci încălca o anumită lege de stat. Erau puse în discuție două soluții: una — de a-l întoarce pe bătrîn cu forța la domiciliu, și alta — de a-i permite în mod excepțional, dat fiind starea în care se află, călătoria fără pașaport. Această rușine mai poate fi citită și azi — permisiunea autorităților din Reazan prin care contele Tolstoi putea să rămînă în acea gubernie fără a fi avut pașaportul cu el.

După care vine altă problemă: cine i-a dat dreptul? Generalul Lvov îl cheamă la aparatul de telegraf pe ofițerul de poliție Savițki, responsabil de gara Astapovo, pentru a-l întreba cine i-a permis lui Tolstoi aflarea în localul gării repartizat pentru familia șefului acelei gări și nicidecum prevăzut pentru tratamente medicale? Răspuns imediat generalul așteaptă la aparat. Telegrama bietului Savițki e o minune de bîlbîială: „dar nu se putea altminteri, febră, temperatură patruzeci și ceva, mare agitație printre pasageri cînd s-a aflat cine este bătrînul, și în jur nici o casă potrivită pentru un suferind...".

În zilele cînd clănțăneau întruna aparatele de telegraf, Lev Nikolaevici se zbătea în gura morții. Temperatura ba urcă la maxim, ba scade pe o jumătate de oră și iară urcă peste patruzeci. Medicii au stabilit o pneumonie acută, dublă. Principalul însă era inima — inima ceda zi

cu zi. După primele trei zile de așteptare guvernatorii au început a-și cifra telegramele. Guvernatorul din Kaluga transmite guvernatorului din Reazan: 252 4325 8301, 310 427 6475 63852. După revoluție, descifrată fiind, telegrama a căpătat următorul conținut: în caz de necesitate, vă putem pune la dispoziție cîteva plutoane. Răspunsul a fost atît de prompt, încît nu mai rămînea timp pentru cifrare: *așteptăm plutoane echipament complet arme cartușe baionete.*

La început plutoane și companii, iar mai apoi regimente și chiar divizii au fost puse în stare de alarmă și stabilite prin satele din apropierea gării Astapovo, pentru a interveni în caz că se va stinge viața marelui scriitor și, zguduită de durere, Rusia va porni să-și ia rămas bun de la cel căruia i-a fost dat să fie mîndria neamului.

Bătrînul, între timp, se stingea pe-un mic pătuc de fier, devenit acum cuminte și ascultător ca un copil. Își nota singur temperatura, ținea cont de medicamentele administrate. Această bunătate a lui oarecum îi enerva pe doctori, contravenind deseori calculului rece, profesional, de care era nevoie. Într-o dimineață, văzînd-o la căpătîi pe fiică-sa, necăjită, cu ochii plînși, a întrebat-o:

— Ce mai faci tu, Sașă dragă?

— Ce să fac, cînd vezi că nu e bine...

— Las', nu-ți strica inima... Pe lume sînt mulți oameni cumsecade, pe cînd voi, cum ați pornit-o cu Lev al vostru, o tot țineți una și bună...

A urmat un șir de crize cardiace. Marele deznodămînt bătea la ușa căsuței din Astapovo. S-au adunat membrii familiei, a venit discipolul și prietenul cel mai apropiat al lui Tolstoi — Vladimir Grigorievici Certkov. Corespondenții tuturor ziarelor din Rusia stăteau zile și nopți în sala de așteptare a gării, apoi, oră cu oră, s-a adunat atîta lume, încît guvernul din Petersburg a ordonat stabilirea la gara Astapovo a cîtorva trenuri pentru adăpostirea lumii adunate.

Bătrînul suferea crîncen. Nu se simțea bine într-o casă străină, într-un așternut străin, i se părea mică și incomodă pernuța de sub cap și Aleksandra a telefonat la Iasnaia să i se aducă perna pe care era obișnuit să doarmă. Trezindu-se dintr-un leșin, a zărit sub cap perna lui din Iasnaia și a întrebat în ce fel a ajuns ea la Astapovo. Nu i se spunea că s-a adunat toată familia, pentru

a nu-i slăbi inima, dar, prinși cu perna, au recunoscut că a venit Tatiana Lvovna. Tolstoi s-a luminat la față și a zis că vrea s-o vadă.

— Arăți bine, Tanecika. Ești frumoasă, senină.

Rezistența organismului scădea oră cu oră. A fost chemat doctorul Nikitin, care se îngrijise cîndva de sănătatea lui Lev Nikolaevici, apoi înșiși medicii au chemat pentru consiliu doi profesori cu renume — pe Șciurovski și Usov. Trenurile treceau de cîte trei-patru ori pe zi și pentru că fluieratul locomotivelor îl făcea pe bătrîn să tresară, s-a cerut printr-o hotărîre a Direcției căilor ferate ca locomotivele să nu mai semnalizeze trecînd prin gara Astapovo. Locomotivele au amuțit, dar trenurile circulau întruna și venea lume de pe lume. Au început a se aduna corespondenții ziarelor din străinătate, și pentru că obișnuita poștă a gării nu mai izbutea cu expedierea telegramelor, printr-o decizie a guvernului s-a creat un nou centru telegrafic la gara Astapovo. Trei telegrafiști lucrau cu schimbul, zi și noapte. Cîte șapte-opt sute de telegrame se expediau zilnic și toate cu un singur text: *Tolstoi e în viață, Tolstoi luptă, Tolstoi rezistă.* Semnează medicii Makovițki, Nikitin, Șciurovski, Usov. Lumea întreagă se zbate în așteptare, lumea stă amorțită. Aparatele telegrafice de la Astapovo tac o vreme, adulmecînd noile comunicări, și iară încep a transmite: *Tolstoi e în viață, Tolstoi rezistă.* Mai rezistă încă. Temperatura, pulsul, respirația. Semnează aceiași patru medici. Pentru o clipă lumea rămîne ușurată, apoi iară piatra grea a presimțirilor se lasă pe inimă și iară vine îndelungata așteptare, iar aparatele de la Astapovo tac...

O noapte ploioasă și rece, ultima noapte din viața lui. Prin focul și zbuciumul fierbințelii i s-o fi arătat Delir, frumosul și mîndrul lui tovarăș de drum. Bătrînul aude tropotul copitelor cum vine crescînd, prinde calul de frîu, vrea să-l încalece, dar bunul și cumintele Delir se ridică în două picioare, nechează prelung, înfiorător. Bătrînul se zbuciumă și geme. Odaia e pustie, numai într-un ungher, lîngă fereastră, picură istovită de oboseală Aleksandra Lvovna. Deodată Lev Nikolaevici își revine. Se uită în jur, căutînd a ghici cînd și cum a ajuns el în căsuța asta. Nu-și poate aminti, dar încordarea memoriei îl obosește și Aleksandrei i se pare că părin-

tele a adormit. Își permite dar și ea să-și rezeme pe-o clipă capul de perete, dar în clipa următoare se trezește înfiorată, pentru că Lev Nikolaevici s-a dat jos din pat și, ridicat în picioare, tințește a porni spre ușă.

— Să plecăm. Să plecăm numaidecît...

— Vai, dar cum așa, nu se poate, doctorii au interzis, regim strict, care plecare?..

— O să plecăm numaidecît.

Fiica îl cuprinde și, cuprinzîndu-l, vrea să-l puie înapoi în pat, dar îndărătnicul bătrîn, văzînd cum vine vorba, se înfurie:

— Să nu cumva să îndrăznești să mă pui în pat cu sila...

Disperată, Aleksandra Lvovna strigă:

— Ajutor!!

Au sărit din odaia vecină Certkov, Tatiana Lvovna, apoi doctorii Nikitin și Makovițki. L-au culcat în pat, i-au făcut o injecție. Tolstoi s-a aciuat, părea chiar că ațipește. Cei adunați au început a părăsi odaia, lăsîndu-l să hodinească și cînd rămăseseră numai Certkov și fiica Aleksandra, Tolstoi a ridicat un braț, chemîndu-l pe Certkov.

— De cîteva zile nu mai lucrez și s-o fi adunat colo destule. Poate îmi citiți, să mai cioplesc ceva din texte...

Certkov i-a șoptit Alexandrei:

— Despre ce texte e vorba?

Tolstoi a stat un pic să răsufle, apoi a continuat cu același glas stins pe jumătate:

— Citește-mi la întîmplare, că texte sînt destule. Ultimele zile am tot dictat fără întrerupere...

Biata Sașă, disperată, a ridicat brațele sus, arătîndu-i lui Certkov că nu e nici un manuscris. Și pentru că Certkov părea mirat, i-a șoptit:

— Jurnalul cel mic e sub pernă, iar restul nu a fost scris, pentru că se dicta prin fierbințeli, aiureá, cu alte cuvinte.

Bătrînul îi grăbea, bătrînul nu mai avea vreme:

— Dar veniți odată cu paginile celea!

Și pentru că Certkov șovăia, Lev Nikolaevici i s-a plîns cuiva:

— Ca să vezi ce om cumsecade, și nu vrea să-mi citească...

Certkov umbla nebun prin odaie, în căutarea vreunui

manuscris, şi în cele din urmă Aleksandra Lvovna, scotocind prin poşetă, a descoperit cîteva foiţe.

— Uite ceva privind pedeapsa capitală, dar mă tem că nu e potrivit acum...

Certkov a citit foiţele din fugă.

— Cînd au fost dictate?

— Alaltăieri.

S-a aşezat cu foile la căpătîiul bolnavului, aşteptînd să vadă ce va urma. Poate bolnavul va aţipi, poate va renunţa, dar mîna scriitorului iară s-a ridicat, cerînd să se înceapă. Şi Certkov a trecut la citirea foilor:

— „În epoca noastră, pentru a lupta împotriva pedepsei cu moartea, nu e nevoie de fraze răsuflate şi nici de proteste deşarte contra sălbătăcimii şi cruzimii acestei măsuri...".

Cum a început cititul, doctorul Makoviţki a intrat, s-a uitat oarecum pieziş, dojenitor la Certkov şi a rămas să stea la căpătîiul bolnavului.

— Pot continua?

Doctorul a luat pulsul, nu a zis nici da, nici ba, şi Certkov a continuat:

— „După cum bine zice Kant, există o specie de rătăciri care nu pot fi nicidecum dovedite celor în eauză. Singura cale ce ne rămîne este de a lumina mintea rătăcitului, făcîndu-l ca el însuşi să-şi dea seama că rătăceşte şi atunci nu va mai fi nevoie de a lua măsuri. Deci, zic eu, dacă e să ne ridicăm împotriva pedepsei cu moartea, atunci s-o facem luminînd minţile celora care deţin puterea totală în mînile lor..."

Doctorul Makoviţki i-a făcut semn să înceteze. Lev Nikolaevici a ridicat mîna, cerînd să continuie, şi Certkov, după o mică şovăire, a urmat porunca scriitorului:

— „Ştiu că nu e uşor. Călăii ajunşi la putere, înconjuraţi de secături şi nemernici, îşi vor da foarte bine seama că, luminaţi fiind, nu vor mai putea ţine tot atît de bine cum o ţin ei acum, se vor răscula împotriva cunoştinţelor ce i-ar fi putut lumina şi, folosindu-se de puterea pe care o deţin, vor trece prin cruzime şi teroare adevărul, aruncîndu-i la temniţă pe purtătorii acestei lumini..."

Certkov a amuţit. Era mult prea mult pentru bătrîn. I-a întors Aleksandrei foile, fiica scriitorului s-a grăbit să le ascundă în poşetă, dar zadarnică era graba asta

a lor: acum mîna bolnavului, tremurînd ușor, așternea rînd după rînd de-a curmezișul plapumei. Instinctul de-a adînci și perfecționa rîndurile scrise era poate cea mai completă, cea mai vitală expresie a firii lui, și acum el se grăbea să cizeleze ultimul fragment, ultima picătură din nesfîrșitele sale zbuciumări.

Apoi, din plină fugă, mîna s-a oprit. Tremura încet, stînd locului. Oarecum mirat de această oprire neprevăzută, doctorul Makovițki s-a aplecat cu urechea peste pieptul bolnavului și, de obicei cumpănit, reținut din fire, de data asta a strigat de-a zîngănit sticla de la ferestre:

— Camfor! Morfină!!!

Cîteva sute de oameni stăteau în noaptea ceea în jurul căsuței șefului gării, așteptînd fatalul deznodămînt, iar în unul din vagoanele ce stăteau pe linie moartă se ruga încet, frîntă de durere, Sofia Andreevna, pentru că venise de acum de o săptămînă, dar nu i se dădea voie să intre, pentru a nu pune la încercare inima bolnavului și așa suferindă. Pe la patru și ceva, pe cînd afară domnea frigul și întunericul, doctorul Nikitin a venit după bătrînă, zicîndu-i să plece cu el, și biata Sofia Andreevna a gemut de durere, căci aceasta putea însemna numai una: venise sfîrșitul.

În zorii zilei, cînd lîngă aparatul de telegraf a apărut prima foaie ce comunica sfîrșitul, telegrafistul, care ațipise șezînd pe scaun, pentru că muncise toată noaptea, deodată a tresărit. A mai citit o dată textul, s-a ridicat de pe scaun și, cu mîinile ascunse la spate, a început a se îndepărta de aparat.

— Nu. Nu pot transmite așa ceva. După ce o săptămînă transmiți că Tolstoi e în viață, nu mai poți transmite că a decedat. Eu unul, iată, nu pot transmite...

A plîns lîngă perete, a plîns mult și amar, apoi s-a rușinat de durerea asta a lui. S-a așezat înapoi la aparat, a pus mîna pe emițător, a mai citit o dată foaia și mîna i-a lunecat moale de pe manipulatorul telegrafic:

— Nu, nu pot. Mă va blestema Rusia, mi se vor usca mîinile de blestemele ei. Sculați mai bine pe cineva din schimbul de ieri...

Ziua înmormîntării a fost o zi de o frumusețe rară. Ploile au trecut și, cum se întîmplă deseori spre sfîrșit de toamnă, un cer senin și un soare de primăvară

s-au revărsat peste necuprinsele întinsuri ale Rusiei. Cele două capitale, Moscova și Petersburgul, ieșiseră în stradă pentru a se mai dezmorți în pragul iernii și trista știre despre moartea marelui scriitor venea oarecum disecată de frumusețea și seninul acelei zile.

După vînătoare împăratul a mai odihnit o zi și o noapte iar cînd, pe la prînz, a apărut în biblioteca palatului ce-i servea de cabinet, i s-a pus pe masă comunicatul despre moartea contelui Tolstoi. Adulmecînd întruna peripețiile sale vînătorești, suveranul a luat tocul și a scris sus, în colțul drept al comunicatului:

„Tolstoi a fost un mare scriitor".

Și pentru că mai avea ceva pe suflet, dar împăraților nu li se cuvine să scrie lung, a adăugat:

„În rest, să-i fie Domnul judecător".

Și tot în aceeași zi lume de pe lume se adunase la mica gărișoară Zaseka, de unde plecase cu o săptămînă și ceva în urmă Lev Nikolaevici. Acum lumea adunată aștepta sicriul. Stătea de cîteva zile, stătea nopți întregi, făcînd focul în cîmp, căci nu avea unde să mîie, nu avea unde se încălzi. Și cînd în cele din urmă a sosit cu un tren sicriul, țăranii l-au învelit în pînză de cîlți, l-au pus pe umeri și l-au dus multe verste pe pămîntul hleios și umed. După sicriu veneau membrii familiei, apoi țărani din alte regiuni, oameni din toate părțile, oameni de toate neamurile, și în urma acestei procesiuni fără sfîrșit mergea răgușit și umflat la față de atîta plînset Fadei, cerșetorul din Nemenka.

Înmormîntarea a avut loc în amurg, sub niște brazi din fundul curții de la Iasnaia Poliana. Nu au fost nici preoți, nici muzicanți, nici cuvîntări, nici coroane cu flori. Înainte de-a fi bătut capacul sicriului în cuie, membrii familiei și prietenii au venit să-și ia rămas bun de la răposat, și Certkov a observat că cele trei degete de la mîna dreaptă mai tremurau încă.

Mîna care a dăruit lumii opere nemuritoare, acea mînă în a treia zi după plecarea sufletului mai era încă în muncă, mai vroia ceva să ne spună, dar ce anume ne spunea ea atunci, în clipele celea de despărțire, nimeni nu știa și nimeni nu va mai putea afla vreodată.

1969—1970

TOIAGUL PĂSTORIEI

„Mioriță laie,
Laic-bucălaic,
De trei zile-ncoace,
Iarba nu-ți mai place,
Gura nu-ți mai tace..."

(„Mioriţa")

Și... n-avea oi. Era nalt și zdravăn cît un munte, căci de acolo, de la munte o fi coborît neamul lor pentru a se căpătui pe dealurile noastre. Era tăcut, trist de cele văzute, trist de cele ce urma să le vadă, iar cînd totuși scotea o vorbă, glasul îi era sonor, senin, cu unduiri de glume adunate de prin cîntece vechi. Sătenii îl ascultau și-l ascultau, și-l tot ascultau — poate, poate mai spune ceva, căci știe o lume întreagă că în gîtlejul cela lung și osos, ars de soare și bătut de vînturi, picură un răcnet ce poate înfiora, la un ceas de supărare, o pădure întreagă.

— Apăi, dac-o trăit la stînă ș-o tot mîncat caș dulce, ziceau cei cu glasurile subțirele atunci cînd baciul, o dată pe an, ieșindu-și din fire, cutremura codrul dintr-un capăt în altul.

Nu-i plăcea însă *groaza.* Nici să fie cuprins de groază, nici să vîre groaza în alții nu-i plăcea, și trebuiau să se întîmple lucruri nemaipomenite pentru a trezi în el mult temutul cela răcnet. Cum însă lucrurile nemaipomenite se întîmplă rar de tot, iar curiozitatea îl macină pe om zi cu zi, sătenii, cum îl zăreau, îi strigau de departe:

— Hai noroc, bădie, ce mai faci?

— Bine, răspundea, de obicei scurt, așezînd cu grijă un suspin între două zîmbete senine. Voi ce mai faceți?

— Tot bine.

Și cam atît, pentru că, de, așteaptă oițele, iar turma își are socotelile sale. Și chiar că socotit și măsurat era cum nu se mai poate. Măsurat la umblet, măsurat la cătătură, măsurat în toate poftele și pornirile sale, și nu se lăsa furat de nici una din patimile, de nici unul din viciile acestei lumi. Crescut pe lîngă stînă, sub cupola albastră a cerului, de dimineață pînă sara, de cu primăvară pînă toamna tîrziu, an cu an, o fi ajuns singur cu mintea lui la acel mare adevăr că nimic nu e veșnic pe lume — toate sînt trecătoare.

Purta iarna cușmă înaltă, țuguiată, suman lung, pînă la călcîie, iar vara — pălărie de paie, cămeșă de cînepă tot lungă, pînă la genunchi, prinsă la brîu cu un chimir bătut cu aramă, un chimir în care totdeauna purta amnar, cremene, iască, așa încît, dacă din întîmplare într-o clipă s-ar fi stins toate focurile pe lume, de la chimirul cela ar fi început a se înfiripa viața din nou.

Știa mii și mii de lucruri din viața turmelor, și cei care țineau cîte-o cornută la casă veneau cine știe de pe unde după sfat, după povață, și se întorceau fericiți cum nu se mai poate, pentru că, ziceau, intri cu un cîrlan ca vai de dînsul în ograda lui, și ieși de acolo cu un berbec de toată frumusețea.

Părea că a și fost adus pe lume anume pentru a nu se pierde sămînța mioarelor niciodată, și el era conștient, era mîndru de înalta sa misiune, dar...

N-avea oi. Cioban de viță veche, cioban din creștet pînă în tălpi, el totuși n-avea oi. An cu an i s-o fi tot împuținat turma, și atunci cînd nu a mai avut ce paște, a părăsit dealurile celea fumurii din depărtare și s-a întors în satul lui de baștină. Adică vroia să se întoarcă, dar, din întîmplare, s-a oprit pe-o clipă sus, pe-un vîrf de deal, deasupra satului, și acolo a rămas, pentru că cel de-a petrecut atîția ani de unul singur, numai el și dealurile, revine cu greu înapoi în mijlocul oamenilor.

Și-a ridicat deci o căsuță acolo în vîrful dealului, pe un petic de pămînt moștenit de la răposata sa maică. Niște rude mai îndepărtate se zice că ar fi vrut să vină să-l ajute, dar el a ținut morțiș să le facă pe toate singur, cu mîna sa, și poate anume de aceea căsuța ridicată de dînsul aducea prin ceva a stînă. Cu vremea și-a înjghebat și ogradă, și portiță și-a făcut — mă rog, ca toată lumea, numai că prea semăna ograda ceea a ocol; portița prin ceva amintea de strunga prin care trec dimineața oile cînd le vine vremea mulsului.

— Mă rog, zîmbeau înțelegători sătenii, dac-o trăit pe dealuri și în afară de stînă n-o văzut nimic în viața lui...

Vara gospodinele își făceau de obicei mîncarea la un cuptoraș închipuit undeva într-un fund de ogradă. Pentru a fi în rînd cu lumea, și-a pus și el în bătătură trei pietroaie pe care își fierbea serile mămăliga. Se bănuia că pe lîngă mămăligă o mai fi avut el cîte ceva acolo pe măsuța ceea a lui, pentru că, dac-o venit vorba, se poate

ținea cu mămăligă seacă un asemenea om cu un asemenea glas? Cei care trăiau mai pe aproape de vîrful dealului se jurau că l-au văzut cum moaie acolo în ceva boțul cela de mămăligă, dar au fost luați în derîdere de către tot satul, pentru că dacă n-avea omul oaie de rîs la casă, în ce ar fi putut muia el mămăliga ceea?!

N-avea oi, dar, pe semne, de la amărîtele celea de oițe, ce erau aduse pentru a fi doftorite, rămîneau în bătătură bumbăreze și serile, cînd se lăsa peste sat amurgul, presăra jăraticul dintre cele trei pietroaie cu măturături de prin ogradă; cînd umbrele amurgului, urcînd domol coama dealului, ajungeau pînă la picioarele lui, îl găseau șezînd în pirostrii, lîngă cele trei pietroaie calde, cu fluierul la gură și, ca să-i mai treacă de urît, cum fac, de obicei, ciobanii, depăna colo cîte-o zdreanță de cîntec.

În acele amurguri nesfîrșite de vară, cînd se face, și iar se face și nu se mai face odată sară, cîntarea și fumul din vîrful dealului se lăsau moale peste sat ca un semn de binefacere, de blagoslovire. Gospodarii mai de frunte, care știau rostul la toate și la toate aveau noroc, rîdeau de blagoslovirile celea ce veneau din vîrful dealului, zicînd că, iaca, s-a întors de la păscut, și-a muls oițele și, pînă se încheagă laptele, spune oilor povești. Totuși fluierul din vîrful dealului nu s-a lăsat rușinat de două-trei vorbe, depănîndu-și înainte pasul și, așa strîmb și slinos cum era, avea fluierul cela darul de-a mîngîia, de-a îmbărbăta, de-a face sufletul să se rupă de la pămînt, să zboare, și sătenii, osîndiți de-a se fi tot tîrît ca rîmele, împreună cu fluierul cela se rupeau și ei pe-o clipă-două de la pămînt, să mai vadă lumea în jur. Și, fericiți cum erau, îi cîntau-strigau din zborul cela:

Mai vino, bade, pe la noi!
Lasă grije și nevoi,
Lasă turmele de oi
Și ne cîntă din cimpoi...

Auzind cum e cinstit, se făcea a zîmbi și cobora în vale să vadă ce mai face lumea. Cu fluierul la brîu, venea drept pe maidanul numit și „matca satului", venea pe locul cela sfînt unde se făcea joc, unde se lua lumea la trîntă, unde se adunau sătenii pentru a se căina unul altuia sau pentru a ședea tăcuți unul lîngă altul,

pentru că a fi un neam nu înseamnă neapărat a sta zi și noapte pentru a vedea care e mai mare și mai tare.

Ca și toți ciobanii coborîți din singurătatea dealurilor, chiar și atunci cînd se pomenea în mijlocul mulțimii, rămînea oarecum sub ocrotirea propriei sale singurătăți. Uneori însă, spre marea sa mirare, se lăsa topit încetul cu încetul de voia bună a tuturora și devenea vesel, petrecăreț fără pereche. Nimerit la cîte-o nuntă, la cîte-o cumătrie, răsturna în mijlocul lumii care întregi de voie bună. Știa să închine frumos un pahar, știa niște strigături de care nimeni nu auzise vreodată, știa să răsucească în joc o codană de-a mai mare dragul.

Avea el ceva în eterna paternitate fără de care nici lumea nu putea fi concepută, nici viața nu putea fi trăită din plin. Vine o vreme cînd toți vor să fie copii, toți vor să se joace, dar grijile celea mari și grele, care nu pot fi în nici un fel aruncate în mijlocul drumului, păi, trebuie doar ca cineva să le primească și să le țină pe umerii săi cît se vor nebuni și veseli cei din jur? Împovărat de grijile lumii, se veselea și el cum putea împreună cu semenii săi. Dar, deodată, parcă un vînt ar fi dat peste dînsul. Tresărea, așa din senin, și-l fura tristețea, și rămînea dus pe gînduri cu privirea rătăcind hăt-hăt pe acele dealuri fumurii din depărtare.

— Lasă-l că s-o dus să-și caute oile, ziceau oamenii, văzîndu-și înainte de petrecere.

Nu avea nevastă, nu avea copii și nici c-ar fi putut să-i aibă, pentru că păstoritul nu e atît o îndeletnicire cît o vocație, un destin, o cruce pentru toată viața, și cel care a luat toiagul, îndemnînd turma în urma lui, nu va mai putea nici el fără turmă, nici turma fără el.

Satul îl urmărea cu un fel de stimă ce semăna mai mult a zavistie. Se zicea, de-o pildă, că e vînjos cum nu se mai poate, dar toți cei doborîți de el, recunoscînd că au fost la pămînt, țineau să adauge că, ehe, de-ar fi umblat ei măcar o singură vară cu harapnicul pe umăr și cu fluierul la brîu, de-ar fi tot amăgit mămăliga ceea cu cîte-un boțișor de brînză, i-ar arăta ei tăcutului din vîrful dealului ce-i aceea trîntă.

Se mai zicea că e mult prea zgîrcit la vorba, și atunci cînd nu vrea el, nu poți scoate cu cleștele vorba dintr-însul. Și se mirau sătenii — pentru ce-o fi adunat el acolo în sufletul lui cuvînt la cuvînt, glumă la glumă,

ce are el de gînd să facă cu dînsele la bătrîneţe? După ce-l tot vorbeau de rău în fel şi chip, amuţeau, fiecare gîndindu-se în sinea lui: mă rog, cînd ai oi şi ai unde le paşte, şi cînele se ţine morţiş de umbra ta, poţi să taci şi cu săptămînile, iar cînd eşti numai necazuri, numai datorie, cearcă să nu-ţi uşurezi sufletul!

Se mai zicea: mintos ca şi ciobanul cela din vîrful dealului. Şi, într-adevăr, pe vremuri de răstrişte, pe vremuri de cumpănă, luminá minţile cu cîte-o frază, că zicea o lume întreagă: uite, i-a ieşit un sfînt din gură! Dar, pe de altă parte, cum să nu fie deştept cel care are timp pentru a cerne toate prostiile ce-i trec prin cap, şi le tot înăduşi acolo, în faşă, fără a le fi spus cuiva?! Că, iaca, sînt destui deştepţi şi aici, în vale, şi de i-ar fi înzestrat şi pe dînşii ursitoarele cu darul tăcerii, şi tăcutul cela al lor ar fi ţinut mult, mult de tot, poate ar fi ieşit un sfînt din gura lor, cine ştie...

Se mai zicea: are noroc, i-a pus părintele mîna pe cap, însemnîndu-l din mijlocul celor mulţi şi amărîţi, drept care, pe la chindii, cînd începeau a se întoarce care de la cîmp, care de la pădure, sătenii făceau ce făceau şi căutau să intre în sat pe lîngă cocioaba din vîrful dealului. Era dovada bunului simţ, pecetea unei zile împlinite întoarcerea sara în sat pe lîngă casa ciobanului.

Lumea însă, de, ca lumea. Cei mai omenoşi se mulţumeau, pur şi simplu, cu faptul că trec pe lîngă casa lui, luînd bine sama pe unde calcă, pentru că drumul cela din vîrful dealului era numai piatră, numai lunecuşuri. Alţii căutau a zăbovi o clipă-două la portiţă, pentru a se chiorî în gospodăria omului să vadă pe unde o fi dosit el butoaiele celea cu zer şi legăturile celea cu caş dulce. După care oftau şi-şi vedeau de drum, pentru că ciobanii, după cum se ştie, de dimineaţă şi pînă sara tîrziu, pînă se ţine răcoarea, sînt cu turmele pe dealurile celea fumurii din depărtare.

Atunci cînd se întîmpla să fie stăpînul acasă şi vedea oameni opriţi la portiţa lui, le ieşea numaidecît în întîmpinare şi, cu pălăria drept inimă în semn de bunăcuviinţă, cu creştetul descoperit, puţin îndemnat spre înclinare, asculta răbdător să vadă cu ce treburi or fi dat creştinii ceia pe la dînsul. Sătenii îşi tot lungeau vorba, legînd tei de curmei, şi mai reveneau o dată la cele spuse, năzuind că poate-poate vor fi poftiţi să intre, vor

fi primiți cu o hrincă de caș, cu o cană de zer, dacă nu ei, măcar copiii lor, cel puțin să guste, să țină minte și ei cum, iaca, atunci, în ziua ceea, au trecut cu tata ori cu mama, ori cu bunica pe lîngă casa ceea din vîrful dealului, dar, vai... Stăteau bieții oameni, își tot lungeau vorba în fel și chip, dar nu erau poftiți să intre și nici nu erau primiți cu nimic, pentru că, după cum s-a mai spus...

Nu avea oi.

Hai, mă rog, nu avea oi, dar cum Dumnezeu vine asta: să fii cioban și să nu ai oi? Poți fi cioban cînd nu mai ai oi?! Iar dacă toată lumea te știe de cioban, iar tu cauți în fel și chip a da de înțeles că nu mai ai oi, atunci cum se cheamă una ca asta?! Sătenii din vale se șifonau rău și se tot ațîțau unul pe altul împotriva ciobanului din vîrful dealului, așa încît nici că aveau ochi să-l vadă. De prin martie, de cum începeau oile a făta și pînă hăt după Paști, cînd ieșeau vitele la păscut, satul, istovit de dorul fruptului, zicea că un asemenea chiabur hapsîn și lacom nici c-ar fi văzut pe fața pămîntului.

La urma urmelor, chiar dacă n-are și n-are, și n-are oaie de rîs la casă, de unde atîta mușchi, atîta vînă, atîta vlagă? Cu mămăligă și coji de ceapă poți tu arunca un sat întreg pe spate serile acolo pe toloacă? Da sumanul cela lung pînă la călcîie? Cu fulgi de lînă culeși din mărăcinii de pe marginea drumului își face omul asemenea suman? Își face omul o cușmă lungă de un cot dacă nu are oi multe, ca să aibă de unde alege o pielicică mai ca lumea? Și apoi amnarul, cremenea și iasca — cine, mă rog, trăind în sat, poartă cu sine amnar, cremene și iască? Și cui, mă rog, îi tot cîntă el din fluier cînd se așază serile lîngă pietroaiele celea afumate? Nu cumva javrei care stă și picură încolăcită la picioarele lui?!

După ce-au fiert cît au fiert prin case și ogrăzi, numai ce vezi secăturile satului ieșind pe la răscruci, pentru a se întreba în gura mare: da de unde s-o mai luat el acolo în vîrful dealului și ne afumă cerul satului, că, ce, adică, nu-l cunoaștem pe tatăl lui, n-o ținem minte pe mama lui, nu știm din ce neam se trag ei cu toții? O zi îl bîrfesc, o zi îl pîrăsc, două zile stau la pîndă. I s-au întîmplat de toate. Și de vîndut l-au vîndut, și pe o cărăruie de codru des l-au găbjit, și în spate i-au sărit, și cu frînghii l-au legat, și de streang au tras,

dar nu i-au putut face nimic, pentru că, pe lîngă ocrotirea cerească, mai avea o bîtă de corn, noduroasă și grea ca fierul, care, la o clipă de supărare, se zvonea că vîră omul în pămînt dintr-o singură pălitură.

Cînd au văzut că nu-l pot îneca în zoi, au început a se mîndri cu dînsul, zicînd că un asemenea voinic n-a mai văzut lumea. Iaca, luăm satele dimprejur la rînd — cine se poate lăuda cu un asemenea stejar? Drept care, atunci cînd a venit Ziua Eliberării și satul urma să iasă cu pîne și sare în întîmpinarea eliberatorilor, s-au dus în vîrful dealului și l-au poftit să meargă în fruntea tuturora, pentru că era nalt, voinic, frumos, pentru că ceilalți prea erau mărunței și de tot felul.

„— *Kak jivioș, papașa*?“ se zicea că l-au întrebat ostașii cu stele roșii acolo, în largul cîmpurilor, și el a zis ceea ce zicea, de obicei, cînd era întrebat cum o mai duce:

— Bine.

Cînd a început înregistrarea gospodăriilor și s-a ajuns la dînsul, activiștii din sat au vrut să afle ce are el în ogradă și în casă de-o duce atît de bine? Din păcate, nu era acasă, și atunci i-au scris averea din spusele vecinilor, și las' că știm noi bine ce spun, de obicei, vecinii atunci cînd noi nu sîntem acasă...

Cum s-a trecut la împărțirea pămîntului, satul, fiind cam măricel și avînd pămînturi puține, s-a gîndit că — ce-i mai trebuie și lui pămînt? L-a văzut cineva arînd, semănînd, prășind? Nici imașuri nu i-au dat, căci pășuni nu ajungeau pentru oițele satului, iar... chiaburul din vîrful dealului, las', a știut el pînă amu pe unde să-și poarte turmele, va ști el și de acum înainte.

— Bine.

Iată însă că vine vremea predării pînii la stat, vremea impozitelor. După patru ani de război lumea își venea greu în fire, iar pămîntul, după ce-a ars o dată în focul războiului, după ce-a mai ars o dată, acum de secetă, era palid și sterp, numai colb și buruiană. De plouat nu ploua, cerul pururea senin, iar soarele, crunt și călit, stîrpește tot ce i se nimerește în cale. Ardea păpușoiul în trei frunze, ardea grîul mai-mai gata să dea în spic, se posomorăște și deal, și vale, seacă fîntînă, seacă izvor, drumurile-s numai crăpături — intră copita calului și se calicește, sărmana vită, de nu se adună lumea s-o ajute.

Datoriile creşteau întruna, iar semănăturile se ingălbeneau, se ofileau, cădeau la pămînt, şi umbla lumea amărîtă, iar celor de mai ţineau cîte-o vită pe lîngă casă chiar că le era de-a scăpării... De păscut nu are unde o paşte, de hrănit nu are cu ce o hrăni, iar agenţii fiscali îi stau la poartă zi şi noapte, cerîndu-i predarea laptelui, predarea cărnii, iar bietul om stă şi se gîndeşte ce i-ar mai arunca el colo în iesle, căci e flămîndă biata vită!

Greul cel mare însă a căzut pe sama ciobanilor, căci cei de mai ţineau oiţe urmau să predea la stat lînă, brînză şi pielicele. Tristă şi jalnică a devenit cocioaba din vîrful dealului. Nu se mai încinge fumul din tizic deasupra satului, nu se mai aude fluierul, nu mai ajunge pînă în drum miros de făină fiartă, pentru că mămăliguţa ceea mai trebuie să şi ai din ce-o face!

Vecinii o fi avut grijă să-i scrie oiţe destule atunci cînd n-a fost el acasă, căci te lua groaza de datoriile lui faţă de stat. Saci de lînă, tone de brînză, sute de pielicele mai rămîneau a fi cărate din vîrful dealului către gară, şi pentru că acest lucru nu se întîmpla, iar vremea trecea, datoriile ciobanului tot creşteau şi, cu cît deveneau ele mai mari şi mai grele, cu atît se tot schimba atitudinea statului faţă de îndărătnicul şi tăcutul păstor.

La început veneau la el acasă să-l întrebe pentru ce tot tărăgănează predarea celor bunuri la stat, iar mai apoi au ostenit de-a tot urca dealul şi au prins a trimite după el. Mai întîi îl chemau la sovietul sătesc serile, apoi aşa, cam pe la miezul nopţii, apoi — mai spre ziuă. La toate cercetările ciudatul om din vîrful dealului zîmbea binevoitor, răspunzînd cu un singur cuvînt:

— Bine.

Enervate, autorităţile locale au început a-l trimite la raion, păzit de doi miliţieni, să nu cumva să fugă pe drum. Azi îl duc cu miliţia la raion, mîne îl duc cu miliţia la raion, poimîne — şi aşa s-a făcut că alături de numele lui a început a se furişa ca o umbră calificativul de „kontra".

Hotărît că nimeni în tot satul nu i-a vrut răul, şi totuşi, în nopţile celea înfrigurate, cînd activiştii adunaţi în jurul lămpilor cu gaz tocmeau listele duşmanilor de clasă, s-a ajuns, pînă la urmă, şi la baciul din vîrful dealului. Nu se putea să nu se ajungă. Omul

care, avînd atîtea datorii către stat, mai zîmbește și repetă la toate reproșurile un singur cuvînt — nu poate să nu fie dușman de clasă. Se zice că s-au găsit cîțiva care au încercat să-i ia apărarea, susținînd că, poate, într-adevăr, n-o fi avînd sărmanul oi, și neavînd oi, cum poți preda la stat lînă, brînză, pielicele; dar s-au făcut de rîs modeștii apărători ai baciului, pentru că li s-a spus: dacă n-are și n-are, și n-are oi, de unde atunci atîta baligă în ograda ceea?!

Fluierul din vîrful dealului o fi știut el destul de bine lumea din vale ș-o fi bănuit că la un ceas de cumpănă nimeni nu-i va lua apărarea. Orișicum, în noaptea ceea, spre cumplita uimire a celor veniți, el nu dormea. Era treaz, era gata sculat, gata îmbrăcat, gata de drum. Și-a luat sumanul, fluierul, cușma țuguiată, și-a legat credinciosul său cîne de cleampa ușii și a urcat în mașină.

La gară au fost suiți prin vagoane și au tot mers zi și noapte cîteva săptămîni la rînd. Cînd, în cele din urmă, s-a oprit trenul și au coborît, el, spre marele său nenoroc, fiind mai înalt decît ceilalți, a fost ales pentru a fi întrebat cum a călătorit, și răspunsul lui scurt, adunat din două silabe, l-a nenorocit pentru mulți ani de zile. Fiind înalt și zdravăn și ajungînd cu bine acolo unde a ajuns, a fost coborît în mine, la săpat.

După cîțiva ani unii dintre săteni au început a se răspunde de acolo pe unde au fost duși. Mai trimit din cînd în cînd cîte o vorbă prin cineva, cîte o scrisoare, cîte un pachet, pe cînd el, singur-singurel pe lume, nici nu avea cui, nici nu avea ce, nici nu avea de unde scrie.

Au urmat ani buni cu roadă și oamenii din vale au prins a se căpătui. Își ridicaseră case de iznoavă, mai cu toții, toamnele trăgeau poama la teasc și petreceau de minune o jumătate de iarnă, cît ținea vinul, dar de zburat nu mai zbura nimeni, fiindcă nu se mai auzea fluierul din vîrful dealului. Nu mai venea să te ridice cu duh cu tot în adîncurile celea albastre.

Oricum, oamenii îi duceau dorul. O fi avut satul remușcări sau cine știe ce-o fi avut, că de la o vreme au prins a scorni fel de fel de zvonuri pe sama baciului din vîrful dealului. Se vorbea, de-o pildă, că s-au năruit minele în care lucra, și din cîți au fost coborîți sub pămînt, n-a mai văzut lumina zilei nici unul. Se mai spunea că a încercat să fugă, dar l-a înghițit pentru

totdeauna taigaua. În sfîrșit, se mai spunea că s-a însurat cu o chinezoaică și au fugit amîndoi cu barca în Japonia.

Zvonurile, mă rog, ca zvonurile, iar cînd a venit vremea reabilitărilor și cei duși au început a se întoarce, într-o bună zi, așa cam spre sară, s-a întors și ciobanul din vîrful dealului. Îmbătrînise, se ofilise, de rămăsese numai umbra dintr-însul.

Mergea pe drum încetinel, potrivindu-și pasul și gîndul cu un fel de tuse adusă de acolo de unde venise. Îi rămaseră doar zîmbetul cel blînd, împănat între două suspine, și tăcerile pline de miez, și cușma cu clape strînsă drept inimă în semn de bunăvoință, cu creștetul puțin țintit înainte spre o adîncă plecăciune.

Toate acestea adunate la un loc mai aminteau încă prin ceva de darul cel misterios al eternei paternități...

— Bine, răspundea, de obicei, celor care vroiau să afle ce mai face.

După ce s-au tot bucurat și bucurat de întoarcerea lui, oamenii au început a se irita de nesfîrșitele sale tăceri și, iritați fiind, se întrebau la ce bun s-a mai întors el de acolo? Neamurile, cîte le-a mai avut, îi muriseră demult, așa încît și mormintele lor s-au pierdut prin țelina și paragina cimitirului. Credinciosul lui cîne de pe vremuri, după ce a tot urlat trei zile și trei nopți, a rupt cleampa ușii cu lemn cu tot și s-a dus prin lume să-și caute stăpînul.

Odată cu înființarea colhozului, pe vîrful cela de deal, de unde le cînta el oamenilor din fluier, se făcuse cîrmuirea colhozului — o casă înaltă de piatră în care zbîrnîie telefoanele zi și noapte. Acum acolo, în casa ceea din vîrful dealului, se țineau ședințe, se luau hotărîri dintre cele mai importante și, deci, dacă nu ai unde, dacă nu ai la ce, dacă nu ai la cine te întoarce... Firește, mai putea el fi un motiv de întoarcere, dar dacă nu a avut o oaie de rîs la casă, cum Dumnezeu, după atîția ani de zile, te poți întoarce la oaia pe care nici nu ai avut-o?!

Totuși s-a întors. I-au dat loc de casă lîngă pod, dar nu a vrut să trăiască în vale, și deoarece vîrful cela de deal unde trăise era de acum ocupat, i-au dat loc de casă pe celălalt deal, pentru că satul, după cum i se cuvine unui sat de oameni vrednici, era așezat între două dealuri. Știindu-i însă năravul de-a înjgheba stîne în loc de case, înainte de a-i fi măsurat locul cela de casă,

l-au chemat la sovietul sătesc și i-au spus: ai în vedere, satul ocupă primul loc pe raion la îngrijirea fațadelor. Ce faci acolo în casă e treaba ta, dar fațada trebuie să fie linsă și suflată în așa fel încît, trecînd satul dintr-un capăt în altul, să-ți rîdă inima de bucurie. Meșteri satul are destui, materiale de construcție se pot găsi, așa că, încetul cu încetul, mai pe bani, mai pe datorie, dar fațada să-ți fie frumoasă și de super-prima-calitate.

— Bine.

Moștenise însă ciobanul cela de pe undeva un instinct, o poruncă sacră de a-și face casă numai și numai cu mîna sa. De ochii lumii a tocmit el acolo un bătrîn tîmplar, care mai mult cu paharul decît cu ferăstrăul, iar încolo și-a făcut omul singur casa din temelie și pînă la acoperiș. Nefiind însă cine știe ce meșter, și-a înjghebat o pocitură ce semăna ca două picături de apă cu vechea casă de pe celălalt deal, care acum nu mai era. Și ograda semăna prin ceva a ocol, și portița semăna a strungă.

Se zice că cineva din vecini l-o fi turnat, o fi scris acolo unde se scrie în asemenea cazuri,— și iată că iară îl cheamă la sovietul sătesc, pentru a i se pune în vedere că republica este angajată într-o campanie de mecanizare și automatizare absolută. Vităritul și, în special, oieritul nu sînt excluse, dar își vor ocupa locul numai în limitele, numai în normele stabilite. Epoca agroindustrială repartizează în chip științific fiece fărîmă de teren și în astfel de împrejurări a cerca să ții în mod individual oi la casă...

— Bine.

Așa a zis și a plecat. Tăcut părăsise satul, tăcut s-a întors. Uneori, la vreo petrecere zdravănă, se găsea cîte unul de-i cînta-striga din vale:

Mai vino, bade, pe la noi...

Badea se făcea a zîmbi, dar nu se mai grăbea să coboare. Nu mai avea nici un fluier la brîu, nici putere pentru trîntă, nici poftă pentru petreceri. Era de acum un alt om, și satul era un alt sat. Cînd singurătatea însă îl răzbea cu totul în vîrful cela de deal, se arăta la cîte o nuntă, la cîte o petrecere. Stătea la o parte, mirîndu-se de toate împreună cu ceilalți bătrîni, rostea din cînd în cînd cîte o vorbă de duh, cîte o glumă fru-

moasă, dar nu dovedeau a înflori deplin zîmbetele în jurul lui și iată-l iară cu ochii spălăciți, umbriți de lacrimi, pierduți hăt în zare spre cele dealuri fumurii...

— Iar o începe cu păscutul oilor, se crucea lumea. De amu cîte i s-au întîmplat, prin cîte a trecut, pe unde nu a fost, dacă nu se poate lăsa de păcatele cele vechi și pace...

Aveau ce aveau dealurile celea fumurii din depărtare cu mult necăjitul lui suflet, căci iară apar în ograda sa cîteva pietroaie. Serile pe pietroaiele celea a început iară să fiarbă ceaunul. În vreme ce hrana i se gătea, el tot scotocea cu vîrful cuțitului într-o cracă de soc, și într-un amurg iată că iară se așterne peste sat viers din bătrîni, trist și senin cum nu se mai poate...

Acum însă nu i-a mai mers cum îi mergea odată. Focurile în curte au fost între timp interzise — veri secetoase, pericol de incendiu, și apoi, oricum, poluarea aerului. „Bine" — a zis ca de obicei și nu a mai făcut foc în curte. Îl făcea în casă, dar lăsa vatra deschisă, se așeza în pragul ușii, între satul din vale și focul din vatră, și încet, în surdină, depăna cîte-o durere din cele ce-au mai rămas...

Jeluirile celea ale lui din pragul casei l-au dat de gol, căci vecinii de azi nu mai sînt ei vecinii de altădată. Se zice că au fost imprimate pe bandă de magnetofon tînguielile fluierului celuia, duse au fost la Chișinău și supuse unei analize meticuloase de către calculatoarele cele mai sofisticate, care, se zice, descifrează lumea sunetelor și o așterne în cea a cuvintelor, de-ți vine să te crucești. Pînă la urmă s-a stabilit în mod științific că în toate frămîntările celea ale fluierului era vorba de niște mioare.

Hotărît că avea oi. Nimeni nu știa de unde le-a luat și unde le ține, dar pentru că nimic nu poate rămînea taină în această lume zbuciumată, prin satul dintre cele două dealuri au pornit a circula fel de fel de zvonuri. Se bănuia, de-o pildă, că mulți dintre cei ce s-au întors de la mine au adus și ceva aur cu dînșii. Pe sub unghii, prin căptușeala hainelor — nici prin cap să-ți treacă pe unde l-au ascuns, dar l-au adus. O vreme au tăcut chitic, știindu-se urmăriți, iar cum au simțit că nu-i mai urmărește nimeni, hai repejor la oraș. Pe la speculanți, pe la dentiști, schimbă iute aurul în ruble, cu rublele pornesc pe la iarmaroace, și de ici un cîrlan, de colo o

mioară, un berbecuț și, dacă te pricepi, dacă mai ai și noroc la oi, poți aduna o turmă de toată frumusețea...

Satul îl urmărea cu un fel de zavistie ce semăna mai mult a mîndrie. Ca să vezi, a trecut printr-atîtea — și-i mai vine încă a cînta, mai ține minte cum se cîntă din fluier, pe cînd ei, trăind grămăjoară în valea asta, s-au obișnuit a-și încălzi sufletul la lumina micului ecran, iar încolo — nici cîntece nu mai țin minte, nici a le cînta nu mai pot. Ca să vezi, zicea satul, de-atîtea ori ne-am tot prostit unul pe altul, ș-o tot repezeam cînd într-o parte, cînd în alta, pe cînd el, cum a fost încet la umblet și la vorbă, așa a și rămas, cum a tăcut, așa și tace. Ca să vezi, ziceau sătenii, amețiți de iureșul vitezelor, trecem nu atît din an în an, cît din veac în veac, din epocă în epocă. În decursul unei scurte vieți de om de pe cal am sărit pe motocicletă, de pe motocicletă ne-am strecurat în automobil, din automobile — în avion, mînepoimîne se zice că unul de aici, din Nuieluși, o să zboare cu sputnicul, pe cînd singuraticul cela din vîrful dealului, cum s-a ținut de mic copil de-o coadă de oaie, așa se și ține...

Rămînea totuși un bun fiu al acestor văi, al acestor dealuri. Cine știe de unde o fi moștenit el aceste rădăcini răsfirate în adîncul plaiului natal, dar hotărît că le avea, și fiind aceste rădăcini nu atît un merit al lui personal, cît un bun obștesc, ele urmau a fi studiate, recultivate, drept care iată că serile biciclete, motociclete, automobile fel de fel fac ce fac și caută să intre în sat pe lîngă căsuța ciobanului din vîrful dealului. Frînează, opresc motoarele lîngă portița ce seamănă a strungă. Așteaptă pînă va ieși stăpînul la portiță și, cum îl văd scoțîndu-și șapca și plecîndu-și creștetul, îl descos cum o duce, ce mai face, pe unde a fost, ce-a văzut? Dacă izbutesc să prindă un bun capăt de vorbă, așa ca să-l poată întoarce la noianul celor amintiri grele, caută să afle cam ce-a simțit el atunci cînd, după ani și ani, le-a văzut iară, izvorînd de după pădure, locurile unde și-a petrecut copilăria, unde și-a păscut cîndva oițele, unde i se arătau, cînd era frumos și senin, cele dealuri fumurii din depărtare...

— Bine, zicea singuraticul bătrîn, zîmbind în felul cela unic al lui, dar nici în casă nu poftește, nici la bufet nu vrea să meargă, nici cu împrumut nu vrea să dea.

Domina totuși satul. Îl domină, iată, și pace! Era la mijloc ceva nemaipomenit, ceva misterios, ceva de necrezut. Sărac lipit pământului, fără brumă de carte, cu tăcerile lui nesfîrșite, curmate din cînd în cînd de cîte un cuvîntel adunat din două silabe, el totuși continua să domine un sat bogat din vale, un sat bun de gură, un sat cu studii fel de fel. Era un fenomen ce nu putea fi ignorat, drept care autoritățile iată că încep a-i cam lua la ochi pe cei ce caută cu tot dinadinsul să intre serile în sat pe lîngă căsuța ciobanului din vîrful dealului. Și-i tot adună pe cei bănuiți ba la o adunare, ba la un seminar. Fac ce fac, spun ce spun, și iară trec la elementele vechi care chiftesc de răutate, pentru că în temelia acestei lumi noi zac îngropate visele lor de altădată. Iată, de-o pildă, astmaticul cela din vîrful dealului. Voi, cei tineri, poate știți, da poate nici nu știți că, fie vorba între noi, cazul lui încă nu e pecetluit, se mai cercetează. Am fost obligați să revenim, ne-a obligat el însuși, pentru că, la drept vorbind, nu a tras nici o învățătură din cele ce i s-au întîmplat, și cum coboară în vale, cum intră în vorbă cu un om, gata — îi fug ochii în zare spre cele dealuri fumurii din depărtare.

— Ei și?

— Cum, adică, „ei și?". Omul nostru, mulțumit de realitățile din jur, nu are pentru ce iscodi depărtările și numai cei care au ținut cîndva oi ori le țin, ori vor să le mai țină...

— Care oi, stimați tovarăși, care oi?!! Dacă vreți să știți, ciobănitul ista al lui n-a fost decît o comedie curată, pentru că oile iestea ale lui n-au fost decît niște oițe imaginare, închipuite! Iar oaia imaginară parcă o poți tunde, o poți mulge, poți închega laptele ei?! Iaca, dați-i o cornută în carne și oase ș-o să vedeți că nici nu va ști cum s-o mulgă... Și chiar de-a mulge o el cu chiu, cu vai, nu va ști ce să facă apoi cu laptele. Acuma, pentru c-o venit vorba, nici oi nu mai are, nici ciobani nu mai este, fiindcă, iaca, vine o boare de vînt și l repede de toate gardurile. Așa se ține omul care are oi și mănîncă brînză?! Iar dacă și-o închipuit colo o pocitură de fluier și cîntă, o face pentru a-și antrena plămînii; s a întors bolnav, sărmanul, de-acolo de unde s-a întors, și doctorii i-au spus că dacă n-o să-și antreneze plămînii, nu mai calcă iarbă verde...

O fi știut de undeva satul, i-o fi suflat cineva că părinții, atîta vreme cît mai sînt în viață, urmează a fi cinstiți? Oricum, oamenii, pe măsura puterilor, pe măsura înțelegerii, căutau să-l cinstească. Pe vreme de secetă ori cînd anul era ploios, satul din vale îl considera pe singuraticul din vîrful dealului un fel de sfînt, căci, într-adevăr, trebuie să fii un sfînt ca să treci prin toate cîte a trecut el, rămînînd pururea binevoitor față de soartă și față de lume. Ajungînd la zile mai bune, satul îl considera un prostănac de modă veche, un mocan care pentru toate împrejurările nu are decît un singur cuvînt adunat din două silabe. Cînd se întîmpla cîte un an bogat, cu roade în vii, cu noroc în toate cele, sătenii, aburiți de vin, declarau sus și tare că ciobanul din vîrful dealului e fără doar și poate un chiabur, un reacționar, un dușman de clasă, dacă vreți, căci a recunoscut-o chiar el, șezînd serile lîngă foc cu fluierul la gură. Consultați documentele ș-o să vedeți de ce se tot plînge fluierul cela...

Se plîngea, adică, pînă mai nu demult, căci acum a amuțit. Era bolnav sărmanul cioban și, spre cumplita îngrijorare a satului, era limpede că n-o s-o mai ducă mult. Doctorii ziceau că plămînii i s-au întunecat cu totul, dar, cu plămînii așa cum erau, a mai dus-o vreo patru-cinci ani.

Într-o iarnă grea și cumplită, cînd satul nu mai avea cu ce-și încălzi sobele, cei care împărțeau cărbuni, cînd s-a ajuns cu rîndul la dînsul, au zis: lasă, are moșneagul cojoace, are tizic, s-a descurca el cumva, iar datoria noastră e să ne îngrijim mai întîi de cei ce au copii.

— Bi...

Valul cela de friguri însă a fost crîncen ș-a ținut din cale-afară de mult. Într-o noapte cu viscol, cînd gemeau acolo în vîrful dealului niște viscole, că te cuprindeau fiorii, bătrînul și-a dat obștescul sfîrșit. De-ar fi fost vreme bună, l-ar fi bocit și pe dînsul cum îi boceau pe alții, l-ar fi jelit din toată inima, dar, pentru că era frig, oamenii ieșeau din case gata înțepați și tot mîrîiau mai într-o mînecă, mai într-o mănușă, în sens că — iaca, după ce-a trîntit un sat întreg pe maidanul cela de-a năsădit rărunchii în oameni, amu n-a mai putut-o întinde pînă la vară — să-l fi înmormîntat și pe dînsul ca lumea. Că amu unde Dumnezeu pe frigul ista să faci tu groapă,

să duci sicriul, să-l mai și îngropi, pentru că, pînă vii tu cu sicriul, lutul cela scos din groapă, el, tămîia mamei lui, îngheață, se face iară bocnă!!

Oricum, l-au petrecut și pe el pe lumea celor drepți. Vreun an și ceva s-a tot discutat ce să i se pună pe mormînt — cruce sau stelă de piatră? Și dacă cruce, apoi cine s-ar cuveni să i-o pună, iar dacă stelă, apoi cine ar trebui s-o plătească? Aceste banale dezbateri s-au iscat în urma faptului că atunci cînd a rămas casa din vîrful dealului pustie, fără stăpîn, și putea să intre oricine, o mare sărăcie a țîșnit de prin toate ungherele, și din cele ce rămîneau de la răposat nu ajungea nici pentru cruce, nici pentru piatră cioplită. În cele din urmă, s-a zis: las' mai încolo, poate se răspunde de pe undeva vreo rudă ș-o vom pune la cheltuială, iar pînă una-alta, mormîntul de la marginea cimitirului a rămas o simplă movilită de pămînt, care, după prima ploaie, a și prins a se încinge cu buruieni, pierzîndu-se printre mormintele uitate, părăsite...

Peste o vreme însă forurile raionale au început a pisa autoritățile locale că — ce e cu mormintele celea părăsite de la marginea cimitirului? Era o problemă delicată la mijloc, pentru că satul continua să ocupe primul loc pe raion la îngrijirea fațadelor, și ar fi fost o adevărată tragedie dacă într-o bună zi tocmai cimitirul i-ar fi dat de sminteală. Ar fi fost o mare nedreptate, pentru că sătenii din vale, oameni cumsecade, harnici, înstăriți, aveau un cimitir de toată frumusețea. La fiece mormînt — gărducean de fier, vopsit frumos, cu portiță, cu strat cu flori, cu fotografii, cu inscripții aurite.

La începutul lui mai, de Ziua Victoriei, de ziua pomenirii eroilor, la cimitir se aduna tot satul. Aduceau pomeni, pomușori, șipuri cu vin, și mai că o zi întreagă se tot închina, se tot lăsa să cadă cîte-o picătură de vin ba pe mormîntul unuia, ba pe mormîntul altuia, se tot pomeneau de bine cei dragi, cei scumpi, care au fost — și acuma iată că nu mai sînt. Și tot așa din lacrimă în lacrimă, din vorbă în vorbă, din pahar în pahar, și numai cele cîteva morminte părăsite apăreau din cînd în cînd pentru a strica voia bună a tuturora. În cele din urmă, a fost stabilit un termen după care, dacă nu se vor răspunde moștenitorii, mormintele urmau să fie nivelate, întrucît, oricum, locuri libere rămaseră puține acolo, în cimitirul cela...

S-a încheiat un termen stabilit, dar nu a venit nimeni să se declare moștenitorul fluierului celuia din vîrful dealului, și atunci a mai fost stabilit un termen — și iară nu vine nimeni. O vreme cele cîteva morminte au stat așa, fără nici un termen, iar mai apoi au fost arate, și locurile eliberate — împărțite celora cu mortul pe laiță.

Dar stai, stai, stai că nu sfîrșește chiar aici povestea singuraticului păstor din vîrful dealului.

Cu mormîntul așa dărîmat cum era, a mai răzbătut o dată stăpînul fluierului de soc în viața satului său natal. După o altă iarnă lungă și grea, cînd cu chiu, cu vai a început a se desprimăvăra, cum iară s-a adunat lumea la cimitir, la marele praznic al pomenirilor. Primăvara însă întîrziase în anul cela precum rar se întîmplă să întîrzie. Abia de se zbicise pămîntul pe la începutul lui mai. De trecut puteau trece pe cărărușele de printre morminte, iar încolo, nici o palmă de pămînt uscat, nici o tufă de iarbă ca să te poți așeza omenește, pentru a închina un pahar pentru sufletul celor duși.

Apoi, tocmai cînd fierbea lumea adunată, pentru că nimeni nu știa cum ar face să se înceapă odată praznicul, tocmai atunci cînd ochii tuturora căutau un loc bun pentru veșnica pomenire, răsare de la marginea cimitirului un covoraș verde, țesut din lumina unei primăveri ce abia urma să vină.

— Haidem, mă, la iarbă verde!

Era el, locul cela sfînt unde fusese pînă mai nu demult mormîntul singuraticului de la marginea cimitirului. Acum stătea de jur-împrejur acoperit cu o pătură de iarbă deasă, iarbă măruntă, iarbă frumoasă ca mătasa. Era singurul strop verde în tot cimitirul, și se crucea lumea, întrebîndu-se cine-o fi semănat-o, de unde-o fi luat sămînță, că așa frumusețe de iarbă satul nici că văzuse...

Era iarbă de munte, iarbă de pășune. „O fi ținut-o prin buzunare, o fi rătăcit-o prin cusătura hainelor" — ziceau oamenii. O fi purtat-o în sufletul, în inima lui și, ca să vezi, pînă la urmă a răsărit.

Nu putea să nu răsară, pentru că dac-o fost cioban ș-o ținut oi...

1984

CUPRINS

POVARA BUNĂTĂŢII NOASTRE 5

Capitolul I Miruirea 6
Capitolul II Pădure, verde pădure 41
Capitolul III Semănatul şi culesul 69
Capitolul IV Seminţe de voie bună 84
Capitolul V Nopţi de vară, nopţi de cîmpie 102
Capitolul VI Maci roşii, maci fierbinţi 117
Capitolul VII Norocul 146
Capitolul VIII Ostinţe pentru copii 160
Capitolul IX Domnişoara în alb 173
Capitolul X Cina cea de taină 190
Capitolul XI Înălţarea şi prăbuşirea caselor 216
Capitolul XII Măsura 241
Capitolul XIII Luna 270
Capitolul XIV Binecuvîntarea 288
Capitolul XV Colindele şi colindătorii 308
Capitolul XVI Cumătria 325
Capitolul XVII Fluturi negri 347

ÎNTOARCEREA ŢĂRÎNEI ÎN PĂMÎNT 371
TOIAGUL PĂSTORIEI 477

Литературно-художественное издание

ИОН ПИНТИЛИЕ ДРУЦЭ

Избранное

том 2

(на молдавском языке)

Художник *Майоров Сергей Евгеньевич*

Redactor *V. Nastasiu*

Redactor artistic *M. Bacinschi*
Tehnoredactor *O. Ţîplacova*
Corector *M. Ciocanu*

FI 4336

Dat la cules 24.10.89. Bun de tipar 07.03.90. Format 84×108$^{1}/_{32}$. Hîrtie tip. № 1. Garnitură „Banicovschi". Tipar înalt. Coli de tipar 26,04. Coli editoriale 28,80. Impr. crom. conv. 26,25. Tiraj 50 000. Comanda 722. Preţul 2 rub. 30 cop.

Editura „Literatura artistică", 277004, Chişinău, pr. Lenin, 180.

Tipografia Centrală, 277068, Chişinău, str. Florilor, 1. Comitetul de Stat al RSS Moldoveneşti pentru edituri, poligrafie şi comerţul cu cărţi.

CORRIGENDA (minimală)

la volumul I Scrieri de Ion Druță

Pajina	Rîndul	În loc de:	Se va citi
46	13 de jos	dealululi	dealului
89	6 de jos	în desară	îndesară
90	18 de sus	Nicifor	Nichifor
93	12 de sus	iar	i-ar
124	14 de sus	Mai	Măi
159	17 de jos	mina	mîna
175	16 de sus	pîna	pînă
176	19 de jos	șoverul	șoferul
210	14 de jos	căraci	săraci
244	16 de jos	odiînă	odihnă
253	10 de jos	iți	îți
266	20 de jos	zic	zis
267	3 de sus	Zincă	Lincă
287	8 de jos	unei	unui
310	19 de jos	ni-și	nu-și
370	1 de jos	nu-i	nu-l
397	7 de sus	Frsîna	Frăsîna
400	16 de jos	drumal	drumul
417	16 de jos	năsădin	năsădit
427	14 de jos	chian	chiar
441	8 de sus	sana	sara
441	14 de sus	— toance	— toarce
441	12 de jos	Fiecane	Fiecare
446	10 de jos	visurile iestea! Cum poți pierde două hectare într-un	vremea cei care-l vedeau îşi ziceau în sine: băiatul ista
465	8 de jos	zise	zice
514	8 de sus	a-i	ai
524	14 de jos	Romănia	România
533	10 de sus	de	cu